

సా ర స్వ త వ్యా స ము లు

నా లు గ వ స ం పు ట ము

పరిష్కర్త :

పురిపండా అప్పలస్వామి

శ్రీ సత్య అకాడమి

కళాభవన్

నైఘాబాదు - హైదరాబాదు-4

సా ర స్వ త వ్యా స ము లు

నా లు గ వ స ం పు ట ము

పరిష్కర్త :

పురిపండా అప్పలస్వామి

ఆంధ్రప్రదేశ్ సా హి త్య అ కా డ మి

క కా భ వ న్

సైఫాబాదు - హైదరాబాదు-4

నర్వస్వామ్య సంకలితము

ప్రతులు 2000

జనవరి 1971

మూల్యము

రూ. 6-00

ముద్రణ :

శివాజీ ప్రెస్,

1732 గంజిబజార్, సికింద్రాబాద్.

తొలి పలుకు

19వ శతాబ్ది చరమభాగమున ఆంగ్లభాషా సాహిత్య ప్రభావ మొక వైపు నుండియు, ముద్రణయంత్ర సౌకర్య మొకవైపునుండియు నాండ్రదేశ సాహిత్య జీవితమున కొక నూతన వైతన్యమును కలిగించినవి. నూత్న సాహిత్యశాఖలు క్రొత్త చిగుళ్ళు తొడుగుచున్న తరుణముననే స్వాతంత్ర్యేచ్ఛ, దేశాభిమానము, భాషాభిమానము మొదలగు ఉజ్జ్వల సాంఘిక భావములు సారస్వతరంగమున కాలుపెట్టినవి. వానిని సత్వరముగా సాహిత్యవరులలోను, సామాజికులలోను వ్యాప్తిచెందించుటకై పత్రికలు పుట్టి నడుముకట్టినవి. సాహిత్యము జీవితాంతర్భాగ మను చైతన్యమును ముక్కొట్టి తెలుగువారిలో నుత్పాదించినవి సాహిత్య పత్రికలు. పత్రికల చలువ పండిళ్ళలో ఆంధ్రభారతి నిత్యనూతన శోభావిలాసములు వెలార్చి తెలుగువిద్వల మన్నన లందుకొనినది.

పత్రికలలో దినపత్రికలు, వారపత్రికలు, పక్షపత్రికలు, మాస పత్రికలు, త్రైమాసిక పత్రికలు, ఉగాది సంచికలు— ఇట్లు ఎన్నియో భేదములు కలవు. వీనిలో సాహిత్యపత్రికల కొక ప్రత్యేకత కలదు. అందులో కొన్ని వెలుగుచూడని సాహిత్య గ్రంథములను వెలికిదెచ్చినవి ; కొన్ని పూడిపోయిన శిలాశాసనములకు పునర్జన్మ కల్పించినవి ; కొన్ని క్రొత్తగా గొంతెత్తి కావ్యగీతము లాలపించెడి కవికోకిలలకు నూత్న వసంతము కల్పించినవి ; కొన్ని ప్రాచీన భాషాసాహిత్య మర్యాదలకు ప్రాణము పోసినవి ; కొన్ని అభ్యుదయ మార్గమున శంఖములు పూరించినవి ; ఇవి యన్నియు వాదములకు రంగస్థలము లైనను సత్కాన్వేషణమునకు కూడ నాందీ వాక్యము వల్కినవి. ఆ యా పత్రికల వెనుక పరిషత్తులవంటి వ్యక్తులు, పారావారములవంటి మేధావులు, దిగ్గంతులవంటి పండితులు నిలువఁబడి నవ్యాంధ్ర సారస్వత సౌధ నిర్మాణమునకు పునాదులుకట్టినారు. రూపురేఖలు దిద్దినారు. అట్టి మహోజ్వల అధ్యాయములకు ప్రతిబింబము లైన పత్రికల ప్రాతసంపుటము లిప్పుడు మన కందుబాటులో లేవు. వానిలోని విజ్ఞాననిధులు విద్యార్థులకేకాక విద్వాంసులకుకూడ ఉపకారకములు కాగలవు.

ఇట్టి యభిప్రాయముతో ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి గత సంవత్సరము ఆంధ్ర సాహిత్య పత్రికల సంపుటలలో ప్రచురితములైన

ప్రఖ్యాత సాహిత్యవేత్తల వ్యాసములను విషయ ప్రధానదృష్టితో నెన్నిక చేయించి 'సారస్వత వ్యాసము' లను పేర నాలుగు సంపుటములుగా ప్రచురింపవలెనని నిర్ణయము కావించినది. ఈ సంపుటమువలన 19వ శతాబ్దిత్రరాధమునందును, ఇరువదియవ శతాబ్ది పూర్వార్థము నందును జరిగిన తెలుగు సారస్వత విమర్శ స్వరూపస్వభావములు, భావపరిణామము మొ॥ సంశయములు స్థావరీపులకన్యాయముగనైనను తెలిసికొనుటకు వీలుండునని అకాడమి వారి భావము.

ఈ కార్యక్రమము క్రింద 'సారస్వత వ్యాసములు' ప్రథమ తృతీయ సంపుటములలో— 'ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్రిక (కాకినాడ), శారదా, ఆంధ్రపత్రిక ఉగాది సంచికలు, భారతి'— అను సాహిత్య పత్రికల నుండి వ్యాసముల నెన్నికచేసి సంపాదకత్వము నిర్వహింప వలసినదిగా డా. జి. వి. సుబ్రహ్మణ్యముగారిని, దానిపై పర్యవేక్షణము సల్పుటకు డా. దివాకర్ల వేంకటాచార్యునిగారిని కోరుటయైనది. అట్లే ద్వితీయ చతుర్థ సంపుటములలో 'అముద్రిత గ్రంథ చింతామణి', 'గ్రంథాలయ సర్వస్వము', 'తెలుగు', 'సారస్వత సర్వస్వము', 'ప్రతిభ', 'సుజాత', 'కిన్నెర'— పత్రికలనుండి వ్యాసముల నెన్నికచేసి సంపాదకత్వము నిర్వహింపవలసినదిగా శ్రీ పురిపండా అప్పలస్వామిగారిని, వారి కీ కార్యమున తోడ్పడుటకై డా. తూమాటి దోణప్పగారిని కోరుటయైనది.

పైని పేర్కొనబడిన సాహిత్య పత్రికల సంపాదకులకు, ప్రచురణకర్తలకు, పై సంపుటములలో ప్రచురింపబడు వ్యాసముల రచయితలకు కృతజ్ఞతలు చెప్పట అకాడమి ప్రథమకర్తవ్యము. సకాలమున కీ సంపుటమును సిద్ధముచేసి యిచ్చిన శ్రీ పురిపండా అప్పలస్వామిగారికిని, పర్యవేక్షణము చేసిన డాక్టరు తూమాటి దోణప్పగారికిని, మా ధన్యవాదములు. ఆంధ్ర పాఠకజనులు మా ప్రయత్నమును సహృదయముతో గ్రహింపగలరని విశ్వసించుచున్నాను.

పీఠిక

సారస్వత రసికుల సమాదరణ పురస్కరించుకుని వెలువడిన సారస్వత వ్యాసనకలనాల్లో ఇది నాలుగో సంపుటం. ఈ సంపుటంలో ముఖ్యంగా విమర్శ నాత్మక మైన వ్యాసాలకు ప్రాధాన్యం చూపడం జరిగింది. అసలు సారస్వతవ్యాసాలంటేనే ముప్పాతిక మూడుపాళ్ళు విమర్శనకు చెందినవే వుంటాయి.

విమర్శ, సమీక్ష, మీమాంస, సమాలోచన, అనుశీలన, పరిశీలన, క్రిటిసిజమ్— ఇవన్నీ ఇంచుమించు సమానార్థకాలు.

విమర్శ అంటే—Examination, Scrutiny, Trial, విచారణ అని బ్రౌణ్యం.

విమర్శించు అంటే— ఆలోచించు, చర్చించు, పరామర్శించు, పరిశీలించు, పరిశోధించు, పర్యాలోచించు, విచారించు, వివేకించు, వివేచించు, శీలించు, శోధించు అని ఆంధ్రవాచస్పత్యం.

Criticism అంటే— To decide, To give an authoritative opinion— The art of judging the qualities and rules of an aesthetic object, whether in literature or the fine arts. అని Encyclopaedia Britannica.

“In the strict sence the word criticism means judgment” అని W. H. Hudson.

ఒక గ్రంథంలోని, లేదా ఒక సాహిత్య ప్రక్రియలోని బాగోగులు కూలంకషంగా విచారించి, విశ్లేషించి వివరించడమే విమర్శ. అది ఎంత ప్రజ్ఞావంతంగా పక్షపాతరహితంగా, పవిత్రవంతంగా, సహృదయపూర్వకంగా, సానుభూతిసహితంగా వుంటే సాహిత్యానికి, సంఘానికి అంత ఉపకారకారణ మవుతుంది.

“మంచి విమర్శ మంచిభావాలు నెలకొల్పుతుంది; ఒక మహాకావ్యం అవతరించడానికి అవకాశం కల్పిస్తుంది” అన్నాడు సుప్రసిద్ధ విమర్శకుడు ఆర్నాల్డు.

విమర్శ అనడంతోనే సాధారణంగా కేవలం దుయ్యబట్టడమే అని కొందరి అభిప్రాయం. ఆ దుయ్యబట్టే ఆవేశంలో అసహ్యంగా అవహేళనచెయ్యడానికిన్నీ, సంకోచించరు వారు. అదిగో అలా బయటపడినవే సంస్కృతంలో ‘దుర్జనముఖ చపేటిక’, ‘దుర్జనముఖ పద్మపాదుక’ వంటి గ్రంథాలూ, తెలుగులో ‘విమర్శాదర్శ విమర్శాదర్శము’, ‘కొత్త తెలుగుతమాషా’, ‘నేటికాలపు కవిత్వము’, ‘చెక్కపిళ్ళవారి చరాటము’ మొదలైనవి.

ఒకప్పుడు ఈరకం విమర్శకుల ఆవేశాలు కోర్టులకు లాగాయి; నడిచీఢిలో
లడాయికి నడుము కట్టించాయి.

భాషకి ముందు సారస్వత ముండదు. అలాగే సారస్వతానికి పూర్వం విమర్శ
లేదు. సారస్వతం, మొదట వుడుకుంది. సారస్వతాన్ని వెన్నంటి విమర్శ వస్తుంది.
ఇంకా చెప్పాలంటే సారస్వతంలో కావ్యమూ, విమర్శా జమిలి సంతానమేమో !
కృత్యాద్యవస్థలో కవి కొంతవరకు విమర్శకుడే అవుతాడు. తన కృతికి తాను
వేసుకున్న పథకం పర్యలోకిస్తూ.

ప్రాచీనకాలంలో విమర్శ లక్షణ గ్రంథాలుగా ధర్మన మిచ్చింది. ఆ లక్షణ
గ్రంథాలే అనంతరం నిబంధన గ్రంథాలుగా, అనుశాసనాలుగా అధికారం చేజి
క్కించుకున్నాయి. అప్పు ధవి 'కవికంతపాశాలా', 'కవిగజాంకుశాలా', 'కవి సర్ప
గారుడాలా' అయ్యాయి. సాహిత్యానికి సంకెళ్ళు తగిలించాయి. కవిత్వానికి గట్టు
పోశాయి. వాటిని ఉల్లంఘించిన కృతులను- అవి ఎంత గొప్ప వయినా సరే-
ఆంక్షవేశాయి. పోతనగారి భాగవతమంత మహాకావ్యానికే తప్పలేదు ఈ ఆంక్ష !
దాని అవరాధమంతా బండిరాలో రకారానికి నేస్తం కల్పించడం !

“బమ్మెర పోతరాజు కృత
భాగవతమ్ము జగద్ధితమ్ము గా
కిమ్మహి నేమిటం గొడువ,
ఎంతయు నారసి చూడగాను రే
ఫమ్ములు చాలునుం గలసి
ప్రాసములైన కతంబునం గదా
ఇమ్ముగ నాదిలాక్షణికు
లెల్లరు మాని బదాహరింపగన్.”

అన్నాడు కాకనూరి అప్పకవి, జంకూ కొంకూ లేకుండా !

ఈ సారస్వత ఆంక్షలు తమ పరిధులు అతిక్రమించి కులాలమీదికి చూడా
తమ కబంధహస్తాలు చూపాయి. ఈ అప్పకవే ఏమంటున్నాడో విసండి :

“ఉపమ గలిగిన శయ్యల నొప్పియున్న
అంఘ్రిభవుని కావ్యంబు గ్రాహ్యంబు గాదు.”

విమర్శ చేసేవాడు విమర్శకుడు. A Critic is one who exercises the art of
criticism. - Encyclopaedia Britannica.

అన్ని వజ్రాలూ విచారించి, నరైన న్యాయం ప్యక్తికరించే న్యాయాధిపతి వంటి
నాడు కావాలి విమర్శకుడు; తనకేసు ఎలా అయినా గెలవాలని వాదించే న్యాయవాది

పంటివాడు కాకూడదు. రసజ్ఞుడు కావాలి; కేవలం దోషజ్ఞుడు కాకూడదు. ప్రజ్ఞా వంతుడు కావాలి; పక్షపాతం కలవాడు కాకూడదు. గుణగ్రాహి కావాలి; మచ్చర గొట్టు కాకూడదు.

ఎన్ని మంచిగుణాలుండినా పక్షపాతం వొదలని విమర్శకుడి విమర్శ కువిమర్శ అవుతుంది.

సుప్రసిద్ధ ఆంగ్ల సాహిత్యవేత్త జాన్సను బహుముఖ ప్రజ్ఞావంతుడయిన గొప్ప విమర్శకుడు. అయితే పక్షపాతదోషానికి లోనయినప్పుడు అతడి విమర్శ మంచి విమర్శ కాలేకపోయింది. పోవు, అడిసను మొదలైనవారి గ్రంథాలు విమర్శించి నప్పుడు అతడి విమర్శలో కనపడిన ప్రతిభ మిల్లను, గ్రేల రచనలు విమర్శించి నప్పుడు కనపడలేదు. మిల్లనుతో రాజకీయంగానూ, గ్రేతో వ్యక్తిగతంగానూ వుండిన విభేదాలు అతడిలోని నిష్పక్షపాతబుద్ధిని కంటుపరిచాయి.

ఉన్నవీ లేనివీ దోషాలు ఎత్తిచూపడమే విమర్శ అని కొందరి ఊహ. దోషాలు మాత్రం పట్టేవాడు దోషజ్ఞుడయిన పండితుడు కావచ్చునేమో కాని, విమర్శకుడు కాదు.

“కుకవుల నూక్తులందు సర
సుల్ నెరసుల్ వెదుకంగబోరు మ
క్షిక వితతుల్ ప్రణంబుఁ బరి
కించు గతిఁ గొడవల్ గణించుటల్
కుకవుల నైజబుద్ధి”

అంటాడు కనుపర్తి అబ్బయామాత్యుడు. ఇక్కడ కుకవులంటే కువిమర్శకులు అని అనుకోవాలి.

కువిమర్శ వొక్కొక్కప్పుడు దారుణపరిణామాలకు దారితీస్తుంది.

“రచయిత గుణాలు మనస్సుకి పట్టించుకుని, వాటి వివరాలు పాఠకుడిముందు పెట్టేవాడే విమర్శకుడు” అన్నాడు వాల్టర్ పేటరు.

యయావరీయుడు విమర్శకులను అరోచకి, సతృజాభ్యవహారి, మత్సరి, తత్వాభినివేశి అని నాలుగురకాలుగా విభజించాడు.

ఎంత మంచి కృతి అయినా అరోచకుడికి రుచించదు. మంచివీ, చెడ్డవీ అన్నీ బాగున్నా యంటాడు సతృజాభ్యవహారి. ఈసుపట్టి ఎంతమంచి కావ్యంలో అయినా తప్పులు వెదుకుతాడు మత్సరి. పక్షపాతం లేకుండా, పాలూనీళ్ళూ వేరుచేసే రాజ హంసలాగ, కావ్య విమర్శ చేస్తాడు తత్వాభినివేశి.

ఈ నలుగురిలో చివరివాడే ఉత్తమ విమర్శకుడు. అతడే కావ్యశ్రమ గుర్తించ గలుగుతాడు. సహజంగా అలాటి విమర్శకుడు లభించడం దుర్లభమన్నారు విజ్ఞులు.

శ్లో. శబ్దానాం వివినక్త గుంఫనవిధీ నామోదతే సూక్తిభి,
స్యాన్ద్రం వేధి రసామృతం వివియతే తాత్పర్యముద్రాంచయః,
పుణ్యై స్సంఘటితే వివేక్తృవరహా దంతిర్ముఖం తామ్యతాం,
తేషామేవ కదాచిదేవ సుధియాం కావ్యశ్రమజ్ఞో జనః.

తమ కావ్యాలు చక్కగా విమర్శచేయగల సరసుడు లేడే అని విచారించే కవులలో ఎవరికో కొందరికే, ఎప్పుడో ఒకప్పుడే కావ్యపరిశ్రమ తెలిసిన విమర్శకుడు లభిస్తాడు. అలాటి విమర్శకుడే శబ్దార్థాలు చక్కగా వివేచించగలుగుతాడు. శబ్దాల కూర్పును ప్రశంసిస్తాడు. రసామృతం జుర్రగలుగుతాడు, తాత్పర్యం వివరిస్తాడు. (కావ్య మీమాంస. పం. ఆ.)

మంచి విమర్శకుడికి ముఖ్యమైన గుణాలు మూడు పుండా అంటారు రిచర్డ్సు.

The qualifications of a good critic are three, he must be an adept at experiencing, without eccentricities, the states of mind revelant to the work of art he is judging. Secondly, he must be able to distinguish experiences from one another as regards their less superficial features. Thirdly, he must be a sound judge of values.

—Principles of Literary Criticism.

“విమర్శకుడు కృతి విలువను ఖరీదు కట్టే షరాబు” అంటాడతడు.

“సాహిత్యస్రష్ట అడివి శుభ్రవరిచి బాటవేస్తాడు; దానిని పరిరక్షించే నిరీక్షకుడు విమర్శకుడు” అంటాడు స్కాటుజేమ్సు.

సాహిత్యం సముద్ర మయితే, ములిగి ముత్యాలు తీసే జాలరి విమర్శకుడు.

“విమర్శవల్ల సాహిత్యంలో అభిరుచులు సువ్యక్తమవుతాయి” అన్నాడు T. S. Eliot.

సాహిత్యం వజ్రమైతే సానవట్టి పలకలు తీర్చేది విమర్శ.

విమర్శ సాధారణంగా Speculative, Inductive, Judicial, Subjective అని నాలుగురకాలుగా విభజన చేశారు కొందరు.

ఆధునిక విమర్శమాత్రం అనంతమైన సిద్ధాంతాలను ఆకళించుకుంటున్నది.

అప్పుడప్పుడు ఒక కవి కృతులు ఒక విమర్శకుడు ఉత్కృష్టమయినవి విమర్శిస్తే, వాటినే మరో విమర్శకుడు నికృష్టమైనవని నిరూపించడమూ కద్దు. వెనక ఇంగ్లాండు విమర్శకులు షేక్స్పియరు నాటకాలు ఉత్కృష్టమైనవంటే, ఫ్రాంసులోని విమర్శకులు అవే నాటకాలు అధమమైనవనీ- అసభ్యమైనవనీ, నికృష్టమైనవనీ విమర్శించారు. మిల్టను రాసిన 'పారడైజ్ లాస్టు' సర్వోత్కృష్టకావ్యమని ఒక రంటే అంత నికృష్టకావ్యం మరొకటి లేదని మరొక రన్నారు. దిజ్నాగాచార్యుడు కాళిదాసు కావ్యాలు కాదంటే మల్లినాథుడు 'సంజీవని' స్వర్గలో బ్రతికించాడు. ఎంకిపాటలు ఎంతో గొప్ప కవిత్వమని పంచాగ్నుల ప్రభృతులంటే, "అబ్బే, అది కవిత్వమే కాదు పొమ్మన్నాడు బసవరాజు; బూతులతో వెక్కిరించాడు దుగ్గిరాల.

పాశ్చాత్య సాహిత్యంతో సంస్కరణ కలుగకముందు, బహుపురాతనకాలం నుంచీ మనదేశంలో కావ్యశాస్త్రాలకు కొడువలేదు. కావ్యవిమర్శకు అవే కాలకరాలవచ్చుదు.

వేదకాలంలోనే కావ్యశాస్త్ర ప్రాదుర్భావం జరిగిందంటారు పండితులు. అలంకారం, ఛందస్సూ వేదాల్లో స్పష్టంగానే అవుపిస్తాయి.

సంస్కృత వ్యాకరణశాస్త్రం పురాతనమైంది. నిరుక్తం, ప్రాతిశాఖ్యం, నిఘంటువులూ కూడా ఈ సందర్భంలో విస్తరింపరానివి. యాస్కుడు అయిదారురకాల ఉపమాలంకారాలు వివరించాడు. పాణిని వాటినే పర్యాలించిచాడు. కావ్యాయనుడు పాణిని ననుసరించాడు. పతంజలి తన మహాభాష్యంలో పాణిని సూత్రాలు కొన్ని పరామర్శించాడు. తరువాతివారు వాటినే ఆధారం చేసుకున్నారు.

భరతుడి నాట్యశాస్త్రానికి ముందు కావ్యశాస్త్ర మెంతయినా వుండేదని పండితులంగీకరించిన సత్యం. భరతుడి రససిద్ధాంతం పురస్కరించుకుని లోల్లబుడు, శంకుకుడు, భట్టనాయకుడు, అభినవగుప్తుడు తమతమ వాదాలు వ్యాఖ్యానించారు. క్రమంగా రససంప్రదాయం, అలంకారసంప్రదాయం, వక్రొక్తి సంప్రదాయం, రీతి సంప్రదాయం, ధ్వని సంప్రదాయం మొదలైనవి శాస్త్రరూపంలోనే ఆవిర్భవించాయి.

భారతీయ సాహిత్యశాస్త్ర సిద్ధాంతం ప్రకారం శబ్దం, అర్థం, రసం—ఈ మూడిటితోనే కావ్యం పరిశీలించాలి.

భామహుడి కావ్యాలంకారం, దండి కావ్యాదర్శం, ముమ్మటుడి కావ్యప్రకాశం, ఆనందవర్ధనుడి ధ్వన్యాలోకం, విశ్వనాథుడి సాహిత్యదర్పణం, రాజశేఖరుడి కావ్యమిమాంస, శ్రీమేంద్రుడి బౌచిత్య విచారం, ఉద్యుటుడి అలంకారసంగ్రహం, దుద్రటుడి కావ్యాలంకారం సుప్రసిద్ధమైనవి.

తెలుగులో వీటినే అనుకరించడమో, అనువదించడమో అనుసరించడమో జరిగింది. పాశ్చాత్య సిద్ధాంతాలతో పరిచయం లభించే వరకు.

పాశాత్య సాహిత్యంలో క్రిస్తుకు పూర్వమే సాహిత్య విమర్శ అపువస్తుంది.

ఆరిస్టోఫెన్సు, సోక్రటీస్. ప్లేటో—ఈ ముగ్గురి అవతరణతో గ్రీకు సాహిత్యంలో విమర్శకు అంతుదార్పణ జరిగింది.

ప్లేటో కొంత సాహిత్య విమర్శ చేశాడు. సాహిత్యం బుద్ధికి సంబంధించింది కాదన్నాడతడు. అది భావావేశానికి సంబంధించిందన్నాడు. బుద్ధి ప్రేరణవల్ల కాక, భావావేశంవల్ల కవులు కావ్యరచన చేస్తారని, కనక కావ్యానందం బౌద్ధికం కాదని ప్లేటో సిద్ధాంతం. కాగా, సాహిత్యం సత్యదూరమైందని, తిత్తికదూరమైందని—అంచేత ఆదర్శ రాజ్యానికి అది పనికిరాదని అతడి వాదన.

అంతకి ముందే—హోమరు నించి ప్లేటో వరకు - ఆ మధ్యకాలంలో హేషియస్, సోలోన్, సిమోనయిడ్, పిందార్ మొదలైనవారు రకరకాల కావ్యసిద్ధాంతాలు ప్రతిపాదించారు. అయినా విమర్శకుడిగా మొదటివాడు ప్లేటో మాత్రమే గణింపదగినవాడు.

ప్లేటో నాటికి గ్రీకు సాహిత్యంలో స్వర్ణయుగం గడిచిపోయింది.

ప్లేటో తరవాత అతడి శిష్యుడు ఆరిస్టాటిల్ అప్పటి కుండిన సాహిత్యం అవలోకనం చేసి, సుప్రసిద్ధ కవుల కావ్యాలు పురస్కరించుకుని 'పోయెటిక్సు' (Poetics) రాశాడు. ప్లేటో సిద్ధాంతాలు చర్చించాడు. తనకి తోచిన వాటిని సరసంగా సవరించాడు. ఆరిస్టాటిలును విమర్శకవిత అన్నారు. తరువాతివారికి అతడి 'పోయెటిక్సు' ఆదర్శమయింది. తుదకి నిబంధనగ్రంథంగా తయారయింది. దానిప్రభావం వల్ల రానురాను సాహిత్యంలో అంతస్సౌందర్యానికి రాక, దాహ్యస్వరూపానికే ప్రాధాన్యం వచ్చింది.

అలంకారాదిశాస్త్రాలకు మనమధ్య కాలపు కవుల మల్లనే వెనక పాశ్చాత్య కవులు బానిసలయారు. విమర్శకులున్నూ అదేదారిని నడిచారు. నిబంధనలలోనే సాహిత్యాన్ని కొలిచారు. కట్టుబాట్ల పట్టాలు తప్పినవాటిని త్రోసిరా జన్నారు.

క్రిస్తు తొలిశతాబ్ది ప్రాంతాన పడమటి సాహిత్యం విమర్శల ఇరుకుల్లో పడి నడిచింది. అదేసమయంలో గ్రీకుదేశం రోమనుల క్రింద పరాధీనమయింది, ప్రాచీన గ్రీకు సాహిత్యం అనాదృతమున్నూ అయింది.

అప్పుడే డయోనిసిస్, హెలికాన్నిస్, ప్లూటార్క్, లుసియస్, లాంగినస్ వంటి విమర్శకులు ఇయలుదేరారు. లాంగినస్ వీరిలో సుప్రసిద్ధుడు. 'సదా సాహిత్యాభ్యాసం చేసే సహృదయుడే సరైన విమర్శకుడు' అన్నాడు లాంగినస్. అతడి సిద్ధాంతాలు ప్లేటో, ఆరిస్టాటిలుల సిద్ధాంతాలకు కేవలం విరుద్ధమైనవి కావు. స్వతంత్రవద్ధతిలో అవి పూర్వసంప్రదాయాలకు నిర్వచనప్రాయా లని చెప్పవచ్చు.

అనంతరం శ్రీ. శ. 13 శతాబ్దిదాకా పాశ్చాత్య సాహిత్య విమర్శలో చెప్పుకోదగ్గ గొప్ప విషయం ఏదీ లేదు. దాంతే వరకూ కావ్యాలకు నియమాలు గుడిబండ లయి దిగిలాగాయి. విమర్శకులకూ అదే అవస్థ అనివార్యమయింది.

కట్టుకాట్లలో కవిత్వం నిర్వీర్యమవుతుంది; నిరీక్ష మవుతుంది.

16-18 శతాబ్దాల మధ్య ఈ నిబంధనబంధాల్లోంచి బయటపడడానికే పాశ్చాత్య సాహిత్యం పెనగులాడింది.

పదహారో శతాబ్ది తుదివరకు అంగ్లసాహిత్యంలో విమర్శ తలెత్తలేదు. ఆ కాలంలో పుట్టినవి ఇంచుమించు అనుకరణలు.

1553 లో థామస్ విల్సన్ 'ఆర్ట్ ఆఫ్ రెప్లూరిక్' రాశాడు. అందులో కవుల గురించి, పాఠకుల గురించి కొంత చర్చించాడు.

1570 లో రోజర్ ఏశ్చమ్ తన 'స్కూలుమాష్టర్'లో కొంత విమర్శ రాశాడు.

1579 లో స్టివ్ గాసన్ 'ది స్కూల్ ఆఫ్ అబ్జూజ్' అని వొక విమర్శ గ్రంథం రాశాడు. 'కవిత్వం అబద్ధాల పుట్టి' అన్నాడతడు. కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య శాస్త్రి కూడా వొక సందర్భంలో 'కవిత యన పుష్ప....' అన్నారు.

16 శతాబ్ది తుదిని ఇంగ్లాండులో ఫిలిప్స్ సిడ్నీ జన్మించాడు. సంఘంలో కవిత్వానికి గౌరవస్థానం లేని దినా లవి అక్కడ.

"ఏన్ అపాలజీ ఫర్ పోయెట్రీ" అని విమర్శగ్రంథం ప్రకటించాడు సిడ్నీ. ఇటలీ విమర్శకుల ప్రభావం ఇతడి మీద బాగా పడింది.

"కవిని రోమనులు 'ద్రష్ట' అంటారనీ, గ్రీకులు 'నైష్ట' అంటారనీ రాశాడు సిడ్నీ. 'కవిత్వం నిరసించరాని దని అతడు నిరూపించాడు. 'కావ్యం జ్ఞానానికి భర్త అన్నాడు. 'సభ్య జగత్తుకి ప్రథమ జ్ఞానకిరణం కవితవల్లనే లభ్యమయిందని అతడు వాదించాడు. వివిధకోణాల్లోంచి విమర్శించి తన సిద్ధాంతం ప్రతిపాదించాడు. ఆరిస్టాటిలు సిద్ధాంతాలకు సిడ్నీ సిద్ధాంతాలు సూతనోజ్ఞీవనం కలిగించాయి: అలంకార శాస్త్రాలూ, ఛందశాస్త్రాలూ మాత్రమే కవిత్వం కల్పించలే వన్నాడతడు. 'పౌట వాటి గొను వేసుకున్నంతమాత్రాన ప్రతివాడూ న్యాయవాది కాదు; అలాగే కేవలం ఛందస్సు తెలిసినంతమాత్రాన ఎవడూ కవి అయిపోడు' అన్నాడు.

సిడ్నీ విమర్శ తన 'అర్కెడియా' గ్రంథానికే వ్యతిరేకంగా వుండడం గమనించదగిన విషయం. రేఫ ద్విరేఫల నిబంధన చేసిన అప్పకవి తన నియమం చానే ఉల్లంఘించాడు మరి !

మన యక్షగానాలూ, వీధినాటకాలూ, తోలుబొమ్మలాటలూ మొదలైనవాటిల్లో లాగ, ఆనాడు పాశ్చాత్య నాటకాల్లో అసభ్యహాస్యం ప్రదర్శించేవారు. దానిని సిడ్పీ తీవ్రంగా విమర్శించాడు.

సిడ్పీతో చెప్పదగినవాడు బెన్ జాన్సన్. గ్రీకు, లాటిను భాషలలో గొప్ప పండితు డిశడు. “ఆంగ్ల విమర్శకులలో బెన్ జాన్సన్ను ప్రథమాచార్యుడు” అన్నాడు జార్జి సెంట్యుబరీ.

అప్పటికే సాహిత్యంలో పాతసిద్ధాంతాలంటే అసహ్యం వ్యాపించింది రసిక లోకంలో. సాహిత్యానికి ప్రతిభ ప్రధానమనీ, ప్రతిభ లేకపోవడం కంటే ప్రతిభను ప్రతిఘటించడం ప్రమాదకరమనీ వాదించాడు బెన్ జాన్సన్, ప్రయత్నంతో ప్రతిభ ప్రతిష్ఠించవచ్చని అతడి సిద్ధాంతం.

బెన్ జాన్సన్ క్లాసిక్ వాదాన్ని అతిక్రమించి ముందడుగు వేసిన విమర్శకుడు డ్రయడెన్. ఇతడు ‘ఎస్సే ఆన్ డ్రమెటిక్ పోయెసీ’ లో నలుగురు వక్తలచేత సంభాషణ సాగించాడు. పానుగంటి ‘విమర్శాదర్శ విమర్శాదర్శము’, విశ్వనాథ ‘హేతువాద యుగము’ ఇలా సంభాషణ రూపక విమర్శ రచనలే.

డ్రయడెన్ “కల్పించిన నలుగురు వక్తలలో ‘క్రిస్టో’ ప్రాచీన కవుల్ని సమర్థిస్తాడు. ‘యూజీన్’ ఎలిజబెత్తురాణి కాలం కావ్యాల్ని- ముఖ్యంగా నాటకాల్ని సమర్థిస్తాడు. ‘లెసిడియస్’ ఫ్రెంచి నాటకాలు మంచివంటాడు. ‘నియండరు’ ఇంగ్లీషు నాటకాలు గొప్పవని వాదిస్తాడు. స్వయంగా డ్రయడెన్ నియండరు పాత్ర ధరిస్తాడు. సాహిత్యంలోని వివిధ మతాలు విపులంగా విమర్శించాడు డ్రయడెన్. నియమాలూ, నిబంధనలూ నిరసించాడు. సంఘం మారినట్టే సాహిత్యమూ మారుతుందన్న నత్యం ప్రతిపాదించాడు.

డ్రయడెన్ సిద్ధాంతాలు మరింతముందుకి తీసుకుపోయాడు ఫ్రెంచి విమర్శకుడు రేన్.

కాల్పనిక యుగంలో తొలకరిగా చెప్పదగినవాడు విలియం బ్లేకు. బుద్ధితో పుట్టేది కావ్యం కాదనీ, కావ్యానికి అలౌకికమైన ప్రేరణం కావాలనీ, కట్టుబాట్లలో కవిత్వం కననడదనీ బ్లేకు వాదం. సనాతనంగా వస్తూన్న సిద్ధాంతాలకు బ్లేకు సిద్ధాంతం గొడ్డలిపెట్టయింది. దాంతో అభ్యాసంవల్ల కాక కళాస్పృహ రహస్యానుభూతి మూలంగా కలుగుతుందన్న భావం బలపడింది.

“కావ్యానికి ఆధారం దివ్యశక్తి” అని బ్లేకు అంటే దానినే భావచేతనం అన్నాడు వర్ణనవర్ణ. సుబోధకమయిన భాషా, సరళమయిన శైలి కావ్యానికి కావాలన్నా డతడు. నిరలంకారమయిన శైలి మంచిదన్నాడు. వాడుక భాషే సహజమయిందనీ వాదించాడు.

కావ్యానికి కల్పనాశక్తి కావాలన్నాడు షెల్లీ, కష్టపడి కట్టింది కవిత కాదన్నాడు. సహం మనస్సులోంచి దూసుకువచ్చిన కవితవల్లనే హృదయం స్పందిస్తుందని అతడి సిద్ధాంతం.

తన విమర్శలతో కల్పనిక సాహిత్యానికి పటిష్టం కల్పించినవాడు కోల్రిడ్జి. అనుభూతి, సరళత్వమూ, నిజాయితీ లేనివాడు కవే కాదన్నాడతడు. హృదయమూ, మస్తిష్కమూ రెండు సాహిత్యానికి అవసరమన్నాడు. కేవలం భావావేశం కవిత్వానికి చాలదనీ, అలాగే వొట్టి పాండిత్యము మాత్రమే పనికిరాదనీ అతడి సిద్ధాంతం. అంచేత ఆ రెంటి సమ్మేళనం కృతికర్తకి అవసరమన్నాడు.

విక్టోరియా రాజీ యుగం ఆరంభంలో ఆంగ్ల సారస్వత విమర్శ మందకొడిగా పుండేది. అయితే మాత్రా ఆర్నాల్డు, జాన్ రస్కిన్ వంటి విమర్శకులు ఆవిర్భవించడంతో విమర్శ ఉత్తమస్థాయి నందుకుంది. ఆర్నాల్డు స్వయంగా గ్రంథ విమర్శ చేయడమే కాదు, ఎలా విమర్శ చేయాలో ఇతరులకున్నూ నేర్పేవాడు.* పాత సిద్ధాంతాల పునాదుల మీదే కొత్తసిద్ధాంతాలు ప్రతిష్ఠించాడు ఆర్నాల్డు.

ఇరవయ్యో శతాబ్ది నడిమిని జార్జి సెంట్యుబరీ, అలివర్ ఎల్లస్, వాల్టర్ రేలే, టి. ఇ. హుల్స్ మొదలైన విమర్శకులు గోచరిస్తారు. హుల్స్ మంచి వ్యుత్పన్నుడు. వెనకటి కావ్యసిద్ధాంతాలను గట్టిగా ఎదిరించాడతడు. కావ్యానికి కట్టుబాట్లు కూడదన్నాడు. ఫ్రీవెర్సు ప్రోత్సహించాడు.

హుల్స్ సిద్ధాంతాలు టి. ఎస్. ఇలియట్, ఎబ్రాహం మొదలైన నవ్యులను ఆకర్షించాయి.

ఈ కాలంలో Symbolism, Imagism, మొదలైన వాటితోపాటు సిగ్మండ్ ఫ్రాయడ్ మనోవైజ్ఞానిక సిద్ధాంతాలు సాహిత్యరంగంలోనూ కల్లోలం కలిగించాయి. కావ్యకళ కలవంటి దని నిరూపించాడు ఫ్రాయడ్. అతడి ప్రభావం వల్ల కామవాసన గురించీ, అజ్ఞాత మనస్తత్వం గురించీ పెర్వార్షను గురించీ బోలెడంత సారస్వతం బయలుదేరింది. దానివల్ల మంచికంటే చెడ్డ అధికమయిందన్నారు విమర్శకులు కొందరు.

మహాయుద్ధం కారణంగా ప్రబలిన అశాంతి ఫలితంగా ఫ్రాన్సులో పుట్టిన డాడాయిజిమ్ విద్వంసకవాదంలోంచి అధివాస్తవిక వాదం (Sur-realism) సాహిత్యంలో ప్రవేశించింది. ఇతర కళలలోనూ చోటు చేసుకుంది. 1930 లో

* Mr. Arnold did not merely criticise books himself he taught others how to criticise them. —Scott James, Making of Literature.

వెలువడిన రెండు ప్రకటన పత్రాలలోనూ, 1936 లో లండనులో జరిగిన ప్రదర్శనలోనూ దీని పరిపూర్ణ స్వరూపం దర్శనమిచ్చింది. ఆంధ్రేబ్రెతా, పాల్ ఎల్ చార్ట్లు దీని ప్రవక్తలు. ఆంధ్రేబ్రెతా విమర్శకులు ఈ ఉద్యమానికి వెన్నెముకగా పనిచేశాయి.

మార్కుస్ యథార్థవాదం సాహిత్యంలో విస్తృతం చేసిన విమర్శకుడు కాథ్ బెల్, ఆయా యుగాలలో ఆయా అవకాశాల ననుసరించి కావ్యసృష్టి జరుగుతుందని నిరూపించాడతడు. పూర్వప్రస్తురయుగం, ఉత్తరప్రస్తురయుగం, సామ్రాట్టుల యుగం, సామంతులయుగం, ధనికులయుగం, సామ్యవాదయుగం అని సాహిత్య యుగాలు విభజించి విమర్శించాడు.

ఇలియట్, రిచర్డ్స్ ల విమర్శలతో విమర్శనా సాహిత్య చరిత్రలో కొత్తపుట తెరవబడింది. ఇలియట్ ఎంత ఆధునికకదో అంత ఆధునిక విమర్శకుడు. అతడి Sacred wood, రిచర్డ్స్ రాసిన 'ఫౌండేషన్ ఆఫ్ క్రిటిసిజమ్', 'మీనింగ్ ఆఫ్ మీనింగ్', 'ప్రిన్సిపల్స్ ఆఫ్ లిటరరీ క్రిటిసిజమ్', 'హిస్టరీ ఆఫ్ క్రిటిసిజమ్' విమర్శలో విప్లవం సృష్టించాయి. ఇలియట్ తోపాటు డి. హెచ్. లారెన్స్ కూడా చెప్పదగినవాడు. ఈ ఇద్దరి రచనలు ప్రభావం ప్రపంచ మంతటా ఆధునిక రచయితల మీద కనిపిస్తుంది.

ఈ సందర్భంలోనే ముర్రే, స్పిన్ గార్న్, గ్రేవ్, రైడింగ్, ఏంప్సన్, రష్యోలో ఏంట్ కోల్ స్కీ, చుకోవ స్కీ, పాస్టర్ నాక్ మొదలైనవారిని విన్నవించాడు.

ఈనాడు మన భారతీయ సాహిత్యాలన్నిటిలోనూ విమర్శకు పాశ్చాత్య పద్ధతులే ప్రమాణంగా వున్నాయి. అందుకనే స్థానీవులకా న్యాయంగా, బహుక్లుప్తంగా చానివి ఈమాత్రం తడవడం జరిగింది క్లికడ.

తెలుగులో సాహిత్యవిమర్శ లేదన్నవారికి లేదు; ఉందన్నవారి కుంది. ఉన్నదయినా వుండవలసినంత లేదు; వుండవలసినట్లున్నూ లేదేమో అంతగా.

“విమర్శించదగిన సాహిత్యం కూడా అంతగా లేదేమో?” అన్నారొకరు ఈ మధ్య. ఇది సాహసం.

నన్నయనాటికే దేశంలో 'విద్యా విలాస గోష్టులు' జరుగుతూ వుండేవికదా ! అయినప్పటికీ ఆ గోష్టులలో జరిగేది సాహిత్యవిమర్శకాక మరేమిటి ? అయితే అవి సంస్కృత లాక్షణిక గ్రంథాల ననుసరించి జరిగివుంటాయి అనడంలో సందేహం లేదు. అంతకుముందుండిన దేశసాహిత్యం వెన్నెలపాటలు, గొబ్బిపాటలు, తుమ్మెద పదాలు మొదలైనవి అంతరించడానికి అదే కారణం కావచ్చు. తెలుగుకి ప్రత్యేకమైన లాక్షణికగ్రంథాలు అప్పటికి లేవు; ఇప్పటికీ లేవేమో ! ఆందుకని సంస్కృతనిబంధన

గ్రంథాలే ఆధారమయ్యాయి. మార్గసాహిత్యం వెల్లువలా వచ్చి దేశసాహిత్యాన్ని ముంచుకుపోయింది. కనక సంస్కృత లక్షణగ్రంథాలే అనుకరించడమూ, క్రమంగా అనువదించడమూ, అనుసరించడమూ జరిగింది.

తెలుగుకి లక్షణం మొదట సంస్కృతంలో చెప్పడం జరిగింది. చిత్రమే; అయినా, అది తెలుగువారికోసమో, తెలుగు రాని సంస్కృత పండితులకోసమో అన్నది వివేచించదగిన విషయం.

నన్నయనించీ మనవారి అవతారికలలోనూ, 'కందం చెప్పినవాడే కవి', 'వింటే భారతమే వినాలి' 'అల్లసాని పెద్దన్న అల్లిక జిగిలిగి' 'ముక్కుతిమ్మనార్య ముద్దుపలుకు', 'కవికీ కంసాలికీ సీసం తేలిక' వంటి పలుకుబళ్ళలోనూ, పెద్దన ఉత్పలమాలిక వంటి పద్యాలలోనూ, వ్యాఖ్యానాలలోనూ, తుదకి నిబంధన గ్రంథాల లోనూ, కుకవి నిందల్లోనూ విమర్శ సూత్రప్రాయంగా లొంగిపూసినా—వడమటి గాలి సోకిన తరవాతగాని, ఈనాడు మన మనుకుంటూన్న పద్ధతిలో విమర్శ తెలుగులో లేదనే అంగీకరించాలి.

ఒక శతాబ్దంనుంచీ పత్రికలు మన సాహిత్యంలో విమర్శకు దోహదం కల్పించాయి; కల్పిస్తున్నాయి. ఉద్బంధులయిన సాహిత్యవేత్తలు విమర్శకు నడుముకట్టారు. కడుతున్నారు. విమర్శాత్మకమయిన వ్యాసాలేకాదు గ్రంథాలుకూడా లేవనకుండా కొన్ని ప్రకటించారు; ప్రకటిస్తున్నారు.

వఝుల చినసీతారామశాస్త్రిగారి 'వసువరిత్ర విమర్శ', కట్టమంచి రామలింగా రెడ్డిగారి 'కవిత్వతత్త్వ విచారము', పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారి 'మహాభారత చరిత్రము', కోరాడ రామకృష్ణయ్యగారి 'ఆంధ్రభారత కవితా విమర్శ నము', గొబ్బూరి వేంకటానంద రాఘవరావుగారి 'నన్నయభట్టారక విజ్ఞాన నిరతి', దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారి 'సాహిత్యసమీక్ష', గిడుగు వెంకటరామమూర్తిగారి 'ఆంధ్ర పండిత భిషక్కుల భాషాభేషజము', పింగళి లక్ష్మీకాంతముగారి 'సాహిత్యశిల్ప సమీక్ష మొదలైనవి వెలువడ్డాయి; వెలువడుతున్నాయి.

ఉత్తమ విమర్శగ్రంథాలకు ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య అకాడమి బహుమానాలు ప్రదానం చేస్తున్నది.

అయినా పాశ్చాత్యసాహిత్యాలతోగాని, తుదకు హిందీవంటి ఇరుగుపొరుగు సాహిత్యాలతోగాని సరిపోల్చి చూసినప్పుడు విమర్శ విషయంలో మనము తల వంచుకోవలసి వస్తున్నది.

సాహిత్యం గురించి ఎంతో కొంత విమర్శ వుండినా విమర్శగురించిన విమర్శ బొత్తిగా మనకు లేదు. వందేళ్ళ పురాతన పత్రికల గాలించినప్పుడు ఈ లోపం నిజంగా దిగ్భ్రాంత పరిచింది.

ఫేబో, 'రివల్లీక్', ఆరిస్టాటిల్ 'పోయేటిక్స్' తెలుగులోకి వచ్చాయి. ప్రాంతీయ భాషలనించి 'కాళిదాస భవభూతులు' వంటివి ఏ వొకటో రెండో అను వాదమయ్యాయి. ఇలా అయినా ఉత్తమ విమర్శగ్రంథాలు పాశ్చాత్యభాషలనించీ, ప్రాంతీయభాషలనించీ తెలుగులో అనువాదం జరగడం అవసరం. ఈవని సాహిత్య అకాడమి వంటి ప్రామాణిక సంస్థ నిర్వహించడమున్నూ అవసరం.

ఈ సంపుట సంకలన కార్యం నాకు ప్రసాదించిన మా సాహిత్య అకాడమి చారికి కృతజ్ఞుణ్ణి. వ్యాసాలు సేకరించడంలో ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయం లోని గిడుగువారి గ్రంథసంచయములోను, పరవస్తువారి గ్రంథసంచయంలోను వుండిన పురాతన పత్రికలు నాకు ఉపకరించాయి. వీటిని ఉపయోగించుకుందికి పూర్తి అవకాశం కలిగించిన ఆంధ్రవిశ్వకలా పరిషత్తు గ్రంథాలయం లైబ్రరీయను గారికి, పురాతన పత్రికలు అన్వేషించడంలో తోడ్పడిన మిత్రులు శ్రీ చలసాని ప్రసాద్ గారికి, శ్రీమతి జయంతి వెంకటలక్ష్మిగారికి ధన్యవాదాలు తెలుపు కుంటున్నాను.

విశ్వవిద్యాలయ గ్రంథాలయంలోని గిడుగువారి, పరవస్తువారి గ్రంథసంచయంలో కాకపోతే ఆంధ్రభారతి, త్రిలింగవంటి మాసపత్రికలు చూడడమూ; రామలింగారెడ్డి తిరుపతి వేంకటకవులు, కాళీ కృష్ణమాచార్యులు, ఉమాకాంతంగార్ల వంటి మనీషుల వ్యాసాలు సేకరించడమూ సాధ్యం కాకపోయేది.

ఈ సంపుటంలో ఆంధ్రభారతి, త్రిలింగ, సారస్వత గ్రంథాలయ సర్వస్వము, ఉగాది సంచిక, భారతి, ప్రబుద్ధాంధ్ర, ఉదయని, వైశాఖి, నవోదయ, ప్రతిభ, జయంతి, పరిశోధన పత్రికలనించి అక్కిరాజు ఉమాకాంతం, ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ, కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి, కవికొండల వెంకటరావు, కాళీ కృష్ణాచార్యులు, కొంపెల్ల జనార్దనరావు, కోవల్లె హనుమంతరావు, గిడుగు వెంకట రామమూర్తి, గిడుగు వెంకటసీతావతి, గొబ్బారు వెంకటానంద రాఘవరావు, చిలుకూరు నారాయణరావు, తల్లావఝల శివశంకరశాస్త్రి, అపీ ధర్మారావు, తిరుపతి వెంకటకవులు, నడకుదుటి వీరరాజు, పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి, పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు, మంత్రిపెగడ భుజంగరావు, మాడపాటి హనుమంతరావు, మానవల్లి రామకృష్ణకవి, మున్నంగిశర్మ, రాయప్రోలు సుబ్బారావు, రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ, రెంటాల వేంకటసుబ్బారావు, వఝుల చినసీతారామస్వామి, చావిలాల సోమయాజులు, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి, బుర్రా శేషగిరిరావు, శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావుగార్ల వ్యాసాలు సేకరించడం జరిగింది.

ఈ పత్రికలకూ, రచయితలకూ కృతజ్ఞుణ్ణి.

విషయ సూచిక

దేశసాహితీ సాంపు	
— వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి	1
త్రిలింగము - తెలుగు	
— కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య	7
పాండిత్యము - అలంకారము - సాదృశ్యము	
— కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి	14
భాష - భావము - సంగీతము	
— కోపలై హనుమంతరావు	17
ఆంధ్రభారత సమీక్షణము	
— మాడపాటి హనుమంతరావు	21
నన్నయభట్టియము	
— పారనంది రామశాస్త్రి	28
మహాభారతము	
— మున్నంగి శర్మ	44
నన్నెచోడుడు - విచనరచన	
— గొబ్బూరు వెంకటానందరాఘవరావు	80
సంజయు రాయబారము	
— ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ	110
పోతన కవితవ్వ పటుత్వము	
— తాపీ ధర్మారావు	122
సంస్కృతవాఙ్మయము	
— మంత్రిపెగడ భుజంగరావు	129
ఉత్తరరామ చరితము	
— చిలుకూరి నారాయణరావు	140
అర్ధానుస్వారము	
వర్ణుల చినసీతారామశాస్త్రి	156
రాయలనాటి తెలుగుసాహిత్యము	
— రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ	170
రాయలనాటి చాటుపద్యములు - రమ్యతరములగు వాని గాథలు	
— నడకుదుటి వీరరాజు	179
పెద్దన తరువాతి ప్రబంధ కవులు	
— పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు	188

తెనాలి కవులు

—మానవల్లి రామకృష్ణకవి	193
యక్ష గానములు	
—పంచాగ్నుల ఆదినారాయణశాస్త్రి	203
దేశభాషాస్థానము	
—అక్కిరాజు ఉమాకాంతం	218
శృంఖలా తృణీకరణము	
—తిరుపతి వేంకట కవులు	240
ఆంధ్రభాషా సంస్కరణము	
—కాశీ కృష్ణాచార్యులు	245
గ్రామ్యభాష కాదు, వ్యావహారిక భాష	
—గిడుగు వెంకటరామమూర్తి	254
పద్య రచన	
—గిడుగు వెంకట సీతాపతి	263
కవిత్వాభిరుచులు : ప్రాతవీ క్రొత్తవీ	
—రాయప్రోలు సుబ్బారావు	278
మార్గదర్శి గురజాడ అప్పారావుగారు	
—శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	285
హెచ్చరిక	
—రెంటాల వేంకట సుబ్బారావు	293
ముత్యాల సరం	
—శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు	301
కృష్ణశాస్త్రిగారి ప్రవాసము; ఊర్వశి	
—కొంపెల్ల జనార్దనరావు	328
కథానిక : దాని పరిజామము	
—తల్లావఝుల శివశంకరశాస్త్రి	348
భావ కవిత్వము	
—కవికొండల వెంకటరావు	355
గ్రామ్యమా ? వాడుక భాషా ?	
—విశ్వనాథ సత్యనారాయణ	358
గేయ రచనలు : ప్రాచీనులు	
—వావిలాల సోమయాజులు	366
గ్రంథ విమర్శనము	
—బుర్రా శేషగిరిరావు	397

దేశిసాహితీ సొంపు

ఆంధ్రజాతి యాచారవ్యవహార ప్రవాహములో అంతర్లీనము లయిపోయినవి ప్రాచీనకాలపు దేశీరచనాప్రభేదములు. అవి యెంతగా అంతర్లీనము లయినవీ అంటే వాని ఆనుపానులు సరిగా నసిగా నేటివారు అనుమానించడానికైనా సాధ్య పడనంత వింతగా అంతర్లీనము లయినవి. నేటికాలపు తెలుగుపాండితి వాటివాసన నైనా యెరుగ నక్కఱలేనంత యవనతితో ఉన్నది. మన ప్రాచీనకవీశ్వరులు ఈ దేశీరచనా ప్రభేదములను బాగా యెఱిగినవారై ఉండేవారని, రచించగలవారై కూడా ఉండేవారని చెప్పడాని కాధారము లున్నవి. నాచన సోమన వనంతవిలాస మని గ్రంథము రచించినాడట. అది దొరకలేదు గాని దానిలోని రచన మొకటి లక్షణ గ్రంథాలలో ఉదాహృతమై ఉన్నది.

“వీణాగానము వెన్నెలతేటా

రాణ మీఱగా రమణులపాటా

ప్రాణమైన పిన బ్రాహ్మణువీటా

జాణలు మెత్తురు జాజరపాటా.”

ఈ జాజరపాట దేశీరచనా ప్రభేదమే. వనంతవిలాసము యక్షగాన మేమో !

అల్లసాని పెద్దన చతుర్విధకవితావిశారదుడు. ఆశు, మధుర, చిత్ర, విస్తరము లని చతుర్విధ కవితల పేళ్ళు. అందు దేశిగేయరచనలకే మధురకవిత లని పేరు.

దేశీరచనలు ఆచారవ్యవహారములలో అంతర్లీనమై ఉండడం కొంత వివరిస్తాను.

“వాడు నన్ను ‘ఎగతా’ చేస్తున్నాడు” అన్నానుడి ఆంధ్రదేశం అంతటా ఉన్నది. ఇందులోని ‘ఎగతా’ పదం పుట్టుపూర్వోత్తరాలు ఎట్లాంటివో ఎరిగున్న వారెందరో ఉండరు. ఎగతా అన్నది ఒక దేశీరచనా ప్రభేదము. ‘ఎకతా’ ‘ఎగతా’ రూపభేదములే. సాతవాహనులనాటి దగు బృహద్దేశి, చాళుక్య సోమేశ్వరుని మానసోల్లాసము, చాళుక్య జగదేకమల్లుని సంగీతచూడామణి, కాకతీయులనాటి జాయ సేనాపతి నృతరత్నావళి, యీ ‘యెకతా’ని పేర్కొన్నవి.

“తాళాఖ్య తాళేన గేయా స్యా దేకతాళికా”

అని సంగీతచూడామణి.

యక్షగానములలో కొన్నింటి ఎకతాళి రచన లున్నవి.

“వాడు చిందులు తొక్కుతున్నాడు. ఆ వీధిలో వంకాయలు వాలలాడు తున్నవి. ఇత్యాది వ్యవహారములలోని ‘చిందులు’ దేశీరచనా ప్రభేదములే.

“వేడుకతో చిందు పాడంగ నుబ్బి

కోణంగియాటల గునిసెడివారు.”

అని చిందుపాటను పాల్కురికి సోమనాథుడు పేర్కొన్నాడు.

“గీతార్థాభినయోపేతై ద్ద్విపదై శ్చిందు సంజ్ఞకైః” అని చిందులు రెండేసి పదములు గలవిగా జాయసేనాపతి చెప్పినాడు. యక్షగానములలో కొన్నింటి చిందు రచనలు కానవచ్చును. అవి ఆంధ్రదేశము నుండి అరవదేశమునకు కూడా ఎగబ్రాకి అక్కడ లక్ష్యలక్షణప్రయోగప్రసిద్ధి పడసియున్నవి. ‘కావడిచిందు’ ‘నాండి (= కుంటి) చిందు’ ఇత్యాదులు అక్కడి ప్రభేదములు.

“వాడు ‘తందనా’ లాడుతున్నాడు” అన్న వ్యవహారములోని ‘తందనాలు’ తందానపదము లన్నపేర ప్రసిద్ధి గాంచిన పదములే. వాటిలో తందానే అన్నది ఆ పదమునకు పల్లవిగా - అంటే ఊతపలుకుగా ఉంటుంది.

“ఇదేమిటో పెద్ద ‘రగడ’గా నున్నదే” అన్న పలుకుబడిలోని ‘రగడ’ గేయరచనా ప్రభేదమే. రగడలు కొంత మార్పు పొంది, పొందకుండా కూడా తెలుగులో ఎన్నోరకాల గేయరచన లయినవి.

“ధవళాలు పాడుతున్నారు” అనే నానుడిలోని ‘ధవళాలు’ వివాహాది శుభకార్యములలోను, యక్షగానములలోను ప్రసిద్ధిగాంచి యున్నవి.

“కథాసు షట్పదీయోజ్ఞా వివాహే ధవళ స్తథా” అని చాళుక్య సోమేశ్వరుడు చెప్పినాడు. ‘నీకే వచ్చు సువాలయున్ ధవళ మింతి,’ ‘అల్లోనేరళ్ళు గొరీకల్యాణము’ ఇత్యాదిగా పాంచాలీ పరిణయమునను,

“అలలనామణి కాగ

య్యాళి యొకానొక్కవేళ నక్కరతో సు

వ్యాసలు సోదానలు ధవ

కాలు మొదలైన పాట లాదట నేర్పున్"

అని 'శుకనస్తతి' లోనూ ధవకాలు పేర్కొనబడినవి. యక్షగానములలో ధవకాలు అధికముగా గానవచ్చును.

ఇంకా ఏలపాటలు అనేవికూడా దేశీరచనా ప్రభేదములే. చాళుక్య జగదేక మల్లుడు సంగీతహదామణిలో కర్ణాట లాట గౌళాంధ్ర ద్రావిడ భాషలలో ఏలలు కలవనీ అందులో ఆంధ్రుల 'ఏలలు' మిక్కిలి మనోజ్ఞములనీ చెప్పియున్నాడు. యక్షగానములలోను, సామాన్యజనవ్యవహారములలోను ఎన్నో రకాలైన ఏలలు సర్వాంధ్రదేశమునను వ్యాపించియున్నవి.

సువాలలు, ఉయ్యాలలు, ఓలలు కూడా అట్టివే.

"అల్లోనేరేళ్ళు" అనేపేరు గేయరచనలకు వింతతీరుగా వచ్చినది. అల్లో నేరేళ్ళల్లో 'వెలిది రుక్మిణి సమర్తవేడుక లాయె' అని ఉపక్రమము గల పాత కాలపు పాట ఫణితిని రచితములైన గేయము లన్నిటికీ 'అల్లోనేరేళ్ళు' అన్న పేరైంది. 'అల్లోనేరేళ్ళల్లో' పాటలు వెన్నెలరాత్రులందు ఆరబైట కన్యకలు రెండు వరుసలుగా వేరుపడి ఆడుతూ పాడే పాటలు. ఇది మిక్కిలి ప్రాచీన మైనది.

"వెన్నెల దినముల, నల్లోనేరేళ్ళు గాక యావల గలవే" అని రామాయణ సుందరకాండములో గలదు. యక్షగానములలో గేయభాగములుగాను, ఇంకా అనేక కథాప్రధానగేయములుగాను ఈ అల్లోనేరేళ్ళున్నవి.

"వాడు కూనరాగాలు తీస్తున్నాడు" అన్న నానుడి సర్వాంధ్రవిదితము. ఈ కూనరాగాలు 'కూనలమ్మపదాలు' అనే వింతతీరు వదరచనలు.

ఇంకా 'శోభనాలు,' 'కొట్టాలపాటలు,' 'గౌరీకల్యాణము,' 'అర్ధచంద్రికలు,' 'జంపెలు,' 'కురువజంపెలు' 'త్రిభంగులు,' 'వెన్నెలపదాలు,' 'తుమ్మెదపదాలు,' 'చిలుకపదాలు' 'త్రిపదలు,' 'పట్టుదులు,' 'సప్తపదులు' మొదలైన పదాలెన్నో లక్ష్య లక్షణస్వరూపాలలో వున్నవి. మారశీరమాసము వస్తున్నది. ఆ నెలలో ఆంధ్రదేశ మంతటా కన్యకలు 'గొబ్బిళ్ళు' అని పేడబొమ్మలు పెట్టి గొబ్బిపాటలు పాడే సంప్రదాయ మున్నది. 'గొబ్బియలు,' 'గొబ్బిళ్ళు' అనేపదము 'గోపికలు' అన్న పదమునుండి వుట్టినది. గొబ్బిళ్ళయ్యాట రాసక్రీడానృత్యమే. గొబ్బిళ్ళపాటలు పెక్కు తీరులవి కలవు. పైవాటిలో కొన్నిటికి మాదిరులు వినండి.

గొబ్బిపాట :

కొలనిదోపరికి గొబ్బిళ్ళో, యదు
కులస్వామికిని గొబ్బిళ్ళో, కొండ
గొడుగుగా గోవులఁ గాచిన
కొండుక శిశువుకు గొబ్బిళ్ళో.
దుండగంపు దైత్యుల కెల్లను తల
గుండు గండనికి గొబ్బిళ్ళో
పాపవిధుల శిశుపాలుని గొట్టిన
కోపగావికిని గొబ్బిళ్ళో
ఏపునఁ గంసుని యిడుమల బెట్టిన
గోపబాలునికి గొబ్బిళ్ళో
దండివై రులను తఱిమిన దనుజుల
గుండెదిగులునకు గొబ్బిళ్ళో
వెండి పైఁడియగు వేంకటగిరిపై
కొండలయ్యకును గొబ్బిళ్ళో.

ఉయ్యాల పాట :

అలరఁ జందల మైన ఆత్మలం దుండని
అలవాటు సేసే నీ వుయ్యాలా....
పలుమారు నిశ్వాసపవనమం దుండ నీ
భావంబు దెలిపె నీ వుయ్యాలా....
ఉదయాస్తంతైలంబు లొనర గంభము లైన
ఉడుమండలము మోచె నుయ్యాలా
అదన నాకాశపద మధ్దదూలం బైన
అఖిలంబు నిండె నీ వుయ్యాలా
పదిలముగ వేదములు బంగారుచేరు లై
పట్ట వెరుపై తోచె నుయ్యాలా
వదల కిటు ధర్మదేవత పీఠ మై మిగుల
వర్ణింప నరు దాయె నుయ్యాలా....

ర్క :

(అల్లోనేరేళ్ళలో వెలది రుక్మిణి సమ ర్తవేడుక లాయె....అనే మట్టుతో)

అల్లోనేరేళ్ళలో చెలువ కృష్ణం
డనుచు చెప్పరే మీరు అల్లో....

దేశసాహితీ సౌంధ్య

అల్లోనేరేళ్ళల్లో కరివేల్పు
మనదొరకు కలిగెనే నేడూ
అల్లోనేరేళ్ళల్లో గిరివరుని వలె నితడు
చెలగుచున్నాడూ
అల్లోనేరేళ్ళల్లో తరుణి యశోదకూ
తనయు డై నాడూ
గురికానివలె నితడు గునియుచున్నాడూ
మింటపూవులవాన మెలత కురిసేనే
వింటిరే భేరిలు వేడ్క మొరసేనే. అల్లో.

వెన్నెల పదము :

ఎన్నాడు వానికి నే లలన నై తినో
వెన్నెలారో, వాడు
నన్నెద దలచడు,
నే నేమి చేతును, వెన్నెలారో
చాలగా నమ్మి తా చక్కని చెలిమికి
వెన్నెలారో, నా
మేలును నింతై న మనసు
నుంచ డాయె వెన్నెలారో
వలపు నిల్పు నాడు వశము కాదు
ఇంక వెన్నెలారో.

చిలుక పదము :

మనవి నొక్కటి చెప్పేనే రామచిలుకా, నా
మనవి గైకోవే వో రామచిలుకా
వజ్జరం గొట్టేనే వో రామచిలుకా, వాని
బుజ్జగించి తోడితేవే రామచిలుకా ..

ధవళము :

జయ జయ జ్ఞానసంపన్నా
జయ జయ నిన్ను బుధు లెన్నా
జయము నీ పదములూ గన్నా
జయ మౌను ఒడయ నంచెన్నా.

ఏల (తత్త్వము) :

నీవూ నేనూ గూడీ భావనాకొలదీ
కేవలబ్రహ్మను గీలుకొల్పుదమూ - నీవూ,
సారె సారెకు వారీ సరససంగములా
తీరుగా జగముల ద్రిప్పుచుందామె,
మానవీగణముల మమత నొందించీ
పుని భ్రాంతులలోన పొరలజేయు
దమూ—నీవూ (జ్ఞానకురవంజి)

సువాల :

మానసంహరుండు తొల్లి
దారువనములో మునుల
చారుముఖులతో రమించు జారవిద్యలన్
తేటగనేనే సువాలపాటగా రచించువాడ
పాటలాగంధు లెల్లఁ బ్రౌఢి బాడఁగా
హరుడు నొక్కనాడు తారకాచలంబునందు తనకు
నర్హ మైనరత్నసింహాసనంబునందునా. (దారువనక్రీడనము)

తుమ్మెద పదము :

అదినాథుడ రావె తుమ్మెదా, అ
ల్లతడూ పూరికి పోయె తుమ్మెదా, నా
వద్ద నెవ్వరు లేరు తుమ్మెదా, వచ్చి
వాలలాడి పోవె తుమ్మెదా.

వెన్నెల పదము :

అక్కలమ్మకు సారెపోయ వెన్నెలారో, ఇప్పుడు
లెక్కలేని కడుపు లాయె వెన్నెలారో
కుందులమ్మ పుణ్యాన వెన్నెలారో
నందునికి కొడుకు కలె వెన్నెలారో
పొంగళ్ళు పెట్టుదము వెన్నెలారో మంచి
బోనాము ముద్దె లంది వెన్నెలారో.

—వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి*

త్రిలింగము - తెలుగు

“త్రిలింగము” నుండి తెలుగు పుట్టెనా? “తెలుగు” నుండి “త్రిలింగము” పుట్టెనా? ఇదివఱకు గ్రంథకారు లందరు ‘త్రిలింగ’ శబ్దమునుండి ‘తెలుగు’ శబ్దము పుట్టిన దని వ్రాసియున్నారు. ఇప్పుడు శ్రీయుత కె. వి. లక్ష్మణరావు, ఎం., ఏ. గారు ఆంధ్రపత్రికా సంవత్సరాది సంచికలో ‘త్రిలింగము’ నుండి ‘తెలుగు’ పుట్టలేదనియు, ‘తెలుగు’ నుండియే త్రిలింగము పుట్టిన దనియు వ్రాయించి యున్నారు. నన్నయ తిక్కనాదుల కాలములో ‘త్రిలింగ’ పదము వాడుకలో లేదనియు, ప్రతాపరుద్రుని యాస్థానకవిశిఖామణి యగు విద్యానాథుఁడు దీనిని మొదట నిర్మించెననియు, నప్పటినుండియు నీపదము వాడఁబడుచున్న దనియు లక్ష్మణరావుగారు వ్రాయించియున్నారు. మఱియును విద్యానాథుఁ డీదేశమునకు ‘త్రిలింగ’ సంజ్ఞను గల్పించుటయే గాక ప్రతాపరుద్రీయములో నీ క్రిందిరీతిని త్రిలింగశబ్దోత్పత్తిని గూడఁ గల్పించియున్నాఁ డనియు వారు సెలవిచ్చిరి.

శ్లో. యైర్దేశ స్త్రిధి రేషయాతి మహతీంఖ్యాతిం త్రిలింగాఖ్యయా

యేషాం కాకతిరాజకీ ర్తివిభవైః కైలాస కైలాకృతా

తే దేవాః ప్రసరిత్రప్రసాదమధురా శ్రీకైల కాశేశ్వర

ద్రాక్షరామ నివాసినః త్రిపదినం త్వచ్చేయసే జాగ్రతు.

ఇంకను “మొదటినుంచి ‘తెలుగు’ దేశ మనియే నామము కల దనియు, ‘త్రిలింగ’ మనునామ మెన్నడును లే దనియు, సంస్కృతపండితులు తెలుగును పదమునకే తమ పాండిత్యప్రకర్షజ్ఞార్థమై ‘త్రిలింగ’ మను సాంస్కృతికరూప మొసంగి రనియు, ఆ పదము శ్రీకైల ద్రాక్షరామ, కాశేశ్వరములలోని లింగముల వలన గలిగెనని యొక కాల্পనికవ్యుత్పత్తిని మొదట గల్పించినవాడు విద్యానాథుడనియు, అట్లతడు కల్పించుటకు ఓరుగంటిరాజ్యములో మూడుదిక్కుల మూడు లింగము లుండుటయే కారణ మనియు నాయొక్క యభిప్రాయము. పండితులు దీనిని జక్కగ బరిశోధింతురుగాక.”

అని లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసి, తుదిని “కొత్త విషయమును చెప్పినవానిని మన పండితులు కొందఱు నిందించుట సహజము కావున నన్ను కొందరు ప్రస్తుత

విషయమును గుఱించి దూషింతు రని నే నెఱుంగుదును. కాని, వారి దూషణ భూషణములతో నాకు ప్రయోజనము లేదు. సత్యాన్వేషణమే నావని. కావున నెవ రైన ఈ విషయమును ఖండింప దలచిరేని, సప్రమాణముగ వ్రాయ ప్రార్థితులు. నన్నయభట్టు తిక్కనసోమయాజులచే రచియింపబడిన గ్రంథములలో గాని పదు నాల్గవ శతాబ్దమునకు బూర్వము రచింపబడిన మఱి యే గ్రంథమునందు గాని త్రిలింగ శబ్దప్రయోగము నెవరైన చూపిన యెడల నా యభిప్రాయములను మార్పు కొన సిద్ధముగ నున్నాను. ప్రక్షిప్తభూయిష్టములైన పురాణముల నుదాహరించిన లాభములే దని నే నిదివరకే వ్రాసితిని. సత్యాభిమానమే వలయును గాని, పక్షాభి మానము వలదుగదా !”

అని లిఖించిరి. ఇదివఱకు లేని క్రొత్త యంశము నొకదానిని శ్రీలక్ష్మణ రావుగారు వ్రాసి, దానిని ‘జక్కగా బరిశోధింప’ తామే కోరియున్నారు గాన సత్యాభి మానముతోనే వారు వ్రాసినదాని నే నీక్రిందిరీతిని విమర్శించుచున్నాడను.

త్రిలింగపదమును, దాని వ్యుత్పత్తిని విద్యానాథుడు కల్పించెనా ?

శ్రీలక్ష్మణరావుగారు ‘త్రిలింగ పదమును దాని వ్యుత్పత్తియు 14వ శతాబ్ది యందుండె “ననగ దేటపడియె వెనుక దెనుగుదేశమును నంద్రుకొంద ఊ బ్బాష పంచ గతుల బరగుచుండు”

అని సరిగ విద్యానాథుడు చెప్పినట్లే యీ దేశమునకు త్రిలింగనామ మున్నట్లును ధరశ్రీపర్వత కాశేశ్వర ద్రాక్షరామముల మూలముగా వచ్చినట్లును వ్రాయుటయే కాక, యీ త్రిలింగపదమునుండియే తెలుగుపదము పుట్టినట్లును వ్రాసి యున్నాడు. ఇతడును పదునాల్గవ శతాబ్దిదియందున్నవాడే. ఈతడును నలంకార శాస్త్రము వ్రాసినవాడే. కాని, యీతని గ్రంథము నరసభూపాలీయము వలె ప్రతాప రుద్రీయమును జూచి యిది వ్రాసినా డనుటకు వల నింతయును లేదు. ఒక్కకాలము నందు భిన్నప్రదేశములందు గల కవు లిద్దరు వేంగిదేశమునకు త్రిలింగాఖ్య కల దనిన నయ్యది యప్పటికే సుప్రసిద్ధముగా నున్న దని గ్రహించవలసి యుండును గదా !

పదునాల్గవశతాబ్దియందున్న విన్నకోట పెద్దన్న తన కావ్యాలంకార చూడా మణియందును, ఆకాలమునందే యున్న విద్యానాథుడు తన ప్రతాపరుద్రీయమునం దునుగూడ మనదేశమునకు ద్రిలింగసంజ్ఞ కలదనియు, నయ్యది మూడు లింగముల మూలముగా గలిగిన దనియు దెలుపుచున్నారు గావున, నప్పటికే యిది త్రిలింగాఖ్యచే

సుప్రసిద్ధ మంటివిగదా, యీప్రసిద్ధి యెచ్చట నున్న దందురేని, యీప్రసిద్ధి పురాణాదులందే కలదు. బ్రహ్మాండ పురాణమునం దీయంశ మిట్లు దెల్పబడెను.

“శ్రీశైల భీమకాశేశ మహేంద్రగిరి సంయుతం

తత్కాల ప్రభృతి క్షేత్రం త్రిలింగ మితి విశ్రుతమ్.”

అని వ్రాయబడియున్నది. దీనినిబట్టి విన్నకోట పెద్దన్నయును విద్యానాథుడును తమ గ్రంథములలో నట్లు వ్రాసికొని యున్నారు. శ్రీలక్ష్మణరావుగారు.—

“పురాణ రచనకాలము నిశ్చయముగ దెలియనికారణమునను, కొన్ని పురాణములు పురాతనము అని తెలిసినను వానిలో సూతనముగా ప్రక్షిప్తభాగము లనేకములు కలుపబడిన కారణమునను త్రిలింగసంబంధ మైన చర్య పురాణములబట్టి నిశ్చయించుటకు వీలులేదు—తదితర గ్రంథములబట్టి నిశ్చయింపవలయును. విద్యానాథునిచే గల్పింపబడిన వని వ్రాయుచున్నారు. ఇది యుక్తసహజముగా గాన్పించుటలేదు. ఏమన - విద్యానాథుడు ప్రతాపరుద్రీయమున వ్రాసిన పైపద్యమునుబట్టి చూచిన నదివఱకే యీదేశము త్రిలింగాఖ్యచే మిక్కిలి పేరు వడసె ననియు నీ త్రిలింగసంజ్ఞ శ్రీశైల, ద్రాక్షరామ, కాశేశ్వరములందలి లింగముల మూలముగా వచ్చినట్లు వాడుకయు నంతకుఁ బూర్వమే యున్నట్లు దెలియుచున్నది. కాని, విద్యానాథుడే కల్పించినట్లు కాన్పించుటలేదు. కావుననే యాతఁడును

“యై ర్దేశ స్త్రిభి రేషయాతి మహతీం ఖ్యాతిం త్రిలింగాఖ్యయా”

యని వ్రాసియున్నాడు. ఈ దేశము త్రిలింగాఖ్యచే చాల సుప్రసిద్ధమై యున్నదని విద్యానాథుడు వ్రాసినదానినిబట్టి, మనము విద్యానాథుని నాటికే యీ దేశమునకు త్రిలింగాఖ్య చాల సుప్రసిద్ధముగా నుండిన దని గ్రహించుకొనవలసి యుండును. అతడే యీపేరును గల్పించె నని తెలిసికొనవలసి యుండునా ? విద్యానాథుడు తెలుగుదేశమునకు త్రిలింగాఖ్య మహాఖ్యాతిగా నున్న దనగా, మన మాఖ్యాతిని అతడే కల్పించెనని చెప్పబోవుట మహాసాహస మని నా తాత్పర్యము. తాను సూతనముగా నొకనామమును గల్పించిన ఆ పేరును సుప్రసిద్ధ మని చెప్పనా ? చెప్పడు. కావున విద్యానాథుని నాటికే మనదేశమునకు త్రిలింగాఖ్యయు దాని వ్యుత్పత్తియు సుప్రసిద్ధములై యున్నవని గ్రహించవలెను.

పదునాలుగవ శతాబ్ది ప్రారంభమున నోరుగల్గునం దున్న విద్యానాథుడు మాత్రమే కాక యీ కాలమునందే రాజమహేంద్రవరమునం దున్న విన్నకోట పెద్దన్న కూడ తన కావ్యాలంకార చూడామణియందు

క. ధరశ్రీ పర్వతకాశే,
శ్వరద్రాక్షరామసంజ్ఞ వరల త్రిలింగా
కార మగుట సంధ్రదేశం
బరుదార త్రిలింగదేశమన జను గృతులన్.

గీ. త త్రిలింగపదము తద్భవం బగుటచే, దెలుగుదేశము

అని వ్రాసియున్నారు గాని, యాలోచించి చూడ నీవిషయమున వీరు వ్రాసినది యంగీకరింపదగినది కాదు. ఏమన, మనము కేవలమును బురాణములనే నమ్ముట లేదు. పదునాల్గవ శతాబ్దాదియం దున్న విన్నకోట పెద్దన్న యాంధ్రదేశమునకు గృతులందు త్రిలింగసంజ్ఞయును త్రిలింగ శబ్దోత్పత్తియు గాన్పించుచున్న వని వ్రాసినాడు. ఈతడు వ్రాసినట్లుగనే పురాణములందు నీదేశమునకు ద్రిలింగసంజ్ఞ యును దదుత్పత్తియు గాన్పించుచున్నవి. కావున బురాణములం దీయంశములు పెద్దనవిద్యానాథులకు బూర్వమే చేర్చబడిన వని మనము గ్రహించుకొనవలెను. పురాణములం దిటీవల జేర్చబడిన ప్రక్షిప్తములు లే వని నా తాత్పర్యము కాదు. అప్పుడప్పుడు సూతనముగా జేర్చబడుచు వచ్చిన భాగము లనేకములు కల వనియే నా నమ్మకము. అంతియకాక త్రిలింగదేశప్రశంస యిటీవల జేర్చబడిన దనియే నా నిశ్చయము. అయినను త్రిలింగసంబంధ మైన వ్రాతపురాణములయందు విన్న కోట పెద్దన విద్యానాథులకు బూర్వమే చేర్చబడిన దని నాతలంపు. ఎందుచేతనన, నీదేశమునకు త్రిలింగసంజ్ఞ సుప్రసిద్ధ మని విద్యానాథుడును, “త్రిలింగదేశ మన జను గృతులన్” అని పెద్దనయును, వ్రాసియే యున్నారు. వారికి పూర్వపుకృతులం దీ సంజ్ఞ సుప్రసిద్ధమై యున్న దనుట నిర్వివాదాంశము. భిన్నప్రదేశములందు భిన్న ప్రభువుల కడ నేకకాలమం దుండి భిన్నభాషలందు గ్రంథములను వ్రాసిన పెద్దన విద్యానాథు లొక్కటియే యభిప్రాయమును వ్రాసినప్పుడు, వారిరువురకును నాధార మొక్కటి పూర్వగ్రంథములయం దుండియుండు నని తలంచుట యుచితము. ఆ యాధారము పురాణములయందు గానిపించుచున్నది. కాన, పురాణములం దీవిషయమయినవ్రాత పెద్దనవిద్యానాథులకు బూర్వమే చేర్చబడిన దనుట నిశ్చయము. మఱియును బురాణములయందు నాంధ్రదేశ ప్రశంస ప్రతాపరుద్రుల కాలమునకుముందే చేర్చబడియున్నదనుటకు నిదర్శనముకూడ కలదు. మార్కం డేయ పురాణమునందు భారతవర్ష ప్రశంసలో :

శ్లో. తెలకాః కున్తలా అన్ధ్రాః ఉన్నికా స్తాల రావికాః
దక్షిణాత్యాస్త్యమీ దేశా అపరాన్తా న్నిబోధమే.

అని యున్నది. తిక్కనసోమమయాజిష్యు డైన మారన తన యాంధ్రీకృత మార్కండేయ పురాణములో :

“దాక్షిణాత్యంబు లై పాండ్య కేరళ చోళకుల్య మహారాష్ట్ర మహిష కళింగ విదర్భకుంతలాంధ్రాదులును”

అని వ్రాయుచున్నాడు. కావున, మారనకు బూర్వమే అనగా, బ్రతాపరుద్రునకు బూర్వమే యాంధ్రదేశప్రళంస పురాణములందు జేర్చబడినట్లు దీనిచే స్పష్ట మగుచున్నది. పురాణములలో నీయాంధ్రదేశప్రళంసలో గొన్నితావుల ఆంధ్రాది పదములును మఱికొన్నితావుల త్రిలింగాది పదములును గాన్పించుచున్నవి. కావున త్రిలింగసంజ్ఞ పురాణప్రసిద్ధ మని మనము నమ్మవలెను. ఈ సంజ్ఞ పదునాల్గవ శతాబ్దమునకు బూర్వము కలదా ?

పురాణములందుగాక మఱి యేగ్రంథములం దైన 14 వ శతాబ్దమునకుముందీ సంజ్ఞ కలదా యనియు, భాషకు త్రిలింగ యను పేరు కలదా యనియు, శ్రీలక్ష్మణ రావుగారు ప్రశ్నించెదరు. కాన, వారియభిప్రాయము ననుసరించి పురాణేతర గ్రంథములనుండియే నిదర్శనముల నిత్తము.

త్రిలింగమందుండి ‘తెలుగు’ పుట్టినమాటయే వాస్తవ మైనయెడల ఒకానొక కాలమందు ఈ దేశమునకు త్రిలింగ మను వాడుకపేరుండియుండవలెను. భాషకు త్రిలింగ యను నామ ముండవలెను అని లక్ష్మణరావుగారు వ్రాసియున్నారు. వారు కోరినరీతిగా నీదేశమునకు త్రిలింగదేశ మను వాడుకపేరును, భాషకు త్రిలింగ యను నామమును, జిరకాలమునుండి కలవు. అంతియెకాక యచ్చటి ప్రజలకు త్రిలింగు లను సంజ్ఞ కూడ గలదు.

భాషకు త్రిలింగి యను సంజ్ఞ కలదా ? ఆంధ్రభాషకు త్రిలింగి యను సంజ్ఞ కలదు. కావుననే ద్వితీయాచార్యు డను ప్రసిద్ధిని బొందిన యధర్వణుడు తన వ్యాకరణము (అధర్వణకారికల)లో

శ్లో. “త్రిలింగ్యా మపి రై నాలో స్సమాసే ప్రత్యయాం తతా”

అని వ్రాసెను. కావున శ్రీలక్ష్మణరావుగారు కోరినట్లు 14 వ శతాబ్దమునకు బూర్వమే యీపేరు గాన్పించుచున్నది. అధర్వణుడు పదునొకండవ శతాబ్దాంతముననో పండ్రెండవ శతాబ్దారంభముననో నున్నవాడు అని శ్రీలక్ష్మణరావుగారిచే

బ్రహ్మరింపబడిన గ్రంథములందే కలదు. రావుబహద్దరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులవారు తమ కవుల చరిత్రలో నీతఁడు పండ్రెండవశతాబ్దాంతముననో పద మూడవ శతాబ్దినో ఉండె నని వ్రాసియున్నారు. బర్హెలు మున్నుగా గల ఖండంతర పండితులును నిట్లే వ్రాసియున్నారు. అందఱిమతము చేతను గూడ నీతఁడు విద్యా నాథునికి బూర్వుడే యగుచున్నాడు. మఱియు నీ యధర్వణాచార్యుడు త్రిలింగ శబ్దానశాసన మను నొక వ్యాకరణము జేసి యున్నాడు. అందులో

శ్లో. జయతి ప్రసిద్ధం లోకే సర్వలక్షణలక్షితం

శబ్దం త్రిలింగ శబ్దానా మధర్వణకవేః కృతిః

కరోమి శబ్దం శబ్దానాం త్రిలింగానాం సలక్షణం.

అని వ్రాసియున్నాడు కాబట్టి పదునాల్గవ శతాబ్దమునకు బూర్వమునందే యీ దేశము నకు త్రిలింగ సంజ్ఞ కలదు. ఈ భాషకు త్రిలింగ యను సంజ్ఞయు కలదు. ఇవటి ప్రజలకు త్రైలింగులను నామమును కలదు.

ఇవట ప్రజలకు త్రైలింగు లను నామము కల దని స్కాందపురాణము నందలి

శ్లో. కర్ణాటా త్రైలింగ గూర్జరా రాష్ట్ర వాసినః

ద్రవిడాద్రావిడాః పంచ వింధ్యదక్షిణవాసినః.

అను శ్లోకము కూడ జాతించుచున్నది. దేశమునకు త్రిలింగ మను పేరు, భాషకు త్రిలింగ యను నామము, ప్రజలకు త్రైలింగులను నాఖ్య పదునాల్గవశతాబ్దమునకు బూర్వమే గలవు. అంతియగాక యిచ్చటి బ్రాహ్మణశాఖలలో నొక్కశాఖకు త్రైలింగు లను సంజ్ఞ కలదు.

దేశమునకు త్రిలింగాఖ్య, ప్రజలకు త్రిలింగసంజ్ఞ, భాషకు త్రిలింగీనామము బ్రాహ్మణులకు త్రిలింగ విహ్నమును విద్యానాథుని కలముపోటుచే వచ్చిన వనుట యుచితమా ? కాదు.

క్రీస్తుశకము 950 ప్రాంతములందున యుద్ధమల్లుని శాసనములలో వేగి దేశమునకు త్రిలింగ సంజ్ఞ యున్నట్లుగా దెలుపబడియున్నది. త్రిలింగమే త్రిలింగ మైన దని విజ్ఞులు తలంచెదరుగదా ! (చూ. నన్నయభట్టారక చరిత్రము, పుటలు 46-48) కాన క్రీస్తుశకము 10 శతాబ్దమునం దీదేశమునకు త్రిలింగ సంజ్ఞ కల దని తెలియవచ్చెడిని.

క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దమునం దుండిన టాలెమీ యను ఖండంతరు డీదేశముం గూర్చి ముచ్చటించుచు త్రిలింగ మనియే వాడియున్నాడు. కాన నీదేశమున కీపేరు కృతులందును; శాసనాదులందును క్రీస్తుశకము రెండవశతాబ్దమునుండియును గలదు గాని, శ్రీలక్ష్మణరావుగారు తలచినట్లు పదునాల్గవశతాబ్దము మొదలుకొని వచ్చినది కాదు. క్రీస్తుశకాదిని దీనికి త్రిలింగసంజ్ఞయే కలదు గాని తెలు గను సంజ్ఞయే లేదు. కాబట్టి త్రిలింగపదమే మొదటిది గాని శ్రీలక్ష్మణరావుగారు తలచి నట్లుగా దెలుగుపదము మొదటిది కాదు. త్రిలింగము నుండి తెలుగు పుట్టినది. ఇట్లు మనమే చెప్పుట లేదు. ఏ విద్యానాథు డీసంజ్ఞను బట్టించె నని మన లక్ష్మణ రావుగారు తలంచుచున్నారో యా విద్యానాథుని కాలమునందో యంతకుముందో ఉన్న విన్నకోట పెద్దన్నయే యిట్లు చెప్పియున్నాడు. మరియును ప్లీని యను ఖండంతరు డీదేశమును మూడోకళింగ మని వాడెను.

ఈసంజ్ఞ త్రిలింగ (తికళింగ) పదములను బట్టి రాగలదు. కాబట్టి “మూడో గళింగ” మని వ్రాసిన ప్లీని యీదేశమునకు వచ్చి దీనికి గల త్రిలింగనామమును గూర్చి యిచ్చటి పండితుల నడిగి వారు చెప్పినట్లుగా (త్రి) మూడోగ (లింగ) లింగ మని వ్రాసియుండు ననుట నిర్వివాదాంశము. ఎవ్విధమున జూచినను శ్రీయౌత లక్ష్మణరావుగారి వాదము నిలువనేరదు. త్రిలింగమునుండియే తెలుగు పుట్టినది గాని తెలుగునుండి త్రిలింగము పుట్టలేదు. నన్నయభట్టారకునకు బూర్వము అనేక శతాబ్దముల క్రిందటనే యీ త్రిలింగనామము మన దేశమునకు గలిగినది.

ఒకానొకరు తెలుగు శబ్దము ‘తిలగు’ శబ్దమునుండి పుట్టిన దని వ్రాసియుం డిరి గాని యది యనాదరణీయము. తిలగు శబ్దమునుండి తెలుగు పుట్టిన యెడ నిందు బిందు వుండనేరదు. విన్నకోట పెద్దన్న చెప్పినట్లుగా త్రిలింగశబ్దమునుండియే పుట్టినది. ఈ త్రిలింగశబ్దమునకు మూడులింగము లర్థము కాకపోవచ్చును. ఇది త్రిలింగమునుండి పుట్టి మూడవకళింగ మను నర్థము కలదై యుండవచ్చును. ఈ విషయము నన్నయభట్టారక చరిత్రమునందు విస్తరించి వ్రాయబడియున్నది. కాన నిచట వ్రాయుట యనవసరము.

—కాశీభట్ల బ్రహ్మయ్య*

-0-

పాండిత్యము - అలంకారములు - సాదృశ్యము

రేయింబవలును వ్యాకరణములను, నిఘంటువులను, ప్రాచీనకావ్యములను వల్లించుచుండుటచేత కవితకుఁ బుష్టి లేదు. తనమనస్సున నెన్నియోభావములు ప్రభ విల్లకున్న నితరుల మనస్సులలో భావము లుప్పతిల్ల జేయుట యెట్లు ? కట్టెవారిని కోవిదులకన్న లోకవాసముల ననుభవించి యానందించువారే మేలు.

మన కావ్యములలో నుపమాద్యర్థాలంకారములును ననుప్రాసాది శబ్దాలంకారములును దఱచుగ నుపయోగింపబడి యుండుట యెల్లరకు దెలిసినసంగతియ. అందు శబ్దాలంకారము లంతగా ముఖ్యములు గావనుట అంద తొప్పుకొందురు గాన వానిమాట ప్రస్తుత మటుండనిత్తము. అలంకారములలో ప్రధానమైనవి యుపమో త్రేషేషదులు. వీనికి మూలభూతమైన ధర్మ మేదనగా ప్రకృత వస్తువునకు మతేదో యొక వస్తువునకు నామరూపస్వభావాదులను బట్టి సామ్యము గల్పించెడు శక్తి, పోలికలను స్థాపించుట పొగనైన కార్యమే యైనను గవితకు ఖండితముగా నుండ వలసిన లక్షణము గాదు. మనవారు అలంకారముల యెడ నమితాదరము గొన్నవారు కాబట్టి యొకటి రెండు కారణములు జూపుట యావశ్యకము. శిల్పములకు వర్ణన ప్రధానము. కాదనువా రెవరును లేరు. ప్రతిమలను జీర్చించువారును, విగ్రహముల దీర్చువారును, బరిస్ఫుటముగ నాకృతుల నెడుట నిల్వనేర్తురుగదా. అయిన నట్టిచో వీరు పోలికలం దెచ్చి చూపి పరిష్కరించుట కవకాశ మెక్కడిది ? గద్యపద్యము లును శిల్పములకుం జేరినవే, కాన నిందును సాదృశ్యప్రతిపాదనము విడువరానిది గాదనుట సరియ. మఱియు భావములు తీవ్రముగ జెలరేగునపుడు వాని యుద్భవో ద్రేకములకు హేతువులగు వస్తువులం దప్ప నితరముల యెడ దృష్టిపాటుట యసంభవము. మనను రేగినప్పుడు ఆలోచనకుం బూనుట యౌచిత్యభంగమునకు ముఖ్యకారణము. కావుననే మనవారు కోపము వచ్చినప్పుడు 1, 2, 3 ఎంచు మని చెప్పుదురు. చూడుడు, భీమసేనుడు దుర్యోధనుని జూచువాడుపో! అపుడు సింహము మదేభముపైఁ జెలగినట్లు, దేగ పావురము మీద వ్రాలినమాడ్కి, ఇంద్రుడు వృత్రాసురుని మార్కొను విధమున, బల్లి చీకటిగపై గవినిన కరణి- ఇత్యాద్యుపమలు భీమసేనునికి దట్టునా ? దీర్ఘాలోచనములు చేసి శ్లేషాది కుయుక్తి పాశముచే నీడ్చి తెచ్చి తొందఱమెయి జొన్పించిన ట్లుండును. ఇట్టివి సంపూర్ణముగ వినర్జించిన నెంతయో బాగు.

అలంకారములంగూర్చిన ముఖ్యపద్ధతు లేవియన అయ్యవి ప్రయత్నము లేకయ వచ్చినంత సహజముగ నుండుట. కథలోని స్త్రీపురుషులు మాటాడునపుడు పాత్రోచితము లైన కొన్నింటిని మాత్ర ముపయోగించుట. కవియే వర్ణించునపు డొకీంత ఎక్కువగ నలంకారములు వాడినను దోషము లేదు. కాని భావములు సహజోజ్జ్వలముగ రేగునపుడు ప్రకృతమునందే యవధాన ముండుట మంచిది. అట్టి తరుణముల నలంకారములు సాధారణముగ ననంబద్ధప్రలాపములు.

సామ్యము వర్ణనకు నుపకరణము. ప్రధానంబు కాదు. సామ్యము లుండిన నేమి యుండకున్ననేమి ? సాగసైనవస్తువును జూచినవెంటనే తనంతట సంతోష ముదయించును.

ఈరీతినే సమస్తవస్తువుల యనుభవములయందును స్వతస్సిద్ధములైన క్లేశాదిభావము లున్నవి. వస్తువులు, వృత్తములు చర్యలు, ఇత్యాది “క్రోధం బప్రతికారమై హృదయముం గుదించు” నవసరమున నిట్టి దూరపుటాలోచనము లకుఁ దానెక్కడిది ? ఒకవేళ అరమైలు దూరమున జెట్టుదాటున బొంచి చూచెడు కవులకైన దోచునా ? తోప దని నా నమ్మిక. ఏలన భీమసేనుని జూచి వణకు చుందురు గాన, కథాంశము సాక్షాత్తుగ సమీపమున నడచినట్లు భావనాశక్తి బలంబుచే స్ఫురించె నేని దూరపునంబంధము గల బలాత్కృతాలంకారములకు దావుండదు. సాదృశ్యములతో గొన్ని సహజములును అనివార్యములును. అవి తమంతట నవియే యేప్రయానమును లేక వచ్చినయెడ గదా సందర్భముతో గలసిమెలసి యుండును. ఈ విషయములందు బ్రథమోదాహరణము కాళిదాసుని సాదృశ్యకల్పనము చూడుడు.

అట్టి సంతతిలేని నన్నెట్టు గనుచు
వంత జెందవు మది మౌనివర్య ? చెవుమ
ప్రీతిమైఁ దాన నీ రోసి పెంపఁ దుదకు
గొడ్డువారి న యాశ్రమ కుజమువోలె.

(ఈ పద్యము శ్రీ అనంతకృష్ణర్మ లిఖితము, ఆంధ్ర రఘువంశము.)-

మఱికొన్ని సర్వవిధముల సరిపోలకున్నను ప్రకృతులకును మానవమనః ప్రకృతికిని స్వచ్ఛందముగ నుండు భావవిషయమై రీతులను వర్ణించుట కవిత యొక్క ప్రథమగణ్యోద్దేశము. ఈ కార్యమునకు సాదృశ్య నిరూపణాద్యలంకార

ములు సులభముగఁ దోడ్పడిన వలదనరాదు గాని యిట్టి వర్జనము లేకున్న తుద ముట్టనేర దని భ్రమించి వానిని కుయుక్తి యను త్రాటిచే బంధించి ప్రబంధ మను చెఱిలో నుంచుట యెంతయు బశ్చాత్తాపకర మైన నేరము. కమలముతో బోల్చుకున్న సీతాదేవి ముఖము సుఖ మియ్యదా ? చిన్నతనమును బూనునా ? అట్లనుట నాదేవి ముఖమునే నేరుగ వర్ణించినం జాలదా ? మఱియు గమలముతో బోల్చుటంజేసి సీతాదేవి ముఖ మానందదాయి యాయె నని భ్రమించు వెఱ్ఱు లెవ రైన నున్న వారి కొక ప్రశ్న. ఏమన ఇక దేనితోఁ బోల్చి బడినందున కమలము హర్షమును నొసంగునది యాయెను ? ప్రతిపదార్థమునకు నొక యుపమాన ముండి తీర వలయునన్న కట్టకడపటి యుపమానమున కాధార మేమి ? కావున నెట్లును ఏదో యొకవస్తువు తనంత తనకనుగుణ మైన భావమును బట్టి జేయును గదా ! అట్లగుట మొదటివస్తువునకే యా గౌరవము నేల ప్రతిష్ఠింపరాదు ?

—కట్టమంచి రామలింగారెడ్డి*

— 0 —

*త్రిలింగ (మాసపత్రిక) సం. 6. సం. 6; జూన్ 1914.

భాష, భావము, సంగీతము

ప్రతిభాషయందలి వాఙ్మయమును సాహిత్యము, శాస్త్రము అను రెండు శీర్షికలక్రింద నిమిడియుండును. భావప్రధానమై, రసభరితమై, వివిధాలంకార శోభితమై, హృదయరంజక మగునది సాహిత్యము. అభిప్రాయప్రధానమై, తత్త్వ నిరూపణోద్దేశమై మనస్సునకు ధర్మనిశ్చయముం జేయునది శాస్త్రము.

సాహిత్యము, శాస్త్రము - ఈ రెంటికీని తగినభాష ఆవశ్యకము. కాని శాస్త్ర సందర్భమునందు భాష అభిప్రాయమునకు వాహన మని చెప్పనగును. ఇందు అభిప్రాయము వెల్లడి యగుటయే ముఖ్య విషయము. స్పష్టత, కలుకుతనము, నిర్మలత్వము శాస్త్రకైలి యందు మిగుల ప్రశంసనీయములు. ధర్మశాస్త్రములు, ప్రకృతి శాస్త్రములు, తర్క-మీమాంసశాస్త్రములు మొదలగు సర్వశాస్త్రములును మనుష్యుల మేధాశక్తిని సమాధానపఱచి నిశ్చయము కుదుర్చునంత వఱకును ఈ శీర్షికయందుఁ జేర్పవచ్చును.

సాహిత్యమునందు భాషాప్రయోజన మింతకన్న చాల నెక్కుడు. భాష సాహిత్యమున కొక అలంకారము నిచ్చు విలువ యనినఁ జాలదు. కళాసౌందర్యమునకు శరీరసౌష్ఠవ మెటులో అటులే సాహిత్యమునకు భాషయు సుందర స్వరూపము వంటిది. భావము ప్రాణము. భాష విగ్రహము. ఈరెంటి సమ్మేళనము వలన సర్వజన మనోమోహనమగు లావణ్య మావిర్భవించుచున్నది. ఇట్టి కవిస్పష్ట లావణ్యమునందు అంగసౌష్ఠవము నెంచి, కళావిభ్రమములను వేర్వేరి దీసి, గుణ సంపదను గుర్తించి, భావనిరూపణమును జేయునది సాహిత్య విమర్శనము.

క. తను వగు శబ్దార్థంబులు,

ధ్వని జీవ, మలంక్రియావితానము సొమ్ముల్

తనరు గుణంబులు గుణములు,

ఘనవృత్తులు వృత్తు లౌర! కావ్యేందిరకున్.

అను సాహిత్యలక్ష్య వర్ణనమందు లోపము వెదకరాదు గాని, భావమునకును, భాష కును భేదగుణనిరూపణమును జేసినట్లు కనబడదు. కొంతవఱకును కావ్యప్రకృతి యందు వెనక మన మెన్నినటు భావ భాషల కత్యంతమైత్రి నిజమని మన మొప్పు

కొనవలయును గాని, భావసౌభాగ్యమును, భాషాసంపదయను వేర్వేరు అని యెంచని యెడల, సత్కవిత్వము వర్ణిల్లనేరదు. ఇట్లెంచుచు రెంటికీని తగు పొందికతో సమాశ్రయము చేయుటయే మహాకవుల నేర్పరితనము. ధ్వనిమాధుర్యము నుండి సహాయముఁ గోరక, చిత్రాలంకారనైపుణ్యముఁ జూపకుండియు భావసారస్వము వలననే రస ముప్పత్తిల్లం జేయు శక్తి మహాకవుల కుండవచ్చును గాని, జనహృదయము నంటినతోడనే కరఁగించు సామర్థ్య మీ కవిత్వములో నంతగ నుండదు; కనుక ఇది యొక లోపముగ నెంచక తప్పదు. ఇటులే పదలాలిత్యమును, చిత్రరచనాకౌశలమును ఎంత యుండినను అర్థగౌరవము లేని కవిత్వ మెన్నటికీని రాజింప నేరదు. ఈ న్యాయము ఆధునికకవులయం దుదాహరణీయము. ప్రబంధము లను పేర బయలువెడలిన తెక్కలేని నూతనగ్రంథములు శబ్దప్రపంచము నందలి మాధుర్యమునంతను కొల్లవెట్టిన వనుటకు సందియము లేదు. ఏదేశసాహిత్యమునందును కేవల సంగీతమునందు గాక శబ్దజాలమునం దీశ్రావ్యగుణమును, కర్ణేంద్రియము నిట్లు కరఁగించు శక్తియు అనూహ్యములు. భాషాప్రభుత్వ మింత చేత నుండియు, హృదయరంజకము గాని కవిత్వముఁ జూచిన భావగౌరవము యొక్క విలువ యెంతయో తేటపడవచ్చును. ఈవిషయ మింకించుక సవిస్తరముగా విచారించెదము.

సదముల పొందిక యన నేమి ? ఇందు విశేషమేమి ? కవిత్వమందలి శబ్దలాలిత్యమునకును సంగీతమునందలి శ్రావ్యగుణమునకును సంబంధ మేమి ? భేదమేమి ? ఈ ప్రశ్నలకు తగిన యుత్తరముల ప్రయత్నించెదము. శబ్దమన రెండు విషయము లిం దిమిడియున్నవి. ఒకటి ధ్వని. ఇట్టి ధ్వనికీ జనసంకేతముగా వచ్చిన యర్థము రెండవది, శబ్దములు ఒందొంటితో చేరుటవలన ధ్వని తరంగ మగును ఇట్టి చేరిక వలననే వేర్వేరు భావకళిక లన్నియుఁ గలసి పూర్ణభావస్వరూప మేర్పడును. సరసధ్వని మైత్రివలన వచ్చు శ్రావ్యరవమునకును, అర్థము పొందికవలన వచ్చు రసోత్పత్తికిని, సత్కవిత్వమం దొక విశేషసంబంధ మున్నది.

శబ్దమునకు జనసంకేతార్థము గాక ధ్వనివలన స్ఫురించు సారస్వము కొంత యున్నది. ఇట్టిది కవిత్వమునందు ఎలె శబ్దజాలములు చేరిన ప్రతిసంపద్యమునను ధ్వని ప్రవాహమునందు తేటపడును. సంకేతార్థమునకును, ధ్వని సారస్వమునకును కుదురు మైత్రియే సత్కవనమునందలి యొక ముఖ్యలక్షణముగ పరిగణింపఁబడుచున్నది. రౌద్రరసవర్ణనమందు దైర్యచిక్రమములను, కోపోద్రేకమును తెల్లమగు నట్లు పరుషాక్షరములును, సంయుక్తధ్వనులును గల పదజాలము లుపయోగపడు

టయు, భక్తి కరుణ మోహము మొదలగు సౌమ్యభావముల వర్ణనముల యందు సరళధ్వను లెక్కుడుగ నుపయోగపడుటయు ఎల్లరకును దెలిసిన విషయమే. చక్కని కవితవ్వ తైలిని పరీక్షించిన కొలదిని అప్రయత్నముగనో యనునట్లు సందర్భించు ధ్వనిభావమైత్రి రసవంతమగు పట్టుల నెల్ల అనేకముగ వెల్లడియగు చుండును. ఇట్టి ధ్వనిభావమైత్రివలన నుద్భవిల్లు హాయియు ఆహ్లాదమును చవిఁ జూచువార లెఱుంగవలయునే గాని చెప్పి తెలుపుట దుర్లభము. అందులో ఆంధ్ర కవితవ్వము నందలి ధ్వనిమాధుర్యమును భాషాసంతతివారు దక్కఁ బరు లెన్నడైన తెలిసికొన గలుగుదురా యనునది గొప్ప సంతయము. అచ్చతెనుఁగునందలి సౌమ్యము కొంత, గీర్వాణము నందలి గాంభీర్యము కొంత, అన్యభాషాపదములను వశీకరణము జేసికొను ధారాశత్రు మొకకొంత- అంతయుఁ జేరి సకలకళావిభ్ర మమును, సర్వరసస్ఫూర్తియు ధ్వనివిశానమున ప్రసరింపఁజేయఁ జాలు ఆంధ్ర శబ్దజాలములను బోలినవి, ప్రకృతిప్రపంచము నందలి చిత్రస్వర మాధుర్యము దక్కఁ. మానుషకల్పిత మేదియుఁ గానరాదు. ఇంతశ్రావ్యము గావుననే యిటీవలి యాంధ్రకవు లందఱును ధ్వని మాధుర్యమోహమున మునిగి తీయని పదముల నోలరాడుచు, అర్థగౌరవ మన నేమియో మఱచి తమ నేర్పరితనముతో సంప్రీతులై యున్నట్లారకున్నారు. ఇదియు నొక గొప్ప విపత్తే. సాహిత్యమందలి ధ్వని మాధుర్యము పదార్థము నాశ్రయించి యుండునది. అర్థమును విడనాడిన మాధుర్య మెందుకును కొఱగాదు. వ్యర్థపదముల యల్లకలో నిజమైన సారస్యమే లేదు. అది యొకవిధమైన చాతుర్యము. గణనిర్ణయము కొలగాని పని; వేఱుకాదు. భావ ములు వ్యక్తీకరించుపదములు సజీవరేణువులు. ఇవి కవితవ్వ సరళిని జేరినపుడు ప్రాణసహితలావణ్యము బయల్పడును. అట్టి లావణ్యమునకు ధ్వనిమాధుర్య మొక క్రొత్త కళ.

ఇది చాల ముఖ్య విషయము. సంగీతము నందలి ధ్వనిమాధుర్యముతోడ పోల్చిచూచిన, కొన్నిక్రొత్తవిషయములు తెలియగలవు. సంగీతమునందు ధ్వనియే ప్రధానము. మధురమైన స్వరమునుండియే రస ముపృతిలును, ఇది ప్రకృతిప్రపంచ లక్షణము. ప్రకృతియందు రూపలావణ్య మున్నట్లులే ధ్వనిమాధుర్యమును నున్నది. రసోత్పత్తికి రెండును సమమే. ఈ ధర్మమును బట్టియే పిపీలికాది సర్వజంతువు లును గానమాధుర్యమునకు లోనగుట లోకప్రసిద్ధము. మానవులలో సంగీతమున కును, వాగ్జాలమునకును ప్రథమమున నెట్టి సందర్భమును నుండి యుండెడిదికాదు.

అనఁగా, ప్రస్తుతము సంగీత మెక్కువగ నేరువని అనాగరికులలో సంగీతమునం దొక ధ్వనివిలాసమే గాని భావసారస్వ మేమియు లేదు. కాని గానవిద్య యెక్కుడైన కొలఁదిని పదముల కూర్పు వలన భావోదయము గావించి, భావమును సంగీతమున తగురాగములఁ జేర్చి రసవిస్ఫురితముగఁ గననేర్పిరి. ఇట్టి యభివృద్ధి గాంచిన పట్టుల సంగీతమున పదగుంభనము వలనఁ జేరరాని రసావిర్భావమును సూచించు చున్నది. మానవహృదయమునందు భాషాతీత మగు భావమును, భావాతీత మగు రసమును లోలోన నెక్కడనో యఁగి యున్నది. జనహృదయమును భేదించి రస ప్రవాహము వెలివడునట్లు చేయు అద్భుతశక్తి మహాకవులకును, మహాగాయకులకును మాత్రమే గలదు. గోటిమీటునకు మ్రోగు తంబురతీగె వలెనే జనహృదయము వారి చిత్రకల్పనలకు నిరంతరమును చలించుచుండును. ఒకమాట, ఏ సందర్భమున ఏకవివాక్కునుండి వెడలినదో, మనోమర్మభేది యై మానవలోకము నంతయు అనంతవార్ధిలో తల్లడిల్లఁ జేయఁ గల్గును. ఒకకీర్తన, ఏ గాయకుఁడో ఏ భక్తుఁడో తన శరీరమునఁ జేర్చి, సృష్టివిధానమున కనువగులయం గూర్చి నటరాజేశ్వరుని తాండవపారవశ్యమును వెల్లడిచేయుచు పాడిన శైలితో, కాలాంతమువఱకును ప్రతిధ్వనుల నింపఁగల్గును.

ఇట్లు స్వరసృష్టియం దంతర్గర్భితమగు భావమును, భావప్రకటనమునకు వలయు భాషాప్రాగల్భ్యమును, భావమును భాషయును లయముఁ జెందు రవ మాధుర్యమును, జేరి ఏకరసస్ఫూర్తి గాంచినపుడే నిఖిలరసామృతమూర్తి యగు సర్వేశ్వరుని యారాధనము మానవచిత్తమునందు సఫలత నొందఁ గలదు.

—కోపల్లి హనుమంతరావు*

—X—

మహాభారత సమీక్షణము

మన కిప్పు డగవడుచున్న సంస్కృత మహాభారతము మొట్టమొదట చాల చిన్నదిగ నుండిన గ్రంథముయొక్క రెండవ విపులీకరణ మనుట నిర్వివాదాంశము. మూలగ్రంథమునకుఁ గర్త యగు వ్యాసుఁడు దానిని తన అయిదుగురు శిష్యులకు నేర్పెననియు, వారిలో వైశంపాయనుఁ డొకఁడనియు మహాభారతమే సాక్ష్య మిచ్చుచున్నది. వైశంపాయనుఁ డీకావ్యమును సర్పయాగము చేయుచుండిన జనమే జయునకు వినుపించెను. వినుచుండువేళ అతఁడు వైశంపాయను ననేక ప్రశ్నలడిగినట్లును, వైశంపాయనుఁడు వానికి ప్రత్యుత్తరము లిచ్చినట్లును మనకు కాన వచ్చుచున్నది. అట్టె నచో వ్యాసరచితమగు మూలగ్రంథము నందు జనమేజయ వైశంపాయనులకు జరిగిన ప్రశ్నోత్తరము లుండుట ఎట్లు సంభవించును ? సంభవింపదు. కనుక వైశంపాయనుఁడో లేక అతఁడు చెప్పచుండఁగా నా కావ్యమును, కథకానుకథకునకును జరిగిన సంభాషణమును వినిన వేటొకఁడో మూలగ్రంథమును విపులీకరించియుండవచ్చును. తరువాత నా విపులీకృత భారతమును ద్వాదశయాగ సందర్భమున సౌతి శౌనకునకు వినుపించెను. అప్పుడు శౌనకుఁడు చేసిన అనేక ప్రశ్నలకు సౌతి ప్రత్యుత్తరము లిచ్చుచుండెను. ఈ ప్రశ్నోత్తరములు వ్యాసనిర్మితమగు మొదటి గ్రంథమునఁగాని వైశంపాయనకృత మగు భారతమందు గాని యుండుట సంభవమగునా ? కాదు, కనుక సౌతియో, అతఁడు శౌనకునకుఁ జెప్పచుండఁగా వినిన మఱియొకఁడో వ్యాసుని గ్రంథమును రెండవమాటు విపులీకరించె నని మనము ఒప్పుకొనవలసి వచ్చుచున్నది.

పైనఁ జెప్పినప్రకారము ఈ గ్రంథము మూఁడు రూపములను బొందిన సంగతి పొరపాటువలననో లేక తొలగించు నుద్దేశము లేకపోవుట చేతనో మహాభారతము నందు ఇప్పటికిని కానవచ్చుచున్నది. మహాభారతము ఎచ్చటనుండి యారంభింపఁ బడుచున్నదను విషయమును జెప్పుసందర్భమున, అది 'ఉపరిచర' నుండి మొదలగుచున్న దని కొందఱును, ఆ స్తికాభ్యాసమునుండి యని మఱి కొందఱును, మనుశ్బ్రహ్మమున్న చోటినుండి యని మఱి కొందఱును నమ్ముచున్నారని చెప్పఁ బడి యున్నది.

మన్వాదిభారతం కేచి దాస్తీకాది తథాపరే,
తథోపరిచరా ద్యన్యే విప్రాః సమ్యగధీయతే.

—ఆదిపర్వము 11-52.

వెనుకఁ జెప్పబడియున్న మూఁడుదశ లందును గ్రంథ విస్తారమును, అంతర్భాగ విభజనమును మాత్రమే కాక గ్రంథనామము కూడ వేలువేలుగా నుండినట్లు మనము సులభముగాఁ దెలిసికొనఁ గలము. ఇఁక నీమూడు దశలందును గ్రంథస్థితి ఎట్లుం డెనో విచారించము.

మూలగ్రంథము బహుళః చరిత్రగా నుండి యుండును కాని కావ్యమై యుండదు. అది 'ఇతిహాసము' అనియే పిలువఁబడియున్నది. వ్యాసుఁడు దానికి 'జయము' అని నామకరణము చేసి యుండెను. గ్రంథమునందలి మొదటిదగు ప్రార్థనాశ్లోకములో కూడ 'తతో జయ ముదీరయేత్' అని ఈపేరు ప్రస్తావించఁ బడియున్నది. ఇంతేకాక, తుదిపర్వమున గూడ మఱల నీనామమే గ్రంథమున కివ్వబడినది.

జయో నా మేతిహా సోయం—స్వర్గారోహణపర్వం. వ్యాసరచితగ్రంథము యొక్క విస్తారమెంతయుండెనో నిశ్చయముగాఁ జెప్పటకు వీలులేకపోయినను కర్తయొక్క యుద్దేశవైశాల్యమును, గ్రంథములోని యంశముల గొప్పతనమును, ఆనుష్టుప్పల్లకములను రచించుటలోఁ గల సౌకర్యమును బట్టి విచారించిన పక్ష మున నీగ్రంథము మూలస్థితి యందుఁగూడ పొడుగుగానే యుండెనని యూహించ వచ్చును. వ్యాసునిగ్రంథములో 8,800 శ్లోకములు కలవని మాక్డొనాల్డు సంస్కృతవాఙ్మయము అను గ్రంథమున జెప్పియున్నాడు. కాని అది సరికాదు. 'వీరు' అనునతడు 'హిందూవాఙ్మయము' అను గ్రంథమున వ్రాసిన దానిని బట్టి అతఁ డట్లు వ్రాసియుండవచ్చును * పైన చెప్పిన సంఖ్య

అష్టా శ్లోక సహస్రాణి అష్టా శ్లోక శతాని చ

అహం వేద్మి శుకో వేత్తి సంజయో వేత్తి వానవా. —ఆది. 81-83.

అని మహాభారతములోఁ జెప్పఁబడియున్నది. కాని అది మహాభారతమందు గల కూటశ్లోకముల మొత్తము. మూలగ్రంథములోని శ్లోకముల సంఖ్య కాదు. కృష్ణ

*206 వ పుటనోటు. వీరుకృత గ్రంథము 187 వ పుట. దత్తు కూడ అట్లే వ్రాసియున్నాడు.

ద్వైపాయనుడు (వ్యాసుడు) కడు ప్రయాసతో రాత్రిందివములు పనిచేసి ఈ గ్రంథమును మూడు సంవత్సరములలో ముగించినట్లు మహాభారతములో నున్నది. గ్రంథారంభమున వ్యాసుడు తనసంగతి కొంత చెప్పుకొనుట సహజము. 'ఉపరి చర' నుండి యారంభమగు గ్రంథభాగమున వ్యాసుని గుఱించిన సంగతు లున్నవి. కనుక మూలగ్రంథము 'ఉపరిచర' నుండి మొదలగుచున్నదను నభిప్రాయము ఒప్పుకొనఁదగి యున్నది. 'రాజోపరిచరో నామ' యను శబ్దములతో నారంభమగు 61 వ అధ్యాయమునకు వెనుకనున్న అధ్యాయమునందు మహాభారత రచనను బ్రశంసించుచు వైశంపాయనుడు కొన్నిసంగతులను నుడివియున్నాడు. దీనినిఁ బట్టి చూడఁగా ఆదిపర్వములోని మొదటి 62 అధ్యాయములును వైశంపాయనుని వలననో, పౌతివలననో తరువాత చేర్పబడిన వని స్పష్టముగాఁ దెలియుచున్నది. ఇట్లనుటవలన 62 వ అధ్యాయము తరువాత నున్న రచనయంతయు వ్యాసునిదే యని చెప్ప వీలుపడదు. ఏలనన, మిగిలినభాగములో నెచ్చటను 'ఇది గ్రంథకర్త మొదట వ్రాసినది; ఇది తరువాత చేర్పఁ బడినది' అని వివక్షించుటకు వీలులేకుండు నట్లు గ్రంథము అమూల్యము మార్పఁబడినది.

ఇక వైశంపాయనుని మొదటి విపులీకరణమునకు వత్తము. వైశంపాయ నుడు వ్యాసునిశిష్యుఁ డనియు, తక్కిన సుమంత, జైమిని, పైల, శుకు లను నలుగురు శిష్యులతోఁబాటు భారతమును నేర్చుకొనె ననియు వెనుక సూచింపఁబడి యున్నది ఈ అయిదుగురు శిష్యులలో నొక్కొక్కఁ డొక్కొక భారతమును వేటువేటుగాఁ బ్రకటించె నని భారతములోనే చెప్పియున్నది. వైశంపాయనుడు వ్యాసునిగ్రంథమును పునర్నిర్మాణము చేసె నని తెల్పుట కిదియే చాలును. వ్యాసుని శిష్యులు రచించిన అయిదింటిలో మన కిప్పుడు లభించునది యొక వైశంపాయ నుని గ్రంథము మాత్రమే.

(జైమిని పేరున అశ్వమేధపర్వ మొకటి సందేహాస్పదముగాఁ గానవచ్చు చున్నది.)

అయినను ఆశ్వలాయనుఁ డీఅయిదుగురు ఋషులను భారతాచార్యు లని పేర్కొనియుండినందున నతని కాలమున నీయైదు భిన్నప్రతులును నుండినట్లు తెలియుచున్నది. దీనివలనఁ గూడ వైశంపాయనుని యొక్కయు, అతని సహాధ్యాయుల యొక్కయు గ్రంథములకు భారత మనుపేరు మొట్టమొదట వచ్చినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. వ్యాసుడు 24,000 శ్లోకములు గల భారతసంహిత రచించి

నట్లును దానిలోని ఉపాఖ్యానములను వదలినచో తక్కుంగల భాగమునకు భారత మను పేరుండినట్లును దెల్పు శ్లోకమొకటి మహాభారతములో నుండుటచేత వైశంపాయన కృత భారతము, మీఁదఁ జెప్పియున్న శ్లోకసంఖ్య గలదై యుండినట్లు తోచుచున్నది. దీనిలో మొదట కథాసంగ్రహమును, పర్వములయొక్కయు, యధ్యాయములయొక్కయు సంఖ్యను దెలుపు 150 శ్లోకముల యధ్యాయ మొకటి యుండెను. వైశంపాయనుఁడు గ్రంథాదిని జనమేజయుని గుఱించిన వృత్తాంత మును, ఏనందర్పమున నతని కాకథ వినుపింపఁబడినచో అట్టి సర్పయాగమును గుఱించియుఁ గొంత ముచ్చటించుట సహజము. ఆ స్తీకాఖ్యానమున నీవిషయములు కలవు. కనుకనే మహాభారతమునకు రెండవయారంభము యా స్తీకాఖ్యాన మని చెప్ప బడుచున్నది.

మన మిఁక సౌతి చేసిన రెండవ విపులీకరణము గుఱించి విచారితము. వైశంపాయనుని గ్రంథము సౌతివలన పునర్నిర్మాణమును బొందె నను సంగతి సౌతి మాటలచేతనే ధృవపడుచున్నది. “ఋషులారా ! మానవలోకమున (భారత మును) మొదట చెప్పినవాఁడు వైశంపాయనుఁడు. నేను దానిని లక్షశ్లోకములలోఁ జెప్పితి నని యెఱుఁగుఁడు.”

అస్మిన్తు మానుషే లోకే వైశంపాయన ఉక్తవాః

ఏకం శతసహస్రస్తు మయోక్తం వై నిబోధత. — ఆది. 1-107.

అని యతఁడు చెప్పియున్నాఁడు.

ఆ స్తీకాఖ్యానమునకు వెనుకటి యధ్యాయములు వైశంపాయనుని గ్రంథము నందుండుట యసంభవము. కనుక మహాభారతము యొక్క మూడవ యారంభము మను* శబ్ద మున్న చోటున నని నిర్ణయింపఁబడి యున్నది. ఈ యారంభము సౌతి చేసిన గ్రంథముదై యుండవలెను. ఇదియే మన మిప్పుడు చూచుచున్న గ్రంథము. ఇది దాదాపుగ సౌతివలన నిర్మింపఁబడిన యాకారణముననే మనకుఁ గానవచ్చు చున్నది. దీనియందు గల యుపోద్ఘాతమును, ప్రస్తావనయును, విషయసూచిక యును గ్రంథముయొక్క క్రొత్తదనమును స్ఫురింపఁజేయుచున్నవి. ఇప్పటి మహాభారతములో సౌతి వివరించిన శ్లోకసంఖ్యకంటె సుమారు వేయిశ్లోకములు తక్కువగా నున్నవి. అయినను అచ్చటచ్చట అధిక శ్లోకములును, అధ్యాయములును చేరినవి. వ్యాఖ్యాత, అధికశ్లోకము లున్న పర్వముల చివర నా శ్లోకములఁ జూపి

* ఆదిపర్వమున మనుశబ్దముతో నారంభమగు శ్లోకమే లేదు-మా. హ.

యవి లేఖకప్రమాదమున గ్రంథమునఁ బ్రవేశించిన వని వ్రాసినాఁడు. ఇది కడు చిత్రము. ఇట్టి శ్లోకములు ముఖ్యముగా ఆదిపర్వమునందును, ద్రోణపర్వము నందును గానవచ్చుచున్నవి. ఉదాహరణార్థము, వ్యాసుఁడు చెప్పినప్రకారము 227 అధ్యాయము లుండుటకు మాఱుగా, ఆదిపర్వమున 237 అధ్యాయము లున్న వని వ్యాఖ్యాత ఆదిపర్వాంతమునఁ జెప్పి యున్నాఁడు.

ఈ విభముగాఁ బునర్నిర్మిత మగు మహాభారతము చెప్పఁబడిన కాలమును, స్థలమును దెల్పు నుపోద్ఘాతముతోఁ దృప్తినొందక 'సౌతి అతిదీర్ఘ మగు మహాభారతకథయొక్క సంగ్రహమును ధృతరాష్ట్రుని నోటఁ జెప్పించి తద్రూపమున నొక ప్రస్తావన గ్రంథమునఁ జేర్చియున్నాఁడు. మొదటి యధ్యాయములో 'యదా శ్రౌష' మను శబ్దములతో నారంభమగు 69 శ్లోకములు అంతకు పూర్వము రచింప బడిన ప్రస్తావనలోనివి కాఁజాలవు. అంతేకాక అవియన్నియు దీర్ఘవృత్తము లగుటచేత సౌతి చేర్చినవే యనుట స్పష్టము. వైశంపాయనుఁడు గూడ భారత కథాసంగ్రహమును దన గ్రంథమున నిచ్చియున్నాఁ డని వెనుకఁ జెప్పి యున్నాము. ఆ యధ్యాయమున 150 శ్లోకములు మాత్రమే యుండినవి. కాని ఇప్పటి అధ్యాయములలో అంతకంటె ననేక శ్లోకము లెక్కువగాఁ గలవు. ఈ కారణములను బట్టి, పైనఁ జెప్పిన యధ్యాయ మంతయు సౌతివలనఁ బునర్నిర్మాణము బొందె నని తేలుచున్నది.

ఈ గ్రంథమునకు మహాభారత మని మొట్టమొదట పేరుపెట్టినవాఁడు సౌతియే యై యుండును. అశ్వలాయనుడు 'భారతము', 'మహాభారతము' అను రెండు నామములను చేర్చించి యున్నాఁడు. కనుక భారతము అను పేరు వైశంపాయనుని గ్రంథము దనియు, మహాభారత మను నామము సౌతి రచితమగు నతివిస్తార గ్రంథము దనియు నూహించుట యందు అసంగత మేమియు నుండదు. ఎందుచేత ననఁగా గ్రంథము యొక్క 'మహత్త్వము'ను 'భారము'ను బట్టియే దానికి మహాభారత మని పేరు పెట్టఁబడినదని సౌతి తానే చెప్పియున్నాఁడు. 'మహాభారతమనుపేరు పాణినికృత గ్రంథములోఁ గూడ నున్న దని వీరరు వ్రాసెను. కాని దానిలో నాశబ్దము వేతొక యర్థమున (అనఁగా గొప్పభారతవీరుఁడను నర్థమున) వాడఁబడియున్నది. యుద్ధిష్ఠిరుని పేరును, మఱికొన్ని యితర నామములను పాణిని భారతకథకు సంబంధించినవిగాఁ జెప్పియుండుటచేత, పాణిని కాలమున

మహాభారత మనుపేరు ఈ గ్రంథమున కుండ లేదను నభిప్రాయము బలపడుచున్నది.

తాను నూతనముగ నిర్మించిన గ్రంథమును విభాగించుటయందు సౌతి క్రొత్త మార్గమును ద్రొక్కి దానిలో పన్నెండు పర్వములను ఏర్పఱచెను. మహాభారతములోనే యొకచోట సీగ్రంథము పర్వములుగ విభజింపఁబడియున్నట్లు చెప్పఁబడియున్నది. కాని యా పర్వముల సంఖ్యపైనఁ జెప్పిన సంఖ్యకంటె మించియున్నది. ఈ రెండువిధములగు విభజనమును ఒక కర్తయే చేసియుండుటయు ఒక కాలముననే చేసియుండుటయు అసంభవము. ఒక కర్తయే యిట్టి విభాగములఁ జేసియుండిన పక్షమున పెద్దభాగములను, అంతర్భాగములను, భిన్ననామములను గలిగి యుండును. ఉదాహరణార్థము - ఒక గ్రంథము కొన్ని 'భాగములు'గా విభజింపఁబడి యున్నయెడల దాని అంతర్భాగములకుఁ గూడ 'భాగము'లను పేరుండదు. వానిని అధ్యాయము లనియో, ప్రకరణము లనియో పిలువవలసి యుండును. అంత కాకపోయినను 'పెద్దవానిని 'భాగము' లనియు, అంతర్భాగములను 'చిన్న భాగము' లని యైన పేర్కొనవలయునుగదా! ఈసంగతుల నాలోచించి చూడఁగా వైశంపాయనుని గ్రంథము ఇప్పుడు మనకగపడు 18 పర్వములుగా గాక అంతకంటె నెక్కువసంఖ్యగల చిన్నచిన్న భాగములుగా విభాగింపఁబడి యుండెననియు, అతఁడు వానికి పర్వములని పేరు బెట్టె ననియు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. సౌతి తన గ్రంథమును అంతకంటె పెద్దభాగములుగా విభజించి యాభాగముల పేళ్ళు మాత్రము పర్వములనియే యుంచెను. కనుకనే యనేకమూలులు ఒక పెద్ద పర్వములో అదే పేరుగల చిన్నపర్వము మనకు సీ గ్రంథమున విపరీతముగాఁ గాన్పించుచున్నది. సౌప్తికపర్వములోని చిన్న సౌప్తికపర్వమును, సభాపర్వములో చిన్నసభాపర్వమును మనము చూచుచున్నాము. ఈ పర్వములలో నొక్కొక్కదానియందు అనేకాధ్యాయము లున్నవి. వ్యాసరచితమగు మూలగ్రంథమున పర్వములును, అధ్యాయములును ఉండవచ్చును. కాని పర్వముల సంఖ్య వైశంపాయనుని గ్రంథములో నుండెనని చెప్పఁబడు 100 కంటె చువ్వఁగ తక్కువగా నుండియుండును. తక్కిన యాహలవలెను ఈ యాహకుఁ గూడ మహాభారతముననే యాధారము కలదు. అదిపర్వములోని రెండవ అధ్యాయమున నూరుపర్వము లివియని వివరింపఁబడియున్నది. అచ్చటనే హరివంశము ఖిలపర్వమని చెప్పఁబడినది.

హరివంశస్తతః పర్వ పురాణం ఖిలసజ్జితమ్
ఏతత్పర్వశతం పూర్ణం వ్యాసే నోక్తం మహాత్మనః.

కనుక హరివంశము వ్యాసుని గ్రంథములోనిది కాదనియు, వైశంపాయనునివలనఁ జేర్పఁబడిన దనియు దెలియుచున్నది. రావణుని జీవితవృత్తాంతమును, అతని సాహస కృత్యముల వివరమును లేనిచో రామాయణకథ ఎట్లు అసంపూర్ణముగ నుండెడిదో, యట్లే శ్రీకృష్ణుని జీవితమును, అతని శూరకార్యములను వర్ణించు పర్వ మొకటి లేనిచో, మహాభారత యుద్ధకథయు అసంపూర్ణముగ నుండు ననుట నిస్సందేహము. కనుక ఉత్తరకాండకు రామాయణముతో నెట్టి సంబంధ మున్నదో హరివంశమునకు మహాభారతముతో నట్టి సంబంధమే కలదు. అయినను, ఉత్తర కాండవలె గాక హరివంశము మహాభారతమునుండి సాధారణముగా వదలివేయఁ బడుచు తరువాతఁ జెప్పవలసిన దేదియు లేనట్లు మహాభారతము ముగింపఁబడు చున్నది. ఆదిపర్వములోని రెండవ యభ్యాయమునఁ జెప్పియున్న పర్వములో నూటికి మించి యున్నది. కనుక వైశంపాయనుని భారతమును సౌతి విపులీకరించె ననుట కిదియే చాలును. వైశంపాయనుని 100 పర్వములను సౌతి 18 పర్వము లలో నిమిషెను. “ఈ 100 పర్వములను వ్యాసుఁడు రచించెను కాని తరువాత వీనిని సూతసుతుఁ డగు లోమహర్షణి వదునెనిమిది పర్వములలోఁ జెప్పెను” అని యాతఁడే యొప్పుకొని యున్నాఁడు. కాన వ్యాసుఁడు ‘జయము’ అనుపేర వ్రాసిన చారిత్రక కావ్యము, వైశంపాయనుని చేత ‘భారతము’ అనుపేర పునర్ని ర్మాణము నొంది, సౌతి వలన విపులీకరింపఁబడి ఇప్పటి ‘మహాభారత’ రూపమున మన యెదుట నున్నది.

—మాడపాటి హనుమంతరావు*

— 0 —

* ఆంధ్రభారతి. సం. 4. సం. 5. మే 1914.

నన్నయభట్టియము

శ్రీ వర్ణాకిమిడి సంస్థానపు రాజావారి కాలేజీలో సంస్కృత ప్రధానోపాధ్యాయుడుగా నిరువదితొమ్మిది సంవత్సరము లుండి రాజరక్షణశాఖ వారిచే నాతో సాటివారితోడ పాఠితోషికవేతనము నొంది విశ్రాంతి జెందియున్నవాడను. విశ్రాంతికాలములో నాకుఁ గొంత కాలక్షేపమును, లోకమునం దుపయోగము నేకత్రయ సంభవించు నను తలంపున నాంధ్రమహాభారత విమర్శనమును రచించి యుంటిని. దానిలో యథామతిగ, ప్రశ్నోత్తరరూపమున విషయవిచారము మాత్రము చేయఁబడినది. పిమ్మట భారతాంతర్గతమగు భగవద్గీతాశాస్త్రమును జూచునప్పుడు సంస్కృతమునం దధ్యాయాంతగద్యముల “భగవద్గీతాను” అని బహువచనము గాన్పించుచుండ, నీశాస్త్రమునకు బహుత్వ మెట్లు గలిగె నని యాశంక యుదయింప, దానిం గూర్చి భాష్యములలోఁ గాని వ్యాఖ్యానములలో గాని యేమియు వ్యక్తము గాక శ్రీ శంకరభాష్యమందు మాత్రము సూచన గాన్పింపగా దాని ననుసరించి “శ్రీశంకరాశయాదర్శ” మనుపేరిట నొకగీతా టిప్పణమును బహుతోవపత్తి విచార పూర్వకముగా, సంస్కృతభాషలో రచించితిని. ముందు నేను రచించిన యాంధ్రభారత విమర్శను బ్రహ్మశ్రీ శతఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రిగారు పీఠికలోఁ జేసిన విచారము గల పుస్తకమును జూచి రచించి యుంటిని. ఆ సంపుటమునందుఁ గాన్పించుచున్న పాఠములు గొన్ని పూర్వము ముద్రితము లయిన కోశములలోను, తాళవత్రపు కోశములలోను గాన్పించు పాఠములకు విలక్షణములుగా నున్నవి. దాని వలన కృతికర్తల పాఠము తెవ్వియో యితరుల పాఠము తెవ్వియో తెలిసికొనుట కష్టతరముగా నుండక తప్పదు. పాఠములను బట్టియేకదా యానాటి భాషాస్థితియు వారి నమయమును మనము తెలిసికొన గలము.

చరిత్ర గ్రంథములు వానిలో ప్రతిపాదితుల చరిత్రమును దెలిసికొనుట కాధారము తెట్లో, యానాటి భాషాస్థితిని గూడఁ దెలిసికొనుట కట్లే యాధారములు. పాఠ వ్యత్యాసముల వలన నప్పటి భాషాస్థితి మఱుగుపడక తప్పదు. మన కాంధ్ర భాషలో భారతము కంటె ముం దెద్దియును చరిత్రగ్రంథ మున్నట్లు గానరాదు. అందుచేత భాషాస్వరూపమును దెలిసికొనుటకును వేరొకటి యాధారము లేదు. ఇప్పుడు భారతము నందు గాన్పించు భిన్నపాఠములలో నన్నయభట్టుని పాఠము

లను, నాతని భాషాసమయమును, నాతని నిబంధనము వలనఁ దెలిసికొనుట యత్యావశ్యకము. ఆతని నిబంధన మగు నాంధ్రశబ్దచింతామణికిని. భారతము నందలి నవీన పాఠములకును పరస్పరవిరోధము గాన్పించుచున్నది. ప్రామాణికైక కర్తవ్యము లగు రెండు గ్రంథములలో పరస్పరవిరోధము దోచునప్పుడు వాని కభిప్రాయభేదము, లేక యొకటి ప్రామాదిక మనుట, యీ రెంటికంటెను వేతాకమార్గము లేదు. వీనిలో మొదటిది ప్రామాణికసమయ సమ్మితము. నవీన పాఠములు ప్రమాణసమ్మతములయి యుండెనేని వాని కప్పు డభిప్రాయభేదము చెప్పవలసి యుండును. కానినాడు రెండవపక్షము (ప్రామాదికమే) కావున పాఠముల గూర్చి ముందుఁ గొంత విమర్శించుట భాషాస్వరూప జిజ్ఞాసువుల కందఱకును నావశ్యకమే. మఱియు బ్ర. రంగనాథశాస్త్రిగారు వ్రాసిన భారత పీఠికలో భారతపాఠ్యాచింతామణులు పరస్పరసంగతములుగా నుండలేదు. కావున నాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్ట విరచితము గా దనియును జెప్పఁబడినది. భారతములోని భిన్నపాఠములలో నెవ్వి యాంధ్రశబ్దచింతామణి కసంగతములు ? వేని కాన్యశబ్దచింతామణి సంగతము ? అని విచారణయుఁ జేసి యేపాఠములకును, నాంధ్రశబ్దచింతామణికిని పరస్పరసంగతి యుండునో, యారెండును నేక కర్తృకములని చెప్పవచ్చును. అట్లు చేయకయే, భారతభాగాంధ్రశబ్దచింతామణు లేకకర్తృకములు గావని చెప్పనప్పుడు, వినిగమనము లేనందున భారతభాగమే నన్నయభట్ట కర్తృకము గాదని కొందఱు చెప్పినను జెప్పఁ గలిగి యుండురు. “నన్నయభట్ట విరచితాంధ్ర మహాభారతమందు” అను నాశ్వాసాంత గద్యము నన్నయభట్టునకు భారతకర్తృత్వమందు వినిగమన మైనప్పుడు “నన్నభట్ట విరచితాంధ్రచింతామణా” అను పరిచ్ఛేదాంతములందలి గద్యము నట్లే వినిగమన మగును. కావున నది యే పక్షమునందును సమానమే.

ఇక రాజరాజ నరేంద్రుడు నన్నయభట్టును భారతమును రచింపుమని కోరి నట్లు చెప్పినమాట నన్నయభట్టుఁడు చెప్పినదే కావున నమ్మనివారి కదియును విని గమనము కాఁ జాలదు. ఆ కారణమున నింక పాఠములనే విచారింపవలయును.

పాఠములు ప్రామాణికములు, ప్రామాదికము లని రెండు విధములై యుండును. నిబంధన సమ్మితములు, నర్థవంతము లగునవి ప్రామాణికములు; కానివి ప్రామాదికములు. ఇవి కవిప్రమాదసిద్ధములును లేఖకప్రమాదసిద్ధములును గావచ్చును. కవిప్రమాదికములు మెండుగా నున్నచో నట్టిగ్రంథములు మనకు ప్రమాద

ములు గానేరవు. కాని యా పాఠములను దిద్దుటకు మనము స్వతంత్రులము గాము. లేఖకప్రమాదికములను మనము దిద్దవచ్చును. భారతభాగాంధ్ర శబ్దచింతామణి గ్రంథము లతి చిరకాల విరచితము లగుటచేతను, భారతమండతని పాఠముల క్రమమున వివర్యాసములును, నాంధ్ర శబ్దచింతామణియం దతని యభిప్రాయమునకు నేటుపడుటయును సంభవించి యుండవచ్చును. ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి నెలకూచి బాలనరస్వతి వచనరూపముగను, నప్పకవి పద్యరూపముగను, నహోబలపండితుడు సంస్కృతమునను వ్యాఖ్యానములు చేసియున్నారు. ఇంకను వాసుదేవుడు మొదలగు వారనేకులు వ్యాఖ్యానములు చేసినట్లు తెలియవచ్చు చున్నది. కాని వానిలో నప్పకవిది యసంపూర్ణముగాను, నన్నయభట్టాధర్వణాచార్యోభయమత మిశ్రము గాను నర్వాచీనుల యుదాహరణములతో నున్నది. ఆంధ్రకృతులలోను, నాంధ్ర వ్యాకరణములలోను ప్రథమకర్త యగు నన్నయభట్టుని సమయమునకు నర్వాచీనులప్రయోగములు కొన్ని సమ్మతములు గాక యుండవచ్చును.

మఱియు నన్నయభట్టుని భారతభాగాంధ్రచింతామణులకు నవీన లాక్షణికులు గనఁబడిన యాభాస విరోధములకు పరిహారము వానిలోఁ జేయఁబడి యుండలేదు. అనాటి కీవాద ముదయింపక పోయి యుండును. అనాటి కేల? ఆంధ్ర కవిచరిత్ర ముదయింపక ముందీవాదమే కాదు, ఈ సంశయమైన నెవ్వరికి నుదయింపకుండుట నిశ్చితము. బ్ర. రంగశాస్త్రిగారి కవిచరిత్రమునే యాధారము చేసికొని నట్లు వారే తెలియఁబరచియున్నారు. కావున నీచరిత్రమును గూర్చియే కొంత విచారింపవలసి వచ్చినది. ఈ చరిత్ర మనునది యాంధ్రకవుల యావత్పరితము లను జెప్పనా? చెప్పదు. చెప్పనిచో చరిత్ర మెట్లగును? యావద్విషయములను జెప్ప కున్నను, యత్కించిద్విషయమును జెప్పినను చరిత్ర మగు నన్నపక్షమున నింక చరిత్ర కాని గ్రంథ మెద్ది? అన్నిటియందు నేదో యొక విషయము లేక యుండదుగదా? అట్లు కాక కవుల చరిత్ర మన లక్షణములచేత కవితల చరిత్ర యర్థ మయినచో, నప్పుడైన నిది యాంధ్రకవితల యావద్విషయమును జెప్పు చున్నదా? యావత్పదము సంభవత్పర మన్న పక్షమున నట్తైనను దీనికి వక్తవ్యాంశము కవితావిషయము గదా? వారివారి కవితలను జూపుచు, నందలి గుణాలంకారాదులు, రసభావములు, గాంభీర్యకల్పనా చాతురులు, ఛందోవ్యాకరణ విశేషములు మున్నుగా నిరూపించుచు వారికాల భేదము సరిగా నున్నను, లేకున్నను జెప్పఁగా నప్పుడు గదా యది సఫలమగును. ఇప్పటి కవిభోకము వారికి పూర్వపు వారి

కవితలలోని విశేషములు దెలియుట ముఖ్యము గాని. యట్లు లేక వారివారి కాలములను గూర్చి మాత్రము చేసిన యాస్థానసంరంభము, కాకదంతపరీక్షాదికము వంటిది కాదా? అది యేమైనను నీకవులచరిత్రములో ప్రసక్తములు కవితలు. కవిత అనగా కావ్యరచనలు గదా? అయినప్పుడు దీనిలో నాండ్రశబ్దివ్రామణి ప్రసంగ మెట్లు గలిగెను? అది యొక కవిత గానే భావింపఁ బడెనా? భావించినను నది యాంధ్రము గాదుగదా? ఆంధ్రకవితగా నెట్లు భావింప నగును? అది యాంధ్రము గాకున్నను, నాంధ్రకవితకు లక్షణము గావున, లక్షణచే నాంధ్రకవితగా భావింప వచ్చునందురా? కానిండు. కవి పదమునకు కవితయందు కవితకు లక్షణ. దానికి దాని లక్షణగ్రంథమందు లక్షణ. దానికి తత్కర్తృత్వమందు లక్షణ. ఇట్లు లక్షణల ననేక మంగీకరించి యాంధ్రకవి పదమున కాంధ్రశబ్దివ్రామణి కర్తృత్వార్థ మెట్లో సంగతము చేసినను, నిప్పు డాంధ్రశబ్దివ్రామణి కర్త యెవ్వడో, యాత డెప్పటివాడో, యాతని యితర కవిత లెవ్వయో, వాని విశేషము లెవ్వయో - అవి కదా ప్రసక్తములు! వానిని విడిచి దీనియందు నన్నయభట్టుని యకర్తృత్వ కథనమును గూర్చి చేసిన ప్రయాసమునకు ఫల మేమో తెలియరాదు. ఈ ప్రయాసము కర్తృత్వమును గూర్చియే చేసినచో నెంతయో జ్ఞాఘ్యమై యుండును. అకర్తృత్వ కథనము నావశ్యకమే యన్నచో నాంధ్రశబ్దివ్రామణి కర్త యెవ్వడో యొక్కడే కదా! తక్కినవారందఱు నకర్తలే కదా?

ఒక్క నన్నయభట్టుని గూర్చి మాత్రమే చాల శ్రమచేసి యున్నారు. తక్కిన వారి నేల పెర్కొనలేదు? తక్కినవారిలో నెవ్వరిని నాంధ్రశబ్దివ్రామణి కర్తగా నెవ్వరును చెప్పి యుండలేదు. కావున నీ కవితచరిత్రములో వారినిఁ బేర్కొన నవసరము లేకపోయె నందురా? అది సత్యమే యయి యుండును. అట్లయినచో నంద అంగీకరించిన దానిని నిరాకరించుటయే యీ చరిత్రమునకు ఫలమయి నట్లు గానవచ్చుచున్నది. ఈ చరిత్ర మనేక కవులను వారివారి గ్రంథములను బేర్కొనుట లోకమున కది కొంత లాభము గావచ్చును. కాని వారివారి కాలములు వారి గ్రంథకర్తృత్వములు మున్నగు కొన్నిటి విషయములలో లోకప్రథలను బట్టియు స్వీయమగు సూహలను బట్టియుఁ జేయఁబడిన గ్రంథవిస్తరమునకుఁ తగినంత లాభము లోకమున కేమియును గానరాదు.

తెక్కనసోమయాజి భారతకృతి విషయమునందుఁ గల లోకప్రథలు, వానినిఁ బట్టి యూహించు సూహలును, వానిని ఖండించుట కయిన యూహలు

మున్నగు గ్రంథవిస్తృతి లోకమువారి కంతగా లాభకరము గాకున్నను ముద్రాణము వారికి మాత్రము లాభకర మగును, మీదఁ జెప్పిన దంతయు “అలంకృత్య శిరచ్ఛేదః” అను దానిని బోలియుండును. అవిశ్వాశ్యములగు లోకప్రథలు పామరులకు గాని, పండితులకు తుష్టికరములు గా వని తెలిసి యుండియు వానితో నింపి పెంచఁబడిన యీ చరిత్రగ్రంథము నా యా భాగములతో నట్టిదే యై స్వతఃబోప ప్రాయముగా నుండును. ఇంక ననవసర మగు కల్పనలు గూడ దీనిలో గాన్పించుచున్నవి. నన్నయభట్టుని గురించి ఎవ్వరో “ఒకానొక” దీతఁడు వైదికబ్రాహ్మణుడు కాదనియు తెలుగు కవిత్వమునకు మొదటినుండి నియోగులే ప్రసిద్ధులయి యుండుట చేత సీతఁడును నియోగియే యై యుండు ననియు భట్టశబ్ద ధారణ మాత్రము చేత సీతఁడు వైదికి యని భ్రమింపఁగూడ దనియు నియోగి యైన శ్రీనాథకవి గూడఁ దన కాశీఖండములోని “చిన్నారి పొన్నారి చిరుతకూకటినాడు” అను పద్యములోఁ దన్ను గూర్చి “శ్రీనాథభట్ట సుకవి” యని చెప్పకొనియే నని వ్రాసియున్నారు. నన్నయభట్టారకుని కాలమునాటికే యాంధ్రస్మార్త బ్రాహ్మణులలో వైదిక నియోగిభేద మేర్పడి యుండినను, నియోగివైదికుల కిరువురకును సమానముగానే “భట్ట” శబ్దము చెల్లుచుండినను, నన్నయభట్టు, తాను రాజయొక్క కుల బ్రాహ్మణుఁ డయినట్లు “తన కుల బ్రాహ్మణు ననురక్తు నవినయ జపహోమ తత్పరు....నన్నపార్శ్వః జూచి పరమధర్మవిదుఁడు పరచాళుక్యాన్వయాభరణుఁ డిట్లు అనియెఁ గరుణతోడ” నని యాదిపర్వములోఁ జెప్పికొని యుండుట చేత నన్నయ వైదికశిష్యామణి యనియే నిశ్చయింపవలసి యున్నది. కుల బ్రాహ్మణులయి వంశ పరంపరగా రాజ పురోహితత్వము నిర్వర్తించుచుండుట వైదికులలోనే కాని, నియోగులలో లేదు అను సీగ్రంథనందర్శ మెంతవఱ కావశ్యమో విచారింప వలసి యున్నది. ఇదికవితా చరిత్రమున కుపకారము గా కున్నను ఇందు “ఒకానొక” రను వా రెవ్వరో కాని భట్టశబ్దమున కాశించి నన్నయభట్టు నియోగిగా భ్రమపడి చెప్పినట్లును, నన్నయభట్టు నాటికి “భట్ట” శబ్దము వైదికులకు మాత్రమే యుండినట్లును, దానినిఁ జూచి శ్రీనాథుడు తన యందును పురోహితత్వ భ్రమ మెవ్వరికైన గలుగు నేమో యని తెలిసికొనక తన్ను “భట్టు” గాఁ జెప్పికొని నట్లును, నానాటనుండి నియోగులకే కాక యెవ్వరికిఁ జెప్పికొనినను భట్టశబ్దము పెట్టికొనఁ దగినదిగానే యుండినట్లును దెలుపుటకుఁ జాలినట్లున్నది. నన్నయభట్టుఁడు రాజపురోహితునిగాఁ జెప్పికొనినట్లు తెలియుటకు దివ్యజ్ఞానము దక్క వేరొక ప్రమాణము గానరాదు. బ్రాహ్మణపదము పురోహితత్వమునే చెప్పదు, “కుల

బ్రాహ్మణు" ననునది కులక్రమాగత పండిత బ్రాహ్మణుడఁ నని యతని యభిప్రాయమును సందర్శించితముగ నాప్రకరణము విస్పష్టముగాఁ దెలియఁ జేయును. ప్రకరణసందర్భము లెట్లన, రాజరాజ నరేంద్రుఁడు తన వంశకర్తలగు పాండవులచరిత్ర మగు పంచమవేద మని ప్రసిద్ధి నొందిన సంస్కృతమహాభారతమును దెనిగింపుమని కోరగా నట్టి మహాభారతరచనాప్రవృత్తి కథనము ప్రకరణము. భారత రచనకుఁ గావలసిన గుణసంపత్తినిఁ దనకు నన్నయభట్టుఁడు చెప్పుకొను సందర్భములో, నా పద్యములోనే

సీ. తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ
జపహోమతత్పరు విపులశబ్ద
శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది
నానాపురాణవిజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నాపస్తంబసూత్ర ముద్గలగోత్ర
జాతు సద్విసుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషాకావ్యరచనాభి
శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు

నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా
చార్య సుజను నన్నపార్యుఁ జూచి
పరమధర్మవిఘ్నఁడు వరచతుక్యాన్వయా
భరణుఁ డిట్టు లనియెఁ గరుణతోడ.

దీనిలో నన్నయభట్టుఁడు తన సూత్రగోత్రములను జెప్పుకొను విశేషణములు రెండు దక్క. తక్కిన వన్నియును పంచమవేద మగు భారతము నాంధ్రీకరింప నర్హతను, శక్తిని, దెలియఁజేయు నట్టివే కాని వేరు కావు. ఈ సందర్భములోఁ దనకు పురోహితత్వము నాతఁడు చెప్పుకొను నవసరము గానరాదు. ఆ పద్యాదినే 'తనకుల బ్రాహ్మణు' అని చెప్పుకొనుటకు కారణము మీది సందర్భము వలన స్పష్టమగుచున్నది. ఎట్లన అది ప. 1. ఆ. 8వ.... 'హర్యశ్మ తలంబున మంత్రి పురోహిత సేనాపతి, దండనాయక, దౌవారిక మహాప్రధానానంత సామంత విలాసిని పరివృతుండయి, యపారశబ్దగతపారగులైన వైయాకరణులును, భారత రామాయణాద్యనేక పురాణ ప్రవీణులైన పౌరాణికులును, మృదుమధుర రసభావ భాసుర నవార్థ వచనరచనా విశారదులైన మహాకవులును, వివిధ తర్కవిగాహిత సమస్త శాస్త్ర

సాగర గరీయః ప్రతిభులైన తార్కికులును, వైజిక గాయకులును నాదిగాఁ గలుగు విద్యజ్ఞనంబులు పరివేష్టించి కొలువ విద్యా విలాసగోష్ఠి సుఖోపవిష్ఠం డయి యిష్ట కథా వినోదంబుల నుండి యొక్కనాడు సీ. తనకుల బ్రాహ్మణు....తోడ" అని యున్నది.

మీది వచనములో రాజరాజనరేంద్రుని నభిలో ననేకులు విద్వాంసులుండఁగాఁ దన్నుఁ జూచి భారతము నాంధ్రీకరింపు మని రాజు కోరి చెప్పుట, తా నాతని కులక్రమాగతపండితుఁ డగుట నని కారణము దెలుపుటకుఁ గాని తనకు పురోహితత్వమును దెలిపికొనుటకు నన్నయభట్టుఁడు చెప్పికొనినది గాదు. మీది వచనమందు “మంత్రి పురోహిత సేనాపతి.....” అనుచో ట వేరుగా పురోహితునిఁ జేర్కొనియే యున్నాడు.

ఇట్టి పూర్వోత్తర సందర్భమును విడిచి యేదో యొకటి తన మనస్సునఁ బెట్టికొని యున్నదని నపలపించుట, లేనిదాని నారోపించుట చరిత్ర లక్షణము కాదు.

ఒకప్పుడు “నన్నయభట్టుడు తనకు పురోహితత్వ ముత్కర్షావహ మనియే చెప్పికొనినా” డందురా ? ఈ చరిత్రమునకును నన్నయభట్టుని యెడల నట్టి యభిప్రాయమేనా ? అయినచో శ్రీనాథుడు గూడ దనకు పురోహితత్వము కొఱకే భట్ట శబ్దము పెట్టుకొనె నేమో ? అప్పుడు పురోహితత్వము వైదిక బ్రాహ్మణులలోనే కాని నియోగులలో లేదని చెప్పుట చరిత్రమునకు పక్షపాతము గాదా ? పూర్వము భట్ట శబ్దము వలెనే పురోహితత్వమును వైదిక బ్రాహ్మణులలోనే యుండి యుండవచ్చును. దాని కాశించియే శ్రీనాథుఁడును భట్ట శబ్దము దనకుఁ బెట్టికొని యుండవచ్చును.

ఇట్లుండ శ్రీనాథునకు లేనట్లును, నన్నయభట్టునకే పురోహితత్వ మున్నట్లును చెప్పుట కీ చరిత్రగ్రంథమునకు వారిలో నొకరియం దసూయయ్యె, గౌరవమో తెలియ రాదు. వారిద్దరును బ్రాహ్మణులే. ఇద్దరును భట్టులే కదా ? కారణము నమానమే.

ఇట్టి లోపము లనేకములు గాన్పించుచున్నవి. తిక్కన సోమయాజి విరాటాదిగా భారతాంధ్రీకరణ ప్రవృత్తి సందర్భమున దన యిష్టదైవతము హరిహర నాథస్వామి నెల్లూరిలో దన యింటి సమీపముననే దేవాలయమున నున్నవాఁడయ్యును, సోమయాజికి స్వయముగా సాక్షాత్కరింపక స్వర్గమునకుఁ బోయి

యాతని తండ్రి కొమ్మనామాత్యునితో “నీకొడుకు రచింపఁబోవు భారతమందు కృతిపతిని వెదకుచున్నవాడు; నేనును కృతిపతిత్వమును గోరుచున్న వాడనే కావున నీ వాతనితో నాకై సిఫార్సు చేసి యా కృతిపత్వము నాకిచ్చునట్లు చేయు మని కోరినది. అప్పు డాకొమ్మనామాత్యు డాస్వామినిఁ దన వెంటఁ బెట్టుకొని స్వర్గమునుండి నెల్లారునకు సోమయాజి యొద్దకు వచ్చి స్వప్నమందు సోమ యాజికఁ దనతోడఁ దీసికొని వచ్చిన హరిహరనాథస్వామినిఁ జూపి “నీవు కృతి పతికై విచారింప నేల ? నీ యిష్టదైవ మగు నీస్వామి తాను స్వయముగా కృతి పతిత్వమును గోరి వచ్చియున్నాఁడు గావున నీతనినిఁ గృతిపతినిఁ జేయు” మని జెప్పెనట. అప్పుడు సోమయాజి నిద్రలోనే యాతనికి సాష్టాంగ దండప్రణామ మావరించి యుండగా స్వామి తన కోర్కెని జెప్పెనట. సోమయాజియు మిగుల నాశ్చర్యపడి, “స్వామీ, నీ కరుణచే నిట్టి పదస్థుడనైతి నిక నాకు జన్మాంతర దుఃఖములు లేకుండు నట్లు చేసి నన్ను సుఖాత్మఁజేయు” మని బాలకుఁడు తన కొలది యెఱుంగక యొక గొప్ప పదార్థమును గోరినట్లు దనకు బ్రహ్మానంద స్థితినిఁ గోరెనట. అప్పుడు స్వామి యావనికి సంసారదుఃఖము లగపడకుండఁ జేయునట్టి జ్ఞానము నిచ్చెనట. అంతట నాతఁడు మేల్కొని యుత్సాహాశ్చర్యములతోఁ దన కల లోని వృత్తమును దలపోయుచు నిట్టి పదము నొంది భారతమును రచింపఁ గన్నాడ నని తలంచుచు, భారతము నాంధ్రీకరింప యత్నించె నట ! ఆహాహా ! యిది యేమి పుణ్యము ! హరిహరనాథస్వామి స్వయముగా వచ్చి కృతిపతిత్వమును గోరుట యా మహాపురుషుని భాగ్య మేమని చెప్పవచ్చును. అదంతయు సత్యమే కాని యిందొకటి సోమయాజిగారికిఁ గలిగిన యాశ్చర్యము కంటెను పెద్దది కాన్పించు చున్నది. హరిహరనాథస్వామి తనకు సంస్కృత గ్రంథములలో నెచ్చటను గృతి పతిత్వము సంభవించకుండుటచే నది తన కొక లోపముగా నెంచుకొని యీ తెనుగు భారతమం దై నను గోరెనా ? లేక సంస్కృతము కంటెఁ దెనుగే గొప్పదని తలంచి కోరెనా ? తెలియదు. భారతారంభమందే నన్నయభట్టునే యేల కోరలేదో ? తా నాతని కిష్టదైవతము గానందునఁ దనకోర్కె నాతఁడు నెరవేర్చునో లేదో యను సందేహముచే మానెను గాఁబోలు ! పోనిండు, నెల్లారిలోఁ దన యింటి సమీప మున దేవాలయములో నుండు హరిహరనాథస్వామి యాతని కిష్టదైవత మయ్యు నాతనికే సాక్షాత్కరింపక, స్వర్గమునకుఁ బోయి కొమ్మనామాత్యునిఁ దనకు సిఫార్సు చేయు మని కోరుట యంతకుంటె నాశ్చర్యము. సోమయాజియుఁ దన్ను మన్నింపఁ దని సందేహము కలిగెనో ? లేక యసాక్షిక మైనచోఁ దాను స్వప్నమందుఁ జెప్పిన

దాని నెవ్వరైన నమ్ముదురో లేదో యని కొమ్మనామాత్యునిఁ దనతోడఁ దెచ్చుకొని యాతని ముఖమునఁ దన కోర్కినిఁ జెప్పించెనో? ఇదియొక యాశ్చర్యము. ఇది యిట్లుండగా స్వామి సాక్షాత్కరించి సోమయాజికి బ్రహ్మానందస్థితినిఁ గలుగఁ జేయు జ్ఞానము నీయగా దానితో సంతుష్టి లేక యట్టి బ్రహ్మానంద మనుభవించు చుండక యీ తెనుగు కృతి దానికంటె గొప్పదని కాబోలు సోమయాజి చేయుటయు, స్వామి దానిలోఁ దనకు కృతిపతిత్వమును గోరుటయు, నివి యన్నిటికంటెను నాశ్చర్యములుగా నున్నవి. ఇట్టి యాశ్చర్యావహమును చమత్కారకారియు నగు సోమయాజిగారి స్వప్నమును గూర్చి యీ కవి చరిత్ర మేమియును స్పృశింపక యూర కుండుట న్యాయమగునా?

అప్పకవి యీ సోమయాజిగారి స్వప్నకథను జూచియే తనకును, దన ముష్టదైవతము గోపాలస్వామి స్వప్నమందు సాక్షాత్కరించి యాంధ్రశబ్దదిన్తా మణినిఁ దెనిగింపుమని చెప్పఁగా నీస్వామికినిఁ దన తెనుగు కృతియందు పతిత్వపు కోర్కి యున్నట్లు భావించి, యట్లు చేసి యుండును. కాని యీ యప్పకవి లొక కుండు గాకుండుట చేతఁ గాబోలు గోపాలస్వామి తన తండ్రినైన తాతనైనఁ దోడఁ దీసికొని రాక యొక్కడే సాక్షాత్కరించినట్లు చెప్పికొని యున్నాఁడు. అందు చేతనే యాతని స్వప్న మసాక్షిక మగుటచే నవిశ్వాస్యము. సోమయాజిగారి స్వప్నమునకు ప్రబల సాక్ష్య ముండుటచేత నది విశ్వాస్య మైనదని యీ చరిత్రము యొక్క యభిప్రాయమై యుండునేమో! ఒకానొకరు “తెలుఁగు కవిత్వమునకు మొదటినుండియు నియోగులే” కాని వైదికులు ప్రసిద్ధులు కారన్నట్లే యీ స్వప్నములలో గూడా నప్పకవిది వైదికమయ్యెను. ఇట్టి యాతని స్వప్నములను గురించియే యెంతయో విపులముగఁ జెప్పుచున్న యీ కవి చరిత్ర మట్టి చమత్కారావహము, నిపుణము నగు సోమయాజిగారి స్వప్నము నేమియుఁ జెప్ప కూరకుండుట యీ చరిత్రమునకు ముఖ్యమగు లోప మొకటి.

సోమయాజిగారి స్వప్నములో నన్నయభట్టియ ప్రసంగ మేమియు లేదు. కావున దానినిఁ జెప్ప నవసరములే దందురేమో! అట్లయినచో నీ నన్నయభట్టియము నన్నయభట్ట రచితము గాదని నమర్చించు కొఱకే యప్పకవి స్వప్నవృత్తాంతము చెప్పె ననునది స్పష్టము. ఇదొక్కటియే కాదు, సూక్ష్మదృష్టిని జూచు విచక్షణు లకి కవిచరిత్ర మంతయును నన్నయభట్టియము నన్నయభట్ట విరచితము గాదని ఎఱైన సమర్థింపఁ దలంపుతో నుద్భవించినట్లు గానఁబడును. ఇంక ననతృల్పనా

దంబరము గలదు. “అంద్రశబ్దవంతామణి నన్నయభట్టారక విరచితము కాదనుటకుఁ గల హేతువులను గూర్చి యిచ్చటఁ గొంత విమర్శింతము” అని అప్పకవీయము పంచమాశ్వాసము నందు శబ్దానుశాసనముల సూత్ర మని

“నమోత్ హ ల్యధర్వణాచార్యమతాత్”

అని యొక సూత్ర ముదాహరింపఁబడి యున్నది. ఇది నిజముగా నన్నయభట్టియ సూత్రమే యయినయెడల. అథర్వణాచార్యుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వకాలికుఁడనియే చెప్పవలెను. అదియే నిజముయన పక్షమున

“అప్రయుక్తత్వ దోషస్తు నవిరుద్ధో హరేర్మతే”

అని యథర్వణ కారికలలోఁ జెప్పఁబడి యుండుట చేత హరికారికలును నన్నయభట్టియమునకు సరియయి యుండవలెను. ఇప్పుడు శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారిచేత వ్యాఖ్యానము చేయఁబడి చిన్నయసూరిగారి బాలవ్యాకరణములోని సర్వాంశములను గలిగి యున్న హరికారికలే నిజమైన హరికారికలు, యీ హరికారికలును అథర్వణకారికలును గూడ నన్నయభట్టియ వ్యాకరణమునకు బూర్వపువైన పక్షమున నన్నయభట్టియమున కంతటి ప్రసిద్ధి వచ్చుటకుఁ గాని, విశేషాంశములతో నిండి యున్న యటువంటి యుక్తమ కారికావళు లుండఁగా స్వల్పాంశములను మాత్రమే కలిగి వాని ముందర నిష్ప్రయోజన మని చెప్పఁదగిన యాంధ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టు రచించుటకుఁ గాని హేతు వుండదు.

శబ్దానుశాసన మూలసూత్రమని యప్పకవీయములోఁ బేర్కొనఁబడిన పయి సూత్రమును మరికొన్ని సూత్రములును ప్రత్యేకముగా నున్న యిప్పటి యాంధ్ర శబ్దచింతామణి యందుఁ గానఁబడకపోవుట చేత నప్పకవి యుదాహరించిన యీ సూత్రములు ప్రక్షిప్తములని కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఈ సూత్రమే కాక గ్రంథ మంతయు ప్రక్షిప్త మనుట మరింత యుక్తముగా నుండును అని కవివరిత్రము. దీనిలో నన్నయభట్టియము నన్నయభట్టు విరచితము గాదనుట కెంతయో ప్రయాస పడినట్లు గానిపించుచున్నది. కాని యీ ప్రయాసము సఫలము గాదు. అప్పకవీయమున నుదాహరింపఁబడిన “నమోత్ హ” అను సూత్ర మప్పకవిదే కాని నన్నయభట్టునిది కాదు. అది యప్పకవీయములోనే కాని యిప్పటిదే కా దెప్పటి యాంధ్ర శబ్దచింతామణిలోను లేదు.

నాయెద్ద బాలసరస్వతిటీకతోఁ గూడి గడచిన మూడవ షష్టిలోని యువనం వత్స రాశ్వయుజ బహుళ దశమి భృగువాసరము నాటికిఁ దన విద్యాభ్యాస కాల

మున పారనంది విశ్వేశ్వరశాస్త్రిగారిచే వ్రాసికొనఁ బడియున్న తాళపత్ర పుస్తకములో సీ సూత్రము లేదు. ఆ పుస్తక మిప్పటికి నూటయిరువది యేడు సంవత్సరముల క్రిందట వ్రాయఁబడినది. ఆ వ్రాసికొనినవారు బ్రహ్మశ్రీ ఇవటూరి వీరన్న శాస్త్రిలవారి యొద్ద సంస్కృతమును, బ్రహ్మశ్రీ కాకరవర్తి బుచ్చిపాత్రుఁడు, పెద్ద పాత్రుఁడు గార్ల యొద్ద తెలుఁగు లక్షణ గ్రంథములును, కావ్యత్రయమును సంప్రదాయ శుద్ధముగాఁ జదువుకొని పుస్తకములను వ్రాసికొనినవారు. ఇతను వారు చూచి వ్రాసికొనిన మాతృక లట్టివే. మఱికొన్ని ముద్రిత పుస్తకములలోఁ గూడ నా సూత్రము నన్నయభట్టియములో లేదు.

అప్పకవీయములో నది యొక్కటియే కాదు,

“ప్రాయస్తుస్యా త్కిమాదికస్యేతః”

అను నన్నయభట్టియ సూత్రమునకుఁ బిమ్మట

“అపిశబ్దసంధి శబ్దానుశాసనమూల సూత్రము” అని చెప్పి ఆ పిమ్మట

క. ఏని యనుమాట కడపట.....

లే. పలుకు చెలియను నా ప్రాణభర్త.....

అని “క్వాప్రత్యయాంతార్థ సంధి” అని చెప్పి,

ఆ. వారిజాతనేత్ర క్వాప్రత్యయాంతార్థ

ములు వచింతుఁ డెలుఁగు పలుకులకును

అని చెప్పియున్నాడు. ఇంకను “సామాన్యాధికరణ్యేషాదంతానాం” అను నన్నయభట్టియ సూత్రమునకు దన వ్యాఖ్యానము పిమ్మట “విశేషణాంత ద్రుతాగమము శబ్దాను శాసన మూలసూత్రము” అని చెప్పి పిమ్మట “ధాతుపదసంభవానాం విశేషణానా ముతస్తదానగచి” అనియు, “అహమాదీనాం ద్విత్యం” అను నన్నయభట్టియ సూత్రమునకుఁ దన వ్యాఖ్యానము పిమ్మట “అద్భుతశబ్దసంధి శబ్దాను శాసనమూల సూత్రము” అని చెప్పి “చోరద్భుత శబ్దారే” అని యాపిమ్మట “పోశ్చతదాద్యర్థపాదకేషాతః” అను నన్నయభట్టియ సూత్రమునకుఁ దన వ్యాఖ్యానము పైని “లుకార సంధులు శబ్దాను శాసన మూలసూత్రము” అని “వికృతి పదే కాబోరపి” అనియు దానికిఁ బిమ్మట “రేఫసంధి శబ్దానుశాసన మూలసూత్రము”, “అపథారేశ్చావితశ్చలుగ్వాస్యాత్” అని దాని పిమ్మట “నరలడ శృంగసంధులు శబ్దానుశాసన మూలసూత్రము”, “పదమధ్య నరలడానాము

తశ్చ” అని చెప్పి దాని వ్యాఖ్యానము పిమ్మట “త్రివి క్రమ మతసంధులు శబ్దానుశాసన మూల సూత్రము”, “తేషామితశ్చ తద్వ త్త్రివిక్రమ మతేన” అని చెప్పి దాని వ్యాఖ్యానము పిమ్మట “కవిభల్లట మత సంధులు శబ్దానుశాసన మూల సూత్రము”, “కవిభల్లటైః క్రియాణాం....” అని నన్నయ భట్టియ సూత్రము చెప్పి దాని వ్యాఖ్యానము పిమ్మట “ఔపవిభక్తి సంజ్ఞానః.... ప్రథమావైభక్తికయోః....అను నన్నయభట్టియ సూత్రమునకుఁ బిమ్మట “పువర్ణా దేశము శబ్దానుశాసన మూలసూత్రము”, “తస్యనమాసే పుంపూ” అని తాను చెప్పి దాని వ్యాఖ్యానము పిమ్మట “అధర్వణ మతసంధులు శబ్దానుశాసన మూల సూత్రము” “నుమోహతోహ ల్వధర్వణాదార్య మతాత్” అని చెప్పియున్నాడు.

ఇట్లప్పకవి తన సూత్రములను గూడ “శబ్దానుశాసన మూలసూత్రము” లనియే చెప్పియున్నాడు. దాని కాతని యభిప్రాయ మేమో మన మాలోచింప వలసి యున్నది. మూలముగాఁ జెప్పిన వాని నన్నిటిని “శబ్దానుశాసన మూలసూత్రము” లనియే చెప్పినట్లతని యభిప్రాయము స్పష్టమగుచున్నది. కాని యవన్నియు నన్నయభట్టుని సూత్రములుగా నాతడు చెప్పినట్లు కానరాదు.

అప్పకవీయములోఁ బేర్కొనఁబడిన సూత్రములు ప్రక్షిప్తము లని కొందఱి పేరను “ఈ సూత్రమే కాక గ్రంథమంతయు ప్రక్షిప్త మనుట మరింత యుక్తముగా నుండును” అని చరిత్రము తన ముఖమునను జెప్పుచున్నది. కొందఱును వారి యభిప్రాయ మా సూత్రము లాంధ్రశబ్దచింతామణిలో లేనివి కావున ప్రక్షిప్తము లని కావచ్చును. ఆకొందఱు అప్పకవి చెప్పిన వానిని చింతామణిలో నున్నట్లు భ్రమ పడి యిట్లు చెప్పియుండురు. ఆ రెండును నసత్యములే. అది యట్లుండగా “గ్రంథ మంతయు ప్రక్షిప్త మనుట మరింత యుక్తముగా నుండు” నని కవిచరిత్రము చెప్పుచున్నది గదా! ఆంధ్రశబ్దచింతామణి గ్రంథమంతయు దేనిలో ప్రక్షిప్త మనియో చెప్పలేదు. ప్రక్షిప్త మనగా నీ చరిత్ర యొక్క యభిప్రాయ మేమో తెలియ రాదు. మనకుఁ దెలియకున్న బోనిండు. తన యభిప్రాయము తనకైనఁ దెలియ వలయునా? అక్కర లేదా? ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి మూలగ్రంథ మెద్ది? దేనిలో నిది ప్రక్షిప్తము? అప్పకవీయములో నీ చింతామణి ప్రక్షిప్త మనియో? అది సంగతము గాదు కదా! లేక యప్పకవీయము ప్రక్షిప్త మనియో? అదియును గాదు. ఒకప్పుడు “ప్రక్షిప్త మనగా దీనిలోని యుదాహరణము లన్నియు నన్యదీయములు

గావున నీ యప్పకవీయము ప్రక్షిప్త మనియా? అట్లే యీ చరిత్ర కభిప్రాయమైన పక్షమునఁ దనవంటిదే యప్పకవీయ మని తెలిసికొనవలసి యుండును.

ఇంక నప్పకవీయములోఁ గొన్ని స్వీయములు గలవు. ఈ కవిచరిత్ర మందో యొకరి యధిక్షేపగ్రంథ విస్తరము దక్క తక్కినదంతయు పరులదే కాని స్వీయము లేదు. మఱియు నీ చరిత్రములోఁ జేసియున్న వితర్కములను గురించి విచారితము.

“నుమోతః” అను సూత్రము నిజముగా నన్నయభట్టియ సూత్రమే యయిన యెడల అధర్వణాచార్యుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వజాతికుఁ డనియే చెప్పవలెను. అదియే నిజమయిన పక్షమున హరికారికలు నన్నయభట్టియమునకుఁ బూర్వపువే యయియుండ వలెను. ఇప్పుడు శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారి హరికారికలే నిజమయిన హరికారికలయి యీ హరికారికలును అధర్వణ కారికలును గూడ నన్నయభట్టియ వ్యాకరణమునకుఁ బూర్వపువయిన పక్షమున నన్నయభట్టియమున కంత ప్రసిద్ధి వచ్చుటకు హేతు వుండదు అని యీ సాధ్యసాధన నివేశప్రణాళికలో నుత్తరోత్త రము పూర్వాపూర్వము నాశ్రయించియే యున్నది. కావున మొదటి దొకటి తెగినచో నన్నియఁ దెగును. ఈ ప్రణాళికా రచనఁ గావించిన ఈ చరిత్ర గ్రంథము దానా షరతుల నంగీకరించుటకా? లేక వాని యసంభావితత్వమును దెలిపి యీ పక్షము లను ఖండించుటకా? కాక రెండు పక్షములు గాన్పించునప్పుడు తన కానశయము గలిగి నిశ్చయకులు దానిని నిశ్చయించుటకా? అని మొదట విచారించవలయును. మొదటి దానిలో “నుమోతః” అనునది నిజముగా నన్నయభట్టియ సూత్రమే యయిన యెడల అనుటచేత నా షరతుల నంగీకరించుట కయినట్లు గానరాదు. అంగీకరించిన యెడల శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారి పిమ్మట వాఁడు నన్నయభట్టుఁడును, హరికారికల పిమ్మటిది నన్నయభట్టియ మనియు నంగీకరింపవలసి యుండును. అంగీకరించినచో నెలకూచి బాలనరస్వతియే రచించి నన్నయభట్టుని పేర బెట్టి నాడని ముందుఁ జెప్పియుండుటచే స్వవిరోధమే సిద్ధించును గాని స్వాభీష్టము సిద్ధింపదు. కావున మిగిలిన రెండు పక్షములలో, నొకటి యసంభావితత్వమును దెలుపుటకే యయినచో, నదియే యుక్తమగును.

“నుమోతః” అనునది నన్నయభట్టియ సూత్రము గాదు. అందుచేతనే నన్నయభట్టుఁ డధర్వణాచార్యునకుఁ బిమ్మటివాఁడును గాదు. ఇక మూడవ పక్షము సంశయమైనచో నీకవులచరిత్రము దాను నిశ్చయింపఁ జాలదు. “నుమోతః”

అను సూత్రము నన్నయభట్టునిది కాదను నిశ్చయము గలవారెల్లరును నాంధ్రశబ్ద చింతామణి నన్నయభట్టు విరచితమే యను నిశ్చయము గలవారే. నిశ్చయము సిద్ధాంత మగును గాని సంశయము సిద్ధాంతము గాదు. నిశ్చయము సంశయమునకు బాధకము గాని, సంశయము నిశ్చయమునకు బాధకము గాదు. నిశ్చయోత్తర సంశయము ప్రసిద్ధము. సంశయోత్తర నిశ్చయ మప్రసిద్ధము. సంశయములో నున్నవారు శాస్త్ర సమయ మెఱుంగక నిశ్చయింపఁ బ్రయత్నించుట కంటె నూర కుండుట మిగుల శ్రేయము. ఈ కవి చరిత్రము వలన స్వవిరోధమయినను సంశయమయినను దెలియఁబడుచున్నది. కాని శాస్త్రీయమగు సిద్ధాంతము దెలియఁ బడదు. ఇట్టివి “బిభీషిక” లనిపించుకొనును గాని, చరిత్ర లనిపించుకొనఁ జాలవు.

“ఇక బాలసరస్వతులో ఎవ్వరో దీనిని రచించింది, తమ గ్రంథ ప్రసిద్ధికై కర్తృత్వమును నన్నయభట్టునం దాలోపించి, సారంగధరుఁడు తమ కిచ్చె నన్న కథ కల్పించి రచియింపఁబడుచున్నది. ఇది సత్యమనియే తోచుచున్నది. కాని యెడల “నుమోతః” ఇత్యాదిసూత్ర మాంధ్రశబ్దచింతామణి యందుఁ జొచ్చుటకు హేతువు లేదు. ఈ యసందర్భము నాలోచించియే యిటీవలివా రీ సూత్రమును, పుస్తకమునుండి తొలగించి యుండవచ్చును” అని కవుల చరిత్రము ప్రథమభాగము 43వ పుట, “దీనిని నన్నయభట్టియ మని సాధారణముగా జనులు వాడుదురు. ఈ వ్యాకరణమునకు ఎలకూచి బాలసరస్వతి యను పండితుడు మొట్టమొదట తెలుఁగు టీకొకటి వ్రాసెను. దానికి బాలసరస్వతీయ మని పేరు. అటు తరువాత వాసుదేవుఁడు వార్తిక మొకటి వ్రాసెను. తదనంతరము కాకునూర్యప్పకవి యీ వ్యాకరణమును దెనిగింపఁ బాని... తెనుఁగున నయిదాశ్వాసములు గల పద్యకావ్యము రచించెను. ఇంక నహోబలపండితుఁడు, నృసింహపండితుఁడును వ్యాఖ్యానము చేసిరి” అని కవుల చరిత్రము 40-41 పుటలు.

ఈ చరిత్ర మొకచోట నాంధ్రశబ్దచింతామణిని బాలసరస్వతి రచించినట్లు చెప్పుచున్నది గదా! బాలసరస్వతినాటి కాసూత్రము చింతామణిలో నున్నదా? బాలసరస్వతి దానికి టీక చేసినదా? ఇది కవుల చరిత్రమునకు దెలియునా? లేదా? తెలిసియున్నచో బాలసరస్వతిని గూర్చి చెప్పనపు డీ విషయ మేల చర్చింపఁబడ లేదు? తెలియనిచో దెలియకయే నిర్ధారణ మెట్లు చేయఁగలదు? అప్పకవి “శబ్దాను శాసన మూలసూత్ర మని చెప్పిన “నుమోతః” అను సూత్ర మాంధ్రశబ్దచింతామణిలోని దైన పక్షమున నాంధ్రశబ్దచింతామణికర్త కవిచరిత్రమతము ప్రకా

రము శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారి హరికారికా రచనానంతరమువాడు గదా? అతఁ డొక శబ్దానుశాసనుడే కదా! భారత రచనచే గదా నన్నయభట్టునకు శబ్దానుశాసనుడను బిరుదము వచ్చిన దని యీ చరిత్రాభిప్రాయము? అట్లయినచో నీశబ్దానుశాసనుడు భారత కర్తయే యనియా? లేక పాండ్రవాసుదేవుని వంటివాడా? శిష్టు కృష్ణమూర్తిగారికిఁ బిమ్మట వాడు, శబ్దానుశాసనుడు. నాండ్రశబ్దచింతామణి కర్తయు నగు నీతని నింత దగ్గరగా నున్న వానినిగను గొనలేక, యెవ్వరో యని చెప్పుచున్న యీ చరిత్రము, తన యనందర్పమునే, తాను దొలగించు కొనక మఱి యెవ్వరో యెవ్వరిదానిలోనో యుండు ననందర్పమును దొలగించుట కా సూత్రమును, చింతామణిలోనుండి తొలగించి యుండు రనునది “అనుందరాక్షియమితి బ్రువాణః కాణో హి హాస్యాస్పదతా ముపైతి” అను రీతిని స్మరింపఁ జేయుచున్నది, “ఈ హరికారికలును అధర్వణ కారికలును గూడ నన్నయభట్టియ వ్యాకరణము నకుఁ బూర్వపు వయిన పక్షమున నన్నయభట్టియమున కంతప్రసిద్ధి వచ్చుటకు... హేతువుండదు” అని చరిత్రము.

ఈ మాటయే సత్యము. దీనికి ప్రసిద్ధి సిద్ధమే కదా! ఆ హేతువు చేతనే యీ నన్నయభట్టియ మన్ని యాండ్ర వ్యాకరణముల కంటెను ప్రాచీనమే యని కవిచరిత్ర మంగీకరింపక తప్పదు.

“విశేషాంశములతో నిండియున్న యటువంటి యుత్తమ కారికావళులుండగాఁ నల్పాంశములను మాత్రమే కలిగి వాని ముందర నిష్ప్రయోజన మని చెప్పఁదగిన యాండ్రశబ్దచింతామణి నన్నయభట్టు రచించుటకుఁ గాని హేతువుండదు” అని చరిత్రము. ఆ విశేషాల్పత్వములు గ్రంథవిస్తారాంశమందుఁ గాని విషయమందుఁ గాదు. చింతామణి, యల్పాక్షరములు, ప్రభుతారము గలది యగుట సత్యము. నిస్సారము, నిరర్థకము నగు గ్రంథవిస్తృతిఁ గలిగి యుండుట సూత్రస్వభావము గాదు.

ఇక సర్వాచీను లాండ్రశబ్దచింతామణిని బేర్కొనక పోవుటచే నది యానాటికి లేదను వాదమును గొంత విచారితము.

కవి చరిత్రము 50 వ పుటలో

శ్లో. అధర్వణాని కాణ్వాని బార్హస్పత్యాని సంవిదన్

కాముదీ మాండ్రశబ్దానాం సూత్రాణి చ కరోమ్యహమ్.”

అని యాండ్ర కాముది కర్త.

శ్లో. బార్హస్పత్యాని సర్వాణి కాణ్వాం వ్యాకరణం విదన్

కరో మ్యధర్వణం శబ్దం సర్వ లక్షణలక్షితమ్.”

అని త్రిలింగ శాసనకర్త అని యున్నది. ఈ గ్రంథకర్త ఎవ్వరు? ఎప్పటివా రెచ్చటివారు? వీరిని గురించి చరిత్రమున కెంత వఱకు దెలియును? “బార్హ

స్పృత్యాని సర్వాణి” అని యున్నది గదా ? బార్హస్పత్య వ్యాకరణము తెన్ని ? ఎవ్వి ? “అధర్వణాని” అను శ్లోకమునకు సమన్వయ మెట్లు ? త్రిలింగ శబ్దాను శాసనము వ్యాకరణమేనా ? కాదా ? మీది గ్రంథకర్తలు కేతనకు పూర్వలా ? పిమ్మటివారా ? పూర్వ లయినచో వారిని కేతన పేర్కొనినాడా ? పిమ్మటి వారై నచో వారు కేతనను బేర్కొనినారా ? స్కీమటియు కవిచరిత్రము 40 వ పుట. “నన్నయభట్ట విరచితమైన లక్షణ మెప్పు డున్న దనియు, దానిలో నీతర లాక్షణికు లుదాహరించిన పద్యములన్నియు నున్నవనియు, తిక్కన కృతమైన వాగ్బంధ నము నందు వలెనే దీనియందును, విశేషము తెవ్వియు లేవనియు శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిలవారు వ్రాయుచున్నారు” అని తిక్కన కృతమయిన వాగ్బంధన మను లక్షణగ్రంథ మున్నది గదా ! దానిని కేతన పేర్కొనినాడా ? కేతన కాంధ్ర శబ్దచిన్తామణి తెలియఁబడక పోయినను వాగ్బంధనము తెలియవచ్చును గదా ! దీనిని గురించి కవిచరిత్ర మేమి విమర్శించినది ?

క. “మున్ను తెనుగునకు లక్షణ

మెన్నడు నెవ్వరును జెప్ప రే జెప్పెద”

అని కేతన చెప్పియున్నాడు గదా ! ఈతనియం దనూయ నారోపింప వలయునా ? అజ్ఞత నారోపింపవలయునా ? రెండును లేక యీ పద్యము తుదనే

“నన్నయభట్టాది కవిజనంబుల కరుణన్”

అని చెప్పుటచేత వారి లక్షణగ్రంథముల నెఱిగినట్లు చెప్పి యాతని యందు మీద జెప్పిన దోషములు లేకుండునట్లు చెప్పుట యుచితమగునా ? చరిత్రము యొక్క యభిప్రాయ మేమి ?

నిరూధారములగు పామరులమాటలను, ఛలోక్తులను, సందర్భోచితములు గాని లోకప్రథలను, నిష్ప్రమాణములగు నూహలను, నారోపాపలాపములను, ననూ యను, సంశయములను హేతువులుగాఁ జేసికొని గ్రంథవిస్తృతిఁ జేసి లోక వందన మగునట్లు చెప్పుట చరిత్ర గ్రంథములకు ధర్మము గాదు. కావున ముందు రచించియున్నదాని నెట్లో కవిచరిత్ర మనిపించినట్లు గాక, దీనిని మీదఁ జెప్పిన దోషములు లేకుండ నిష్పక్షపాతబుద్ధివీ విమర్శించి, దీనిలో జేయవలసిన మార్పు లను గురించి రచింపఁబోవు నుత్తరభాగము నందు ప్రకటించి, యిట్లు నేను చెప్పి నందుల కాగ్రహింపక యున్నదాని నున్నట్లు చెప్పి లోకోపకార సుకృతము నొందుట మంచిదని నా యభిప్రాయము.

—పారసంది రామశాస్త్రి*

మ హా భా ర త ము

వ్యాసుని భారతము నన్నయతిక్కనల తెలిగింపున బొందిన మార్పుల నిండుక విన్నవించును పెక్కురు పెక్కు మాటులు ఇదివఱకు తడవిన ప్రాత భావములే నా యీ వ్రాతయందును దోషవచ్చును. విషయము నందలి తీషీయు, దల్లినుడిమిది వెట్టి వలపును నా తలంపులను వెలువరింప బురి గొల్పినవి. కావున ఈ తెంపరితనము.

వ్యాసుని కూర్పు :

వ్యాసాచార్యుడు పదునెనిమిది పురాణములం గూర్చె నందురు. ఈ పురాణ ముల నన్నిటిని వ్యాసుడే రచించెనా ? భారత కథా సందర్భమున నొక పాత్రయై నటించిన వ్యాసుడే ఈ పురాణ కర్తయో ? అను సంశయములకు జోటీయక ప్రకృతము మనకు విషయమైన భారత రచనమునకు మాత్రము కట్టువడి కత సాగింతము.

వ్యాసుని పదునెనిమిది పురాణములలో “భారతము” తలమానికము. తక్కినవాని యందు లేని క్రొత్త తెన్నులు భారతమున బెక్కులు. సన్నివేశ రచనా చాతుర్యమునను, సంవిధాన కౌశలమునను, పాత్ర సృష్టియందును, భావానుగుణ సంభాషణాక్రమ నిర్వహణమునను, అన్నిటను వ్యాసుని నిపుణత భారతమట్లు, మరి యే పురాణమును వెల్లడింపదు. వాల్మీకి రామాయణము కత వేటు; దాని మార్గమే వేరు. అది భారతమున కెందునను బోలదు. వ్యాస భారతమును తెలుగు భారతముతో, అందు తిక్కన తెలిగింపుతో బోల్చినపుడు, వ్యాసకవి కూర్పు నందలి నేర్పరితనమున నేమరుపాటు లున్నవి; చాతుర్యమున ఛాందస మున్నది; విషయ సమృద్ధి యందు వివేచనము కొరవడినది; శబ్ద సంపత్తికి బాచితి జతపడదు; నమయమునకు పొందుపడని సంభాషణములు, వృత్తితో బొత్తు గోరని వక్తృత్వము, ఆత్మప్రజ్ఞడెన మొగము మలచిన వాదములు కఅవుదీర గాంచవచ్చును. కాని సంస్కృత వాఙ్మయమున రచితము లైన శ్రవ్య, దృశ్య ప్రబంధములలో నేదియు నీ వ్యాస భారత రచన కెందును ఎనగా దని పెద్ద లన్నమాట సమీచీనము.

సన్నయ తెలుగు కూర్పు :

సన్నయభట్టారకుడు విద్వాంసుడు; శబ్దాను శాసనుడు; శాస్త్ర విదుడు; ప్రవక్త; ప్రామాణీకుడు; ఉభయభాషాభిజ్ఞుడు; కవితా విలాసుడు; వ్యాస భారత ప్రశక్తి నెరిగినవాడు; ప్రకృతిసిద్ధ మగు రసజ్ఞత గన్నవాడు; రాజనరేంద్రుని యాస్థాన పండితుడు; తత్పురోహితుడును, రసవిపాసు వగు రాజనరేంద్రుడు తన పురోహితుని సన్నయభట్టారకుని పాండిత్య కవితా విశేషముల జక్కగ కనిపట్టిన వాడు, మహాభారత స్వారస్యము జుట్టినాడు. భారతమును తెలుగున బలికింప ముచ్చట పడి నాడు; వినయపూర్వకముగ సన్నయను నియోగించినాడు. భట్టారకుడును, భారతము నెడ దనకు గల పేర్మికి దన యేలిక కోరిక తోడ్పడుట తొంటి పున్నెముగా నమ్మి తెలుగుసేతకు దలపడెను. ఆదిపర్వము మొదలు అరణ్యపర్వమున కొంత వరకు ఆయన తెలుగించెనని, అతని తెలుగు మార్పున సంస్కృత శబ్ద జాలము ఎక్కుడుగా పుంజుకొన్న దని, తెలుగు భారత వర్తమానముం గూర్చి తెలిసినవారెల్ల రెలుగుదురు. మాతృకం గల భావమును తెలుగున దిగుమతి సేయుటయు సన్నయ తెలుగింపునకు ఉద్దేశ్యము, ప్రయోజనము ననుటయు జదివినవారెలుగుదురు. భట్టు అటనట ఇంచుక స్వతంత్రత వహింప గడక జూపినను, మాతృకకు జాలవరకు విధేయతయ చూపినాడు. పటిమ తగ్గిన పట్టులు లేవనరాదు గాని ప్రసన్నతకు దలగిన పంక్తి కలదనరాదు. ప్రయోజనము పాటింపని సంబుద్ధులు తరవగుట, శైలి నడలినది గాని సారశ్యము సంపన్నమయినది. సంస్కృత పద భరితము, సమాస భూయిష్టము నయ్యు గలువవస్సు కలికమునకు గానరాదు. నాటికి నేటికి సన్నయ శైలి తెలుగుకవితకు ఒక మేలిపచ్చయినది. ఆరణ్య పర్వము నడుమనే అతనికి ఆయుఃపరిమితి ముగిసినది. కడమ సేత కట్టు వడినది.

తిక్కన తీర్పు :

సన్నయకు దరువాత ఇంచుమించుగ 14 శతాబ్దికి భారతముతెలుగుసేత తిక్కన పాల బడినది. ఓ కారణమయిన మనకేమి గాని ఆరణ్యపర్వ శేష మటుంచి తిక్కన విరాటపర్వము తొలిగా స్వర్గారోహణము దాక పదునేను పర్వము లను తెలుగించినాడు. తెలుగుసేతకు దొరకొనిన తిక్కనకు సన్నయ భారతము తెలుగింపు దక్క, మరి తెలుగు పద్య ప్రబంధము లేవేని దొరికియుండు నేమో చెప్పరాదు. సన్నయకు మునుపు పద్య రచన యున్న దనువాద మొకటున్నది. ముచ్చనకు ఆ కాలము నాటి శాసనములందలి పద్యములు కొన్ని కనబడుచున్నవి

కాని గ్రంథరూపముగ నేవియు గనబడవు. నన్నయయే పద్య రచనకు దొంటి వాడని గోసయ్య మరియొక దిక్కునుండి వినబడును. సంస్కృత కవిత్వమునకు వాల్మీకి యెట్లు : తెలుగు కవనమునకు నన్నయ అట్లు అందురు. సంతసమే ! నన్నయకు దక్కిన పరువున దిక్కునకును పాలు లేక పోవడు. నన్నయ కైలి, తన నాటికే, తెలుగు భానయ్య, కైతయ్య గమియమాగినదని మూదలించుచున్నది. సంస్కృతశబ్దాధిక్యముగా, సమాససమృద్ధముగా నుండియు, నన్నయ తెలుగు కైత కొక నడకయు, పోతయు దీర్చి నమానా చూపినాడు. అట్లు తిక్కనయు తెలుగు పదములకు మిక్కిలి చొరవ యిచ్చి పలు నడకలతో నొకపోత, నిజ వైలక్షణ్యము' స్వనమాంకితము నగుదానిని, తెలుగు భానకు గానుకగా నిచ్చినాడు. భట్టారకుని భారతము మార్పుతప్ప మరి తెలుగు కబ్బి మేదియు నగపడమి, దిక్కున రచనకు నన్నయ రచన తొలిప్రాసయిన దని యొప్పికోనవచ్చును. కాని నన్నయ తిక్కనలీ రచనలందలి పరిపాకము గాంచుచో నన్నయ నాటికే తెలుగుభానయ్య, కైతయ్య నిగ్గుదేరిన వని, అదృష్టము లయినవి కాని, సంఖ్య యందు కొలది యయినను సారతరము లయిన గ్రంథములు కొన్నియేని యుండి యుండునని, తెలుగుకైతకు శ్రీకారము జుట్టిన తెలుగు వాల్మీకి నన్నయకు బూర్వమే తెలుగుగడ్డకు బుట్టియుండు నని ఊహించుట కెంతేని యవకాశము కలదు. సరి ఆ గొడవ యటుండె.

తిక్కన, తన రచనకు మొదలిడుటకు మున్ను, నన్నయ రచనను గాంచి, తెలుగు పలుకుబడికి పరువు చాల తగ్గిన దని, తెలుగు రూపే మారిన దని, దానితో తెలుగు నడత, నవకము, ఎక్కటితనము మారిపోయె నని, తెలుగును మూడుసార్లు సంస్కృతము మ్రింగివేసిన దని, ఇట్లే పరాకుగా నున్నయెడ యింకను తెలుగు సంస్కృతమున గరగిపోవునని వగచి కాబోలు తనచేతిలో దెలుగునకు బెద్దగా నెల విచ్చినాడు; రూపునకు దెచ్చినాడు; దిద్ది తీర్చినాడు; అమృతము వోసినాడు; బ్రతుకుదెర వేర్పరచినాడు; ఈతని తెలుగుసేత కిదియ తొలియక్కర, ఇంతియ కాదు—ఈ యక్కరనూది, నన్నయ తన కూర్చున కెక్కించిన నుడుగమిగాక, తననాడు, తెలుగు సీమయందు పలునాడుల వాడల గూడెముల బరిపాటిగ నాడు చుండిన నుడులను బెక్కింటిని కూర్చి పేర్చి, రూపు సెడినవాని తొంటి పుట్టుకయు వాలకము గురుతించి నొక్కుదీర్చి తన వ్రాతను గుదిగ్రుచ్చినాడు. అంతే, అంతటితో దెలుగుభాన మొగసాలకు గడియ పడినది.

పిమ్మట బయలుదేరిన కవులలోబెక్కురు వ్రాతయందును పోతయందును మునుపటి గాడిలో వైచి తమకై తను ఈడ్చుట ఆటించి తమ మునుపటి వారు తమ పొత్తముల వాడిన పలుకులతో దనిసిరే కాని మున్నటి కబ్బిముల కెక్కని నుడులను తమనాడు వాడుకలో నున్నను, తమ కూర్పున జేర్చ దెగింపరైరి. కావుననే మన తెలుగు నాటికి నేటికి కుంపటిలోని మొక్కవలె, ఎదుగు బొదుగు లేక, గిడనవారినది. ఉసురుగల బాసకు బెంపొక పెద్ద గురుతు.

తిక్కన తర్వాతి కవులు—శ్రీనాథుడు తొలుతగా నలుపు రయిదుగురు మాత్రము, తిక్కన వాడని నుడులను గొన్నింటిని తమ కబ్బిములం జొప్పించిరి. అందు “ఆముక్తమాల్యదా” కారుడు పెక్కింటిని బనివడి కూర్చి తన కతకు జేర్చి కొన్నాడు. తిక్కన, ఏ పట్టున నేని తలఁపన కొప్పిన తెలుగు పలుకు దొరికినంతన ఒప్పరికింపక, నడక తిన్నదనముం గూడ వాటింపక పొదిగినాడు. అతని మక్కువ కగ్గమగుట కతమునను తెలుగు నేటిదాక ఒక వెరవున ఎక్కటితనముతో బ్రతుక గలిగినది.

తెలుగునుడి—నేటి కాన్పు :

ఒక్కొక్కరును, ఆ వరకు కబ్బిముల కెక్కక, తమ నాటివాడుకలో నుండు మాటలను జతపరుచుచుంట, పలుకుబడికి బలుపు పరుపు గూరుచుండును. వెనుకటి వారిపొత్తముల లేని మాటలు తాము వాడగూడదను వెట్టికి లోనుగాక, నూటిగా గ్రుచ్చి యెత్తుచుండ వలయును, పొత్తముల కెక్కి పలుకులతో వలగొను చుండవలయు గాని, క్రొత్తనుడులకు, వాడుక నున్న వానికి ఎడమియ గూడదను కట్టి లేదు. తమ వ్రాతలలో గ్రొత్త పోకడలను, క్రొంగ్రొత్త వన్నె - చిన్నెలను గిరిగింప వెలయునట్లు వాడుక నున్న నుడుల, అను-పానులు అర్థమును దెలిసి అనువగు చోట్ల జొప్పింప దమకపడవలయును. ఇట్టి నడక యందు ముందంజ వైచుట తల్లిబాసకు నిజమగు నూడిగమగును. దాన దమ ఎక్కటితనము, వలతి తనము వెలయగలవు. బాసయు బెదగ గలదు. “కృతకభాష” అను నడి తప్పును “జీవద్భాష” యన్న మేలిమాట యొప్పును.

వాడుక మాత్రమున నుండి, ఈవరకు కబ్బిముల కెక్కని మాట లెన్నేని కడమవడి యున్నవి. కబ్బిముల కెక్కని నుడులు నిఘంటువుల కందఁ. ఇంత వరకు “శబ్దరత్నాకర” మొక్కడే తెలుగున ననుకొనదగిన నిఘంటువు. ఇది

సంస్కృతాంధ్ర శబ్దములం గూడినది. వట్టి అచ్చ తెలుగు మాటలం గూడిన “లక్ష్మీనారాయణీయము” గూడ నొక పాటిగ నెన్న దగినది. తెలుగు వ్రాయన కాండ్రకు, శబ్దార్థమునకై వెంపరలాడు వారికి, పై రెండు నిఘంటువులే ఏడుగడ లయినవి. శబ్దరత్నాకరమున మొదట గ్రంథస్థములు కాక, వాడుకలో నుండు మాటలు కొన్ని కూర్చ బడియుండెను. ఈ తరువాతి కూర్పులలో శబ్దరత్నాకర మున మరికొన్ని మాటలు చేర్చబడినవి, అవి ఆంగ్లాది విదేశీయులు ఉదా :- స్టేషన్, స్టీమరు, ప్లోరు, గుమాస్తా, మనిషి—ఇట్టివి. ఇట్టి మాటలు కూర్చు కొర మాలినది. దీని ప్రయోజన మంతయు దోపడు. కబ్బిముల వాడక, నిఘంటువుల కెక్కక, వాడుక మాత్రమున నున్న తెలుగు నుడులు పెక్కు లున్నవి. నాడు నాడులు తిరిగి జనుల వలన దెలియదగినవి. ఇట్లు తెలిసి కబ్బిములకు, నిఘంటు వులకును ఎక్కించినచో నెక్కుడుగ నక్కరపడ గలవు. ఈ చెప్పిన వెరవున మాటల బ్రోవుసేయు జతనమే కానరాదు.

వ్యాసుని కూర్పునకు తిక్కన చేసిన తీర్పుం గూర్చి ముచ్చటించుటకు మున్ను, తెలుగుసీమనాడులలో రూపుచెడి వాడబడుచున్న నుడులను తిక్కన రూపు చేసి తన రచనయందు జొప్పించె ననుటకు ముందుగా గొన్నిటి నిట జూపుడును.

వాడుక తిక్కన అర్థము వాడుసీమ

క్రాయ—క్రాయము = ఉమియు—కల్నాలు, బళ్ళారి, అంతపురము

శీమర్లు—దిరమరలు = చిక్కులు — మొలకసీమ నైజాం

పిట్ట—పిట్ట = మట్టిపెల్ల 1 తెలుగుసీమలో బెట్టుచోట్ల
ముట్ట—ముట్ట = వస్త్రపు 2

ఎదుగు—ఎద్దు = క్రమ్మ, వెన్నంటు నీ. పడమటిసీమ నంతట నెల్లారు, నైజాం.

భారతము మొత్తమున బ్రయుక్తములై, రూపుమాలి వాడుక నున్న మాటలు మచ్చునకు :—

వాడుక భారతము అర్థము వాడుసీమ.

అమోయిన - అమోయిన 4 = ఉన్నపాటున - తెలుగుసీమ నంతటను.

ఉగెత్తులు—ఉవ్వెత్తున 5 = అడుగాన—పడమటి సీమలో బెక్కెడల, నెల్లారు

ఎవారు - ఎడారు - ఎడరు 6. జడుపు- కర్నూలు, బళ్ళారి, అనంత
పురము నైజాం.

పళి - ప్రయి 7 = వింద, నడి- నెల్లూరు. కనవలో కొంతభాగము.

నంజర - నంజుడు = మాంసము- కర్నూలు, నైజాం.

వ్రాయసకాండ్ర యాదరమునకు దూరమై వాడుకలో నున్న మాటలకు
మచ్చుకు కొన్ని :

మాట

అర్థము

వాడుసీను

నామర - సాంగెము = సంఘమర్యాద - వడమటిసీను యంతయు.

దూదర - దూ, దూగర, పైరులకు బట్టు తెగులు-కడవజిల్లా (సామ్యము)

సంగెన = ఎక్కుడు- కర్నూలు, బళ్ళారి, అనంతపురము. నైజాము.

తిక్కు - రాచు, రుద్దు, శగట = చక్కట్లు. అనంతపురము, కదిరి తాలూకా.

వల్లాపొద్దు - వల్లావగలు = ప్రొద్దాక; వనార్లు = వనిచేటులు. వశ్చిమసీను.

పంగెన = దెప్పడు- ఒంకు = అరుగు. కర్నూలులో కొంతభాగము, నైజాము.

ఇంత చాలును, తెలుగు బలుపు తగ్గుటకు, దెలుగునుడులయెడ కవులు
చూపుచున్న ఒప్పరికింపునకు నిదర్శనముగా పై వలుకులను దెలుపుచు కొంత
కొమ్మదాట్లు వేయవలసి వచ్చినది. ఇక అసలు కత నందుకొందము.

వ్యాసుని కూర్పు - ఏమరపాటు :

పట్టు: అద్దమరేయి - వంటయిల్లు - వడముడి మైమరచి, నిదురించుచున్నాడు.
కీచకునిచే దన పడిన యగడు సైరంద్రి భీమునితో దలపోసికొన వచ్చినది.

అడవులలో బెరిగిన మూడేండ్ల యీడుగల ఆవు తొలిమారు ఎడగొని పొగ
రుతో నున్న కోడెను దరిసినట్లు, నీరి బాయనున్న కొంగపెంటి కలయిక గోరి తన
జోడు (పోతుకొంగ)ను జేరినట్లు, ద్రౌపది భీముం దరిసినది; గోమతీతర మందలి
మహాసాలమును తీగవలె. పాండురాజు రెండవ కొడుకును పాంచాలరాజపుత్రి
పొదివికొనెను; అట్లు అతని నిజబాహుయుగళిచే బొదివికొని, సులక్షణవతి యగు
నా కృష్ణ, దారి తెన్ను లేని యడవిని బడి నిదురించు సింహమును సింహివలె
మేల్కొల్పెను. కరిణి తన జోడు నట్లు శీలవతి యగు పాంచాలి భీమసేనుని గొగి

లించి, వీణనుండి వెడలు గాంధార స్వరమువంటి మధురస్వరమున భీము నిట్లు సంబోధించెను.

“ఉత్తి ష్టోత్తిష్ట, కిం కేషే, భీమసేన, యథామృతః
నామృతస్య హి పాపీయాన్ భార్యా మాలభ్య జీవతి.”

(చచ్చినట్లు పరుండితివి, భీమసేనా, లేమ్ము లేమ్ము ! బ్రతికిన వానికి భార్య నగుదు నేని ఆ పాపి చావకుండునా !)

అని నైరంధ్రిచే వ్యాసుడు పలికించినాడు ! అదనున కనువుగా నడవనేర్చి నది. కొండవంటి తాల్మిగలది ! ఐదుగుర మగల వలపు సరిగా గడించినది ! కల కులలమియు యెలకువ గోల్పడనిది ! మగల వెంట వలచి సిలుగుల బడ నోపిన యిల్లాలు ! ధర్మరాజును మొదలుగా మగలను రాచరికపు నడకలం గూర్చి ఎచ్చ రింప గల వలతి. అత్తమది కెక్కిన కోడలు. ఇన్ని మేలిగొనముల నలరారు ద్రౌపది, కీచకుడు తన్ను బరచిన యారడి ఎరిగింది భీము నెనగొల్చి చలము దీర్చికొన బనివడి సగమురేయిని వంటయింటి కడకు వచ్చిన ద్రౌపది “భీమసేనా ! చచ్చినట్లు పరున్నావు లే లేమ్ము” అనుట అదనున కనువగునా ? ఆమె నడతకు ఉరవగునా ? ఆవు కొంగ సింహి ఏనిక తీవ ఉపమానములు పెంపునకే కాని నమయయోగ్యమా ! సరసమా ! వట్టి ఛాందస మనవలదా ! మరియు జూడుడు.

“ఇంత తొందరగా నిట కేమిపని బాని వచ్చితివి ?” అని భీముడు ప్రశ్నించినాడు. సరే అడుగదగిన మాటయ. పాంచాలి కైన పరాభవము నెరిగియు నిట్లనాలోచితముగ నడిగె నేల అన నక్కర లేదు. నిదురమబ్బున నడిగె నని, లేదా భుజబలమే కాని బుద్ధిబలము భీమునియందు తక్కువ యని సమాధాన పడ వచ్చును. పదంపడి, భీముడు ‘నీ వన్నె మాసినది ! వెల్లనై యగపడుచున్నావు ! తేటతెల్లముగా నాకెల్ల నెరిగింపుము. అది సంతోషప్రద మయినదో, సంతాపకారణ మయినదో, ప్రియమో అప్రియమో నిజము నాకు దెలిసికొనవలయును. అంతయు విని తగిన వెరవు చేయుదును” అని భీముని నోర బలికించినాడు వ్యాసుడు ! ఒరు తెరుగకుండ మెలగవలసినవారు గదా ఈ దంపతులు ! భీముని పరున్న చోట దీప ముండెనే యనుకొందము ఆ దీపమును దూరమున నుంచియో ఆర్పియో చీకటింట నుండి గుజగుజలు వోయి యుందురు గాని తమ మరుగు పాటు బయల్పడు నన్న భీతిగలవారు దీపము వెలుగున. సుద్దులు సాగింతురా ? ఇందేమి బెచ్చితి కలదు ? సభలో కీచకునితాపు దిన్నపుడు పాంచాలిని భీముడు చూచెగదా ? అప్పు

టికి లేని వన్నెమాపు తెల్లబాటు క్రొత్తగ ఆమెయందు భీము దేది చూడ గలిగెను ? ఆ తావునకు ఈ తలపోతకు దడ వెంత పట్టినది ?

తిక్కన తీర్పు :

తిక్కన ఈ పట్టును ఎంత కొలదిలో ముగించి బొచిత్యము గాపాడెనో తిలకిం తము. చెప్పవలయునది మానడు; మానదగినది చెప్పడు. అక్కరయ్యిన దానిని వదలడు; అవసరమగు సోదెకు దిగడు. ఆవు ఎదగొని కోడెను గదిసె నని, అడు కొంగ మగకొంగకై వలపులాడె నని అక్కరమాలిన ప్రసంగమును గ్రుక్కక, సూటిగా పాత్రమర్యాదకును, పట్టునందలి భావమునకును ఒప్పిదమగునట్లు నాట్య కళా కౌశలముం గుప్పినాడు—చిత్తగింపుడు.

రాత్రిసమయం బగుటయు సమస్తజనంబులు గ్రమంబున నిద్రింపం దొడంగినం దానును శయ్యాతలంబు విడిచి మేనీధూళి గడిగి, ధౌతపరిధాన పరీతయై, మహానసగృహంబున సుప్తుండైన వృకోదరు కడకుం జని—

“నన్ను బరాభవించి సదనంబునకుం జని కీచకుండు ము
న్నున్నతెరంగు దవక సుఖోచిత శయ్యను నిద్ర సేయ, నీ
కన్ను మొగుడ్చు నూరటకుగారణ మెయ్యెడిది, భీమసేన, మీ
యన్నపరాక్రమంబు వలదన్న నోకో దయమాలి తక్కుటా !”

అనుచు మందమంద సంభాషణంబుల సంబోధించు పాంచాలిపాణిస్పర్శంబున మేలుకొని, “ఇది ఎవ్వరు” అనవుడు, “నేను” అను సమ్మానిని యెలుం గెరింగి, భీమసేనుండు “యాజ్ఞసేని కీచకు దురాచరణంబు నాకు బ్రకటించి, వాని నిర్జింప నియోగించునదియై యరుగుదెంచెం గావలయు ! అత్తెరంగు ఇత్తైఅవ తాన చెప్ప విందు” నని తలంచి,

“ఇంతప్రొద్దేల యిచ్చోటి కేగుదేర
గారణం బేమి ? యెవ్వరు గానకుండు
నట్లుగా జనుదెంచితె యంబుజాక్షి
అనిన నయ్యంతి యిట్లను నతనితోడ :

“ఎఱిగి ఎఱిగి నన్నడుగనేమిటి ! కిప్పు డెరింగి యింతకున్
మరచుట కల్గెనే నది వినంబనిలే, దటుగాక యున్న రూ

పెరిగియు, నేన చెప్ప విననిష్టము గల్గుట చాల తెన్న! య
తైర గెరిగించెదన్ వినుము తెల్లముగా మొదలింటి నుండియున్.

అని యాతరువాతికత పలికించినాడు. ద్రౌపది ఇట్లు తనకడ చెప్పికొని వరుసను-
వ్యాసుని కూర్పు :

గుంతిపెద్దకొడుకు తొంటవైభోగము, ఇప్పటి పేదరికముం దలంచి
పోల్చి పొక్కుచు పాంచాలి భీమసేనునితో వాపోవుచున్నది :

పదివేలఏనుగులను పదివేలగుఱ్ఱములను బంగారు చౌడోళ్ళతో దనవెంట
నడవగా నూరేగు ధర్మతనయుడు నేడు జూదముతో బ్రతుకుచున్నాడే! నూరువేల
రథములు, అమితఓజస్సంపన్నుని మహారాజును యుధిష్ఠిరుని ఇంద్రప్రస్థమున
గొలుచుచుండెడివే! నూరువేలమంది దాసీలు ఎల్లపుడును రేయింబవళ్ళు తన (ధర్మ
సుతుని) వంటయింట వడ్డనపాత్రలు చేపట్టి అతిథులకు భోజనములు పెట్టు
చుండెడి వారే!

ఈ తలపోతయందు కవితాకళ మూతిముడిచినది. వట్టిజాబితా తయారయి
నది. కేవలము మూలమునకు విధేయ మగుటచే

“పదివేల హస్త్రులు పదివేల హయములు
నెవ్వని వాకిట నెనసెయుండు”

అని “శ్రీకృష్ణ భారతము” నను తెలుగింపబడినది.

తిక్కన తీర్పు :

“ఎవ్వని వాకిట నిభమదపంకంబు
రాజభూషణరజోరాజి నణగు,
ఎవ్వనిచారిత్ర మెల్లలోకములకు
నొజ్జయై వినయంబు నొరపు గఱపు
ఎవ్వని కడకంట నివ్వటిల్లెడుమాడ్కి
మానితసంపద లీనుచుండు,
ఎవ్వని గుణలత లేడువారాసుల
కడపటి కొండపై గలయ బ్రాకు,

అతడు భూరిప్రతాపమహాప్రదీప
 దూర విఘటితగర్వాంధకారవైరి
 వీరకోటీరమణిఘృణివేష్టితాంఘ్రి
 తలుఁడు కేవల మర్జ్యుడే ధర్మసుతుఁడు !”

అని చక్కని చిత్తారిపనితనము జూపినాడు. వాచ్యముగ నుండిన దానికి వ్యంగ్య రూప మిచ్చి కవిత్వ మనిపించినాడు. స్థాయి నెరిగి, భావము నెరిగి, ఆలపించి జీవము పోసినాడు. వట్టిమాలజాబితాకు, ఒకపోతకు దెచ్చి, మేలిపూత యిచ్చినాడు.

ఈ పర్వమున మరొక పట్టు :

నాలుగవ ఆశ్వాసము : సాలంకృతుడు. సాయుధుడు, అర్జునుడు ఉత్తరుం దట్టి జడుపుజాపి నొగమీద కూర్చుండబెట్టి తాను రథియై శ్రుకురుబలముం దరుము చున్నాడు.

తమ కురుసేనవంకకు వడిగా వచ్చుచున్న అర్జునుని రథధ్వానము వాతా వరణమునం దంతట గ్రమ్మినది. కౌరవులు అతని పతాకాగ్రముం గాంచిరి. అతని రథధ్వానమును, తరుచు మొరయు నతని గాండీవగుణ రవమును వినిరి. ఆ మహా రథికుని ఆ గాండీవధ్వనియు వచ్చుట గమనించి కాంచి ద్రోణు డీట్లనియె :

దూరమున బ్రకాశించునది యా పార్థుని కేతనాగ్రము. ఇది యాతని యర దము చప్పుడు. ఈ భయంకరముగ గర్జించునది అతని పతాకమందలి వానరము. ఆ వానరధ్వని సేనల నెల్ల సంక్షుభిత మొనర్చినది. ఆ రథశ్రేష్ఠమున నధిష్ఠించి యున్న యా మహారథికాగ్రణి మేఘగర్జాసన్నిభ మయిన గాండీవధనుష్టంకారము చేయుచున్నాడు. ఇది వ్యాసుని కూర్పు.

పూర్వార్థమున దొలుత రథధ్వానము వినబడెనని, పిదప ధ్వజాగ్రము కన బడెనని, తరువాత గాండీవజ్వారవము వినబడెనని వైశంపాయను డన్నాడు. ఉత్తరార్థమున తొలుత సిదము కనబడెనని, అంతట రథము చప్పుడు వినబడె నని, తరువాత గాండీవము నల్లెత్రాటిని మీటుచున్న అర్జునుడు రథమున గూర్చుండి యుంట యగవడె నని ద్రోణు డన్నాడు. ఈ వినబడుటలొ కనబడుటలొ గల వ్యాఘాతము లటులుండె. దూరమునుండి దౌదవ్యుల జేరవచ్చు రథగమనమం దలి పరిణతిక్రమమా ఇది అని ప్రశ్న. వీరపురుషోచిత మగు శంఖారావ మిందు

లేదు. పోనిండు. అది పార్థుని కేతనాగ్రమని ఇది యతని తేరిచప్పు డని, అది యతని జెందాయందలి వానరగర్జయని నిస్సంశయముగ చెప్పుచున్నాడే ద్రోణుడు! మరియు గాండీవధనుష్టంకారము సేయుచు నతడు రథమున గూర్చుండి యున్నాడనియు జూచి పలికినాడే! ఈ కూర్పున నేర్పరితన మేదేని గలదా? క్రమగతి పాటింపబడెనా?

చిత్తగింపుడు తిక్కన చిత్తారి పనితనము;

“శ్రవణపుటంబులు ప్రయ్యంగ దాకి సం

క్షోభంబు గావించె గుణము మోతః

బ్రహ్మాండభాండంబు బగిలించి భూతని

శైచిత్ర్య మొనరించె శంఖరవము:

గగనభాగం బెల్ల గప్పి క్రాలుచు బెగ

డడరించె నుంగ్రంపు బడగబటపు:

మిరుమిట్లు గొని చూడ్కి పరివోప వెలిగి ప

రిత్రాంతి సేసె గిరీటకాంతి;

తెల్ల; మిది గాండీవంబును, దేవదత్త

మును, గపిధ్వజమును, వానవుని వరమున

గన్న మకుటంబు—నగు వేర కొన్నియైన

నుజ్జ్వలాద్భుత భంగులై యున్నె యిట్లు!”

తొలుత అల్లెత్రాటి మోత, దానివెంట శంఖధ్వని వినబడెను. అంతట పతాకాగ్రము మాత్రము; దానితో కిరీట కాంతులు మాత్రము కనబడెను. ఆ యణిద్రాటి మీట గాండీవముదే యని, ఆ చిందము మోత దేవదత్తముదే యని ఆ వడగపటపు వాన రాంకమే యని, ఆ కిరీటకాంతులు ఇంద్రదత్తమగు మకుట ప్రసారితమే యని—వాని పావిత్ర్యములను, వైలక్షణ్యములను బట్టి యూహించి నిశ్చయించెను. చాలును—హృద్యమగు నీనందర్శనమును, కళాప్రవణతయును. ఇంతకన్న వాచ్యము చేయరాదు. ఆ కూర్పునకు ఈ తీర్పునకు గల తరుగు మెరుగులు రసలుబ్ధుల కూహ్యములు.

వ్యాసుని కూర్పు :

సంజయుని రాయబారము పట్టు : ధర్మరాజు మాట :

“కర్ణ శృ జానాతి సుయోధన శృ

ద్రోణశృ జానాతి పితామహ శృ.

అన్యే చ యే కురవ స్తత్ర సన్తి
యథార్జునా న్నాలస్యపరో ధనుర్ధరః.

జాన స్త్యేత త్కురవః సర్వ ఏవ
మే చాప్యన్యే భూమిపాలాః సమేతా,
దుర్యోధనే రాజ్య మిహ భవద్యథా
హ్యరిస్త మే ఫాల్గునే విద్యమానే.

తేనానుబంధం మన్యతే ధార్తరాష్ట్రః
శక్యం హర్తుం పాణ్డవానాం మనుత్వమ్
కిరీటినా తాశమాత్రాయుధేన
తద్వేదినా సంయుగం తత్ర గత్వా.

గాణ్డీవవిస్ఫురిత శబ్ద మాజౌ
పశ్యంత్యానా ధార్తరాష్ట్రాః ధ్రియన్తే;
క్రుద్ధం న చే ద్వీక్షతే భీమసేనం
సుయోధనో మన్యతే సిద్ధ మర్ధమ్.

ఇన్ద్రో ప్యేత న్నోత్సహే త్తాత హర్తుం
యైశ్వర్యం నో జీవతి భీమసేనే,
ధనజయే సకులే చైవ సూత,
తథా! వీరే సహదేవే సహిష్ణౌ.

ఈ క్రింది తెలుగు పద్యములలో పైవాని యర్థము సుస్పష్ట మగుట ముందటివానికిం బలె గద్యరూపమున వ్రాయమానితిని. పైవానియందలి భావమును జెక్కుచెదర నీయక తన మార్పున గూర్చి, అందలి సడలుబాటు ఇందు బొరయనీక, సుప్ర సన్నముగా భావమును సాక్షాత్కరింప జేసినాడు తిక్కన. ఉపలక్షింపుడు !

తిక్కన తీర్పు :

ధర్మరాజు :

“చాపాచార్యుడు, భీష్ముడు, గృపుడు, నశ్వత్థామయుం, గర్జుడున్,
భూపశ్రేష్ఠుడు దారు మున్నెఱుగరేపో! రెట్లు గయ్యంబు; లా
శాపాశంబులు జుట్టలా వెరిగియుం జావేడి మార్కొందు ! రిం
తే పో ! తమ్ము గపిధ్వజప్రభల యందీభూ తలం జేయవే !”

“గాండీవజ్యోరవం బుత్కట మయి పెలుచంగ్రమ్మినన్ భీము బాహు
దండం బేపారి శుంభద్గడ జడియుచు రౌద్రంబుగా దోచినన్ వే
దండద్వందంబుమాడ్కిం దరిమి కవలు మాద్యద్గతిం దాకినన్, జా
కుండం బోకుండ గౌరవ్యులకు వశమె బిట్టుల్కి మూర్ఖిల్లకుండన్.”

పై నుదాహృతమగు వ్యాసకృత మూలమునకును, తిక్కన తెలుగునకును గల భేదము సవిమర్శముగ బరికింతము.

“కర్ణశృ జానాతి” అని వ్యాసుడు వాద్యము చేసినాడు. తిక్కన దానికి, సంక్షిప్తపరచి, భావమునకు బుట్టి నిచ్చి, వ్యంగ్యపూర్వకముగా కవితాకళను సాధించినాడు. వ్యాసుడు, కర్ణుని, సుయోధనుని, ద్రోణుని, భీష్ముని వరుసగా జెప్పినాడు. కృపాశ్వత్థామల పెరెత్తడు! తొలుత కర్ణుని, బిమ్మట సుయోధనుని, తరువాత భీష్మద్రోణులను = నలువురును క్రమపరిచినాడు. దేనిని బట్టి ఈ క్రమము నిర్ణయించినటు? అధికారార్హతనుబట్టియో? బాచితినిబట్టియో? ఎరుక గలవారిని బేర్కొనవలయునెడ ద్రోణ-భీష్ముల నుగ్గడించి తరువాత ఎవరినేని చెప్పదగును. సర్వ మెరిగియు దనపంతమే నెగ్గవలయు నను సుయోధనుడు హతయోగి; కర్ణుడో రారాజు అడుగుజాడల బట్టి తన తోచినట్లు సూటిగా నెడచు కర్మయోగి. ఇట్టి వీరిని ఎఱుకగలవారిలో దొలుతగా జెప్పటయు నిజముగా ఎరుకగల ధర్మయోగులను - ద్రోణభీష్ములను - తరువాత చెప్పటయు బాచితి యనబడునా? ధర్మరాజు సంజయునితో వరుసగా నీ నలువుర నిట్లు నుడివె నని పురాణములపుట్టు వెఱింగిన బుద్ధిశాలురు వాదించ బూనరు గదా! అర్హతను, అధికారతారతమ్యములను, బాచితిని బాటించియ కాబోలు - తిక్కన, ద్రోణ భీష్ముల తరువాత కృపాశ్వత్థామలను, పిమ్మట కర్మయోగిని కర్ణుని, పదంపడి హతయోగిని సుయోధనుని బేర్కొన్నాడు! ఎరుకగల పెద్దలను వరుస బడి తెలిపి, ఎఱుగజాలని ఎరుగనొల్లని వారి నిద్దరను వాకొన్నాడు. ఎప్పుడు ఎక్కడ ఎవ్వడు ఎట్లు పేర్కొన్నను, చాపాచార్యునో శాంతనవునో - ఇరువురలో నొకని మొదల నిడి కృపాశ్వత్థామల నిద్దరనో అథవా ఒకరినేని, చెప్పి కడమవారిని వాకొనుచు గ్రమభంగము పొరనీయక మరియుద గాపాడు వాడు, తిక్కన. వ్యాసు డిట్లు పాటించుట కానరాదు. చూడుడు ;

“ద్రోణుడు భీష్ముడున్ కృపుడు ద్రోణసుతుండును కర్ణ శల్యులున్
బ్రాణము లాసుయోధనుని పాలివ యంద్రుడు;”

అని రాయబారి సంజయుని నోరను —

“భీష్మద్రోణకృపాదిధన్వినికరాభీలంబు”

అని తత్తరపడుచుండిన ఉత్తరుని నోరను బలికించినాడు తిక్కన. అంతియకాదు— ఉత్తరగోగ్రహణమున కురుసేనం జూపి జ్ఞప్తియించుకొనుటకై పేర్వేర వరుస గిరీటి ఉత్తరకుమారునకు దెలుపుచున్నాడు.

“కాంచనమయవేదికా కనత్కైతనో”

జ్వల విభ్రమమువాడు కలశజుండు;

సింహలాంగూలభూషితనభోభాగకే

తు ప్రేంఖణమువాడు ద్రోణసుతుండు;

కనకగోవృషసాంద్రకాంతివరిస్ఫుట

ధ్వజనమల్లానంబువాడు కృష్ణుడు;

లలితకంబు ప్రణాకవితపతాకావి

హారంబువాడు రాధాత్మజుండు;

మణిమయోరగరుచిజాలమహితమైన

పదగవాడు కురుక్షితివతి; మహోగ్ర

శిఖరఘనతాళతరు వగు సిడమువాడు

సురనదీసూనుఁ డేర్పడఁ జూచికొనుము.”

ఇందునను మెలకువ గోల్పడదు. కలనికి మొనగాడు కలశజుడు (ద్రోణుడు). అతని వెనుక అశ్వత్థామయు, నాతర్వాత కృష్ణుడును నిలిచినారు. ఆ పిరుంద రాధేయుడు; పిమ్మట కురురాజు. దుముదారు దొర గాంగేయుడు. ఎత్తి పైబడవచ్చు. పగర నుండి ఏలికను గాచికొనుటకై, తమ్ము గడచి కాని సుయోధనుని దరియేకుండ, ద్రోణాది కర్ణులు మొగాళమునను, భీష్ముడు వెన్నునను నిలిచినట్లు సంవిధానము. ఇది మూలము ననుసరించినదియు. పై సంఘటనమును మాతృకతో బోల్చి తిక్కన తీర్పురితనమును గమనింప బరితకు పదలుదును.

మణియు “గాండీవవిస్ఫారిత శబ్ద మాజౌ” అనిన పట్టున వ్యాస భగవా నుడు “గాండీవగుణరావము ధార్తరాష్ట్రులు ఇందనుక వినలేదు గాన బ్రతికిరి. క్రోధావిప్రుని భీమసేనుని జూచినదాక తనపూర్వి సాగినదనియే సుయోధనుడు నమ్మియుండగలడు” అని మరల “భీమార్జునులును, వీరుడగు నకులుడును,

సహనశీలుడగు సహదేవుడును, సజీవులై యుండునంతకు ఇంద్రుడేని మా ప్రభుత్వమును హరింపగలడటయా?" అని యుద్ధిష్ఠిరుని నోర బలికించినాడు. ఇందు కవితా కౌశల మెక్కడ? పూర్వార్థమున గాండివజ్యౌరవము జెప్పెను; క్రోధ మూర్ఛిని భీముని పలికెను. ఉత్తరార్థమున భీమారీనులను, నకులసహదేవులను రెట్టించెను. ఈ పునరుక్తికి బ్రయోజన మేమి?

ఇక తిక్కన తీర్పు జిత్తగింపుడు :

“గాండివజ్యౌరవంబు”తో మొదలిడి అర్జునుని పరాక్రమమును వ్యంగ్యముగా సూచించుచు గదాదండమండితు డగు భీముని బాహుదండశౌర్యమును దెలిపి, నకుల సహదేవుల రణవిద్యాప్రవీణత నెరిగించినాడు. భావానుగుణమైన నన్నివేళసముచితమయిన పృథ్వుమును నడపినాడు. నలుపుర అన్నదమ్ముల బల పరాక్రమ శౌర్యముల రీతులం గ్రమముగా బ్రకటించినాడు. తొలుత గాండివ జ్యౌరవమును పలుమారు ఉత్కటముగా గ్రమ్ముటయు, పిమ్మట బాహుదండ మేపారి శుంభద్గద జడిపించుచు భీముని రౌద్రాకృతి తోచుటయు, పదపడి ఏనుల జోడువలె దరుము నకుల సహదేవుల తాకుటయు జూపినాడు. అర్జునుడు శ్రవణ మాత్ర భయంకరుడని, భీముడు దర్శనమాత్ర భయంకరుడని, నకుల సహదేవులు సంఘర్షణమాత్ర భయంకరులని తారతమ్యములను వ్యక్తీకరించినాడు. ‘క్రమ్మి నన్,’ ‘తోచినన్,’ ‘తాకినన్’—అని ధ్వని బ్రసాదించి మెరుగువెట్టినాడు. ఇది తిక్కన తీర్పు.

ఇట్టి పట్టుల నెన్నేని జూపనగును. సంగ్రహణమున నున్న పొగను సుగమును సాగతీతలో నుండదు. ఐనను, కళాచాపల్యమున బడి మరొక్కదానినిం జూప నుంకింతును.

వ్యాసుని కూర్పు - స్వర్గారోహణము :

స్వర్గరంగము - ధర్మరాజు ప్రవేశము — తత్పశ్చిమభాగమున నాతని చిత్తవృత్తి బరిశీలింప గుతూహలు రయిన నారదాది మునుల ఆగమనము.

వైశంపాయనుని మాట :

“యుద్ధిష్ఠిరుడు స్వర్గమున నడుగిడెను; ఐశ్వర్యసమగ్రుడై సింహాసనాసీను డయిన దుర్యోధనుని గాంచెను. ఆ దుర్యోధనుడు సూర్యునట్లు ప్రకాశించుచు వీర

పురుషస్వత్వమగు కీర్తిలాంఛనము ధరించియుండెను. అతడు దివ్యతేజస్సంపన్నులు శుభకర్మకరులు నగు సిద్ధాదిదేవతలం గూడి యుండెను. దుర్యోధనుని, అతని యైశ్వర్యమును జూచి యుధిష్ఠిరుడు కోపోద్రిక్తుడై చూపు మరల్చెను. యుధిష్ఠిరుడు స్వర్గమున నడుగుబెట్టగానే ఐశ్వర్యసమగ్రుడు ఉత్తమపీతస్థుడగు దుర్యోధనుని గనె నని వైశంపాయనుచే బలికించి, 'సూర్యప్రభాకలిత' అని చెప్పించెను. ఆద్యంతములందు దుర్యోధనుని పేరు రెట్టింది చెప్పించెను; ఇందు నేర్పు పెంపు లేదు. కవితా - గానకళల జీవమంతయు ఎత్తుగడయందును, తీరుగడయందును నిశ్చిప్తమయి యుండదగును. పై జెప్పిన ఉక్తి కేవలము వాచ్యము.

ఇక తిక్కన తీర్పు :

".....కట్టెడరదోచె;
నున్నతాననాసీనుఁ, డభ్యుదితనరసి
జాప్తనంకాశుఁ డమృతాశనాంగనాది
వృతుఁడు, వీరలక్ష్మి విరాజితుఁడు, సతత
యు కసుఖసాధనుండు దుర్యోధనుండు !"

కనబడెనని ప్రారంభించి, ఆ మహావైభవము నంత ఎఱిగించి చివరకు పేరు వెలువరించినాడు తిక్కన కవితలకుడు ! ఇది తీర్పుగాదా ?

ఈ యదనున శబ్దప్రయోజనముదెన వ్యాసుని చూపునకు తిక్కన చూపునకు ఎంత వ్యత్యాసము గలదో స్థాలీపులకన్యాయముగ నొకటి మూదలించిన జాలును.

ఈ స్వర్గారోహణమునను, వ్యాసుడు ధర్మరాజును 'యుధిష్ఠిరుడు' అనియే పెక్కెడల వాడినాడు ! తిక్కన ఈ పర్వమున నెక్కడను ఆ శబ్దమునకు జోటిచ్చినాడు గాదు. యుధిష్ఠిరత్వమునకు ఈ స్వర్గభూమి స్థానము గాదని, సమయమును గాదని తిక్కన కవి యెరుగును. ఇక్కడనే కాదు - ఏ పట్టున నేని తిక్కన పద ప్రయోజనము నెడ ప్రజ్ఞ కోల్పడె నని చెప్పనయితిగాదు. స్థానమును సమయమును గమనింపక వ్యాసుడు ఇచ్చవచ్చినట్లు వాడినాడు.

ఈభాగ మింతట గట్టిపెట్టుదును. నాటకావరచనమున, పాత్రసృష్టియందు బుష్టియందును వ్యాసునికి తిక్కనకు గల కౌశలభేదము ముందు మనవి చేసికొందును.

అందగందంబులు బాటింపని యడవిపడుచుంబోలి వ్యాసుని రచనకు, తిక్కనకవి దగ్గరకు దీసి దిద్ది తీర్చి ముద్దుముచ్చటలం గూర్చి, మాటమలుపులు నేర్పివాడు. అత్యసంభూతమగు “భారత” సంతానమునందలి వివిధ వైలక్షణ్యాది చిత్తవృత్తులను చిత్రించినాడు వ్యాసభగవానుడు. దానికి, మెదిచి మెరుగు లిచ్చినాడు తిక్కనకవి; ఈ మారు, దిజ్ఞాత్ర ప్రదర్శికముగా కతిపయ భారతవృత్తుల చిత్తవృత్తుల పరిణతిని పోలికగా మూదలింతును.

ఇట నొక మేలిమాట : నేడు, తెలుగుసీమయందు, ఆంగ్లరచనా సారస్వము నెరిగి, “భారతము”ను సంస్కృత రచనతో బోల్చి, తెనుగున సవిమర్శముగ జదివి సారస్వము, సంప్రదాయము బట్టిన కొలదిమందిలో దొలిమలిగా బేర్కొనదగిన నానెయ్యుని, శ్రీ నందూరి బంగారయ్య (రామచంద్రపురము-పకీలు) ను గూర్చి ఒక్క మేలిమాట.

ఈయన “భారతము నందలి వ్యక్తి చిత్రణములం గూర్చి కొన్ని వ్యాసములు ఈ “భారతి” ముఖమున వెలువర్చినాడు. అవి దుర్యోధన ధృతరాష్ట్ర కర్ణులం గూర్చినవి. భావనం. “ఆంధ్రపత్రిక” ఉగాది సంచికయందు “తిక్కన వ్రాపదివర్ణనం” గూర్చినదియు వ్రాసినాడు. తన భారతపఠనము పరితార్థ మనిపించుకొన్నాడు. నా వ్రాయనెంచిన పద్ధతిని శ్రీ బంగారయ్యయే తొలిగా దొరకపుచ్చుకొన్నాడు. ఆయనది నాకు ఒరవడి యయిన దన్నమాట. ఆ గాడిని వైచి నావ్రాత నీడును.

“భారతము” - నిష్పాక్షిక రచన :

కొరవ - పాండవుల జననములు, నామకరణములు మొదలుగా నెల్ల విషయములను, తన భారత కృతియందు, వ్యాసుడు పాండవపక్షమునే వహించి వెలువరించెనని లోకసామాన్యమున వాడుక. ఔనది యట్టిది. కాని కళాకౌశలము నటుంచి, పాత్రసృష్టిని పరిణతిని సవిమర్శముగ బరికించు వారికి మాత్రమే, నిష్పాక్షికముగ నిర్వహింపబడెనని, అత్యంతము ప్రకృతి కనుగుణముగ మనఃప్రవృత్తులు సాదించు జతన మెంతేని గలదని స్పష్టము కాగలదు. వ్యాసభగవానుని భారతరచన అపూర్వ సృష్టియని, విశ్వకర్మ నిర్మాణము మీద జైత్రప్రస్థాన భేరి యని చెప్పవలయును.

రాలగుట్టలో రత్నము, పాలకడలిని కాలకూటము, చిమ్మచీకటియందు క్రొమ్మించు, విషసరస్సున తేనెకెరటము, మార్తాండునిపై మబ్బుతరగ, నరత్వ

మున మృగత్వము, మృగత్వమున పరత్వము, గుణసంపన్నత యందు దోష లేకము, దోషరాశియందు గుణలేకము—ఇవి వైపరీత్యములుగ దోచినను త్రిగుణాత్మక ప్రకృతికి బరమధర్మములు- నైసర్గికములు. వ్యాసభగవానుడు ఈ ప్రకృతి విలాసమును ఆవిష్కరించుటయే తన భారతకృతికి బరమప్రయోజనముగా భావించినాడు; కృతకృత్యు డైనాడు.

చిత్త వృత్తులు :

పరమార్థచింతవెంట పక్షపాతమూలక కుటిలవృత్తి నెరసినది. ధృత రాష్ట్రునందు స్వాభిమానాది లుబ్ధత్వముల పొత్తున ఆత్మనిశ్చయముతోడి నిశ్శంక వృత్తి కాపుర మేర్పడుచు కొన్నది. సుయోధను నందు అహంకారాది వికృతుల మీద కృతజ్ఞతాపురస్సర మగు త్యాగశీలము ప్రభుత్వము సేసినది కర్ణునందు. దయా - ధర్మపరత్వముల యందు మమకారమున నైన పామరత్వము పాదు కొన్నది పాండవాగ్రజునందు. ప్రాకృతిక రూపమున నప్రాకృతిక ప్రజ్ఞ జీవనూత్ర మయినది యోజ్ఞసేనియందు. అలౌకికజ్ఞానసమృద్ధి మీద లౌకిక కిరణములు ప్రసరించినవి భీష్మ - ద్రోణులందు. రుద్రాంశ విజృంభించినది సత్త్వసంభూతు డగు కృష్ణునందు. ఇట్లు సాగినది వ్యాసుని భారత సృష్టి.

ఈ నా వ్యాసమునకు ధర్మనందనుని చరిత్ర విషయము సృష్టికర్త వ్యాసుడు భారతము నందలి పాత్రలను గూర్చిన తెరగును, వానిని దీర్చిన తిక్కన కవి వెరవును ఇంత పరిశీలింతము.

ధర్మజుడు - దయా - ధర్మ పరత :

ధర్మనందనుడు రెండవమారును జూదపుటురుల దగుల్కొన్నాడు; అడినాడు; అఖిలరాజ్యసంపద నోడినాడు. పదిరెండేడులు ఆలితో, అనుజులతో నడవుల గడగండ్ల కాపురము ముగిసినది. ఏడాది అజ్ఞాతవానదీక్ష కడమవడినది. ఈ యేడు విరటుని పాల గడవ నేర్పరుచుకొనిరి. భీముడు వంటలవాడుగ నుండు నని నంతనే ధర్మజుడు అనిలాత్మజుం గాంచి “తత్కాలజనితం బయిన భేదంబునం దొరగ సమకట్టు బాష్పజలంబులు మగుడ నుంకించుచు నిట్టూర్పు లడంచి ధైర్యం బవలంబించె.” అర్జునుని వీక్షించి “ఘోరమాన మానసుం డయ్యె,” నకులుని కనుంగొని “నెమ్మనమ్మున నుమ్మలికమ్ము గ్గదుర నెలుగు చందంబు వేటుగా” మార్చె. సహదేవుని నారసి “వగలు మిగిలి కొందల పలువ” బడియె. “పాంచాలి

నాలోకించి భిన్నాత్మకరుణ" డయ్యె. విరటనగరము జేర నరుగుచు నడవ జాలమి నీడిగిలం బడిన ద్రౌపది కడగండ్లకు—

“తనమది గరుణయు భేదం

బును బిరిగొనుచుండ” నకులుని జూచి

“ల తాతన్ని యిది : వడ గొనియె; మోచి తెమ్ము

కొంత దవ్వు” అనియె.

సవ్యసాచిం జూచి—

“ఇమ్మదిరాక్షి డస్సె! మనకీ నడుమం విడియంగ నొండు చో

టిమ్మును గాదు; నిక్కమున కేమును డస్సితి; మట్టుగాన, నీ

వెమ్మెయివైన దీని భరియించి పురంబు సమీప భూమికిం

దె” మ్మని నుడివె. ఇది దయాసారము.

కీవకుడు వైరంధ్రుని దన్నిట గాంచి పేర్చిన కోపాబోవంబున అవివారిత వర్తనుం డయి వృకోదరుడు కీవకుం గీటడగింప జూచి, తత్సంబంధబద్ధుండును, ఆజ్ఞ పరిపాలకుండును గావున, మత్స్యపతిని దన యలుకలోనివానిన కాదలం చుచు అచ్చేరువ నున్న యున్నతవృక్షంబు నిరీక్షించి, ఆననంబు పల్లటిల్ల ధర్మ తనయుం గనుగొనిన, అతడు తన సయనాకారంబున వారింది—

“వలలుం డెక్కడ జూచె! నొండెడ నసే వ్యఖ్యాజముల్ పుట్టవే!

ఫలితం బై వరశాఖ లొప్పగ ననల్పప్రీతి సంధించుచున్

విలసచ్ఛాయ నుపాశ్రిత ప్రతతికిన్ విశ్రాంతి గావింపగాఁ

గల యీభజము వంటకట్టియలకై

ఖండింపగా నేటికిన్ ?

“అని నిగూఢభౌషణముల సయ్యజాత

శత్రు డనిలజు కోవరనంబు పేర్చి

చెఱిచె.....”

ఇది ధర్మనమందితమగు నతని కృతజ్ఞత. మఱియు—

“... రౌద్రరసము మనమున నడరంగ

బడగ యెత్తు మరగపాలురేఖ

నెనయు చేతిసారె గొని వ్రేసె బతి; ‘పేడి

గడన యుడుగుమన్న నుడుగ’ వనుచు.

“ఇవ్వీధంబున (సారె) వ్రేటువడి యజాతశత్రుండు అలుకగదురని హృదయంబు తోడం బాంచాలి దెసం జూడ్కి మలగ నూరకుండె.”

“ధర్మతనయుండు ఫణిహారితో నల్లన—

“ఇన్నెత్తురు గనుగొనిన బృ
హన్నల కోపించు; నన్ను నతిభక్తిమెయిన్
మన్నించు గాన, రాజుం,
దన్ను విచారింప కేమి తప్ప దలచునో!”

“ఇది లెస్సగా దుడుచునంతకు దదీయప్రవేశం బించుకవడి వారింపుము.”

ఇదియు కృతజ్ఞతాశీలము.

“ఆపద గడవం బెట్టను
నోపి శుభంబయినదాని నొడగూర్చును మా
కీపుట్టువునం బాండు
జ్ఞాపాలుఁడు నిన్ను జూపి చనియె మహాత్మా!”

అనుట తొలిగా

“ఇచ్చటి బంధులు, సీవును
న చెప్పవడి వినుచునుండ నై దూశ్యును మా
కిచ్చినను జాలు నంటిని,
పొచ్చెము గా; దింతవట్టు పూర్ణము సుమీ!

“ఆ దుర్యోధను డంతమాత్రయును జేయం జాలడో కాని, పెం
పేదం గ్రూరత కోర్వరాదు; సిరి నాకేలందునేన్, గ్రాన-వా
సోదైన్యంబులు వచ్చు నా యరయు నాచుట్టాలకుం ! గావునన్,
మోదం బందుట గల్గు గౌరవులు, నే
ముం బొంది శ్రీ నొందినన్.

“అక్కట ! లాతులైన, బగత్తె నను జంపన కోరనేల ? యొం
డొక్క తెరంగు లేదె ! యదియొప్పదె ! బంధు - సుహృజ్ఞనంబు లా
దిక్కున నున్నవారు ! గణులింపక సంపదకై వదించి దూ
ఱెక్కుట, దోషమందు టనునీ దురవస్థల కోర్వవచ్చునే!”

“కాన, నవశ్యము పెనకువ
గాని యుపాయమున బగట గడతేర్పు ధృతిం
బాని నడచు నెవ్వడు; డెం
దానం జెయి వెట్టుకొని యతడు నిందించున్.”

“కావున, శాంతి బొందుటయు కర్జము; దానటులుండె; శ్రీ
గావలె పంచు, బోరితము గామియు గోరెద, యెల్లసొమ్ములుం
బోవుటయుం, గులక్షయము బుట్టుటయున్ వెలిగాక, నొండుమై
నే విధిన్నై న జక్కవడు
పెంతయు నొప్పు జామీ జనార్దనా!”

“మనమున బక్షపాతగతి మారెన మానుము; ధర్మ - సీతివ
ర్తనములు; రెండు దిక్కుల హితంబును బెంపును గల్గునట్టి చొ
ప్పున, విదురాది సజ్జనుల బుద్ధికి రా, నుచితంబు తోడి మె
ల్పున, బరుసందనంబునను భూపతులెల్ల నెఱుంగ నాడుమీ!”

“తగవున బోక రాజు బెడిదంబుల పల్కెన యేని సైచి యొ
ప్పుగ నిలుమీ! గురుత్వము బ్రభుత్వమునుం గల పెద్దవారి మా
ట గొనమి యా సుయోధను కడన్ నిలువన్, మనమెల్ల, ‘గౌరవం
బుగ గురువృద్ధు వల్కుల, దలపుం జన నిచ్చిన మెచ్చరే జనుల్?”

“నుతువాడై వినయంబు సేకొనక, యే చొప్పుం దగం జెప్పకా
ధృతరాష్ట్రం దవిసీతి జేసినను, సంధింపగ రా దంచు వే
గ తెగం బాటకు! తెంపుసేయ నెడలోకం బెల్ల మెచ్చం బ్రకా
శిత ధర్మస్థితి నొంది మామనము నిశ్చింతంబుగా జేయుమీ!

“మమ్మెఱుంగు; డెదరి నెరుగుదు;
నెమ్మి నెఱుగు; దర్థసిద్ధి నెఱి యెరుగుదు; వా
క్యమ్ముల పద్ధతి యెరుగుదు;
పొ; మ్మెవ్వడ నేను సీకు బుద్ధులు సెప్పన్.”

అనునందాక వెలువడిన మాటలు అతని పేరున కొప్పియున్నవి; తన్మనఃప్రవృత్తి
నెరిగించుచున్నవి. పదంపడి—

హ్రదమున దాగిన సుయోధనుడు పశుతుర రోసపుమాటల కోపక వెడలి వచ్చినాడు. భీమసేనుని దలపడినాడు. గదాప్రయోగమున గోశలము జూపినాడు. 'కేశీవిభ్రమము దోప గ్రేఖురికి, ఊర్ధ్వపరిభ్రమణంబు సేసి' భీము గదాఘాతంబున బెన్పొడలు విరిగి, 'నగాగ్ర ముద్భుటపవిప్రహతిం బడు చాడ్పునం బడెను.' అతని జేర జని భీమసేనుడు- ధర్మనందన గోవింద పాంచాల ప్రకర పార్థ సాత్యకి నకుల సహదేవుల సమక్షమున—

“ఏకవత్సర బాంచాలి నట్టిడ్చి తేరఁ
బనిచి సభలోన బరిచిన పాపఫలము
ననుభవింపుము ! దుష్టాత్ము !” అనుచు వామ
చరణమున బెట్టిదముగాగ శిరము దన్నె !”

పదంపడి దెప్పచు—

“మును మము గొడ్డు వోయిరనిముష్కరతం జెడనాడినట్టి దు
ర్జనుల ననిం గడంగి ధృతరాష్ట్రతనూజులు పైన్య బంధుమి
త్రనికరపుత్రకోటి సహతంబుగఁ, గీటడగింపఁ గంటి; మిం
క నమరలోకమైన, నరకంబయినన్ సరి మాకు నారయన్.” 2

“అని గదఁ జేకొని, నృప, నీ
తనయుని మెడవట్టి యదిమి తలగ్రమ్మఱ ద
న్నిన, గని మును దన్నుటకు
నృన మెరియ దదగ్రజుం డమర్షముతోడన్.”

“తల యది యేల తన్నెద ! ధర్మము నొందుట కాత్మరోయగా
వలదె ! రాజరా, జనుజవర్గము, దక్కిన బంధుకోటియుం
గల పరివారముం దెగినగౌరవ మొందగ బోరి సంగర
స్థలమునఁ బడ్డ, నీతులువచందముచేత జనంబు మెచ్చునే !” 4

“మును లోకము ధర్మపరుఁ
డన బరఁగిన వాడ విట్టు లనుచితకృత్యం
బునకుఁ జనఁదగునే ! దీనం
గనియెడు ఫల మేమి ? దూష్యగర్వం బేలా ?

“అని దూటి దుర్యోధనుం జూచి బాష్పాకులలోవనుండై —

“విధి ప్రతికూలమై వేరంబు పుట్టింది
మాకు నీవును, మేము నీకు నలిగి,
ఇతరేతరద్రోహమతి గల్గి యింతలు
సేయుట గావించె ! నీ యధర్మ
పరతయు ముదము తోభంబును గ్రోధంబు
నిన్ను నింతకు రెచ్చె ! నీ కతమున
నాకు బాంధవకుల నాశంబు వాటిల్లె !
దృతరాష్ట్ర కోడండ్రు తీవ్ర శోక
కారి యయిన వైధవ్యంబు కారణముగ
నన్ను నిందింతురు !....”

5

అనుచు హృదయపూర్వక మగు కరుణముం గురిసినాడు. దయాపరుడు ధర్మ సూనుడు. మృతబంధుల కెల్ల ఉదకప్రదానము ఇచ్చుపట్టున, కర్ణుడు తన తొలికొడు కని తల్లివలన విని ధర్మతనయుడు —

“ఘనభుజ విక్రమోన్నతు డుకొరవ కోటికి బట్టు కొమ్మ, మ
మ్మనిశము దూల బుచ్చిన మహాత్ముడు, కర్ణుడు, గొత్తితొల్ల చూ
లని యుదకప్రదాన సమయంబును నాయమచేత వింటి; నా
తని కుదకంబు లిచ్చుటకుదామము బంచుట గోరిచెప్పినన్.”

“అని మొదలిడి వందురి, అమ్మపై గనిసి” —

“అంగనాజన్మములకు రహస్యరక్ష
ణంబు నందలి శక్తి మనంబులందు
గలుగకుండెడు మెల్లలోకముల”

నని శపించినాడు.

తన ప్రాపున వచ్చు కుక్కను వదలజాలక ఇంద్రునితో —

“భీమముఖులును ద్రౌపదియుఁ జచ్చి;
రేను వారల విడువక యేడ్చుచున్న
వత్తురే ! తోడ వచ్చి చావని శునకము
విడువకుండుట తప్పగా నుడువదగునె !”

అని మఱియు,

“అనఘ దరిత్ర, విన్ను, శరణాగతుఁ జేసికొనకున్కి, శుద్ధమి
త్తునియెడ జేయు ద్రోహము, వధూటి వధించుట, విప్రనర్థముం
గొనుట, యనంగ గల్గునివిగూడి సమంబగు నాకుజూడ; భ
క్తు ననపరాధునిన్ విడుచు దోషముతో; నిది యోర్వవచ్చునే!”

“కావున నాకలోకపు సుఖం బటు లుండగనిమ్ము! దేవ, నీ
భావము నిల్పు నాదెన గృహభరితంబు; సారమేయ సం
భావనసేత దోషముగ బట్టమి నాకు వరంబు! నీవు వా
మ్మీవనభూమి నుండెద సమిద్ధతపంబున నిన్న కొల్చుచున్.”

ఈ ప్రకరణములు నతని దయా-ధర్మపరత్వములకు ఆదర్శములు.

కౌన్తేయగ్రజుఁడు - నైతిక శీలము :

రాయబారిని సంజయుని సమర్పాదముగ నాదరించినాడు కౌన్తేయగ్రజుడు.
అతని తొలి పొగడ్తలు కూర్మితో విన్నాడు.

“అరాజు మాదెసంగల
కారుణ్యము కతమునను సుఖంబున నిట్లు
న్నారము; నిను బుత్తెంచిన
గారవమున నాదుమది వికాసం బందెన్.”

అని నెక్కనపాటుతో పల్లవి యందుకొన్నాడు.

“అమ్మనుజేశ్వరునకు సే
మమ్మే! పుత్రకులు సుఖులే? మనుమలు సమ్మో
దమ్మున బెరిగెదరె? నగ
రమ్ముల భూములను శుభపరంపర గలదే?”

అని ఆనవ్వాయతి చెల్లించినాడు. అంత —

“ద్రోణుండు, కృపుడును, ద్రోణసుతుండును,
సుఖమున్నవారె? సుశ్లోకుఁ డయిన

భీష్ముడు కుశలమే ? పెద్దతనం దిచ్చి
 యాతని గౌరవు లనుసరించి
 మెలగుదురే ? బ్రాహ్మణులకు మన్నన గల్గి
 యుండునే ? నే మర్థి నొసగినట్టి
 వృత్తులు సెల్లునే ? ఒత్తారు వొండుల
 వలన బుట్టదు గదా ? కలకులందు
 బుట్టినప్పుడు గాండీవి భుజబలంబు
 దలతురా ? భీమసేన గదావిహార
 ముగ్గడింతురే ? కవలమహాగ్రరిపుల
 భూము లంతంత కొత్తుట పొగడబడునె ?"

అని వారి క్షేమోదంతముల నారసిన ట్లున్నది. సుయోధనాదులు భీష్ముని నుదాసీన
 భావమున జూతురని, తమ (పాండవుల) దానముల నన్నిటిని కొరవులు రద్దు చేసి
 యుందురని, బ్రాహ్మణుల నభ్యుదయదగ నెంచుచుందురని ఊహించి సంజయుని నోర
 నట్లు విన గుతూహలితు డయ్యెను. 'ఒత్తారు, నొండుల వలన బుట్టదుగదా ?
 కలకులందు... పొగడబడునే ? అని యడుగుటలో తన తమ్ములు లేనిచో వైరి
 రాజుల దాడులు తప్పవని, అట్టివాని నాకట్ట నమర్థులు తన తమ్ములే గాని బరు
 లశక్తులని, కొరవులు వట్టి దధమ్మలని ప్రజలు తలంచుచున్నట్లు విన గోరిక.
 స్వాతిశయమును నేర్పుగా గుశలప్రశ్నముల బొదిపినాడు. ఇది వైతిక చాతుర్యము.

పై బేర్కొనిన తన తమ్ముల బీరమున కీ క్రింది వాక్యము టిప్పణము ;

“ఒకనా డాతమ ముందటన్ బలుమలున్ హోరాటమై నేల యొ
 త్తికొనంగ బవరంబులం గెలువగాఁ దెల్లంబుగాఁ జూచి పాం
 డుకుమారాఁ నుతింపకుందురే ? యాటోపంబునన్ హేషయా
 త్రకు గంధర్వులు వచ్చినప్పటి చరిత్రం బాత్మలం బాయునే !”

మఱియు,

“వినుము మనము మధ్యస్థుల;
 మని నర్జును నెదిరి, సంజయా, యిటము న్నె
 వ్వనికిని మానము బ్రాణం
 బును దగ దక్కించుకొనగఁ బోలేనె చెప్పుమా !”

తమ్ములయెడ వాత్సల్యము, వారి పరాక్రమములయందు విశ్వాసము, స్వాతిశయమును పెనగొని ఆతని నిట్లు పలుమారు అగ్గింపజేయుచున్నవి! తగవు పలికినట్లును ధనంజయుని మగటిమీస బొడగడినట్లును చమత్కారము చేసినాడు. ఇంత మాత్రమున దనివిననక.

“జనులకు నెల్లను బత్తము
లనగా ధర్మానుగతము లగు నన బొగడం
జను పనులు సేయు భీమా
ర్జునులే దుష్కర్మములకు రోయని వారల్?”

“యోగ్యతతృప్తదారు లుచితంపు గొలిదియై
నడచినట్టివారు బెడిదములకు
నంత సొత్తు రెట్లు!....”

ఇంతనేని తృప్తిపడక—

“చక్రధరు లెక్కగొనడు! ప
రాక్రమనిధి యర్జునకు రాధేయ భుజా
విక్రమ మెదురుగ గొని ని
ర్వక్రము చేసికొనువాడు రాజ్యం బెల్లన్!”

‘పరాక్రమనిధి’ అని కొనరు మొగ్గులతో సెలగ చేయును నర్జునకు వైచి, బెదిరింపు సూచించుచు నిలువున దలయూచినాడు.

“చాపాచార్యుడు భీష్ముండు గృపుడు....ఇం
తేపో తమ్ము గపిధ్వజప్రభల యం
ధీభూతులం జేయవే!” అని,

“గాండీవజ్యోరవం బుత్కటమయి పెలుచం గ్రమ్మినన్.....చా
కుండం బోకుండ గౌరవ్యులకు వశమె బిట్టుల్కి మూర్ఖిల్లకుండన్!”

అనియు బూర్తిగా బెదిరించినాడు. రోషావేశములు సుడివడి దూకిన భావర్షురీ వేగము ప్రకటించినాడు. అందునను తమ్ములప్రతాపము జొప్పించినాడు. అంతలో సహజశాంతిప్రయత్నము నే నున్నా నన్నది. కావున,

“రణమున వారలం గెలువరాదనుపల్కు లటుండనిమ్ము, స
ద్గుణుడవు నీవు వచ్చితి; ప్రకోపశమంబుగ ఇల్కి; తింత సై
రణ తగ నేయువారము పరాభవ మొందియు ముందు వారి డు
రుణమును సైచు తీవు నొకకొంత యెరుంగుదు వింతయేటికిన్ !”

“ఇంకను నట్లుకా తలపు; మేమొక కీడునకుం దొడంగ; మా
శంకలు దక్క; మయ్యకు విచారము కల్గెనయేని దాంధవం
బంకుర మొత్త, మావలన
నక్కటికం బొలయంగ, మమ్ము నే
వంకకు బోవనీక గరువంబు జగంబు ప్రశంస సేయఁగన్.”

“రండని పిలువ బనిచి, పా
లిం డని కొడుకులకు జెప్పి ఇంద్రప్రస్థం
బొందెను, వెఱొకపట్టున
నొండె మా కిచ్చి యనుచు టుదితము కాదా !”

అని. తన యాక్రోశమంతను మూడవకాలముమీద ముక్తాయించి, శాంతితో
స్థాయి దించి, పై యావర్తము కొనుగోలు కృష్ణుని కందించినాడు. అతడు పక్షస్థాయి
వరకు సాగదీసి సంచారము చేసినాడు. తనకు గడమ వడినమాటలు కృష్ణుని నోర
బలికించుటచే బొందవచ్చునని నైతికకౌశలము వ్యక్తమయినది.

మొహటింప శక్యముగామి ఎవ్వ రెలుగకుండ భీష్మునిం దరిసి—

“మా కెమ్మెయి సామ్రాజ్యము
సేకురు ? నెబ్బంగి బహుశసేనోత్సాహ
వ్యాకులత రాక తక్కుం ?
జేకొని యత్తెరగు కరుణ జెప్పగవలయున్.”

అనియు

“చిచ్చరకన్ను మూసికొనిచేతి త్రిశూలము దాచి, లీలమై
వచ్చిన రుద్రు చందమున వ్రాలుదు వీ వనితోన; నోర్వగా
వచ్చునె నిన్ను సెట్టిమగ వారికి ! నీకృప నాశ్రయింపఁగా
వచ్చితి ! మెవ్విధిం గెలువవచ్చు, మహాత్మ, యెరుంగఁజెప్పవే

ఇదియు నైతికప్రయోగము. యుధిష్ఠిరుని నైతిక చణత్వము చక్కగా వినియుక్తమయినది. మూలమున 'నిను జంపును సాయము దెలుపు' మన్నాడు. యుధిష్ఠిరుని తెనుగువాక్యము లీపట్టున మూలమునకు భిన్నము అయినను, మానవస్వభావమును, నేర్పును, బాచితిని బ్రకటించినవి. అధఃప్రోక్తముం జూడుడు. ఇదియు నీతి ననుకరించిన సంధానము.

ద్రోణుడు దుర్వారపరాక్రముడు. మరి యర్థ దిసము అతడు రణరంగమున నిలుచునేని మనసేనల నెల్ల నూర్చివేయునని, స్వరక్షకార్థము బొంకినను పాపము దొడర దని కృష్ణుని యుపదేశము. యుధిష్ఠిరున కరియాట యైనది. సూన్యతవాది యని నమ్మి తన కొడుకు చాపుబ్రతుకులం గూర్చి తన్నడిగినాడు గురుడు అంత—

“అన్యతభయము, నాజిజయము

గొనియెడు తమకంబు పెంపు గుడియింపగ, బాం

డు నరేంద్రు నగ్రతనయుం

డనుమానము వాయబెట్టి యత్రగురునితోన్.”

3

“వలయు కొలది యెలుంగెత్తి వర్ణ సమితి

యచ్చువడగ 'నశ్వత్థామ సచ్చె ననియె,

ఆని పదంపడి యల్లన అతని చెవికి

వినగరాకుండ 'కుంజర' మనియె నధిప.”

4

యుధిష్ఠిరుని హృదయము సత్యనిష్ఠకును, జయకాంక్షకును సంగ్రామరంగమయినది. జయకాంక్ష బలవత్తరమై సత్యవ్రతనియతిని అడగ ద్రొక్కినది. ధర్మము తలమలచినది; నీతి నెక్కిన్నది. ఆడునది అన్యతమని అంతశ్శుద్ధిగా నెఱిగియు 'కుంజర' మని గొణగనేల? ఈ గొణుగుటచే అచ్చము బొంకు కాదని తలంపా?

“జనసంఘాజ్యపదారవిండుఁ డగు నాచార్యుండు శోకించి నం

దనుచొ ప్పారయ వేడి, పెద్దయు ననుండా నమ్మి యర్థింప, జా

వనివానిం గరిచావు బుద్ధినిడి 'యశ్వత్థామ సచ్చెన్ నిజం'

బనియే బొంకితి ! మేదిసీభరణ మర్హంబే గురుద్రోహికిన్ !”

—శాంతి. ఆ. ౧

అని పశ్చాత్తాపపడినాడు గూడ. ఈ నీతికి కారణత్వము తోడైనది. అనత్య మాడ గలంత సాహసము అతనిలో గొరవడినది. కక్కురితి ! అలవాటులేని దొంగ తనము ! నైతిక శీలమున కీమాత్ర వివరణము చాలును.

ఒక్క సమస్య :

ప్రకృతమున కంతసంబంధము కానిదైనను, విమర్శకుల సమాధానముల నర్థించి, మూలానువాదములయందు విరుద్ధముగా దోచిన సమస్య నొకదాని నిట తెలుపరింతును.

యుద్ధిష్ఠిరుడు ఆశ్వత్థామ నచ్చె నన్నాడు. పిమ్మట— తెనుగు “ఇవ్విధం బున బలుకుటయు—

“నేలకు నల్లెడు పొడవున

గ్రాలుచు మును మెరయు గురుని రథచక్రము ల

క్కాలంబున సమరజయ

శ్రీలోపము దెలియ నంటసిల బడియె నృపా.”

అల్లెడు పొడవున గ్రాలుచుండిన గురు (ద్రోణాచార్యు) ని రథచక్రములు నేలకు గడియబడినవట ! కారణము తెలుపబడదు.

మూలము :

“తస్య పూర్వం రథః పృథ్వ్యా శ్చతురంజుల ముచ్చితః,

బభూవై వంచతేనోక్తం తస్య వాహః స్పృశన్ మహీమ్.”

“నాలుగు అంగుళములు ఎత్తున నుండిన అతని (యుద్ధిష్ఠిరుని) రథవాహనములు నేలకానెను” అని మూలము. ఈ శ్లోకము గల భారతప్రతి ముఖమునందలి పీఠిక యందు వరిష్కర్తలు వివిధప్రాంతములనుండి సేకరించిన ఆయిదు ప్రతులను పరికించి పాఠభేదములను గాంచి ప్రశస్తమయిన పాఠములను గ్రహించినట్లు వ్రాసిరి. తెలుగుపాఠమును బోషించు సంస్కృతప్రతికై వెదకితిని, ప్రాచీన ముద్రితప్రతులను మూటిని, ఆర్వాచీనప్రతులను రెంటిని జూచితిని, తెలుగు భారతములను - ప్రాత-కొత్తలను ఏడింటిని జూచితిని తెలుగు ప్రతులు- నే చూచినవి- అన్నియు లై తెలుగుపదైముతో నున్నవి. సంస్కృత ప్రతు లయిదును పైసంస్కృత పాఠముతోను యున్నవి. పదంపడి ఆంగ్లీకృత భారతము 2 జూచితిని.

ఈ యాంగ్లీకృతము సంస్కృతమునకు బరమవిధేయ మయినది; అందును పై శ్లోకార్థమే కనబడుచున్నది. ఇట్లు :

“Before this, Yudhishtira's Car had stayed at a height of four fingers' breadth from the surface of the Earth. After, however, he had said that untruth, his (Vehicle's) animals touched the Earth—”

అంగ్లనువాదము మాతృక ననుసరించిన విధేయతం దెలియుటకు పూర్వ శ్లోకముల అనువాదము సమోనా చూపుదును.

“Fearing to utter an untruth but earnestly desirous of Victory Yudhishtira distinctly said that Ashwatchman was dead adding indistinctly the word Elephant (after the name)—”

ఈ యనువాదకుడును బెంగాల్, బొంబాయి, బరోడా, దక్షిణహిందూ స్థానము తోనగు ప్రాంతముల ప్రతులను సేకరించి పాఠభేదముల నారసి ఉచితము లని తోచిన వానినే గ్రహించి యనువదించినట్లు పీఠిక యందు దెలిపినాడు.

తెలుగున “రథచక్రములు” అని యున్నది. సంస్కృతమున (తస్య వాహః) అని; అంగ్లమున ‘his (vehicles) animals’ అని వహించున వగుట తెలుగున రథచక్రము అన్నారు; సంస్కృతమున రథాశ్వము లన్నారు. ఈ విభేదము స్వల్పము. అంత పాటింపనక్కఱి యుండదు. చక్రములయినను. అశ్వములై నను నాల్గు అంగుళముల పైన నడచుచుండిన రథము నేల నానికొన్నది. సరి—ఎవరిరథము అనునది ప్రశ్న. సమరజయశ్రీతోపము దెలియుటకు గురువి రథచక్రములు (నేలకు) అంటనిలఁబడియో’ అనిన తెలుగుపాఠ మంగీకార్యమా? లేక, అన్యతదోషమున పాండవాగ్రజుని రథవాహనములు ‘స్పృశన్ మహీమ్’ (భూమిని స్పృశించె) అనిన సంస్కృతపాఠము ప్రశస్తమా? మఱియు దెలుగు పాఠమునకు ఆకరము ఉండదనరాదు. తిక్కన ఏప్రతి నవలంబించెనో వెదకి పట్టవలయు.

ఇక ప్రధాన విషయము నందికొందము.

పాండవాగ్రజుడు - పామరత్వము :

పాండవాగ్రజుని యందు ఆత్మస్తుతియు, పరనిందయు అటనట తలనూపుచు వచ్చినవి. అవి సంజయ రాయబారము నుండి కొంత స్ఫుటముకా జొచ్చెను.

మోరతరరణరంగముల సంఘరణముల గాంచినాడు; విహరించినాడు. పరుల చావులకు పినోడించినాడు; స్వీయుల మరణములకు విలపించినాడు. పినుగు మీద నడచినాడు. హంస తల్పముమీద శయనించు రాచకొడుకులు ఆహ వరంగమున పీఠశయనమున నున్ని చూచినాడు. జీవితము క్షణిక మని విచారించినాడు. హృదయవిచారకము లగు రోదనముల నాలకించినాడు. పరమపదించిన బంధుకోటి కెల్ల పారలౌకిక క్రియలు జరిపినాడు.

“మనకేటి రాజ్య ! మొండొక

జనపదమున కేగి బైక్ష్యచర్యానివిధి జీ

వనము నడిపికొనియుండుద !

మనఘా, యట్లయిన సుఖుల మగుదుము సుమ్మి.”

“జ్ఞాతుల నందఱ జంపితి ! మది యాత్మ

వధమ కాదే ! రాజవర్తనంబు

గాల్పు ! మహింస నిక్కము తాల్మి మత్సర

వర్జన - మివి వనవాసజనుల

కాగమవిహితంబులటే ! ఇంత యొప్పునే !

వనమున వసియింపవలయు వింటె !

ఆసుఖదంబైన రాజ్యమిషంబునకు గు

క్కల భంగి తమలోన గాటులాడి

కులము నెల్లను బొలియింప గుచ్చితంపు

బ్రదుకు వచ్చెనె యనువగ బాలువడగ

బ్రమద మొనగదు త్రైలోక్య రాజ్యమైన !

గాన నే నొల్ల మహి మీర కైకొనుండు !”

అని చిత్తసంక్షోభమువలని వైరాగ్యమున బడినాడు. సన్న్యాసమే కోరినాడు. రాచరికమనిన క్రూరపీశావముగ భావించినాడు. చేసేత చేసిన మోరకృత్యములకు ఉమ్మరించినాడు. రాజ్యముం గొని ఏలుమని నారదుడు చెప్పినాడు; వినడు. వంశ కర్తయు నారాయణాంశభవుడు వ్యాసభగవానుడు బోధించినాడు; రుచింపదు. “విశేషించి మాకు నితని బుద్ధియు నమస్తపురుషార్థములకు మూలం బగుట, మాకు నితని వచనమ్ములు అవశ్యంబు అలంఘనీయంబులు” అని సంజయునకు గృష్టుని జూపి పలికిన ఆ కృష్ణుడును పలువిధముల ఉపదేశించినాడు; నచ్చదు.

తమ్ములు జాలిగడుర పలికిరి; చలింపడు. చనువుమిగిలిన ద్రుపదాత్మజ సకరుణముగ వేడుకొన్నది; తలయేని ఊచడు. శరతబృగతుని బితామహుని ఆత్మోత్కృమణసనుయము వరకు పొడిచి పొడిచి పృచ్చించి సమస్త ధర్మములను విన్నాడు; ఇంకను రాజ్యపరిగ్రహణమునకు మన సొగ్గదు ! పేరాటముల వలన దొడరిన పాపముల నిన్తరింప నశ్వినేధముం దలపెట్టినాడు; కడముట్టినది. తుద కెట్లో బలవంతము మీద ప్రభుత్వమునకు బాల్చినాడు. ఆత్మయందు తేజితమయిన విరక్తి అమ్మ - నాయనలతో నాశ్రమవాసమునకును పయనము గట్టించినది. యాదవకులమున ముసలము పుట్టినది; కులమంతయు సర్వనాశనమయినది. కృష్ణభానుడు అస్తమించినాడు. నక్షత్రములట్లు తమ్ములు ఒకనివెంట నొకడు రాలినాడు. ద్రౌపదియు దనువు జాలించినది. ఎల్లరీతుల పాండవాగ్రజుడు, పుటములంబడిన పుత్రుడి యైనాడు. సంస్కార పథము బట్టినాడు, అపునరావృత్తికి అర్హత సంపాదించిన జాడ కన్పడెను. పిలుపు వచ్చినది; స్వర్గారోహణము నిరాఘాటముగ సాగినది. శ్వానరూపమున ధర్మదేవత చేసిన పరీక్షకు నిలువజాలినాడు.

స్వర్గలోక గర్భద్వారమును దాటినాడు. అట బంధులం జూడగోరినాడు. ఇంద్రుడు తగువానిని దూతను రావించి, ధర్మరాజున కతని బంధుల జూపుమని పంపినాడు. దూతతో ధర్మరాజుడు నడచుచున్నాడు. ధర్మతనయుని చిత్తసంస్కారము నెఱుగు కుతూహలమున నారిదాదులు పిటిడిదెన నడచుచున్నారు. ఇట్లేగుచోట గర్భాదుర దోచె :

“ఉన్నతాననాసీనుఁ, డభ్యుదిత సరసి
జాప్తనంకాశుఁ, డమృతాశనాంగనాది
వృతుఁడు, వీరలక్ష్మీవిరాజితుఁడు, సతత
యుక్తసుఖసాధనుండు దుర్యోధనుండు.”

1

ఇట్లోప్పియున్న యతనిం గని ధర్మనందనుండు (తన పిలుద నడచుచున్న) దేవమునివరుని మొగంబు లాలోకించి—

“ఇత డతిలోభోపహతమానసుఁడు ! దీర్ఘ
దర్శిగా ! డితనికతమున జేసి,
నిఖిలదేశంబుల యఖిల నృపాలురు
ద్రుంగిరి; దంతతురంగసహిత

ముగ ! ననవద్వాంగి విగతకల్మష ధర్మ
చారిణి సాధ్వి బాంచాలి; నార్య
జనములు గనుగొన నభిలౌన నవమాన
పెట్టిన తులుప ! యే నట్టివాని
తోడ గలసి మెలగుదునె ! మహితాత్మకు
లార, యెవట నున్నవారు భీమ
ఫలునులును గవలు బాంచాలియును; నన్ను
నచటి కనుపవలయు ననుచు మరలె."

2

మరలిన జూచి నారదుండు నవ్వచు నతని కిట్లనియె :

"ఓధర్మనందన, ఈ ధరణీవిభుం
డాహవనంపరిత్యక్తతుండ;
దేవతాసంభావ్యుడై వెలింగెడు; పుణ్య
కర్ములెల్లను గడు గారవించు
రితని; నితండు మహీశుల నుజ్జ్వల
క్షత్రధర్మంబున గాదె త్రుంచె !
నది పాప మేలగు ? ననఘ, పాంచాలి యీ
తనిచేత చదుటయు దక్కుగలుగు
నెగులును నింక నిచ్చట నేల తలప ?
నిచోటు పుణ్యలోకము ! మది నీను రోష
మను మనోవికృతులు దగునయ్య ! వాని
విడిచి సమత నొంటిము లోకవినుత చరిత !"

పై సన్నివేశమున పాండవాగ్రజుని మాటలలో అతని సంస్కారము నెల్ల ఈను
రోషము ఇంకించినవి. తన యున్నది స్వర్గమయ్య దానుమాత్రము ప్రాకృతుడే !
చచ్చిన సుయోధను నెడ, అతని పక్షమువారి యెడ జలమే సాధించుచున్నాడు !
భావము పరిపక్వదశకు రాదు ! ధర్మోపదేశము లెల్ల శ్రవణమాత్రములే ! అత్మ
కంటపు ! అనుష్ఠానమునకు రావు ! అసహనము - పామరత్వము స్వాభావికములు.
తనవా రని, ఎదిరి యని భేదబుద్ధి తలగదు ! సుయోధనాదులు స్వర్గభోగము
లనుభవింపుచున్నారని తనవారు నరకబాధ లందుచున్నారని విషాదము !

“...దైవమకట ! ఇట్లు
 సేసెనే ! కీడేమి సేసిరాకో వీర
 లిన్నరకమునకు నేగుదేర
 వలసినయట్టిది ! వాసవాద్యమరులు
 నీచులు వో ! వీరి నే విచార
 మించుకయును లేక యిట్టికష్టపు టిడు
 మల బెట్టెడిదె ! ధర్మమా తెఱంగు
 మానితే నీవు ! సజ్జనమాన్యు లలఘు
 సత్యపరులు దయాధ్యులు నిత్యదాన
 రతులు బహుదక్షిణాంచితక్రమవితాన
 పాలితాత్ము లనర్హంపు బాటువడిరి !”

ఇట్లు తనవారి నగ్గించుచు వాపోయినాడు !

“ఒకటను మేలుసేయని సుయోధనుఁ డెమ్మొము దేవపూజ్యుడై
 నకలనుభానుభూతియు నజస్రము పెంపు వహింప నొప్పి, దృ
 ష్టికి గడు వ్రేకనై తనదుచెల్వలు చుట్టలు దాను సంతసం
 బు కలిమి నేచి, మిన్నడిచిపుణ్యపరావృతుడై వెలింగెడున్ !”

అసి చూపోవమి కుశ్కుపోతుతనము వెడలగ్రాసినాడు. తన వారిదెస తగులము
 వాయడు. ఎదిరిని గూర్చి జాలి గొనడు. స్వర్గ ప్రవేశము కూడ అతని స్వభావ
 మును మార్చజాలదై నది. స్వర్గంగా శుద్ధిస్నానముతో బ్రాకృతభావము నశించి
 ముక్తుడైనాడు !

ఈ విషయ మింతట సమాప్తము చిత్తవృత్తికి సంబంధించిన దగుట
 ధర్మజుని ద్యూతవ్యసనము నింత సూచింతును.

ధర్మజుఁడు - జూదరి :

ప్రాజ్ఞతవెంట పామరత్వము; విశేషించి జూదపుదగులము తొలిమారు
 జూదమున రాజ్య మొటువడినాడు. ద్రౌపది గోడాట చూడనోపక, వారు వీరు చెప్పి
 ధృతరాష్ట్రునితో రాజ్యము ఇప్పించినారు. రెండవమారు పిలిచినది తడవుగా దగుదు
 నని, మాయ జూచమన్న తెలివియేని లేక, మైమఱచి తరలినాడు. అతనికి జూదము
 ముందు బ్రహ్మానందము గూడ గవ్వకు జెల్లదు. నెత్తము మోడలయినది. అఖిల

రాజ్య సంపదల నొడ్డి యోడినాడు. అనుజులనోడి నాడు. అలి నొడినాడు. తన్ను గూడ గోల్పడినాడు. భూత భవిష్యద్వర్తమానములందు జూదగాండ్రలో దలకట్టు నని గర్వింపదగినాడు. ద్యూతలాసత్వమున నిరుపముడు. రజస్వలను ఇల్లాలిని కొప్పపట్టి యాడ్చి తెచ్చి తమ యన్నదమ్ముల యెదుట నడికొలుపున బులుము లొలిపించిరి. అరణ్యమున అజ్ఞాతమున బెరపి పదమూడేండ్లు కడగండ్ల బ్రతుకు! అడవులలో పండ్రెండేండ్లు గడిపి అజ్ఞాతవాన దీక్ష జరపుటకు విరాటనగరమునకుఁ బో నిశ్చితమైనది. విరటునిపాల, అన్నదమ్ములు ఏయే పనుల వెంట, మెలగ వలయుటయు నేర్పాటు జరిగినది.

ఆపట్టున—

“అతనితో నొక్కొకమఱి

కౌతూహల వృత్తికిం దగం దొడంగి మృదు

ద్యూతంబున గ్రీడింతుం

జేతోముద మొదవ నక్షశిల్ప ప్రాడిన్.”

“మణిమయములు, కలదౌతమయములును, ను

వర్ణమయములు నాదిగా వలయునట్టి

యడ్దసాకులు గలవు నా కభిమతముగ;

వాని గొనిపోయి చూపుదు వరుసతోడ.”

“అడ్దసాకులు గలవు నా కభిమతముగ” నని మురిసి మురిసి చెప్పికొన్నాడు. తన యగదాట్ల కన్నిటికి గారణ మయినవి. పాచికలే యనిన తెలివితేక, ద్రుపదరాజు బిడ్డకు తన ధర్మపత్నికి బరిభవకారణ మయినవి ఆలితో నను జాతులతో గూలి కొగ్గవలయు దుర్గతికి దెచ్చినవి పాచిక లేయని సిగ్గులేక, శ్రీమద్ధాంభీర్యముతో ‘నా కభిమతముగ నడ్దసాకులు గల’ వని ‘వాని గొనిపోయి చూపుదు వరుసతోడ’ నని యనుచున్నాడే! “అతండు నానావిధములగు నక్షంబుల ముడికక్షం బున నిడికొని చని” నాడట! పండ్రెండేడులు భద్రముగా మూటగట్టి దాచుకున్నాడే! ప్రాణముల కన్న పాచికల నెక్కుడుగ దాచికొన్నాడు. పాచికల మీద ప్రాణములు సయితము బలదూ రనుకొన్నాడు.

విరటుడు వేడుకగ బ్రొద్దుపుచ్చుటకై (విరాటము. ఆ. 5.) “సారెలు తెమ్మని పనిచి పలుక ముందటికి దిగిచికొనుచు, ఇందుర’మ్మని నపుడు, పాండ వాగ్రజుండు జూదంబొడుట ఎంత లెన్న” అని యుప్పొంగినాడు. ఏమాతని యుల్లా

సము ! ఒడలు మఱచినాడు. ఆడగడంగునప్పుడు పూర్వస్మృతి ఇంచుక కలిగినది కాబోలు !

“జూదమాడి ధర్మసూనుండు రాజ్యంబు,
ననుజులను, బ్రియాంగనను బంబు
గాక నొడ్డి యోడి కాటియబడడె ! య
ట్లగుట, దీనితోడి యర్థి కీడు.”

అనుకొన్నాడు. కాని ఆగినాడా ?

కొన ముచ్చట :

ఇట్లు చిత్రమైనది ధర్మరాజు చరిత్ర. ఇంతకన్న సూక్ష్మేశములు తడవ నమోశమున్నది. కాని కత పెరుగును. అతని చరిత్ర తెలుపుటకు జాలిన ముఖ్యం శములను గొన్నిటి నేర్చి కూర్చితిని. తన కన్నసంతాన మెట్టిదయినను సమదృష్టితో నాదరించు తల్లింబోలి వ్యాసభగవానుడు పాత్రచరిత్ర నిర్వాహణమున నుదారతమై వర్తించె ననుట కీ ధర్మచరిత్ర చిత్రణ మొక్కటి చాలును.

—మున్నంగి శర్మ*

— O —

నన్నెచోడుడు - వచనరచన

1

నన్నెచోడకవిరాజు విరచిత మైన కుమారసంభవ కావ్యరాజము ఆంధ్ర లోకముయొక్క దౌర్భాగ్యవశమున చిరకాలము మరుగుననుండియు, బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారి పరిశ్రమవలన వెలువడి విద్యజ్ఞనమనోహరమైన స్రవా శించుచున్నది. ఈకావ్యకర్తయగు నన్నెచోడుడు నన్నయభట్టారకునకు పూర్వు డనియు, క్రీ. శ. 940 సం.లో నితడు పాశ్చాత్యవాఙ్మయముతో యుద్ధము చేసి, రణరంగమున నిహతు డయ్యె ననియు, తత్సూర్యము రాజపదభ్రష్టుడై యజ్ఞాత వానము చేసి మరల లబ్ధరాజ్యుడై కొంతకాల మేలె ననియు శ్రీరామకృష్ణకవిగారు గ్రంథపీఠికలో వ్రాసిరి. శ్రీబుద్ధాశేషగిరిరావుగా రీకాలనిర్ణయమునుగూర్చి యింకను పరిశోధింపవలయు ననిరి. కీ. శే. తంజనగరము తేవప్పేరుమేళ్ళయ్యగారు కుమార సంభవకావ్యమును బలుమార్లు చదివినను నన్నెచోడుడు నన్నయ కీవలివాడే యను భావము దృఢపడినదని ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి మధురసభలో ప్రకటించిరి. కీ. శే. కొమ్మత్తాజు వెంకట లక్ష్మణరావుపంతులుగా రీనిర్ణయమునకు సమ్మతించిరి. శ్రీకృష్ణమంచి రామలింగారెడ్డిగా రిట్టియభిప్రాయమునే తెలియజేసిరి. ఈకావ్యమును నాయోపినకొలది పఠించియు, దీనినిగూర్చి పండితులు, విమర్శకులు, వ్రాసిన వ్యాసములు చదివియు చర్చించి చూడగా నన్నెచోడుడు నన్నయకు తరువాతివా డనియే నాకు తోచినందున 1923వ సం.లో నేను ముద్రింపించిన గద్యవాఙ్మయ చరిత్ర ప్రథమసంపుటము 23వపుటలో నిట్టియభిప్రాయమునే తెల్పి, తునిలో జరిగిన సాహిత్యపరిషత్సభలో ప్రకటించితిని.

పిమ్మట బ్రహ్మశ్రీ నడకుదుటి వీరరాజు పంతులుగారు కొవ్వూరులో జరిగిన సారస్వతసభలో నన్నెచోడుడు నన్నయకు పూర్వు డనిరి. ఆవెనుక తణుకు సార స్వతసభలో కూడా వా రట్లే తెలిపిరి.

బ్రహ్మశ్రీ జయంతి రామయ్య పంతులు గారును, బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభా కర శాస్త్రిగారును వీరరాజు గారి హేతువులు సరియైనవి కావని ఖండించిరి.

ప్రస్తుతము మా ఎలమంచిలి బోర్డు హైస్కూలుప్రధానోపాధ్యాయులుగా నున్న బ్రహ్మశ్రీ వెంపరాల సుబ్రహ్మణ్యము పంతులుగారు ఆంధ్రేతిహాసపరిశోధక

మండలివారి పత్రికలో (పు. 144-48) నన్నెచోడుడు నన్నయకు భూర్వు దనియే వ్రాసిరి.

ఈవ్యాసము లన్నియు నాయోచితకౌతి చదివితిని. అందలి విషయములను గూర్చి ఆయావ్యాసకర్తలతో కొండరితో వర్తించిని. మరియు గవర్నమెంటు శాసనపరిశోధకులుగా నున్న శ్రీకృష్ణమహర్షులవారు ఎప్పుడు వామరక్షకోట రాగా వారితో కూడ నన్నెచోడునికాలమునుగూర్చి చర్చించితిని. ఈ కాలనిర్ణయమున కుపకరించిన శాసనములప్రతులను, వాటిపై వ్యాఖ్యానములను నానేర్పుకొలది చదివి చూచితిని. కాని నాపూర్వాభిప్రాయమును మార్పుకోవలసినంత బలమైన సాక్ష్యము లభింపలే దనియే నాకు తోచుచున్నది. మరియు నీక్రింద వివరింపబడిన వచనరచనలను పరిశీలించగా (చూ. పుట 24 Etc.) నన్నెచోడుడు నన్నయ వచనరచనల ననుసరించె నని నాకు దృఢముగా తోచుచున్నది.

శ్రీరామకృష్ణకవిగారు గ్రంథపీఠికలో “ఒకవేళ మనరచి ప్రాచీనుడు కాదయ్యె నేని కొరత యేమి ? రత్నము లెందు నెప్పుడు పుట్టిన నేమి ? చవులు గలవేని రాజభోగ్యము లగునుగదా ? సర్వవిధముల నిరుపమానముగు సీకావ్యరత్నము కవి యెవ్వడైన, నెప్పు డుండినను సర్వజనాదరణీయమే” అని వ్రాసియున్నారు. శ్రీ వీరరాజుదంతులుగారును కొవ్వూరు సారస్వతసభలో చదివినవ్యాసములో “ఇవిధ మున బలుపురచే బొగడబడుచున్న యిమ్ముహూరాజకవిగాఁజిల్లినట్టి యెవ్వటి వాడైన నేమి ? ఎప్పుడు నున్నవాడే ? ఎచ్చటికి నుండువాడే” అని వ్రాసినారు.

నిజము రసగ్రహణదక్షులై కావ్యామృతమును గ్రోలి యానందించువారలకు సాధారణముగా నల్లే తోచును. “కాలనిర్ణయమునుగూర్చి ఎందు కీవాదప్రతివాద ములు ? ఎవరు ముందైన నేమి ? ఏమి కొంప మునిగినది ? ఉభయులు కవులే. ఉభయులకావ్యములు చదివి యానందింపరాదా ?” అని యనేకులు ప్రశ్నించు చుందురు.

కాని చరిత్రకారుని కట్టనిపించదు. ఆంధ్రజాతియొక్క వాఙ్మయపరిణామము పరిశీలించువారికి ఎవరికావ్యము పూర్వమో, ఎవరికావ్యము పరమో, ఎవరిరచన లెవరి కెట్లు మార్గదర్శకము లయ్యెనో, ఏకాలపురాణకీయ, సాంఘిక నైతికాది విషయము లేకావ్యరచనమున కెట్లు హేతువు లైనవో, ఏకాలపువారి యుత్తమ భావము లేకవిరచనలో నెట్లు ప్రకాశించుచున్నవో గమనించుచు, విమర్శించుచు,

వాఙ్మయచరిత్ర వ్రాయబూను భాషాసేవకునకు కవియొక్కయు, కావ్యము యొక్కయు కాలనిర్ణయము మిక్కిలి యావశ్యకము. ఇందు కెంతటివరిశ్రమ యైన కావలసియుండును. “నున నన్నెచోడు దెచ్చాలమున నుండెనో నిర్ణయింపదగిన యాధారములు సంపూర్ణముగా లభింప కయ్యె. తోకమురోని మహాకవుల గరు లన్నియు నిట్లే సందిగ్ధమథభేదముల సాలయ్యె. రోక మితనికవితానభావ మిట్టి దని యెరుంగ గాబోలు గాలము తనవట్టింక మనల వంచించుచున్నది” అని శ్రీరామకృష్ణకవిగారు చెండవఱిగపు పీఠికతో వ్రాసినారు కాని యింతవరకు ఆరిగిన పరిశోధనలు, విమర్శనములు, చర్చలు ఉప్పుకాల్చుటయితో పరిశీలించి చూడగా ఇప్పటికి తేలిన పర్యవసానమునకును నన్నెచోడుడు నన్నయకు తరువాతివా డని నిశ్చయించుటయే సమంజస మని రోచుచున్నది.

2

నన్నెచోడునిగూర్చి ప్రశంసించునందర్భమున నాంగ్లవాఙ్మయపాఠకులకు అల్ ఫ్రెడ్ మహామహుడు స్ఫురణకు రాగలడు. ఉభయులును దేహాదీకులే. ఉభయులు రాజ్యభ్రష్టులై కొంతకాల మజ్జాతపానము చేయుచు దేశసంచార మొనరించి మరల రాజ్యముల విడసినారు. ఉభయులును గొప్ప భగవద్భక్తులు; గాఢమతా నేశము గలవారు; పూర్వగ్రంథములను చదివి స్వధాషణలోనికి పరివర్తనముచేసి శాశ్వతమైన భాషాసేవ చేసినారు. కాని రాజకీయముతో ఆల్ఫ్రెడ్ మహామహునకు గలప్రాముఖ్యము నన్నెచోడునకు లేదు. నన్నెచోడునకు గల కవితాప్రభావము ఆల్ఫ్రెడ్ నకు లేదు. అంగరాజు కేవల పదసంగ్రంథరచయిత, నన్నెచోడుడు మహా కావ్యకర్త యైన కవిరాజు. ఉభయులు దైవభక్తి మతావేశము, గురుభక్తి విశేషముగా గల మహావిద్వాంసులు; నిష్కపములు. కార్యనిర్వహణతత్పరులు. భక్తి వినయసంపన్నులు. వీరివచనరచనలు స్వచ్ఛములు; సులభమును; సజీవములు; రసవంతములు; మనోహరములు. వీరికై శబ్దాలంకారభూయిష్టమై, అక్షరరమ్యత కలిగి, శ్రుతిసామ్య, వృత్త్యనప్రాసాదిదమత్కారరచనలచేతను, సజాతీయపద రచనలచేతను లలితమై విన సొంపుగా నుండును.

అల్ ఫ్రెడ్ మహామహుడు శ్రీ. శ. 848 మొదలు 901 వరకు రాజ్య మేలెను. ఇతడు పోపు, గ్రెగరీ, బీడ్, బోథియన్ మొదలగు పూర్వక్తైస్తవ చార్యులు రచించిన మతగ్రంథముల నాంగీకరించినాడు.

నన్నెచోడుడు 12-వ శతాబ్దివాడు. మహాన్నతాశయుడు. మనః పూర్వకముగా మతమునుకు, భాషకు అపూర్వసేవ చేసినాడు. ప్రజల మతైకజీవనమునకు తనజీవితము సమర్పణచేసినాడు. అపూర్వకల్పనలయం దద్వితీయుడు. భావాంబర వీధిని నిరర్గళముగ విహరించిన మహామతి. నన్నపార్థుని పరిశ్రమచే పెంపొంది 'పార్వతీపతిపదాబ్జధాన పూజామహాత్మవములతో' పూతమై ప్రవహించుచుండిన ఆంధ్రవాఙ్మయప్రవాహము నిరంతరాయముగా విజృంభింప జేసి 'హరిహరచరణార విందవందనాభిలాషి యగు తిక్కనమనీషి' కందిచ్చిన పరమపూజ్యుడు. కావ్యము మతవిషయప్రాధాన్యము కలదైనను, అపూర్వకథారచననమ్మేళనముచే సహజోయనిపించుచున్నది. వినువుగొలుపు వెట్టివ్రాతలు వ్రాయక మధురకథారచనము సాధనముగా గ్రహించి, ఈశ్వరభక్తిపూర్వకమైన శైవమతావేశక్రియాసంస్కారములను, హృద్యమై యద్భుత మొదవించు సౌందర్యకల్పనలతో రమ్యముగా కూర్చి, పాతకులహృదయసీమలందు మరుపురాకుండా ముద్రింపిగల్గినకళానిధి. మనకు తెలిసినంతవఱ కీతడే యాంధ్రమున ప్రథమరాజకవి. ఈతని కవితాసామర్థ్యమును బట్టి ఆంధ్రకవినింహలలో నీత డొకయగ్రస్థానము నలంకరించుచున్నాడు. రాజకవి యనువిశేష మటుండ ఈతనికి ప్రకృత్యంశములయందు గల స్వతస్సిద్ధము నకల్పితము నైన ప్రేమయు, జీవితమునం దానందిమును, అపూర్వమైన పరిశీలన శక్తియు సౌందర్యగ్రహణదక్షత్వమును, మతాదిసమన్తవిషయములను హృద్యముగా వర్ణించుచు రచించి చెప్పగల సహజశక్తియు, అద్భుతకల్పనాసామర్థ్యమును, అపూర్వకావ్యకళానైపుణ్యమును కలవా డగుట భాషలో నాచంద్రతార్కము నుండదగిన దివ్యకావ్యరచనాకౌశలమును ఈతనికిడ ముఖ్యముగా గమనింపదగి యున్నవి. విశేషించి నన్నెచోడునికాలమునాటికి, జైనబౌద్ధాది ఆవైదికమతములకును, శైవవైష్ణవాదిభేదములు గల వైదికహిందూమతములకును తీవ్రమైన యాఖరిపోరాటము జరుగుచున్నందున ప్రజాసామాన్యమునకు స్వమతవ్యాప్తి కావలయుననియు, తస్మాదమున తమమతములకు ప్రాబల్యప్రాధాన్యములు లభింప వలయు ననియు నాకాలపువిద్వాంసులు గాఢప్రయత్నములు నల్పుచుండిరి. పరమ శివభక్తుడగు నన్నెచోడుడు ఈశ్వరునిచే తన కనుగ్రహింపబడిన సమస్తశక్తి సామర్థ్యములను ఈశ్వరప్రీతికరముగ, శైవగురూపదేశక్రమమున శైవమతాచార వ్యాప్తికై వినియోగించి ఇహపరముల సాధించుటకై యీకావ్యరాజము రచించె నని చెప్పదగి యున్నది. ఈమూలముగా ఆంధ్రప్రపంచమునకు శైవోత్తముల యుత్తమభావములను, బౌద్ధుక్యమును చక్కగా వ్యావర్ణింపబడినవి.

నన్నెచోడుడు ఈకావ్యమును స్వతంత్రముగ రచింపలేదు. ఉద్భటు డను కవిచంద్రుడు పూర్వమున సాలంకారముగాను, గూఢవస్తుమయకావ్యముగాను కుమారసంభవ మను సంస్కృతకావ్యము రచించి హరు మెప్పించె నని 1-21లో నన్నెచోడుడే చెప్పియున్నాడు. ఉద్భటుని కావ్యము చూచి నన్నెచోడు డీయాంధ్ర కావ్యమును రచించెను కాని యీకావ్యము బానిస-భాషాంతరీకరణము కాదు. కాళి డాసకృత కుమారసంభవము నీతడు చదువక పోలేదు. చదివి దాని కింకను వన్నె తెచ్చు పద్యములు కొన్ని రచించినాడు. స్వతసిద్ధమైన భావము లెన్నో కూర్చి యోరెండుకావ్యములకు తూచినట్లు సరిపడినపొందిక, చక్కనికథానిర్వహణ క్రమము, ప్రశస్తికములా అనిపించు వర్ణనలు కలిగి కావ్య మెంతోరమ్య మై యొప్పుచున్నది.

ఈ కవిరాజు మహాకావ్యదురంధరు లని ప్రఖ్యాతి గనిన సగర, భగీరథ, శ్రీరామాదు లుదయించిన సూర్యవంశమునందు, కాశ్యపగోత్రమున చోడబల్లికిని, శ్రీసతికిని కుమారుడై జన్మించి పెక్కుయజ్ఞములు చేసినట్లు చెప్పుకొన్నాడు.

ఈ కుమారసంభవము 12 ఆశ్వాసములు 2020 రచనలు గల పద్య గద్యాత్మకమైన చంపూకావ్యము. ప్రాచీనాలంకారికులు నిర్ణయించిన విధమున “అష్టాదశవర్ణనల పరిపూర్ణంబై, దశప్రాణంబుల సప్రాణంబై, నవరసభావ భరితంబై, షట్స్యంశదలంకారాలంకృతం బైన” దివ్యకథ. సప్తసంతానములలో కృతియే యుత్కృష్టము. గావున, తన గురువరప్రభావముచే తనకు లభించిన కవితాశక్తివలన ‘సద్రసబంధురమై’న యీప్రబంధము రచించి యీతడు తనగురు వగు జంగమమల్లికార్జునునికే దీనిని వినయముతో నంకితము చేసి యున్నాడు. ఈపద్య మెంతోరమణీయముగ నుండుటచేత నీక్రింద నెత్తి వ్రాయుచున్నాను.

సీ. శరధిసీరులు పయోధరములు కొనివచ్చి

కురిసి వారధియందు గూర్చు నట్లు

చేనబండిన విత్తు చేనిక ఫలకాంక్ష

బేర్చి క్రమ్మర వెదవెట్టునట్లు

రోహణాచలపతి కూహించి వరరత్న

సంచయంబున విభూషించినట్లు

తీర్థాకర్థి డ తీర్థోదకంబుల

నెనకంబుగా నర్ఘ్య మిచ్చినట్లు

నింగి ముట్టి యున్న జంగమ మల్లయ

వరమునందు గనిన వస్తుకవిత

దగిలి వారియంద నెగడింతు రవికి

దీపమున నర్ప లిచ్చు పగిది వోలె.

—I-49

ఈతడు తన గురు వగు జంగమ మల్లికార్జునునకు, శిష్యునకును అభేదము చెప్పి యున్నాడు. ఉన్నతగోత్రసంభూతుడ నని యీతడు చెప్పకొనుట యటుండ, గురు దైవములకు భేదము పాటించక, ఇట్టివినయముతో తనకృతిని గురునమర్పణ చేసి యీకవి 'నతులగుచున్ మహోన్నతి తనర్చుచు' అను భర్తృహరి వాక్యమును సార్థకము చేసి మనకు పూజ్యుడగుచున్నాడు.

ఈతనియున్నతజన్మము, మహనీయశీలము వీరపురుషోచితగౌరవము, అపూర్వకార్యనిర్వహణకుతూహలమును, ప్రాచీనవాఙ్మయపతనప్రాగల్భ్యము, స్వమతాభిమానావేశములు, నిరుపమానశౌర్యదైర్యములు, స్వార్థత్యాగము, అకాల మరణము దలంచుకొనినపు డాంగ్లవాఙ్మయపాఠకులకు సర్ ఫిలిప్ సిడ్ని యను వీరవిద్యచ్ఛిఖామణి స్ఫురణకు రాగలడు.

భౌతికదేహము వీడినను, జగత్పిత లగు పార్వతీపరమేశ్వరుల వివాహము, కుమారోత్పత్తి, తారకాసురసంహారము ననుముఖ్యాంశములు గల కుమారసంభవ కావ్యరాజ మాండ్రభాషలో రచించి శాశ్వతయశోదేహముతో నొప్పొరుచున్నాడు.

ఈకవించంద్రుని వచనరచనావిధానమును పరిశీలించి, అందలివిమర్శములు గ్రహించి, ప్రాశస్త్యము నెరుంగ యత్నించుటే యిటుపై మన ముఖ్యోద్దేశము.

3

కుమారసంభవము పండ్రెండవ శతాబ్దములలో పద్యగద్యములమొత్తము సంఖ్య 2020. అందు వచనములసంఖ్య 595 అందును 'అంత', 'మణియును' మొదలగు కురుచవచనములసంఖ్య 175. శతాంశరీతిని తెక్కించుచూడగా నూటికి 29 వచనముల రచించె ననియు, కురుచవచనములు నూటికి 9 కల వనియు తేలుచున్నది.

ఇక రచనలో వచనగ్రంథపరిమితి గమనించుచో, పండ్రెండవ శతాబ్దములు మొత్తము గ్రంథములో 8388 పంక్తులు గలవు. ఇందు 1295 వచనపంక్తులు

గలవు. అనగా నూటికి ఇరువదిపంక్తులు వచనము రచింపబడినదని స్పష్టము కాగలదు. నన్నయభట్టారకుడు రచించిన భారతపర్వములలో నించుమించుగ సగణాలు వచన మున్నట్లు కనుగొంటిమి. (చూ. ఆం. గ. వా. చరిత్ర 1-34. పుట) తిక్కనసోమయాజి నూడింట నొకపాలు వచనముల రచించెను. నన్నెచోడుడు ఐదింట నొకపాను మాత్రము వచనగ్రంథరచన చేసెను, సంఖ్యాయందును, రచించిన వచనపంక్తుల పరిమితియందును గూడ నన్నెచోడుడు గద్యకు చాలతక్కువ ప్రాముఖ్యము నిచ్చినాడు.

నన్నయభట్టారకుడు ప్రతియాశ్వాసమునందలి రెండవరచన 'అక్కఢ కుండు' శౌనకాదిమహామునుల కిట్లనియె' నని వచనమే రచించెను. తిక్కనసోమయాజి కూడ ఆ పద్ధతినే యవలంబించి 'దేవా వై శంపాయనుండు జనమేజయున కిట్లనియె' నని వ్రాసెను. నన్నెచోడు చానద్ధతిని వ్రాయలేదు. ప్రథమాశ్వాసము నందు 12 పద్యములైన తరువాతగాని యతడు వచనరచన కుపక్రమింపనే లేదు.

రెండవయాశ్వాసమునందు రెండుపద్యములతరువాతను, ఐదవయాశ్వాస నందు మూడుపద్యములతరువాతను వచనములు రచించెను. తక్కిన యాశ్వాసములలో రెండవరచన వచనమే యైనను అది నన్నయ, తిక్కనల రచనలవలె యొక్కటే మచ్చున నారంభ మగుట లేదు.

ఇక నేయేప్రయోజనములకు నన్నెచోడుడు వచనముల రచించుచుండెనో పరిశీలింతము.

ముందు చెప్పబోవున దేమో సూచించు నుపక్రమణీలము లైన రచనలకు

1. 87- నాచెప్పం బూనిన దివ్యకథాసూత్రం బెట్టి దనిన.
2. పూర్వోత్తరకథాసందర్భములను చక్కగా కలుపుట కనువైన సముచ్చయార్థకరచనలకు : 'మఱియు', 'తదనంతరంబి', 'అంత'లో నగునవి.
3. పూర్వోదాహృతము లైన యంశములనే సంగ్రహముగా పేర్కొని యుత్తరకథావివరణము కుపక్రమించు సందర్భమున వచనములు రచింపబడుచుండెను.

చూ. 1 221 దక్షప్రజాపతి శిరచ్ఛేద మైన పిమ్మట నతనిభార్య "దొడర నదుగు లిడుచు దుఃఖాతిశయమున దల్లడిల్లుచున్న దక్షధర్మవత్ని వచ్చి పురుష భైక్షంబు వేడుచు జాలదవుల సభపు మ్రోల బడియె."

222. ఇట్లనాథవృత్తి ననన్యశరణ్య మై శరణువేడు దక్షింగనం గని.

4. ఆశ్వాసాంత గద్య.

5. పట్టికలు ; ఏదేని యొకజాతి లేక గణమును గూర్చి ప్రశంసించునపు డం దలి యుజ్జవాతులను వివరించి తెల్పుచు పట్టికలు రచింపబడినవి. అవి నన్నయభట్టారకాదులపట్టిక లంత దీర్ఘములు కావు.

I. 94. వేదండఘటలు : “అందమందమ్మగభద్రజాతి, గిరిచర, నదీ చరోభయాచర దేవానురాళ, కలభ, కరేణు, ధేను, వమన, భిక్షపోతకాది వన్యగజయాధంబు.”

6. వర్ణనలు: నన్నెచోడు డేదేని యొకయంశమును వర్ణించునపు డందలి వివిధాంతర్యాగములయొక్కగాని, ఉప-తరగతులగాని పట్టికలు రచించుచు వర్ణించుట సౌధారణముగా గమనింపదగియున్నది.

పార్వతి తపోవర్ణనము :

I 747. ఆట్లు గౌరినగంబునందు పరమేశ్వరుం గోరి హేరతపంబు సేయం దొడంగి చిత్రసన్నానార్యనాహోమాది నిత్యకర్మంబుల, శాఖాహార, ఫలాహార, పర్వాహార, జలాహార, మారుతాహార, నిరాహారాది మహాతపోవ్రతంబుల, నందా వాసాభ్రకవాసైకపాదాంగుష్ఠేధ్వన్ బాహూర్ధ్వముఖాధోముఖాగ్ని ముఖపండాగ్ని మధ్యాధ్యనేకోగ్రతపంబులం బ్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణ, జపసమాధులను షడంగయోగంబుల, మనోవాక్కాయకర్మంబుల సతి నిష్ఠానుష్ఠానంబుల పరమేశ్వరా రాధనతాత్పర్య యై నిరంతరానంతతపోజ్యోత్తిం బ్రవర్తించుచుండె నలత.”

ఒకప్పుడు కవి తాను వర్ణించ-బానిస యంశములందలి యుపతరగతు లన్నింటిని వివరముగా పేర్కొనక, సంఖ్యాదికముమాత్రము సంగ్రహముగా పేర్కొని విడుచుటయు కలదు. II. 709.

“మఱియు ద్రమ్యాది నవవిధదంతవధలను, బృహృత్యాద్యష్టవిధహస్త వధలను భోక్తాదిపంచవిధగాత్రవధలను, బృహదాదిచతుర్విధరాతాదివధలను సంయోగవధ్యాదైకాశీతివధలను, వై హాయసా ద్యనేకవిధగాత్రవధలను జతుర్బలం బుల నిట్లు ప్రచ్ఛి వధావధ సేయుచుండె.”

ఇట్లే II. 703, 707 కూడ చూడనగును.

సృష్టిసౌందర్య విశేషములు.

సముద్ర వర్ణనము , I. 116

నుహపదుషవజ్జిసప్రపాత భీదాయాత జోజిధర చక్షవిజేప తుభితానేక
నక్రదక్రతిమి తినింగిల తద్గళకుంభీర కుంభీనసాద్యనేక జలవరకులాకులితలు
లితాలోంకల్లోలానూనఫేనాయమాన శుక్తిదేవక్తావలాభిరామంబు.

హిమవంతుడు ; I. 262

సకలసుగుణమణిగణంబులు నిజఘనమణిగణంబులతో బన్ననరంబులై
వెలుంగునజాండకరండకదూతపాత్రికలాశముం బోలె దేజరిల్లు ప్రాలేయ కుక్కి
లక చక్రవర్తి.

అందుపై సీక్వరువినమాధిస్థానము . I. 3133;

సహారాతత్త్వము-సరేకసమేరుదేవ హిమమందార పారిజాతజంబూ
జంబీరాశోకానోకలతానిందిగాంతరంబుల హిమపంతు దిగంతరోహిణితానంతపుణ్య
ఫలంబునుం బోలె పదాతశిరద్వ్యభిరశనికాంబులిలాతలంబు సమాధిస్థానంబుగా
స్వీకరించి.

ప్రీపురుష వర్ణనలు :

పార్వతి. 1. 322.

లఖిలలావణ్యశృజ్యాధిదేవతయు, విశేషసౌభాగ్యలక్ష్మియు సహరగుణమణి
గణధూషణావర్ణ నాయకమణియు నిఖిలభర్తృధారికావిమలముక్తాఫలహారతరలసరసీ
తుహ రాగరత్నంబునుం బూర్తయోవనాలంకృతయు నై యొప్పుచున్నపార్వతి.

మునికుమారులు : 1-709.

సత్ర. పుష్ప, ఫల, మూల సేవారాకారవల్మవేద్యకుశాహరజార్ణము విహ
రించుచున్న మునికుమారులు.

మునిముఖ్యులు : 1. 735.

అనేకప్రకారంబుల వేదశాస్త్రపురాణాగమసారవృత్తాధ్యాత్మశాస్త్రవిధి
హేయోపాదేయపదార్థంబుల నిజశిష్యగణంబులకు విస్ఫుష్టంబుగా వ్యాఖ్యానంబు
చేయుచున్నమునిముఖ్యులు.

ఇట్లే రమ్యదీర్ఘ సమాసఘటితములు, నానావిధశబ్దాలంకారభూషితములు సగు
వర్ణన లనేకములు గలవు. చూ. స్కందుస్కంధావారావర్ణన II. 603, 21;

కుమారునిపట్టాభిషేకము II: 472, 75, 77, 79, 81; ఇట్టిచోట్ల కేవల పద్యములు గాని, కేవలవచనములు గాని యున్నచో విసుపు పుట్టవచ్చును. చదువరుల కట్టి ప్రయాసము లేకుండ పద్యగద్యము లొకదానివెనుక నొకటిగా రచింపబడుట గలదు. చూ. యుద్ధవర్జన.

7. కథావివరణ రచనలు : ఈ కవిసింహుని రాజధాని యైన ఓరయూరునమీపమున ప్రవహించు కావేరీనవంతివలెనే యీతని కథావివరణరచనలు మృదుమధురరసభావభరితములై మనలుట లేక మంచివడి గలిగియుండును.

మునివత్తులు : II. 412. ఇట్లు, ధర్మచారిణులు నిజాధీశ్వరులచేతంబరివర్జితలై మారువలక నోడి పరిమేష్టిపాలికిం జని యకామకకృత దోషంబులంబతులచేతః బరిభవించ బడితి మని బిజ్జాపించినం జతురాననుండు తద్వృత్తాంతంబెరింగి సరివ్రతావృత్తియందు వ్రతద్రష్టలైనను నీశ్వరసమీర్యంబు ధరియించిన సృజ్యఫలంబున జ్యోతిర్లోకంబునం గృత్తిరలై బ్రవర్తింపు దని వరంబుగా విరించి కరుణించి నియమించిన మహాప్రసాదం బని పుణ్యగతికి నరిగిరి.

8. సంభాషణార్థములు: వర్జనాదులయందు వలె నీరచనలు దీర్ఘ సమాసభూయిష్టములు కావు. కాని శబ్దాలంకారములయందు కవికి గల నై సర్గికాభిమానము చేత నిందుకూడ వృత్త్యనుప్రాపములు, సజాతీయపదరచనలు విశేషముగా కనబడుచున్నవి.

1. 176. దక్షం డందర నాక్షేపించి “మీరు భిక్షువలని భయంబున దాక్షిణ్యజీవక్షంబునం బలికినం గర్మబాహ్యుం డగు పాషండుడు పూజ్యుం డగునే— ఇందు ‘క్ష’ వృత్త్యనుప్రాస మటుండ భిక్ష, భయము, వక్షము, బలికి, బాహ్యుడు, పాషండుడు, పూజ్యుడు. అనుశ్రుతిసామ్యము కూడ గమనింప దగినది.

1. 409. ఇంద్రుండు ప్రార్థించిన నప్పని గైకొని “నా కిది యేమి గహనంబ”ని దర్పకుండు దర్పించి.

10. నానావిధములు : ఈరచనలలో పైని వివరింపబడిన రచనలలో రెండు గాని, అంత కెక్కువ సంఖ్యగలవి గాని వివిధ—తరగతులరచనలు పెక్కుచేరి యుండును. చూ. II. 92.

ఈశ్వరుడు హిమవంతునిపురమున ప్రవేశించుట.

“పరమేశ్వరుడు పౌరజనంబుల నయనేందీవరంబుల నిజాననేందుచంద్రికా జాలంబుల నలంకరించుచు తదీయావలోకనామృతనయనకలశంబు లాత్మీయదయావ లోకనామృతానందరసాఘర్ణంబు సేయుచు విపణిమార్గంబు గడచి ప్రాలేయాచల చక్రవర్తి రాజమందిరంబు ప్రవేశించి తదంతఃపురాంగనాదత్తసంభమజితేషాక్షదా కలితోత్తమాంగుం డగుచు జనుదెంచి కనకమయరమ్యహృద్యమణిభద్రంబున రుద్రుండు పృషభేంద్రుం జేర్చి డగ్గి నగపలిదత్త సముత్తుంగమణిసింహాసనాసీను డయ్యె నంత హిమవంతుండు మృదునడుగులు గడిగి తదీయామలజలవవిత్రీకృతా త్మీయపంచమందిరాభ్యంతరుం దై పరమానందంబున.

ఇందు సందర్భోద్భవితవర్ణనలతో గూడిన కథావివరణము కలదు.

4

తైలియందు గమనింపవలసిన విశేషములు.

నన్నెచోడునిరచనలో ముఖ్యముగా చూపట్టునది జాతీయపదరచన. నన్నయ భట్టారకుని రచనలలో నిట్టివి లేకపోలేదు. (చూ. అం. గ. వా. చ. 1, 96) కాని నన్నెచోడునిరచన కిది యొక ముఖ్యలక్షణ మని చెప్పవలసినంత తరచుగా నగపడుచున్నది.

I. 51. దివ్యకల్పంబు కల్పించు మహాకవి ముఖ్యుడు.

I. 146; II. 327, అలంకారాలంకృతము.

I. 219. నారకోదితదండంబుల దండించి.

I. 585. దహనదాహము.

I. 316, 262, 866, Etc. వర్ణింపదగిన వర్ణనలు,

II. 4. లక్షణలక్షిత; 498 నియోగమునకు నియోగించి 621. సర్తకి సర్తనస్థానము. Etc.

మరియు రచించునపుడు మొదట నొకశబ్ద ముపయోగించెనేని యాశబ్దమే ఆవాక్యములో పలుమరు చొరలునట్లు ఏర్పిక్పూర్వకతయం దీకవికి మిక్కిలి యభిలాష కలదు.

1. 123: అశేషవిశేషంబులు విశేషించుచు.

1. 366. వాక్పతికి బృహస్పతి.

I. 381. శృంగారయోని శృంగారరస.

I. 363. మోహనాయుధుడు వజ్రాయుధు నాస్థానము,

I. 386, 410; సురరాజు వలరాజు సుందరాకారము.

సురపతికి రతిపతి

I. 405. సురవల్లభుడు రతివల్లభునకు.

I. 451. నాగాభరణు నాగబంధంబున స్తుతించె.

I. 535, 813. గిరిశుండు రజతగిరి కరిగిన గిరిజ.

I. 224. చతుర్ముఖుండు పంచముఖున కభిముఖుం డై.

శబ్దాలంకారములు :

“అక్షరములు నూక్తు లార్యులకు కర్ణరసాయనలీల గ్రాలగా” రచించు నని ప్రతిపవట్టి (1-35) కావ్య మొనర్చినవా డగుట. ఈకవితనలలో నేదేని యొక శబ్దాలంకారము జూపట్టని పంక్తు లిందుమించుగా లే వని చెప్పవచ్చును.

చేకానుప్రాసములు :

I. 143. కలకలప్యాది; 550. చలచలం బగునడలది.

I. 581; 926. రణరణకవ్యథ; I. 587 కందెర దెరచిన.

I. 905. లీయమానమానన; II, 209. ప్రభుప్రణావప్రసరము; 389, బేటచేటంబు. 998 విక్షతక్షతజాతము; 981 తిగ్మకరకర ప్రహతి. Etc.

శ్రుతిసామ్యము :

I. 146. విధివిహితవిధానము; 206. కానక కాందిశీకులై కనుకనంజని II. 84౪. పరిమితపరివారపరివృతుడు. II. 894. విభూతివిశేషరమణి యంబులం గని విస్మీతు లగుచు.

I. 474 స; 484. ద; II. 4. ము; I. 333 ‘శ’ 866 ప్రళయ నిర్భాత; ప్రతిధ్వనులు; ప్రేకిపడ. Etc.

వృత్త్యనుప్రాసములు :

ఈతని వృత్త్యనుప్రాసములలో ‘స్త’ వృత్తి బహుప్రాయకముగా కాన వచ్చుచున్నది. 1. 780, అంతం బార్యతి వసంతానంతలతాంతసంతతి సంతకాంతకాక్రాంత పూజాత్యంతహోమాదిక్రియలం బ్రవర్తించుచుండు సంత. ఇట్టిరచనలే.

I. 193, 527, 535, 593, 929, 802, 808.

II. 2, 326, 406, 645, 714, 941, 811 సంఖ్యలు గల వచనములతో నగపడుచున్నవి.

‘క్త’ I. 349, 73, 239 లోను,

‘క్ష’ I. 239. 11, 998 లోను,

‘స్త’ I. 364

‘ట’ I. 366 లోను వృత్త్యనుప్రాసము లున్నవి.

‘ట’ ‘క’ I. 898 ఇట్టివింక ననేకములు గలవు.

యమకాదు లైన మరికొన్నిశబ్దవృత్తులు.

I. 416. దుర్జిమి త్తంబులు నిర్జిమి త్తంబు వుట్టుట.

I. 577. మరణవరిచ్చేదంబు విచ్చేదంబు జేసి.

II. 945. సిద్ధుల నప్రసిద్ధులం జేసి సాధ్యుల హేలాసాధ్యులం జేసి విద్యాధరులం దృఢధరులంజేసివియచ్చరులలియచ్చరులంజేయుచు. ఇట్లే II. 808.

11. 862. ఇ ట్లఖిలామరవరమదవారణం దగు తారకాసురమదవారణం దై తదీయమదవారణవారణం దై వెలుంగు కుమారుం గని.

ఈ కవికి శబ్దాలంకారముతో కూడిన రచనలు కూర్చుటయం దెంతయిష్టమో పైయుదాహరణములవలన తేటపడ గలదు. చెప్పవలసినయంశము సులభమును రెండుమాటలతో చెప్పట సాధ్య మైనను శబ్దాలంకారముతో రచించుట తెన్నిదొంక లైన తిరిగివచ్చును. తలకు చెయ్యిచుట్టి ముక్కు చూపును. (చూ. II. 941) జంభాసురుని కొల్చు యోధులందరు చచ్చి రని వ్రాయక, “నిజానంతసామంత సంతానం బంతయు నొక్కట కృతాంతనికేతనాంతర్గతు లగుట గని” అని వ్రాసినాడు. ‘స్త’ అను వృత్త్యనుప్రాస రచనమునకై ద్రావిడప్రాజానామము చేసినాడు. నన్నయభట్టు - నన్నెచోడుడు :

నన్నయభట్టు రచించిన వచనములంబోలు వచనములు కొన్ని నన్నెచోడుని రచనములయం దగుపడుచున్నవి.

5

నన్నయ్య. ఆది. 4, 141 గంగానదీతరంగముల వర్ణనలో “అవిలాలోల కల్లోలతిమాలాస్ఫాలన.”

నన్నెచోడుడు 1. 116 “అనేకజలచరకులాకులితలులితాబోకలకల్లోల
ను ఘేనాయమాన.”

ఈరెండురచనలయందును జలతరంగజాలము వలెనే సరళలకారము దీర్ఘ
మగుచు, హ్రస్వ మగుచు, సున్నత మగుచు, మేళవించుచు, ముందునకు సాగి
పోయి తుదకు నిష్కరాక్షరసంపర్కమున విరిగి కూలుచున్నది. ఇందు అర్థానుగుణ
మైన శబ్దసంఘటన గలదు.

నన్నయ. సభా. 1. 208. భీమజరానంధుల మల్లయుద్ధము. “ఒండొరులం
బట్టియు గిట్టియు నడచియుం బొడచియుం; దాచియు ద్రోచియు మహాయుద్ధంబు
చేసిరి. ఇందు కొక్క జతక్రియలతో మొదటియక్షరము మాత్రము మార్చి తక్కిన
యక్షరము లట్లే యుంచి యమప్రాసము కూర్చబడినది.

నన్నెచోడు డిట్టిరచనలు రెండు గాలించినాడు.

1. 216 దక్షనిభయము : “అతిభయత్రాంతు దై కన్నవారలకు
మ్రొక్కుచు స్రుక్కుచు లోగుచు డాగుచు; 1. 671. “పార్వతిని తపోనిశ్చ
యమునుండి మరల్చుటకు ప్రాధాంగనలు తమబలిమియు గలిమియు మెరయుచు
నగజ భంగించుచు నగ్గించుచు.

నన్నయ : ఆరణ్య 1. 364. ఊర్వశి యర్జునునితో ప్రస్తావించిన
విహారములు :

“మేరుశైలకందరంబులను మందపవనంబుగల నందనాదివనంబులయందును
నితాంతకాంతవికసితకనకారవింద సమధికసౌరభసంవాసిత మహానందకందంబు
లైన మందాకినీతీరమణిమయవేదికలయందును, చంద్రికాసుందరంబు లైన సికతా
తలంబులను మరియు నిర్జరవిహారస్థానంబులను.”

నన్నెచోడు : పార్వతీపరమేశ్వరవిహారములు. III. 324.

“హిందోళాందోళిత లతాందోళంబులం బరిమళాక్రాంతానందలతాంతమందిరా
నంతరంబుల జలవిహంగారావఘూర్జితనరోవరంబుల చంద్రకాంతామణి సోపాన
దీర్ఘ కాతటంబులం గనకవాలుకాభిరామనిర్జరపునీతటంబుల గాంచనమణిగణాలం
కృత విచిత్రకృత్రిమాంచలగుహాగహ్వరంబుల.”

4

నన్నయ ఆది. I-9. రాజరాజునభ ; మంత్రి పురోహిత సేనాపతి దండ నాయక దౌవారిక మహాప్రధానానంతసామంతచిలనిసీపరివృతుండు.

నన్నెచోడ II, 603. స్కండుస్కంధాచారము. అసంతమండలిక మహా సామంత దండనాయ కామాత్యభృత్యాద్యభిలజనపరివృతుండు.

ఈ రచనలను జాగ్రత్తగా పరిశీలించినపక్షమున నన్నెచోడుడు నన్నయ రచించిన పదనముల పద్యములను కొంతవర కనుకరించె నని నాకు తోచుచున్నది.

అధ్యాలంకారములు — ఉపమ :

నన్నెచోడు నియుపమానము లత్యంతమనోజ్ఞములు.

1. దక్షప్రజాపతి చేసిన ఈశ్వరదూతణ విని సతీదేవి “నవఘనఘనధ్వని వినిన కమలలక్ష్మీయుం బోలె నదరిపడెను. — I. 157.

2. కాముశక్తి : I. 434 : “బలవరాక్రమాతిధైర్యశౌర్యమంత్రతంత్రధ్యాన ధారజైశ్వర్యాద్యశేషదివ్యశక్తు లెంతవిశేషంబు అయ్యును చంద్రకాంతోప లంబులు చంద్రకిరణస్పర్శంబునం గరంగునట్లు లలికోమలం. బైన కాము శక్తికి లోనై మృదుభావంబునం బొందు నిది జగంబునం దనుభవసిద్ధంబు.

3. మేనక పార్యతిని వీడ్కొనుట : II. 343 : “పుష్పస్తంభశరణానమ్ర కల్పలతిక లొందొంటిం బెనంగునట్లు న్నవకొదీగలు సోపులాడ నొందొరుల నందంద కౌగలించుకొని మేనక మనోరాగంబున నిజతనయ స్వీడుకొని చనియె.

4. దనుజేంద్రుండు తనుజయు తాను జవరు లొక్కట భూరజఃపటలంబునుం బోలె గజవదనుమదజలాసారంబునం మగ్గిన గాని.

మరియు రౌద్రములు, భయూనకములు సగురంగములను వర్ణించునపుడు ప్రళయకాలమునాటి యుపమానములను కూర్చుటయందు నన్నెచోడునికి చాల ప్రీతి.

మా. I. 183 : దక్షాధ్వరధ్వంసమున కభిముఖుం డగు గణాధీశ్వరుడు ప్రళయకాలసీలమనాఘనంబునుం బోలె మహాద్వని గర్జితెను.

తారకయుద్ధమునం దీయుపమానములు విశేషముగా కానవచ్చుచున్నవి. II-795. కుమారతారకులు తమతమబలంబులకు చేయి వీచినం బ్రళయా

నిలంబు వీదినం దదరి చుడివడు కాలానలశిఖకలాపంబులు బోలెం గోపానలోద్దీపి
తాంబూలగు లై. ఇట్లే ఈశానుండు విలయ కాశస్వరూపుం డగు సీశానువలెను
(II-733) శేతునాబి వియకేతుమాలావలెనుం బోలెను (II. 927
అలతకుంకు యుంతకాలాంతకుండునుంబోలెను (II-998, 310) సమర
మొనర్పిరి.

మాలోపము :

ప్రతిపాదితాత్మము పాతకులనుగములయందు బాగుగా నాటకొనుటకు కవి
యొక్కయునమానముతో తృప్తి నొందక రెండుమూడుసమానములు గల మాలి
కలం గూర్పుటయు గలదు

మా. ప్రస్థానభేరిధ్వని వినిన చేనసేనలు

—II. 574

“అమ్మహాధ్వని విని ననభునాభునధ్వని విని విజృంభించుమయారసం
భుంబునుం బోలె చెలంగి తలగొనం బారువడచకటకంబు చంద్రోదయంబునం
దనరి మ్రోయు మహాసముద్రంబునుం బోలె వెరిగి ఘూర్చిల్లుచుండె—”

1. 292. పాఠ్యతయోపనప్రాదుర్భావము :

“మరియుం గొమాదానంతరంబున 1. తేదీగక్షం గన్వలం తెల్లనట్లు
2. పుష్పనకు దావి పొందునట్లు 3. చిత్రరూపంబునకు మెరుం గెక్కువిధంబున
నిలిపినమనోభిరామం బగుచు (294) అభినవమధునంగతిం దనస ప్రద్యుమ్ను
నుద్వానవనంబునుం బోలె యోపననుదాభ్యుదయమున.

శ్లోపము :

శ్లోపమలయం దీతనికి దృష్టి లేకపోలేదు. II. 393. శరవణసరస్సు
“అనిమిషాస్పదం బగుట నమృతాన్వితం బగుచు, ఖరదండసహితం బగుటం
గుముదాన్వితం బగుచు ద్వీజవాసం బగుట గుణాన్వితం బగుచు, హంసాశ్రయం
బగుటం గూర్మాననాన్వితం బగుచు.

రూపకము :

కోపమును, విరహమును అగ్నిగా నిరూపించుసామాన్యరూపకము లటుండ,
ఈక్రింది రూపక, సావయవరూపక, పరంపరితరూపకము లీతనిరచనయందు
గమనింపదగియున్నవి.

I. 68. సకలావయవంబుల పరిపూర్ణం బైన దివ్యకావ్యాంగన.

I. 743. పాఠ్యతి, తపోలక్ష్మీముఖవిశేషంబునుం బోని తపోవిశేషంబు
దాల్చి.

II. 902. నిలింపబలజలధి నిజాయుధానేకజలచరాక్షీర్ణంబు చేయుచున్న.

II. 916. మహాబాహువతులంగబలదావానలంబు గని వరుణుం డపార
వరుణాస్త్రిసారంబున నశ్రవంబున నుపశాంతిం బొందించె.

II. 991. కానీమి దుర్వారాక్షిజప్రాణనమీరణంబు దుర్వారనారాయ
ణాస్త్రిసారమోరమహోరగంబున కాహారంబైన,

II. 845. తారకుడు నిర్గతైశ్వర్యప్రభావుండై పురాంగనంతఃసంతాపా
నలవివర్ణనానిలుం డగుచు.

II. 767. దేవాసురరణరంగమున భూతభేతాశాదులు “రుధిరజల
పూర్ణసరోవరంబుల జుక్రిడయు, కనివరకశేబరాగ్రంబుల కృత్రిమాచలక్రిడయు
ప్రకండచండధ్వజపతాకానేడచండంబుల ఐనక్రిడయు నలుపుచు.

ఉత్త్రేక్ష :

భావాంబరవీధి నిర్వహించు నీకవినంధ్రుని కవితాప్రభావ మీతని యుత్త్రే
క్షలలో విశేషముగా ప్రకాశించుచున్నది. చూడుడు.

I. 166. నతిదేవి నిజగేహ విదాహకరంబైన కోపానలంబునకుం బర
మేశ్వరు వియోగానలంబునకును శిశిరోపచారంబులు సేయం దలంచినదియుం బోలె
హిమవంతంబునకు జనుడెందెను.

II. సరవణసరస్సున కుమారస్వామి (II. 422). “కమలబంధుండు
బంధుభావంబున కమలలక్ష్మి యింటికి విందు వచ్చినట్లు తేజోవిరాజితుండై సరో
వరంబు నలంకరించుచున్న బాలుడు.

II. 414. ఇట్టిశ్వరు మరులింగాకారంబు పురుషాకారంబు దాల్చినట్లు
నిజజనకు డగు పంచవక్త్రు నగ్గలింప షడ్వక్త్రుండై ద్వాదశరవిప్రకరంబున నవ
యవంబులు సేకొని నిజావయవంబులు దాల్చినట్లు ద్వాదశకరపంకజశోభితుం డై
కమలగర్భు నొత్తరించి కమలాననంబు గైకొనినయట్లు కమలనిలయుండై వెలుగు
చుండె నంత.

1. 81. గజయాధములు- తదవసరంబున ఘర్మాంశుకరాహతి కులికి
తదీయాత్తబంధు లైన యరవిందంబులు కలిగి దండింపంజొచ్చునట్లు వేదండం
బులు కమలషండంబుల కరుగుదెంచి మహోత్సాహంబున.

వివిధాంశకుశలత్వము :

ఇంతవరకు చర్చింపబడిన యంశములను గమనించినపక్షమున నీకవి సమస్తాంశములయందును కుశలుడు గాని సామాన్యుడు కాడని తేటపడియుండును. అయినను అతడు సమస్తకళామర్మముల నెరిగినవా డనుటకు ఒకటిరెండు దాహరణములు చూతము.

1. చిత్రపటరచన : I. 587. “పార్వతి యతనుసంతాపంబు వాపనోపక పరమేశ్వరురూపు చిత్రించిచూచిన నైన నూరట యగునో యని చిత్రసాధనంబులు గొని పలక ఘట్టించి మెరుంగిడి త్రివటించి తిట్టంబు కొలచికిం దెచ్చి రుజ్వాగతంబున రేఖ నూల్కొలిపి, పత్రకబిందుకనిమోన్నతాపాంగమనోన్మాదంబు లలవరచి నలక్షణంబుగా చిత్రించి వన్నువ గొలిపి కందెర దెరచిన.”

చిత్రకళాసాంకేతికముల బాగుగా నెరిగినవాడు గాని పైవచనము రచించినెరరు గదా ?

2. రసవాదపరిజ్ఞానము. I. 903.

చ. ఇనుము రసంబులో నుడుగ కెప్పుడు మానిన గాని కాదె కాం

చన మమరాద్రివాయనము సంతతమున్ వసియించి కాని యే

కనకము చాయ గాదు చిర కాలనుసేవన గాని కాదె న

న్యూనమున నిన్ దలంచు డొక మాత్రము చాలదే ముక్తికీశ్వరా.

పదవైచిత్రీ :

ఈ కవిరాజునకు సంస్కృతాంధ్రములయం దద్భుతపాండిత్యము కలదు. గావున నాభాషలపదసంపత్తి యీకావ్యమున పుష్కలముగా గోచరించు చున్నది. మరియు కావేరీతీరమున రాజ్య మేలుటచేత నాపరిసరమున ప్రబలియున్న తమిళ కర్ణాటభాషావాఙ్మయములప్రాబల్య మీకావ్యమున విశేషముగా నగవడుచున్నది. ఆంధ్రకవులకావ్యములలో సాధారణముగా కానరాని విచిత్రపదము లనేకము లీతని

రచనలలో కానవచ్చుచున్నవి. ఇట్టిపదప్రయోగవైచిత్ర్యము ఇతనికై లి కొక ముఖ్య లక్షణము. అట్టిపదములు కొన్ని మచ్చునకు వ్రాయుచున్నాను.

I. 523, కనుజ్జేటం బైన దావ గొనక (I. 832)

I. 226. యెల్లిడించి. I. 593. నెచ్చిత.

I. 836. నక్కెత్తికొనక. I. 902 ఎయిద నేరమి.

II. 18. రాగోత్కటంబున దావగొనక.

II. 25. ఆయగము.

II 383. జాలిమేలిల్లు.

II. 477. పురోభాగంబున పరభాగిల్లు.

పౌరపాటురచనలు :

భావోద్రేకపరవశు డగు నీకవిప్రభుడు కావ్యము నందలి పాత్రలను తనమనో వీధిని సన్నిధానము చేసికొని పరవశుడై వాక్యరచనమునం దొక్కొకచోట ప్రమత్తు డగుచున్నాడు, చూడుడు:

I. 387. మొదలు 401 వరకు మన్నుడు డిండ్రునితో ప్రత్యక్షముగా మాటలాడుచున్నాడు.

402. “వెరవున భుజిశౌర్యంబున సురవల్లభ పనువు నీవు చూడగ పర మేశ్వరునైన నోర్తు బెరసురనరఫణిదివిజాధిపతులు నాకెదురుదురే.”

403. “అని నెనరుముట్టం బూనిన కుసుమాయుధు పూనికి వజ్రాయుధుండు ఘనంపరచి తారు తారకాసురునిచేతనం బరాజితలై పరమేష్ఠిమరువు జొచ్చినవిధంబును విధి తద్వధ కుపాయం బయ్యు మామహేశ్వరుల వీర్యసంభవుం డైన కుమారుం డగునని హితోపదేశంబు సేయుటయు హరిగిరిజలు నైష్ఠికానుష్ఠా నులై హిమవంతబిరున నున్నవారు, వారికి సంగమంబు సేసి జగద్ధితంబు సేయు మిది యనన్యవిషయంబు నీవలనకాని యెరునకు సాధ్యంబు గాదు కావున నిన్నుం బ్రార్థించితిమి.”

ఇందు 403 ఆరంభము మొదలు ‘హరిగిరిజలు’ వరకు పరోక్షభాషణము పిమ్మట ప్రత్యక్షభాషణము మధ్య నొకక్రియ రచింపకుండుటచేత ప్రత్యక్షపరోక్ష భాషణములు కలగలుపై యన్వయము పొసగకున్నది.

మఱియొకటి ; II. 491. కుమారుని పట్టాభిషేకము 'పరమేశ్వరుండు శక్త్యాద్యనేకరాజచిహ్నంబులు దయసేసి దివ్యశస్త్రాస్త్రంబులు హస్త్యశ్వరథ పదాదిచతుర్భుజంబులు దయసేసి మరియు బారవతి వజ్రమయవర్మ' అనేకరాజ చిహ్నములు దయసేసి.

...." 'దయసేసి' యనుక్రియ ముమ్మా రనవసరముగా వక్కాణించుట చేత రచనయందు ౫వ యంత లక్ష్య ముంచక వ్రాసిన ట్లగపడుచున్నది.

3. II. 884. ఉమామహేశ్వరులు కుమారు ననేకవేదశాస్త్రాగమ పురాణేతిహాసకథాబృహత్కథాద్యఖిలవిద్యావేదికలయందు పారంగతుం జేసి—

బృహత్కథ యిటీవలి యాంధ్రచరిత్రకు సంబంధించినది. దేవసేనాని యగు కుమారస్వామి తనవిద్యాభ్యాససందర్భమున బృహత్కథ పఠించె నని వ్రాయుట వివరితముగా జూచుచున్నది. కుమారసంభవకర్త లైన ఉద్భట, కాళిదాస, నన్నెచోడులు బృహత్కథ పఠించి యుందురు. తమవిద్యాభ్యాసమునాడు తాము చదివినయిటీవలికథలు దేవతలవిద్యాభ్యాసమునాడు దేవతలు చదువుకొని రని వ్రాయుట కాలవ్యత్యాసదోషము కాని మరియొకటి కాదు. ఇట్టి పొరపాట్లు నెర సులుగా గొప్పదోషములు గావు.

ప్రేమ :

ఏకవియొక్క ప్రతిభయైనకు అతడు ప్రేమతత్త్వమును గూర్చి చేసిన రచనలవలన విశేషముగా వ్యక్తమగుచుండును. నన్నెచోడుడు రచించిన మిథు నములలో సీక్రిందివి గమనింపదగియున్నవి.

1. దక్షప్రజాపతి - అతనిభార్య 2. సతి — ఈశ్వరుడు 3. హిమవం తుడు - మేనక 4. రతీమన్మథులు 5. పార్వతీపరమేశ్వరులు.

1. దక్షప్రజాపతి - అతనిభార్య :

వీర లాదిమదంపతులు. వీరి కేబదిమంది కూతుండ్రు గలరని నన్నెచోడుడు I. 74 లో నుడివెను. కొన్నిపురాణములలో వీరి కరువదిమంది కూతు లని చెప్ప బడెను. అందు అదితిమొదలగు పదముగ్గురు కశ్యపునిభార్య లైరి. అశ్వినీ మొదలు

రేవతివరకు నిరువదియేడుగురు చంద్రునిభార్యలు సతీదేవిని ఈశ్వరుని కిచ్చి పెండ్లిచేసి దక్షుడు తనధర్మపత్నితో సుఖముగా జీవించుచు తన్ను గన్న బ్రహ్మదేవుని కంటె నధికు డను కీ ర్తి పొందెను.

2. సతి - ఈశ్వరుడు :

పరమేశ్వరుడు దాక్షయజ్ఞి మనోహరాకార నవయౌవన హావభావవిలాస విభ్రమసౌందర్యగుణంబుల కంతకంత కనుర క్తుడై యుండెను. వార లన్యోన్య రాగాతిరేకమున కామకేళీలాలసులై, కై లాసనగముమీదను ఆగిరిపార్శ్వములందలి మనోహరస్థలములందును హాయిగా విహరించుచు దాంపత్యధర్మములు నిర్వహించు చుండిరి. ఆప్రాంతములందు మత్తేభము లనేకములు హృదయాహ్లాదముతో ననేక ప్రకారముల మదనాన క్తిం బెనంగుచుండుట గని దాక్షయజ్ఞి సాభిప్రాయముగా పతివంక జూచెను. ఈశ్వరు డంగీకరించెను. ఆహా ! మన్నధుని మహిమ ! ఏమన వచ్చును ?

గీ. ఆదిమూర్తులు శివశక్తు లచలమతులు
హరుడు సతియును సురత్థార్థమై విహీన
తరము లగు మృగరూపముల్ దాల్చి రనిన
కామమాయల నెవ్వార లేమి గారు ?

ఇట్లు పరమేశ్వరుండును సతీదేవియు సామజకేళీలాలసులై విహరింప నద్యోగర్ప మున గజముఖు డుద్భవించెను. సంస్కృతకుమారసంభవ కథలలో లేని గణపతి జన్మమును నన్నెచోడు డిందు చేర్చినాడు. విఘ్నేశ్వరున కేనుగుముఖ ముండుటకు ఈకథలో శాస్త్రీయమైనహేతువు చెప్పబడినది. గర్భధారణకాలమందు దంపతుల మనస్సునందు, అందును ముఖ్యముగా శ్రీమనమునందు గాఢముగా నాటకొనిన రూపములు, అంశములు, సందర్భములు ఊరకపోవు. గర్భస్థ మగు శిశువుయొక్క భవిష్యద్రూపగుణాదులయం దివి యన్నియు తప్పక వ్యక్తము కాగలవు. ఈ శాస్త్రమునే యూజెనిక్సు అనునామముతో పాశ్చాత్యు లిటీవల వ్యవహరించుచు, దాని యభివృద్ధినిమిత్తము మిగుల కృషిచేయుచున్నారు. అది యటుండనిండు.

దక్షుడు కశ్యపయమచంద్రాదులైన యల్లుండ్ర యింద్ల కరిగి వారిచే నగౌ రవముగా పూజింపబడెను. కాని తనదురభిమానముచేత నీశ్వరుని విముఖుని చేసు కొని స్వగృహమున కరిగి, యీశ్వరు నవమానించుటకై యొకయజ్ఞమును చేయ

నమకట్టి నమస్తబంధుజనులను. దేవతలను ఆహ్వానించి, యాశ్వరునిమాత్ర మాహ్వానింప దయ్యె. సతీదేవి జగజ్జనకుం డగు తనజనకుని మహాత్వవిభుత్వము లకు మెచ్చుచు, పరమేశ్వరు నాహ్వానింప కుండుటకు హేతు వేమి యని ప్రశ్నించెను, జామాతపై ద్వేషముచే దక్షుడు పరమేశ్వరు డనుట విని నహింపక దారుణముగా శివుని దూషించెను. ఆమాటలు వినుచుండ నామెయొడలు మండ జొచ్చెను. మండదా మతి? భర్తృదూషణవాక్యములు వతివతలకు దేహము దాహము బొందించునగ్నిహోత్రములే కదా! ఆకోపాగ్నిచే లక్కబొమ్మవలె ఆమె భగ్గున మండిపోయెను. మహద్భుతము! భర్తయందు వతివ్రతకు గల పవిత్రమైన ప్రేమ కీయంశము అద్వితీయమైన యుదాహరణము. దూషించినవాడు తండ్రి; కాని దూషింపబడినవాడు జీవితేశ్వరుడు. ప్రేమమహిమచేత మనోనాథునియందు లీనమై పోయిన సతికి పరమేశ్వరునిగూర్చి చేయబడిన దూషణప్రసంగము అగ్నిహోత్ర మయి యామెను దగ్ధము చేసివైచినవి. ప్రేమతత్వము అభేద్యము కదా?

సతిమరణమునకు ఈశ్వరుడు మోరరౌద్రరూపము దాల్చెను. లోకభయం కరమైన యాకృతితో నందియు, విగుర్వించుచు గణాధిపతులను ఈశ్వరుని చుట్టు చేరి జగత్సంహారమున కుపక్రమించుచుండిరి. ఈశ్వరుని సెలవు గైకొని గణ నాయకులు దక్షాధ్వరశాల కరిగి మఖము మంగళలిపి గోమేధికసదనమున డాగిన దక్షుని పట్టుకొని శిరము ఖండించిరి.

పతిమరణదైన్యమున కోర్వక దక్షకాంత శివుని శరణుచొచ్చి పురుషలిక్ష వేడుకొనెను. కరుణామయు డగు నీశ్వరుడు దక్షుని మరల బ్రతికించి, యజ్ఞము సఫలము చేసి ప్రజాపతినియోగమునం దెప్పటియట్లు నిలిపెను.

తక్కినవారందఱు నెప్పటియట్లే యుండిరి. ఈశ్వరునికిమాత్రము భార్య వియోగము తటస్థమైనది. కైలాసము చిన్నబోయి చీకటిలో నున్నట్లున్నది. ఏమి యున్నను గృహిణి లేని దొకగృహమా? భృంగిరిటాదులహాస్యప్రసంగములు పర మేశ్వరునిమనోవ్యధ మాన్యులేక పోయినవి.

3. హిమవంతుడు - మేనక :

వీరలు పుణ్యదంపతులు. పరవ్రతములకెల్ల చక్రవర్తి హిమవంతుడు. అతనికి నిఖిలస్త్రీరత్నమైన మేనక అగ్రమహిషి. వారికి బ్రహ్మవరముచేత మైనాకు డను పుత్రుడుడువించెను; కాని ఇంద్రుడు వజ్రాయుధముచేత రెక్కలు ఖండించి

వైచునను భయముచేత మైనాకుడు సముద్రములో డాగెను. ఎట్టివారికైన నేదేని మనోదుఃఖ ముండకపోదు. కొడు కిట్లు దూర మయ్యె నని దుఃఖించి యాదంపతులు నతీదేవి తమకు కూతురై జన్మింపవలయు నని తపస్సు చేసిరి. సతీదేవి ఆదంపతులకు ప్రత్యక్షమై వారు కోరిన వర మిచ్చి మేనకగర్భమున ప్రవేశించెను.

పిమ్మట నొకశుభముహూర్తమున నాదంపతులకు పుత్రికయై పార్వతి జనించెను. కాలక్రమమున నామెకు యౌవన ముంకురించెను. ఆమెకు పరమేశ్వరుడే భర్త యగునని నారదుడు హిమవంతుని కాదేశ మిచ్చి చసెను.

అట పరమేశ్వరుడును, సతివియోగాగ్ని మనములో దగిలికొని కాల దానికి దనువు సేయ దలచియో, లేక స్కమ్ముగా తపము చేయ దలచియో హిమగిరికి వచ్చెను. హిమవంతు డీశ్వరాగమనమున కెంతయో ప్రీతుడై, యనేక విధముల నర్పించి పెక్కువరములు బడనియు దేవదుర్లభు డని మహేశ్వరుని బాసి పోనేరక చేతులు మోడ్చి దీనాననుడై యున్న కరుణించి “నీవురంబున కేదారేశ్వరుం డన వసియించెద నొడకుండు” మని వరదుడు వరమిచ్చెను. మహావ్రసాద మని హిమవంతు డానందపరవశుడై, తనకూతుం బార్వతి నాదేవునమ్ముఖమున నిల్పి,

సీ. ఈబాల దన్ను దా నెరిగినకోలె న

నన్యశరణ్య యై యహరహంబు

నిన్ను కొల్చుచు నుండు నీ విందు మాపుణ్య

మున జేసి వచ్చుట విని ముదమున

జూడంగ వచ్చె నిన్ జూచిన కోలె భ

క్త్యావేశమున జేసి జీవ మొడల

బాపిన మీపొందు వాయ నోపదు పాసి

తలరు గావున నిచ్చదగినవరువు

బనులు చేయుచుండు పార్వతి యునికికి

వరద యిచ్చగింపవలయు ననిన

నతనివిన్నపమున నంతకు భక్తవ

త్సలుడు నెమ్మనమున నంతసించె.

పార్వతియు నీశ్వరాధాన క్తయుక్త యై భక్తియు ననురక్తియు నంతకంత కగ్గలించుచుండ.

సీ. చమరీజబర్త్త మూర్జినుల బరీక్షించి
 నయమున నమ్మార్జనంబు సేయు
 కర్పూరతై లార్ద్రకస్తూర్ణికాకర్త
 మంబుల ననులేపనంబు సేయు
 కాశ్మీర మాంజిష్ఠగరుడాండహరిసీల
 ముక్తాఫలంబుల మ్రుగ్గు వెట్టు
 కుసుమపల్లవలతాకోరకంబుల జిత్ర
 దామంబు లొనరించు దావి మిగుల

పుష్పమందిర మొనరించు పుణ్యవారి
 సౌరభము వించి మణికలశముల నించు
 నచలపతిసుత మది నిట్టు లహరహంబు
 శివుని కనురక్తి పరిచర్య సేయుచుండె.

అట దేవేంద్రుడు తారకానురుచేతం బరాజితుడై మహేశ్వరతనూభవునిచే గాని
 యారాక్షసునకు మరణము లే దని విని, మన్మథుని పిలిపించి హరిగిరిజలు నైష్ఠి
 కానుష్ఠానులై హిమవంతంబున నున్నవారు. వారికి సంగమంబు చేసి జగద్ధితంబు
 సేయు మిది నీవలనన కాని యొరునకు సాధ్యంబు గాదు. నిన్ను ప్రార్థించితిమి.
 అనిన దర్పకుండు దర్పించి “శూలితపోభంగ మెంతపని దేవహిత మిదె చేసెద
 నని బయలుదేరె.

4. రతీమన్మథులు :

రతి యపశకునముల గాంచి కలగిన మదితో పతిరాక ప్రతీక్షించుచుండెను.
 మరుడును మరలి రాగానే యతనివలన కార్యగతు తెరిగి రతి యదరిపడి తల్ల
 డిల్లుచు హరుడు నెపమల్లి చూడుడు నాక్షణంబు. యథిలజగములు సంహార మగు
 రయమున. కాబట్టి అట్టియుగ్రునిపై పోరాడు పోకు మని విన్నవించెను. మరు
 మహేశ్వరునకు గల తారతమ్య మెంతో రమ్యముగా వర్ణించెను.

“కొని బాలు రైనను తిని పిప్పి యుమిసెడు
 చెఱకు విల్లని నమ్మి చేతబట్టి
 మెలతల తలవెంద్రుకల బొంది కందెడు
 నలరుపుష్పము లమ్ము లని తలంచి

తలిరాకు లై న గదల్చ నోపని మంద
 పవనుండు నొక పెనుప్రాపు గాగ
 నబలలు నోపిన నాకాశమున బాటు
 నవి శుకములు మూలబలము గాగ
 నెంతవేసవి ముట్టిన నెండ గమరు
 నవవసంతుడు తగునహాయంబు గాగ
 కాకిపిల్లల కోడు పికములు బోటు
 మగలుగా నుగ్రుపై బోవ దగునె మదన ?”

అని పెక్కుభంగుల నివారించెను. కాని ప్రయోజనము లేదయ్యెను.

రతిమన్మథులు హిమవంతము చేరి హరుని తపోవనము ప్రవేశించిరి. పార్వతి యెదుట నుండిన గాని ఈశ్వరుని తపస్సు చలింపజేయుట మదనునికి సాధ్యము కాలేదు. అంతలో నామె లతామందిరాంతరంబున కరిగి చరచరణసరసీ రుహంబులకు పుష్పాంజలి యిచ్చి కృతాంజలి యయ్యె. ఆ క్షణముననే ఆమె హృదయము మదనాస్త్రభేదిత మయ్యె. మోహపవరశ యగు పార్వతిముఖాలంకారము కనుగొనినంతనే పరమేశ్వరుని హృదయమును చంచలిత మయ్యెను. నిర్నిమిత్తముగ మనోవికార మగుట కేమి కారణమో యని భారుడు నలుగడలం బరికించి చూచి నీలాభ్రపటలమధ్యమున పుష్పచాపహస్త దైన మదనుని కనుగొని కోపించి, ప్రళయకాలాగ్ని రౌద్రోద్రేకమునం బెరిగి దహనాంబకంబు విచ్చి చూచిన క్షణములో మన్మథుండు భగ్గున మండిపోయెను.

శివునికి పార్వతిపై రాగము, మదనునిపై ద్వేషము పెచ్చుపెరుగుటచేత తపము చాలించి యతడు కైలాసమునకు మరలెను. విరహతాపపరవశయై పడిన పార్వతిని హిమవంతుడు స్వగృహమునకు గొనిపోయెను. రతి ప్రలాపించుచు చనుదెంచి పుష్పకోదండపల్లవభ్రమకరకేతనంబుల నచ్చువడియున్న మరుభస్మా కారంబు గని శోకపరవశయై పతిచే తపించుచుండెను. జీవముపై నాన విడచి వసంతాదు లెంత వారింపినను మానక కులపాలికాధమ వృత్తి నైనం బురుషుతోడ పరలోకమున కరుగవలయు నని మరణనిశ్చయము చేసి యగ్నిప్రవేశమునకు సిద్ధపడు చుండ నాకాశవాణి ‘వలదు. నీవతి పునర్జీవితుడగు. శాంతింపు’ మనెను. మన్మథుపునరావతారము నుద్ఘోసింది రతి నిరతిశయభక్తితో పరమేశ్వరు నారాధించుచుండెను.

5. పార్వతీపరమేశ్వరులు :

అట పార్వతియు నీశ్వరవిరహదహనదాహము సంపనోపక లీలోద్యానమున కేకాంతమున నరిగి పరమేశ్వరురూపము చిత్రించి చూచిన నైన నూరట యగునని సలక్షణముగా చిత్రించునంతలో చతురిక చేరవచ్చెను. పార్వతి లజ్జించి, చిత్రము కప్పి, పలకబోయి పరవశమయ్యెను. “ఈశ్వరుని నీవు ప్రేమించుట అనింద్యము— సద్వంద్యము— త్రైలోక్యపూజ్య మని చెలికత్తై సంబోధించి శిశిరోపచారము లెన్ని చేసినను అమెవిరహవ్యధ యథాక్రమమున నుండెను. తపోమహిమచే నర్పించి, మెప్పించి, ఈశ్వరుని భర్తగా బడసెద నని యామె తపోవనమునకు వెడల నిశ్చయించెను. మేనకాహిమవంతు లది తగదని వారించిరి. అంతఃపురప్రాధాంగనలు తమబలిమియు గలిమియు మెరయుచు నామెను భంగించుచు నగ్గించుచు తపఃప్రయత్నము మాన్పజూచిరి. యథార్థప్రేమమున కావృధాజల్పములతో పని యేమి ? “ఈ భవనమున నీశ్వరుండ పతిప్రాణము దేహము చిత్తవృత్తులున్” “పొండ”ని పార్వతి కోపించి తెగబలికెను. ఆదృఢనిశ్చయమునకు మరెవరును మారాడజాలలేరి. తలిదండ్రులను వీడ్కొని చతురికాదివయస్యలను కూడ గొని చని తపోవనము ప్రవేశించి హైమవతి యీశ్వరునిగూర్చి యథావిధిగా తపము చేయజొచ్చెను. వేసవిని పంచాగ్నిమధ్యమమునను, వర్షకాలమునం దంభోవాసి యైయును, దుస్సహ శీతోపేతంబు లగు హేమశిశిరంబులందు నిరంతరోదకవాసనియమమునను నిరాహారాది మోరతపోప్రతి నుండెను.

I. 913.

“ఇనుము రసంబులో నుడుగ కెప్పుడు నూనినగాని కాదె కాం
చన మమరాద్రి నాయసము
సంతతమున్ వసియించి కానియే
కనకము చాయ గాదు చిర
కాల సుసేవనగాని కాదె న
న్మనమున నిన్ దలంచు డొక
మాత్రము చాలదె ముక్తి కీశ్వరా.

అంతకును పరమేశ్వరుడు ప్రత్యక్షము కాలేడు. ఆమె పట్టు వదలలేదు. శరీరము చర్మాస్థిమయ మై కాష్టావస్థ నుండినను తపోనిష్ఠ సాగించుచుండెను. ఆమె నిశ్చల

తపోమహిమకు విశ్వమంతయు చలించిపోయెను. కైలాస మీశ్వరునితో కూడ వెండి బొంగరమువలె గిట్టున తిరుగజొచ్చెను. యదార్థప్రేమ మహిమ బిట్టిది. అది యిట్టి విశ్వభ్రాంతులకు లొంగదు. అప్రేమము విశ్వమునే కలవైచి వశపరచు కొనును. ఆతపోమహిమకు లొంగి మూడుకుసులవాడు సహితము కైలాసము దిగి రావలసినదే. అయినను కడసారి మరియొక పరీక్ష. ఈశ్వరుడు మునికుమారుని వేషము ధరించి పార్వతిని జేరవచ్చి కుశలప్రశ్నల గావించి, చతురికవలన నామె శంభుని ప్రాణేశుగా గోరి తపము చేయుచున్నట్లు విని హేళన చేసి పలువిధముల పరమేశ్వరుని నిరాకరించి పలుకుచు, తక్కుంగల దేవతలను వేవిధముల పొగడ జొచ్చెను. ఉపన్యాస మంతయు విని, పార్వతి యాకృతకమునికుమారున కొక్క జవాబిచ్చినది.

“జడుడ వై తెట్లు బ్రాహ్మణజాతి బుట్టి”

మునిసుతుడు మరికొంతతడవు శివదూషణ చేయుచుండెను. పార్వతి యాపలుకులు విననోపక, కోపావేశమున పరాజ్ఞులయై వెడలిపోబోయెను. త్రినేత్రుడైనను ఆమె నీక నేమి పరీక్షింప గలదు ? గౌరివిశ్చలభక్తియుక్తి కనురక్తుడై యీశ్వరు డాక్షణమే నిజస్వరూపముతో ప్రత్యక్ష మయ్యెను. హైమవతి యులికిపడి స్తంభించి నిల్చెను.

ఆమె మనశ్శరీరము లొక్కమారే వికసించెను. తపము సఫలమైనందుకు ఆమె కానందాశ్రువులు పొడమెను. సప్రేమముగా నామె యీశ్వరుని క్రీగంట చూడ సాగెను. ఈశ్వరు డాచంచలనేత్రియపలోకననుభారసప్రవాహమున మునిగెను. హర గిరిజ లధికప్రణయరసాపూర్ణసాగరంబులను నభిమానశీలంబులను నతిక్రమింప నున్నసమయమున చతురిక “మహాదేవా ! ఈమె కన్యాగణము సుప్రతిష్ఠితము చేసి పరిణయపూర్వకముగా పరిగ్రహింపు టుచిత” మని విన్నవించెను. అగు గాక యని హరుడు రజతాద్రికి మరలెను. పార్వతి తండ్రిగృహమున కరిగెను. హిమ వంతు డుత్సవము చేసి కూతుతపోవేషము మాన్చెను.

పిదప సప్తములును పంపి హరుడు హిమవంతునికూతుం దన కిచ్చి వివాహము చేయు మని కోరెను. మహాప్రసాద మని హిమవంతుడు సమ్మతించెను. భవుడు పెండ్లికొడుకై తరలి రాగా హిమవంతుడు సగౌరవముగా నెదుర్కొని తోడ్చెచ్చి శుభముహూర్తమున కన్యాదానము చేసెను. ముజ్జగములు మహానందముతో వెల్లివిరిసెను.

ఇదేసమయమున మన్మథుని పునర్జీవితాని చేయుట కని బ్రహ్మాదు లీశ్వరునితో “దేవా, మన్మథుడు దేవహితార్థ మింద్రాదులచే ప్రార్థితుడై మీకును మహాదేవికిని సంగతి సేయువాడై మీమీదకు వచ్చెను. అంతే కాని మీపై నెత్తివచ్చుటకు వాని తెన్నిగుండె లున్నవి ? ఈ శుభసమయమున మదనుని పునర్జీవితం జేయవలయు” నని విన్నవించిరి. “అంగజుడు జగంబుల కనంగుడై రతికిం బ్రాక్తస్వరూపుడై వర్తించునని వరదుండు కరుణించి వర మిచ్చి యతని పూర్వ నియోగమును దయ చేసెను. తక్షణమే తెఱవెడలివచ్చునట్లు వచ్చి మన్మథుడు రతిమౌల నిలిచెను. అప్పుడు

“తలుకొత్తెం దరహాస మానసమునన్ దట్టూర్చిపో మేన ము
త్పులకల్ గ్రక్కున బర్వె లోలనయనాం భోజాతపత్రంబులన్.
నెలరెన్ భోరన నుమ్మదాశ్రువుల ము ద్వేగంబు రాగంబుగా
నెలమిం జిత్తము తక్షణంబ రతి కా త్మేశావతారంబునన్.”

పార్వతి యకలుషితచిత్తముతో పరమేశ్వరుం బ్రేమించి ఎట్టియంతరాయములకు దలంపక, ఎట్టివిఘ్నములను లెక్కచేయక, శల్యావశిష్ట యగు సంతకు తపోనిష్ఠుండి పరమేశ్వరు నర్ధాంగలక్ష్మి కా గలిగెను. ఇట్టి కఠినతపఃరీతలకు లోనైన పిమ్మట గదా పార్వతియైనను పరముదేహార్థమును బడయగల్గినది ? బదువతనమున కాధిపత్యము బడసినది ? కవ్యకలును, పుజ్యాంగనలును. ఎప్పటికి నైదువతనమును కోరి పార్వతినే పూజించుచుందురు గదా ? అందరి మాటలేల ? శ్రీకృష్ణుని భార్యకాగోరిన రుక్మిణీసహితము “నమ్మితి నామనము సనాతనులైన యుమా మహేశులన్, మిమ్ము పురాణదంపతుల మేలు భజింతుగదమ్మ చాలపెద్దమ్మ దయాంబురాశివి గదమ్మ హరిం బతి సేయవమ్మ యీశ్వరీ” అని ప్రార్థించినది.

ఇంతవరకు బాగున్నది కాని యటుపైకథ కొంతరోత కలుగచేయుచున్నదని వ్రాయక తప్పదు. అష్టమాశ్వాసమున సుమా రొక నూరు పద్యగద్యములైన పిమ్మట హిమవంతుని యోషధప్రసన్నపురమున రాత్రి చీకటివర్షిసపిదప జారచోరాది గూఢచారుల చర్య లాయాశ్వాసాంతమువరకు వర్ణింపబడినవి. ఆ రచనలు

కొన్నిమాధుర్యహీనములై యనన్యము కలిగించుచున్నవి. అందలి బొజొంగులు, లంజకాండ్రు, అత్తగంటులు, చిల్లతర్కములు లోనగునవి యుత్తమకవుల మహా కావ్యములం దుండవలసినవి కావు. ఈకావ్యమునం దిచట నివి యప్రమస్తుతములు. గౌరవహీనములు నని యనకతప్పదు. అనాటి శ్రీమంతజీవనముయొక్కయు, విట విటీజనముయొక్క వృత్తివిశేషములయొక్కయు విచరములు కని యందు వర్ణించి యుండును. ఈ యంశముచో నన్నయభట్టారకునకును, నన్నెచోడునకును చాల వ్యత్యాసము కనబడుచున్నది.

పిమ్మట నవమాశ్వాసమున, పార్వతీపరమేశ్వరులు వివాహసంతరమున కైలాసము చేరినవెనుక నభ్యంతరమున వారిదాంపత్యమర్కములను రతివర్ణన మను పేర కవి మిక్కిలి యనన్యముగా వర్ణించినాడు. ప్రాచీనసంస్కృతాలంకారికులు కావ్యమునందు రతివర్ణనముండివలయు నని విధించియున్నందున రతి వర్ణింప కున్నచో కావ్యమునకు అదియొక లోపముగా పరిగణించి పండితులు తమగ్రంథమునకు గొప్పగౌరవ మొసంగ రని భీతిచేతనో, మరి యేహేతువుచేతనో యీ మైథునవివరములు కొందరు గ్రంథకర్తలు వర్ణించి యుందురు. రతి యవగా ప్రేమరసము సగౌరవముగా వర్ణింపబడును. అంతేగాని ఏకాంతము నభిలషించి శయనాగారముం జేరి తలుపులు మూసికొనిన దంపతులపై దండెత్తి, నక్కిపొంచి యక్రమముగా గదిలో దూరి నేరము చేసి రేయెల్ల రెప్పవేయక కొరతను దీసినట్లు గూరుచుండి వారిదాంపత్యమర్కముల నెల్ల వరుసగా రతివర్ణన మనుపేర వర్ణింప నెంచుట పరమానన్యము. వివేకలేశ మున్నవార తెవరును ఏదంపతుల శయనాగారమునందు నిట్లు జొరబడరు. తనతలిదండ్రుల దాంపత్యమర్కముల నెవడైనా లజ్జలేక వర్ణింపబూనునా ? అట్టి తలిదండ్రుల కెల్ల తలిదండ్రు లగుటచేత జగత్పిత లని పూజింపబడు పార్వతీపరమేశ్వరులమైథునమును వరుసగా బంధన క్రమములతో వర్ణించుచు కావ్యము వ్రాయుట గొప్పతప్ప. కావ్యమునం దిటీవర్ణనలు దైవమునెడలను పాతకునెడలను కూడ మహాపరాధము లని నా విన్నపము. అలంకారశాస్త్రనిబంధనల ననుసరించి రతి, మద్యపానవర్ణనమును గావించిన గాని ప్రబంధము సద్రసబంధురము కాదనియు. కావ్యలక్షణములకు లోపము కలుగుననియు భ్రమించి నన్నెచోడు డీకావ్యమునం దివి విధిలేక వ్రాసియుండును గాని మరియొకటి గాదని తోచుచున్నది. ప్రాచీననిబంధనగ్రంథములయం దత్యంత భయభక్తులు గల యిట్టికవుల స్వతంత్రబుద్ధి లానిర్బంధవేదికలపై బలిపెట్టిబడుచుండును. కావున నవి తలయెత్తి లోకము కనుపొడసూపుట బహుదుర్లభము.

6. ఇతరరసములు :

ఈకావ్యమునందు దాక్షాయణిమరణము, మన్మథునిమరణము, మిక్కిలి జాలిగొలుపునట్లు వర్ణింపబడినవి. గణాధ్యక్షులు దక్షాధ్వరధ్వంసమున కుపక్రమించునపుడును, దేవాసురయుద్ధసందర్భమునను పీఠరసము వెల్లివిరిసినది. రణమరణపరిచ్ఛేదులైన పతులతోడన మరణపరిచ్ఛేద లగుచునుండిన పుణ్యనతులు దీనానాధవిద్వజ్జనంబు నపారవసుధారాసారంబులన దేల్పుచు సర్వస్వదాసులై దానవీరముం బ్రకాశింపజేసిరి. మన్మథుని భస్మముచేయు రుద్రునందును దక్షాధ్వరధ్వంస దేవాసురయుద్ధములందును రౌద్రరసము పెక్కుతావులందు ప్రస్ఫుటమైనది. రణరంగనిహతుల రక్తమాంసముల హరించు శాకీసింధాకినీప్రభృతిపిశాచకృత్యములందు భీభత్సము విదితము.

గజేశోత్పత్తి, దాక్షాయణిమరణము, దక్షప్రజాపతిపునర్జన్మ, మన్మథదాహము, పునర్జన్మ లోనగు రంగము లద్భుతావహములు. భక్త్యావేశములో మతప్రాధ్యానముగా వ్రాయబడిన యిట్టికావ్యములలో హాస్యమున కెడము కనబడదు గాని కలహభోజను డైన నారదుడు శరవణసరస్సున నున్న కుమారుం గని నాటియాహారమున కమరేంద్రుం డెచ్చి పోరింతు గాక యని నిశ్చయించినపుడు నవ్వు రాకపోదు. కుమారుం జూచి వెరచి పరువులెత్తు నింద్రునందు భయానకము విస్పష్టము తన యెడ నెంతటిమహాపరాధము చేసినను పాటింపక పంచత్వంబు నొందిన దక్షుని పునర్జన్మజీతతుం జేసిన శరణాగతవత్సలు డగు పరమశివుని శాంతరూపమే శాశ్వతము.

ఉపసంహారము :

ఋతుమహిమచే మోళ్ళు చిగిర్చి మంటిదిబ్బలు సస్యవంతములై మనోజ్ఞములైనట్లు ఈకవి స్ఫుర్భనమాత్రముచేత ఎట్టినీరసాంశమైనను బహురసవంత మగుచున్నది. అట్టిచో రమ్య మగు కుమారసంభవకథ యీకవిరాజుచేతిలో రమ్యతమమై ప్రకాశించుచున్న దని వేరే చెప్ప నక్కరలేదు. వర్ణనాసామర్థ్యముచేత కథయంతయు బయస్కోపునందువలె మనోనేత్రముల యెదుట గోపరించుచునే యున్నది.

ఈతని వివిధాంశకుశలత్వమునకును, భావకేంద్రీకరణనైపుణ్యమునకును అపూర్వభక్తిమతావేశములు తోడై పదారువన్నెమెరుగుబంగారమునకు పరిమళమొసంగుచున్నవి. కావున సీకావ్యకర్త కాండ్రకపులలో నొక యగ్రస్థానము శాశ్వతముగా కల దని నిస్సందేహముగా వాకొనుచు విరమించుచున్నాను.

—గొబ్బూరు వెంకటానంద రాఘవరావు*

సంజయు రాయబారిము

కవిబ్రహ్మ తనభారతములో సంజయప్రతిమను మిక్కిలి సమర్థతతో సృష్టించియున్నాడు. సర్వశాస్త్రపారంగతుడును, వేత్తయు, రాజనీతికోవిదుడు నగు తిక్కనమహర్షియే సంజయపాత్రను స్వయముగ ధరించి ప్రదర్శించినట్లు గనపడుచున్నది. ఉత్తమవంశజాతుడు గాకపోయినా తనదీశక్తిచేత రారాజుయొక్క సభలో గౌరవస్థానమును వహించి ధృతరాష్ట్రవక్రవర్తికి చెల్లియై, ఆంతరంగిక సచివుడై కౌరవరాజ్యరథమును భీష్మవిదురులకు దీటుగ నడిపి యున్నాడు. కౌరవ రాజ్యనౌక తుపానులో చిక్కికొని క్లిష్టపరిస్థితులలో నుండగా సామోపాయమున దానిఁ దరిజేర్చుటకు వలయునుపాయము గల కర్ణదారు డితడే యని విశ్వసించ బడుట యాతని భాగ్యముగదా! పాండవపక్షమున శౌర్యమునకును ఖడ్గమునకును దీటయి, ఆకాలపురాజ్యతంత్రజ్ఞుల కెల్ల మేటియై శ్రీకృష్ణుడున్నాడు. ఏకాలము నందును ఎవ్వరికిని తీసిపోనికార్యచతురుడు ధర్మరాజు. ఈ యిరువురుద్దిట్టలను డీకొనుట కర్హుడని ప్రజ్ఞాచక్షుడగు ధృతరాష్ట్రునిచే బంపబడినవాడు సంజయుడు. ఇక వేరుయోగ్యతాపత్రము లెందుకు సంజయునికి?

సంజయునియెడ పాండవుల కెట్టియభిప్రాయము గలదో విచారితము. ఇతడు శ్రీకృష్ణునకు భక్తుడు. ఈతని 'లెన్నదనం' బర్జునునకు నచ్చినది. ఉభయులును ప్రేముడి గల బాలనలు లట, మఱియును ధర్మజునితోడి రాయబారిము ముగించిన వెనుక, సెలవు గైకొనుచు సంజయుడు 'నే నాడినమాటలలో గలుగు లోపముల సైరింపుము' అని వేడుకొనఁగా ధర్మజు డాడినమాటలు గమనింపఁ దగును.

గీ. పోయివత్తు గాక యాయున్నయందలు

వినగ నాడి తీవు విశదభంగి

నొక్కమాట యయిన నుచితంబు గానిది

గలదె యి ట్లనంగ వలయు నెట్లు ?

క. ఎదురున్నరూపు వలుకగ

మది గటకట బడవు నీవు దుర్జయమును బె

ట్టిదమును బెండును నగు పలు
కొదవదు నీనాలుకకు నయోన్నత యెపుడున్.

క. నీవొండె విదురు డొండెను
గావలయుం గాక యిట్టి కార్యంబులకున్
రా వేతె కలరె తగువా
రీవినయమునేర్పు గలదె యితరుల కెందున్.

నకలధర్మవిదుం డైన ధర్మజునిమనసున కెక్కునట్లుగా దురుసులు గాక జల్లు
పొల్లులు లేక మాటలాడి జయప్రదములుగ రాయబారములు జరిపి, స్వామికార్య
మును నిర్వహించుకొన్నాడు.

సంజయుని రాయబారమునకు బంపునపు డున్న పరిస్థితుల ముందుగ దెలిసి
కొనవలసి యున్నది; జూదమునకు పూర్వము కౌరవపాండవులు పైతృక మయిన
రాజ్యమును చెరినగంబుగా బంచికొని కుడుచుచుండిరి. మొదటిజూదములో పాండ
వులు తమభాగము నోడిపోగా, కల్లోలముల నడంచుటకై ధృతరాష్ట్రుడు వారి భాగ
మును తిరిగి యిచ్చివేసెను. పునర్ద్వ్యతములో నోడిపోయినవారలు అజినవల్కలం
బుల గట్టి, కందమూలఫలాశనులై బ్రహ్మచర్యంబునం బండ్రెండేండ్లు వనవాసంబు
నొక్కయే డజ్ఞాతవాసంబును సేసి యందెఱుంగబడిరేసి వెండియుం బండ్రెండేండ్లు
వనవాసంబును నొక్కయే డజ్ఞాతవాసంబు సేయవలయు నని నిశ్చయింపబడెను.
ఓడిపోయినవారిరాజ్య మేమి గావలయునో అందు జెప్పం బడలేదు. పాండవులు
తమరాజ్యము నెవరికిని ఒప్పగించలేదు, ఒకరిని బెట్టి యేలించుకొనలేదు. తమకు
గానిది యేమయినను నరియే యని యూరకుండి యుందురు. లేక పరు లనుభ
వించుటకంటె బంధువు లనుభవించుటయే మేలని తలంచి యుండవచ్చును.
వనవాసము అజ్ఞాతవాసము ఎట్లో గడపంబడినవి. ఉత్తరగోగ్రహణసమయమున
అర్జునుడు గుర్తింపబడెను. అప్పుడు దుర్యోధనుడు భీష్మాదులఁ జూచి, 'యీపద
మూడవయేటికొంత' గలుగం బార్థుండు దన్నెఱింగించుకొనియె ఎక్కువతక్కు
వలు నిరూపించి భీష్ములు దీని సేవయింప నర్హు' అని చెప్పి, భీష్ముడు—

సీ. రెండవయేట నొక్కం డధిమాన మి
లైక్కిన యన్నెల లెల్ల గూర్చి
కొన బదమూడుహోయనములు దప్పక,
నిన్నటితోడన నిండె యంత

అని నిర్ధారణ చేసెను. కాని యీతీర్పును దుర్యోధను డంగీకరించినట్లు గనుపడదు. పాండవుల పక్షమునుండి రాయబారిగా వచ్చిన ద్రుపదపురోహితునితో కర్ణుడు—

గీ. దీన నేమి తప్పు కానకు నేగిన
యతఁడు సమయవృత్తి నాక్రమించి
తండ్రిపాలు మాకు దగు నంచు నడియరి
తనము సేసి రాక తప్పుగాక.

యని జూపి చెప్పగా భీష్ముడు మరల—

క. నరు డాలవెనుక వచ్చిన
గురురా జడుగంగ పీపు గురుడున్ గృవుడున్
గురుసుతుడు వినగ వారల
చిరసమయము దెగుట యేను జెప్పనె తెలియన్.

అని ఉత్తర మిచ్చియున్నాడు. ఇది యట్లుండె.

ఉత్తరవివాహ మయినవెనుక విరాటునిమందిరమున బంధుజాలమంతయు సభ జేసి భావికర్తవ్యమును చర్చించిరి. సాత్యకి, సహదేవుడు మున్నగు యువకులు ఖడ్గవాదము గావించిరి. ద్రుపదుడు, బలరాముడు మున్నగువృద్ధులు కార్యవాదము ననుసరించి, సామోపాయమున కార్యము సాధింప వలయు నని నిశ్చయించి. ద్రుపదపురోహితుని రాయబారిగా బంపిరి. అప్పటికే సమరసన్నాహములు చాల వరకు పూర్తి యయ్యెను. భరతవర్షములోని రాజు లెల్లరును ఏడక్షహిణులు పాండవపక్షమునను, పదునొకండక్షహిణులు కౌరవపక్షముననుగా ఉభయపక్షము లను జేరియుండిరి. అయినను ద్రుపద పురోహిత రాయబారముయొక్క యుద్దేశమును విరాటుని నిండుసభలో శ్రీకృష్ణు డిట్లు చెప్పియున్నాడు.

“ఇది ఇక్కడికార్యంబునకుం దోచిన తెఱంగు. అక్కడివారిచిత్తవృత్తి యెట్టి దగుట యెఱుంగము. ఎదిరితలంపెఱుంగక యది కార్యం బని నిశ్చయింప నగునే. కావున నియ్యవసరంబునం దగినమానిసి నందులకుం బుచ్చవలయు. దుర్యోధనుండు వీరికి రాజ్యంబు పాలిచ్చిన మేలు. అట్లు గాక తక్కిన నప్పటికి బోలినపని సూచించుకొందము.”

దీనినిబట్టి పాండవులు గోరినది తమపా అని తెలియనగును. సగ మని నిర్ధారణగ జెప్పుకున్నను భాగ మనగా సగభాగ మని యెంచవచ్చును. అప్పటి కింకను

తమపక్షమున ఎన్నిసై న్యములు చేరునో తెలియకపోవుటచే గాబోలు భాగ మియ్యని యెడల యుద్ధము జరుగు నని చెప్పలేదు. శత్రువులు సమరస్నాహము చేసికొనక అశ్రద్ధతో నుండుటకై యీ విషయమును స్పష్టముగా జెప్పియుండక పోవచ్చును. అయినను సమరస్నాహములు మాత్రము తీవ్రముగా జేయబడుచుండెను. పురోహితుడు రాయబారమునకు బోవులోపలనే ఏడక్షాహిణులును సమకూడెను. ఇంతలో ప్రతిపక్షలకును పదునొకండక్షాహిణులసైన్యము సన్నాహ మయ్యెను; ద్రుపద పురోహితుడు రాయబారమునకు వచ్చెను. ప్రత్యేకము రాజును ముఖ్యసభ్యులను సందర్శించి ఉచితవాక్యములచే వారి హృదయముల మరల్చెను. రాయబారమును గూర్చి చర్చించుటకై సమావేశమయిన కౌరవరాజసభలో పురోహితుడు తనసందేశము నిట్లు వచించెను.

సీ. ధృతరాష్ట్రపాండుభూపతులు సహోదరు
లగుటయు వారలయాత్మజులకు
దమతమతండ్రులధనముల గైకొన
దగుటయు మీకు నందఱకు జూడ
నుచితంబ కాదె —

గీ. అదను దప్పకుండ నమ్మహాత్ముల నెమ్మిఁ
బిలువఁ బించి హితము బ్రయము రెండు
పక్షములకు నగుట పాటించి తగవుమై
గొంతభూమి యిచ్చి కూడి మనుడు.

పైరెండుపద్యములను బట్టియు రాయబారి నిక్కచ్చిగ సగముభాగము కోరలేదు. తండ్రిహక్కు సనుభవించుటకు పాలడవు లర్హు లనియు, కొంతవారి కియ్యవలసిన దనియు మాత్రమే యతడు కోరియుండెను. ఖండితముగ నగ మియ్యవలసిన దని కోరకుండుటచే పాండవులు లోబడి తక్కువ గోరుచుండి రనిగాని, బేర మాడు పద్ధతి వారికి తెలియ దనిగాని చెప్పటకు వలనుపడదు. భాగమే యియ్యనను పట్టు దలతో నున్న దుర్యోధనుని 'అంత యంత యి' మ్మని యడిగి. మొదటనే వారిని బెదరగొట్టి కార్యముఁ జెడగొట్టుకొనుట తెలివి గాదు. షరతులవిషయమును ముఖావముగ నుంచి కౌరవులను రాజీకి ఉన్నుఖుల జేయుటయు వారి యభిప్రాయ మును మ్రోగించి చూచుటయునే యీ రాయబారముయొక్కఉద్దేశము. కృష్ణుడు జెప్పిపంపినదానికి బ్రాహ్మణుడు జెప్పినది యనుకూలముగనే యున్నది.

నున్నపాండవులు స్వల్పభాగమున కంగీకరింప రనుట నిశ్చయము. అందఱును కలసియుండ మను నెవముతో సమరము చాలించినచో యుద్ధమునకై తోడ్పడ వచ్చిన వారెల్లరును తమదేశములకు వెళ్ళినతరువాత ప్రస్తుతము మనస్సులలో నున్నవేడికొంతతగ్గిన వెనుక సందిషరతులు గుదురుట సులభము. దుర్యోధనుడు రారాజుగ నుండి తక్కిన కురుపాండవులెల్లరును అతని పంపుసేయుచు సామంతులై యుండుటయే యతని యాశయము. ఆదరము నటించి, యుద్ధము మాన్పి, పాండవుల రావించి, తనతో కలిసియుండు మని కోరుటకై యతడు రాయబారము బంప నిశ్చయించుకొనెను. ధర్మరాజు చెప్పినట్లు కౌరవపక్షమువారిలో ఉభయ పక్షములకును విశ్వాసపాత్రులై రాయబారము నడపనమర్థులు విదురసంజయులు. భీష్మద్రోణులు తమకౌళమును కత్తితోఁ జూపగలరు; గాని రాయబారపుజూదపు పెత్తులకు ఒనికెరారు. విదురసంజయులలో విదురునకు పాండవులపై గలప్రేమ మిక్కుటము. ధృతరాష్ట్రునిదుర్వ్యవసాయములకు లొంగడు. సంజయుడు సమర్థుడును సధర్మడునే గాని తాను ధృతరాష్ట్రునియంద్యోగి నని మరువజాలడు. కనుక ధృతరాష్ట్రుడు పని కతనికే నియమించెను. ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునికి చెప్పి పంపిన సంగతు లీ క్రిందిపద్యములవలన దెలియనగు.

గీ. పాండునరపాలసుతు లుపప్లావ్యమునకు
వచ్చియున్నారు, నీ వేగి వాసుదేవ
సహితముగ వారిఁ గని, తద్విషాద మేమి
భంగి మాను నమ్మెయి దగఁ బలుకవలయు.

గీ. మనల నింక నమ్మ రనృతాత్ము లన్యాయ
పరులు గర్వ లనుచు బాండుసుతులు
గూడి మనుట కియ్యకొననేర రై నను
ధర్మజుండు గలఁడు తగవు నడఁప.

కం. నెయ్యము పాటించి కడున్
దియ్య మెనగ నలుక లెల్లఁ దీరెడు నటుగా
గయ్య మను తలపు లోనుగ.
నయ్యమనందనుఁడు మానునట్టి తెఱఁగుగాన్.

వ. శాంతిప్రకారమునం గార్జుంబు నడిపి యొక్కటియై మనుట యొడగూర్చి
రమ్ము, రథం బెక్కి పొమ్ము.

ఇందులో పాలిచ్చుమాట లేదు. లేదనియు జెప్పడు. యుద్ధము మాన్పి కలిసి యుండున ప్రార్థనలు జేయవలయు నట. పాండవులను సైతము తనబిడ్డలుగ జూచు కొనును. దుర్యోధనుడు రారాజు గనుక తనతక్కిన కుమాళ్ళ వలెనే పాండవులును తనతో గలిసి సుఖముగ జీవించవచ్చును. అనగా రాజకుమారులవలె అన్నవస్త్రము లకు లోపము లేక రాజోపచారముగ జీవించవచ్చు నని యర్థము. దుర్యోధనాదులు బ్రాహ్మణునితో బాగము లేదని చెప్పివైచిరి; గాని సంజయరాయబారమునకు మాత్ర ముడ్డు రాలేదు.

ఇట పాండవులసంగతి యోచింతము. బ్రాహ్మణుడు తిరిగిపోయి దుర్యోధనాదులు భాగ మిచ్చునుద్దేశముతో లే రనియు, భీష్ముడు కోపించి చెప్పినను ప్రయోజనము లేకపోయె ననియు చెప్పియుండును. అందుచే సంధి యగునను ఆశమాత్రము విడిచి ధృతరాష్ట్రుడు బంపురాయబారికై వేచియుండురు. అందు చేతనే పాండవపక్షమున సంజయునితో మొదట యుద్ధప్రసంగమే జరిగినది గాని సంధిప్రసంగము జరుగనే లేదు.

సంజయు డుపప్లావ్యపురమునకు వచ్చి, మొదట శ్రీకృష్ణార్జునుల సందర్శించెను. వా రాతని సమాదరించి కార్యము విన్నవించగా అర్జును డుత్సాహముతో ప్రత్యుత్తర మీయ బూనుకొనుటయు, కృష్ణు డాతని వారించి, కౌరవుల కంత్యకాల మాసన్న మయిన దనియు, వారందఱును అంత్యకోర్కెలను దీర్చుకొని మరణ శాసనముల వ్రాయించి యుంచుకొనవలయు ననియు, తీక్షణమైన ప్రతాపవాక్కులతో ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. మరునాడు ధర్మరాజు సభ గావించి రాయబారము వినిపింప గోరెను.

ధృతరాష్ట్రుడు మీయందఱితేమమును మొదట విచారించె నని చెప్పగా, ధర్మజుడు ద్వంద్వార్థముగా మాపెదతండ్రియొక్క కృపాతిశయముచేతనే యిప్పటి కీవిధముగ నున్నా మని చూపి చెప్పి, తిరిగి యందఱియొక్కయు కుశలప్రశ్న మడిగి వరుసగా నీక్రిందిప్రశ్నము లడిగి, యక్కడిసంగతులు విచారించెను.

1. ద్రోణకృపాశ్వత్థామలు సుఖముగ నున్నారా ?
2. భీష్మునికి తేమమా ? కౌరవు లాతనిమాటలను గౌరవించురా ?
3. బ్రాహ్మణవృత్తుల నిలిపి వారిని మన్నించుచున్నారా ?
4. గడిదేశముల రాజులతో కలహములు లేవు గదా ?

5. మోషయాత్ర కురుకుమారులకు జ్ఞాపక మున్నదా ?

6. అనిలో నర్జును నెదుర్కొని కౌరవులు బ్రతికిపోవుట సాధ్యమా ?

7. కౌరవులు కర్ణునిమాటపట్లనే యున్నారు గదా ?

ఈ ప్రశ్నల కన్నిటికిని సంజయుడు సరి యయిన ప్రత్యుత్తరము లిచ్చెనేని కౌరవరాజ్యముయొక్క గుట్టుమట్టంతయు బయల్పడును.

1, 2, 3 ప్రశ్నలవలన కౌరవులలో నేకాభిప్రాయములు లేక, అంతః కలహములు మెండుగ నున్న వనియు, దేవబ్రాహ్మణవృత్తులు నశించుచున్న వనియు, మహావీరు లగు పెద్దలెవ్వరును కౌరవపక్షమున నుత్సాహముతో యుద్ధము చేయరనియు తేలగలదు. నాలుగవప్రశ్నవలన గడిదేశముల నున్న అడవిజాతులు రాజ్యముపై దండయాత్రలు జరిపి జనులను బాధించుచుండుటచే, కౌరవులు ప్రజానురాగము వడయ లేదని స్పష్టమువును. 7వ ప్రశ్నవలన పురోహితుడు రాయబారమునకు వచ్చినప్పుడు దుర్యోధనాదులకు ప్రతినిధిగా కర్ణుడే రాజ్యభాగ మిచ్చుట లేదని చెప్పియుండుటచే వారు భీష్మునిమాటపట్లలో లేక, కర్ణుని నాయకత్వమున నుండుటచేత, సంధి పొనగక యుద్ధమే సంభవించు ననియు, 5, 6 ప్రశ్నలవలన తమకే తప్పక విజయము చేకూరు ననియు తెలిసికొనదగును. ఈ ప్రశ్నలకు సంజయు డిచ్చిన ప్రత్యుత్తరములవలన నాతనిచాతుర్యము గ్రహింపదగును.

సంజ : కౌరవపక్షమున దుర్మార్గులును సన్మార్గులును గలరు. పెద్దలు చెప్పినను దుర్యోధనాదులు వినునట్లు లేదు. దుర్మార్గులమీద కోపముచే నీవు యుద్ధము ప్రారంభించితివేని, నీవనినప్రకారమే నీవు గెలుచుటయే నిశ్చయము. అందుచేత, దుర్మార్గులమూలమున పెద్దలు సహితము చావవలసివచ్చును. అయినను నీవు కృపాకుడ వయి, సంధి సేయ నిశ్చయించితివి, గనుక వారందఱింక శ్రేయముగనే యుందు రని ముందఱకాళ్ళకు బంధము వైచి జవా బిచ్చినాడు. ధృతరాష్ట్రునిదుశ్చరితమే మీయిప్పటిదుస్థితికి కారణమందు వేని అదియును శుంతవ్యమే. అతడు స్థిరచిత్తుడు గాకపోవుటచే గొడుగుల దుశ్చరితమును నావలేక పోయెను గాని ఇప్పుడతడు పశ్చాత్తప్తడై శాంతచిత్తుడై యున్నాడు మీరాతనిలో సంధి చేసికొని కలిసిమెలిసి యుండినచో, నతడు మునుపటివలె దుర్యోధనాదుల దుర్వ్యవసాయములను సాగనీయడు. నీయజాతశత్రుత్వనామమునకు దగునట్లు

వారు మునుపు చేసిన యవకారముల నన్నిటిని మరచిపోఁ బ్రార్థించెదను. మీరు దేవవ్రాహ్మణుల కిచ్చినవృత్తులు కౌరవులు నిరాటంకముగ జెల్లించుచున్నారు. దాని విషయముమై నీవు విచారము పెట్టుకొన నవసరము లేదు. మీపరాక్రమము లోక విదితము. మీరు మహాపరాక్రమవంతు లయ్యును శాంతాత్మ లగుటచే యుద్ధము నకు గడంగ రని జనులు చెప్పుకొనుచుందురు. అని చెప్పి మీరందఱు ఐనగా కొలువులో జెప్పు మని మీతండ్రి వచించిన పల్కులు గలవు. సావధానముగా వినుం డని కోరగా ధర్మరాజాశుష్కప్రియములకు గినిసి, అయ్యా, ఇరుగో నా తమ్ములు. ఆయన కృష్ణుడు. వీరు నాబంధువులు. తండ్రి నిన్ను జెప్పుమన్న దంతయు వినుటకు సావధానముగనే యున్నారు. అని ఎఱుగనివానితో జెప్పిన పేర్లవరసగా జెప్పి గంభీరించి యూరకుండెను.

అంత సంజయుడు ధర్మరాజుయొక్క గంభీరవాక్యములచే సంధియెడ గొంత నిస్పృహ జెంది పైకి గన్నట్టనీయక మరల నిట్లని సందేశముం జెప్ప ప్రారంభించెను.

సంజ : అయ్యా, సావధానులరై వినుడు. ధృతరాష్ట్రుడు సంధికార్యము నెడ మిగుల నానక్తుడై యున్నాడు. నా ప్రయాణమునకై రథము నాయన స్వయముగ బిన్నించినాడు. జగదమువంటి తేలికపనులకు మీయట్టియుదాత్తు లుత్సహింపరు. దుర్యోధనునివలన మీవంశమునకు గలిగిన యవకీర్తిని నీవ పాపవలయు. నమరము జనక్షయమునకు గారణము. గెల్చినను ఓడినను దుఃఖమే యగును. వృద్ధులను బాలురను సఖులను బంధువులను గురువులను జంపి పడయగలనుఖములు దయామయుడ వైన నీ కేపాటి రుచించును ?

అదియును గాక - నీవు యుద్ధమున కంగీకరింపవు గాని కృష్ణభీష్మార్జునాది మహాయోధనంపన్నుడ వైన నిన్ను గెల్పుట దేవతల కయినను సాధ్యమా ? భీష్మద్రోణకర్ణాదులం గూడిన దుర్యోధనుని జయించుట కెవరితరము ? ఇట్టి మీకు అన్యోన్యకలహము మేలుగా దని పక్షపాతములేనివా రెల్లరును జెప్పగలరు. అయ్యా, క్రోధము శాంతింపుము. దానికి భీష్ముడును సర్వలోకంబును సమ్మతించును.

ధర్మజుడు : సంజయా ! ఎందుకు నీకీ ఉలుకు ? నేను యుద్ధము దక్క మతేదియు నక్కరలేదంటినా ? పోరాటము లేక కోర్కెలు ఫలించెనేని వెట్టివాడైనను పోరున కుత్సహించునా ? ధనతృప్తిపీడితులు కామపూరికై దుష్కర్మము

లొనరింతురు. కాని ఉచితము లయినసౌఖ్యముల గోరునట్టివారు దురంతములకు జొత్తురా? పెనకువలు సంతాపకాలు గాక సుఖావహములా? తండ్రి రాజవిహ్నముల మాకుమాత్ర మేల యొనగఁడు? వెనుక తా నవినీతుడై వర్తించినను ఇప్పుడు మమ్మయినను న్యాయమున వర్తించు మని బుద్ధి చెప్పెడి యుక్తమె కదా? ఎదుటి వారును మనయట్టివారని భావించిననే సంది హాసగును గాని “మాకు కుడుము, మీకుమాత్రము తుంపు” అనుపద్ధతి ననుసరించినచో మనసు తెల్లు గలియును? అదిగాక ఎందుకు నీవు మమ్ములను ‘సంది-సంది’ యని వేధించెదవు? ధృత రాష్ట్రుడు మనకు క్రొత్తవాడా; హీనస్థితియం దున్న మమ్ము రావించి రాజ్యము వదిలించుటకు? ఆయన వెట్టివాడు గాడు. నీవును పక్షపాతము లేనట్లు మాట్లాడి ముందు మాపరాక్రమము బొగడి వెంటనే వారిని జయించుట సాధ్యము కాదని చెప్పితివి. ఉభయుల బలాబలములును అర్జునునిగాండీవమును భీమునిగదయునే నిర్ధారణ చేయగలవు. ఆ సంగతి నటుంచి, బుద్ధిమంతుడవు నీవు వచ్చి కోపోపశమ నంబుగా బల్కితివి. ఇదివఱకు వారి నేరముల నన్నిటినీ సైరించితిని. ఇంకను సైరింతును. మాతండ్రి మమ్ముల బిలిపించి మాభాగపురాజ్య మిప్పించి ఇంద్రపన్థమో లేక మఱియొకపట్టణమో మాకు రాజధానిగ నేర్పరుపు మనుము. అంతటితో అన్ని చిక్కులును దీరును.

పైరెండుసంభాషణల సారాంశ మిది. దయామయుడ వై యుద్ధము మాన వలసిన దని సంజయుడు ప్రార్థించినాడు; భాగముసంగతి యెత్తుకొనలేదు. సరే, యుద్ధము నాకక్కఱలేదు. రాజ్యభాగము మాత్రము తప్పక యిప్పించుమన్నాడు ధర్మరాజు. ఇక మఱి వాదమున కవకాశము లేదు. సంజయునిమంత్రము పూర్తిగ పారలేదు. అంతట—

సంజ : రాజా! నేనింతసేపు జెప్పినను నాకింకను తృప్తి గలుగలేదు. నీవు వినువులేనివాడ వగుటచే మఱల నొక్కింత జెప్పదానితి. అయ్యా! నీవు రాజ్యభాగమును గోరితివి. అహింసాధర్మమును అనింద్యదరిత్రయనే నీరాజ్యములు మఱి యింకొకరాజ్యము నీకెందుకు? కౌరవులు దుర్మార్గులై పంచి యియ్యనిచో, నీవు యుద్ధము చేసి గెల్చి, నెత్తురుకూడు దినుట కంటెను బిచ్చమెత్తుకొనుటయే మీసుచరితమున కనువై యుండును. క్రూరకర్మ మొనర్చుట కిష్టము లేకయేకదా పన్నెండేండ్లు వనవాసంబును ఒకయే డజ్జాతవాసమును నల్పితివి. ఇప్పుడు యుద్ధము నకు దిగి, యిదియంతయు వృథచేయుదువా? రాజసూయాధ్వరముచే రేవ

బ్రాహ్మణుల తృప్తిపరచి శమదమాదుల బడసిన పుణ్యమూర్తివి. సీన్వచ్చదాత్రిము నకు హింసాకళంకమును బట్టనీయకు. జూదరు లైన దుర్మార్గులనే రాజ్యమును నెత్తిన గట్టుకొన నిమ్ము. గురువులను వెదకి వెన్నాడి వట్టి గొంతులు గోయకుము. కోపము నడంచుకొమ్ము.

ధర్మ : సంజయా ! నీవు చెప్పినది నే కాదనను. కోపము నివారింప దగి నదియు అహింస ఉత్తమధర్మ మనియు నే సంగీకరించెదను. వంశదూషకులను లోకకంఠకులను నిర్మూలము గావించుట ధర్మ మని పెద్దలు జెప్పుదురు. శ్రుతియు లకు సంగ్రామము ధర్మ మవునో కాదో నీవే నిర్ణయింపుము. మన కీచితర్కముతో నవసరము లేకయే కర్తవ్యకర్తవ్యము లను నిర్ణయింపగలవాడు వాసుదేవుడు గలడు.

అనిన విని జనార్దనుడు సంజయున కిట్లనియె :

కృష్ణ : నే నెప్పుడు పాండవుల శుభము గోరెదను. పుత్రపౌత్రులతో నొప్పు ఆంధికేయునకు చేటు రాకుండు గాక యనియు తలంచెదను. నీవు రాయ బారమునకు వచ్చుట నాకు సంతోషము, కాని ధర్మరాజుయొక్క మాటలు సంధి కవకాశ మిచ్చునట్లు తోచవు. ధృతరాష్ట్రుని తియ్యనిమాటలకు ధర్మరాజు సంత సిండువాడు కాడు. కౌరవులతో కలిసి యుండుట కాయన యంగీకరించినను మేలే. లేక తమతండ్రిపా లి మ్మని యెత్తివచ్చినను తప్పుగాదు. అవసూనపుత్రుకుతో అహింసాపరు లని పేరొందుట కంటె ప్రతాపమును జూపుటయే మేలు. శ్రుతియు లకు సంగ్రామము కులధర్మము, పరాక్రమవర్గులు ఇచ్చువారే కాని వేడుకొనువారు కారు. తమన్యాయార్జితధనమును ఒరు లవహరించినప్పుడు ఉపయోగించుకొనుటకే కదా శస్త్రాస్త్రములు నిర్మింపబడినవి ! అది యట్లుండె. నాడు కొలుపులో ద్రౌపది కొదవిన మానభంగమునకు నీ వేమి జెప్పుదువు ?

సంజ : ఈ సంధిమాటల సమయమున నది తలంపునకు రానిచ్చినచో కార్య మొనగూడుట దుర్లభము.

కృష్ణ : సంజయా ! అది చాలక కర్ణుడు కూరిమికల మఱియొకమగనిని వెదకికొ మ్మని పాండవపత్నికి చెప్పెను.

క. నరునకు నది వాఙ్మయ మగు

శరమై హృదయంబు నాటి చలియింపక దు

ర్భరవేదన జేయంగా

చిరకాలము తచ్చికిత్స చేసెనె చెప్పమా !

దుశ్శాసను డన్నట్లై వీరు గొడ్డువోయిరి కాని వీరిపొరుషంబువలన వారికి నేమి ఫలించె ? కావున సంధికార్య మత్వంతదురటం దని తలంచెద. అయినను పాండ వేయుల నెట్లయినను ఒడంబరిచి నేనే అదటికి వచ్చి కౌరవులకు బుద్ధి జెప్పి, సంధి కొడంబరుప జూచెద. వారు న్యాయమైన నాయేర్పాటున కొడంబడి పాలీయనివో పాండవజాణగ్నిచే గాక వారి లోభ మను చిచ్చుచేతనే దహించుకొని పోదురు.

క. ఏ నీపనికై వచ్చెద

తా. నొప్పదలంచె నొండె, దప్పదలంచెన్

దానన నెగడెద మే ము

మూనవనాథునకు జెప్పుమా చుతమెల్లన్.

వ. అనిన విని సంజయుడు ధర్మతనయునితో అట్లయినఁ గడులెన్న గదా ! నా వచ్చినకార్యంబు సఫలం బయ్యెగదా ! పోయి వచ్చెద ననియెను. ధర్మజుడు సెల విచ్చుచు చివరకు సంధివిషయమై ధృతరాష్ట్రునికి జెప్పు మని యిట్లు చెప్పి యున్నాడు.

మమ్ము శైశవంబున మాతండ్రి రాజ్యపీఠమున నిల్చి ప్రభుత్వ విచ్చి ప్రోచి పేరు గాంచితివి. ఇప్పు డుపేక్ష జేయుట న్యాయమా ? కొంతేయాగ్రజుడు యుద్ధముపొంత బోనొల్ల డనియు, పౌత్రులను అధర్మవృత్తికిని చావునకును దప్పింపు మనియు పితామహునకుం జెప్పము. ఇతరులు సుయోధను నడ్డంబు జెప్ప సొరమిం జేసి పెద్దవాడ నయిన నామాటలుగా వానికి దెలుపుము. తగవులు లేక మనమనధనంబు లనుభవించి సుఖం బుండుట మేలు. ఎక్కువయియ్య నొల్లనివో కుశస్థలంబును వృకస్థలంబును వానంతియు వారణావతంబును ఇంద్ర ప్రస్థంబును చాలును. దానికిని ఇయ్యకొవడేని ఎందేనియు నొక్కటియగునట్లుగా తనతోఁబుట్టువుల మేవురము నిలువ దాపు లయి దిచ్చిన సర్వశాంతి యగు.

ధర్మరాజువలన నిట్టి సరసములయిన షరతులను సంపాదించఁ గలిగిన సంజయుని రాయబారము సఫలంబై గదా ! దుర్యోధనుడు వీని కంగీకరింపని దోషము వానిదియే యగును,

—పున్నవ లక్ష్మీనారాయణ*

పోతన కవిత్వ పటుత్వము

ముక్కుతిమ్మనార్య ముద్దుపలు కన్నల్లే, పోతన్నది సహజపాండిత్య మనీ అతను రామభక్తివరాయణు డనీ, సహృదయులు తమఅభిప్రాయాన్ని “గుళికారూపంగా” ప్రకటించారు. వానితో ఇటీవలిపాఠకలోకానికి బమ్మెరపోత రాజూ, యెడ్ల రామదానూ ఒక్కతరగతిరచయితలుగా కనబడ నారంభించారు.

సహజపాండిత్యం కాబట్టి పోతన్న ఆంధ్రశబ్దచింతామణి గాని, కనీసం చిన్నయసూరి నేర్చుకొనే ఉండడు. కాబట్టి అతని కవిత్వంలో వ్యాకరణదోషాలూ, తప్పుడుసంధులూ, కనబడతాయి; రఘుపరిజ్ఞానం అసలే లేదు; అందుచేతనే అప్ప కవిలాంటి లాక్షణికులు పోతరాజును ప్రామాణికకవిగా అంగీకరించలేదు.

మరేమెరుగు లేకపోయినా రచనలో శబ్దాదంబర మయినా ఉంచాలని పోతన్న అంత్యానుప్రాసకోసం ప్రాకులాడి నిఘంటువులనీ గాలించా డని కొంద రనుకున్నారు.

ఇక పోతన రామభక్తు డన్నారు సహృదయులు. కాబట్టి అతనికవిత్వం భక్తి ప్రేరితమూ; భక్తిపూరితమూ; భక్తిఆవేశంవల్ల ఒళ్ళు మరచి ఏదో అన్నాడు.. ఏదో వ్రాశాడు; ఆ భక్తినందింధమైన గొడవ మినహాయిస్తే, ఇంక పోతనలో కవిత్వమేమి కనబడుతుంది అన్నారు మరికొందరు విద్యాధికులూ విమర్శక ప్రముఖులూనూ.

అయ్యో! పోతనమాత్యా! నీవు ‘దుర్గ’ మాయమ్మ, కృపాబ్ధి’ యీపుత కవిత్వపటుత్వమహత్వసంపదల్’ అని అర్థించినదంతా వ్యర్థమేనా? “కాటుకకంటి నీరు చనుకట్టువయిం బడ’ నేడుస్తున్నట్టు కనిపించినసరస్వతీదృశ్యమంతా నిఘంటువుల నిషాయేనా? ఇమ్మనుజేశ్వరాధముల కివ్వ నని చెప్పుతూ “సత్కవుల్ హాలికు లైన నేమి? గహనాంతరసీమల కందమూలకొద్దాలికు లైన నేమి? అని సత్కవిగా, సగర్వంగా, చెప్పిన దంతా వట్టి బాకాడిదేనా?

అభిప్రాయ గుళికలవల్ల కలిగిన అనర్థ మిది. ఆనాటి సహృదయులు, ఆ కవులలోని గుణాలన్నీ చూచినవారే; అందులో మరి స్ఫుటంగా ఉన్న ఏగుణాన్నో.

ఒకదానిని గుళికాపూపంలో ప్రకటిస్తారు; తక్కిన కవితా విశేషాలు లేవని వారెప్పుడూ అనలేదు; అయినా ఆ గుళికాప్రభావం విపరీతంగా పరిణమించింది; వారు పేర్కొన్న గుణ మొక్కటే ఆకవిలో ఉన్నట్టు, తక్కిన గుణాలు- ఏవిగూడా- లేనట్టు ఇటీవలిపాతకలోకం అర్థం చేసుకుంది; రసపోషణగాని, కవితాశీల్పం గాని, భావనిరూపణం గాని, విషయచిత్రణం గాని ఆ కవిలో ఉంటాయని అనుకోరు; చూడా మని శ్రద్ధగూడ తీసుకోరు.

పోతన్న అంత తేలికగా త్రోసివేయదగిన వాడు కాదు; ఎందరో మహానుభావుల కన్న మిన్న.

అంద్రకవితాపితామహుని వరూధిని మర్త్యకాంతకంటె తక్కువజాతినై పుట్టకపోయానే అని విచారిస్తుంది; అలాగే పోతనగోపిక ఒకవెదురుమొక్కగా యమునానదీతీరములో పుట్టకపోయానే అని చింతిస్తుంది.

ఎంతతపంబు చేపి జని

యించిన వారొకొ మర్త్యభౌమినుల్;

కాంతు రవజ్జ చేసినను

కాయము వాయుదు; రే నమర్త్య నై

చింతల వంతలం బిదికి

సిగ్గరితిన్; మృతి లేని నాడు చె

ల్వీంతయు శూన్యగోహమున

కెత్తిన దీపిక యయ్యె నక్కటా !

అని వరూధిని గణితంలో ఒక్క లెక్క చేసినట్టు, లాయర్ వాదించినట్టు, విచారించింది.

పోతనగోపిక అలా కాదు;

నామోసంబున కెద్ది మేర వినవే

నాపూర్వజన్మంబులన్

లేమా, నోములు నోచుచో, నకట కా

శిందీతటిన్ వేణువై

భూమిన్ పుట్టెద నంచు గోర దగదే

బోధిల్లి; యట్లైన నీ

బామం దిప్పుడు మాధవాధరసుధా

పానంబు గల్గుం గదే !

అని శ్రీభావనహజంగా రసముట్టిపడేటట్లు, చింతించింది.

వామనావతారఘట్టంలో పోతన చూపిన 'కవిత్వపటుత్వము' అసాధారణము; ఆ ఘట్టాన్ని అంతసమర్థతతో చిత్రించగల కవులు ఒకరిద్దరు మించి ఉండరు. బలిదక్రవర్తిదానాన్ని గ్రహించి, వామనుడు త్రివిక్రముడై బ్రహ్మాండం నిండిపోతాడు. వటు డింతింతై మరింతై పెరిగిపోతూండడం పోతన్న హృదయానికి ప్రత్యక్షంగా కనిపిస్తోంది. ఆ విధంగానే పాశకునికి గూడా కనబడాలిగదా! ఆ బ్రహ్మాండత్వం పాశకునికి ప్రస్ఫుటం కావాలిగదా! అలా జరిగినప్పుడే గదా ఆ రసం పలికినట్టవుతుంది !

ఇంతింతై వటు డింతయై మరియు దా

నింతై, నభోవీధిపై

నంతై, తోయదమండలాగ్రమున క

ల్లంతై, ప్రభౌరాశిపై

నంతై చంద్రుని కంతయై, ధ్రువునిపై

నంతై, మహర్వాటిపై

నంతై సత్యపదోన్నతుం డగుచు బ్ర

హ్మాండాంతసంవర్తియై.

అని వర్ణించాడు, ఆకాశవీధి, మేఘమండలము, కాంతిరాశి, చంద్రుడు, ధ్రువుడు, మహర్వాటి, సత్యపదమూ అని ఆ రూపాన్ని పెంచాడు. కాని- ఆ బ్రహ్మాండత్వం పాశకులకు కతతలామలకంగా కనిపించిందా ? ఆ మహద్భూతాకార మెంతపెద్దదో కంటికి కట్టినట్టయిందా ? తప్పి లేదు. కాబట్టే,

రవిబింబం బువమింప బాత్ర మగు; ఛ

త్రం బై, శిరోరత్న మై,

శ్రవణాలంకృతి యై. గళాభరణ మై

సౌవరకీయారమై

ఛవిమత్కంకణమై, కటిస్థలి నుదం

చదంతయై, సూపుర

ప్రవరంబై, పదపీఠమై వటుడు దా

బ్రహ్మాండము న్నిండుచోన్.

అని వర్ణించి కృతార్థుడయ్యాడు, ఆమహాద్భుతరూపాన్ని ప్రత్యక్షంగా చూపించి పాఠకులను చరితార్థులను చేశాడు.

నడిమింటి నున్న సూర్యబింబాన్ని చూడమన్నాడు. అది యెత్తున ఉందో, ఎంత పైకిపోతే దాన్ని తాకగలమో, ఈహారూపంగా ప్రతిపాఠకుడికి తెలుసును. దృష్టిని ఆ బింబంమీదనే ఉంచి, పోతన్న వామనుడిని పెంచాడు; వామనుడి కది గొడుగులా గుండన్నాడు; ఇంకా పెంచాడు, ఇప్పుడా బింబం తలలో పెట్టుకున్న రత్నంలా గుండన్నాడు; ఇంకా పెంచాడు. చెవిపోగులా గుంది. ఇంకా- మెడ నున్న రత్నంలాగ; ఇంకా- భుజకీర్తిలాగ; ఇంకా- ముంజేతికంకణం లాగ; ఇంకా- మెలనూలిమువ్వలాగ; ఇంకా- కాలిఅందెలాగ; ఇంకా పెంచాడు- ఆ బింబం పాదపీఠంలా గుండన్నాడు. ఎంతపెద్దఆకారాన్ని ఎంతస్ఫుటంగా చిత్రించాడో చూడండి. పోతన్నశిల్పనైపుణ్యం ఏమనగలం? మనమహాకవులెందరీ మహాకార్య మింతఅందంగా నిర్వర్తించ గలరు?

అనకూడదు గాని, భగవద్గీతలోని విశ్వరూపసందర్శనఘట్టములో నై నా ఇంతటి స్ఫుటత్వం ఉందేమో చూడండి.

ద్యావా పృథివ్యో రిద మంతరం హి
వ్యాప్తం త్వయైకేన దిశ శ్చ సర్వాః
దృష్టాద్భుతంరూప ముగ్రం త వేదం
లోకత్రయం ప్రవృథితం మహాత్మన్.

ప్రహ్లాదచరిత్రలో నృసింహావతారవర్ణన, ఎందరు కవులారీతిని వర్ణించి సాధకులకు సాక్షాత్కారము కలిగించగలరో యోచించేనట్లయితే, పోతనకవిత్య పటత్వము నిస్సందేహంగా తేటపడుతుంది.

గజేంద్రమోక్షము ఘట్టములో పోతన చూపిన మహాకవితాజ్ఞాన అమోఘములు. గజేంద్రుడి ప్రార్థనలో జ్ఞానభక్తివైరాగ్యప్రపత్తులను ఏవిధంగా సోపానాలుగా ఉపయోగించాడో చూడవలసినదే. విష్ణుమూర్తి భక్తవాత్సల్యం ప్రకటించడానికి పోతన వేసుకున్న పథకం, కేవలభక్తిప్రేరకమే కాదు, అత్యుత్తమ కవితా భరితము.

నిరాతంకంగా లక్ష్మీదేవితో కాలం గడుపుదా మని నిశ్చయించుకున్న విష్ణుమూర్తితో మనలను ఆ నై కుంతపురంలో, నగరిలో, ఆమూలసౌధం దావల,

మందారవనంలో, సెలయేటి ప్రక్క నున్న కలువతిన్నె దగ్గరకు పోతన్న తీసుకెళ్ళాడు. అక్కడ మంచినీరవంత మయిన పట్టులో గజేంద్రుడిమొర వినిపించాడు. క్షణంలో రమావినోదితనం ఎగిరిపోయింది; ఆవన్నప్రసన్నత మూర్తీభవించింది. ఆపైటచెంగు పట్టుకునే విష్ణువు సంరంభంతో బయలుదేరాడు.

ఆసంరంభం ఒకమహాప్రవాహంలాగా కవిహృదయంలో పరుగెడుతూ వుంది. ఆ ప్రవాహవేగంలోనికి మనల నీడ్చాడు పోతన మూడు పద్యాలలో. సరికి చెప్పకుండా, శంఖచక్రాలు తీసుకోకుండా విష్ణువువెక్తున్నాడు; చేతిలో పైటచెంగు చేతిలోనే ఉంది. లక్ష్మి పాపం, ఏమో తెలియక శాటిముక్తకుదంబుతో, తాటంకా చలనంబుతో, వెంటవడ్డది.*

కలువతిన్నెనుంచి తిరుగుప్రయాణ మారంభమయింది. అమందారవనంలో మరెవ్వరూ లేరు కాబట్టి, తనవెంటన్, సిరి మాత్రమే. తరువాత అమూలసాధంలో కొస్తాడు; అక్కడున్న అవరోధవ్రాతం వెంటపడుతుంది; చావడిలో పక్షింద్రుడు మొదలైనవారు- నగరి వెలుపలికి వచ్చేసరికి వైకుంఠంలోని ఆబాలగోపాలం వెంటబడ్డారు. వారిలోనే మనమూ ఉన్నట్టు పోతనకవి చేశాడు; చూడం దాక్రమం;

తనవెంటన్ సిరి; లచ్చివెంట నవరోధవ్రాతమున్, దాని వె
న్నను పక్షింద్రుడు, వానిపొంతను ధనుఃకౌమోదకీశంఖచ
క్రనికాయంబును, నారదుండు, ధ్వజసీకాయండు రా, వచ్చి రొ
య్యన వైకుంఠపురంబునం గలుగువా రాబాలగోపాలమున్.

పద్యారంభంలో 'వెంట' 'వెన్న' 'పొంత' అన్నమాటల సుపయోగించిన పోతన్న పోనుపోను సంరంభాతిశయంవల్ల వాటి సుపయోగించడం మానుకున్నాడు. తా సూహించిన సంరంభభావాన్ని పాతకులహృదయాల్లో నింత చక్కగ ప్రతిఫలించినట్టు చేసిన పోతనలో కవితావిశేషం లేదా ?

*పరుగునపోతున్న శ్రీని అల్లసాని పెద్దనగూడా పర్థించాడు.

మట్టెల్ మ్రోవగ, గబ్బిచన్నుగవ కంపం బంద వేణీభరం

బట్టిపై కటిచిమ్మచీకటులుగా....అని

దీనిని పోతన వ్రాసిన తాటంకాచలనంబుతో, భుజనటధమ్మిల్లబంధంబుతో.... పద్యముతో సరిచూడ మని పాతకులకు ప్రార్థన.

ఇంతే కాదు; అతిసున్నితమయిన మానసికావస్థలను చిత్రించడంలో గూడా పోతన్న ఏకవికీ తీసిపోడు. పాత్రహృదయం తనదిగా చేసుకొని, దానికి సరిపోయినట్టు భావాలను ప్రకటించగలగడం పోతన్న కలవడినట్టు ఎందరికో అలవడలేదు.

రుక్మిణి తనబ్రాహ్మణుడిని కృష్ణుడిదగ్గరకు పంపించింది; ఇంకా రాలేదు; ఇక్కడ వివాహప్రయత్నాలు సాగిపోతున్నాయి. కూర్చుని అనుకుంటుంది :

ఘనుఁ డాభాసురుఁ డేగెనో, నదుమ మా

ర్గశ్రాంతుఁ డై చిక్కెనో,

విని కృష్ణుం డీది తప్పుగాఁ దలచెనో,

విచ్చేయునో, యీశ్వరుం

డనుకూలింపఁ దలంచునో తలఁపడో,

ఆర్యామహాదేవియున్

నను రక్షింప నెరుంగునో యెరుగదో,

నాభాగ్య మెట్లున్నదో !

ఈ పద్యంలో పోతన రుక్మిణీహృదయంలో ప్రవేశించాడు. అనినమాటలు కొన్ని; అనకుండా ఉన్న ఊహలు కొన్ని; అతిమనోహరమయిన పద్యం. భాసురు డేగెనో అన్నదే గాని 'లేదో' అనలేదు. ఆ ఘనుడివిషయంలో వెళ్ళకపోవడ మన్న ఊహ గూడా రుక్మిణి సహించలేదు; మార్గాయాసం వల్ల కొంచె మాలస్యమైయుంటుందని సమర్థించుకొని, 'వెళ్ళే ఉంటాడు. కృష్ణుడితో చెప్పే ఉంటాడు' అనుకొన్నది. విని కృష్ణు డీది తప్పుగా భావించుచుంటాడా? అని ప్రశ్నించుకుంది. అత నలాగ తలచేవాడు కాడే అనుకొని 'విచ్చేయునా' అనే అన్నది గాని, 'విచ్చేయడో' అనదు. ఆ ఊహే తనకు దుర్భరము. 'లేదు' అన్నపదం తననోట పలకడు.

తానూ, భాసురుడూ, కృష్ణుడూ అయిపోయాడు. ఇక మిగిలినది దేవతలు. వారిలో తన ఇష్టదైవతము ఆర్యామహాదేవి; నలుగురితోపాటు తనకూ ఈశ్వరుడు దేవుడే; కాని, ఆర్యాదే వంతటి దగ్గరిదైవం కాడు- కొంచెం దూరం. వీళ్ళను గురించి సందేహముంది. 'ఈశ్వరుడు అనుకూలించడానికి తలుస్తాడో తలపడో' అన్నది- అంతపరిచయం లేదు కాబట్టి. ఆర్యామహాదేవివిషయంలో తలుస్తుందో లేదో అన్న సందేహం రుక్మిణికి లేదు; తప్పకుండా తలుస్తుంది.

తనకు నమ్మకమే; కాని, ఆమెకు తన్ను రక్షించే ఉపాయం తెలుసునో తెలియదో; ఉన్న సందేహమంతా అదే; ఉపాయం తెలిస్తే తప్పక రక్షిస్తుం దన్న

మాటే. ఇంత వ్యత్యాస ముంది కాబట్టే, పోతన్న ఈ రెండుసందేహాలను ఈ విధంగా ప్రకటించాడు. విషయవిశ్వాసాన్నింత చక్కగా ప్రదర్శించగల సమర్థులు మనకప్పుడో ఎందరున్నారు ?

ఇన్నివిషయాల నింత రసవంతంగా చిత్రించగలిగినవాడు కాబట్టే, పోతన్న ఆంధ్రజనసామాన్యానికి అభిమానకవి కాగలిగాడు. భారతరామాయణాలలోని ఒక్క పద్యమయినా నోటికిరానివారు చాలమంది భాగవతములోని పద్యాలు పఠించ గలిగినారు. ఇటువంటి పోతనలో కవిత్వవిశిష్టత లేదనీ, ఇతను వ్యాకరణం రాని సహజ పండితు డనీ, అంత్యప్రాసకోసం నిఘంటువులకు ప్రాకులాడేవాడనీ భావించడం కూడనివని. ఇంకా సందేహముంచే, ఏదయినా ఒక్కఁడు సంస్కృతభాగవతంతో సరిపోల్చి చూస్తే, పోతనకవిత్వపటుత్వం కరతలామలకం కాక తప్పుడు,

రాజాజీగారు కంబరామాయణాన్ని ఇంగ్లీషులో ప్రచురిస్తున్నారు; అలాగే మనలో ఓపికన్నసమర్థు లెవరయినా తెలుగుభాగవతంలోని ఒకటిరెండు ఘట్టాలను ఇంగ్లీషున ప్రచురించడం మంచిది. అట్టయితే, సంస్కృతభాగవతంతో పరిచయమున్న ఇతరరాష్ట్రాలవారు గూడా మనఆంధ్రకవి పోతన్నలోని కవిత్వపటుత్వం గ్రహించి గౌరవిస్తారు.

—తాపీ ధర్మారావు*

—————X—————

సంస్కృత వాఙ్మయము

హిందూదేశమును నాధ్యాత్మికజ్ఞానవిలసితము చేసినదియు, హిందూదేశము నకు నాగరకతాపరిపూర్ణత నొసంగినదియు, హిందూదేశమును ఖండాంతరవాసులచే నాకర్షింపఁ జేసినదియు సంస్కృతభాషావాఙ్మయము. అట్టి యీ సంస్కృతభాష కారణాంతరములచే జన్మభూమియందుకంటె జర్మనీ, ఇంగ్లండు మున్నగు పశ్చిమ ఖండవాసులచే నుపాసంపఁబడుచున్నది. ఇది భాషాప్రాశస్త్యమును వెల్లడించు చిహ్న మైనను జన్మభూమియందు వ్యాసంగము తగ్గుట శోచనీయము. దేశభాషగా వాడుక లేని యీకాలమున నైతము సంస్కృతభాష మనదేశమున నిల్చియుండు టకుఁ గల ముఖ్యకారణము ఈ యమరభాషకును మతమునకును గల యవివాదావసంబంధమే.

హిందువు ఉదయమున లేచినది మొదలు నిద్రించువఱకును గలకాలమునఁ జేయుకృత్యములయందు దీని పోకుండు తగులుచునే యున్నది. సంచాంగము బ్రాహ్మణుండు తిథి చెప్పనప్పుడును, నూతనవస్త్రధారణము చేయునపుడును, దీపారాధనము చేయునపుడును, బుట్టుకకుఁ జావునకు నిది యది యన నేల నమస్తమున కును సంస్కృతభాష పురోహితునివలనను, జోతిష్కునివలనను, వేదాంతబోధకుని వలనను నుచ్చరింపఁబడుచునే యున్నది. హిమవత్పర్వతప్రాంతములయం దుండు వారికిని గన్యాకుమార్యగ్రమున నుండువారికిని, సింధునర్మదానదులనుధ్యకుండు జన సంఘమునకును, ఆధ్యాత్మికవిషయమున నేకాభిప్రాయము గలిగియుండుట కాధార మీ సంస్కృతభాషయే.

వేదములు దైవదత్తములు. వేదము సంస్కృతభాషామయము. కావున నీభాష యమరభాష. స్థూలదృష్టితో మనము కనుగొనలేని యేదో యొక గొప్పమహత్తు దీనియందు లేకుండెనేని కలియుగాదినుండి మనదేశము పొందిన విపత్సంకంపరల వలన శిథిలము గాక నిలిచియుండుట దుష్కరము. సామాన్యభాషల నున్నతికిఁ దెచ్చుటకుఁ గాని వివాదముఁ జేయుటకుఁ గాని రాజ్యాంగపద్ధతి మహాకారణమై యుండును. హిందూదేశము క్షణక్షణాగతములగు రాజ్యాంగవ్యత్యయములవలన నెన్నోమార్పులను బొందినది. కాని సంస్కృతభాష మాత్రము సూర్యప్రభవలె శాశ్వతమై ప్రకాశమానమై వెలుగుచున్నది.

ఒక్కరికి గల యభిప్రాయ మింకొక్కరికి వెలిబుచ్చుట కవసరము తటస్థించి నప్పటినుండియు నెట్లో యీసంస్కృతభాష స్పష్టింపఁబడినది. దీనికలయికవలన నితరదేశభాష లనేకవిధములుగా వృద్ధి చెందినవి. కాని, దీనికేమియు వైరూప్యము సంభవించలేదు. ప్రపంచమునందలి యేభాషకును లేని వ్యాకరణపుమర్యాదయే యీ భాషను గాపాడుచున్నది. ఎప్పుడును హిందూదేశము యవనులచేతను, వారిభాష చేతను బాహ్యుత్పలచేతను వారిభాషచేతను, భారతీకులచేతను వారిభాషచేతను, అరబ్బీలచేతను వారిభాషచేతను స్పృశింపఁబడుచున్నను తననైర్మల్యమును విడువ లేదు. ఏయభిప్రాయమైనను ననువుగాను సులువుగాను స్పష్టముగాను సుబోధము గను వ్యక్తీకరించుటకుఁ దగిన భాషాప్రణాళిక యిందుఁ గలదు. చేపల యటవు, పిట్టల కూతలు, ఘాతుక మృగముల బొబ్బరింతలు మొదలు కిన్నరులను గట్టి వేయఁ జాలు సంగీతస్వరముల వఱకుఁ గలయుచ్ఛారణను వ్యక్తీకరించుట కిందలి వర్ణసమామ్నాయము మిక్కిలి చాలియుండుటచే భాషాసాంకర్యము గలుగలేదు. ఈ భాషయందు దైవముతో మాట్లాడుట మొదలు సమస్తకళలును దెలుపుజ్ఞాన విజ్ఞానకళాశాస్త్రములు తండ్రిపతంధములుగా గలవు. “బై బిలు” మతగ్రంథమును భాషాంతరీకరించిన పాశ్చాత్య లీభాషావిస్తృతిం గూర్చి కడుశ్లాఘించియున్నారు.

సంస్కృత మొకప్పుడు దేశభాషగా నున్న దనుట నిస్సంశయము. అచ్చుటచ్చుట గల సంస్కృతశాసనాదికములవలనను సుబోధకముగా నుండు వాల్మీకి రామాయణాది గ్రంథముల వలనను, ఆంజనేయులు లక్ష్మణుడు ప్రథమసందర్శనమున, సంస్కృతభాషతో మాటలాడిరని చెప్పకొనుప్రతీతివలనను, రాజధర్మము శిక్షావిధానము బోధించుధర్మశాస్త్రములు సంస్కృతభాషయం దుండి యుండుటచేతను, హిందూదేశమునం గల సమస్తచరాచరవస్తుజాలమునకు సంస్కృతమునమాత్రమే పేరు లుండియుండుటకు సంస్కృత మొకప్పు డార్యుల రాజభాషగాను దేశభాషగాను నుండి యుండు నని చెప్పనొప్పును. ఆర్యులదేశ పర్యటనము బట్టి సంస్కృతభాషాప్రచారమును నిర్ణయింపబడుచున్నది. ఆకారణముం బట్టియే యుత్తరహిందూస్థానమున సంస్కృతభాషాసేవ యెక్కువగా జరిగినది. కాశ్మీరదేశమం దీభాషావ్యాసంగ మమితముగా జరిగియున్న దనుటకు అందుండి వెడలిన ఆమోఘవాక్కులే ప్రబలనిదర్శనము. సింధునదీతోయము లీభాషను దమ ప్రవాహముతో పాటు బంగారాభరతమువఱకును గల యుత్తరదేశమంతను వ్యాపింపఁ జేసినవి. అభాషాధాటి కాగలేక యదివఱకు దేశమం దున్న దేశభాషలు సంస్కృత

మయము కాఁజొచ్చినవి. ఇంతకంటె నపూర్వవిషయవిలసితములును, జ్ఞానవిజ్ఞాన కళానైపుణీవిశేషయుతములును నగు సంస్కృతభావముల ననుకరించుటకు దేశ భాషలకు త్రాణ లేకపోయినది. ఆర్యులతత్వజ్ఞానప్రభకును, వారి నాగరికతా మహిమకును, బుద్ధిసూక్ష్మతకును దేశవాసులు నమ్ములైరి.

ఆర్యులు యుద్ధములు చేసి దేశవాసులను జయించి రనుటకంటె తమతేజ శ్శక్తిచేతను, అణిమాదిసిద్ధులచేతను, దైవజ్ఞానరహస్యబోధచేతను దేశవాసులను ఆకర్షించి రనుట సమంజసము. ఆర్యుల కీ సంపద నిచ్చినవి వేదములు. ఆర్యసంతతికి ప్రపంచగౌరవముం దెచ్చినవి వేదములు. హిందువులకు ప్రాయశఃకముగా బ్రహ్మ జ్ఞానమును గూర్చినవి వేదములు. అట్టివేదములు దైవదత్తము లగునా కాదా యను విమర్శతో మనకుఁ బనిలేదు. దైవతము లైననేమి ? దివ్యజ్ఞానావేశపూరితు లగు ఋషిదత్తము లైననేమి ? వేదములు జ్ఞానపుంజములు. వేదములు స్వరప్రధాన ములు. స్వరము గురుశిష్యపరంపరాగతము. వేదచారిత్ర మెట్లున్నను హిందూ దేశమునకు వానిని దెచ్చినవా రార్యులు. లిపియందు గ్రంథరూపముగా భద్రపరుపఁ బడక అవిచ్ఛిన్నగురుశిష్యపరంపరగా వేదప్రచారము జరుపఁబడుచున్నది.

కేవలవేదభాష దేశభాష. సంస్కృతభాష తర్వాత సంస్కరింపఁబడి వ్యవహారానుకూలముగాఁ గావింపఁబడిన యార్యభాష. ఈ యార్యభాషయందు దైవ దత్తము లగు వేదములు లిఖించుటకు సమ్మతంపరైరి. అందులకుఁ గారణము వేద ప్రాణమగు స్వరము చెడు ననియే. వేదార్థము చిరకాలము వేదస్వరమువలెనే గురూపదిష్టముగానే యుండెను. వేదములను విభజించి సంహిత, బ్రాహ్మణము, అరణ్యకములుగా విడదీసినవారు వ్యాసుఁడు. ఇది యార్యు లిచ్చటికి వచ్చిన కొన్నిశతాబ్దములకుఁ బిమ్మట జరిగినది. ఈ విభజించినది వ్యాసుఁ డను నొక్క పురుషుఁ డని కొందఱి మతము. వ్యాసపీఠము నధిష్ఠించిన పలువురు చేసి రని కూడ వదంతి కలదు.

వేదార్థప్రకాశము లుపనిషత్తులు. వీనిసంఖ్య 170 వఱకును గలదు. ఇవి పలువురు భిన్నకాలములందు వ్రాసినవై యున్నవి. సంహితలు సూత్రప్రాయములుగా నుండుమంత్రము లగుటచే భిన్నపురుషుల భిన్నకాలములయొక్క మార్పు దీనిని జెందలేదు. బ్రాహ్మణములయందుఁ గర్మవిధులును వేదరహస్యములును దెలుపఁబడి యున్నవి. తరువాతఁ గొంతకాలమునకు వేదమును దెలిసికొనుటకై వేదాంగములు (షడంగములు) రచింపఁబడినవి. ఇప్పటికి భాష పరిపూర్ణస్థితిని బొందెను. తరు

వాత వేదసూత్రమును దెలుపు పింగళసూత్రములు రచింపఁబడినట్లు నిరుక్తమందు వేదపారిభాషికపదములు, వేదోక్తదేవతాగణము మున్నగునవి తెలుపఁబడినవి. జ్యోతిషము లాగతునికాలమునాటికి యవనసమ్మేళనమును బొందలేదు. స్వరములు చెడకుండుటకై చక్కని శిక్ష యేర్పడినది.

వేదకాలమునాటికి మతము భాషవలెనే మిక్కిలి పవిత్రముగా నుండెను. వ్రత్యక్షముగ నగవడు సూర్యాదిదేవతలమూలమున దైవోపాసన చెయ్యఁబడుచుండెను. అగ్నితేజస్సు మిక్కిలిగా నారాధింపఁబడెను.

ఆకాలముననే వేదమంత్రముల మహిమను దెల్పు ఋగ్వేదాన మను గ్రంథ మొక్కటి రచియింపఁబడినది.

సామవేదబ్రాహ్మణములు ఎనిమిదింటిలో నీటివలకాశ్శీరమునం దొకబ్రాహ్మణము దొరకిన దని తెలియవచ్చుచున్నది. అధర్వణవేదమందలి భాషానైలక్షణ్యముబట్టి అది ఋగ్వేదమునకు బిమ్మటిదని భాషాకోవిదులు పరిష్కరించి యున్నారు. ఇందు మంత్రములు తంత్రములు మున్నగు బహువిధయములు కలవు. ఇదియంతయును సంస్కృతభాషకు వైదికాచారమువలన బట్టిన మహాన్నతదశయని చెప్పనొప్పును.

పైనఁ బేర్కొనఁబడినభాష యంతయు దైవత్వనిరూపణకు సాధనమై యున్నది. కర్మకాండ కొందఱుపాశ్చాత్యులు తలంచినట్లుగా బ్రాహ్మణాధికారము నకుఁ గల్పింపఁబడినవిద్య కాదు. కోతివలె నాడుచుండుమనస్సును గట్టివేయుటకు యోగమును, కర్మాచరణమును ముఖ్యసాధనము లని నాయభిప్రాయము.....

సంగ్రహముగా వేదభాషంగూర్చియు వైదికసంస్కృతభాషంగూర్చియుఁ జెప్పియుంటిని. ఇక సంపూర్ణదశం జెందిన సంస్కృతభాషావాఙ్మయముం గూర్చి యొకటి రెండు మాటలు.

కాలక్రమమున సంస్కృతభాష దేశభాషగా నుండుస్థితి తప్పి యచ్చటచ్చట విద్యాధికులచేతనే వాడఁబడుచు వచ్చెను. ఆకారణముననే సంస్కృతములోని దేశీయపదములకు వ్యాఖ్యానములు వ్రాసినంగాని తెలియనిస్థితి సంభవించెను. వైదికగ్రంథభాండారము సమృద్ధిగా నున్నను వాని నాభాషనుండి సులువుగా గ్రహించుస్థితి మాత్రమేయెను. ఇది యీభాషయొక్క రెండవయవస్థ. ఈకాలము లోనే ఋతరదేశీయభాషలలోనికి సంస్కృతము మతద్వారమున వ్యాపించినది.

ప్రాకృతాదులు విజృంభింపసాగెను. అందులో నొకటియగు పాలిభాష బౌద్ధుల కభిమానభాష యయ్యెను. క్రమముగా వికృతులును సంస్కృతమయము కాఁజొచ్చెను. ఆసేతుహిమాచలమును గల దేశమందలి సంస్కృతేతరభాషలన్నియు యథాశక్తిగా నిమిడ్చుకొనఁ గలిగినంత సంస్కృతము నిమిడ్చుకొనియెను. మాగధ, ప్రైశాచికభాష లిప్పుడే విజృంభింపసాగెను.

ఇది యిట్లు జరుగుచుండఁగా సాహిత్యసంస్కృతము గూడ నొకవైపున నభివృద్ధి కాఁజొచ్చెను. వేదసంస్కృతము కేవలకర్మకాండమాత్ర పర్యవసాయి కాఁజొచ్చెను. ఇప్పటి సంస్కృతమున కాధారము 24 వేలశ్లోకములు గల వాల్మీకి రామాయణమును, లక్షశ్లోకపరిమితి గల మహాభారతమునై యున్నవి. తరువాతఁ గొన్ని శతాబ్దములకు భారతానుబంధముగా హరివంశము రచింపఁబడినది. ఈ మూలగ్రంథములు వర్ణనలయందును, కరుణరసమందును, గవితాప్రాగల్భ్యము నందును, స్త్రీపురుషభక్తియందును దయాశౌచాదికము లాదిగా నితరధర్మములయందును నగణ్యమై ప్రపంచమున మెప్పువొందెను. భారత మనేకులవలన నప్పుడప్పు డనేకములగు మార్పులం బొందినను వాల్మీక మట్లుగాక యొక్కనివలననే మిక్కిలిప్రాధముగ రచియింపఁబడినది. మతములోఁ బుట్టి మతములోఁ బెరిగిన హిందూజనులకు యీగ్రంథములు మతబోధము లగుటచేఁ బూజనీయములై యనుదినపారాయణయోగ్యము లయ్యెను.

వేదరహస్యములను సుబోధముచేయుటకై అష్టాదశపురాణములు రచియింపఁబడినవి. ఇవి శివబ్రహ్మవిష్ణుమతోద్దీప్తితములు, వానితరువాత సుపపురాణములు, స్థలపురాణములు, మాహాత్మ్యములు విరచింపఁబడెను. అమరసింహుని తర్వాత శాక్తేయప్రాబల్యము ననుసరించి రుద్ర, యానుల, కులార్ణవ కాళికా, శ్యామ రహస్యము లను తంత్రగ్రంథములు బయలు వెడలినవి. ఇంతవఱకు సంస్కృత భాష పొందిన విస్తృతము మతము ననుసరించియే యుండెను.

పిమ్మట భరతసూత్రములు ప్రమాణముగా గైకొనబడి శూద్రకకాళిదాసాదుల వలన రూపకములు వ్రాయఁబడినవి. తరువాత భాష వర్ణనాధిక్యము, కేవలకవితా ప్రాగల్భ్యము, రచనాదక్షత ప్రధానాంశములు కాఁజొచ్చెను. ఇది క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్దమున మహాకవి కాళిదాసుతో ప్రారంభమయ్యెను. ఒకటిరెండుశతాబ్దములు ఇప్పటికృషి నిర్వాహితముగా జరిగెను. కాళిదాసు రఘువంశము, కుమారసంభవము రచించెను. భారవి కిరాతార్జునీయ మొనర్చెను. మాఘుఁడు శిశుపాలవధ

చేసెను. భట్టి రావణవధ నొనర్చెను. శ్రీహర్షుడు వైషధముం గల్పించెను. అటు పై న చంపూకావ్యములు వెడలినవి. అనంతభట్టు భారతచంపును, విదర్భభోజుడు భోజచంపును రచించిరి. 11వ శతాబ్దమున బిల్హణకల్పణాదులు విక్రమార్క చరిత్ర, రాజతరంగిణి యను దేశచరిత్రగ్రంథములను రచించిరి. సాహిత్యసంస్కృతమున కిది మహాన్నతదశ. కంసవధ, బలినిబంధనము ఈ రెండును ప్రదర్శింపబడినట్లు తెలుపబడి యున్నది. శ్రీలకు నీచపాత్రములకు ప్రాకృతభాషయు, ఉత్తమపాత్రలకు సంస్కృతభాషయు, రూపరచనకు అనుప్రయుక్త మైనవి. మృచ్ఛకటిక శూద్రకమహారాజుచే రచింపబడెను. ఇది మిక్కిలిప్రాచీననాటకము. విక్రమోర్వశీయ మాళవికాగ్నిమిత్రములకంటె శాకుంతల నాటకరచనవలనఁ గాని దాను భరతవర్షమున కఖండఖ్యాతిని సమకూర్చెను. అది నాటకరాజము. బ్రాహ్మబౌద్ధమతముల సామరస్యముతో నాగానందము శ్రీహర్షునిచే రచింపబడెను. ఇందలి నాంది బౌద్ధమత ప్రతిపాదికము. దీనివలన నాకాలమున బౌద్ధమత ప్రచారము విస్తారముగాఁ గల దని యూహింపనగును. తర్వాత భవభూతి యుత్తర రామచరిత్రము, మహావీరచరిత్రము, మాలతీమాధవీయము నను నాటికత్రయమును రచించెను, విశాఖదత్తుడు రాజతంత్రము గల ముద్రారాక్షసము రచించెను. ప్రబోధ చంద్రోదయము, ఆనందరాఘవము, జయదేవుని ప్రసన్నరాఘవముతో నాటకరచన పదునాల్గవశతాబ్దమున సంతరించెను.

నాటకరచన యిట్లు జరుగకముందే సమయాచారికసూత్రములు, గృహ్య సూత్రములు, యజ్ఞవల్క్య, మను పరాశరాది స్మృతులపైఁ దండోపతండములుగ నుబోధ మగు వ్యాఖ్యలు బయలువెడలినవి. జీమాతవాహనుని దాయభాగవిరణ్ణయము వంగదేశమునం దిప్పటికి నాచరింపబడుచున్నది. ఈ గ్రంథములు లక్షలు కోట్ల కొలఁదిగా పెరిగిన యార్యులయోచారవ్యవహారనియమముల నేర్పఱచుటకే రచింపబడినవి. ఇవి దేశముయొక్క సంపూర్ణనాగరికతాప్రభావమునకుఁ బ్రబల నిదర్శనములు. వేదాదులయందుఁ గానరాని జీవికాధారము లగు వ్యవహారకాండము వీనియం దనుసంధింపబడెను. నారదస్మృతి కేవలవ్యవహారయోగ్య మైనది.

సంస్కృతభాష యిట్లు సర్వవిధముల వ్యాపించినకాలమున దేశము నానాజన సంకీర్ణమయి యవనపారశీకబౌద్ధమతావలంబితమై యుండును. ఈ కాలమున వేదాంతమత మొకటి విలసిల్లెను. శైవము శాక్తేయత నొందినది. కాపాలిక చార్వాక పాశుపత పాంచరాత్రగాణాపత్యాదిమతములు విజృంభించెను. ఒకమూల

సాహిత్యము వృద్ధిపొందుచుండగా భాషావిదు లొకచెంప నిఘంటువులు వ్రాయు చుండగా నొకదైన భాష్యములపై భాష్యములు రచియింపబడుచుండగా సంస్కరణ దక్షులు లేనికారణమున మత మల్లకల్లోలము నొందుచుండెను.

అప్పుడు మళయాళదేశపు శ్రీశంకరాచార్యులు శారీరకమీమాంసభాష్యమును రచియించి దేశాటనము చేసి షణ్మతములను స్థాపించెను. తరువాత కొన్ని శతాబ్దము లకు “శాయను”డను తెనుగు బ్రాహ్మణుడు మాధవాచార్య నామముతో భాష్యము లను రచియించి శంకరమత మభివృద్ధి నందించెను. ఆచార్యత్రయము రచించిన మతగ్రంథములు బుద్ధివికాసమునకు ఆధారము లయ్యెను. కర్మకాండ వెనుకబట్టుటకు వేదాంతము దారి జూపెను.

సంస్కృతభాషయొక్క యున్నతస్థితికి ముఖ్యకారణ మైనది వ్యాకరణ శాస్త్రము. వ్యాకరణమున కీభాష యొందిగినట్లు ప్రపంచమునం దేభాషయు నొడుగ లేదు. పాణిని, పతంజలి, కాత్యాయనుడు, కాణికటాయనుడు, కయ్యటుడు, మున్నగు మహానుభావులు సంస్కృతభాషను శాసించి ప్రపంచములో నిది చిరకాల ముండునట్లు చేసిరి. అష్టాధ్యాయివంటి యుత్తమవ్యాకరణ మెందును లేదని పాశ్చాత్యపండితులు వదేపదే పొగడెదరు.

జ్యోతిష, ఖగోళశాస్త్రములయందు ఆర్యులు లోకప్రసిద్ధిని వహించి యున్నారు. ఆర్యభట్టుని బీజగణితము, లోకాంతరప్రతిభను బొందియున్నది. 12వ శతాబ్దములో రచియింపబడిన దండి కావ్యాదర్శము, వామనుని కావ్యాలంకార సూత్ర వృత్తి, 11వ శతాబ్దములోని రుద్రటుని కావ్యాలంకారము, బ్రహ్మపుత్రనదీతీరస్థుడగు విశ్వనాథకవిరాజకృత మగు సాహిత్యదర్పణము. ముమ్మటుని కావ్యప్రాకాశిక మున్నగు కావ్యాలంకారగ్రంథములు సంస్కృతభాష జెందిన యుత్తమస్థానమును వ్యక్తీకరించుచున్నవి.

ఇట్లే వైద్యమందును. సంగీతమందును, ఆర్యావర్తము ఏదేశముతోను తీసిపోనంతటి మహోన్నతదశ ననుభవించెను. 1875 సం. లో కలకత్తానివాసి యగు సురేంద్రమోహన్ థాగూర్ రచించిన సంగీత విషయక గ్రంథ మెల్లరు పఠింప దగినది.

ఇట్లు సంస్కృతభాషయందు మనుజునికి వలయు సమస్తవిషయములం దెలుపు సర్వగ్రంథములను మహామహులచే రచియింపబడియుండుట వలన నితర

ఖండములతో సంబంధము పెట్టుకొనకయే హిందూదేశము నిలువం గలిగెను. గ్రంథ విస్తరభీతిచే చతుష్షష్టికళలయందు గల యత్తమగ్రంథములను వానియొక్క శకాబ్దములను గురించిన యవస్థాభేదమును వివరింపబనిలేదు. వివరీత నాగరికతతో దులదూగుచున్న పశ్చిమదేశవాసు లిప్పుడిప్పుడు కనుగొనుచున్న నూతనవిష యములలో ననేకము లిదివరకే మనవారివలన గనుగొనబడిన ట్లనేక నిదర్శనములు గలవు. శుక్రసీతి యందు అగ్నిచూర్ణము (Gun-Powder) ఉదాహరింపబడి యున్నది. మురారి కావ్యమునందు ఇనుపదారులు వర్ణింపబడి యున్నవి. దత్తాత్రేయతంత్రమునందు అనేకములగు (Scientific) మహిమలు వర్ణింపబడి యున్నవి. ప్రభావవలసితుడును రాజకార్యధురంధరుడును నగు చాణక్యనివలన (పొలిటికల్ ఇకానమి) ఆర్థికశాస్త్రము, ఎన్నడో రచియింపబడెను. అది యిప్పుడు మైసూరునందు ఇంగ్లీషులోనికి భాషాంతరీకరింపబడి ముద్రింపబడుచున్నది.

ఆరోగ్యబలములు ఊణించి యన్యరాజ్యపరిపాలనమునకు చేలకొలది సంవత్సరములనుండి లోబడిన మనకిప్పు డున్న యాధిక్యము గల సంస్కృతభాష యందు మాత్రమే, నిల్చియున్నది. ఇది యిటీవల బొత్తిగా ఊణించుచున్న దనుట మిక్కిలి విచారకరమైన విషయము. మొదటిసారి తిలక్కునకు శిక్షతగ్గించుట కాతని సంస్కృతపాండిత్య మొక కారణమయ్యెను. మహమ్మదీయరాజ్యకాలమున సంస్కృతభాషకు గొప్పవిశాళము సంభవించెను. ఎడారిలోని జలాశయమువలె మహమ్మదీయ రాజ్యకాలములో అగ్గురు పండితరాయల పొత్తు కొంచెము సంస్కృతమును జ్ఞప్తికి దెచ్చును. తరువాత పాశ్చాత్యులు మన దేశమును దొంగి చూచుట కారంభించినదాదిగ సంస్కృతభాష యుద్ధరింపబడుచున్నది. సంస్కృత భాష జర్మనీదేశమునకు వలన పోయిన దని చెప్పుటలో నతిశయోక్తి కలదు. ఇంగ్లండుదేశమున మానిరువిలియమ్సు, విల్సను, మాక్సుమూలరు మున్నగు ప్రముఖుల వలన మన సంస్కృతగ్రంథములు భాషాంతరీకరింపబడి యందలి సారాంశములు గ్రహింపబడియెను. సంస్కృతభాషాసతియే దైవబలముగల విదేశముల కేగి మన స్థితిగతులను వారికి దెలిపి హిందువులు మిక్కిలి నాగరికు లని వమ్మకము పుట్టింది మనయందు జాలి కలిగించుచున్నది. రాజ్యాంగము వారి కడకుగూడ నీభాషాసతిపోయి వారిహృదయములు మన కభిముఖములు చేయుచున్నది. ఇట్టి భాషావధూటిని మన ముపాసించుట మాని కృతఘ్నుల మగుచున్నారము. కృతఘ్నుతాఫల మూరక పోదు.

మన శాకుంతలనాటకము జర్మనీదేశములో జయధ్వజములతో విజృంభించు చుండగా నార్యసంతతివారమగు మనలో లక్షలకొలది జనుల కానాటక మున్నట్లే తెలియదు.

పాశ్చాత్యులు సంస్కృతభాషోత్కృష్టతను గొండంతలుగా బొగడుచున్న సమయముననే హిందూదేశము రాజ్యాంగవిజ్ఞానముచే బరితపించుచుండెను. మహమ్మదీయ చక్రవర్తులనుండి యాంగ్లేయులు రాజ్యమును స్వాధీనపఱచు కొను చుండుట యొకవంతును క్రొత్త పాఠశాలల హాహా? యొకప్రక్కను, ధర్మాల, పిండారుల లూటీ లొకదెనను, పాశ్చాత్యులతో నింగ్లీషు ఫ్రెంచివారి కలహము లింకొకవైపునను, చెలరేగుచుండ వేదమోషకు, సంస్కృత విద్యాప్రచారమునకు విశ్రాంతి కలుగవలసి వచ్చెను.

ఇట్లు కొంతకాలము జరిగిన తరువాత మహాసత్వ సమన్వితుడగు దయానంద నరస్వతి యావిర్భవించి సంస్కృతవిద్యను గఱపుటకు బాతశాలలు పెట్టి, ఆంగ్లేయ వధూటి వెంటనంటుచున్న భారతీయులకు హాజరాషాసాధనమున సంస్కృత విద్యను నేర్పెను. ఆ మహానుభావి వలన బాంబాలదేశమునందు సంస్కృతవిద్య మిక్కిలిగా వ్యాపించెను. మహారాష్ట్రపండిత ప్రకాండుడగు డాక్టర్ భండార్ కర్ హాజరాషాస్థానము చేయు విద్యార్థులకు సంస్కృతము కరతలామలకముగా నుండునట్లు అనేక గ్రంథములు రచించి సంస్కృతవ్యాకరణమును విద్యార్థుల హృదయములయందు నాటునట్లు చేయుటయే కాక చరిత్రకు నలయు ననేక విషయములను జిరకాల పరిశ్రమచే గనిపెట్టి భాషాసతికి నూతనాలంకారములు కల్పించెను. కలకత్తానగరనివాసి యగు తారానాథ తర్కవాచస్పతి యను గొప్ప పండితుడు సంస్కృతమునకు వాచస్పత్య మను పేరుతో గొప్ప విజ్ఞానసర్వస్వమును (Encyclopaedia) రచించి దీనితో సంస్కృత విద్యయందు దాధిక్యమును, అభిరుచియు గలిగించెను. శ్రీశంకరాచార్యునిచే బ్రతిష్ఠింపబడిన శృంగేర్వాది మతములయందును గద్యాల, ఉల్లాము, బరోడా, నేపాళము, కాశీ మున్నగు ప్రదేశములయందును వార్షికపాఠితోషికముల నొసంగి సంస్కృతము కొంతవరకుఁ గాపాడిరి. తర్వాత సంస్కృతవిద్యకు బ్రస్తుతాధారము కాశీయందు మాత్రము కాన్పించుచున్నది.

శ్రీవిజయనగరము మహారాజశ్రీ ఆనందగజపతిండ్రుడు సంస్కృత కవిత్వము నభివృద్ధి నందించి తూర్పుసీమవారికి గానమును నేర్పి, వేదవిద్యయు,

సాహిత్యవిద్యయు, మిక్కిలిగా నభివృద్ధిచేసి భాషకు శాశ్వతోపకారము గలుగు నట్లు సంస్కృతకళాశాల యొకటి నిర్మించెను.

ఇది యిట్లుండ నమెరికాదేశస్థులు సత్యాన్వేషణవరులై మతాన్వేషణము నకు మొదలుపెట్టి యెందును దృష్టిగానక సంస్కృతభాషను జదివి చూచి తన్మూలమున బరితృప్తులై వరమాత్మ తత్వమును గనుగొని హిందూదేశీయుల యిప్పటి స్థితికిఁ జాలినది సంస్కృతవిద్యాదానముం జేయుటకు దీక్షఁబూనిరి. వీరే దివ్యజ్ఞానసామాజికులు అవరసరస్వతి యనదగు శ్రీ ఆనీబిసాంటు మహిళామణి యిప్పుడీసంఘమున కధ్యక్షురాలు. ఆమె కాశీనగరమున గొప్ప సంస్కృతకళాశాలను స్థాపించి సంస్కృతవిద్యను నలుమొగముల వెదజల్లుచున్నది. ఈ కళాశాల చేయుచున్నంతవని మరియొక పాఠశాల చేయుటలేదు. మైసూరునందును బరోడాయందును గల సంస్కృత పాఠశాలలు కొంతవర కా ప్రాంతములయందు సంస్కృతమును వ్యాపింపజేయుచున్నది. హిందూదేశమున నింటింటను ఊరూరను సంస్కృతవిద్య చెప్పబడుట లేకపోయినను రెండు జిల్లాల కొకతావున నైన నెక్కుడు కట్టుదిట్టములతో జెప్పబడవలయును.

ఈ త్తరహిందూదేశము సంస్కృతభాషామయముగా నున్నపుడు మనదండకారణ్యము శ్రీరామపాదధూళి సోకి పవిత్రమయ్యెను. నాటినుండి యీ యరణ్యము క్రమక్రమముగా వానయోగ్య మయ్యెను. పూర్వులలో మాధవాచార్యు డొక్కడే మనలో మిక్కిలి ప్రముఖుడు కాన్పించుచున్నాడు. ఎట్లు ప్రాప్తించినదో కాని వేదమునకు మనదేశమున సుస్వరము కలిగినది. ఆంధ్రులవలె వేద ముచ్చరించు వారు ప్రపంచమునం దెక్కడను లేరను ప్రతీతి కలిగెను. దీని నిర్వహణమున కాధారభూతులు నే డిచ్చట జేరిన వైదికవండితమండలి యొక్క మూలపురుషులు. నియోగు లిదివరకే వేదమును వదలిపెట్టిరి. వైదికవిద్య యిప్పుడు షీఱించుచున్నది. ఇంక వేదము లేమి కావలయును? సంస్కృతభాష యేమి కావలెను? అను ప్రశ్న యచ్చటచ్చట బుట్టుచున్నది. ఇట్టి దినములలో సంస్కృతభాషాభివృద్ధికై యీ గ్రామవాసులు ప్రయత్నముచేయుట వేనోళ్ళ బొగడదగియున్నది. రొరతనమువారు “యూనివర్సిటీ”లో నీభాషలో జయమందినవారికి శిరోమణి మున్నగు బిరుదముల నిచ్చెద మని ప్రచురించియున్నారు. మనము గనర్నమెంటువారిని “ఇంగ్లీషుతోఁ గూడ శిరోమణి పట్టమును బొందిన విద్యార్థులను మెట్రీక్యులేషన్, ఎమ్. ఏ. తరగతుల విద్యార్థులతో దుల్గులుగ నెంచి వారికిని గవర్నమెంటు

ఉద్యోగముల నీయ వచ్చు నని యనుజ్ఞ యిచ్చునట్లు కోరవలెను. అప్పుడు సంస్కృత విద్య కేవల వైదికవిద్యయే కాక జీవికకు నుపయోగించుటచే శీఘ్రకాలములో నభివృద్ధి జెందును. కొంతకాలమునుండి వైదికవృత్తి యాహ్వానవృత్తిగాను సంస్కృతవిద్య ముష్టి విద్యగాను బరిగణింపబడుట నే నెరుగుదును. దాని మూల కారణము సరసి తగిన సంస్థారమును జేయవలయును. వైదికులు శిష్టాచారసంపదచే దదార్జిత మాన్యములచే నెల్లవిధముల నియోగులకంటె వేదవిద్యను నిల్పుటకు దగియున్నారు. నియోగులు ద్యోగమునే జీవనముగా జెట్టుకొని యుండుటచే నిపు డొక్కసారిగా వేదవిద్య నభ్యసించుటకు ఆయత్తులు కాగల రని నేను దలంపను. లక్ష్మీనారాయణదీక్షితులవారి ప్రశంశయే యెరుంగని యొంటిమామిడి యను గ్రామ మున వేదవిద్య నియోగులచే జీరకాలమునుండి యభ్యసింపబడుచున్నది. కొలది మంది యచ్చటచ్చట వేదవిద్యాధురీణులగు నియోగులు కలరు. వైదికులు తమ పాండిత్యప్రకర్షచేతను ధర్మశాస్త్రద్రష్టత్వము చేతను రాజ్యాంగముల యందు ధర్మనియతి దప్పకుండ సహాయ మొనర్చినవారు గాని సామాన్యులు కారు. వైదికులు ధర్మోపదేశకులై నిష్ఠాగరిష్టులై యుండ నియోగులు కార్యదక్షు లయి రాజానుమతిని వ్యవహారములు నల్పుచుండినవారు. ప్రపంచపర్వత కీరెండును ముఖ్యాంగములే. వైదికవృత్తి సర్వోత్కృష్టమును అముష్మికసాధనమునై యున్నది, అట్టిది సంస్కృతము వినా నిర్వహింపబడనేరదు. కావున నీ పాఠశాల లత్యవసరములు.

మన తెలుగుదేశములో మల్లినాథసూరి, పెద్దిభట్టు మున్నగువారితరువాత మహామహాపాధ్యాయ శ్రీ పరవస్తు రంగాచార్యులయ్యవార్లంగారు తెలుగు దేశీయులలో సంస్కృతభాషావ్యాసనము గావించిరి. వారు శతాధిక గ్రంథములను రచించిరి. అందొక “అ” అను నక్షరము మాత్రమే ముద్రింపఁబడినది* తక్కిన యక్షరము లన్నియు వ్రాసి సిద్ధముగా వారియింట నున్నవి. అట్టి గొప్ప పండితుఁడు పుట్టుట యరుదు. పుట్టినను నిట్టి యుద్గ్రంథములను వ్రాయుట యరుదు. వ్రాయ దలపెట్టినను యవి పూర్తికావించుట మిక్కిలి యరుదు. వారు గతించిరి. ఒక్క యక్షరసంపుటమును అచ్చువేసి అచ్చుపద్ధతినిఁ గూడఁ దెల్పిరి. ఆంధ్రులు దానిని పూర్తిగావించి దేశమునకు మహాపకార మొనర్పవలసిన పని మిగిలియే యున్నది, మల్లినాథులవలె బ్రహ్మశ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిలవారు సంస్కృత గ్రంథములకు ఆంధ్ర వ్యాఖ్యానములు వ్రాసి మహాపకార మొనర్చుచున్నారు. మరల సంస్కృతభాషకు గొప్పదశ పట్టునట్లు కాన్పించున్నది.

—రాజా మంత్రిపెగడ భుజంగరావు*

*“అ”, “ఆ” రెండు అక్షరాలు అచ్చయినవి—పు. అ.

*ఆంధ్రభారతి. సం. 2. సం. 6. నవంబరు, 1911.

ఉత్తరరామ చరితము

భవభూతి రచించిన ఉత్తరరామచరిత నాటకమును ఇంతవరకు చాలమంది తెనిగించినారు. ఇప్పుడు తిరిగి మ. రా. రా. జయంతి రామయ్యపంతులుగారున్న తెనుగు చేసినారు. శ్రీ రామయ్యపంతులుగారిని ఆంధ్రదేశమున తెలియనివా రుండరు, వీరు పెసిడెన్సీమేజిస్ట్రేటు పనిచేసి విశ్రాంతివేతనము పుచ్చుకొంటున్నారు. లెజిస్లేటివ్ ఎసంబ్లీలో కొంతకాలము మెంబరుగా ఉండిరి. ఆంధ్ర, మద్రాసు విశ్వవిద్యాలయాలలో సెనేటు మెంబరుగాను తెనుగు పాఠ్యపుస్తక నిర్ణాయక సభలలోను, తెనుగు పరిక్షవర్గసభలలోను, అధ్యక్షులుగాను ఉండిరి. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తును స్థాపించినవారిలో వీరు ముఖ్యులు; పరిషత్తు భారమంతా నిరంతరముగా వీరే వహిస్తున్నారు. ప్రారంభవిద్యనుంచి విశ్వవిద్యాలయ విద్యవరకు విద్యార్థులకు బోధనము గ్రాంథికభాషామూలముగానే జరుగవలె నని సభలలో తీర్మానములు చేయించిన్నీ, మహాజర్లు పంపించిన్నీ, రాజులతోను, మంత్రులతోను చెప్పిన్ని, ఎన్నో విధాల నిద్రాహారాలు లేక కష్టపడినారు. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయముతో అధ్యాపకాండ్రభాషా పండితవర్గమును ఏర్పాటు చేయడానికి నియమించబడ్డ సభలో వీరు ఎక్కువర్లు సభ్యులు. పరిషత్తు పక్షమున గొప్ప నిఘంటువు వ్రాయించవలె నని తామున్నా, ఆకార్యములో పాల్గొంటూ కృషిచేస్తున్నారు. సేటికి వీరికి 70 సంవత్సరముల వయస్సయినా గ్రాంథికభాషాదేవీసాక్షాత్కారము కోసము ఇంకా గొప్ప తపస్సు చేస్తున్నారు. కాని, అదేవి వీరి కిప్పటికిన్ని సాక్షాత్కరించలేదు. “వత్సా, నేను నిత్యకల్యాణిని, నిత్యయౌవనను, అజరామరను, నన్ను కనుక్కోవలె నని ఉంటే, నీవు వెదుకుతూ ఉన్న దిక్కున నీకు సంపూర్ణముగా కనబడను; జీవించి ఉన్నవారి నాలుకలమీద నిత్యతాండవము చేస్తూ, అనేకవిధాల లోకాలకు ఆనందము కలుగజేస్తూ ఉంటాను. నేను గీర్వాణిని కాను: గీర్వాణి స్వర్గములో ఉన్నది: ఆమె అంశతో భూలోకములో అవతరించినాను; జీవలోకములో నన్ను శీఘ్రముగా తెలుసుకో గలవు; చెవి ఒగ్గి వింటే, కళ్ళుతెరిచి చూస్తే నా స్వరూపము నీకు బోధ పడుతుంది; అట్లు చేయకపోతే నీ శ్రమ అంతా వ్యర్థము” అని ఘంటామోషముగా పలుకుతూ ఉన్నా, శుష్కధ్యానానక్తులకు వలె, ఈ సత్యవాణి వీరికి హృదయగతము కాలేదు. నలభై యేండ్లవయస్సయేసరికి మానవుల అభిప్రాయాలు స్థిరములయి

పోతవనిన్ని, అట్టివారిలో వాదించి వారి అభిప్రాయాలు మార్చడము సాధ్యము కాదనిన్ని మన స్తత్వశాస్త్రజ్ఞు లంటారు. అంతకు రెండింతలు వయస్సు కలిగిన వీరి వ్యావహారికభాషావైముఖ్యము గడ్డకట్టుకొనిపోయి వుంటుంది. వీరితో వాదించడము వల్ల కార్యము లేదని తెలిసినా, ఇటు అటు పోగుతూ ఉన్న ఇతరుల కయినా పనికివస్తుందని ఈ వ్యాసము ప్రయోధానికి పూనుకొన్నాము.

శ్రీరామయ్యపంతులుగా గిరితవరకున్న కావ్యము లేవిన్ని వ్రాయలేదు. గ్రంథాలకు పీఠికలున్ను, పటకలకు వ్యాసములున్ను. అనేకములు వ్రాసినారు. ముక్తే (క్తి?) శ్వరశతకమొకటి వ్రాసినారు. శాసనములను కొన్నిటిని పరిశోధించి ప్రకటించినారు. వీరు ప్రయత్నించి వ్రాసిన పెద్ద గ్రంథాలలో ఈ ఆంధ్రీకృతోత్తర రామచరిత నాటకము మనకు తెలిసినంతమట్టుకు మొదటిది. ఈ ఆంధ్రీకరణ విధానమును తా మీక్రిందిరీతిగా పీఠికలో చెప్పకొన్నాడు.

1. “ఆంధ్రభాషా సంప్రదాయములఁ బాటించ నా శక్తికొలది యత్నించి నాఁడను.”
ఉపోద్ఘాతము 1-5. 6. ప.

2. “పలుకుబడి వేఱు పదపరిపాటి వేఱు, రీతులును వేఱు యన్వయరీతి వేఱు, భాషభాషకు ననుమాట భావమందుఁ జేర్చి సంస్కృతమును దెల్లు సేయ వలయు.”
—అవతారిక. ప. 8.

3. “తెలుగునె పుట్టె నీకృతి
తొలుత ననెడుభావ మాత్రుఁ దోఁచెడు భంగిన్,
జెలగిన యనువాదమ సర
సుల కింపొఁ గాకయున్న శోచింపదిలన్.
—అవతారిక. ప. 9.

4. “దీటుగ సంస్కృతంబునకుఁ
దెల్సోనరించెడువారు మూలమున్
దాఁటక, భావమున్ రసము
తప్పక వచ్చెడు నట్లు తెంతయున్
దేటగ వేఱుమాటలను
దెల్పినఁ బొల్పగుఁ గాక యెట్టులో
మాటకు మాటఁ బెట్టి యొక
మాడ్కిని మాటిన మెత్తురే బుధుల్.”—అవతారిక. ప. 7.

ఇట్లు తా మేర్పాటుచేసుకొన్న నియమాలను శ్రీరామయ్యపంతులుగా రెంతవరకు తమ అనువాదములో పాటించినారో విచారితము.

1. ఆంధ్రభాషా సంప్రదాయము :

ఆంధ్రభాషాసంప్రదాయమంటే పంతులుగారి అభిప్రాయము గ్రాంథికాంధ్ర భాషాసంప్రదాయ మని అనుకొంటాను. గ్రాంథిక, వ్యావహారికభాషా సంప్రదాయములు రెండున్న ఆంధ్రభాషా సంప్రదాయమే అంటే మాకు కొంత సంతోషమే. కాని, గ్రాంథిక, వ్యావహారికభాషా సంప్రదాయాలు రెండున్న ఒక్కటే రచనలో అతకవని మాత్రము మా అభిప్రాయము. వ్రాస్తే తమ పాండిత్య మంతా చూపి, సమస్తాంధ్రగ్రంథములను పరిశీలించి, గ్రాంథిక సంప్రదాయమును నిర్ణయించుకొని దానిని తప్పకుండా వ్రాయవలెను. లేదా కేవల నిత్య వ్యావహారికభాషలో నయినా వ్రాయవలెను. సహజముగా వచ్చే వ్యవహారభాష తప్పనుకొని, గ్రాంథిక సంప్రదాయము తెలియక గ్రంథరచనకు దిగేవారు. (అ) కృతకరూపాల నయినా సృష్టిస్తారు. లేదా, (ఆ) వ్యవహారభాషను వ్రాసి అది గ్రాంథికభాష అని తమ్ము మోసగించుకొని ఇతరులనుకూడ మోసగిస్తారు. వ్యావహారికభాషా విముఖులై, దాని మీద కత్తికట్టినవారు కాబట్టి పంతులుగా రీరెండు పనులనున్న చేసినారు.

(అ) కృతక భాష :

1. “మహాశ్వేతావృత్తాంత మిందునకు దృష్టాంతము.”

—ఉపోద్ఘాతము పు. IX.

“నీపుట్టువు చిట్టచివర కిందున కైనదా ?”

—పు. 333.

అందు, ఇందు. ఎందుల మీద ‘నఃకౌ’ సూత్రము ప్రకారము నగాగమము రాదనిన్ని, ప్రాతభాషలో ‘అందులకు, ఇందులకు, ఎందులకు’ అని రూపాలుంటవనిన్ని, అర్వాచీనగ్రంథాలలోను, వ్యవహారములోను ‘అందుకు, ఇందుకు, ఎందుకు’ అని ఉంటవనిన్ని చిరకాలమునుంచి మేము హెచ్చిస్తూ ఉన్నా, మేము చెప్పినాము గదా అని కాబోలు ఈనాటి గ్రంథకర్తలు నగాగమమును తప్పకుండా చేస్తూ ఉంటారు. రామయ్యపంతులుగారు ‘ఇందు’ మీద నగాగమమును చేసి 7వ పుటలో ‘లేచి ముందుకు నడచి’ అని ముందుకు అని ప్రయోగించినారు. ‘ముందునకు’ అని వ్రాయలేదు. ఇందుకు చాలా సంతోషమయినది.

2. “నన్నిచటకుఁ బిలిచికొని రాలేదు” —పు. 6.

ఇచటకు అనే రూపము కృతకము. ఏ ఆధునిక మహానుభావుడు మొదట వాడినాడో కాని, రామయ్యపంతులవా రంతటివారికి కూడా ఈ రూపము ప్రమాణ మయినది.

3. “తోరపుఁ బూజల్ నలిపెడు నిద్దె.” —పు. 10.

“పూర్ణగర్భ నిద్దె కటికనై త్రోయఁగా నెంచినాఁడ.” —పు. 26.

“సీకడ కవనార్థము వచ్చి రిద్దె యవనిపాలా.” —పు. 26.

“కనుపట్టుదు నున్నది యిద్దె” —పు. 136.

ఇది మీద ఎత్వముచేర్చి వస్తు నిర్దేశము చేయడానికి ‘ఇద్దె అని కవులు వాడితే. ‘ఇది’కి రూపాంతరము ‘ఇద్ది’ అన్నది కాబట్టి, రామయ్యపంతులుగారు దానికి కూడా ఎత్వము చేర్చి ‘ఇద్దె’ అని వాడినారు. వీరుపాటించిన ఆంధ్రభాషా సంప్రదాయ మిదే.

4. “క్రాంతగా సారివచ్చిన కూర్మిసతుల గలసి” —పు. 11.

“సారె” అని గ్రంథములు. వ్యవహారము. శబ్దరత్నాకరములో ‘సారె’, ఈ అర్థముతో ‘సారి’ లేదు. పంతులుగారు వ్యుత్పత్తి నూహించి ‘సారి’ అనే రూపమును కల్పించి ఉంటారు. ‘కోరిక’ మొదలైనవి అసాధువులు. ‘కోరికి’ ‘కోరిక’ అని ఉండవలె నని పండితుల వల్ల విని ఈమార్పు చేసి ఉంటారు.

5. “జనకజామిరహం బిపు డబ్బినట్టులన్.” —పు. 17.

“మేల్రతనము లట్టులన్,” —పు. 31.

“కుసుమము లట్టులన్.” —పు. 90.

“ఇటులనే చిరకాల ముండుము.” —పు. 158.

“అట్టులన్, ఇట్టులన్” అనేది “అట్లా, ఇట్లా” అనే వ్యావహారిక రూపాలకు ఇప్పటివారు కల్పించిన కృతకరూపాలు. గ్రంథాలలో ఉంటే చూపించవచ్చును; వ్యవహారములో లేవు. 70 వ పుటలో “అటులే కానిమ్ము” అని పంతులుగారే ప్రయోగించినారు. పద్యములో కుదరక “అట్టులన్, ఇట్టులన్” అని కల్పించుకోవలసి వచ్చినది.

6. “కొలుపు విడిచి నరపతి లోపలకు నరిగె.” —పు. 4.

“లోపల, పలసల, దాపల” మొదలైనవి ఔపనిధ క్తికము అని నిఘంటు నిర్మాతలయిన పంతులుగారికి తెలియకకాదా ఆధునిక పండితకృతక సంప్రదాయానికి వీరు కూడా లోబడవలసి వచ్చినది.

7. “అర్జుని యొక్కయు రాక్షసుల యొక్కయు.” —పు. 17.

దీనికి ప్రమాణప్రయోగము ఘోషము శాస్త్రుల “అయొక్కానున్ను, ఈయొక్కానున్ను, గ్రంథాలలో ‘యొక్క’ కనబడదు.

8. “కామనృపచంద్రముడై.” —కృతినమర్పణము.

చంద్రచక్రబద్ధము తత్సమమైనప్పుడు ‘చంద్రమసుడు’ అనికాని ‘చంద్రమ’ అని కాని లక్షణముప్రకారము కావచ్చును. కాని, ‘చంద్రముడు’ అని కావడానికి శాస్త్రముగాని, ప్రయోగము కాని లేదు. వ్యవహారములో తత్సమముగా దానికి రూపము లేదు.

9. “కావ్యంపు గుణగణంబు తప్పె” —అవతారిక.

షష్ఠీసమాసములో ము వర్ణానికి పుంపులు రావచ్చునా? వస్తే, వైకల్పికముగా వస్తవా, నిత్యముగా వస్తవా? ప్రయోగాలు? ‘గుణగణంపుఁ దప్పె’ అని ఎందుకు వ్రాయలేదు?

10. “మాబోటులు.” —అవతారిక.

“మముఁ బోనివారు” “మముబోంట్లు” అని గ్రాంథిక కారికము. షష్ఠీకారకమునకు ప్రయోగమున్నదా?

11. “సాదపముల్ తగు నర్ఘ్యమీవుతన్.....కైత్య.

వనానిల మల్ల వీవుతన్.” —పు. 64.

“చు, చ్చు” అంతమందుండే ధాతువులన్నిటి మీదను ఇట్టి ఆశీరర్థరూపాలు వస్తవా? వస్తే, ‘తేవుతన్, క్రోవుతన్, చావుతన్, మోవుతన్’ మొదలైన రూపాలు కూడా సాధువులు కావలెనుగదా! ప్రమాణము?

12. “ఈ కైలము మాల్వపంతమను జ్ఞాధరరాజము చుమ్మి.” —పు. 17.

“అవియెల్ల మాటలుకావు చుమ్మి.” —పు. 69.

“సంప్రార్థనార్థకాదీత్” అని చదువుకొన్నాము కాని ‘ఇత్’ అని లేదు.

“ఇత్తు”కు ప్రమాణమేమో?

13. “పరమపవిత్రుఁగాఁ దను భావనసేయును.” —పు. 88.

“తన్ను”కు రూపాంతరముగా పంతులుగారు ప్రయోగిస్తే, వారిమీద ప్రమాణబుద్ధి గలవారు ‘నన్ను’, ‘నిన్ను’లకు ‘ననను, నినను’ అని ప్రయోగించవచ్చును గదా !

14. “చిటునలుక.” —పు. 106.

“చిటు, కుటు, కడు, నడు, నిడు శబ్దంబుల మొ. చిన్నయసూరి.

“చిట్టెలుక” అని కావలసి ఉండె. ‘చిటు’ మీద ద్వీరుక్త ఐకారము రాకుండా ప్రయోగా లున్నవేమో ?

15. “ఈబలము నాదు, కట్టలుక కొక్క కబళమౌఁగాత మిపుడు.”

—పు. 110.

“కాపుతన్” మీద అచ్చువస్తే మాదేశము రావడము సుప్రసిద్ధము. ‘కాతన్’ మీద కూడా వస్తుందా ? ఉదాహరణము ?

16. “ఈవీరుని నన్నువలెనే చూతురుగాక.” —పు. 127.

“నన్నుంబోలె” అని గ్రంథాలు. ‘వలె’ ప్రయోగించినప్పు డేమి కారకముంటుందో?

17. “క్రొత్తదిపోలె.” —పు. 85.

క్రొత్తదియపోలె; క్రొత్తదియుంబోలె, అనే రూపాలను గ్రంథాలలో చూచినాము. కేవల ప్రథమరూపము మీద కూడా ‘పోలె’ను ప్రయోగించవచ్చునా ?

18. “ననుఁజాలని వాఁడు.” —పు. 115.

“నాకుఁజాలనివాఁడు” అని మేము చూచిన కారకము. ద్వితీయాకారకము కూడా ఉంటుందా ?

19. “గ్రామమున నంత నొక్కచోఁ జేర్చి.” —అవతారిక. vi.

“అంతన్” అంటే ‘అప్పుడు, ఆతరువాత’ అని అర్థము. ఆ రూపమును ‘అంత టిని, సమస్తమును,’ అనే అర్థములో వాడవచ్చునా ?

20. “మఱిమఱి చెప్పుమనిరి ” —పు. 6.

“మరీమరీ” అనే వ్యావహారికరూపానికి ఇది గ్రాంథికీకరణము;

21. “విద్య మతిమాలినదానికి నంటదేమి.” —పు. 31.

“ఏమిన్నీ” అనే వ్యావహారికరూపానికి వచ్చిన పాటిది.

22. “వత్స కాంతానువృత్తి చాతుర్యముకూడ నేర్చెన్.” —పు. 59.

“తలఁచినప్పుడ వత్సల గలియవలయు.” —పు. 151.

“వత్స” సంస్కృతములో పుంలింగ శబ్దము, అకారాంతము. ఇక్కడ మహద్వాచకముగా వాడినారు. శాస్త్రము ప్రకారము తెనుగులో దీనికి ప్రథమైకవచనరూపము ‘వత్సుడు’ కావలెను. ‘వత్స’ అనడానికి శాస్త్ర మొప్పుకోదు. వ్యవహారరూపమంటే ఆక్షేపణే లేదు.

23. (పాములు) “బుస్సలు కొట్టుచు.” —పు. 39.

బునకు బుస్స అని రూపాంతర మున్నదా ?

24. “పరదేశిని గాన నడుగుచున్నాను.” —2.

“కాన నారెండు శాంతించుఁగాక యిప్పుడు.” —101.

“కాన” కళయే అని ప్రబోధకశాస్త్రులుగారి బసవపురాణ పీఠిక. దీనిని గురించి పంతులుగారు నిర్ధారణ చేసినారా ? ఎట్లు ?

అరవ తెనుగు :

“సీరసమైన కావ్యమును నిండరసావహమాను (విమర్శకుల స్నేహము కల్పిని.) —అవతారిక.

“ఈదినము నిండనుభావహ మయ్యె.” —పు. 28.

అరవవారు ‘రొంబా చందోచం’ అన్నట్లు.

కేవల శాస్త్రంపుఁగంపు :

1. “వచ్చితి నిప్పుడు వాల్మీకి వలన నుండి.” —పు. 29.

“హిమగిరి వలన నుండి గంగ వొడమె.” —చిన్నయసూరి.

2. “ఓజననిరొ !....ఓ తల్లిరో !”

3. “దుగిణుడు” పు. 131.

ఇది ద్రుహిణశబ్దభవముగా అచ్చతెలుగు కావ్యాలలో వాడేమాట.

అచ్చ తెనుగు కావ్యాలవాసన :

1. “దూషణాఖ్యుండు నల ఖరుండు మూఁడుతలలవాడు.” —పు. 38.

త్రిశిరుడు అనే సంజ్ఞావాచకానికి తెనుగు.

2. “నాకూతును బరిశోధించుట కగ్ని యెవడు?” —89.

“అతనికిఁ బ్రీతి యెక్కువ యీరాజుకూతునందు.” —92.

చిన్నయసూరి లక్షణానికి సరిపోయినా, అరవము చదువుకొన్నవారికి ‘కూతు’ అంటే అగ్నిలాఠము స్ఫురిస్తుంది. అరవములో ‘మాత్తు’ అంటే ‘యోని’ అని అర్థము. వ్యవహారములో కూతును, కూతునందు అనే రూపాలు లేవు. కూతురిని, కూతురియందు అని ప్రయోగాలు కుప్పలుతిప్పలుగా ఉండగా చిన్నయ్య పరమ ప్రమాణము కావడమువల్ల ఈ అనర్థము వచ్చినది.

సంధులు :

“ఎచటనుం డీటవచ్చెనో” (52); “ఏలినాతనిన్” (—అవతారిక) ఈ సంధులు పంతులుగారి కిష్టమయితే మాకు సంతోషమే. కాని ‘గులగులనుచు’ (45) అని సంధి చేస్తే చెవి కనహ్యముగా ఉంటుంది.

వచన దోషము :

“ఎవరురా సేవకుడు (27) మాన్పువారు సరసులెకాదే (అవతారిక) వదినెగా రడుగుచున్నది. (11), పూనె మాయన్నగారు (12); జనకుత నాకుఁ గూతురే యనెడువారు మహారాజెప్పుడును (91); దేవర యిట్టి నిశ్చయ మెట్లు చేసితిరో గదా (23).

లింగదోషము :

సల్లకి పుష్పవంతులన్ (సల్లకీ). 41;

పురుషవ్యత్యయము :

(1. “దేవర యిట్టి నిశ్చయ మెట్లు చేసితిరో గదా” (23)

ప్రథమపురుషకర్తకు మధ్యమ పురుషక్రియ

“వాడు వచ్చినావు” వలె.

2. (మీరు) (మీరు) “ఏమని పిలిచిరి యింతకు ముందు?” (109) మధ్యమ పురుషకర్తకు ప్రథమపురుషక్రియ “నీవు వచ్చినాడు” వలె.

గ్రాంథికసంఖ్య పరిజ్ఞానము :

“పదియనాలుగువేలును బదుగురు మఱి నలుగురును” (38), “పదియనాలుగు వేవురు” అని ఉండవలెనేమో ?

అరసున్నలు :

1. సిద్ధములైన అరసున్నలు తెలియక పోవడము. “ఏంగు చనా” అని లక్షణ ముదాహరించి, సార్థానుస్వారముగా ‘ఏంగు’కు ప్రయోగ లిచ్చి చూపినా, మేము చూపించినాము గదా అని పంతులుగారు అరసున్న ఉండడము మాని ఉంటారు. చూ. అవతారిక V, 3. 92, 102; ‘ఏటికి’లో అరసున్న ఉండ వలసినా విడిచిపెట్టినారు. (110)

1. “పరగు”లో అరసున్న లేదయ్యా అని మొరపెట్టుతూ ఉన్నా పంతులుగారికి తమ పట్టుదలే తమది. చూ. 40, 42, 88.

2. సాధ్యములైన అరసున్నల తబ్బిబ్బులు :

ద్రుతము మీద అరసున్న వస్తుందా? ద్రుతము లోపించినప్పుడు వస్తుందా? అని పంతులుగారు చాలా తికమకలు పడ్డారు. మొదట వ్రాసినప్పుడున్న, పుస్తకమంతా అచ్చయినపుడున్న కూడా ద్రుతము మీద అరసున్న తగిలించినారు. దిద్దుకొన్న అరసున్నలు ఏమును గురువులము 6-3 స్థిరవర్ణము లకు ముందు అరసున్న ఉండ దని మొదట మరచిపోయినారు. ‘రామభద్రునికిఁ గూడ’ -6; అదిగో, జూడు-12; భయపడి-32 మువర్ణము లోపించింది కాబట్టి ఇచ్చట అరసున్న ఉండవలెనని భ్రమపడ్డారు:- దిద్దుకొన్నారు కారా అంటారేమా! పరిచితము కానిదాని నొకరి నడిగో, పరిశోధన చేసో దిద్దుకోవాలి. డెబ్బెయ్యేళ్ళు వచ్చినా, ఇంత కృషిచేసినవారయినా ఈ స్వల్పవిషయాలలో కూడా పంతులుగారికి సందేహాలు విడలేదే. చిడిపిల్లలు, జ్ఞానతృప్తి గలిగిన పామరులు, వీరిమాట యేమిటి? కడవరకున్న అరసున్నలు నేర్చుకుంటూ ఉండడమేనా? దేశములో విద్యావ్యాప్తి ఇందుమూలముగా అవుతుందా? ఇన్నిచోట్ల పంతులుగారు కష్టపడి దిద్దుకొని 29వ పుటలో “నిన్ను నే నెవరినిగా నెఱుంగవలయును?” అనిన్ని, 22వ పుటలో ‘లోకప్రీతినిగాదే’ అనిన్ని ద్రుతము మీది అరసున్నను దీసివేయకుండా ఉంచినారే? 43వ పుటలో ‘అలుంగు’ (=ఖర్గము) లో అరసున్న ఉంచినారు. దీనికి ప్రయోగము? శబ్దరత్నాకరములో ఉన్నది గనుకనా? అచ్చట ప్రయోగ మివ్వలేదు. పంతులుగారైనా యిస్తే నేర్చుకొంటాము.

112వ పుటలో “మెఱుపుఁ దమము నుగ్రంబుగాఁ బెరసినట్లు” అని వ్రాసినారు. బెరయు ధాతువు పరుషాది యని పంతులుగారి భ్రమ.

ఈ రీతిగా మాకు గ్రాంథికభాషలో అనేక సందేహా లున్నవి. అడుగడుగుకు మాపని తడవుకొనడమే. చూడండి ఒక్క ఉదాహరణము : 'మెఱుపు' అనవలెనా ? 'మెఱుపు' అనవలెనా ? ఎంతో చిన్న విషయము. కలిపికొట్టా కస్తూరిరంగా అనే వారిలో చేరితే సందేహానికే అవకాశము లేదు. కాని. మామన స్సొప్పుకోదు. పంతులుగారు 'మెఱుపు' అని ప్రయోగించినారు. శబ్దరత్నాకరములో 'మెఱుపు' ఉన్నది గాని 'మెఱుపు' లేదు. శ ర. లో ఇచ్చిన ప్రయోగము వల్ల సందేహము తీరదు, ఏమిచేయడము ?

మా ముద్దుల వ్యవహారము

పంతులుగారు పరిషద్వస్త్రాదితులయిన వారున్ను మావంటివారే. వారు మాత్రము రసీకులు కారా ? లౌక్యములో ఆరితేరినవారు లోకవ్యవహారము నెట్లు తప్పించుకో గలరు ? వారు మావలెనే నవ్వుతారా, మావలెనే ప్రశ్నిస్తారు, మావలెనే సందేహిస్తారు, దేశకాలపాత్రముల ననుసరించి సంభాషిస్తారు, మావలెనే కోపము, సంతోషము, హర్షము - అంతా మావలెనే, మడికట్టుకొన్నప్పుడుమాత్రము యథాశక్తి జపము, అంతే. ఆ భేషజముమాత్ర మెందుకు అని మా ప్రశ్న. ఎవరే మనుకొన్నా పంతులుగారు మా వ్యావహారికభాషాపోషకులే. కాకపోతే చూడండి వ్యావహారికభాషకు ఆధారముగా ఎన్నిప్రయోగాలు చేసినారో !

1. "నాయికానాయకులలో ఒకరు మరణింపగా వారు తిరిగి వచ్చువఱకు రెండవవారు పొందు దుఃఖము కరుణ మనఁ జెల్లదు." (ఉపో. iii)

"నాయికానాయకులలో నొకరు లోకాంతరగతులై తిరిగి లభింపఁదగినవారగుచుండ వారికై రెండవవారు దుఃఖించినచో" (ఉపో. iv)

పై వాటిలో ఒకరు, వారు, అనేవి ఉభయలింగాలుగా వ్యవహారములో ఏర్పడ్డ ఏకవచనాలు. గౌరవార్థములో బహువచనా లని చెప్ప వీలులేదు.

2. "ప్రత్యాశారూపక మైన రతి లేనిదే కరుణవిప్రలంభము పుట్టనేరదు. (ఉపో. V.)

3. అట్టితలం పేమాత్రమున్న నతఁడు రాముఁడే కాకపోవలసి వచ్చును. —ఉపో VI

4. “విదురస్థా” యనుపద్యంలోఁ బదవలయును గాని సేత మతియొక పద్యంలోఁ బడుట కవకాశములేదు గదా.” ఉపో. Vii, Viii.

5. “మాటకు మాటపెట్టి యొక మాడ్కిని మాటిన మెత్తురే బుధుల్. అప. 2. అత్తగార్లకు (5); వియ్యంకులు (10); కుదుపు (18); ఈ అర్థములో శ. ర, కారు దివ్యలేదు; ఇది యర్థవాదములే (22); బొత్తిగా (56); అకస్మాత్తుగా (56); పిల్లలు (మనుష్య శిశువులు) 30, 60, 98; వెళ్ళు (ఇది కొందరు గ్రాంథికవాదులమతములో గ్రామ్యము) 35, 45. 46, 47, 50, 87, 95. 157; అట్టెయున్న (అట్టేఉండు, అట్టేపెట్టు మొ. వలె) 81; ఐనట్లా, లేనట్లా 83; నా ప్రియనఖియు నైన కాసల్యా! 86; కురుపు 87; తన్నిమిత్తమైయే 87; కాస్త 100; మానుకొనియే 72; ఈమె కాదా? 73; బాట 77; తట్టె మదికి 107; ఇడుములు సైతము 49; వినికిడి 52; పైని 17; గిరులు మాత్రము 44; ఈ మొదలగు 65; మాయమొనరించు 66; ఐతిగాదు 67; ఆ 65, 89; ఈఁహూఁ 82. 97; నన్ను వేపుచున్నదానవు 71; నాతపంబు ఫలమే (అవధారణము) 87; తొడిమ 50; నామీదనే యీకను బొమల ముడివెట్టుట? 122; ఈమెయేనా యా కాసల్య? 91; అంటించు 92; కావిపంచెయున్ 94; ఇడిగో 109; ఎంతకాల మేడిపింపను? 78; స్తిమిత పడుము 78, 80, 87; చూడను చూచినాఁడను తెలియను తెలిసినది 103; మాటుగ నున్న 114; విటుగుడు 114; కురిపించు 124, 156; గట్టిగా కౌఁగి లింపు 127; ఏమీ, రఘునాథుఁడే 129; వివియోగపడియె గదర 134;— దీనికి ప్రమాణము మా (1) చెల్కోహనరంగా పాట; (2) గదరా సుమతీ. చెవులు 137;...ఇది అప్పకవి ప్రకారము గ్రామ్యము.

పాద పూరణలు :

తలపఁడే 8; లలిన్ 12; చూడఁగ 19; పరఁగ 40, 42, 88; ఇచ్చుఁచో 118;

వాక్యానన్వయము :

ఇచ్చట రతి యనఁగాఁ బునస్సమాగమాభిలాషారూపకము—ఉపో. X.

అధ్యయనహేతువు లగుచు గడ్డములు నరసిన యీ తపోధనులకు—81.

శ్రుతిదుర్భరములు :

బాలనీక, ఈ పెద్దది 20; నాకూతును పరిశోధించుటకు 89; ఈ రాజు కూతునందు 92.

ప్రాసగణాదుల కక్కుర్తులు :

“పలుకుబడి వేటు పడపాటి వేటు, రీతులును వేళ యన్వయరీతి వేటు.”
అవ. 2.

“రుదితముచ్చాసన ఫలదంబ యదియు మేల” — 67; రాముండు లేడన్న వార్త లేద 68;

పైవాటిలో అవధారణమునకు ప్రయోజనము కనబడదు.

“సురక్షకా?” 119; “సంపరిశుద్ధ” 86; “పద్మగంధలనీశవారి.... అవక్రకాండ లనీత పద్మపత్రము” 60; “ఘృకాంతాతనయనైన 7; “దండ కాఖ్యవనవీధి, కాశికాఖ్యమౌని, భూరిదరోదరస్థలుల బున్నులుకొట్టుచు నిద్రవోవు నీ భూరిఫణింద్రదేహముల 39;

పూర్తిగాను 119: అరయఁగాను 153 మొదలయినవి.

తెనుగు సంప్రదాయము

“పరువుల్ మేయంగ (కాకులు) 36.

పక్షులు పండ్లను, పురుగులను తింటవి గాని మేయవు; మేత మేస్తవి.

“అనంటి యారముల్” 62.

ఈరము అనేమాట మాండలికము. ఇది ఇప్పటికిన్ని మా రాయలసీమలో వాడుకలో ఉన్నది. లతలగుంపు ఈర మని ఇచ్చటి వాడుక. ఇతరప్రాంతాలలో ఇది వాడుకలో ఉన్నట్లు కనబడదు చెట్ల యారము లని ప్రయోగించకూడదేమో !

తెలుగులోని సంస్కృత సంప్రదాయము :

ఈ విషయమై భేదాభిప్రాయా లుండవచ్చును. సంస్కృత నిఘంటువులలోని యే పదాలపై నా తీసికొని, వాటిని వ్యస్తముగానో, సమస్తముగానో, వ్యాకరణా విరుద్ధముగా ఉంటే చాలును తెనుగులో వాడుకోవచ్చునని, కొందరి అభిప్రాయము.

మే మా అభిప్రాయముతో ఏకీభవింపలేము. అట్లే ఒకమాటకు మరి ఒకటి పర్యాయ పదము గదా అని నిఘంటువుల నాధారముగా చేసుకొని వాడకూడదు. తెనుగులో కొన్ని సంస్కృతశబ్దాలు, కొన్ని సంస్కృత సమాసాలు మాత్రమే కవులు వాడుకొన్నారు. అది ఒక సంప్రదాయముగా ఏర్పడినది. దానికి విరుద్ధముగా ఇప్పటివారు ప్రయోగిస్తే ఆ ప్రయోగము నిఘంటువ్యాకరణాలకు విరుద్ధము కాకున్న అనాచిత్యదోషానికి పాలవుతుం దని మా అభిప్రాయము. అట్టివి కొన్ని—

“అస్మదాది సహితలు” 80; “గంభీరమాంసలస్తనితము” 52; “త్రస్త హరిణాక్షి” (భీత) 56; జ్యోమోషరణితాస్త్రము (మోషము రణితము కానేరదు) పుత్రభండము 101; “శర్మములధాని (అంగారధాని, గోపాలధాని, రాజధాని, అగ్నిధాని, తీరధాని, రజ్జుధాని మొదలైన ధానులున్నవి గాని శర్మములధాని ఉంటుందా?) 120; అహో! 100: 108; 110;

సంస్కృతములోని అవ్యయాలను అదేరీతిగా తెనుగులో వాడవచ్చునా? అహోకు మా కాక్షేపణ లేదు గాని. ‘హంత’ నే నెంతక్రూరుడను (90) అనే ప్రయోగము మాత్రము తెనుగు మర్యాద ననుసరించినది కాదు.

కవితాధార

ఉత్పల చంపకమాలలు, శార్దూల మత్తేభ విక్రీడితములు వ్రాసేటప్పుడు పంతులుగారికి కొంతధార కుదిరినది. కాని, కందములు, తేటగీతములు, అటవెలదులు ధారాశబ్దాగ్రాప్రాయము అలవాటు కాలేదు. అందుచేత చాలా పద్యాలు కుంటుగా నడుస్తున్నవి. కొన్ని ఉదాహరణలు—

కం. ఉత్తరరామ చరితముఁ బ్రయోగింతు మీదే (1)

గీ. శాంతయను కన్యఁ బడసి దశరథవిభుఁడు (2)

గీ. వనితలయెడలను గవులవాక్కులందు (3)

గీ. జనకుఁడు మఱి మిథిలకు జనియె నిపుడె (4)

గీ. యాగమువలన మే మిట నాగినాము (7)

గీ. కలసి మన మున్న యాదినములు చనెఁ గట (11)

గీ. బృందము నివరియన్నంబుఁ బ్రీతితోడ (14)

కం. ఏకార్యమయిన నొనర్తు రెప్పుడు సుజనుల్ (22)

గీ. వచ్చితి నిపుడు వాల్మీకివలననుండి (29)

కం. అలరులకంటె న్నెదువులు నై యుండు మహా (34)

గీ. సుజనుల వలని చావును శుభకరంబి (37)

గీ. అల్ల దక్షిణపు నగము లవ్వెనుమ్ము (46)

ఆ. వె. అతిగభీర మగుట నగపడదు పయికి

కుతకుత మనుచు నుడుకు పుటపాకముగతి

గురుతర మగు రాముకరుణరసము (47)

గీ. శార,దపనుడు కేతకీగర్భందళముఁబోలె ? (50)

ఆ. వె. ఇప్పుడు నవిపొ విడువ వీనలంబు (62)

మొదలయినవి.

అతివిస్తరము చాలును. పుటపుటకును ఇట్టి కుంటుపాదములు దొరలినవి. గణాలు కుదుర్చుకొనడానికి పంతులుగారు చాలా శ్రమపడి ఉంటారు. వచనము వ్రాస్తే బాగుండునే !

పంతులుగారు మిక్కిలి చిన్నవిషయాలలోనే క్రిందా మీదా పడినారు. చూడండి :

“వసిష్ట” అనవలెనా ‘వసిష్ఠ’ అనవలెనా అని సందేహము. ‘ష్ట’ రూపాలను కొన్నిటిని తప్పొప్పుల పట్టికలోచేర్చి ‘ష్ఠ’గా దిద్దకొమ్మన్నారు. కాని కొన్నిచోట్ల దిద్దక విడిచినారు. (82, 152) ‘షష్ట’ (ఉపో IX) అని వ్రాసినారు. ‘షష్ఠి’ అని దిద్ద మరచినారు. ఈ పొరపాటుకు కారణము ‘షష్టి=అరవై ; షష్ఠి-ఆరోతిథి; షష్ఠ= ఆరో అని వేర్వేరుగా ఉన్న వని గుర్తింపకపోవడమే. ఈ సందేహాలు నావంటి సాధారణుల కందరికీ కలుగుతవి. పంతులుగారంతటివారికి కూడా కలిగినవి.

“సురచిరాకారుడు” (128) అని ప్రయోగించినారు. అరవవారినుంచి నేర్చుకొన్న తెనుగుపిల్లలు ‘వరవీణామృదుపాణి, వనరుహలోచనురాణి సురచిర బంధరవేణి’ అని పాడుతారు. అట్లే చాలమంది పండితులుకూడా అనడము వ్రాయ డము కలదు.

విమర్శించడానికి దొరకి దొరకి ఈ ఉత్తరరామచరిత నాటకమా మీకు దొరికింది ? దీనిమీద వినియోగించిన కాలము మరేదయినా మంచిపనిమీద వినియో

గిస్తే బాగుండునే అని నాన్నేహితులు కొందరు నన్ను మందలించినారు. కాని, అనేక ప్రయోజనాలు ఏకదేశములో లభించడముచేత ఈ అవకాశము వదలుకొనడానికి నామన స్సొప్పకొలేదు.

1. లోకములో అనేకులు గ్రాంథికవాదుల మని చెప్పుకొని, వ్యావహారిక వాదులను బహిరంగముగాను చాటుగాను మాటతో నిందిస్తూ, చేతితో అపకారము చేస్తూ ఉన్నవారున్ను, వారి అనుయాయులై, వారి ఆగ్రహానికి ఎక్కడ పాత్రుల మౌతామో అని దిగులుపొందే వారున్ను ఎన్నో గ్రంథాలు వ్రాస్తున్నారు. సాధారణముగా ఇట్టి అన్ని గ్రంథాలలోను గ్రాంథికభాషామర్యాదల నతిక్రమించడము, వ్యావహారికభాషను విచ్ఛలవిడిగా, అప్రయత్నముగా ఉపయోగిస్తూ ఉండడము జరుగుతున్నది. అట్టివారు చేస్తూ ఉన్న దోషాలన్నీ ఈ ఆంధ్రీకృతోత్తరరామచరితములో గుమిగూడి మూర్తీభవించినవి. దీనిని పట్టుకుంటే ప్రతిగ్రంథమును వేర్వేరుగ విమర్శింపవలసినవని వడదు.

2. గ్రాంథికవాదులలో పంతులుగారు అగ్రేసరులు. ఇదిగాక మరెవ్వరయినా అయితే 'చిత్తము, చిత్తము, పొరపాటు కలిగినదండీ, దిద్దుకొంటాము, ప్రమాదో ధీమతా మపి' అని అన్నదిగదా అండి' మేముకూడా మనుష్యులమే. తప్పులు కలుగకుండా ఉంటవా?' అని తప్పించుకొంటారు. కాని పంతులుగారికి నిద్రలో కూడా గ్రాంథికవాదులమీద కత్తులు నూరుతూ ఉన్నట్టే కలవరింత. ఈ విషయములో శ్రీవారికి గల పట్టుదల మరేవిషయములో నయినా ఉంటే, దేశాని కెంతో మేలు కలిగి ఉండేది. మొన్నమొన్న ఆంధ్రయూనివర్సిటీ కమిషన్ లో తెనుగుకు ఎక్స్ పర్టు పథ్యులుగా ఒక కాలేజీకి పోయి ఒకానొక పండితునితో "ఏమండీ. ఇక్కడికి పర్లాకిమిడి గాలి ఏమయినా పోకిందా?" అని అడిగినారట. పర్లాకిమిడి కొండగాలి వల్ల శరీరానికి మంచిబలము కలుగుతుందని పంతులుగారికి తెలియదు. కొండగాలి తీవ్రమైన స్వాతంత్ర్యబుద్ధిని, సాహసమును, ధైర్యమును వృద్ధిచేస్తుందని చరిత్ర చదువుకొన్నవారికి తెలుసును. స్వతంత్రబుద్ధిని కోరి చంపుకొన్నవారు, ఇతరుల స్వాతంత్ర్యమునకు కూడా నిరోధము కలిగించవలె నని ఉబలాటపడతారు. పరిషత్తు నిఘంటునిర్మాణము మందగించడానికి కూడా పంతులుగారి వ్యావహారిక భాషా ద్వేషమే కారణమని వినికిడి.

3. మొదటిలో వ్యావహారికభాషావాదానికి నిష్కారణముగా అడ్డుతగిలి లోకమును భ్రమపెట్టి, దేశాభివృద్ధికి పంతులుగారు తీరరాని అపకారము చేసినారు.

అప్పుడూ, ఇప్పుడూ కూడా ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయములో తమకు గల పదవిని దుర్వినియోగము చేస్తూ అనేకవిధాల భిషకు అపకారము కలుగజేసి, చేస్తున్నారు. ఆంధ్రవిశ్వకళాపరిషత్తులో ఉభయభాషాప్రవీణ పరీక్షాప్రణాళికను తగలబెట్టినది వీరే. ఆ విషయమున వీరు చేసిన కృషివల్ల తెనుగుభిషకు ప్రాధాన్యము సంపూర్ణముగా తొలగిపోయినది. విద్యాభివృద్ధి విషయములో వీరుచేసిన ఘనకార్య మిది.

4. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ కమిషన్ లో ఎక్కువర్లు నభ్యులుగా వేసుకుంటే వీరు తమ రిపోర్టులో తెనుగు బాగా వ్రాయడానికి ముఖ్యోపాయము అరసున్నలను బండిజాలను సరిగా వాడడము నేర్చుకోవడమే అని ఒక్కమాటలో చెప్పినారు. ఈ ఉపాయమును మొదటినుంచీ అందరు పండితులున్ను ఉపదేశిస్తున్నదే. అందు కోసమే కళాశాలలో తెనుగు అభివృద్ధికి రాకుండా ఉండడము.

—చిలుకూరి నారాయణరావు*

—O—

* ప్రజ్ఞాపత్రం. సం. 5. సం. 1, 3. జనవరి, మార్చి. 1934.

అర్థానుస్వారము

“ముఖనాసికావహనోనునాసికః” అను పాణిని సూత్రము చొప్పున ముఖ నహితనాసికతో నుచ్చరింపఁబడున దగుట చేత ననునాసిక యిది హల్లు నుచ్చారణము కొంత శ్రమాపాదక మనవచ్చును. అందును బూర్ణానుస్వార మూఁది పలుకవలసిన దగుటచే మఱింత శ్రమము నొదవించుననుటకు సందేహము లేదు. వ్యవహారము త్రోవ త్రవముగ సుఖముఖోచ్చారణము నపేక్షించుచుండును. కావుననే యాంధ్రభాషలో నట్టి పూర్ణానుస్వారము వ్యవహారవశమున ననేకస్థలములయందంతరించుచు వచ్చిన దని తోచుచున్నది.

అట్లు పూర్ణానుస్వారోచ్చారణ మంతరించుటలో మొదట మొదట మిక్కిలిగ శ్రమమును గలిగించు “తోంచు” మున్నగు దీర్ఘ పూర్వకస్థలంబులయందుండు పూర్ణానుస్వారము లంతరించె ననియుఁ గ్రమక్రమముగా ‘తలంచు’ మున్నగు హ్రస్వ పూర్వకస్థలములలోని పూర్ణములునైత మంతరింప నారంభించి పెక్కుచోట్ల మొదటమొదట వైకల్పికముగను దుదికి వ్యవహారమునఁ గేవలముగను నంతరించె ననియు గ్రహింపవలసి యున్నది. పదము యొక్క మొదటివర్ణ మెట్లయిన నూఁదియే పలుకఁబడును గాన నట్టి యూనికకు (Accent) భంగమురాకుండ ‘ఉండు’, ‘నిండు’ మున్నగు పదాది హ్రస్వములకుఁ దర్వాతి పూర్ణబిందువు మాత్రమంతరింపనేరదయ్యె. అట్టి యూన యుండకుండుటఁజేసి పదముయొక్క తక్కిన వర్ణముల యుచ్చారణయు నందు వక్త కంతగా మెలఁకువ యుండదు గాన నట్టియెడ మాత్రమె యిట్టి లోపాదులు తటస్థించుట సహజ మని గ్రహింపవలయును. ఇక నట్టి పదాదివర్ణము దీర్ఘ మగు నపు డాదీర్ఘముచేతనే యదటి యూనికయు నిర్వహింపఁబడుచుండుటచే నదట లోపప్రతిబంధము లేమిం జేసియు దీర్ఘము మీఁది పూర్ణబిందూచ్చారణ మధికశ్రమాపాదక మగుటంజేసియు నట్టి ‘తోంచు’ మున్నగుచోట్లఁ బదాదివర్ణమును జెందినదయ్యుఁ బూర్ణబిందు వంతరించుటయె సహజమయ్యెను.

అయినను బయి నుదహరించిన విషయము సార్వత్రికముగ వెలసి యుండలేదు. వక్తలు నియమముల ననుసరించి వ్యవహరించువారు కామింజేసి వ్యవహార మనుగమములకు సాకల్యముగా లొంగియుండనేరదు. కావున వ్యవహారస్థభాషకుఁ జేయు నియమములు ప్రాయోవిషయికములయి యుండును గాని సార్వత్రికము లయి

యుండనేరవు. అక్కారణముననే 'కాంచు, తీండించు, వేంచేయు వేండ్రము, వాండ్రు పూంచు' మున్నగుచోట్ల దీర్ఘపూర్వకమే యయు్యుఁ బూర్ణానుస్వర మంతరింపక నియమముగా నిలిచియుండుటయు నగపడుచున్నవి. అట్లయినను దీర్ఘమునకుఁ దర్వాతి నిండునున్న యంతరించుట గాని యంతరింపకుండుట గాని నియతమై యుండునే గాని ప్రాస్యపూర్వకపూర్ణమువలె వికల్పముగా నంతరించుటయు నక్కారణమునఁ బూర్ణబిందురూపమును దానికి రూపాంతరముగ నర్థబిందురూపమునగూడ నుండుటయుమాత్రము సామాన్యముగా నుండఁ బోదని చెప్పవచ్చును. ప్రాస్యమునకుఁ దర్వాతినిండునున్న వికల్పముగా నంతరించుట తఅచుగా నగపడుచున్నను 'చేమంతి, నారింజ, పావంచ, చెల్లెండ్రు' మున్నగుచోట్ల నంతరింపకుండుటయు నియతమై యుండకపోలేదు. అట్లే పదముమొదటి ప్రాస్యమునకుఁ దర్వాతి నిండునున్న లోపింపకుండుటయు నహజమైనను 'ఇక, అట' మొదలగు కొన్ని యలంతిస్థలములందును వికల్పముగ నంతరించుట కూడ రూఢియై యున్నది. అట్లయినను మొత్తముమీఁద నిండునున్న దీర్ఘమునకుఁ దర్వాత వికల్పముగను దలుచుగా నంతరించుట సహజ మని మాత్రము చెప్పవచ్చును.

వ్యవహారము నందలి మార్పు లొక్కమాటుగ జరుగుట, యనంతావ్యమగుటంజేసి పూర్ణబిందుచ్చారణ మంతరించుటలో సైత మది యొక్కమాటుగ నశింపక మొదటమొదట దత్సంబంధమగు నానునాసిక్యము తత్పూర్వాచ్చానందావహించుచు వచ్చెడి దనియు నానాటి కట్టి సానునాసికోచ్చారణము కూడ నశించిన దనియు గ్రహింపవలయును. కావుననే ప్రాచీనతమమహాకవుల గ్రంథములలోఁ బూర్ణబిందు వంతరించిన పదభాగమున కట్టిదానినే ప్రాసస్థలములలో నిలిపెడి ప్రయత్నము చూపట్టుచున్నది.

ఉ. వాడిమయ్యాముఖముల్ గలుగువాఁ డవరాంబుధిఁ గ్రుంకె ధేనువుల్
నేఁ డిట వచ్చె నేకతమ నిష్ఠమెయిన్ భవదగ్నిహోత్రముల్
పోడిగ వేల్వఁగాఁబడియె బ్రౌద్ధును బోయె గచుండునేనియున్
రాఁడు వనంబులోన మృగరాక్షసపన్నగబాధ నొందెనో.

—భార. ఆది. 31 అ.

అయినను నన్నయకాలమునకే సానునాసికోచ్చారణము కూడ నరుదుగా నశించుచుండుటచేః గాఁబోలు నన్నయభారతభాగమునందు సైతము పై నియమము నరిగాఁ బాటించఁబడి యుండలేదు.

కం. అపన్నగ ముఖ్యులఁ దన

వీపునఁ బెట్టుకొని పఱచి విపినములు మహా

ద్వీపములు నదులు గిరులు ది

శాపాలపురములుఁ జూపెఁ జన వారలకున్. -భార. ఆది. ఆ. 7.

పైరీతిని నన్నయ కాలమునకే పూర్ణానుస్వార మంతరించుటయే గాక యవటి సానునాసిక పాతము కూడ నశించుచుండెనని గ్రహింప దగి యున్నను నన్నయకుఁ దరువాతివా రయ్యుఁ గొందఱు మహాకవు లట్టిపదములప్రాచీనస్థితిని స్మరించి కాఁబోలు వానిని బూర్ణబిందు యతి పదభాగములకుఁ బ్రాసములుగా నచ్చటచ్చట నిలుపుచు వచ్చిరి.

కం, పోండిగన గజ తపశ్శీఖి

మూండుజగంబులను దీప్రముగఁ బరివీన బ్ర

హ్మాండముఁ గాంచిన కాంచన

భొండముక్రియఁ దాల్యై దత్ప్రభాభాసిత యై.

—నన్నెచోడుని కుమారసంభవము. 6 ఆ. 804.

ప్రాచీన మహాకవుల యిట్టి ప్రయోగములను బట్టి పరిశీలించునపుడు, నిండునున్న యంతరించుటయు నచటి సానునాసికోచ్ఛారణ మంతరించుటయు నప్పటి కచిర కాలములోనే వ్యవహారమున సంభవించి యుండె ననియు, నక్కారణముననే ప్రాచీను లట్టి యనుస్వారములను గేవలము విడువఁజాలక పయిరీతిని వానిఁ జాటింప యత్నించుచు వచ్చి రనియుఁ దోఁపకపోదు. అట్లచిరకాలమునుండియే పూర్ణ బిందు వంతరించుట వ్యవహారమున సంభవించి యుండుటచేతనే కావలయు నట్లంతరించిన పూర్ణానుస్వారస్థలములోని సానునాసికోచ్ఛారణమున కనుమాపక మగు రేఖా విశేషమేదియు నావరకుండు లిపులలోఁ జూపట్టకున్నది. అనుస్వారము నూది పలుకవలసిన స్థలములందును దేల్చి పలుకవలసిన నాసికోచ్ఛారణ స్థలము లందును నవిశేషముగ నెప్పటియట్లు పూర్ణబిందురేఖయే ప్రాచీనలేఖనమున నగపడు చున్నది, అట్టి లేఖనములనుబట్టి యావర కుచ్ఛారణ భ్రష్టమయ్యు నిండునున్న లేఖనభ్రష్టము కాలే దని తోచుచున్నది. అట్టిలేఖనపద్ధతి చదువరులకు విశద పరచుటకై యిట క్రీస్తు శకము 1075 సంవత్సరపు దీర్ఘాసి వనపర్తి శాసనము లోని సీసపద్యము నుదాహరించుచున్నాను.

సీ. శ్రీశకునేఱ్ఱు (న్దులు) భూనతిపై తైల

నందాబ్జభవన సంఖ్య (997 + 78 = 1075)

దేశంబు గిమిడియు గోసల గిడి సింగి

దేశంబు మరి యొడ్డదేశ మనంగం

జనిన భూపాలు రన నినోచ్చె చలవర్తి

గజ్జగఱై నెగడిన మణ్ణలికుణ్ణు

భూసురవంతుణ్ణు వానవనిభభోగి

బణపతి సౌజన్యగుణయుతుణ్ణు

దీర్ఘాసి భగవతిదేవి దేవాలయ

మున ముందటం గడుఘనతరముగ

మణ్ణప మెత్తించె భణ్ణన విజయుణ్ణు

గజ్జగోపాలు జ్ఞానావర్తి

దీవియ వెల్లె నద్దేవికి నవ్వెలం

దన మనోవల్లభి వనజనేత్ర.

దీవియవెల్లెం బద్మావతియును (నా) ఊజీ

నశశులు గల యంతకును ముదమున ?

ఆ. వె. గగనభూమి చంద్ర ఖరకరోదక శిఖి

మారుతాత్మమూర్తి మహిషమధన

యిష్ట (పూర్త) ఫలము లెల్లకాలంబును

మెచ్చుచోడంద మకు నిచ్చుచు (జ్ఞ)

—విప్రగ్రాఫియా ఇండికా, వా. 4. నెం. 45.

ఈ శాసనపద్యమునందుఁ బూర్ణబిందు పూడి పలుకవలసిన (ఏటవాలక్కరములున్న) స్థలములందును, దేర్చి పలుకవలసిన యధోరేఖాంకిత స్థలములయందును భేద మేమాత్రమును లేక యొకేవిధమునఁ బూర్ణబిందు రేఖగాని దానికి మాటుగ నప్పటి సంప్రదాయము చొప్పున పరసపర్ణపంచమము గాని వ్రాయ బడుచు వచ్చెను గదా ? ఈ శాసనపులిపిబట్టియు యుద్ధమలుని బెజవాడ శాసనపు లిపిని బట్టియుఁ బరిశీలించునపు డాకాలమున సంస్కృతభాషాప్రసిద్ధ మగు పరసపర్ణపర్ణపంచమములు బిందుస్థానమున నిల్పుపద్ధతి ఉత్పర్ణపర్ణకబిందుపు విషయమున మాత్ర మాంధ్రమున పైతము వాడఁబడెడి దనియుఁ దక్కిన కవచ

వర్గాక్షర చతుష్టయ పరకబిందుస్థానమున నట్టి యుచ్చారణము వ్యవహారమున లేమింజేసి కావలయునట్లు తత్తద్వర్ణ పంచమాక్షరము లాచ్చికబిందుస్థానముననే గాక తత్సమరూపసంస్కృతబిందుస్థానమున సైతము నిలుపఁబడలే దనియు సుర్పింపకమానదు. అయినను 'ఉ' వర్గవర్ణచతుష్టయపరకబిందువును సైతము తద్వర్ణ పంచమరూపమున ఉచ్చరించు వాడుక యంతరించుటచే గాఢోలు నట్టి నియమమును యావైకరణు లంగీకరింపకుండుటం జేసి యట్టి చోటులందు సైతము బిందుస్థానమున వర్ణపంచమములను వ్రాయు నాచారము నానాటికి నశించిన దని గ్రహింపవలయును.

పయిరీతిని బిందువునూఁది పలుకునపుడును దేల్చి పలుకునపుడును నొకే రీతిని వ్రాయుట సరికాదను తలంపునఁ గావలయు నూఁది పలుకవలసిన బిందువు నకుఁ దర్వాతి హల్లున కూరకయె ద్విత్వమువ్రాయు సంప్రదాయము క్రమక్రమముగా బయలువెడలినది. ఇట్టి సంప్రదాయము కూడఁ గొంతవఱకు ఉచ్చారణములోని సహజ స్థితి ననుసరించి కల్పింపఁబడినదే యని చెప్పవచ్చును, అనునాసిక్యము పలుకని వారి యుచ్చారణము నందును జలుబుచేసి ముక్కు దిమ్ముపట్టినవారి యుచ్చారణమునందును బిందువు పలుకఁబడకుండుటయు నట్టి బిందువు వలనఁ బూర్వాక్షరమునకుఁ గలుగవలసిన యానిక (లేక) గౌరవము చెడకుండఁ బరవర్ణము ద్విత్వయుక్తముగాఁ బలుకబడుటయును ప్రసిద్ధమే గదా.

పదప్రకృతిలో సహజముగా లేని ద్విత్వమును వ్రాయుట యసంగత మని తలఁచి కావలయు వైయాకరణు లట్టి ద్విత్వలేఖన పద్ధతినంగీకరింపక యూఁది పలుకవలసిన బిందువు నెప్పటియట్లు మండలాకారముగను, దేల్చిపలుకవలసిన బిందువు నర్థచంద్రాకారముగను వ్రాయవలయు ననుచు “పూర్ణేందు సదృశః పూర్ణ స్వర్ధ స్వర్ధేందు సన్నిభః” అని యిట్లు సూత్రించి వానికి వరుసగాఁ బూర్ణబిందు వనియు నర్థబిందు వనియు సార్థకనామములను గల్పించిరి.

అట్టి నియమ మేర్పడినను గతానుగతికముగా నిటీవలి లేఖకులు సైతము తాళపత్ర గ్రంథములను వ్రాయుటలోఁ బూర్వపూర్వ మాతృకానుసారముగా వెనుకటి ద్విత్వలేఖనపద్ధతినే యవలంబించి వ్రాయుచు వచ్చిరి. కావుననే రమారమి నూఱుసంవత్సరముల క్రిందటివఱకుఁ బుట్టిన తాళపత్ర గ్రంథములలో సైత మట్టి ద్విత్వలేఖనపద్ధతయే చాలవఱకు నియతముగా నగపడుచున్నది. ఇటీవలి తాళపత్రగ్రంథములలో నరసున్నకు లేఖనయే లేదు. అట్లయినను బండిత పరి

పరిష్కృతములై బయలువెడలిన ముద్రణ గ్రంథములలో మాత్రము వైయాకరణ సంప్రదాయము చొప్పున నూదిపలుకవలసిన బిందువులను మండలాకారముగను, దేల్చి పలుకవలసిన బిందువులను నర్థచంద్రాకారముగను నిలుపుపద్ధతి బయలు వెడలినది. ప్రాచీన తాళపత్ర మాతృకలలో నిట్లర్థబిందు లేఖనము లేదనియు ప్రాచీన సంప్రదాయము చొప్పున ద్విత్వలేఖన పద్ధతియే యుండెడి దనియు విశద పఱచుటకయి యిది నావద్దనున్న తాళపత్ర మాతృకలలోఁ బురాతన మగు కేయూరబాహు చరిత్రమునుండి రెండు పద్యములను యథామాతృకముగా నుదాహరించుచున్నాను.

ఉ. బాలరసాలపుష్పనవపల్లవకోమల కావ్యకన్యకం

గూళల కిచ్చి యప్పడుపుం గూటింజరించుటకంటె సత్కవుల్

హాళికులైన నేమి మరి యంత్ర నాయతిలేని నాండు కా

ద్దాలికులైన నేమి నిజదారసుతాద్యభిరక్షణార్థమై. — కేయూర 1 అ.

మ. తన మేనల్లుని సోమదత్తు బహుతంత్రప్రాధి ధీమత్తుం జ

య్యన నచ్చోటికిం బిల్పితేంబనిచి యేకాంతంబున్నన్ రాజవ

ర్తనమున్ జారులచేత విన్నదియు మీందన్ దారు శాయద్దలం

చిన కార్మ్యంబునుండెప్పి నస్మితరుచిన్ సద్యక్తండ్లై వానికిన్.

— కేయూర. 2 అ.

పై పద్యములలో బిందువు నూది పలుకవలసిన స్ఫుటాక్షరాంకిత స్థలములలో బిందువునకుఁ దర్వాతి హల్లున కూరకయె ద్విత్వ మిచ్చుటయుఁ దేల్చి పలుకవలసిన యధోరేఖాంకిత స్థలములలో నట్లు ద్విత్వము నీయకుండుటయు నియతముగా నగ పడుచున్నవి గదా. ఇట్టి లేఖనము పదముల యథాస్థితికి గేవలము విలక్షణముగనే యున్నను వైయాకరణులచే నుపేక్షితమే యైనను నిది యుచ్చారణములో నంత రించిన యర్థానుస్వారస్థలములను గ్రహించుటలో మాత్రము వైయాకరణులకుఁ జేదోడు వాదోడుగా నుపవరించె నని చెప్పుటకు సందేహము లేదు. హ్రస్వపూర్వక బిందుస్థలములందుఁ బాక్షికముగాఁ బూర్ణబిందువు నిల్పియుండుటంజేసి పద్య కావ్యప్రయుక్తములై ఛందోనురోధమున మార్పు రాక నిలిచినట్టి పూర్ణబిందు రూపములను బట్టి వాని యర్థబిందురూపములను గ్రహించుట కవకాశమున్నను దీర్ఘ పూర్వక స్థలములం దీప్రాచీనలేఖనపద్ధతి దక్క నర్థబిందు స్థలములను గ్రహించుటకు మంచి యుపాయము వేతొకటి లేదనియే చెప్పవచ్చును.

అయినను వైయాకరణోపేక్షిత మగుటంజేసి యద్యతన ముద్రణ గ్రంథము లం దట్టి ద్విత్వ లేఖన పద్ధతి చొరకుండుట చేతను నర్థబిందుస్థలములందుఁ దేల్చి వలుకు సానునాసికోచ్ఛారణ మంతరించుట చేతను నిపుడట్టి యర్థబిందుస్థలమును బోల్చికొనుట మిగుల దుష్కరమై యున్నది. ఉచ్ఛారణ భ్రష్టమగు నద్దానిని వదలు కొనుటకు మన యాంధ్రపండితు లింకను సంగీకరింపలేకున్నారు. అట్లగుటం జేసియే యా విషయమున గొంతవఱకైన మార్గము చూడగోరి యాంధ్రవైయాకరణులు కొన్ని నియమములను జూప యత్నించుచున్నారు.

“సిద్ధ స్యాధ్య శ్చానుస్వారః పూర్వార్థ భేదతో ద్వివిధః
హ్రస్వా త్పూర్ణోపి భవే ద్ద్వి ఛేత్తండ ఏవ సజ్జేయః”

అని యిట్లాంధ్రశబ్దచింతామణిలోఁ జెప్పబడియున్నది. ప్రకృతిసిద్ధము సిద్ధమనియు వ్యాకరణ సాధ్యము సాధ్యమనియు నట్టి సిద్ధసాధ్య రూపద్వివిధానుస్వారములును వేర్వేరి పూర్వార్థభేదములచే రెండేసివిధము లనియు బయికారిక పూర్వార్థమున కభిప్రాయము. ఆయనుస్వారము హ్రస్వాచ్చునకుఁ దర్వాత బూర్జమై కూడ నుండు ననియు నవి శబ్దమహిమచే ఖండమై కూడ నుండుననియు దీర్ఘచ్చునకుఁ దర్వాత నన్ననో ఖండము మాత్రము మాత్రమె యై యుండుననియుఁ బైకారిక యుత్తరార్థమున కభిప్రాయము. దీర్ఘమునకుఁ దర్వాతి నిండునున్న యంతరించునెడ నియతముగనే యంతరించును గాన నచట ఖండము మాత్రమె యుండుననియు హ్రస్వమునకుఁ దర్వాత నట్లు గాక పాక్షికముగా నంతరించును గాన నచటఁ బూర్వార్థములు రెండును బర్యాయముగ నుండుననియుఁ దెలుపఁదగిన యీ సామాన్య విధి వెనుక నుదాహరించిన యనుస్వారచరిత్రమున కనుకూలముగనే యున్నదన వచ్చును. కాఁగా హ్రస్వమునకుఁ దర్వాత నిండునున్న యెచ్చలెచ్చట నుచ్ఛారణ మగుచున్నదో యయ్యయి పడము లిపుడు నిర్బిందుకములుగాఁ బలుకుఁబడితోనున్న యెడల నట్టి బిందుస్థానము నర్థబిందువును నిల్పవలయునని గ్రహించుట కవకాశము లభించుచున్నది. ఈపక్షమున ‘సిద్ధంపు, నాల్గిటి’ మున్నగువాని రూపతరములగు ‘సిద్ధపు, నాల్గిటి’ అను నిర్బిందుకరూపములలో బూర్జబిందుస్థానమున ఖండమును నిల్పవలసివచ్చునని శంకింపఁ బనిలేదు. అట్టివెల్ల సాధ్యబిందు విషయకము లగుటం జేసి యపవాదము లగు వ్యాకరణ విధానములను బట్టి తెలిసికొనఁ దగినవే యగును. కావున ‘హ్రస్వాత్ పూర్ణోపి భవేత్’ అను చింతామణి నియమము సిద్ధఖండానుస్వార స్థితి నిరూపణ విషయమున మాత్రమె యుపవరించు ననియు నదియే ముఖ్యముగాఁ

గావలసి యున్నదనియు గ్రహింపవలయును. ఇక నారింజ, చేమంతి, మున్నగు వానిలోని సిద్ధపూర్ణానుస్వారములు హ్రస్వపూర్వకము లగుటంజేసి వానిచోటలం దర్థబిందులు సైతము పర్యాయమున నుండవలసివచ్చునను మతోక విప్రవత్తి కూడఁ దోపవచ్చునుగాని యదియు నంత బాధకము కానేరదు. పూర్ణబిందూచ్చారణము గల పదము నిర్పిందుక మయి కూడ వాడుకలో నున్నపుడు మాత్రమె యా నిర్పిందుకపదముతోఁ బూర్ణబిందుస్థలమున నర్థబిందువును నిల్పదగు నని తెలుపుట మాత్రమె పయి 'హ్రస్వాత్ పూర్వోపి భవేత్' అను సూత్రమునకుఁ బ్రయోజన మని గదా యంగీకరించి యుంటిమి. అట్టి స్థితిలోఁ బూర్ణబిందువు కొన్ని యెడలఁ దేలి పోకుండుటం జేసి యా పదమునకు నిర్పిందురూపమే వాడుకలో లేనపు డీక నవట నర్థబిందువు గలదా లేదా యను వికల్పము సైతము పొడమఁ జాలదు గదా.

“దీర్ఘాచ్చేత్ ఖండమ్ వనజ్జేయః” అను సూత్రమన్ననో పైదానివలెఁగాక దీర్ఘ పూర్వకసిద్ధపూర్ణ మంతరించునెడఁ గేవలముగ నంతరించునను సిద్ధానుస్వార స్థితిని దెలుపుటతో నుపదరించుట మాత్రమె గాక సాధ్యవిషయమున గూడ విశేష విధులు లేనపుడు — అనిర్దిష్టముగఁ బూర్ణార్థ సాధారణముగ బిందువిధానము చేయఁబడనప్పుడు దీర్ఘముకుఁ దర్వాత నట్టి విధానము చొప్పునఁ బూర్ణబిందువు రానేరదని తెలుపుటకుఁ గూడ నుపయోగించును. ‘నాతో + చెప్పెను’ అను మొదలగుచోట్ల ‘తద్రుతంచ బిందుస్యాత్’ అను సూత్రము చొప్పున “నాతోఁజెప్పెను” అని సార్థబిందుకరూపమే సిద్ధించును గాని ‘నాతోఁజెప్పెను’ అను పూర్ణబిందు రూపము సిద్ధింపనేరదు గదా. పయి ‘దీర్ఘాచ్చేత్ ఖండవనజ్జేయః’ అను సూత్రము సామాన్యశాస్త్ర మగుటంజేసి ‘కాంచ, వేంద్ర, తింద్రించు, వేంచేయు’ మున్నగు స్థలములందలి పూర్ణబిందువులు బాధితములు కానేరవు.

పైరితినే “నఖండః ప్రథమాద్ధ్రస్వాద్వైకృతేత్ర కథాపిచ” అను నధర్వణ కృత సామాన్య నియమము కూడ ‘ఉండు, పండు’ మున్నగుచోట్లఁ బదము మొదటి హ్రస్వాచ్చునకు దర్వాతి నిండునున్న సామాన్యముగా నంతరింప దను సిద్ధపూర్ణస్వభావ విశేషమును దెలుపుటయే గాక పైరితినే సాధ్యవిషయమున సైత మనిర్దిష్టముగఁ బూర్ణార్థ సాధారణముగ విధింపఁబడిన బిందువిధానము చొప్పునఁ బదము మొదటి యచ్చునకుఁ దర్వాత నర్థబిందువు రానేరదని తెల్పుటకు గూడ (చెను + తోవ = చెందొవ) నుపయోగించును.

ఈ సందర్భములందు గొన్ని కారణములచేఁ బయిరితి నంగీకరింపక యహో బలపండితుఁడు పైచింతామణికారికకు మతోకరీతిని వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు.

చింతామణిలో 'రాముండు, రాముండు' మున్నగుచోట్ల బిందువిధానము వేటుగ లేకుండుటం జేసియు గ్రంథకర్త 'మహతస్సోర్ధజనితో భవేత్ పుంసి' అని యిట్లు బిందువిధానయోగ్యస్థలములం దెల్లఁ బ్రత్యయములకు జ కారము నిర్వర్ణముగా ఘటించుచు వచ్చుచుండుటంజేసియుఁ దస్మాదమున నట్టిచోట్ల బిందువును సంపాదించఁదగునని తలచి 'అనుక్తమన్య శబ్దానుశాసనవత్' అను న్యాయము ననుసరించి ప్రాకృతవ్యాకరణసమగు 'సానునాసికోచ్చారం జీత్' అను నియమము చొప్పున జీత్వమునకు ఫలము సానునాసికమువంటి సార్థబిందుకత్వమే యని సిద్ధాంతము చేసి 'డుజ్' మొదలగునవి జకారేత్త్వ మహిమచే నర్థబిందు పూర్వకము లగునని యొకదారి త్రొక్కియున్నాఁడు. కావున నట్టి యెడలఁ బూర్ణబిందురూపము సిద్ధించుటయి హ్రస్వముమీఁది యరసున్న నిండుసున్న వికల్పముగా నగుననునియమ మాతనికిఁ గావలసి వచ్చెను. ఆ కారణమున నర్థానుస్వారము యొక్క సహజస్థితి నంతగాఁ బాటించక ప్రక్రియానిర్వహణ మాత్ర తత్పరత్వమున బయి చింతామణి కారిక యుత్తరార్థమున కర్థము చేయుటలో నః అను సర్వనామమునకు 'ససిద్ధ స్యాద్యశ్చ ఖండానుస్వారః' అని యిట్లు ఖండానుస్వారపరముగా నర్థముచేసి యవతలను హ్రస్వపూర్వకఖండానుస్వారము వికల్పముగాఁ బూర్ణ మగు నని యొక విపరీతార్థమును జేయవలసి వచ్చెను. కావుననే 'మహతస్సోర్ధజనితో భవేత్ పుంసి' అను సూత్రపు వ్యాఖ్యలో 'అనుక్త మన్య శబ్దానుశాసనవ దితి న్యాయేన సానునాసికోచ్చారణం జీ దితి సూత్రేణ సానునాసికత్వే రాముండు హ్రస్వాత్ పరత్వాత్ రాముండు ఇతి రూపద్వయమ్' అని యిట్లు ప్రక్రియను జూపి యుండెను. (అహో. 244 పుట.)

“పాలకోసము తాలమోత” అనునట్లు పయిరీతిని జీత్వఫలమును న్యాయసిద్ధముగాఁ గుదుర్చుటయి సహజస్థితికి విరుద్ధముగా నరసున్ననుండి నిండు సున్నను బుట్టించుట యర్థమా? ఉచ్చారణస్వభావమును బట్టిగాని వెనుక నుదాహరించిన యనుస్వారము పరిత్రమును బట్టిగాని పరిశీలించునపుడు నిండుసున్నయే వ్యవహారవశమున నరసున్నగా మారెను గాని యరసున్న నిండుసున్నగా మారలేదన్న విషయ మెవ్వరికేని విశదము కాకమానదు గదా. సుఖముభోచ్చారణము నపేక్షించు వ్యవహారమున నూఁది పలుకవలసిన దానికిఁ దేల్చి పలికెడి పలుకుబడి సంభవించుట సహజము కాని దేల్చిపలికెడిదాని కూఁది పలికెడి పలుకుబడి కారణాంతర మేదియు లేకయే సంభవించుట సహజము కాదు గదా. సంస్కృత ప్రాకృత భాషలలో నైతము మన యీ యర్థానుస్వారము వంటి యనునాసికపాతమున

కిట్టి యనుక్రమమే యగువడుచున్నది. మొదట బింద్వాదిరూపముగా నుచ్చరింపఁ బడుటయు దర్వాత సానునాసికముగాఁ బలుకబడుటయు సంతకంత కట్టి యనునాసికపాతము భ్రష్టమగుటయు నా భాషలయందుఁ బ్రసిద్ధ మయి యుండుటయే గాక వైయాకరణులచే సైతము తన్మార్గ మంగీకరింపబడి యున్నది. 'హింహిజ్ హినిః' అను ప్రాకృత వ్యాకరణసూత్రము 'ఖిన్' అను తృతీయా బహువచన ప్రత్యయము నకు వ్యవహారదశలో నగపడు ('రామై = రామైహి') హివర్జకమును విధించుటలో మొదట బిందుసహితముగను దర్వాత సానునాసికముగను దర్వాత నిరనునాసికముగను విధించుచున్నది. ఇట్టి యనుక్రమము సైతము తెనుఁగులోని బిందువు యొక్క యూఁదిపలుకునుచ్చారణము మొదటి దనియుఁ దేల్చిపలుకు నుచ్చారణము తర్వాతి దనియు నిరనునాసికోచ్చారణమింకను దర్వాతి దనియు నిట్లుచ్చారణ సహజస్థితిని దెలుపుటలో మంచి నిదర్శనమై యున్నది.

మఱియు 'తోనునాసికోచ్చారం జిత్' అను సూత్రము చొప్పున జీత్తునకే సానునాసికోచ్చారణము ప్రాకృతవ్యాకరణములోఁ బ్రసిద్ధమై యున్నది. కాని జకార మిత్తుగాఁ గలదానికిఁ బూర్వవర్జమున నానునాసిక్యము కలుగుట ప్రసిద్ధమై యుండలేదు. 'హిం, హిజ్, హి, నిః' అను వాల్మీకి సూత్రము చొప్పున వచ్చిన హిజ్ ప్రత్యయమునందలి హకారోత్తరవర్తియగు నికారమునకే గదా యానునాసిక్యము ('రామైహి' - షడ్భాషాచంద్రిక) వచ్చుట సంప్రదాయమై యున్నది. ఇట్టి స్థితిలో డుజ్ వర్జకమున కర్థబిందుపూర్వకత్వము జకారేత్వఫల మని ప్రాకృత వ్యాకరణ సంప్రదాయము చొప్పున నెట్లు చెప్పనగును? ఇక నచ్చటఁ గూడ 'దీర్ఘాచ్చే త్థండ ఏవ నజ్ఞేయః' అను స్థలమునందలి 'నః' అను సర్వనామ శబ్ద విషయమునందు వలెనే సంస్కృతవ్యాకరణప్రసిద్ధము లగు నేవో వింత సమన్వయముల ననుసరించి బిందుపూర్వకత్వ రూపార్థవిశేషమును సంపాదించు కొనవలసినదే గదా! అట్టి యర్థములు స్వారసికములు కావనుట సాహసము కాదని నా యభిప్రాయము. అరయ నరయఁడుజాది వర్జనముల జకారత్వమునకుఁ బ్రయోగానుసారముగాఁ బూర్వార్థసాధారణ మగు బిందుపూర్వకత్వమే ఫలమని వ్యాఖ్యానము చేసికొనుటయే యుక్తమును, సహజస్థితికి విరుద్ధమును నగు నని గ్రహింపవలయునని తోచుచున్నది.

ఇక నట్టి చిక్కులు లేకుండ 'జీత్తు బిందుపూర్వకం బగు' (తత్స. 19 సూ.) అని స్పష్టముగా సూత్రించుకొన్న బాలవ్యాకరణకర్తగారుగూడఁ బైరీతినే

‘హ్రస్వము మీఁది ఖండబిందువునకుఁ బూర్ణబిందువు వైకల్పికముగ నగును’ (బాల. సంజ్ఞా. 14) అని యిట్లేల సూత్రీకరింప వలయు నని శంకించుకొనవలసి యున్నది. బాగుగాఁ బరిశీలించి చూడఁగా ‘నారింజ, చేమంతి’ మున్నగు కొన్ని సిద్ధబిందుస్థలములందును బూర్ణబిందువును దేల్చి పలుకు వాడుకయే లేకుండుట చేతను (‘నారింజ, చేమంతి’ అను రూపములు లేవు గదా.) వనంబు మున్నగు కొన్ని సాధ్యబిందుస్థలములందు నైతము ‘వనంబు’ అను మొదలగు సాధ్యబిందుక రూపములు లేకుండుట చేతను, నిద్దంపు’ ‘నాల్గింట’ అను మొదలగుచోట్ల ‘నిద్దపు, నాల్గిటి’ అను రూపాంతరములం దర్థబిందువు లేకుండుటం చేతను. హ్రస్వ పూర్వకము లగు సిద్ధసాధ్య ఖండము లెల్లయెడలను నవ్యభిచరితముగఁ బూర్ణము లగుచు వచ్చుచుండుటచేతను సూరిగారు వైయాకరణులకు సహజమగు ప్రక్రియా సౌష్టవపరత్వమున సహజస్థితి నంతగాఁ బాటింపక యట్లు సూత్రించి రనియు వారికిఁగూడఁ దత్సూత్రమును సిద్ధఖండస్థితిని దెలిసికొను విషయమున మాత్రమె యుపచరింపజేసికొను తలంపు గలదుగాని సాధ్యఖండములను సాధ్యపూర్ణముల నుగా సాధించుకొనుటలో నుపయోగించు తలంపు లేదనియు, నక్కారణముననే యా సూత్రమునకు ‘అడఁకువ,’ ‘అడంకువ’ మున్నగు కేవల సిద్ధబిందుస్థలములను మాత్రమె లక్ష్యములుగాఁ జూపిరనియు, నట్టి యభిప్రాయముచేతనే వారు బాలవ్యాకరణమునం దెచ్చటను నర్థబిందువును విధించి పయిసూత్రము చొప్పున సాధ్యపూర్ణమును సాధించుకొని యుండలేదనియు గ్రహింపవలసి యున్నది. మఱియు నుచ్చారణ శ్రష్టమగు సిద్ధఖండముకన్న నుచ్చారణస్థమగు సిద్ధపూర్ణమునుదెలిసికొనుట సుకరమై యుండఁగా నట్టి యగోచర మగు సిద్ధఖండమునుండి యుచ్చారణస్థమగు సిద్ధపూర్ణమును సాధించుట యసంగత మగుటచేతను, నట్లు సాధించుచు నద్దానిని సిద్ధమనుట మఱింత యసంగతముగా నుండుటచేతను సిద్ధపూర్ణమునకు నిర్విషయత్వ ప్రసంగము సంభవించుట చేతను బయి సూత్రమును సిద్ధఖండమునుండి పూర్ణమును సాధించుటకు గూడ సూరిగారు రచించియుండ రనియు వ్యవహారశ్రష్టమగు సిద్ధఖండమును దెలిసికొనుట కుపాయముగనె రచించి యుండు రనియు గ్రహించుట మిక్కిలి యుక్తముగ నుండు ననుటకు సందేహము లేదు.

పై సూత్రమును సాధ్యవిషయమునఁగూడ ఖండమునుండి పూర్ణమును సాధించుటలో నుపచరించుకొను తలంపు సూరిగారికి లేకుండుట చేతనే యహోబల పండితునిమార్గముపేషించి ‘జీత్తుబిందుపూర్వం బగు’ అని యిట్లు పూర్ణార్థసాధారణముగా సూత్రించి దాని మూలముననే ‘రాముడు’ అన్నచోట యరసున్నతో పాటుగ

‘రాముండు’ అను చోట నిండుసున్నను పైతము సాధించుకొనిరి. గాని యా విషయమున నహోబలపతివలెఁ బై నూత్రము నపేక్షించి యుండలేదు. “పుంలింగ మగు మహద్వాచకమునకు డుజ్జిగు’ (బాల. తత్సమ. 77 సూ.) ఇచ్చట డుజ్జిగు దాని యందు జికార మిత్తు గావున జీత్తు బిందుపూర్వకం బగునను నూత్రముచేత డు వర్జకమునకు ముందు సున్న వచ్చును. పిమ్మటి జికారము లోపించును. ‘ఉ. డిద్ధంఁడు, డిద్ధండు’ అని యిట్లు సూరిగారు స్పష్టముగా వ్రాసియున్నారు.

పైరీతిని బట్టిబయలుగా నున్న యా విషయమును పైతము గ్రహింపఁ జాలక బాలవ్యాకరణగుప్తార్థప్రకాశికాకారులు పైనుదాహరించిన జీత్తు బిందు పూర్వకం బగు’ అను నూత్రములోని బిందుశబ్దమునకును దాని వివరణములోని సున్న శబ్దమునకును ఖండబిందుపరముగా నర్థముచేసి ‘ఇచ్చట ‘డుజ్’ అనుదాని యందలి జికారమిత్తు గనుక జీత్తు బిందుపూర్వకంబగు అను పందొమ్మిదవ నూత్రముచే డు వర్జమునకు ముందు బిందువు వచ్చి..... ‘డిద్ధంఁడు’ అని యైనది. తరువాత ‘హస్యముమీద నున్న యరసున్న నిండుసున్న యగును’ అను నర్థము నిచ్చు సంజ్ఞాపరిచ్ఛేదమునందలి పదునాల్గవనూత్రంబున ‘డిద్ధంఁడు’ అని యగును. అని యిట్లు వ్యాఖ్యానము చేయుట కేవల మసంగతమై యున్నదనుటకు సందేహము లేదుగదా. ‘జీత్తు బిందుపూర్వకం బగు’ అనునూత్రములోని పూర్ణార్థ సాధారణమగు బిందుశబ్దమున కర్థబిందుపరముగా నపార్థము చేయుటకును ‘అదేశ నరళములకు ముందున్న ద్రుతమునకు బిందుసంక్లేములు విభాష నగు’ (బాల. సంధి. 17.) అను మొదలగు నూత్రములలోని పైరీతిదే యగు బిందుశబ్దమునకు ‘బిందు వును’ (‘అఱసున్నయు నెరసున్నయు’) అని యిట్లు పూర్ణార్థసాధారణముగా నర్థము చేయుటకును దగిన కారణ మేమో తెలియరాకున్నది. తెలియకే మున్నది! వీ రహోబలపతికిని జిన్నయసూరిగారికిని గల యభిప్రాయభేదములను గ్రహింప లేక యహోబలపండితు య గ్రంథపారాయణవాసనచే నిట్లు ప్రమాదపడి రని దృఢముగాఁ జెప్పవచ్చును. మహాశయులారా! సామాన్యముగాఁ నెల్లయెడలను బ్రమాద భూయిష్టముగా నున్న గూఢార్థప్రకాశిక విమర్శనముతో గ్రంథవిస్తరము చేయనేల యని యీ విషయము నింతతో ముగించి ప్రకృతము ననుసరించుచున్నాను.

పూర్ణబిందు పుచ్చారణ సిద్ధమగుటం జేసి దానిని దక్కిన వర్ణములతో పాటుగఁ దెలిసికొనుటలో బ్రయాసమే లేదు. ఉచ్చారణభ్రష్ట మగు నరసున్నను తెలిసి కొనుటలో మాత్రమే ప్రయాస మున్నది. అందు సాధ్యానుస్వారము వ్యాకరణసాధ్య

మగుటం జేసి దానిని దెలిసికొనుటకు గూడ దుష్కరము గానేరదు. కొఱవడిన సిద్ధార్థానుస్వారములలో, గూడ ప్రాస్వమునకు దరువాతి యరసున్నలను బయి వైయాకరణుల నియమములనుబట్టి సులువుగానే తెలిసికొన వచ్చును. ప్రాస్వము నకుఁ దర్వాత నుండు సిద్ధపూర్ణానుస్వారస్థలము నిర్పించుకమై గూడ వ్యవహరింప బడునపు డా స్థలమున నియతముగా సిద్ధఖండానుస్వార మున్నదని గ్రహింప వచ్చును గదా.

ఇకఁ గొఱవడియున్న దీర్ఘమునకుఁ దర్వాతి సిద్ధార్థానుస్వారము మాత్రమే (సాధ్యము వ్యాకరణ సాధ్యమే యగును గదా) దుర్గహమై యున్నది. దానిని దెలిసికొనుటకు మాత్రము వెనుక సుదాహరించిన ప్రాచీన తాళపత్ర గ్రంథస్థ ద్విత్వలేఖనపద్ధతియు, (బ్రాచీనమహాకవుల యర్థబిందు ప్రాసస్థలములను,) నాయా యాచ్చికపదములకు మూలభూతము లగు నితరద్రావిడభాషల పదముల లోను సంస్కృత ప్రాకృతపదములలోను నుండు నను నాసికాక్షరములును వీనిని బట్టి చాలవరకు గ్రహించి వ్రాసిన కోశాదులలోని యర్థానుస్వార ప్రదర్శనము లును మాత్రమే చాలవఱ కాధారములై యున్న వని చెప్పక తీరదు.

ఇకఁ బయి సుదాహరించిన యాధారమువలన బట్టి గ్రహించిన దీర్ఘపూర్వక స్థలములలోని సిద్ధఖండముల నాంధ్రపండితులు ధారణ చేసికొనవలసి యున్నది. అట్లు ధారణచేయుట కూడ దుష్కర మని తలచి కావలయు నింకను గొంతవఱకు సులువుపడునట్లుగఁ జేయదలచి యాంధ్రభాషలో నెచ్చటవైన ననుస్వారమాత్ర ముండినచో, బరుషసరళములకు ముందే యుండు నని 'తృతీయే ప్రథమే వర్ణే, పూర్వేవహిదృశ్యతే బిందురైవకృతమధ్యేఽత్ర నన్యవర్ణే పరేతునః' అని యిట్లధర్వ ణుడు సూత్రించి యున్నాడు. దీనిని బట్టి పయిరీతిని దీర్ఘములకుఁ దరువాతి సిద్ధ ఖండములను ధారణ చేయుటగాని యరసున్న యిటఁ గలదా లేదా యని వికల్పిం చుటగాని పరుష సరళములకు ముందటి చోటులందు మాత్రమే యని తేలుచున్నది గదా. అచ్చాంధ్రములో నిట్లు బిందు వుండిన యెడలఁ బరుష సరళములకు ముందు మాత్రమే యుండుట సంభవించుటకు దగిన కారణములను గూర్చి వేఱొకవ్యాసము వ్రాయఁ దలచి యుండుటచే నిట నింతతో విరమించుచున్నాను.

పయిరీతిని నిరాధారస్థలములలో నాకాశపౌధమును నిర్మించి యరసున్న యుండు స్థలములను దెలిసికొనుటకుఁ గొంత యాధారముఁ జూపిన యాంధ్ర

వై యాకరణుల యెడ నాంధ్రపండితలోకము కృతజ్ఞమై యుండవలసినదే గాని
 యట్లుచ్చారణమున బొత్తిగా నశించిన యీ యరసున్న నిపుడు గూడ నుచ్చారణ
 ములో నిర్వివాదముగా వదలుకొనుచు వ్రాతలో మాత్రము చూపక తీరదని యేల
 పెనగులాడవలయునో? అనాదిప్రవాహరూప మగు భాషలో ననేకరూపములు
 పుట్టుచు గిట్టుచు నుండఁగా నొక్క యీ యర్ధానుస్వార విషయమున మాత్రమె
 యింతవఱ కేల శ్రమింపవలయునో? ఇక దామరసాది శబ్దములలో సైతము
 చూపుట కేల పెనగులాడరై రో తెలియకున్నది.

—వజ్జుల చినసీతారామస్వామి*

రాయలనాటి తెలుగు సాహిత్యము

కర్ణాటకసామ్రాజ్యచరిత్రయందు శ్రీకృష్ణదేవరాయలకాలము - 16 వ శతాబ్ది పూర్వభాగము - తెలుగువారి దృష్టిలో సువర్ణాక్షరముల వ్రాసి యుంచదగినది. స్వభాషామాత్రాభిమానమున సంకుచితదృష్టి కలవారికి కాకపోయినను సాహిత్యమునందభిమానముగల ఆంధ్రేతరులకును అది యట్లు తోచుటలో సందేహము లేదు.

తెలుగు సాహిత్యమే మొదటినుండియు రాజుల యాశ్రయమున పెరిగినది. ఉత్తమోత్తమగ్రంథములు మొదలు అధమాధమగ్రంథములవరకును చక్రవర్తులు, రాజులు, పాశెగాండ్రు, మంత్రులు, సేనాపతులు మొదలగువారి ప్రోత్సాహముతోను, ఔదార్యముతోను పుట్టినవి. స్వతంత్రముగను, స్వార్థముగను చేసిన రచనలు మిక్కిలి తక్కువ. ఇట్లగుటకు కారణ మిది :

దక్షిణదేశపు సుప్రసిద్ధమతప్రవర్తకు లందరును ఆంధ్రులు కాకపోవుటచే అరవము, కన్నడము మొదలగు భాషలయందు స్వతంత్రసాహిత్య మభివృద్ధి చెందుటకు మూలబల మైన మతావేశము తెలుగువారిలో శిథిలమైనది. దక్షిణదేశమున ప్రచారమున నుండు మతము లన్నియు తెలుగుదేశమున నెలకొనియున్నను, అవి వానివాని మూలపురుషులనుండి సాక్షాత్తుగా రాక, వారి శిష్య ప్రశిష్య పరంపరల నుండి వచ్చిన వగుటచే దుర్బలములై అద్దమునందు ప్రతిఫలించిన యెండవలె నయినవి. ఇంక తెలుగువారి రచనకు మిగిలిన యుద్దేశములు రెండే; 'యశసే, అర్థకృతే'. పూర్వకాలమున ఈ యశస్సు, ఈ యర్థము రెండును రాజుల కృపా కటాక్షమునకు స్వాధీనమయి యుండెను. కాని యా కటాక్షపీక్షణము మనవైపు పడునను నమ్మకమేమి? కావున రాజులకు గ్రంథములను సొంతముగ రచించి పుణ్యమున్నను లేకున్నను మరియొకరిచే రచియింపించి వారికి బహుమానము చేయవలె ననెడి ధర్మమే తెలుగువారి రాజనీతియందు ముఖ్యముగా నెలకొనిపోయినది. సప్తసంతానములతో కావ్యము నొకటి యను శాస్త్రము రచించినవానికి రచియింపించిన వానికి సమానముగా నన్వయించినది. ఇందువలన 'కవినా చ విభు ర్విభునా చ కవిః కవినా విభునా చ విభాతి సఖా' అను సన్నివేశమును ఆనాటి తెలుగుదేశమునందెక్కడ కావలసినను చూడవచ్చునదిగా నుండెను. ఇప్పటికి తెలుగుదేశపు రాజులందును, ప్రభువులందును ఈ సంప్రదాయము యొక్క పరిశేషమును మనము చూడ

వచ్చును. మరియు నానాడు జనసామాన్యమున కాదర్శపురుషులు రాజులే యయి యుండినందున, నందరును యథాశక్తిగ వారివలెనే నడచుచుండినందున, మంత్రులు మొదలగు రాజోద్యోగులును, ధనవంతు లగు నితరులును కవుల ప్రోత్సహించి, కావ్యరచన చేయించుచుండిరి. ఇందువలన తెలుగుసాహిత్యమున చేయి చేసుకొన్న వారి కందరికిని కవులు కావలె నను నానయు, శక్తిగల ఉదారులెల్లరకును కవులను పోషించు ధర్మమును సహజముగ పరిణమించినవి. ఇట్లయి తెలుగువారియం దుండు నంత- ఉండినంత కవితకు- అనగా పద్యరచనకు- వ్యాప్తి మరియుదేశమం దయినను గలదా యను శంక కవకాశము గలుగుచున్నది. అది యట్లుండు గాక.

రాజుల ఆశ్రయమున బెరుగ సంకల్పించిన ఆంధ్రసాహిత్యమునకు ఆంధ్ర దేశమును పాలించిన రాజు లందరు ప్రాయశః కానుక కప్పములను చెల్లించి యున్నారు. వారు కర్ణాటకు లయియుండవచ్చును; తమిళు లయి యుండవచ్చును; మళయాళమువా రయి యుండవచ్చును; చివరకు మహమ్మదీయులే యై యుండ వచ్చును; తెలుగుదేశము నేలు సంబంధ ముండువరకు, తెలుగునేలనుండి కందాయ మును వసూలు చేయునంతవరకు తెలుగుకవి- కావ్యములతో వారికి సంబంధము తప్పట కష్టము. తెలుగు కవులు తమ తాంబూలమును అట్లు భద్రపరచుకొని యుండిరి. రాజమహేంద్రవరమున చాళుక్య సామ్రాజ్యము, వరంగల్లులో కాకతీయ సామ్రాజ్యము, అద్దంకి, కొండవీడు మున్నగు స్థలములం దుండిన రెడ్లరాజ్యము ఇవన్నియు మొదట మొదట తెలుగు సాహిత్యాభివృద్ధికి పెద్దపెద్ద పాదులయి యుండినవి. క్రీ. శ. 13 వ శతాబ్దమున తక్కిన సర్కారులన్నియు లుప్తములు గనో, లుప్తప్రాయములుగనో ఉండి విజయనగరమున కర్ణాటక సామ్రాజ్యమునకు పునాది వేసిన అల్పకాలమునందే తెలుగు కవులకు అక్కడ గౌరవ, ప్రోత్సాహములు దొరక నారంభించెను. ప్రాచీనాంధ్రకవులలో నుద్దాము డయిన నాచనసోమునకు 1345 సంవత్సర ప్రాంతమున వీర బుక్కరాయలనుండి యగ్రహారము లభించెను. మొదలు మొదలు కర్ణాటక సామ్రాజ్యము యొక్క యునికి దృఢముగను. విస్తారముగను ఉండనికాలమున తెలుగుల కంత ఉదారముగ ప్రోత్సాహము దొరకునట్లు తోచుచున్నది. ఏలన, సోమనకు కొంచె మితీవలివాడగు బమ్మెర పోతన్న 'ఈ కర్ణాటకరాతకీచకుల కమ్మ త్రిశుద్ధిగ నమ్ముభారతీ' యని యాగ్రహమున పలికినాడు. కాని వెంటనే- యనగా 15 వ శతాబ్దమున శ్రీనాథునికి కవిసార్వభౌమ బిరుదము, ముత్యాల మంటపమున కూర్చుండబెట్టి కనకాభిషేకమును కర్ణా

టక సామ్రాజ్యముననే లభించినవి. 'కర్ణాటకటక పద్మవనహేళి' అనియు, 'కర్ణాట షీతినాథ మౌక్తికనభాగారాంతరాకల్పిత స్వర్ణస్నాన జగత్ప్రసిద్ధ కవిరాట్' అనియు నతడే తన్ను పొగడుకొని యున్నాడు. ఇట్లు సక్రమమైన యాంధ్రకవి కావ్య ప్రోత్సాహము క్రమముగ కర్ణాట సామ్రాజ్యము నేలిన రాజులందరకును సంప్రదాయ ముగ పరిణమించి పోయినది.

కృష్ణదేవరాయల కాలమున సామ్రాజ్యవ్యాప్తి యెట్లో అట్లే పై సంప్రదాయ మును పరమావధిని తాకినది. ఇతరభాషాకవులకును గౌరవ, బహుమానములు యథాయోగ్యముగ నడచియున్నను, తెలుగు కవులకు రాయలకాలమున నవి దొరికి నంత మరి యెవరికాలమునను దొతక లేదని ధారాళముగ చెప్పవచ్చును. పితృపైతా మహ మైన ఆ పద్ధతిని ఇంకింత విస్తరింపచేయుటకు కావలసిన జ్ఞానశక్తి బల్లై శ్వర్యములు అతనియందు నిండియుండినవి. సంస్కృతాంధ్రభాషల యందు దృఢ మైన పాండిత్య మాతని కుండెను. సంస్కృతమున మదాలసా చరిత్ర మున్నగు కొన్నిగ్రంథముల నాతడు వ్రాసినాడట. తెలుగున ఆముక్తమాల్యద, లేక విషు చిత్తీయము అను అతిప్రాధ కావ్యమును రచించియున్నాడు.

ఆంధ్రపంచకావ్యము లని ప్రసిద్ధము లైన గ్రంథములలో నిది యొకటి. పైగా వానిలో నుత్తమ మనియు నామతము. ఇంక శక్తిబల్లై శ్వర్యములమూల చెప్ప బనిలేదు. దక్షిణదేశమున నంతదొడ్డ సామ్రాజ్యమును నిర్మించి, నిర్వహించినవారు వేరొక రెవరును లేరని చరిత్రకోవిదు లందరును ఘంటామోషముగా చాటి యున్నారు. జైత్రయాత్ర వెడలినప్పుడును రాయలు జతలో తన యాస్థానకవులను పైతము పిలుచుకొని పోవుచుండెనట. వారిలో నగ్రగణ్యుడగు పెదన్న యందు రాయలు చూపుచుండె నని వాడుకయం దుండు భక్తిగౌరవములు 'నిజమా' యని శంకింపవలసినంత యసాధారణములైనవి. ఏనుగుమీద నెక్కి వీధిలో నవారి వెడలునపుడు పెద్దన్న యెదురై నచో రాయలే దిగి చేతి యానరా యిచ్చి యాతని నేనుగుమీది కెక్కించుకొనుచుండె నట. నిండునభరే తా నాతనికి బహుమానముగ నిచ్చిన గండపెండేరమును తానే లేచి వచ్చి యాతని కాలికి తొడిగినాడట! తన కంకితముగ నాకవి రచించిన మనుచరిత్రను స్వీకరించి, రాజధానియం దతనికి పల్లకిలో మెరవణి చేయునప్పుడు పల్లకి దండిని మొదలు తానే యెత్తిపట్టెనట! అడిగినచోట అగ్రహారముల నిచ్చెనట! వానిలో నొకదాని నాకవియే మరల తన

గురువునకు దాన మిచ్చినాడు! 'ఇటువంటి ప్రభువును పోగొట్టుకొని చావక జీవచ్ఛవముగ నే నింకను బ్రతికియున్నానే' యని దీనముగ నాకవి యేడ్చి చెప్పిన 'శ్లోకమయిన శోక'మొకటి గలదు.

కృష్ణదేవరాయల కాలమున తెలుగు కవుల కింత యున్నతపదవి దొరకుటకు మరియొక ప్రబలకారణ మున్నది. 'దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స' యను ప్రాచీనపు నానుడియం దతనికి మిక్కిలి నమ్మకము. కనుకనే యా వాక్యమును తన విష్ణుచిత్రియమున నుదాహరించియున్నాడు. అన్నంతమాత్రము చేత నిజముగ నన్ని భాషలకంటెను తెలుగు స్వతస్సిద్ధముగ శ్రేష్ఠమయిన దని నేను చెప్పలేదు. అది నాయభిప్రాయమును గాదు. కొందరు తెలుగువారట్లు అనుకొనినవారు గలరు. అటువంటివారిలో కృష్ణదేవరాయలు గూడ నొకడుగా నుండె నని చెప్పవచ్చునే కాని విచారశీలు రగు తెలుగువారుగాని, ఇతరులుగాని పైవాక్యమును ప్రమాణముగ స్వీకరింపజాలరు. తన భాషయే యుత్తమ మైన దని నమ్మని మానవవ్యక్తిని నేనింకను చూడలేదు. అట్లు నమ్ముట సహజమును అగును. తనభాషయొక్క సూక్ష్మమైన అందచందములును శక్తిరక్తులును తనకు తెలియగలవే కాని యితరులకు తెలియవు. కాని రాయలకు తెలుగు తనభాష యనిన తాను చక్కగా నేర్చిన భాష యని నా భావము. అంతేకాని కృష్ణదేవరాయల మాతృభాష- ఇంటిలో మాటలాడుభాష- తెలుగో కన్నడమో నాకు తెలియదు. ఈ రెండును కాక తుళు భాషను అత డింటిలో మాటలాడుచుండె నని చెప్పినను నేను కాదని చెప్పనట్లు లేదు. ఈ విషయమును నాకు కాబట్టియు లేదు. ఈ స్తనశల్యపరీక్షను చరిత్ర విమర్శకులకు విడిచిపెట్టితిని. దాని నిర్ణయమువలన వారి కేమైనను ప్రయోజనము కలుగునేని సంతోషము, సాహిత్యశాస్త్రము మొదలగు ప్రతిభాప్రపంచమున నిటువంటి యవాంతరములకు ఎంత అవకాశ మివ్వకపోయిన సంతమంచిది. కృష్ణదేవరాయలకు అనేక దేశభాషలందు మాటలాడు పరిచయ ముండియుండవచ్చును. కాని వ్యాసంగమూలక మయిన పాండిత్యము మాత్రము తెలుగునం దెక్కువగ సంపాదించి యుండెను. కనుకనే యింత యభిమానము. రాయల యాజ్ఞామేరకు గదగు భారత పరిశేషమును కన్నడమున రచించిన తిమ్మనయొక్క మూడుపాళ్ళ రచనయంతయు తిక్కన సోమయాజి తెలుగు భారతపు భాషాంతరీకరణమే యై యుండుటకును ఇదియే ముఖ్యకారణముగ నుండవచ్చును.

రాయల ఆస్థానమున అష్టదిగ్గజము లని ప్రసిద్ధులై యెనిమిదిమంది తెలుగు కవులుండి రనునది పరంపరగ వచ్చిన సుద్ధి. 1. పెద్దన్న 2. తిమ్మన్న

3. ధూర్జటి 4. రామభద్రకవి, 5. మల్లన. 6. తెనాలి రామకృష్ణుడు, 7. సూరన, 8. రామరాజభూషణుడు. అని వారిపేర్లు. వీరుకాక తిరువేంగళనాథుడు, రుద్రయ్య, నృసింహకవి, రాధామాధవుడు మున్నగువారు, రాయలతో సాక్షాత్సంబంధము గలిగినవారు కొందరు గలరు; పరంపరాగత సంబంధములు గలవారు పలువురుండిరి. అష్టదిగ్గజములలో 6, 7, 8 సంఖ్యలుగలవారు మువ్వురును రాయలకాలము నకు కొంచె మిటీవలవారు- అనగా 16 వ శతాబ్దిపు చివరనుండినవారని కొంత మంది చరిత్రకారుల మతము.

వీరందరును వ్రాసిన గ్రంథముల వివరముల నిచ్చుట కిక్కడ స్థలములేదు. స్థూలముగ నింత చెప్పవచ్చును.

అది స్పష్టలకాలము; స్పృహలో జయము గాంచి యభిమానపడు కాలము. 'మేము బ్రాహ్మణులము. మేము రాజులము, కావున మాకు అగ్రతాంబూలము రావలయును. మేము కర్ణాటకులము, మేము తెలుగువారము, కావున సభలో మొదటి పీఠము మాది' ఇత్యాదిగా కేవలము పశ్చాద్భృష్టితో జీవింపగోరు పేడి బదనికల కాలము గాదు. స్వశక్తి లేనివారి నడి, చప్పుడు వినబడని కాలము; పురుషసింహుల కాలము.

ఈ కాలధర్మములు కవికావ్యములం దెట్లు ప్రతిఫలించుకుండ గలవు? సామాన్యముగ రాజ్యము, మతము, శాస్త్రము, శిల్పము మొదలగు నెల్లవిషయము లందును మనుష్యశక్తియొక్క పరాకాష్ఠను చూపగోరు నమయమున, నన్నివేశమున కవులు మాత్రము ముద్దుగ, మృదువుగ, రసమయముగ, పూవులవలె అక్కరవచ్చినప్పుడు ముడిచినను అక్కరమాలినపుడు త్రోసివేసినను సహించుకొని పేడులయి కేవలాధ్యాత్మిక తృప్తితో కాలము గడుపుట సాధ్యమా? కావున వారును పురుషసింహము లగుటకు ప్రయత్నించిరి.

అంతకుపూర్వ ముందుసూర్య సంవత్సరముల ఆంధ్రసాహిత్యముయొక్క జీవనమున సంస్కృతసాహిత్య మహిమతో స్వల్పస్వల్పముగ కనబడుచు వచ్చిన చమత్కార ప్రధానరచన రాయలకాలమున బాగుగా పెరిగి, వేరూని తరువాతి కవులకు మార్గదర్శకమాయెను. చిత్రకవిత, బంధకవిత, గర్భకవిత, ఆశుకవిత యని నాల్గరకములుగా పద్యరచన ప్రసిద్ధమాయెను. రాయల ఆస్థానమున ప్రధాన కవియైన పెద్దన్న తనకీ 'చతుర్విధ కవితామతల్లి' స్వాధీన మని చెప్పుకొనియున్నాడు. సంస్కృతాంధ్రములందు సమానముగ నాశుకవిత చెప్పగలిగినందుననే ముందు

జెప్పిన గండపెండేరమును రాయ లాతని కాలిగి తొడిగినాడట. రాయల కంకితము చేసిన యాతని మనుచరిత్రలో నిటువంటి కుస్తీ కవనపు ప్రసంగమే లేకపోయినను దాని నభ్యాసము చేసియుండనిచో కవిపండిత సమాజమున నాతనికి మర్యాద దొరికియుండ దని ధారాళముగ చెప్పవచ్చును. కఠినసమస్యల నిచ్చుటయు, ఆకస్మికముగ జూచిన వస్తునన్నివేళములను గురించి కవనము జెప్పగోరుటయు, తృప్తి కరముగ నట్లు చేసినవారికి బాగుగ నన్యాయము చేయుటయు నప్పటి సామాన్య రాజసభాసంప్రదాయములుగ నుండెను. అందువలన కత్తిబట్టిన శూరునకును, కలముబట్టిన ధీరునకును ఉత్సాహమున భేదముండలేదు. రసరంగములను, రణరంగములను నేకరీతిగ కుద్రేకదాయకము లయియుండెను. అందుచే కవిశూరుల వీరాలాపములును, సింహనాదములును ప్రాయశః ఆకాలపు ప్రతికార్యమునందును వినరా నారంభించినవి. ఒకకవి (ఒకదినమున నొక వేయిపద్యములను విచిత్ర వర్ణనలతో వ్రాయనేర్తు' నని గర్జించిన, మరియొకడు 'ఒకగడియలో నూరుపద్యముల రచింపగల' నని హెచ్చించెను. 'నా కావ్యమందలి శృంగారవర్ణనను చదివినచో యతియు విటుడు కావలెను; అట్లే వైరాగ్యవర్ణనను పఠించినచో విటుడు యతి కావలెను.' అని యింకొకని ప్రతిజ్ఞ. మరియొకడు ఆసేతుహిమాచలమను సంకుచితమైన ప్రాచీన ప్రపంచపు జతకు ఉదయాస్తాద్రులను జేర్చి కొంచెము విస్తారముచేసి "వీనినడుమ నుండు భూమిలో తెలుగున నావలె కావ్యము వ్రాయువా రెవరు" అని దండోరా కొట్టినాడు.

ఇట్లు కవిప్రపంచము స్పర్థామయమై గెలిచినవారికి నిష్పక్షపాతముగ మర్యాదగౌరవములు లభించుచుండినవి. గనుకనే పలువురు శూద్రకవులును 'రంగము'నకు వచ్చుట కవకాశములు కలిగి, అనేక సందర్భములందు జయశీలురగు సమకాలములును గలిగెను. వారిలో నెల్ల రత్నప్రాయు డగు రామరాజ భూషణకవి (అళియరామరాయలపోషణయందుండిన దీవీరుడు. ఆతని నిజమైన పేరు భట్టుమూర్తి; భట్టాజులజాతివాడు) కృష్ణదేవరాయల యాస్థానములోని అష్టదిగ్గజములలో నొకడు. ఇంత స్పర్థాభవయిన సాహసిక వీరకవి ఆకాలమందేకాదు, తెలుగు సాహిత్యముయొక్క చరిత్రయందే మరియొకడు లేడని చెప్పవచ్చును. ఆకాలపుసాహిత్యమందు మాత్రమే కాక సంగీతమునందును ఈతని మహిమ ప్రబలమై యుండినట్లు తోచుచున్నది. ఈతనికి 'సంగీతకళా రహస్యనిధి' యను బిరుదు గలదు. ఇప్పుడు దక్షిణదేశమున ప్రచారమున నుండు వీణకు స్థిరమైన మెట్లు వేయునేర్పాటు మొదలుపెట్టినవా డితడే యని వాడుక. ఈకవి రాయల

యాస్థానకవులలో నిజముగ సమర్థులయిన పెద్దన్న, సూరకవి యను నిరువురును కావ్యగోష్ఠికి తగినవారని - దుర్యోధనుడు భీమార్జునుల నెన్నుకొన్నట్లు నిర్ణయించుకొనినట్లు తోచుచున్నది. పెద్దనవ్రాసిన ముఖ్యగ్రంథము మనుచరిత్ర. ఇది రసిక కావ్యము. చమత్కారమున కిండు ప్రవేశము లేదు. దీనికి లభించిన గౌరవము గాంచి దీనికి ప్రతిగా వసుచరిత్ర యను ప్రతిపద్య చమత్కారమయమగు శ్లేషకావ్యమును వ్రాసి రామరాజభూషణుడు తిరుమలరాయల కంకితము చేసి బహుళగౌరవమును పొందెను. ఇది యయినతర్వాత తెలుగున కావ్యములను వ్రాసినవారిలో దీనిమాదిరిగనే వ్రాయవలెననునాన లేనివారు పలువురు లేరు. పిల్లవసుచరిత్ర లను బిరుదు సంపాదించుకొని యెన్నియో గ్రంథములు తృప్తిగాంచినవి. ఆంధ్రమహాకావ్యపంచకమున దీనికి స్థిరమైన ప్రతిష్ఠ లభించినది. అట్లే సూరకవి వ్రాసిన రెండు ముఖ్య గ్రంథములలో నొకటగు కళాపూర్ణోదయము భట్టబాణుని కాదంబరివలె విచిత్రమై యను సూత్రములయిన కథాసందర్భములతోను, వివిధ దేవ మనుష్య పాత్రలతోను కూడి తెలుగుసాహిత్యమున నదివరకు, ఆతర్వాతను లేని నూతనరచన. రెండవదగు రాఘవపాండవీయము గూడ నూతనమే. కాని దానిదారి వేరు. ఇది దృఢి కావ్యము. ఒకటేకావ్యమున శ్లేషమహిమవలన రెండు కథలను కూర్చి జోడించుపని. సూరన రామాయణ భారతకథలు రెండిటిని దీనిలో కూర్చినాడు. ఈ రెంటిలో మూర్తికవికి మొదటిరచన అంతగణనకు రాలేదు. రెండవదానిని మించి తన కలము పోటును జూపవలెనని రామాయణ భారతములవలెకాక పరస్పర భిన్నములగు కథలు రెండు జోడించి హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము రచించెను. తరువాత ననేకు లీదారియందే 2, 3, 4 కథలను గూర్చి క్లిష్టకావ్యములను వ్రాసిరి.

ఇట్లున్నంత నాకాలపు కావ్యములన్నియు వట్టి జగదదారుల రగడలుగ నుండినవని యెంచరాదు. కాలము పౌరుషప్రధానముగ నుండినందుగ కావ్యము లందును పౌరుషమహిమ తలసూపెనేకాని దీనికి దానిని శుష్కముచేయుటకు సాధ్యము కాలేదు. తెలుగు లతినహజముగ భావోద్రేకముగల జాతి. ఐహికప్రీతి వారికి హెచ్చు. ఇవి రెంటిని అణచి శుష్కింపజేయు మతావేశము దుర్భరముగ నుండినందున వారెన్నడును మానుష్యము యొక్క హద్దుమేరలను పూర్తిగ దాటిన వారు కారు. ఐహికజీవనపు లోతుపాతులను బాగుగా చూచి విడువవలయు నను దృష్టి వారికి గలదు. అందలి సూక్ష్మభావములను తీవ్రముగ గమనించు హృదయమును దానిలోపల నరకంటితో జూచు సుదాసినమును వారికి సహజము లయియున్నవి.

ఆ కాలపు జనులలో నివి మరింత తీవ్రముగ నుండిన వని విస్మయదేహముగ జెప్ప వచ్చును. అది విజయశీలర, విజయమత్తుల కాలము. స్వాతంత్ర్యమును పోగొట్టు కొని, స్వాభిమానమును వదలి, స్వానుభవమును బడయక మూడవవారి ముఖప్రీతి కొరకు పడచి, పలికి, కుడిదియుండు నిప్పటివంటి నిశ్చేతనకాలము కాదు. తమ ఒప్పుతప్పులకు తామే జవాబ్దారీగా నుండిన కాలము. పలసినచో ప్రభువు నాజ్ఞనైనను తిరస్కరించి అవిధేయు లగుటకు జంకని కాలము. ఏదో సందర్భమున తన్నింత గౌరవించిన రాయలు పెద్దన్నను కావ్యము వ్రాయవలసినదిగా కోరిరట. దానికి ప్రత్యుత్తరముగ నొక పద్యము. ఏమని—

“నిరుపహతిస్థలము, రమణీప్రియదూతిక తెచ్చియిచ్చు కప్పురవిదెము, ఆత్మ కింపయిన భోజనము, ఉయ్యాలమంచము, ఒప్పుతప్పుల నరయజాలు రసజ్ఞులు, ఊహలను తెలియగల వ్రాయనకాండ్రు- పాఠకులు- ఈ సామగ్రియంతయు లేనిదే ఊరక ‘కావ్యమును రచింపుమనిన సాధ్యమా?’”

ఇది యవిధేయుని మాటయే కాని నిజముగ కవి కివన్నియు సగత్యమైన పక్షమున ప్రపంచమునం దొక కావ్యముగూడ జన్మమెత్తు సంభవ ముండియుండదు. ఆ కాలమునం దింతటి సుఖలోలతను, అవిధేయతను గనబరచు దైర్యము ప్రజల కును, దాని నుదాసీనదృష్టితో జూచు నుదారత ప్రభులకు గల సంస్కృతి నన్ని వేశము లుండిన వని చెప్పటకు పై విషయము నుదాహరించితిని.

ఇటువంటి సమయమున పుట్టిన కావ్యములు నిస్సారములుగ, నీరసములుగ నుండ సాధ్యము లేదు. జీవనము నిండారి పొంగులు వారుచున్న సమయమున కేవల నిర్జీవరచన యెట్లు తలచూపనోపును ? ఆ దక్షిణాత్య సామ్రాజ్య మంతర్ధానమై నన్ననన్న పాశములుగా దేశము చీలి, పరదేశీయుల రావడి విద్యుచ్ఛక్తివలె నరమునరమునకును వ్యాపించి వేధించుచున్నందున పడునేడవ శతాబ్దమునుండి యిటీవల నిప్పటివరకు వచ్చిన తెలుగుసాహిత్యము కేవలము సంప్రదాయమును గడ్డిపోచను పట్టుకొని స్వరూపమును, స్వధర్మమును మరచి, మునుగక తేలక జీవచ్ఛవముగ నున్నదే కాని రాయలనాటి వాఙ్మయమువలె లేదు.

సర్వాంగసుందరమైన సాహిత్యమును దృష్టియం దిడికొని చూచువారికి రాయలనాటి రచనయందు కొన్ని లోటుపాట్లు కనుపించవచ్చును. అందులో ప్రవాహి యైన వస్తువు లేదు. ప్రధానకథ ఉపకథలకు తోకవలె నుండుటయే

సామాన్య ధర్మము : కథయందు వైవిధ్యముగాని, వైచిత్ర్యముగాని చిక్కుట అపురూపము; అనావశ్యకముగ పెంచిన అవాంతర వర్ణనలు హెచ్చు; పాత్రల యొక్కయు, రసభావముల యొక్కయు స్వరూపమునకు సహజమైన మితిని దెలిసి కొని వ్రాయుట విరళము; ఆకస్మికమైన సంకోచ, విస్తరములకు మితిలేదు. మాటల ఆనురూప్యము, సందర్భశుద్ధి, గంభీరమైన వ్యంజనావ్రధానమైన రచన ఇత్యాదు లపురూపము. వివేచనాపూర్ణమైన సాహిత్య మా కాలమున తక్కువ యని ఒక్క మాటతో చెప్పవచ్చును. ఈ దోషము లన్నియు 8, 9 శతాబ్దముల కిటీవలి సంస్కృతసాహిత్యమునందే నిండి యున్నందున, దాని నీడలో బెరుగుదు వచ్చిన తెలుగుసాహిత్యమునందు మొదటినుండియు జన్మసిద్ధముగ వచ్చియున్నను కృష్ణ దేవరాయల కాలమున మిక్కిలి స్పష్టముగ గోచరించినవి.

ఇట్లున్నను నా కాలపు మనుష్యజీవనమందు నెలకొనియున్న ఆశ, అభి మానము, ఆగ్రహము, వివేకము, అవివేకము, రుచి, అసహ్యము మున్నగునవి అనేకవిధములుగ ఆనాటి కావ్యమునందు ధారాళముగ ప్రతిఫలించి యున్నందున ఆ సాహిత్యము అనేకశః తేజస్విగ నున్నది. దానిని చదువునప్పుడు అక్కడి కథా- పాత్ర- సన్నివేశములు ఏ స్వర్గమునకో పాతాళమునకో సంబంధించి యున్నను మానుష్యముయొక్క మేరను పూర్తిగ విడువక యున్నందున, ఇది మన ప్రపంచమే యను నభిమానము మనకు ఎప్పటికిని చెదరక నిలిచియున్నది. రాయల ఆముక్తమాల్యద, పెద్దన్న మనుచరిత్ర, తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణము, సూరన కళాపూర్ణోదయము, తిరువేంగళనాథుని పరమయోగివిలాసము, తెనాలి రామకృష్ణుని పాండురంగమాహాత్యము మొదలగు గ్రంథములన్నియు సాక్షాత్తు గనో, పరంపరగనో ఆనాటి జనజీవనము యొక్క స్థూల సూక్ష్మరూపములను చిరస్థాయిగ జేసినవి. వీనిని చదువకపోయిన, చరిత్రగ్రంథముల నెంతచదివినను ఆనాటి సమాజస్వరూపమును ఇంచుకై నను గ్రహింప సాధ్యముకా దని ధారాళముగ జెప్పవచ్చును.

—రాళ్ళపల్లి అనంతకృష్ణశర్మ*

—X—

రాయలనాటి చాటు పద్యములు: రమ్యము లగు

వాని గాథలు

నిర్వక్రమపరాక్రమమహిమచే దక్షిణదేశమంతయు స్వకీయైకచ్ఛత్రము నకు దెచ్చి రాజాధిరాజై, నిరుపమానపాండితిగరిమముచే ననేకాంధ్రగీర్వాణ గ్రంథములను రచించి విద్యత్కవి సార్వభౌముడై, నిరతిశయ భాషాగౌరవముచే అష్టదిగ్గజాది సత్కవిపండితబృందమును బోషించి, పెక్కుకోశములకు కృతి నాయకుడై, నిర్మలయశశృంధికల దశదిశల వెలయించి నిరంతరకీర్తి శరీరుడై భోజునినామమును దాను ఆంధ్రభోజ బిరుదముగ నందినట్లే తమనామధేయము నితరప్రభువులు బిరుదాభిధానముగా గైకొనునంతటి భాషాభోషకుడై, నిత్యస్మరణీయుడై యున్న శ్రీకృష్ణదేవరాయలు తన సామ్రాజ్యములోని గోపవరగ్రామ మందు విడుషీమణియు, కవయిత్రియు నగు మొల్ల యను వనితారత్నము నివసించు చున్నదను నుదంతము విని, యామెకడకు దాసీజనంబుల, నాందోళికము బనిచి తన నగరమునకు రావించెను. ఆమెయు దనకై యేర్పరువబడిన మందిరమున బ్రవేశించి, చక్రవర్తింబోని మహారాజు కవితాప్రియుడు గౌరవించునంతటి మహాభాగ్యమును బ్రసాదించిన తన యిష్టదైవత మగు శ్రీరామచంద్రుని కానుకాతిశయమున కెంతయు నానందించెను.

రాజ్యసంబంధములగు వ్యాపారములనెల్ల ననుదినము ప్రాప్తానమయము నందే నిర్వర్తింపబడుచుండుటచే, కృష్ణరాయలు మధ్యాహ్నాంతరము విద్యద్గోష్ఠి నెరపుచు వినోదించుచుండును. ఆనాటి మధ్యాహ్నము మొల్లకవిరత్నమును గౌరవించుటకై మహారాజు కవిపండిత సభ నొకదానిని నేర్పరించి, యక్కవయిత్రీమణిని యాస్థానమునకు రప్పించెను. వేదాధ్యయన సంపన్నులు, విదక్షణప్రకాండులు, విద్యత్కవితల్లజులు, వివిధకళానిపుణులు మొదలగువా రానదన్ను నలంకరించియుండిరి. ఆ మానసీమతల్లియు రాజేంద్రునకును, సభాసదులకును బ్రజామము లాచరించి, తనకై యయ్యాస్థానమున వేరుగ నిర్ణయింపబడిన పీతముపై రాజు నానతి నాసీన యయ్యెను. కుశలప్రశ్నాదికము, సముచిత శాస్త్రప్రసంగాదులు నైన పిమ్మట శ్రీకృష్ణదేవరాయ లామె కవిత్వవిశేషముల నెరుంగ నభిలషించెను.

అప్పు డామె తన రామాయణములోని కొన్ని ఘట్టములను మృదుమధుర కంఠస్వరమున సభాస్థారు లెల్లరు నానందాశ్చర్యవార్షిధి నోలలాడునట్లు చదివి వినిపించెను.

“సుడిగొని రాము పాదములు

సోకిన ధూళి వహించి తాయి యే

ర్పడ నొకకాంత యయ్యె నట !

వన్నుగ నీతని పాదరేణు వి

య్యెడ వడి నొడ సోక నిది

యెట్లగునో యని సంశయాత్ముఁ డై

కడిగె గుహుండు రాముపద

కంజయుగంబు భయంబు పెంపునన్.” — అయోధ్యా.

అను పద్యమును జదివినప్పుడు కవిపండితాదులు దాని భక్తియుక్తల కలరి,

“ఆహా ! ఏమి మనోజ్ఞభావము ! సంస్కృతాండ్ర రామాయణములయందు లేని యపూర్వభావమే యిది ! మేలు ! మేలు ! మొల్లకవీనుతల్లి ! నీ గ్రంథరచన మపురూపముగ నున్నదే !” అని యామెను బ్రశంసించిరి. మరియు గిష్కింధా కాండములోని

“ఓలము వంచి, యొయ్యన ర

ఘూర్షహూ ర మ్మరిబోసి శబ్దవి

న్మూలముదాక వి ల్లిగిచి

ముష్టియు, దృష్టియు గూర్చి గోత్రభృ

త్కూలము వజ్రపాతహతి

గూలువిధంబున గూల నేసె న

వ్వాలి బ్రతాపశాలి మృడ

వందనశీలి సురాలి మెచ్చగన్”

అను పద్యమును వినగానే యొక పౌరాణికాగ్రేసరుడు,

ఆహాహా ! కవనమా, అమృతమా యిది ? ఈ ఘట్టమున, పూర్వరామాయణములందు, శ్రీరాముడు వింటినానిని బాణము సంధించునప్పుడు పొడమిన చప్పుడే ప్రళయకాల నిర్ఘోషములవలె నుండెననియు, నాధ్వనికి మృగములు, పక్షులు దిక్కుదెలియక నానాముఖముల బారిబోయె ననియు, లోకములు ఘూర్జితై

సనియు నింక నేమేమో వర్ణింపబడియున్నది. అట్టి జ్ఞానినాదమును విని వాలి యేల జాగరూకుడై యుండలే దనుసంశయమున కెడమియకుండ నిక్కవిమతల్లి 'ఓయ్యన య మ్మరి బోసి' నట్లు రచించి యేచిత్యమును లెస్సగా బాటించినది. ఆహా! స్త్రీ యైన నేమి ? కవనపాటవమున నీమె పురుషులకు దీటుగను నచ్చటచ్చట వారి కవితలకు మెరుగులు పెట్టుచున్నది !"

అని శాఘించెను. అష్టదిగ్గజము లని యభినుతింపబడు అల్లసాని పెద్ద నార్యాది కవిశేఖరులు అతిలలితంబగు నామె సుకుమారకవిత్య కై లికిని, పదార్థ గౌరవమునకును, అతిశయరసభావమాధుర్యగంభీర్యాదులకును గడుగడువల రుచు, అభినందన సూచకంబు లగు నవలోకనంబుల నొండొరుల జూచికొనజొచ్చిరి. రాజేంద్రుడును పరమానందసంభరితస్వాంతుడై, మొల్లనుద్దేశించి యత్యంతగౌరవము మెయి "విదుషీమణీ, కవయిత్రీమతల్లీ, నీపాండిత్య విశేషమునకును, నీ గ్రంథ రచనా సామర్థ్యమునకును, మృదుమధుర పదప్రయోగ కౌశలమునకును జాచితీనిర్య హణమునకును నే నెంతయు ముదము నందితిని. ఆంధ్రకవిత్యము ప్రబలి నేటి కై దారువందల యేండ్లయినను నేటిదనుక నీవలె గవిత్యమును జెప్పిన యెబలామణి యెరుగరాలేదు. ఇవిషయమున నాంధ్రయోషారత్నములలో నీవే ప్రథమగణ్యుగా గానంబడుచున్నావు. సాధ్వీ, ఆశుకవిత్యమునందును నీవు మేటి వని విందును. ఏదే నొకపద్యము నాశువున జెప్పి యీ సభాస్థారులకు హర్షము నొడగూర్చుమా ! అని వచించెను.

అప్పు డామె తన పీఠమునుండి లేచి వినయవినమితో త్రమాంగయై కరం బులు ముకుళించి, "ప్రభువరా, ప్రాజ్యవసుమతీరాజ్యమునకే కాక, ప్రకృష్టకవితా సామ్రాజ్యమునకును మీరు పట్టభద్రులు. మీ యాస్థానకవిశేఖరులలో, అష్టదిగ్గ జము లను ప్రఖ్యాతి నందినవారు, తక్కిన పండితప్రకాండులు సమస్త వేదశాస్త్ర పురాణేతిహాసవేత్తలు. ఇట్టి మీరు నాయల్పకవిత్యమును బెద్దగ బొగడియుంటిరి. తనయుల తొక్కువల్గులు తండ్రులకు ముద్దుగావోకో ! దేవా! ఆశుపద్యరచనము ఇట్టి మహాసభయందు, ఇట్టి కవిసింహుల సన్నిధిని ననుబోటి బోటికి సాధ్యమగునా? ఒక్క పద్యపాదమునేని వాక్రువ్వగలనా ? అని భయపడుచున్నాను. అయినను శ్రీరామచంద్రుని యనుగ్రహాతిశయంబునను, భారతీదేవి కారుణ్యవిశేషంబునను, దేవరయాజ్ఞానుకంపాబలంబునను, సభాసదుల యాశీప్రభావంబుచేతను నా నేర్చిన కొలంది నాశుపద్యరచనమునకై ప్రయత్నించెదను. ప్రభూ ! ఏ విషయమును

గూర్చి యేవృత్తమును జెప్పవలయునో యనుగ్రహించి యానతీయ వేడెదను” అని విన్నవించెను.

అమె విజ్ఞాపనము నాకర్జించి యమ్మహారాజవంధ్రుడు తన దృఙ్మరీచికలను కవిప్రాతంబుపై బరగించెను. ఏదేనొక విషయమునుగూర్చి యడుగవలయునను భావము రాజవిలోకనములందు పొడకట్టుచుండెను. అప్పుడు పెద్దనార్యుడు ముక్కు తిమ్మనారుని మొగమును దృష్టించెను. తిమ్మనార్యుడును (మాదయగారి) మల్లన కవిశ్రేష్ఠుని మోమును గనుగొనియెను. మల్లనకవి యయ్యలరాజు రామభద్రకవీం ద్రుని గాంచి కన్నుగిరిపెను. ఇట్లే కవీంద్రు లందరు నొండొరులకు సన్నలు చేసి కొనుచు దుదకు తెనాలి రామకృష్ణకవిని ప్రాశ్నికునిగా నిర్ణయించిరి. అతడు గొంతు నవరించుకొనుచు లేచి మొల్ల నుద్దేశించి,

“కవిరత్నమా. నీశేషుపీవిశేషంబునకును, కవితాసామర్థ్యమునకును, వినయవిధేయతాది సద్గుణసంపత్తికిని మహారాజు దొట్టి కవిపండితవర్యు లెల్లరు సమ్మోదనమిచ్చుమానను లైరి. ఇక నీ యాశుకవిత్వమహిమను వెల్లడించి వీరి ప్రమోదము ద్విగుణ మగునట్లొనర్చుము. ఆశువున నీవు చెప్పవలసిన పద్యమున నుండవలసిన సంగతులను దెల్పెదను వినుము.

“మకరికి జిక్కి నకనకలు గుడుచుచు, వికలహృదయు డై తన్ను గాపాడు మని ప్రార్థించు గజేంద్రుని బరీక్షింప సంభ్రమాయత్త చిత్తుడై, వైకుంఠనగరము నుండి వనుదెంచు శ్రీమహావిష్ణుని ప్రయాణవిశేషము నొక సీసపద్యమున నభి వర్ణింపవలయును. సీసపాదములు నాలుగిట వరుసగా,

“గుమ్ము, బుస్సు, ఊంగు, బొజుగు”

అను పదము లుండవలయును. మరియు, నితాంతభయోకులుడై, ప్రాణములమీది యానను వదలుకొని మొఱపెట్టుచున్న యగ్గజరాజునకు గడుదూరమున నుండియే శ్రీమన్నారాయణుని యభయప్రదాన వాక్కులు వినబడుటయు, దదీయసందర్భ చిహ్నము కనబడుటయు నొక్కమారే జరిగినట్లుండవలయును. ఈ నియమములను బాటించుచు, నాశుపద్యరచనమున గల నీ ప్రజ్ఞావిశేషమును జూపి యీ సభాసదుల మెప్పునందుము” అని పలికెను.

ఓహో! ఎంత విషమమై నవరీక్ష!” అని రాయలు తలంచెను. “అకటా! ఒకయాడుదాని నాశుకవనమున నింతలేసి చిక్కులుగల నిబంధనములతో బరీక్షిం తురా?” అని సభ్యులు చింతింప గడంగిరి.

అప్పు డక్కవయిత్రీరత్న మొక్కనిమేషమాత్ర మాకసమువంక దృష్టిని
బరగించి, శ్రీరామచంద్రమూర్తిని మనంబున నిల్పి, తన యాశుకవితామహాత్మ్యము
తేటపడ మృదుమధుర గంభీరస్వరముతో నీ క్రిందిపద్యమును జెప్పెను :

“అనిలాభిహత దక్షిణావర్త శంఖంబు
గుంఫితం బై కేల “గుమ్మ” రనగ
గొడ గయి తఱుచుగా బడగ లొక్కెడ దట్టి
భుజగాధిపతి మీద “బుస్సు” రనగ
చరచి నిబ్బరముగ బరతెంచు ఖగరాజు
తెక్కగాడ్పులు మింట “తంగు” రనగ
దొంతి బ్రహ్మాండపంక్తులు బొజ్జలో నుండి
బెణకి యొక్కొకమాటు “బొణగు” రనగ
కూకనుచూపుమేరకు గోక విసరి
వెఱకు ! వెఱవకు ! వెఱవకు ! వెఱవ ! కనుచు
నుద్దవడి వచ్చి గజరాజునొద్ద వ్రాలె
నార్తరక్షణబంధు నారాయణుండు.”

అత్యంతమనోహరమైన యిప్పద్యము నాలించినంత సభాస్థారుల యుల్లంబులు
సంతోషాశ్చర్యాదులచే నొక్కమారుగ నుప్పొంగెను. వారినేత్రములనుండి
యానందబాష్పములు వెల్లివిరిసెను, సభయంతయు నొక్కక్షణము నిశ్శబ్ద మయ్యెను.
తరువాత “ఆహాహా ! ఓహోహో !” ఇత్యాది ప్రశంసనార్థకములు వెలువడెను.
అప్పుడు రామకృష్ణకవి మొల్లకవి కిట్లనియెను.

“సెబాస్ ! కవయిత్రీమణీ ! నీ పద్యము హృద్యమై నీయాశుపద్య
నిర్మాణప్రాగల్భ్యమును వెల్లడించుచున్నది. నీ ప్రజ్ఞావిశేష మనదృశ్యము. భారతీ
దేవి కారుణ్యకటాక్షము నీపై బరిపూర్ణముగ బ్రసరించుచున్నది. ‘ఇతరులెవ్వరైన
నింత రసవత్తరముగ జెప్పగలిగియుండురా ?’ అని యాశ్చర్యపడదగినంతటి
భక్తిరసముతోడను, భావమాధుర్యముతోడను. మనోజ్ఞ పదవిన్యాసముతోడను
బరిధవిల్లుచు, నీపద్యరాజ మమ్మహావిష్టువు నగ్గజరాజునకే కాక మాకును సాక్షాత్క
రింపజేయుచున్నట్లున్నది. నాయడిగిన పదముల నన్నిటి నమితప్రాధి మెఱయ,
నాయాసీనపాదములయందు సందర్భశుద్ధిగా సంధానించి నాయాశయమున కను
గుణముగ నిరుపమానపద్యరత్నమును రచించి సభ్యుల కందరకు నెనలేని

ముదంబు నొనగూర్చితివి. కాని. చూడుము, మొల్లా నీ వాపద్యమును వచియించు నమయమున నీకు శ్రీమహావిష్ణువు జగన్మోహిన్యవతారము ప్రత్యక్షమైనదా యేమి, యాదేవుడు 'కోక' వినరి'నట్లు చెప్పి యాతనికి 'కోక' నంట గట్టితివి?"

చిలునవ్వుతోడి యక్కవిచంద్రుని వాక్యములను విని యా సీమంతినీమణి రామకృష్ణకవితో, 'కవిన త్తమా, హాసప్రియు లగుట మీ రట్లు చమత్కరించితిరి గాని, 'కోక' శబ్దము సామాన్యవస్త్రపర్యాయముగా నుండుటమాత్రము మీ రెరుంగ నిదియా? కవిబిడోజా, నాయలృకవనమును మీరు మిక్కిలియు బెద్ద చేసి పొగడి యున్నారు, కాని, యిది మీ కొక లెక్కలోనిదా? మీపదగుంభనం బొరులకు సాధ్య మగునదియా?" అని వక్కాణించెను.

ఏమ్మిట మహారాజు మొల్లను వీక్షించి, "కవయిత్రీమతల్లీ, నీవద్యము ప్రబంధ రాజములలోని పద్యములవలె గడుంగడు బ్రోథమై, హృదయంగమమై సరళమై యలరారుచున్నది. తొలుదొల్ల రామకృష్ణకవీంద్రు డేర్పరచిన నిబంధనలను విని నీవద్యమునీరీతిని నిర్వహింతువని నేను తలంచియుండలేదు. ఆహా! ప్రీతై యుండియు నిట్టి ప్రజ్ఞావిశేషమును జూపిన నిన్నెంత యైన పొగడవచ్చును గద! ఇట్టి కవితా సామర్థ్యము జెందియున్న నీకు గానుకగా, నీవు నివసించు గోపవర గ్రామమును సకలస్వాతంత్ర్యములతోడను ఇచ్చితిని. ఇతోధికముగ గవిత్వాభివృద్ధి నొనర్చు కొనుచు సుఖ ముండుము" అని పరమప్రీతిమెయి బలికెను.

మొల్లయు నెనలేనిముదంబు మనంబున బెనంగిన గృష్ణరాయలకు నమస్కరించుచు లేచి "రాజాధిరాజా, విబుధసంసేవితం డగు శ్రీమహావిష్ణువుం బోలె బ్రకాశించుచున్న దేవరనందరసము చేతనే నాజన్మము సార్థకమైన దని నే నానం దించుచుండ, నొక గ్రామమును సైతము నాకు దయచేసి నా యానందమునకు మేరలేకుండు ననుగ్రహమును జూపినారు. నా జీవితకాల మంతయు శ్రీప్రభువు వారికి గృతజ్ఞులాల నై యుండెద ననుటకన్న నెక్కుడుగ నేను విన్నవింపజాలను. ఏలిక నిష్కంటక పరిపాలనము చేతనే నాయట్టియబల నిశ్చింతరాల్చె, నిరంతరాయ మగు విద్య నభ్యసించు భాగ్యమునకు బాత్రమైనది. ఇట్టి ధర్మప్రభువు చిరకాలము మమ్ము బరిపాలించునట్లు శ్రీరామచంద్రు డనుగ్రహించు గాక యని ప్రార్థించు చున్నాను" అని విన్నవించి రాజునానతి మరల బీతముపై గూరుచుండెను.

రాయల మనంబున కానాడు మొల్ల చెప్పినయొక్క పద్యముతోడను (ఆశు కవిత్వమున) సంతృప్తికలుగ లేదు. అదియునుంగాక తన యాస్థానకవుల యాశు

కవితా మహిమము సైతము మొల్ల యెదుట వెల్లడింపబడవలయు నను అభిప్రాయమును ఆయనకు గలిగెను. అప్పు డారాజేంద్రుడు అల్లసాని పెద్దనకవీంద్రు నవలోకించి, “అంద్రకవితాపితామహా, మీరును నేడే నొక పద్యమును వాశువున రచియింపుడు” అని యాన తిచ్చి, యాక్షణము ప్రధానమంత్రివై పునకు దన చూడ్కిని మరలెను. వరేంగితజ్ఞశిరోమణి యని ప్రసిద్ధిని గాంచిన తిమ్మరుసు మంత్రీంద్రుడు వేయునూటపదియాతేసి సువర్ణములు గల వెండిపశ్చరముల రెంటిని తెప్పింప నహాయమంత్రికి సంజ్ఞ చేసి, యేవిషయమును గూర్చి యేపద్యమును జెప్పుదునా యని యాలోచించుచు లేచు పెద్దనకవి నవలోకించి, “కవివర్యా ఇప్పుడు కదా మొల్ల కవయిత్రి శ్రీమహావిష్ణువునిం గూర్చి పద్యమును రచియించినది? ప్రత్యక్షవిష్ణుస్వరూపు డై మనల బరిపాలించుచున్న మన రాజపురందరుని గూర్చి యేదియే నొక వృత్తమున నభివర్ణింపుడు” అని పలికెను. అప్పుడు* కవిశ్రయమున కుద్ది యని పొగడుగాంచిన పెద్దనకవిసింహుడు,

✦ శరనంధాన, బల, శ్రమా, గురుతరై
శ్వర్యంబులుం గల్గి, దు
ర్భర షండత్వ, బిలప్రవేశ, చలన,
బ్రహ్మఘ్నతల్ మానినన్
నర, సింహ, శీతిమండ, లేశ్వరుల నె
న్నన్ వచ్చు నీసాటిగా
నరసింహశీతి మండలేశ్వరుల కృ
ష్ణ రాజకంఠీరవా !

* ఇద్దరు జోడు నర్పకవి యెట్లన, తిక్కన సోమయాజి తానుదగువారికిన్; ముగురి కొక్కడె దీటగు నల్లసాని మా పెద్దన.....” అని కణాదము పెద్దన సోమయాజి.

✦ నరసింహరాయల పుత్రుడ వైన యో కృష్ణరాయా ! బాణముల కూర్చు నేర్చును, బలమును, ఓర్పును. గొప్పసంపదయుఁ గల్గియుండియు— అర్జునుడు, సింహము, భూమియు, ఈశ్వరుడును వరుసగా షండత్వము (బ్రహ్మహత్య), గుహయందు దూరుట, కంపము, బ్రహ్మహత్యాదోషము (ఈ దోషముచేతనే శివుడు బిచ్చగా డయ్యెను)— అనులోపములు లేనిచో నీతో సాటియగుదు రని భావము.

అను పద్యమును నాశువుగ రచించుచు జదివెను. సభ్యులందరు నాతని యల్లిక బిగితోడి కవితవ్వ గరిమకు నెంతయు నానందించిరి. మొల్లయు పెద్దనార్యుని శబ్ద వైచిత్రిగల కవనశక్తికి గడుంగడు సంతస మందెను. పెద్దనకవి పద్యమును ముగించునప్పటికే వరాలపశ్చెరములు రెండును దెప్పింపబడి రాజసింహాసనము చెంతనున్న పీఠముపై బెట్టింపబడెను. అంతట తెనాలి రామకృష్ణకవి “ఆగుడు తాతగారూ! ఆగుడు, అనుచు లేచి, పద్యము మేలైనదే. మిక్కిలి ప్రౌఢముగా నున్నది. మతియు, మికవనంపు సొంపును వెల్లడించుచున్నది. కాని, యొక సందేహము గలదు. గుహలో దూరునట్టి యవగుణము గలది యని యిప్పుడు సింహముపై దోషము నారోపించియు మరల నా సింహమునే తోకపట్టుకొని లాగు కొనివచ్చి, ‘రాజకంఠీరవా!’ అని రాజుచెంత నిలువబెట్టితిరేమి? కళంకము లేకున్న చంద్రుని మోముతో సాటిచేయవచ్చు ‘రాజచంద్రా!’ అనినట్లు లున్నది మీ పద్యము’ అని దరహాసితపదనుడై పలికెను. సభాసదులెల్లరు నాశ్చర్యముమెయి మహారాజు మోము వంకకును, పెద్దనకవి ముఖమువై పునకును జూడసాగిరి.

మహారాజు చిరునగవుతో “రామకృష్ణకవితచంద్రా : మీరు నొక పద్యమును నాశువున జెప్పుడు.” అని వచ్చించెను.

అప్పుడు రామకృష్ణకవి గంభీరస్వరముతో

“కలనం దావకఖడ్గఖండిత రిపు

ఘోభర్త* మార్తాండమం

దల నిర్భేద మొనర్చి యేగునెడ ద

స్మధ్యంబునన్ హారకుం

దలకేయూరకిరీటధారి యగు శ్రీ

నారాయణుం గాంచి లో

గలగం బారుచు నేగె నీవ యను శం

కం గృష్టరాయాధిపా!”

అను పద్యము నవిలంబిత రచనముగ జదివెను.

* యుద్ధమునఁ జచ్చినవీరులు సూర్యమండలమును భేదించుకొని పోయి వీర స్వర్గమును జూరిగొందు రనియు, శ్రీమహావిష్ణువు భానుమండల మధ్యప్రవర్తియై యుండుననియు మనవారి యభిప్రాయము.

“అహహా! ఎట్టి రసవత్తరమైన పద్యము! బలే! ఇక్కవిచంద్రము పదగుంభనము! భావమో హృదయంగమము!” అని సభ్యులు ప్రశంసించు తొడంగిరి. రాజేంద్రుడును రామలింగకవి కవితాసామర్థ్యమునకు మిగుల హర్షించెను.

అనంతరము వేరొక వేయినూటపడియారులు సువర్ణములు గల పెళ్ళెరమును దెప్పింపబడియెను. రాజునానతిని పెద్దనాద్యుడును, రామకృష్ణకవియు, మొల్లకవయిత్రీమణియు నొక్కొక్క పళ్ళెరమును గైకొని యానందించిరి. సభవారును సంతసించిరి. మొల్లయు మహారాజునకు సమస్కరించి తదజ్ఞాను బడసి స్వగ్రామమును జేరి, తల్లిదండ్రులకును, దక్కినవారికిని నెనలేని ముదంబును గూర్చుచు సుఖముండెను.

—నడకుదుటి వీరరాజు*

—X—

పెద్దన తరువాతి ప్రబంధకవులు

పెద్దన ప్రథమప్రబంధ నిర్మాత. తరువాతి ప్రబంధకవులలో రామరాజ భూషణుని మొదలుకొని పెద్దన సనునరింపనివారెవ్వరును లేరు. మనుచరిత్ర పిల్లలు కొన్ని పిల్లలపిల్లలు కొన్ని, మేనల్లురుకొన్ని, మేనమామ బిడ్డలుకొన్ని, ప్రతిబింబములు కొన్ని బయలుదేరినవి. పెద్దనకు కొడు కుండె నట. అతడు జీవిత కాలమున నేమిచేయు సని రామరాజభూషణుని భార్య పెద్దనభార్య నడిగె నట. శ్లేష కవిత్యము నైన చెప్పకొని బ్రతుకునని పెద్దనభార్య ప్రశ్నత్తర మీచ్చెనట. రామ రాజభూషణుని భార్య సిగ్గుపడె నట. ఇట్లుండగా మనుచరిత్రములోని శ్లేషలు అనేకు లనుకరించిరి. అది కవిత్య మనియే యిప్పటికి అనేకుల యభిప్రాయము. రసగ్రహణము కలిగి కవితాస్వభావ మెరిగిన కొందరి యభిప్రాయము మఱియొకలాగున నున్నట్లు వినుచున్నాము. ఎటు లైన నేమి పిల్లవసుచరిత్రలు, పిల్లపిల్ల వసుచరిత్రలు తుపాకిరవ్వలవలె, అచ్చుగ్రుద్దినప్రతులవలె బయలుదేరుట వలన నెంత గందర గోళ మైన నై నది.

ప్రబంధములలో దప్పకుండ యిరువదిరెండు వర్ణనలుండవలె నని కొందర మతము. పంచొమ్మిదితోనే సరిపుచ్చవచ్చు నని మరికొందరు. ఎటులైన నేమి యీ వర్ణనలన్ని యుండి తీరవలసినవి. బ్రహ్మ విష్ణు శివమూర్తులయు, వారి భార్య లయు వర్ణన, వినాయకుని వర్ణన, బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల వర్ణన, పుష్ప లావికల వర్ణన, కుకవినింద, షష్ట్యంతములు, సతివిరహవర్ణన, చంద్ర, మన్మథ, వాయుమధుపాదుల వర్ణన, వేటవర్ణన, నాయకనాయక సమావేశము, విదూషకు నిచే సమావేశపరువబడుట, వారిద్దరు చేసిన సంభోగవర్ణన, ఒక్క సంభోగము సరి పోవు ననుకొంటిరా? చాలదయ్యా, పునారతి వర్ణన, అక్కడనుండి నిత్యవిధిసంభోగ వర్ణన, సుతులు గలిగిన యెడల సుతివర్ణన, తరువాత మంగళము, తరువాత గద్య, ఇది ముందు, అది వెనుక, అది వెనుక ఇదిముందు—యిటుల యీ వర్ణన లన్నియు నుండవలెను.

వసుచరిత్రకారుని కవితనుగూర్చి : ఇతని పద్యములు కొన్ని చిత్రమైన శ్లేషలు గలిగి యున్నవి. ఇతడు మంచి గాయకుడు. ఇతని పద్యముల నిప్పటికి తాళములు వైచుడు, కీర్తనలవలె పాడువారు కొందరున్నారు.

“ఆ జాబిల్లివెలుంగు వెల్లికల డా
 యన్ లేక రాకానిశా
 రాజశ్రీసఖ మైన మోమున బటా
 గ్రం బొత్తి యెల్లెత్తి యా
 రాజీవానన యేడ్చె కిన్నరవధూ
 రాజత్కరాంభోజ కాం
 భోజీమేళవిపంకారవసుధా
 పూరంబు తోరంబుగన్.”

సురభి మాధవరావుగారు వసుచరిత్రకు చాసులు. ఈయన వసుచిత్రకారుని పద్యములకు పద్యములు వ్రాసినాడు. ‘ఆజాబిల్లి’ యను పద్యమునకు పాఠాంతర పద్యమును జెప్పినాడు. “నాయిక యేడ్చె భూపాలరాగంబునన్” అని చెప్పినాడు. అనగా తెల్లవారగట్ల పాడు భూపాలరాగ మని యర్థము. భూపాలుని యందలి నిర్వాజమున ప్రేమ యని భావము. అందుచేత వెనుకటి పద్యముకంటె మాధవరావుగారు బాగుగా మెరిగించినాడని కొందరి యభిప్రాయము. కవికూడ నట్లే సంతోషించి యుండెను. అట్లు మెరిగించుట లేదు గాని తరిగించుట మాత్రము జరిగినది. ఏల యందురా, కాంభోజీరాగము ఏడ్పున కర్తవ్యమైన రాగము. పద్యము రోదనవర్ణనార్హమైన రాగము నాతడు చూచినాడు; కాని మాధవరావుగారి రీయంశమును తెలియలేక భూపాలరాగ మని ఫిరాయించారు. అది ఏడ్పురాగము కాదు. భూపాలరాగము తెల్లవారగట్ల పాడదగినది. ప్రభువులను నిద్రనుండి లేపుటకు ఉపయోగింపబడును. నిద్రలేచి నరములయుద్రేకముతో ఉత్సాహముగ నుండుటకు భూపాలరాగ మక్కరకు వచ్చును; కాని ఏడ్పునకు బనికిరాదు. అందుచేత సురభి మాధవరావుగారి యేడ్పు దొంగయేడ్పు. ఈ సందర్భమున రామరాజభూషణుని మరియొక పద్యమును వినుడు:

“వాలారుం గొనగోళ్ళ నీవలనతన్
 వాయించుచో నాటకున్
 మేలం బైన విపంచి నిన్ను మొదలున్
 నీవంటమిం జేసి యా
 యాలాపంబె యవేళ బల్కెడు ప్రభో
 తాయాత వాతాహతా

లోల త్తంత్రుల మేళవింపగదవే
లోలాక్షి దేశాక్షికిన్."

నాటరాగస్వరము స, గ, మ, ప, ని, స, స, ని, పమగస. దేశాక్షిమీద గీతమే చెప్పెదను. ష.గరిమగరిస, సనిధసారి. ష.గరిసనిధప, ధధపమగరిగ, గపధపధప ధనిసనిధ సారి, దేశాక్షి భూపాలవంటిదే. దేశాక్షి పల్కెడు దానికి బదులుగా నోట బిల్కుచున్నది. ఇందువలన తెలియదగిన దేదనగ, అనాటి వీణలకు మెట్లు ఏరాగ మున కారాగము సద్దుకొనదగినవే. ఇప్పటివీణలకు కదలని మెట్లు యెట్లోయొకట్లు. కాని యీ చిత్రమేమి. గాలిచే తీగలు కదలినంతమాత్రమున నాటరాగము పల్కుటే. చేతపట్టుకొని శ్రుతితీగలను తంబురతీగలను వాయించుచు ఆయా మెట్లు నుంకించి నొక్కినగాని పల్కునా. విరుద్ధముగా లేదా? అదేమి మాట? మహతి యను వీణ 'ఓం' అని పల్కెడిది కాదా యని యాక్షేపింతురా? గాలిచేత తీగ గదలినయెడల రాగము పల్కుదురు గాని ధ్వనియగుట కేమి? రామరాజభూషణుడు ఇట్లు వ్రాసి యుండనేమి? అతడు గాత్రజ్ఞుడే కాని జంత్రజ్ఞుడు కాదేమో యని యనుకొనవలసి వచ్చినది. శ్రేష్ఠారములలో నితని వర్ణనాశక్తిని గూర్చి చెప్పుదును. శ్రీతొడలను వర్ణించుచు పద్యము చెప్పినాడు.

"సతియూరుద్యుతిఁ జెందఁబూని నిజదు

శృరూపనోదక్రియా

రతి బాధోలవహరితోదరము లై

రంభేభహస్తంబులు

న్న తరిన్ వీడె మరుద్విభూతిఁగదళిన్

ద్వగ్దోష మా చంచలో

ద్దతశుండాతతి బాయదయ్యె నదెవో

తద్వైరమూలం బిలన్."

ఇందులోని గాథ యేమనగా, కదళీవృక్షము, కరితుండము, గిరియొక్క తొడలతో పోలుటకై తపము చేసెను ఎందుకు? కదళికి, తుండమునకుగల దుశ్చర్యము పోవుటకై గాలితాకుట వలన. అనగా మరుద్విభూతి వలన కదళికి ఊరుసామ్యము సిద్ధించినది. అదిగాక మరుద్విభూతి యనగా దేవతావైభవము చేతనని భావము. అట్టి గాలితాకుడువలన గాని, దేవతాప్రాభవము వలనగాని తుండమునకు దుశ్చర్యము వదలలేదు. కదళివిషయమై దుశ్చర్యమనగా పై దొప్పలు, తుండము విషయమై

బొల్లి, కలకుదనము, ముడుతలు. కదలి తపస్సున కృతార్థత నొందినది; కాని తుండ మట్లు కాలేదు. అందుచేతనే తుండము కదలితో వైరపడెను. అదియే నారి వైరమునకు మూలమని కవి సెలవివ్వినాడు. ఇదియేమయ్యా, సతితొడ లెట్లున్నవో చెప్పక తుండము అరటిచెట్లను పీకివేయుచున్నందులకు కారణము జెప్పినావు. తొడలు అరటిబోదల వలెను, తుండమువలెను నున్న వను మాటయే కాని అందుకు భేద మేమైన నున్నదా ? ఈ మాత్రము దాని కీ పద్య మెందులకు?

“స్వైరవిహారధీర లగు
సారసలోచన లున్నచోటికిన్
బోరున లాతివారు చనఁ
బూనినచో రసభంగ మంచు నేఁ
జేరక పూవుదీవియల
చెంతనె నిల్చి లతాంగిరూపు క
న్నారంగ జూచి వచ్చితి న
వాంబురుహంబక నీకుఁ దెల్పఁగన్.”

(సతంత్ర లై న స్త్రీలు (సారసలోచనలు) ఉన్నచోటికిన్ బోరున లాతివారు చన బూనినచో రసభంగ మంచు నే జేరక పూవుదీవియల చెంతనెనిల్చి లతాంగి రూపు కన్నారంగ గాంచి వచ్చితి నవాంబురుహంబక నీకు దెల్పఁగన్) బోరున లాతివారు. చప్పున అనగా సెలవడుగకుండ పైవారు- ఇచ్చట ‘బోరున’ యన్నది ప్రాసము కొరకు- వచ్చినయెడల రసభంగమగునట. అనగా వారి కింతవరకున్న సంతోషము, సుఖము భంగ మగునని యర్థము. అదిగాక ‘రస’ అనుసక్షరములు భంగ మగునట; అనగా సారసలోచనలు అన్నదానితో ‘రస’ పోయినయెడల సారలోచన లగుదురని భావము. ఆ! ఎవ్వరు వీరు చెప్పమా యని యారోచనభావమున స్త్రీ లుండు రని కవియభిప్రాయము. అట్లు వారి కిబ్బందిగా నుండు నని చేయక నేనే పూలచెట్లు మాటునడాకి లతాంగిరూపు గంటిని. పూవుదీవియలలో ఆమె యొకపూదీగెగనుక లతాంగి యని విశేషణము బాగుగా నున్నది. రూపు అనగా మంగళసూత్రము గాదు. రూపు కన్నెలు ధరించునది. అందుచేత నీసతిపై నీపెండ్లియాన అడియాన కాదని విదూషకుడు వసురాజు బహద్దూరుతో బల్కిను. ఆపురాపురని వేచియున్న యాయబ్బె రాసితో గ్రంథాగినివలె పెండ్లియైతేనా, అని యిగిరెగిరిపడి స్త్రీరోగబాధాకరునితో కొంచెము హెచ్చుతగ్గు నముడగు వసురాజుతో జెప్పెను.

ఇతని కవిత్యమార్దవము చూపుటకై రెండు మూడు పద్యములు :

చెలిక తెలు ఇంకను పసురాజు రాలే దని యాతురతతో గిరికకు నివేదించిన పద్యము—

“ఇన్నగరాజు జూడ వసు

ధేశ్వరు డెన్నడు వచ్చు వచ్చి యీ

క్రొన్ననతీవజౌంపముల

కోనకు నెన్నడు డిగ్గు డిగ్గి యీ

కన్నియ గన్నులార కుతు

కంబున నెన్నడు గాంచు గాంచి తా

నెన్నడు గారవించు చెలు

లెన్నడు గాంతు రభీష్టనంపదల్.”

ముంటికి కత్తి. కత్తికి కంప, కంపకు రొట్టె, రొట్టెకు ముండ, ముండకు డోల్, డోల్ జజ్జా అని అనకావల్లి బులుసు పాపయ్యశాస్త్రిగారి ముక్తపదగ్రస్తాలంకారోదాహృత గద్యక్రొద్ధమువలె ముండక యీ పద్యము మిగుల సొంపుగా నున్నది. ఇట్టిదో, ఇంతకన్న మిన్నయో అగు నొక్క పద్యము చెప్పెదను.

“ఏమేమీ జగతిన్ గఠోరములు కై

లేంద్రంబు లొగ్గా తదీ

యామేయస్మయభేది యంతకుఁ గఠో

రాకారుఁ డొనే కదా

యా మేటిన్ దృతి వాసి చూపులనె యూ

టాడించువా రెంతవా

రో మీనక్షణ తా నెరుంగదె తదా

రూఢ ప్రభావోన్నతుల్.”

ఓహో! రామరాజభూషణా! శేషునిశిరస్సు వంపింపవలసిన పద్యము జెప్పితి వయ్యా, ఇంత మృదులత, ద్రాక్షపాకము నీ సొమ్మేనయ్యా! మహాకవీ!

“నాశీకాకరతీరసారకదశీ నారంగపూగావళీ

పాశీవాసిత మైన కోనఁ గని యాబరొసలోఁ గానలో

లాశి ప్రేరకరత్నకోరక మయూరాశీనమాలీధ మౌ

కేళీదామము గంటి భూరమణ యాకేళీనివాసంబునన్.”

ఇతడు బహుప్రశస్తకవి. అయిననేమి? పనికిమాలిన శ్లేషములకై బోయి యేమో యైనా డని చెప్పవలసి వచ్చినది.

—పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావు*

తెనాలి కవులు

వశ్యవాక్కు లగు పండితాగ్రగణ్యుల యభిప్రాయములను లోకమునఁ జిర కాలముగ నూఁదివచ్చు పుక్కిటిపురాణములను సులభముగాఁ బూర్వపక్షముచేసి యబద్ధ మని స్థాపించుట మహామతులకేసియు సంపూర్ణసామగ్రితోనైనను దుష్కరము. తెనాలి రామకృష్ణుఁడు కృష్ణరాయని సభలో హాస్యరసచతురుఁడై యుండెనో లేక యతని యనంతరము నూటయిరువదియేండ్లకునుఁ దన పొండురంగమాహాత్మ్యమును రచియింపఁడయ్యెనో యను నంశము చిరకాలమునుండి నాహృదయమును వేధించుచున్నది. ఈ వ్యాసములో సుప్రసిద్ధుఁడగు రామకృష్ణుని కాలనిర్ణయమును గుఱించి వ్రాయదలంచి యా పేరుగల మఱికొందఁ రుండుటచే వారలసహిత మిందుఁ జేర్చి యిండుక విచారించినఁ బ్రతివాదబుద్ధుడము లుప్పతిల్ల సౌకర్యము చాలదని యీ వ్యాసమునకుఁ బైనామ మిడవలసి వచ్చెను. తెనాలి వారలు రామకృష్ణకవి, అన్నయ్య, గిరియప్ప, రామకృష్ణకవి, రామభద్రుఁడు, రామలింగుఁడు, అని కొందఱు గలరు. ఇందఱిపేరులు క్రొత్తగ నుడుపుట తన్నామధారి నగు నా హాస్యవాతర్య మని యెవ్వరును దలఁవకుండు. పై పరంపరలోఁ గడపటి రామలింగుఁడు స్వర్ణకారకులజుఁడు; గోలకొండ తానీషా యొద్ద మంత్రులుగా నుండిన యక్కన మాదనల యస్థాన కవి.

శ్రీమదుమామహేశ్వర చరణారవింద సేవాప్రవీణ తెనాలివంశపవిత్రార్యజన స్తోత్రపాత్ర మృత్యుంజయ నామధేయపాత్ర మల్లికార్జున తనూభవ రామలింగ నామధేయ కవి విరచితం బగు ధీరజనమనోవిరాజితం" బను నొక యేకాశ్వాస గ్రంథము స్వర్ణకారకులజప్రాశస్త్యమును వర్ణించునది విలసిల్లుచున్నది. ఇది సుమారు 250 సంవత్సరములక్రిందటిది. కవిత కేవలము కథాసూత్రమునే యనుసరించుచు సామాన్యముగా నడచుచున్నది. సకల జనమనోనయనహరణ కౌశలప్రభావిశేషంబు లేకున్నను రంగస్థలీవిలాసంబు లగు మాయాప్రసాధన విజృంభణంబు లిందుఁ గానరావు.

ఉ. పూర్ణకళావిశేషములపొల్పు చెలంగు ముఖంబులన్ సువి
స్తీర్ణవికాసనేత్రనరసింహముల్ మృదులాంచితప్రభా
క్షీర్ణ విలాసమూర్తిరుచి గీల్కొనఁ జెక్కుల నవ్వులున్ మహా
ద్వర్ణములున్ సజీవములు వాదిరి గల్గ నొనర్చి రయ్యెడన్.

అను పద్య మితని రచనాధోరణి కుదాహరించితిఁ గాని యిందులోఁ గల యర్థము మాత్రము చదువువారలకుఁ గలుగునట్లు కవి రచియింపఁడయ్యె.

ఇకఁ దక్కినవాల్లెరును సగోత్రులు నకుటుంబులు. తెనాలి రామకృష్ణ కవియు, అన్నయ్యయు, శ్రీగిరియు నన్నదమ్ములు. ఇమ్మడి రామకృష్ణుఁడు శ్రీగిరి కుమారుఁడు. వీరరాఘవుఁడును రామభద్రుఁడును రెండవ రామకృష్ణుని పుత్రులు. వీరందఱును గ్రంథకర్తలే. వితరణకాలు లగు రాజేంద్రుల సభలు నిర్దిరుద్ధద్వారములై యుండఁగా. “ఊరూర నింటనింట... పదుగురేసి కవులు భవ్యచరిత” అనుమాట యేల నిక్కము కాఁగూడదు? వీరిలో రామకృష్ణకవి కందర్పకేతు విలాసము, హరిలీలా విలాసము, పాండురంగమాహా త్యము, ఘటికాచలమాహా త్యమును; తెనాలి యన్నయ్య సుదక్షిణాపరిణయమును; శ్రీగిరి శ్రీశైలమాహాత్యమును; ఇమ్మడి రామకృష్ణుఁడు కృష్ణచరితయు; రామభద్రుఁ డిందుమతీకల్యాణమును విరచించిరి. వీనిలో నిందుమతీకల్యాణమును బాలచరి కృష్ణభూపాలున కంకితము సేయుచు రామభద్రకవి కవిస్తుతిలో.

ఉ. మామక నవ్యకావ్యము సమంచితమాధురి సాధురీతిగా
యామకృత ప్రబంధరచనాయతపాకచతుర్విదైకవా
రామహిమోజ్జ్వలాధ్య కవితాఘనతామహు మత్పితామహున్
రామయరామకృష్ణకవిరాజుఁ దలంచి నుతించి మ్రొక్కెదన్.

గీ. తదనుసంభవమణిని సుదక్షిణాప
రిణయముఖకావ్యరచనాధురీణు నంద్ర
కవికదంబులోనఁ బ్రఖ్యాతిఁ గన్న
యన్నపకవీంద్రు ధీసాంద్రు వభినుతింతు.

అని చెప్పి, తద్రాజేంద్రుఁడు తన్నుఁ బిలిపించి,

సీ. ప్రౌఢి మీపెదతాత పాండురంగాదిస
తక్కుతులు సేసెను రామకృష్ణసుకవి
అనుజుఁ డన్నప్ప మీ పినతాత రచియించెఁ
బరంగ సుదక్షిణాపరిణయంబు
మీతాత శ్రీగిరి వాతురీ విఖ్యాతి
శ్రీశైలమాహాత్య కృతి యొనర్చెఁ
గడిమి మీతంద్ర యిమ్మడి రామకృష్ణాఖ్యుఁ
దనఁ గీర్తి కనె సంస్కృతాంధ్రముల ను

దారులనిపించె మీయన్న పీరరాఘ
వాఙ్మకవి సర్వకవితామహాత్మ్యమునను
ని స్సనూచానసంతాను నెన్నఁ దరమె
ప్రాజ్ఞహృదయాబ్జరవి రామభద్రసుకవి.

అని పొగడినట్లు తన యిందుమతీకల్యాణమునఁ జెప్పకొనియె. ఇక మనకుఁ గలుగు సామగ్రితో స్థిరహృదయము లగు పండితభూధరములతోఁ దగురునుం బోలె నించుక నమీపించి చూచెదను. శృంగభంగ మైనను విలాస సౌష్ఠవమే.

శ్రీయుత వీరేశలింగంపంతులువారు రామకృష్ణుని గుఱించి యొక్కచో నతఁడు శ్రీ. శ. 1560-70 సంవత్సర ప్రాంతమునుండి కవియై యుండవచ్చు ననియు, వేటొకచోఁ బదునేడవశతాబ్దియందుండె ననుటకు సందేహము లేదనియు, మఱియొక్కచోటఁ బాండురంగమాహాత్మ్యము రచియింపఁబడిన కాలము 1650 సంవత్సరముకంటెఁ బూర్వమై యుండదనియు వాక్రుచ్చిరి. తెనాలి రామకృష్ణకవి కృష్ణరాయనినభ్రో నుండెనని తక్కిన చరిత్రకారుల యభిప్రాయము.

1. పాండురంగమాహాత్మ్యము విరూరి వేదాద్రిమంత్రి కంకితమయ్యె. నతఁడు కందాళ యప్పకాచార్యుల శిష్యుఁడు; మంగయ గురువరాజు కుమారుఁడగు పెద్దసంగభూపాలునకు వ్రాయనకాడు. ఇందులోఁ గందాళ యప్పకాచార్యునే, చిత్రభారత కృతికర్త యనఁ చరికొండ ధర్మనయు, వైజయంతీవిలాసకర్త యగు సారంగు తమ్మకవియుఁ బ్రశంసించియున్నారు. తమ్మకవి యయ్యాచార్యునకు శిష్యుఁడు; చరికొండ ధర్మన కాశ్రయుఁ డగు నిమ్మలపల్లి పెద్దమాత్యుని తండ్రియు నయ్యాచార్యుని శిష్యుఁ డట; ధర్మన భట్టపరాశరదేశికుని పౌత్రుఁ డగు రంగనాథ దేశికుని శిష్యుఁడు.

2. రామకృష్ణుఁడు భట్టపరాశరుని కుమారుఁ డగు చిక్కభట్టరుకు శిష్యుఁడు.

క. వాక్కాంతాశ్రయభట్టరు

చిక్కాచార్యుల మహాత్ము శ్రీగురుమూర్తిన్

నిక్కపుభక్తి భజించెద

నిక్కావ్యకళాకలాప మీదేరుటకున్.

—పాండు.

లింగముకుంట తిమ్మనయు నతనికే శిష్యుఁడు

3. ఇక రెట్టమత మనెడి జ్యోతిషగ్రంథము కొండ్రాజు తిమ్మరాజు కుమారుఁ డగు వేంకటాద్రికి నంకితమిఁబడి యున్నది. ఆ వేంకటరాజు మంగయ

గురవరాజు కొమార్తె యగు పాపమాంబకుఁ బుత్రుఁడు; అనఁగా విదూరి వేదాద్రి మంత్రికి యజమాని యగు పెదనంగభూపాలునకుఁ జెల్లెలి కుమారుఁడు. ఈ వేంకటాద్రి గామందక మను రాజనీతిగ్రంథ మొకటి యంకితముగా రచింపఁబడి యున్నది. దానిలోఁ బ్రథమాశ్వాసాంతమున,

క. శ్రీపంచదృష్టురు చి

క్కాచార్య వరార్యశిష్య యతులిత శౌర్య

ప్రాచుర్య వర్య గుణర

త్నాచల జయలలితరైర్య నయవినయనిధి.

అని యున్నందున వేంకటాద్రియు జిక్కభట్టునకు శిష్యుఁడు.

పై సూచించిన యంశములలోఁ జిక్కభట్టు భట్టపరాశరుని కుమారుఁడనుటకుఁ దప్పఁ దక్కిన వన్నిటికిని శ్రీయుత పంతులవారే కవిచరిత్రములో నాధారములు సూపిరి. స్థలసంకోచముచే నిందు వాని నుద్ధరింపఁజాల. చిక్కభట్టు పరాశరభట్టు కుమారుఁడు. తంజాపురీనాథుఁ డగు విజయరాఘవుని సభలో నుండిన శేషము తిమ్మకవి తన యంబరీషచరిత్రమున భట్టపరాశరుని పుత్రుఁడు చిక్కభట్టనియు నతని పుత్రుఁడు రంగనాథదేశికుఁ డనియు, నతని కుమారుఁడు చిక్కభట్టనియు, మరల నతని పుత్రుఁడు రంగనాథుఁడు తన గురు వనియు వ్రాసికొనియె.

శ్రీయుత పంతులవారు రెట్టమతము కడపట నున్న యీ క్రింది పద్య మాధారముగా నొనర్చి రామకృష్ణుని కాలనిర్ణయమునకు సమకట్టిరి.

సీ. కలియుగ ప్రథమభాగము నాల్గవేల యె

న్మిదిసూర్యపైని దెబ్బదియు నొకటి

శాలివాహనశక సమ లిల వేయునా

ర్నూటతొంబదిరెండు రూఢి గాఁగఁ

బ్రథవాదిగతములు పరంగ నిర్వదిమూఁడు

నేండయ్య నెంతయు నెన్న బుధులు

అట్టికాలంబున నయ్యన భాస్కర

కవివర్యు లలరాజకమల హితుని

యాజ్ఞఁ బూర్వోక్త రెట్టమతాఖ్య కావ్య

మును నొనర్చిరి యాచంద్రముగను గీర్తి.

ఈ పద్యము ప్రాచ్యలిఖితపుస్తక భాండాగారమున నుండు నాల్గప్రతులలో నొక దానిలో మాత్రము కలదు. నే నిటీవల సంపాదించిన ప్రతులలోఁ గానరాదు. వ్రాతప్రతిలో నుండిన లేఖకదోషసహస్రమును బంతులవారు సవరించిరి. ఈ పద్యము ననుసరించి కృతిపతి క్రీస్తుశకము 1769 లో నుండియుండగా నతని మేనమామ యగు పెద్దసంగ భూపాలునకు వ్రాయసకఁ డగు విరూరి వేదాద్రి మంత్రి క్రీ. శ. 1650 ల కంటెఁ బూర్వము కాలఁజాలఁడు గావునఁ బాండురంగకృతి యంతకంటె నర్వాచీన మనుట దోషము కాదు. అయినను బంతులవారు మామకును నల్లునకును 119 సంవత్సరములు భేదము సూపినయుక్తి యద్భుతముగా నున్నది. మంగయ గురవరాజునకు దొమ్మిండు పుత్రులు. వారలలోఁ బెదసంగభూపతి మూడవ వాడు; పాపమాంబ కడగొట్టు చెల్లెలు. ఈ సమృద్ధసంతతిలో నొక్కొక్కనికిఁ బది యేండ్లచొప్పున గర్భధారణకాలభేదము చూపినను మూడవకుమారున కెట్లు కడగొట్టుచెల్లెలికుమారుడు 120 యేండ్ల పిదపనుండ సంభవించునో యస్మాద్భుతుల బుద్ధుల కగోచరమైయున్నది. ఇంతవిశాలకాలమును నిష్ఠితవీర్యుఁ డగు మంగయ గురువరా జెట్టి రసనీధుఁడో యెఱుంగఁజాల.

మతియు సీ వేంకటాద్రి,

సీ. శ్రీమదహోబలస్వామి మహారాజ్య

రక్షకుం డగుచు నేరాజు వెలయు

నవిరామకామందకాఖ్య సత్కావ్యర

త్నమునకు నేరాజు నాథుఁ డయ్యె

నెరయూరి పురవూడ్డిశాది బహువిరు

దాంకుడై యేరాజు యశము గాంచె

జానకీనాయకచరణసంసేవన

ప్రాధీచే నేరాజు ప్రబలు నిరుల

నతఁడు కొండ్రాజు తిమ్మభూపతివరేణ్య

తనయ పెదతిమ్మరాజవతంసగర్భ

వార్ధిచంద్రుండు సత్కులవర్ధనుండు

సతతవిభవుండు వేంకటాద్రివిభుండు.

అని రెట్టమతమున వర్ణింపఁబడినట్లు కామందకకృతిపతియు నహోబలస్వామి భక్తుఁడు నై యుండెను. రెట్టమతములో నుండి పంతులవారు సూపిన పద్యాధారము

నిశ్చయమా యని మనకుఁ దోచుచున్న సందేహమును దీర్చఁ గామందకకృతియే మనకు శరణ్యము; అహోబలస్వామియే యాసన్నపరిత్రాణుఁడు. కామందక కృతి కర్తలు వేంకట రామకృష్ణులు దాని నెనిమిదాశ్వాసములుగా రచించి వేంకటరాజున కంకిత మొనర్చిరి. తర్వాతనే యతనికి రెట్టమతము విరచితమయ్యెఁ గదా. తిక్కనాదులకుఁ బూర్వమే మఱియొక కామందకము గలదు. మన కామందకమున,

మ. రమణీయంబుగ శాలివాహశకవర్షంబుల్ గతం బై సహ
 స్రము నేనూలును నాటునై వెలయఁగాఁ బ్రొడిం దెనిగించి రౌ
 ర మహిం దిమ్మయవేంకటాద్రివిభుపేరన్ వేడ్కఁ గామందకీ
 యము శ్రీ వేంకటరామకృష్ణులు స్వభాన్వబ్ధంబునన్ రూఢిగన్.

అని యున్నది. అనఁగాఁ క్రీస్తుశకము 1584 సంవత్సర మగుచున్నది. ఇది మనకుఁ దోడువడియె; నిక శరణాగతత్రాణ బిరుదుం డగు సహోబలపతి యను గ్రహ మెట్లుండునో యతని దివ్యాయతనముఁ జొచ్చి చూతము. అదిగో మహా ద్వారమున శాసన మగవడుచున్నది ; చదువుదమా !

“శుభమస్తు. దేవశ్రేణీ శిరోరత్నం దైత్యద్విపఘంటాంకుశం జయతు శ్రీసృసింహస్య దేవదేవస్య శాసనం. స్వస్తిశ్రీ జయాభ్యుదయ శాలివాహనశక వర్షం బులు 1506 అగు నేటి తారణ సం. వైశాఖశుద్ధ 14 శ్రీమద్రాజాధిరాజ రాజ పరమేశ్వర శ్రీవీరప్రతాప శ్రీవీరశ్రీరంగరాయదేవమహారాయలుగారు పెనుగొండ నగరమందు వజ్రసింహాసనారూఢులై పృథ్వీసాంప్రాజ్యము చేయుచుండగాను శ్రీమ ద్వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య సర్వతంత్రోభయవేదాంతాచార్య లయిన శ్రీశతగోప జియ్యంగారి కార్యకర్త లయిన రాచప్పగారున్న శ్రీ అహోబలస్థానంబునున్న కాశ్యపగోత్ర ఆపస్తంబసూత్ర యజుశ్శాఖాధ్యాయు లయిన సూర్యవంశోద్భవు లయిన మూడురాయర చివవశంకర గుత్తిహరి నిబ్బరగండ యొరయారి పురా ధీశ్వరు లయిన శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కొండ్రాజు తిమ్మరాజుగారి పౌత్రులయిన తిమ్మరాజుగారి పుత్రులయిన వేంకటరాజు దేవమహారాజులుంగారికి యిచ్చిన శిలా శాసనక్రమ మెట్లన్నను, ప్రాక్ చిహ్నధాన్యనామ సంవత్సరాన నిభరామువారు హందే వారిని కూడుకొని నీమయంతా రాచరాపట్టి అహోబల స్థలాలకు వచ్చి అహోబిలం అంతా పాడుచేసి అహోబిల స్థలం అయిదు ఆరు ఏండ్లు తమవశం చేసుక ఆక్రమించి నడుస్తూ పున్న విమిత్తం శ్రీ అహోబిలేశ్వరులు సన్యాసం ప్రసాదించిన ఆదిమ మైన శతగోపజియ్యంగారికి ఏదోతరమై శ్రీ పురుషోత్తమ ఆశ్వారుల ప్రతిష్ఠనేసి

ముకుందదేవునిచేత పూజగొని రామానుజ దర్శనోద్ధారకులైన శ్రీపరాంకుశ మహా మునిశిష్యు లయినటువంటి శ్రీమచ్చటకోపస్వామివారిస్థలం యీతీరున అయిన నిమిత్తం శ్రీరంగరాయదేవమహారాయల సముఖాన తాము మనవిచేసి మీరు యీ తీరున రత్నసింహాసనరూఢులై వుండిన్ని మీ కులస్వామి యైన అహోబిలేశ్వరుని స్థలం తురకలు.

అయ్యో! “శిలాభోగం నరాభోగం” అనుమాట నిశ్చయమై, “భుజంగ జిహ్వచపలాః నృపశ్రీయః” అన్న భాసవాక్యము దేవతలకుఁ గూడ ననుభూత మయ్యెనా!

పై శాసనము మనకే కాక చరిత్రకారులకునుఁ బ్రయోజనకారి యగునని విపులముగా నుదాహరించితిని. శాసనకాలము సహితము క్రీ. శ. 1584 అగు చున్నది. ఇవి గతవర్షములు. ఈ కాలమున నున్న వేంకటరాజునకు మేనమామ యగు పెద్దనంగభూపతి 20 ఏండ్ల పూర్వమున్నను పాండురంగకృతి రచనా కాలము 1564 అగుచున్నది. శ్రై లియుఁ బదబంధముల ననుసరించి చూడఁగాఁ బాండురంగకృతి హరిశీలావిలాసము కంటెఁ దరువాత రచిత మని తోచుచున్నది.

పైఁ జూపిన శాసనములోని వేంకటాద్రి యొరయూరి పురవరాధీశ్వరుఁ డగు సూర్యవంశోద్భవుఁడు కావున దెలుఁగుచోడులలోఁ జేరినవాఁడు. కానుండక మున షష్టాశ్వాసము మొదట,

క. శ్రీదేవ చోడ వంశమ

హోదధి పరిపూర్ణచంద్ర.....

....కొండ్రాజు వేంకటాద్రి నరేంద్రా.

అనియు, రెట్టమతమున

మ. కవటారాతివిభంజనోద్ధతమతీ కర్ణాట సింహాసనా
దిపతిప్రాప్తరమాధురీణ కరుణాబ్ధి కంతుసౌందర్య కా
శ్యపసద్గోత్రపవిత్ర నమ్రతరవాచానై పుణీ నీర్జితా
హివ కామందకకావ్యనాయక కవీంద్రేష్టార్థ సంధాయకా.

తో. భావమంతాగ్రణీ బంధుచింతామణీ....అనియుఁ గలవు. కావున శాసనము లోని పురుషుడే యీ కృతులభర్త యనుటకు సందేహముండదు.

ఇక సుదక్షిణాపరిణయమును గుఱించి పంతులవారు తత్కృతిపతి యగు పులిజాల సోమామాత్యుడు 1580 సంవత్సర ప్రాంతముల నుండెనని తేలుచున్నదని వ్రాసిరి. అట్లయినఁ దద్గ్రంథకర్త యగు తెనాలి యన్నయ్య కన్నయగు రామకృష్ణుఁ డెట్లు 1650 సంవత్సరములకుఁ దరువాత నుండ సంభవించును ? పులిజాల సోమామాత్యుడు కోనేటి తిమ్మరాజు కొడు కగు రామరాజు నొద్ద మంత్రియై యుండె. రామరాయలకు మనుమని వరుస యగు కోనేటి రామరాజు బుక్కయరామరాజునకుఁ బెద్దకుమారుని సంతతిలోఁ జేరినందున 1560 లకే యశియరామరాయలకు మనుమలు కలిగినందున వీరు నాకాలమువా రనుటకు సందేహింపఁ బనిలేదు. కావున సుదక్షిణాపరిణయరచనాకాలముకూడ 1565 అగుచున్నది.

మఱియుఁ గ్రీ. శ. 1542 పరాభవ సంవత్సరమున గండికోట ప్రభువు కందాళ యప్పలాచార్యునకు భూదాన మిచ్చినట్లు భూదానశాసనము గలదు. అతనికి సమకాలికుఁ డగు రామకృష్ణుడు నూతేంద్ర పీఠవ నెట్లుండును ? వైష్ణవాచార్యుల యొద్ద ముద్రాధారణమును గైకొనువారెల్లరు వారలకు శిష్యులే. ఈ వ్యాసమునఁ జూపిన శిష్యు లెల్లరు ముద్రాంకన శిష్యులు కాని విద్యాశిష్యులు కారు. కావున బాలగురువుల యొద్దను దక్షిణామూర్తికిఁ బలె వృద్ధశిష్యు లుండవచ్చును.

మఱియుఁ దెన్నాలి రామభద్రకవి యిందుమతీకల్యాణమునఁ గృతిపతిని గూర్చి,

గీ. తిరుమల శ్రీనివాసాఖ్య దేశికునకుఁ

బ్రబలి షడ్వర్ణనైక పారంగతునకు

శ్రీవరార్చనాదరునకు శిష్యుఁ డగుచు

భక్తి చిగురెత్తఁ గృష్ణభూపాలుఁ డలరు.

అని చెప్పెను. కర్మవిపాక ముమును కృతిలోఁ దత్కర్త యగు తిరుమల వేంకటాచార్యుడు తమ పూర్వుల మహాప్రభవము వర్ణించుకొనుచు నిట్లు చెప్పుచున్నాఁడు.

అంగీరసగోత్రులలో, శతమర్షణుని పంశమున శొత్తముని జనించె; వారి పరంపరలో నాశవందారు తిరుమలనంబియుఁ దాతాచార్యుఁడునుఁ దిరుమలయుఁ బెద్దార్యుఁడును గ్రమముగా జనించిరి. పెద్దార్యునకు నలుగురు పుత్రులు; తాతయ్య, చినతిరుమలయ్య, కొండమయ్య, నీంగరయ్య. వీరిలోఁ దాతయ్యకే పంచమత

భంజన తాతాచార్యులని పౌరుషనామము. వారికొమారుడు కంచితాతాచార్యుడు సేటూరి పరిష్కారుడునై యుండె. చినతిరుమలయ్య కొమారులు తాతయ్య. పెద్దయ్య, రామానుజయ్య.

వీగు మువ్వరును

తే. గురువు లార్వీటికులతిలకులకు బుక్క

రాజ వరతిమ్మరాజనత్రపుల తెలిమి.

ఉ. జ్ఞానుతక్కిరిశాలి యగు కందనవో ల్పెదరామరాజభూ

జానికిఁ దాత లానుగుణాలులు బుక్కవిభుండుఁ దిమ్మరా

జాన్పు లాత్మశిష్యులుగ నట్లు ప్రవర్తిలు మువ్వ రందు రా

మానుజనద్గురుల్ గురువు లై రిభనేతకు శత్రుజేతకున్.

ఈ పెద్దయ్యార్యున కహోబల, వేంకట, శ్రీనివాసాచార్యులను మువ్వరు పుత్రులు. చినతిరుమలాచార్యునితమ్ముడు సింగరాచార్యుడు. విష్ణుపురాణకృతికర్త యగు బసవయరాఘవునకు గురువు. పెద్దయ్యార్యుని కుమారుడు శ్రీనివాసాచార్యుడు. కందనవోలు కోనేటి తిమ్మాధీశ్వరునకు గురువు. అతని మనుమడు శ్రీనివాసాచార్యుడు నంద్యాల కృష్ణరాజునకు గురువు. పెద్దయ్యని తమ్ముడు రామానుజుని ముమ్మనుమడు శ్రీనివాసాచార్యుడి పాలచురి కృష్ణభూపాలునకు గురువు. పెద్దయ్యని పుత్రుడగు సహోబలాచార్యుని ముమ్మనుమడు (స్త్రీ సంతానమూలకముగా) పూడూరి శోభనాద్రిరాజునకు గురువై కర్మవిపాకమును 1650 లో విరచించెను. ఈ గురు పరంపరను బట్టి చూడఁగా నిందుమతీకల్యాణమునకు భర్తయు గర్తయు సుమారు 1590-1600 సంవత్సరములలో నుండినట్లు తేలుచున్నది. అప్పుడు రామకృష్ణుడు తన మనుమని కంటె 50 సంవత్సరములు తరువాత నుండె ననుట కేవల మైంద్రజాలికలీలావిలాసమే.

ఇక గందర్పకేతువిలాసము చిట్టమంత్రి కంకితముగా రచింపఁబడినది. ఈ చిట్టమంత్రి నాదెండ్ల యప్పనగోపనలకు నన్నిహితజ్ఞాతియు సమకాలికుఁ డగు “చిట్టరస” అను నతఁడే యైనయెడల నాకృతియు 1545 ప్రాంతములో రచింపఁ బడి యుండవలయు. అప్పాజి యను నామము సాశ్వతిమ్మరుసునకుఁ గాక యతని మేనల్లుడగు నాదెండ్ల యప్పయమంత్రికే చెల్లు నని నా యభిప్రాయము.

పై సందర్భము లన్నియుఁ గూర్చి యూహింపఁగా రామకృష్ణకవి కృష్ణ రాయల సభలో నూత్నయౌవనముఁ జెల్లించి తిరుమలరాయల రాజ్యకాలమునకు వృద్ధుఁడై ఘటికాచల మాహాత్య కృతిలోఁ జే వడకుచుండును.

ఘటికాచల మాహాత్యము కృతినందిన ఖండోరాయనికే గిరియప్ప యను కవి ద్వీపద నలచరిత్ర మంకిత మొసఁగి యున్నాఁడు. నలుగురు ఖండోరాయలలో నితఁ డేకాలమువాఁడని యూహించుటకుఁ గొంత యాధారము లభించినది కాదు. వారిలో నొకఁడు 1600 సం. ములో నుండినట్లును, మఱియొకఁడు 1684 లో నుండినట్లును శాసనములు గలవు. ఖండోజి కాలమున రామకృష్ణుని మనుమఁ డుండినందున నిది స్పష్టముగాఁ దెలిసినఁ గొంత యాధార మగును. నాకుఁ దోచిన యంశముల బయలుపఱచితిని; చరిత్రకారులు తమ పరిశ్రమముతోఁ జేర్చి యూహించినచో నిశ్చయము బయలు పడును.

---మానవల్లి రామకృష్ణకవి*

—O—

* ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక. 1914

యక్షగానములు

(జక్కుల పాటలు)

సరస్వతీ పవిత్రాణాం జాతి స్తత్ర న దేహీనాం

వ్యాసస్పర్ధీ కులాలో భూ ద్యద్దోజో భారతే కవిః.

అని రాజశేఖరమహాకవి చెప్పిన సుభాషితము కలదు. “సరస్వతీపవిత్రులగు దేహులకు— అనగా సరస్వతీదేవి యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రములైన మానవులకు— జాతి యంతప్రాముఖ్యము కాదు. ఎట్లనఁగా; భరతఖండమునందున్న ద్రోణుఁ డను కవి జాతినిబట్టి కుమ్మరియైనను, నమస్త వేదవేదాంగములను సాకల్యముగా నధిగమించి వేదవ్యాసుఁ డను బిరుదము నొంది భారత మను పేరితో పంచమవేదమును రచించిన వ్యాసమహర్షితో కవిత్వవిషయమున స్పర్ధ చేయు వాఁడుగ నయ్యెను” అని పై సుభాషితమునకు తాత్పర్యము. ప్రస్తుతము ఈ వ్యాసమున చర్చింపఁ బోవుచున్న యక్షగానముల విషయమున మనము ఈ పై సుభాషితపు అర్థమును ఆదర్శముగా నుంచుకొనవలెను.

ఆంధ్రవాఙ్మయము తొలిరూపము—యక్షగానములు :

ఆంధ్రవాఙ్మయము చిరప్రవర్ధమాన మగు రసాలముతోఁ బోల్పఁదగి ప్రతిభానిధులును ప్రాభవోపేంద్రులును నగు పండితోత్తములును ప్రభువతంసులును పోషకత్వమును వహించి సర్వాంగపరిపూర్ణతను సర్వాభరణభూషితతను నెఱవేర్చుఁ గలిగినను, రసాలపుప్రాదుర్భావకాలమునుండి స్వార్థరహితబుద్ధులై యగణ్యములును అనివార్యములును నగు ననేక కష్ట నిష్ఠురములకు లోనయ్యును బాలారిష్టాదిబాధలు వారయకుండ నన్యత నినుమంతయైన నొందనీయక, సౌకుమార్యమును దొంగనీక అప్రమత్తులై అహర్నిశమును తత్పరిరక్షణాత్మకములై పెంచి పోషించి కలయంతలో గౌరవించి కృతార్థులైన మన జక్కుల (యక్షులని వీరి పేరును మనవారు సంస్కరించినారు) వాఙ్మయమును గురించి చర్చించుకొనుట మనము నిర్వహింపవలసిన ధర్మముల నొక్కటియని నా భావము. ఇందుల కంగీకరింపని యాంధ్రవాఙ్మయవేత్తలు నుందురా? ఆంధ్రదేశమునందలి వివేకఘనులగు ప్రాచీనజాతులవారిలో జక్కులు బివినీదులు మున్నగువారు మిక్కిలి ప్రాచీ

నులు. వీరు మంచి మేధావులును సంగీత సాహిత్యముల సారము నెఱిగినవారును మాత్రమే గాక చిత్రకళాకౌశలమునందును నద్వితీయు లని పేరొందినవారు. ఇంత వఱకును మన జక్కులు తొలుదొలుత విజ్ఞానపూర్ణ మగు జాతికి చేరినవారై సంగీతసాహిత్యములను అభివృద్ధిచేసినారు. కాని కాలవశమున భారతవర్షము నందలి తక్కినజాతులలో వలెనే, వీరిలోను- ఉన్నతి ఆదర్శము శుదిశీలములు వంశానుసృతిధర్మములు మున్నగునవి నశించి ఆ స్థానము నందు స్వజాతి విన్న రత్వము శీలభ్రంశత అవనతి మున్నగునవి ప్రవేశించినవి. తోడనే వారధావతితులైరి. ఆంధ్రదేశమునందు ప్రాచీనకళాకౌశల్యమును వెలువరింపజాలిన స్మరణ చిహ్నము లేవైన వాఙ్మయ రూపమున నున్నవని మనము తలంతుమేని అయ్యవి జక్కుల పాటలును, జక్కుల యాటలును జక్కుల చిత్రకళాకౌశలములును మాత్రమే యగును గాని వేఱుకావు మన కిప్పుడు లభ్యమైనంత వరకు గల యక్షగాన వాఙ్మయమును విమర్శించుకొన్నచో ఈ విషయములకు తగినంతటి యాధారములు లభ్యములు కాగలవు. కాని ప్రకృతము స్థాలీపులాకన్యాయమున వారి ప్రాచీనస్థితిని మిగుల సంగ్రహముగాఁ ప్రదర్శింపగలిగిన ఒకటిరెండుదాహరణముల నిచ్చుచున్నాను.

సీ. కోజాగ్రనంఘర్ష ఘుమఘుమధ్వని తార
కంఠస్వరంబుతో గారవింప
మసిబొట్టు బోనన నసలు కొల్పిన కన్ను
కొడుపుచేఁ దాటించునెడపఁ దడప
శ్రుతికి నుత్కర్షంబుఁ జూపంగవలయుచోఁ
జెవిత్రాడు బిగియించు జీవగట్ట
గిల్కు గిల్కున మ్రోయు కింకిలేగుచ్చంబు
తాళమానంబుతో మేళవింప

తే. రాగముననుండి లంఘించురాగమునకు
నురుదుయూరుద్వయంబుపై నొత్తిగిల్లి
కామవల్లి మహాలక్ష్మి కైఁటభారి
వలపు బాడుచు వచ్చె జక్కులపురంద్రి.

సీ. ముద్రికామాణిక్యములదీ ప్రి కెంగేలి
పింఛంబు గుంచెతోఁ బ్రస్తరింప

నుపవాసముననున్న యువిదసన్నని కొను
చనుదోయిభరమున జలదరింప
తోకచుక్కలఁబోలు తోరంపు తెలికన్ను
లావై శమునసిగ్గు నతకరింప
నిద్దంపువెలిపట్టు నెఱకదూలినయప్పు
తొడలమించులువెలి దొంగలింప

లే. ఉరుమ చప్పుళ్ళకునుఁ బిళ్ళ దొరులమోత
కంతకంతకుఁ బేరుబ్బు నావహింప
నాడె బీటలపై నోలిఁ గూడియున్న
యక్క లేడ్డురిలో నొక్క యలరుఁబోడి.

ఈ పద్యములు శ్రీ. వె. పదునాల్గవశతాబ్దిలోనివాఁ డగు వల్లభరాయని క్రీడాభి
రామములోనివి. ఇది రచనావిన్నాసమును బట్టి దశరూపకాంతర్భాగ మగు వీధిలో
చేరినది. ఇందలి నాయకుఁడు అగు మంచనశర్మ ఓరుగంటిపురంబున విహరించి
ఆయావిశేషములను తెలిసికొనుచు కామెపల్లివారి భాగవతకలాపములోని లక్ష్మీ
నారాయణుల ప్రేమఘట్టమును బాడుచు జక్కులవారిచిన్నది నృత్యము చేయు
నందర్భమును వర్ణించుటను ఉదాహృతము లగుపద్యములు తెలుపుచున్నవి. దీనిని
బట్టి పదునాల్గవశతాబ్దినాటికి యక్షగానములప్రచారము ఎక్కుడుగా నున్నట్లు మన
మూహింపవచ్చును. మఱియును యక్షగానములు అనగా ఆ కాలములోని జక్కుల
పాటలే అనియును, ఆ కాలమందు పర్వదినములలో సంతానకాంక్ష లగు శ్రీమం
తులు శుభార్థులై జక్కులను బిలిపించి వారిచేతఁ బాటలఁ బాడించు నాచార ముండె
ననియును తెలియుచున్నది.

యక్షలు అను పదమునకు మనపండితులు జక్కులు అనునది తద్భవ
రూప మని వ్యవహరించునాచార మున్నది. కాని జక్కులు అనుమాట కేవలమును
దేశ్య మని నా భావము. మనవారు దేశ్యశబ్దముల కనేకమునకు ఆర్యతాప్రాకట్యము
నకుఁ గాబోలు- సంస్కృతరూపములను కల్పించి వ్యత్యయము చేసి, సంస్కృత
భవత్వమును అనుగ్రహించియున్నారు. ఈ వాడుక మనపండితులకుఁ గ్రోత్తకాదు.
తెలుగుఁపదమునకు త్రిలింగాదిరూపములు గల్పించుట మున్నగువానిఁ బరీక్షించి
నచో పైని చెప్పిన మనవారివాడుకలో గలఁ యాథార్థ్యము తేలగలదు. అప్రస్తుత
మగు ఈ విషయము నింతటితో విడిచి ప్రకృతమునకు వత్తము. మొత్తముమీఁద

యక్షులనగా జక్కులనియును. యక్షగానము లనగా జక్కులపాట లనియును తేలి నది. ఇప్పుడిప్పుడు మనవారు ఈ యక్షగానములను నాటకాంతరేధములనుగాఁ బరిగణించి నాటకచర్య చేయునప్పుడు ఈ యక్షగానములను గూడ నందు చేర్చు చున్నారు. కాని ఇదియంత న్యాయ్యముకాదు. ఇప్పటి నాటకములలోఁ గల కొన్ని ఛాయలు యక్షగానములందు గన్పట్టినంతమాత్రమున వీనిని నాటకములకు పూర్వ రూపములుగాఁ బేర్కొనఁదగునా? అభినయప్రధానము లగు నాటకములలో సంగీత ప్రధానము లగు యక్షగానములను చేర్చుటవలన లాభ మేమి? దీనిని మనవారు చర్చింపవలసియున్నది.

యక్షగానముల ప్రాచీనత :

ఇక మనము యక్షగానములప్రాచీనతను కనిపెట్టవలసియున్నది. వెనుక నొకవిధముగా యక్షగానములు ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి ఆద్యదశను సూచించు భాగమునకు జేరిన వని సూక్ష్మరీతిని న్రానియున్నాము. అనగా ఆంధ్రవాఙ్మయ రసాలము తొలుత యక్షగానములు (జక్కులపాటలు) మున్నగువాని రూపమున నంకురించి కాలక్రమమున దోహదవిశేషములు జరుగుకొలఁదని వ్రేళ్ళునాటుకొని. ద్విపదగాఁ బరిణమిల్లి - అటుపైని గద్యపద్యోభయాత్మకముగా వెలసి ఈ మన కాలమునాటికి విశ్వరూపమున వెలయుచున్న దని మా భావము. ఉదాహరించుటకు ప్రాథమికరూప మైన ఆ కాలమునాటి గానవాఙ్మయ మిప్పుడు అదృశ్యమే యైనను కొన్ని యుక్తులవలన నా కాలమునందు యక్షగానాదుల ప్రచార మున్నట్లు ఋజువు చేయవచ్చును :

“పదములు తుమ్మెద పదముల్ ప్రభాత, పదములు పర్వతపదము లానంద, పదములు శంకరపదముల్ నివాళి, పదములు తాలేళుపదములు గొబ్బి, పదములు వెన్నెలపదములు సంజ, వర్జన మణి గణవర్జన పదము, లర్జవహైష ఘూరిలుచు నుండఁ బాడుచు నాడుచు బరమహర్షమున, గూడి సద్భక్త సంకుల మేగుడేర.”

ఈ యుదాహృతపంక్తులు పండితాధ్యుని చరిత్రములోనివి. పండితాధ్యుడు వాదార్థమై వెలనాటిచోడుని సభ కేగునప్పుడు ఆయన శిష్యులును అను యాయులును నగు శివభక్తులు కొందఱు తుమ్మెదపదములు ప్రభాతపదములు వెన్నెలపదములు మున్నగువానిని పాడుచు నతనివెంట ఆసభకు పోయినట్లున్న నందర్భము నివి తెల్పుచున్నవి. ఈ బంతులలో నుద్భుతము లైన తుమ్మెదపద

ములు ప్రభాతపదములు వెన్నెలపదములు మొదలగునవి కేవల మొక్క యక్షగానములందు మాత్రమే గ్రంథము లగుచున్నవి. ఆంధ్రవాఙ్మయములోఁ గల తక్కిన ఏరితిగ్రంథములలోను కూర్పుఁ బడక ఇవి యక్షగానములలో మాత్రమే యుండుటచేత పండితారాధ్యుని కాలమున నియ్యవి జనసామాన్యమునందు ఎక్కుడుగ ఎక్కుడుగ ప్రచారపథమున నున్నట్లు- బాల్యదశను గడచి యౌవనదశ ననుభవించుచున్నట్లు తోచుచున్నది. కావున యక్షగానములు ఆంధ్రవాఙ్మయపు ఆద్యదశను వివరించు గ్రంథము లని మనము నిర్ణయింపవచ్చును. కాని ఒక చిక్కు మాత్రము గలదు. ప్రస్తుతము మనకు అగపడుచున్న యక్షగానములు యక్షగాన యుగపు అంతిమభాగపుగ్రంథము లగుటచేత భాషానిబంధాదులలోఁ గల వైరూప్య సారూప్యాదులను పోల్చుకొనఁజాలము. కాని ఈ లోపము లుత్తవాఙ్మయపు ప్రతిభాగమునకును జెందు సామాన్యవిధి యగుటచేత సంతగా మనము పాటింప ననవసర మనుకొందము. అయినను రచనలలో గొంతభేదము లేకపోలేదు. మఱియును యక్షగానముల ప్రాచీనతను స్థిరపఱచుకొనుట కింతకంటెను బహుత్తర మగు సాధన మింకొకటి కలదు. ప్రబంధాదిని మనవారు షష్ఠ్యంతములను చేర్చినట్లే యక్షగానము లందును షష్ఠ్యంతము లుపనిబద్ధము లై యుండును. దీనినిబట్టి చూచినను కూడ యక్షగానములకు గల ప్రాచీనత వెల్లడికాఁగలదు. ఇట్టివాని నింకను ప్రదర్శింప వచ్చును గాని విస్తరభీతిని విరమింతును.

యక్షగానముల నిర్మాణరీతి తత్పరిణామము మున్నగునవి :

ఆంధ్రవాఙ్మయమునందలి తక్కిన గ్రంథజాలపునిర్మాణపథము కంటె యక్షగానముల నిర్మాణములో అపూర్వములును అద్భుతములును ప్రశంస్యములును గద్యవద్యాదులకు మార్గదర్శకములు నగురీతులు కొన్ని యున్నవి. ఉపక్రమోపసంహారములు- కృత్యాదిప్రస్తావనలు- పాత్రప్రవేశ తత్పరిణామములు- దదను సృతము లగు వృత్తముల పోకడలు- గానముల యభినివేశములు రసపోషణక్రమము ఛందోనియమములు- పదవిన్యాసములు భావప్రదర్శనపథములు మున్నగునవి ఇందులకు సాధనములుగా గ్రహించి మనము చర్చించెదమేని ఈ యంశము స్పష్టమగును.

యుద్ధములు మున్నగు కారణములవలనగాని, మఱి యితరవిధము లగు కారణములవలనగాని తమతమ సతీత్యవీర ప్రసూత్యాదులను ప్రదర్శించి యతి

సాహసమున వీరస్వర్గమును జూఱగొని పేరటాండ్రై వెలసిన ఆంధ్రనారీమణుల చరిత్రములను తొలుదొల్లటి జక్కులు తమకుగల గానప్రాడిమచే శ్రోతల మన శృంగీరములు రసాతిరేకమునఁ బులకలెత్తునట్లుగ కీర్తిించెడివారు. ఇట్లు కీర్తింపఁ బడిన సతీచరిత్రములు కొన్ని ఈనాటిసతకును పలనాడు మున్నగు ప్రదేశములలో గల జక్కులయొద్ద మనము కనుగొనవచ్చును. ఇట్లు దేశీయనాయికానాయక గుణ గణోత్కర్షలను వెల్లడించుటకై బయలువెడలిన యీ వాఙ్మయప్రవాహమును ఎవ్వరో కొందఱు తప్ప, తక్కిన యాంధ్రదేశమువారందఱును పవిత్రభావమునఁ దిలకించుటయే గాక, శుభశోభనాదు లగు కార్యసందర్భములందును జక్కులను పిలిపించి సుహృద్బాంధవపరివారమున కావందముఁ గూర్చుటకై కీర్తింపఁజేయు నాచారము గూడ మననారిలో నున్నది. ఉదాహరణముగా వల్లభరాయని క్రిడాభి రామమును చూడుడు :

“ఇదె యీయింటి యజమానుండు సంతానకాంక్షి యై ప్రతిబంధనార్థంబు యక్షకన్యలం బరీక్షారాధనంబు సేయుచున్నవాఁడు గావలయు.”

—17వ పేజి 189 ప.

ఈ వల్లభరాయని వీధిలో చెప్పఁబడిన అక్కలు పాడినపాటలు ఇప్పుడు మనలో అక్కలపాటలు అక్కమహాదేవి కథలు కామేశ్వరిపాటలు కులదేవతల పాటలు అను పేరులతో వ్యవహరింపబడుచున్న పాటలే యగునా ? లేక బిన్న ములా ? విమర్శకులు పరీక్షింపఁదగును.

ప్రాచీనము లగు యక్షగానముల నిర్మాణరీతులను విమర్శించుటకు ప్రకృతము అయ్యేవి అలభ్యములు. ఈ కాలమున మనకు లభించుచున్న యక్షగానములలో నెల్ల మిక్కిలి ప్రాచీనములైనవి గరుడాచలము నీలాచలము ననునవియే. గరుడా చల నాటకమును రచించినది ఓబనమంత్రి యని యొక నానుడి యున్నది. కాని ఈ యోబన మంత్రి ఏకాలమువాఁడో ఎవ్వరో నిర్ణయింపఁ గల యాధారములు ఆ గ్రంథమునం దేమియును గానరావు. గరుడాచల నీలాచల నాటకముల కంటె ప్రాచీనము లగు యక్షగానములు తదితరము లిప్పుడు లేవు గనుక మనము యక్ష గానముల నిర్మాణరీతులను ఇప్పటికి వాని యాధారముననే చర్చించుకొనవలయును.

యక్షగానములు నా చూచినంతనే ము తెల్లగులుగా నున్నవి. శైవమతవిజృంభణికాలమునకు వెనుకటివి మొదటితరగలివి. ఆ పిమ్మటవి అనఁగా శైవమత

సంతరము రచితములై వ్యాప్తిలోనికి వచ్చినవి రెండవతరగతివి. ఆ పిమ్మటవి-
అనగా నేటిదనుక ప్రచారముచే నున్న ఆధునిక రచనల మూడవ తరగతివి
అని యొక స్థూలవిభాగమును మొదట నేర్పఱచుకొందము. తొలుతటి వానిలో
సాధారణముగా ప్రప్రథమమున సంస్కృతభాషయందు గ్రథితములైన మంగళ
శ్లోకములు గలిగి. పిదప కైవలైష్ణవాది మతాచార్యులస్తోత్రములు, ఆపిమ్మట
జంపెలను పేరుతో నొప్పెడి యొక విధములగు గేయములు కలిగి, కథ యారంభ
మగును. కథయారంభమైనది మొదలుకొని చివఱవఱకును సందర్భములకు తగు
మాత్రముగా నుండి సహజభోరణిని సూచింప గల శృంగారరసము తఱచు కాన
వచ్చుచుండునే కాని, ప్రబంధయుగమున మితిమీరినంతటి దుస్థితి వీనిలోఁ గాన
రాదు. వర్ణనలు సహజములును మృదువులునై యుండి కల్పనాక్షిప్తతయు భావ
గోఢ్యమును లేక ప్రాకృతస్థితిని వెల్లడింపఁ జాలియుండును. ఈ కాలము వానిలో
తొలుత కథారంభమునకు పూర్వము గూర్చెడి జంపెలలో సాధారణముగా మన
ప్రబంధములందుఁ గలరీతిని షష్ఠ్యంతములు నెలకొల్పఁబడియుండుటను మనము
గాంచగలము. దీనినిబట్టి షష్ఠ్యంతముల యాచారము మనకు మిక్కిలి ప్రాచీన
మని తేటపడుచున్నది. మఱియును రచనాసంవిధానములయందు నుత్తమపాత్రముల
బ్రవేశపెట్టవలసినచోట ద్విపదలును కవి తనంతతాను విషయమును ప్రదర్శింప
వలసినచోటల జంపెలును, పాత్రలవరస్పర సంవాదమును విశదము చేయవలసిన
చోటల కందార్థములును, స్తుతులు విన్నపములు జోహారులు చేయవలసిన
స్థలములలో దండకములును, సీనములును నెలకొల్పఁబడి యున్నవి. పద్యయుగ
మున సంస్కృతవాసనావాసితములై మన గ్రంథముల కెక్కిన చంపక మత్తేభ
శార్దూలాది వృత్తము లిందు తఱచు కానరావు. కాని వానిస్థానమున సీనము
కందము గీతము చూర్ణికలు అర్థచంద్రికలు త్రిపుటలు ఏలలు మున్నగు జాతీయ
ధందములు విచ్ఛలవిడిగా గానవచ్చుచుండును. ఆంధ్రభాషాగేయ ప్రధానమని
యును స్వచ్ఛందముగఁ బెరిగిన దనియు ననుటకు దీనిని గూడ నొకకారణముగా
తీసికొనవచ్చును. మఱియు సీకాలము వానిలోఁ గూర్పఁబడిన ధూపహారతి పాటలు
మున్నగువానిని బట్టి మనవారు జనసామాన్యమున మతాదరాభినివేశములఁ గలిగించుట
కును, వారిని తమప్రక్క కాకర్నించుటకు పండితులే కొందఱు రమ్యఫణితిని ఈ
పాటలను వ్రాసియున్నట్లును మనకు గోచరించును. ఒక్కొక్కచోట పామరహృద
యమునకు గోచరింపని శాస్త్రీయ విషయముల కూర్పుండుట ఈ విషయమున
దృఢ మగు సాక్ష్యము నీయఁగలదు.

ఇకను మధ్యకాలపు వానిలో పైని బేర్కొన్న విషయములు మార్పు నొందుటను మనము కనిపెట్టగలము. వీనిలో పైవానివలె తమమతమునకు సంబంధించినంతమట్టునకు వలసిన యాదరాభినివేశములను మాత్రమే ప్రదర్శించి యూరకుండక, విమతస్థులఁ జేయు పరిహాసపద్ధతులును, ఒక్కొక్కచోట నతిమాత్ర మనఁదగిన శృంగారవర్ణనాతిరేకములును, ఆత్మశ్లాఘామూలకందము లనఁదగు కుకవినిందాదిగ్రంథములును యక్షగానగ్రంథనిర్మాతలు గూర్చుసాగిరి. ఈ మధ్యకాలపు యక్షగానములలో జంపెలతో చేయు కథారంభదశ యొక్కింత మాటి, అందులకు బదులుగా- తెర వెడలి వచ్చుట సంధివాక్యముల యోజనలు మున్నుగాగల నిరర్థకములగు దాంభికప్రక్రియలు తలసూపినట్లు అందలి వర్ణనము లనుబట్టి. మనము గ్రహింపవచ్చును, తొల్లిటి హాస్యకపారిశుద్ధ్యము విశుద్ధప్రేమ మున్నగునవి అంతరించి వానికి బదులుగా వేశాకోశములు వింతవింతలగు భావోదయములు వీనిలో నంకురించినవి. ఇకను చెప్పవలసిన దేమున్నది? మున్నుండు ఈ పాటలు పొందఁగల దుర్దశల కన్నింటికిని అంకురారోపణము ఈ మధ్యకాలపు యక్షగానవాఙ్మయమున నుదయించిన దనిన చాలదా?

విద్యాధనప్రాభవాదుల నుత్తము లగు వారి వధకములను పామరసామాన్య మనుకరింపఁ జూచుచుండు ననుటకు భిన్నముగా దేశీయుల యాదరాతిశయములఁ బట్టియో, లేక మతేకారణమునుబట్టియో యక్షగానములను విరచనసేయుటలో ఆ కాలమున నొకరిద్దరు పండితులు గూడ నడ్పికట్టిరి. యక్షగాన విరచనము తమ పాండిత్యమున కొక ప్రౌఢతగా గూడ నెన్నుకొని ప్రకటించుకొనిరి. కాని వారి రచనలలో పాండిత్యప్రభావములు వెల్లడియయ్యెనే గాని సహజమధురములగు గాన ఫణులు గాని కల్పనలు గాని కథారచనా నివేశములుగాని నెలకొనఁజాలక పోయినవి.

ఈ స్థితి యిట్లుండ నల్పప్రజ్ఞావిభవులుగూడ యక్షగానముల రచించి పేరొంద వలయు నను తలంపుతో దొరకిన కథ నెల్ల వర్ణ్యాంశమునుగా గ్రహించి రచనల సాగింప నారంభించిరి. ఈ కాలము గ్రంథములే యక్షగానములలో మూఁడవ తరగతికిఁ జేరినవి యగును. ఈ గ్రంథములకు గ్రంథవిరచయితలకుఁ దగినట్లుగా దేశ సుస్థితిలోఁ గూడ నొక విధమగు దుర్దినచ్చాయ లావరించుటచేతఁ గాఁబోలు మోట తనములను సూచించు శృంగారహాస్యరసములును, మృదుమధురము లగు కందార్థాలకు బదులుగా సీసార్థములు దరువులును, కొండవీటి చేఁద్రాడుల ననుకరించుచు

గుణరహితములును కృత్రిమములు నగు కల్పనలును వర్ణనములును బయలుపెడలి నవి. యక్షగానముల యథావతనమునకు ఇయ్యవి అంత ప్రముఖములైన కారణములు కాకున్నను అట్టి కారణవర్ధములో వీనికిని గొంతస్థలము నీయక తప్పదు. ఇక సీచర్చను ఇంతతో నిలిపి, యక్షగానములందు కూర్పబడిన గానముల స్వభావమును సౌకుమార్య సారశ్యములును బోధపడుటకై కొన్నిగానముల నుదాహరణార్థమై యుద్ధరింతును. వీనిని చదువుటకు వాని యానుపూర్వ నెఱిగియుండ వలసిన దనుట ముఖ్యమే. ఐనను యక్షగాన వాఙ్మయమునందుగల ఛందోవిశేషములు గొంతవరకు పాఠకుల మనస్సులకు స్ఫురింపవచ్చునను సమ్మతముతో నిట్లు చేయుట యైనది. ఇందు ఉదాహరించిన గానములక్రమము—అవి ప్రచారమునకు వచ్చిన కాలక్రమము ననుసరించి వ్రాయబడుచున్నయవి ; 1. జంపె, 2. కందార్థములు, 3. ద్విపద. 4. ద్విపదార్థము, 5. లాలిజోలలు, 6. ధూపారతిపారతులు, 7. త్రిపుటకురుజంపెలు, 8. చంద్రికలు అర్ధచంద్రికలు, 9. సిందు (చిందు ?) రగడలు, 10. వెన్నెలలు-విన్నపములు, 11. ధవళము-త్రిభంగులు, 12. సువ్విపాటలు, 13. మేలుకొలుపులు, 14. పరిశిష్టగానములు.

1. జంపె : శ్రీరమేశపురారి విధులను — చేరికొలుతున్ ముదమున శ్రీరమానతి గౌరివాణుల - సేవజేతున్.

2. కందార్థములు : (1) గురుపరమేశుల భక్తిని, పరగంగ మది నిల్పి తత్త్వపారాయణులై, పరతత్త్వబోధ దెల్పెడు, పరిపూర్ణుల భక్తిఁ దలతుపరమాగ నిల్పి, తద్దాస్యాము నిరతము నలిపి. పరిపరివిధముల దిరిగెడు చిత్తము స్థిరము లేనిపాప, చింత మాన్పు మని, పరముగ నిలిపి - తద్దాస్య, మూస్థిరముగ నలిపి.

3. ద్విపద : వినవయ్య తనయుల వృత్తాంతమెల్ల, గనుగొన భ్రమలెల్ల గ్రక్కునఁ బాయు.

4. ద్విపదార్థము : కొందఱుమందులు కూర్మితో సుతుల, యందు మోహంబుచే నలరుదు రెపుడు గాన - బుత్రులదుఃఖముఁ వినవయ్య తెల్పెదా, పూని కనుగొను మనిశము.

ద్విపదార్థములవలెనే సీసపద్యముపైని సీసార్థములను ఒకవిధమగు ఛందము కూడ ఏర్పాటు చేయఁబడినది. ఉదాహరణమునకై —

సీసార్థము ; పురుషుని వీర్యంబు పొందుగా హెచ్చిన పురుషుడై యుదయించు భూమియందు, తరుణులరక్త మంతట హెచ్చు దురుణియో నమమైన షండుడో సత్యముగను. కుడివ్రక్కఁ బురుషుండు కుదురుగా నివసించు వామభాగంబున వనిత సరియందు, మధ్యమందున షండుడో నిజముగా, తెలిసీమదిలోనఁ గొల్వరా - చిద్గుహవెలుఁగు - దేహ మదితోఁ దల్వరా - పురుషులూ గర్భమున పొలతుల కున్నపుడె, తరుచుగ గ్రౌర్యములు తప్పక పుట్టును - తెలిసీ మదిలో గొల్వరా.

5. లాలిజోలపాటలు : (1) లాలిపాట : లాలిపాడుచు నూచరమ్మా - కృష్ణ, లీలామృతము గ్రోలరమ్మా-(ఇది ప్రాచీనకాలపుది) (2) లాలి బాడి లాలించారే బాలకృష్ణునీ - భక్తి, లోలురై వర్తింపగదరే శీలకృష్ణునీ - (ఇది మధ్య కాలపుది.) (3) లాలి శ్రీకృష్ణ లాలి - పరమాత్మ, లాలి మాయన్న లాలీ-(ఇది చివరికాలపుది) (2) జోలపాట : జోజో గోపాలా, భక్తైకలోలా.

N. B : ఇందులో రెండవరకపుది రెండవరకపు లాలిపాటవలె నున్నది.

6. ధూపారతి దీపారతులు : ధూపోయం హో రపాపా దూరయతే సర్వ తాపన హృదయ ధ్యాంత దీపాయతే - హరహర. (ఇవి ఇప్పటి జంగముల పాటలను పోలియున్నవి. కాని కైపుళనాటి యక్షగానములలో వీనికి ప్రచారము అధికమని తోచుచున్నది.)

7. త్రిపుట, కురుజంపెలు ; (1) త్రిపుట - మగని నీవని పల్కకూడదు, మహితభక్తిని మీ రటంచును, తగును బల్కగ నెట్టి యాటల, దనరియున్నన్. (2) కురుజంపె : పతిని నరుఁడనుచు నే-మతిపీన నై దేవ, తతిఁగొలిచి యీసరక తతిలోనఁ బడితిన్, కుమత గురువులమాట కోరి విని పతిని - దై వమని కొల్వక సరకవనధిలోఁ బడితిన్.

8. చంద్రికలు, అర్థచంద్రికలు : అర్థచంద్రికలు : పడతికిని పాలిండ్లపైన నఅపు దోచెన్. మట్టిపై రుచి గల్గె మానినీమణికిన్. నన్నుతాంగియు భర్తృసంగతిని గోరెన్. ఇభరాజవదన పతియొడ ప్రేమ హెచ్చెన్.

9. సింధు : భామాపుణి వినుము - యమప, ట్టణములోని చట్టములెల్లా.

N. B. : ఇవి మిక్కిలి ప్రాచీన ప్రతులలోనే యున్నవి. ఇప్పటి చిందా ?

చూడఁగ ఇవి ఇప్పటి చిందుల కొక్క యుదాహరణము ; వెయ్యిర -

దమ్మవెయ్యవెయ్య, మణి, మొయ్యర అమ్మోర్ని మొయ్య, (2) రగడ :
సిరివరుడు నత్తెరపు, చేరవచ్చినఁ జూచి. కరము ముద మొదవమది,
కలకలన్నియుఁ ద్రోచి.

10. వెన్నెలలు - చిన్నపములు : (1) నూకాలన్నును కొలవగానే -
వెన్నెలాలో - మీద, నూకానికి పెండ్లి యయ్యె వెన్నెలాలో, (2) చిన్నపములు :
శ్రీరామజయరామ శృంగారరామ గౌరామూనను బ్రోవు కరుణానముద్రా. నాలోని జాలి
నీకే, లా తోచదురా ? మనసిచ్చి నాతోను, మాటాడవేరా ? వీనిని పల్లెటూరి తిరు
నాళ్ళలో గరుడ స్తంభము పెట్టుకొని భజనచేయువా రిప్పటికిని పాడుచున్నారు.

11. ధవళము - త్రిభంగులు : (1) ధవళము : శ్రీకరపుణ్యశరీరా !
ప్రాకటవంశోద్ధారా !... తత్త్వవిచారా ! చెల్లరెచిక్కన ! బళిరా.

ఇవి యన్నియును శైవులయక్షగానములలో చాలగలవు. (2) త్రిభంగులు :
పసపూసందలు మేనబూసి - మంచి - పాలునేతులు చల్లాబోసి, బినరుద్రాక్షులు
గుములుకూడి - దొడ్ల - బిడ్డిని వాసంతమూడి.

12. సువ్వీపాటలు: తండ్రి కైక కొనగు వరముఁ దలచి సీతాలక్ష్మణులతో,
దండకాననము కరుగునుద్దండరామా ! సువ్వీసువ్వాలే. ఇంకొకవిధము సువ్వీపాట :
సువ్వీసువ్వాలే. సువ్వీసువ్వాలే, సువ్వీ సువ్వీ యనుచు సువ్వీయనుచూను, సువ్వీ
బాడరారె సుదతులందరూ - సువ్వీసువ్వాలే.

13. మేలుకొలుపులు : (1) మేలుకొనవే చిన్నికృష్ణా మేలుకొను శేషావ
తారా ! మేలుకొను కేశవకుమారా, మేలుకొనవయ్యా - కృష్ణా - మేలుకొనవయ్య.

14. పరిశిష్టములగు గానములు : (1) ఏలలు - మొదలుమీదా కొనలు
క్రింద, మొలచి యున్నా చింతలోన, పదిలమై పద్మములు పూచెనే-ఓగొల్లభామా,
కదిసిచూడా కామపించానే ! (2) మంగళహారతులు : శ్రీలక్ష్మీనాథాయ మంగళం-
పో - షితభక్తయూధాయ మంగళమ్. వాగీశ ముఖ్యగీర్వాణ వందితాయ, భోగీశ
శయనాయ భువనరక్షతాయ - శ్రీలక్ష్మీనాథాయ మంగళమ్. (3) అల్లోనేరేళ్ళు :
(1) అల్లోనేరేడల్లో, చెలగి కృష్ణుం డనుచుఁ జెప్పరే మీరు. (2) కరివేల్పు మన
దొరకు, గలిగెనేనేడు - సిరివరునివలె నితఁడు - చెలగుచున్నాడు - అల్లో
నేరేడల్లో.

ఇంకను యక్షగానములలో - లయగ్రాహి కవిరాజు విరాజితము పంచదామ రము మత్తకోకిల మున్నగు కొన్ని వృత్తములుకూడ వచ్చుచుండును. కాని అవి మనవారికి పరిచితపూర్వము లగుటచేత నిందు ఉదాహరింపలేదు

యక్షగానముల పతనదశ :

జక్కులు తొలుదొలుత చక్కని విశ్రాంతిలును మృదుమధురరీతులను సరసఫణతులును నొప్పారిన గానములను కూర్చి, దేశకాలపాత్రానుసారము వానిని వ్యాప్తి నొందించుచు వచ్చినను రానురాను మననాటికి బొత్తుగ ప్రచారపథమునుండి తొలగి మాటుమూలలవారి వాఙ్మయము పడియుండవలసి వచ్చుటకు కొన్ని విశేషకారణములు గలవు. అందులో నీ క్రింద వివరించిన మూడును ముఖ్య కారణము లని నా భావము. (1) నమర్థులు నిర్వహింపదగిన పనుల కనమర్థులు నిర్వహింపఁ బూనుకొనుట (2) ప్రదర్శనములందు కేవలము సభ్యుల కభిరుచి గల మార్గము లవలంబించుట (3) అసభ్యశృంగారము ఈ ముత్యైఘ్నగులను ఈ వాఙ్మయము అవనతి నొందిన విధము ఈ క్రింద సూచింపఁబడును.

1. నమర్థులు నిర్వహింపవలసిన పనుల ననమర్థులు నిర్వహింపఁ బూను కొనుట. తొలుతనుండియును జక్కులు ఈ గానములను వంశానుసృతమగు నభి నివేశముతో నిర్వర్తింపుచుండగా, దేశీయులు వారికి చేయు గౌరవాదరములను చూచి తమరు నట్టి గౌరవాదరముల నొందుటకై - బివీసీడులు, దాసరులు, పెద్దింటి గొల్లలు, పెటికలు (ఒక జాతివారు) మున్నగు జాతులవా రిందులకై పాల్పడిరి. దీనివలన యక్షగానకళ యభివృద్ధి నొందుటకు బదులుగా జక్కులలో లుప్తప్రచు రము నొందియును, తక్కువఁగల వారివలన సముచిత లాలిత్యాదులందు పుష్టి బడయజాలకయును, నశింప దొరకొనినది. ఇం దాశ్చర్య మేమి ? ఎవ్వరివలన నెయ్యది నిర్వర్తింపబడవలయునో, అయ్యది వారివలన నిర్వర్తితము కానప్పుడు నశించుటకన్న వేఱొకగతి కన్పట్ట కుండుట సాజమేకదా !

2. రెండవ కారణము ప్రదర్శనమునందు సభ్యులరుచి ననుసరించి మార్పులుచేయుట - ఈ కారణము ముఖ్యముగా గమనింపదగినది. యక్షగానములు పాడుటలోను నాడుటలోను తొలుత కొలఁదిమంది ప్రదర్శకులచే నిర్వర్తింపఁబడు చుండినను - రానురాను ఆ యాచారము మాటి, బహుళసంఖ్యాకులగు నటకు లున్నఁ గాని ప్రేక్షకులకు రుచింపదయ్యెను. ఈ ప్రేక్షకాభిరుచిని చేపట్టుటచేత - ప్రేక్షకాభి

రుచుల విభాగము ననుసరించి ప్రదర్శక విభాగములును - ప్రదర్శకాభిరుచుల విభాగము ననుసరించి గ్రంథనిర్మాతల మార్గములును - వేవేర్వేరై తీర్థమునకు తీర్థము ప్రసాదమునకు ప్రసాదమునై ఎవరిదారి వారిదై కుక్కలు చించిన వత్తమైనది. ఈ దశ భాగవతమేళములుగా గూడి యక్షగానములను ప్రదర్శించునాటికి ఏర్పడినది. దీనికితో డాకాలమున బ్రదర్శక సంఘములలో గూడ నైకమత్యము క్షీణించుటచే ఎవరిమట్టునకు వారు ధన్యోహ మ్మునుకొనుట గూడ కొంతకారణ మైనది.

3. మూడవది అసభ్యశృంగారము : గానములయందేమి కావ్యములయందేమి నాటకములందేమి సేతిజాత్యాచారాల కవిరుద్ధముగ లోకయాత్రానిర్వహణ విధులను ప్రదర్శించుట ముఖ్యము. అట్లుగాక మన యక్షగానములలో పైని చెప్పిన భాగవతమేళములు తోలుబొమ్మలాటలుగా మాతెడికొలదిని - సరసహృదయానురంజము నైతికప్రవర్తనము - లోకయాత్రాదిగర్వనము - ఏటిలో కలిపి గాంధోళిగాని గడబిడలతో - కేవలము పామరజనుల రంజనమునకై యక్షగాన గ్రంథకర్తలును తత్ప్రదర్శకసమాజములును - వాని నాదరించి చూచి తనియుచున్న సభ్యప్రపంచమును - మునిగి ముప్పొందు మను న్యాయమునకు పాల్పడుట సంభవించినది. కేవలము మహాపవిత్రము అని పేర్కొనబడిన శృంగార వీరహాస్యాది రసము లిట్టి అసభ్యతకు పాల్పడ నారంభించిన కాలము మొదలుకొనియే మన యక్షగానములకును వతనదశ యారంభమై - చివట కీనాటికి యక్షగానముల ప్రచారము నామ మాత్రానశిష్టమై - ప్రాచీనకళావిభవమును సంస్కరించుటకైన దగిన యాధారములు లేక - సారస్వత చర్చలందు, ప్రామాణ్యస్థానము వీనికి లేకున్న లేకపోవుగాక - ప్రవేశముగూడ దొరకనంతటి దుస్థితికి వచ్చి నశించిపోవుచున్నది. ఎంతమోరము!!

ఇక నీవ్యాసము ఁంతతో ముగించుటకు ముందు నింతవఱకును ఆంధ్ర వాఙ్మయమునందు ప్రచారబాహుళ్యము నొందిన కొన్ని యక్షగానముల పేరులను ఆ యక్షగానములను రచించిన కవుల పేరులను తెలుపగల పట్టికను ఈ క్రింద నిర్దుచున్నాము. ఇందులో స్థాలీపులాకన్యాయము ననుసరించి ప్రధాన గ్రంథములే అకారాదిగా చూపబడినవి.

(1) అహల్యా సంక్రందనీయము - కా. ఉదయాచలము (2) ఉషాపరిణయము - అనంతకవి (3) ఉషాపరిణయము - ఆనందదాసు (4) ఉషాపరిణ

యము - వేములపల్లె వారిది. వేంకట సుబ్బకవి (5) కుచేలోపాఖ్యానము - సుబ్బు
లింగాచారి (6) కుశలవనాటకము - అనంతదాసు (7) గరుడాచలము - ఓలయ
మంత్రి (8) గయనాటకము - కాశీవతి ఆచారి (9) గుత్తెనదివి రామాయణము -
రాఘవకవి (10) గోపాలవిలాసము - శ్రీనివాసాచార్యుడు (11) గోపాలవిలా
సము - పాకనాటి గణపతిరెడ్డి (12) దేవయాని చరిత్రము - యాదవదాసు
(13) ధర్మపురి రామాయణము - శేషాచలదాసు (14) ధర్మాంగద చరిత్రము -
నరసింహకవి (15) ధర్మాంగద చరిత్రము - స. వేంకటదాసు 16. ధ్రువోపాఖ్యా
నము - బెహరా అప్పలనరసింహము (17) నందినాటకము - కోదండరామకవి
(18) నలచరిత్రము - కోదండరామకవి (19) నిజలింగ చిక్కయ్య చరిత్ర -
పిడుపర్తి నిమ్మయ్యకవి (20) నృసింహ చరిత్రము - రా. అప్పాజీకవి (21) పర
తత్వేంద్రునిధానిది - సోమసుందరమొదలి (22) ప్రహ్లాదనాటకము - తిరునారా
యణాచారి (23) పతివ్రతామాహాత్యము - కా. రాఘవాచారి (24) ప్రహ్లాద
నాటకము - రామానుజసుారి (25) ప్రహ్లాదనాటకము - బొడ్డుచెల్ల సుబ్బకవి
(26) ప్రహ్లాదనాటకము - లక్ష్మణదాసుకవి (17) ప్రహ్లాదభక్త విజయము -
త్యాగరాజు (కృతులు రచించిన త్యాగరాజే) (28) పోట్లదుర్తి జలక్రీడలు - రామ
రాజు (29) బాణాసుర విజయము - వీరనారాయణకవి (30) భాగవతము -
వేంకటాచలదాసు (31) భల్లాణ చరిత్ర-జిక్కన్న సాంబయ్యగార్లు (32) మార్కం
డేయ విలాసము - కాళిదాసు (33) మృత్యుంజయ విలాసము - గోగులపాటి
కూర్మనాథకవి (34) యతిరాజ విలాసము - సుందరనాయనారు శేషాచలదాసకవి
(35) రామనాటకము - అనంతదాసకవి (36) రామనాటకము - శతగోపా
చార్యుడు (37) రామాయణము - శేషగిరిదాసు (38) రామానుజ విజయము -
నరసింహాచారి (39) రంగనాథ విలాసము - లింగము వేంకట్రాయమంత్రి
(40) రుక్మిణీకల్యాణము - రాజా లక్ష్మణజీ (41) రుక్మాంగద చరిత్రము - రాజ
లింగకవి (42) రుక్మాంగద చరిత్రము - కవిపేరు తెలియదు (43) రుక్మాంగద
చరిత్రము - పాపారాయసుధి (44) లేపాక్షిరామాయణము - వేంకటరాయమహా
కవి (45) లేపాక్షి కృష్ణనాటకము - వేంకటరాయకవి (46) వసురాజ విలా
సము - క్రొత్తమాగుల శేషాచార్యులు (47) వల్లవీవల్లవము - శింగాచార్యులు
(48) వామనచరిత్ర- మృత్యుంజయకవి (49) వేంకటేశ్వర విలాసము - సూర్య
కవి (50) శశిరేఖాపరిణయము - రంగాచార్యులు (51) శశాంక విలాసము -
కవిపేరు లేదు (52) శర్వరీ విజయము - కవిపేరు లేదు (53) శర్మిష్ఠావిలా

సము - వేంకటదాసు (54) శూర్పణఖా భంగము - కవిపేరులేదు (55) సముద్ర
మధనము - కృ. శేషాచలదాసు (56) సారంగధర - కోదండరామకవి
(57) సానందోపాఖ్యానము - కవిపేరు లేదు (58) సారంగధర చరిత్రము -
కవిపేరు లేదు (59) సీతాకల్యాణము - రామన్నకవి (60) సీతావహరణము -
కవిపేరులేదు (61) సీతాకల్యాణము - చిత్రకూటం వేంకటేశ్వయ్యదాసు (62) సుగ్రీవ
విజయము - రుద్రకవి (63) సుధాస్వాదనము - వేంకటదాసు (64) హను
మంత విజయము - కవిపేరు లేదు (65) హాలాహల పానము - కవిపేరు లేదు
(66) హంసక విలాసము - పరమానందకవి (67) హనుమద్విజయము -
పేరు తెలియదు.

—పంచాంగుల ఆచినారాయణశాస్త్రి*

— — — — —

* ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక. 1921.

దేశభాషాస్థానము

“Neither English nor any other foreign Language (tongue appears to have the slightest chance of becoming the vernacular speech of any portion of the inhabitants of Southern India. The indeginous Dravidian languages which have maintained their ground for more than two thousand years against Sanskrit, the language of a numerous powerful and sacerdotal race may be expected to resist successfully the encroachments of every other tongue.”

—Bishop Caldwell

[దక్షిణహిందూదేశము నందలి జనులలో నేభాగపు వారికి నింగ్లీషు గాని మఱి యేదైన బరభాష గాని దేశభాష యగుట కవకాశము కాన్పింపదు. మతాచార్యులుగ నధికారవంతులుగ నుండిన యార్యుల సంస్కృతము తోడనే రెండువేల సంవత్సరముల నుండి పోరాడుచు న్నవద్రష్టములు కాని ద్రావిడభాషలు మరి యొక విదేశభాషకు జోటిచ్చి తా మదృశ్యము లగు నని తలంపరాదు.]

మనదేశమునం (తెలుగుదేశము) దిప్పుడు మూడు భాషలు పోరాడుచున్నవి. అవి సంస్కృతము, తెలుగు, ఇంగ్లీషు. సంస్కృతము మనబుద్ధి కందరాని పూర్వ కాలమున నార్యులు వ్యవహరించిన భాష. ఇంగ్లీషు విదేశీయులైన మనప్రభువుల భాష. తెలుగు మనభాష. కేవలము సంస్కృతము చదువుకొనిన యాతనివద్దకు వెళ్ళి “ఏభాషయందు మన మెక్కువ యభిమానము చూపవలయును ? ఏది వృద్ధి యగుటకు మనము పాటుపడవలెను?” అని యడుగుడు.

“నాయనా మామాట లెందుకు పనికొస్తాయి ? సంస్కృతం దేశభాష. దాన్ని చూచేవాడే లేడు. ఈ నడమంత్రపుభాషలన్నీ యిప్పు డొచ్చాయి. ఇవ్వన్నీ పొట్టకూటిభాషలుగాని వాట్నీ చదువుతే ఒక మోక్ష మున్నదా ఒక ముక్తి వున్నదా !” అని చెప్పును. ఇంగ్లీషు పండితు నడుగుడు. “I love my mother tongue more than anything else and I believe in the statement that vernacular should be made the medium of thought in our Country,” అని ఇంగ్లీషులోనే చెప్పును. మరియొక

పుడు “Why do you trouble yourself with the insignificant vernaculars which are going to disappear within a quarter of a Century?”

అని యీసడించును. శాస్త్రులవారి కంటికి దెలు గొక భాషయే కాదు. తెలుగు వ్రాయుట, తెలుగు మాటలాడుట మజచినవారు కడపటి యిద్దరు మహానుభావులు ఈ మూడు తరగతుల మనుష్యులకే మన తెలుగువారిలో జదివికొనినవారని పేరు. సంస్కృతమా ? తెలుగా ? ఇంగ్లీషా ? మన కిప్పుడు ప్రధానము అనునది యొక యనల్ప ప్రశ్నగా మన్నది. “హిందూదేశమున కైకమత్యము కలుగవలయు నేని నేక భాషనే జను లుపయోగింపవలయును” అన్ని దేశములందు వ్యాపించినది. అందరును గౌరవించునది, అందరకును సమానమైనది సంస్కృతమే కావున నిదియే హిందూదేశమునకు సామాన్యభాషగా నుండవలయు నని కొందరు వాదించు చున్నారు. జనసంఖ్యలో జాలా భాగమునకు హిందీ తెలియును గాన హిందీయే సామాన్యభాషగా నుండవలయు నని కొందరందురు. “అదికాదు, ఇదికాదు ఇంగ్లీషే మనకు సామాన్యభాషగా నుండవలయు” నని మఱికొంద రనుచున్నారు. కాని యివి అన్నియును గేవల భావప్రపంచంబున మెలంగువారి యూహలు. భిషపు విల్కిన్సు మొదలగు పాశ్చాత్యపండితులు కొంద రిట్లే తమ గడులయందలి పడక కుర్చీలలోఁ గూర్చుండి సర్వప్రపంచ సామాన్యభాషను గూర్చి కలవరించిరి. మాక్సుమొలరునకు గూడ నీమైకము సోకినట్లే తోచుచున్నది. కలలు నిజమగు దినములు వచ్చినప్పుడు మనదేశభాష లన్నిటికి బదులొక వింతిభాష యాదేశముగా వచ్చునేమో యూహింప జాలను. వె దికభాషనుండి సంస్కృతము, సంస్కృతము నుండి గౌడభాషలు నుత్పన్నములైన విధమును మొదటి వ్యాసములో గన్న రిచితిని. ద్రావిడభాషలు మాఱు చెందిన విధము కూడ గొంత వివరించితిని. హిందూదేశమునం దీభాష లుండక తప్పవు. ఇవి స్వాభావికముగ నేర్పడినవి. దీనిని దీనివేయు మనుష్యుడు సమర్థుడు కాదు. ఇది మూఢవిశ్వాస మందురా ? కాదు. తర్కసాధ్యంబు. ఒకవేళ రాజకాసనముచే హిందూదేశమున కతటికి నొక్క భాషను దేనినైనఁ బ్రవర్తింపజేయఁ జూచిన యెడల నా భాష కొన్ని తరములు గడచునప్పటికి వివిధము కాకమానదు. స్వరభేదముచేత, వస్తుభేదము చేత ననేకము లైన మార్పులు కలుగకమానవు. అప్పుడు ముల్లదీసి కొట్టడచిన చందమగును. ఏవో యమానుష తంత్రములు పన్ని మహాశక్తితో నేకభాషను సుస్థిరముగా

జేయగల రనుకొనుడు. మనకవుల గానములు, పూర్వుల చరిత్రలు కోల్పోవుట యెంత యపాయకరము ? ఈ యపాయము సంభవింపగూడ దని సంభవింప దని నమ్మవలసి యున్నది.

భారతమాత మహాత్మామావతి. అనేక వైదేశీకుల దండయాత్రల కోర్చినది. పలు పరరాజుల సింహాసనములను మోసినది, కాని యాత్మగౌరవమును మాత్రమెన్నడును కోల్పోయినది కాదు.

సిథియనులు, పారశీకులు, గ్రీకులు, హిందూసిథియనులు, హూణులు మన హిందూదేశమున దండయాత్రలు సల్పిరి. మహమ్మదీయులు, మఘలులు చిరకాలము రాజ్యము చేసిరి. ఒకజాతివా రేదేశము నైన నాక్రమించుకొన్నప్పుడు బలహీనులైన యా దేశవాసులపైఁ దమ భాషను, మతమును విధించుటకు బ్రయత్నించుట మనము చరిత్రయందు చూచుచున్నాము. అది మనుష్యునికి స్వాభావికము. ఆర్యుల నార్యులమీదను, మహమ్మదీయులు హిందువులమీదను తమ భాష మతములను విధించుటకు జేసిన యత్నములు హిందూదేశచరిత్ర చదివినవారందరు నెరుగుదురు. కాని యీ ప్రయత్నములు మతము మీద సాగినట్లు మన భాషమీద సాగలేదు. ఆర్యులు తమ మతమును మాత్రమనార్యులలో గొంత వరకుఁ జొప్పించిరి. భాషను జొప్పింప గలిగిరా ? లేదు, లేదు. “కావలసిన యెడలఁ గొన్ని పదములు మాత్రము తీసికొందము. అవసరమైన యెడల నెత్తిని బెట్టుకొని గౌరవితము. కాని నిన్ను మా స్థానములోని కేనాటికి రానీయము” అని ద్రావిడభాషలు సంస్కృతము నెదిరించి యాపినవి. వరకుచి ప్రాకృత వ్యాకరణ నిర్మాణమునందును, గుణాఢ్యుని బృహత్సకారచన మందును దేశభాషలకును సంస్కృతమునకును జరిగిన పోరాటమును గనుగొనవచ్చును. అనార్యులు కొందఱింకను సంస్కృతభాషాసంపర్కములేని తమ మాతృభాషనే వాడుకొనుచున్నారు. తమిళభాషా వ్యాకరణము సంస్కృతమున కిప్పటికి నేమాత్రము చోటిచ్చుచున్నది ?

మహమ్మదీయులును దమ మతమును గొంతవఱకు నెలకొల్పిరి గాని యేడెనిమిది వందల సంవత్సరములు ప్రభుత్వము చేసినను మన భాషాసత్వములు వినాశనము చేయఁ గలిగిరా ? లేదు. దానికి బదులుగ మన పల్లెటూళ్ళయందలి పేరుసాహేబులకు, జానుసాహేబులకుఁ దెలుగే మాతృభాష యగుచున్నది. ఐన దని కూడఁ జెప్పవచ్చును.

ఎటుకల, కోయ, సవర, లంబాడి మొదలగు నడవి జాతులవారు నాగరికతను బొంది జనులలోఁ గలిసిమెలసి యుండుకాలమున వారిభాష లాయాప్రాంతముల యందలి ప్రధానభాషలలో గలిసి పోవును గాని యిదివరకే నాగరికతను బొంది దాదాపు రెండుకొట్లమంది జను లేకదేశస్థులై వ్యవహరించుచున్న మన తెలుగు జాన వంటి జానలు మాత్రము దేనిలోను గలసిపోజాలవు. సుస్థిరములుగా నాఁటికొనిన దేశభాషలకు బరభాష లాదేశములు కానేరవు, ఇంగ్లీషున కింత రాజాదరణము కలిగియుండినను మనదేశమునం దిది స్వల్పసంఖ్యాకులైన జనులలో మాత్రమే వ్యాపించియున్నది. 1911 వ సంవత్సరపు జనాభా ప్రకారము తెలుగుదేశములో 200 మంది కొక్క డింగ్లీషు తెలిసినవా డున్నారు. ఈ కొద్దిమందిలో నాల్గవ తరగతి వరకు జదివి చాలించిన వారు మొదలు యం. ఏ. పరీక్షయం దారితేజిన వారి పర్యంతము నందరు చేరి యున్నారు. ఈ కొలదిమందిలో నైన నీ యింగ్లీషెంతవఱకు ఫలప్రదమైనది? అని చూచినచో నిరాశయే కలుగుచున్నది. ఉద్యోగము, గౌరవము కీర్తి వీనికొఱకు గాక దేశహితార్థము, విద్యనభ్యసించువారు గాని విద్యను వినియోగించువారు గాని మనదేశము నందు నల్పురై డుగూరైన గలరో లేరో యనుమానమే.

రాజకీయ వ్యవహారములు తెలుసుకొనుటకు ప్రభువుల భాషను నేర్పుట మనకు మహమ్మదీయుల కాలమునుండి యలవ్పాసైన పనిగనేయున్నది. కాని జీవిత మంత మేధావంతులు పరభాషలోఁ గడపుట దేశమునకు శ్రేయస్కరము కాదు. జీవితమంత పరభాషయందే గడపిన కొందఱు మహానుభావులకు దేశభాష యన్నఁ దృణప్రాయముగ నున్నది. దానిపై ద్వేషముకూడ గొందఱకు గలుగు చున్నది. చెన్నపురి పచ్చయ్యప్ప కళాశాలలోఁ బ్రకృతిశాస్త్ర పండితులుగ నుండి గొప్పపేరు పొందిన లక్ష్మీనరసనాయకుగారి వంటి శాస్త్రవేత్తల పరిజ్ఞానము మాతృదేశమున కజాగజ స్తనముగా నున్నదిగదా యని చింత కలుగుచున్నది. జను లకు పరభాషలయందు శాస్త్రజ్ఞానము వర్ధిల్లనేరదు. అది ఫలవంతమును గాదు. సంస్కృతము వ్యవహృతభాషగ నత్యున్నతదశయం దుండిన కాలమున దర్క వ్యాకరణాది శాస్త్రంబులు బయలుదేరినవి. సూతన సిద్ధాంతములు వుట్టినవి. పూర్వ పక్షములు వెంబడించినవి. సంస్కృతము వాడుకనుండి తప్పిన తరువాత జనించిన సూతనశాస్త్ర మొక్కటి వ్రేలుమడిచి చూపుడు. ఇప్పటి పండితు లాశాస్త్రములను జదివి గర్వించి యొకరితో నొకరు కలహించుట తప్ప శాస్త్రదరిత్రమున కొక్క-

పుటయైన గ్రోతగఁ జేర్చిన వారొకరేనిఁ గలరా ? ఇక ఇంగ్లీషువంటి పరభాషల యందు మనము స్వతంత్రించి శాస్త్రజ్ఞానమును విస్తరింపజేయఁ గలమా యని విచారించనేల ? సుమ్మాటికిని జేయఁగలము. కావున విద్య మనకు దేశభాష యందే యుండవలయును. పాశ్చాత్యుల ప్రశస్తిశాస్త్రముల జ్ఞానము జనులయందు దేశభాషల మూలముననే వ్యాపింపవలయును. దేశభాషదే ప్రధానస్థాన మని మనము గ్రహింపవలసి యున్నది. సంస్కృతమునకు బ్రధానస్థానము చాలాకాలము క్రింద టనే పోయినది. పాఠశాలలయం దిప్పు డింగ్లీషు ప్రధానముగా నున్నది. ప్రధాన స్థానము నాక్రమింపవలసినది దేశభాషయేకాని ఇంగ్లీషు కాదు. అయితే యుండ వలసిన గ్రంథములన్ని దేశభాషయం దేర్పడిన తరువాత దానికిఁ బ్రధానస్థాన మీయవలయునా ? లేక యిచ్చిన తరువాత నేర్పడునా యని విచారించవలసి యున్నది. ఇతర దేశభాషాచరిత్రముల నవలోకించినచో భాషలన్ని మొదటఁ బ్రధానస్థానము వహించియుండ పిమ్మట సమగ్రములైనట్లు తెలియఁగలదు. జపాను భాష యివ్వధమునఁగాదా వర్ధిల్లినది. ప్రభువు లీధర్మసూక్ష్మమును గ్రహించి మన దేశభాషను బ్రధానముగఁ జేయు దనుక మనము చేతులు ముడిచికొని యారకుండ రాదు. భాష కేవిధమైన యపాయములు వచ్చుచున్నను వెంటనే వానిని నివారించు చుండవలయును. గరుడాచల నాటకము, కుసలాయికములలో నున్నట్టి యపభ్రంశపు గూఢలు గల కొన్ని గ్రంథములు విద్యార్థులు పారాయణము చేయవలసినగతి సంభవించినది. ఇంగ్లీషువ్రాయుట, ఇంగ్లీషు మాటలాడుటయే గౌరవచిహ్నమైనది. ఇట్టి మహాపాయములు మనభాషకు సంభవించినవే యని యధైర్యము చెందనక్కర లేదు. తగిన ప్రయత్నములు చేసినచో నీ ముప్పులు తొలఁగిపోఁ గలవు.

ఉద్గ్రంథములు, శాస్త్రములు, తెలుగులో రచింపవలసియున్నది. కొలఁది దినముల క్రిందటనే సుమతీతతకమును సంస్కృతములోనికి మార్చిన యతనిని నేను స్వయముగ నెలుగుదును. ఇట్టి నిష్ప్రయోజక కార్యములు మాని మంచి గ్రంథములు తెలుగులోనే వ్రాయఁ గడంగవలయును. ఈ మధ్యమునఁ దెలుగు దేశమును గుఱించిన యొక పుస్తకమును గుంటూరిలో నొక రింగ్లీషుభాష యందు వ్రాసిరఁట ! వీరి భాషాభిమానము, దేశాభిమానము స్తుతిపాత్రములు ! తెలుగువా

రందలు చదువవలసిన యా గ్రంథమును దెలుగులో వ్రాయకుండ స్వల్పప్రయోజనమును బరస్కరించుకొని యింగ్లీషులో నేల వ్రాయవలయునో తెలియకున్నది. ఆంగ్లోద్యమమును గూర్చి దెలుగువారి యెదుట సింగ్లీషులో గొంద టుపన్యాసము లిచ్చుచున్నారట! ఈ దురన్యాసములు మనవారితో దింక తెన్నిదినము లుండునో తెలియదు. ఒకప్పుడు తెలుగువ్యాకరణములు సంస్కృతమందును దెలుగు కవుల చరిత్రము లింగ్లీషునందును వ్రాయుచుండిరి. ఆ కాలము పోవుచున్న దని దృఢవిశ్వాసము కలిగియున్నాను. అంధకారము విరియుచున్నది. తూర్పురేఖలు కాన్పించుచున్నవి. దిజ్ఞుండలమునందు వెలుగు పొడకట్టుచున్నది. ఆశాబంబ ముదయింపుచున్నది.

—అక్కిరాజు ఉమాకాంతం*

— O —

* ఆంధ్రభారతి. సం. 3. సం. 7. జనవరి 1913.

శృంఖలా తృణీకరణము

మేము రచించి ప్రచురించిన శ్రవణానంద, పాణిగృహీతలపై విమర్శన మను నెపముతో “పాణిగృహీతా శ్రవణానంద శృంఖల” అను నొక పెద్ద పొత్తము కేవల దూషణప్రధాన మగు వెక్కిరింపులతో వెలువడినది. దానిని బ్రాజ్ఞులగు పత్రికాధిపతు లింతకు మున్నే నిరసించి ప్రచురించి యున్నారు. విమర్శన కర్తృత్వ సదృశులగు కొందఱు దాని నభినందించి యున్నారు. అయీ యంశములను బీతికలోఁ జర్పింపఁ దలచి ప్రచానాంశమున కుపక్రమించుచున్నారము. శంక తెట్టి వై నను సమాధానము నపేక్షింపక మానవు. చదువరులలో ననేకులు పరప్రత్యయనేయబుద్ధు లుండుటచే గ్రంథకర్తలు ప్రతిపక్షుల పూర్వపక్షములకుఁ దోచి సమాధానములను ప్రచురించుట తప్పనివని. విమర్శన సమంజస మను నంశము స్వయముగనే గుఱితింపఁ గలవారికి గ్రంథకర్తృ స్వహస్త లిఖితము లపేక్షణీయములు గాకున్నను, దక్కుంగల వారికి నివి యపేక్షణీయములు కాకపోవు. కొందఱు మొత్తము మీఁద విమర్శనము బాగుగా లేదని ముత్రమే చెప్పఁగలుగుదురు గాని తగినంత యాధారమును జూపఁజాలరు. అట్టివాఱల కొఱకె యీ వరి శ్రమము చేయఁబూను మమ్ము విజ్ఞులోకము మన్నించుఁగాక

విమర్శనము యుక్తియుక్తమా ? కాదా ? అను విషయము మాత్రమే చర్చించుట ముఖ్య మగుటచే మే మిందుఁ దక్కు విషయము లనఁగా విమర్శకుని స్వరూపస్వభావపాండిత్యా ద్యప్రస్తుత విషయముల నెత్తికొనక విడిచితిమి. ఇంతియకాక యతని గ్రంథసంక్షులనుగూడ నిం దుదాహరింపక మా సొంత మాటలతో నతని పూర్వపక్ష స్వరూపమును దెల్పుచు మా యెఱింగినంతలో సమాధానములను లిఖించుచుండుము. సాధ్యమైనంతలో సంగ్రహింపఁదలచి మేమీ లౌభ్యమున కొడిగట్టితిమి. ఇకఁ బ్రకృత మవధరింపుఁడు.

“పాణిగృహీతా శ్రవణానంద శృంఖల” ఈ నామము తప్పు. రచనాకౌశలమును బట్టినచో శ్రవణానందము మొదట నుంచవలసియుండును. అట్లుంచి నచో “శ్రవణానంద పాణిగృహీతా” అని యగును. అప్పుడు విమర్శకుని మనోరథ నిర్దిశి భంగము కలుగును. విమర్శకుఁడు తా నిడిన పేరునకుఁ జెప్పిన యర్థమే మని ? పాణిగృహీతా = లంజెలయొక్క, శ్రవణం = చెవులకు. ఆనందము =

సంతోషము (ఇచ్చునది) అని పేరు. తలక్రిందైనప్పు డిట్టి యర్థమున కవకాశ మెట్లు లుండెడిని? విశేషార్థము రాదు గాని, ఆ రెండు గ్రంథములను గూర్చిన విమర్శన మను నర్థము వచ్చెడిని. కావున నీపే రట్లు మార్చుకొనవలయును.

“శ్రవణానంద మను పేరు న్యాయమా?” న్యాయమే. శ్లేష యమక చక్రవర్తి యగు శ్రీవేంకటాద్వరి “శ్రవణానంద” మను పేరితో నొక సంస్కృత నాటక మును రచించెను. “నవరి చెవులకు?” అని వెక్కిరింప నక్కఱలేదు. అవయము లవయవివినా భూతములుగ నుండవు గావున నుత్థితాకాంక్షావశ్యమున నవయవి యాక్షిప్తమగును. అ యవయవి కవితాస్వాదనార్హముగా నుండవలసి వచ్చును. ఐనచో విమర్శకుని వ్రాతచొప్పున అనామకు లగు మూర్ఖు లాక్షిప్తు లెట్లగుదురు? పైగా విమర్శకుడుగారు లంజియ చెవుల కానంద మీడు నని వేతొకచో వ్రాసి నారు. వాండ్రు గూడఁ గవితారసాస్వాదనకుఁ దగు యోగ్యతగలవాం ద్రున్నచో వాండ్రనుగూడ గ్రహించుటతో మా యభ్యంతరము లవమును లేదు. మే మిడిన నామముమాత్రము సహృదయమాత్రాకర్షకము గాని విమర్శకాభిప్రాయము ననుస రింపదు. ఇంతవఱ కెందులకు? లోకులు సామాన్యముగా మంచివస్తువును గూర్చి చర్చించునపుడు “మనోహరముగా నున్నది, హృదయంగమముగా నున్నది” అని వాడుచుండుట యెల్ల రెఱిగినదే. అట్టి నట్టునెల్ల “నవరి హృదయములకు?” అని యాకాంక్ష తప్పనిదే. అనుగుణ మగు నవయవి యాక్షిప్తము కావలసినదే. సర్వ సులభ మగు నీ విషయమున కింతకన్న వ్రాసి పెంచుట యయుక్తము. సహృద యుల శ్రవణముల కానందము నొసఁగునది యను నర్థము తప్ప వేతొండు కల్పన యిటఁ బ్రాజ్ఞులు చేయరు. అట్టి సహృదయుల లేఖ లెన్నెన్నియో కలవు గాని విస్తర భీతిచే నుపేక్షించి

క. ఒక శ్రవణానందమున

నొక పద్యమునందుఁ గల్గి నొకపాదమునం

దొక యక్కరమున కొనఁగిన

నకల మృగు రత్నగర్భ చాలునె తూఁపన్.

అను పద్యమును మాత్ర ముదాహరించుచున్నారము. ఈ పద్యమును బ్రహ్మశ్రీ రామదుగుల సీతారామశాస్త్రిలవారు నిర్వాణముగా మాకడ కంపియున్నారు. మున్ను కృష్ణాపత్రికలో నీ పద్యమును, మ. రా. శ్రీ గోపీటే కనకరాజు పంతులు గారు (గవర్నమెంటు ట్రాన్స్లేటరు) వ్రాసిన యభిప్రాయమునుం గూడఁ బ్రచు

రించియుంటిమి. ఇట్టి ప్రాజ్ఞుల చెవుల కానంద మిడిన గ్రంథములను. అనామకుల యొక్కయు లంజలయొక్కయుఁ విపుల కానంద మిడునవిగా లిఖించిన విమర్శకుని బ్రాజ్ఞలోకము క్షమించుఁ గాక ! ఇదిగాక విమర్శకుని త్రోవనుబట్టి విమృష్ట గ్రంథములు లంజలకుఁ గూడ నానంద మిడఁ జాలవు విమర్శకుఁ డొకచో “ఇవి విటులను బ్రువ్వఁదిట్లుటచే విటుల కానంద మిడనేరవు” అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇదే యుక్తి నుపసరించినచో నీ గ్రంథములు విటులకన్నను లంజలనే యొక్కవగా దూషించుచున్నవి. ఈ యంశము కబ్బములే వాక్రుచ్చెడివి. కావున వాండ్రచెవులకు మాత్ర మెట్లు లానంద మిచ్చెడిని? అట్లగుటచేఁ బూర్వవక్షివ్రాత తప్పు, తప్పు, తప్పు.

“పాణిగృహీత యను పేరు నమంజనమే యగునా ?”

ఈ పేరు జుగుప్సాకర మనియు, నేమో యనియు విమర్శకుని వాదము. దీని వ్యుత్పత్తిం బట్టి చూతము. “పాణిగృహీతోఽస్యాః” “పాణిగృహీతీ” అని సుధాకారకుఁడు వ్రాసెను. ఈ యర్థమునే “పాణిం గృహీత్వా పాణినా” అను వాల్మీకి వాక్యము ధ్వనింపఁజేయుచున్నది. విధివిహిత మగు పాణిగ్రహణము జరిగిన స్త్రీ పాణిగృహీతి అని చెప్పఁబడును. కావుననే “పాణిగృహీతీ భార్యాయాం” అని వార్తికము పుట్టినది. దీని ననుసరించియే “పత్నీ పాణిగృహీతీ స్యాత్” అని యమరము ప్రవర్తించినది. ఈ పత్నీశబ్దము వలన “ప్రత్యుర్వోయజ్ఞసంయోగే” అను సూత్రము స్మృతికిఁ దగులును. దానిచే యజ్ఞయాగాదులయందు భర్తతో నహాధికారముగల స్త్రీ “పాణిగృహీతి” యనిపించుకొను నని తేలును. అట్టిదికాక కేవల పాణిగ్రహణమును బొదిగిన స్త్రీ అనఁగా గేవల కామనిర్వహణ ప్రయోజనమునకుఁగా స్వీకరింపఁబడినస్త్రీ పాణిగృహీత అని చెప్పఁబడును. కావుననే భట్టజీ దీక్షితులుగారు “పాణిగృహీతాఽన్యః” అని వ్రాసిరి. ఈ దీక్షితుల వారి పంక్తి నేమి, పై సుదాహరించిన వార్తికముల నేమి మా విమర్శకుఁడు సూత్రములనియే వ్రాసెను. దానివలన న య్యనఘుని పాండిత్యము లోక మెఱుఁగుఁ గాక !

ప్రకృత మనుసరితము. పాణిగృహీతా పదము టాబంతము. అనఁగా ఆకారాంతము. పాణిగృహీతీ పదము జీ బంతము. అనఁగా ఈకారాంత మనుకొనుఁడు. ఈ రెండు పదములకును నించుమించుగ వ్యుత్పత్తి యొకటియే. రెండవ దానిలో విధివిహితము అను నంశము మాత్ర ముండదు ఈ యంశమును మనమందంచుకొనియే మేము మా కబ్బములో

ఉ. పాణిగృహీతి యందురు వి

వాహిత యైన సతిఁ దనంతఁ దా

బాణిగ్రహించి యుంచికొను

బానిసతొత్తును శబ్దికాగ్రణుల్

పాణిగృహీత యందురు.

—పాణిగృహీత

అని వ్యాఖ్యానము చేసియుంటిమి. అది యటు లుండుగాక. జుగుప్స యనునది పచ్చిబూతుమాటలు వినుటవలనఁ గలుగఁ దగినది. పైపద మట్టిది యని యేప్రాజ్ఞులును పలుకరు. విధివిహితముగాఁ గాక కేవల కామార్థము స్వీకరింపఁబడిన స్త్రీ అను మాత్రముననే జుగుప్స కలుగు నని వాదించువారు గూడ లోకమున నుందురా? ఉందురు గాక !

“కృతాభిషేకా మహిషీ భోగినోఽన్యః సృపత్రియః”

గృహీతీ, గృహీతలకుం బోలె మహిషీ భోగినులకును గొండొక విచారించనచో జుగుప్సాకరత్వము జ్ఞానలవదుర్విదగ్ధులు కల్పింపవచ్చును. మహిషీ పట్టాభిషేక సమయమున రాజుగారి సింహాసనమున కర్హురాలు. భోగిని అట్టిది కాదు. భోగమాత్ర ప్రయోజనముగా నేర్పడినది. పాణిగృహీతా పద మీ భోగినీపదమునకుం బర్యాయము కావచ్చును గాని భోగినీపదమునకుం బలె సులభముగా దానికి నర్థమును స్ఫురింపదు. గూఢమగు నా పదమే జుగుప్సాకర మగుచో సులభమగు భోగినీ పదము మిగుల జుగుప్సాకరము గదా ! అగునేని—

“భోగినీ సంగతికి రాజు వోవుచుండి”

—ఆము క్తమాల్యద

ఇత్యాది ప్రయోగము లెల్ల నింద్యములే కావలయును గదా ! భోగము, రతి, సుర తము ఇత్యాది పదములవలన జుగుప్స యుదయించునని వ్రాసిన లాక్షణికులు మా యెఱిగినంతలో లేరు. భోగిని అనునర్థ మిచ్చు మాత్రముననే ‘పాణిగృహీతా’ పదము నింద్య మగుచో, భోగినీపర్యాయము లగు వారకాంత లోనగు పదములును నట్టివియే కావలసి వచ్చును. వారల గుఱించి మహాకవులెల్లఁ బురపర్జనములతోఁ బ్రతికావ్యమునందును వర్ణించియున్నారు. అదికూడఁ దప్పే కావలయును. వారల నట్లుంతుము. ఇది ప్రకృతము నూతనముగా బయలువెడలుచున్న యొక విధమగు సిద్ధాంతము ననుసరించిన యాక్షేపణ యనుకొందము. అయినచో నాక్షేపణ కవకాశ ముండవచ్చును గాని ఈ విమర్శకుఁడుగారు “వారకాంత” అను పేరుతో నాటక మును రచించిన స్త్రీ విమర్శనము నందే 97 వ పుటలో వ్రాసికొని యున్నారు.

గూడార్థము గల పాణిగృహీతా పదమును జూచి ఏవవడు విమర్శకునకు 'వార కాంతా' పదము సమంజస మెట్లయ్యెడిని? దీనింగూర్చి విశేషించి చర్చించినఁ బ్రయోజన ముండదు. విమర్శకునిం గూర్చి నుదర్శిని పత్రికఁ జదువఁగోరెదము. గ్రంథపరమైనప్పుడు పాణిగృహీతా పదమున కర్థమేమి ?

పాణిగృహీత నుద్దేశించి రచించిన గ్రంథ మని యర్థము. విమర్శకుఁడుగారి సందర్భమున మణియును సాహసించి యున్నారు. గ్రంథమునకు 'లంజె' అని పేరు పెట్టిన ట్లభిప్రాయపడిరి. కాదంటరి, అముక్తమాల్యద లోనగు నామములు నిట్టివే యని ప్రాజ్ఞలోక మెఱుఁగుదురు గాక! ఈ యర్థము వైయాకరణుల వలన విస్పష్టముగా దెలిసికొనవచ్చును విమర్శకుఁ డెట్టివాడైనను దన గ్రంథముపై నిచ్చిన యాక్షేపణల కుత్తర మిచ్చుట గ్రంథకర్తకుఁ దప్పనిపని యని మున్ను చెప్పియుంటిమి. గ్రంథనామవిమర్శనమున కిచ్చిన ప్రత్యుత్తరము వలననే విమర్శకుని పాండితి కొంత తెలిసియుండును. ఏమైనను పై విచారము కొంత శాస్త్రముతో సంబంధించియుండుటచే సర్వసులభముగా బోధపడఁదగినది కాదు. ఈ క్రింది యంశమును దిలకింపుఁడు.

“గృహమునకై వగ మీఱంగఁ జేరి యాత్మగతమునన్.”

ఇందు గృహమునకున్ + ఐ అని పదచ్ఛేదము చేసికొనకున్నచో యతి చెడును. ఆత్మశబ్ద ప్రయోగము వలననే పదచ్ఛేదము స్ఫుట మగుచుండగా దానిం గణింపక “గృహమునకై” అనునది చతుర్థ్యంత మని నిర్ధారణ చేసికొని ఎంతో వెక్కిరింపును వినియోగించెను. ఇట్లే—

తే. గీ. తనదు చిత్తమునేనియుఁ దగినసొగసు

గలుగు చెలిమిన్న కడకంపఁ గదలిరాదు

అట్టిచోఁ గేవలాన్యుల ననుప నగునె

దౌత్యమునకన్న సతిపొందు తప్పిదంటె!

—పాణిగృహీత

ఈ పద్యములో 'దౌత్యమునకన్న' అను నాల్గవచరణమునకు సందర్భమే లేదని త్రోసివేసెను. పద్యము కఠినకైతిలో నున్నచో నన్వయింపక వెక్కిరింపవచ్చుననుకొంద మన్న నట్లు లేదు గదా. అయినచో వెక్కిరింపున కవకాశమేమి? సమన్వయించి చూపినచోఁ జదువరులే నిర్ణయించుకొందురు గాన నట్లు చేసెదము.

శ్లో. నపుంసక మితి జ్ఞాత్వా ప్రియాయై ప్రేషితం మనః
తత్తు తత్తైవ రమతే సౌరాః పాణినా వయం.

ఈశ్లోకము ననుసరించి మేము పైపద్యమును రచించితిమి. తన మనస్సే దూతకృత్యమున కనర్హ మని చెప్పవలసి వచ్చుచుండగా నితరు లెట్లు పనికి వత్తురు ? అని శంకించుకొని మరల నట్టి యనుమానము యుక్తము కాదనియు యోగ్యుడగు దూత నాయకానంపర్కమునకై యత్నింపఁ దీనియు సమాధానము రాగల దని కొండొక యూహించుకొని తుట్టతుది యర్థాంతరన్యాసము వలన దూతకృత్య మయుక్త మనియు దాని కంగీకరించువానికి నాయకానంభోగాభిలాష మంత తప్పదముగాఁ దోచకపోవచ్చు ననియు నాయకుఁడు నిర్ణయించినాఁడు. ఈ యంశము రసమంజర్యాదులలో వివరింపఁబడిన యధమనాయకులను మనమందించుకొని వర్తింపఁబడినది. దీనింగూర్చి వర్ణించుట కూడఁ దప్పని విమర్శకుఁడుగా రందురేమో ! అట్లనఁ గూడను.

శ్లో నిశ్శేషచ్యుత చందనం స్తనతటం నిర్మృష్ట రాగోఽధరః
అనుశ్లోకము సంగీకరింపని లక్షణగ్రంథకర్తలు వేరు. పై శ్లోకము నాయకుని యధమత్వమును దెల్పుట కేర్పడినది యని తజ్ఞు లెఱుఁగుదురు.

శ్లో. దూతి ! త్వయా కృత మహో నిఖిలం మదుక్తం.
అను పుష్పబాణ విలాసగత శ్లోకము గూడ నాయకాధమత్వమునకే యుదాహరణము. ఆయా శ్లోకము లయోగ్యము లని యిప్పటివఱకును నెవ్వరుగాని వ్రాయలేదు. కాని యొక విశేషము మాత్ర ముండును. అధమనాయకానాయకుల కన్న మత్తమనాయకానాయకులు గరియస్థానయోగ్యు లని చెప్పక తప్పదు. ఈ యంశము త్రమాధమవిశేషములే చెప్పుచున్నవి. అయినచో సర్వత్ర యుత్తమాశ్రయముగనే కవిత్వము చెప్పుట యుక్తమేమో. యుక్త మగుట కే సంతయమును లేదు. కాని ప్రతికవియు నొకటే త్రోవను బోవలసి వచ్చును. ఒకరు పోయిన త్రోవనే పోవుటచే దాను స్వతంత్రించి రచించిన కల్పనలు గూడఁ దత్తత్వలోచితము లగు కతన సంతకుముందు వోయినవారును బోయియుండురు గానఁ దనకుఁ జొర్యము నాపాదింప వలసినవి కావలసివచ్చును. ఆయా హేతువులచే భిన్నభిన్న విషయములుగాఁ గవులు కావ్యములు రచించుటకై లాక్షణికులు కొన్ని త్రోవలు నూపియున్నారు. వానిం బట్టి తాళేచ్ఛముగఁ, గవులు ప్రవర్తింపవచ్చును. ఒక కవి కొన్ని యట్టివియు మఱికొన్ని యట్టివియుఁ గావ్యములు వ్రాయవచ్చును. అట్లే

కానిచోఁ గానిదాను రసాభాసమున కుదాహరణ మనఁదగు విక్రమార్వశీయకథ నెత్తికొని నాటక మేల వ్రాయును. ఊర్వశి దివ్య యైన నగుఁగాక ! ఇంద్రుని యుంపుడుకత్తెలలో నొక్కతె కదా ! అట్టిది పురూరపునియం దనురక్త యై వలచి నదే యందము. రసాభాస మెట్లు వారింపనగును.

శ్లో. యోషితో బహునక్తి శ్చేత్.

అను సంశయమున కుదాహరణము కాక యెట్లుండును ? తుట్టతుద కూర్వశి మిషవెట్టి తన్ను వంచిచిన తఱిఁ బురూరపుఁడు పడిన పాటులెల్ల రసాభాసమున కుదాహరణ ములే యగును గదా.

శ్లో. ఏకత్యైవానురాగ శ్చేత్.

తెలుఁగులో మనుచరిత్రము కూడఁ బై లక్షణములు గల యదియే కాన రసాభాస కావ్యమే. ఈ రసాభాసవిషయ మటు లుంతము. ఉత్తమత్వము వేశ్యకన్న సంసారిణియం దెక్కుడుగ నొప్పుక తప్పదు. అట్టిచోఁ గానిదాను వేశ్య నుద్దేశించి కావ్య మేల వ్రాసెనో కదా ! పెద్దన్న కూడ నదియే త్రోవ నేల పోవలసివచ్చెనో ! దీనిఁబట్టి కవులు స్వీయా, పరకీయా, సామాన్యా అని లాక్షణికు లేర్పఱచిన మూగురు నాయికలను దమ కబ్బములయందు నిరాఘాటముగా వర్ణింపవచ్చు నని సిద్ధాంతిత మగుచున్నది. మఱియు నీ నాయికల యొక్కయుఁ బీరలకు నదృశు లగు నాయకుల యొక్కయుఁ బ్రభేదముల నెల్లఁ గవులు తమతమ కబ్బములయందుఁ గైకొనవచ్చును. కావున నాయికాధమత్వద్యోతక మగు పై పద్యమును రచించుట యుక్తమే. మేము పీఠికలో—

మ. అగుఁ గావ్య మ్మిది యైననుం బ్రహసనప్రాయమ్ము ప్రారంభమా
దిగ దీనఁ బలుచోటులం దొదపు నెంతేనిఁ రసాభాస రో
మగువఁ నాయికసేత దుర్విటుల నిర్మర్యాదవాక్యమ్ము లొ
ప్పగ దానిఁ వెలయించుఁ బండితులు తప్పల్ తీతు రేమో కదా!

అను పద్యములో సూత్రప్రాయముగాఁ బై విషయములనెల్ల సూచించియుంటిమి. పద్యరచనాకాలమునకు మాకుఁ గల భయము పండితాక్షేపణలకుఁ బాత్రుల మగుదుమేమో అనునంత వఱకే. ఇటీవల నాభయము పోయినది, సర్వమును దెలిసిన పండితులు గాని వారి లక్షణములు గాని వారి లక్ష్యములు గాని పనికిరాని కాలము వచ్చినది. ఎవరి యిచ్చవచ్చినట్లు వారు శాసనము లేర్పఱుప యత్నించుచున్నారు.

కావునఁ బై పద్యములో 'పామరులు తప్పుల్ తీతురేమో కదా!' అని సవరించుట యుక్తముగాఁ గానవచ్చుచున్నది. అయినచోఁ గవులు పండితప్రీతికిఁ గాక పామర ప్రీతికే లోఁగి కబ్బములు వ్రాయవలసినట్లు స్ఫుటమగును. అట్లు ధ్రువపడెనేని క్రమమైన కవికి మూకీభావముకన్న నుత్తమమగు పని గానరాదు. కావుననే—

ఈ కైత యొకండు గా దిప్పడు కాలము సర్వము మాతె వ్యర్థపుం
జాతురి హెచ్చె న్నల్ప మగు సాహితీలోఁ బెద్దపెద్ద పొత్తముల్
చూతురు తప్పు దిద్దుదురు శూరత చచ్చెఁ గవీంద్రులందు నీ!
మాతలు గట్టివైచికొనఁ బోలెదె సత్కవు లై నవారికిన్.

అని యీ విమృష్టగ్రంథముల సీతికలలో నొకట వ్రాసియుంటిమి. పై నొనర్చిన చర్చలోఁ గొంత శాఖాచంక్రమణము ప్రకృతపద్యమునకు సంబంధింపకున్నను విందే వేటొకచో విమర్శకుఁడుగారు వ్రాసినయాక్షేపణను బ్రత్యాఖ్యాన మొనర్చుటకుఁ బనికివచ్చు నని విజ్ఞు లూహింతుగాక. గృహమునకై అనుదాని విచారణము వలనను, ప్రకృత విమర్శకుఁడుగారి పరిశీలకతాజ్ఞానము స్ఫుటమగుచున్నది. గాన వీరు శంకించు శంకల కుత్తర మీవలసి యుండునో యుపేక్షింపవలసి యుండునో ప్రాజ్ఞులు విచారించురు గాక.

సీ.సంధ్యావందనమునకు బావగారు,

.జనతపముల కెల్ల సవతితల్లి.

తే. గీ. కవిత యిట్టిది యని చెప్పగాఁ దరంబె.

—శ్రవణానందము

పై పద్యములో కవిత్యము సంధ్యావందనమునే చేయనీయని యప్పుడు జనతపమ్ములను జేయనీయ దని వేఱుగఁ జెప్పుట నిష్ప్రయోజనము, అని విమర్శకుఁడు వ్రాసి యున్నాఁడు— సంధ్యావందన మనఁగా మన విమర్శకుల యభిప్రాయమును బట్టి—

తే. గీ. కడువడిగఁ జిన్ననాఁ దై న వడుగునాఁడు

తడఁబడుచు జెప్పికొన్నట్టి తప్పు సందె

ముక్క లొక్కొక్క నిముసాన ముణియవచ్చు

బళిర ! యనవచ్చు లొకకబ్రాహ్మణులను,

—తెల్లనాఁడు.

అని శ్రీదాసు శ్రీరామకవిగా రాక్షేపించిన విధమైనదిగాఁ దేలుచున్నది. సహస్ర గాయత్రీజపితలు, దశసహస్రగాయత్రీజపితలు లోనగువారిం గూర్చి వీరి

హృదయము ప్రవర్తింపనే లేదు. విమర్శకుడుగా రభిప్రాయపడిన సంధ్యావందనము కవులు చేయుదు రను సర్థమును “బావగారు” అను రూపణము వలననే ధ్వనివేత్తలు తెలిసికొనఁ గలరు. బావగారి యెదుట మఱదలు సంకోచించుచుఁ జరించువని గదా ! దాని యర్థము. ఐనచో సర్వశూన్యత్వ మెట్లు సాధింపఁబడును ? అది సాధింపఁబడనిచో కవులు సంధ్యావందనము చేయ రనుట ఇత్యాది విమర్శక సాహస ప్రయుక్త సిద్ధాంతము లెట్లు బ్రతికెడిని ? ఎట్లో బ్రతుకుఁగాక, జపతపములను గూర్చిన పృథగ్గృహణము పాదపూరణ మాత్ర ప్రయోజనమే యగునో కాదో విచారితము.

శ్లో. సంధ్యావందన ! భద్రమస్తు భవతే భోస్నాన తుభ్యం నమో
భో దేవాః పితర శ్చ తర్పణవిధౌ నాఽహం క్షమః క్షమ్యతామ్.

అని లీలాశుకశ్లోకమున సంధ్యావందనమును వదలుకొనుట తెల్పిన పిదప దేవ పితృతర్పణ త్యాగమును గూర్చిన ప్రసంగము కన్పట్టుచున్నది. విమర్శకాభిప్రాయము చొప్పున నిదియును దప్పే కాబోలును ! ఇట వ్రాయవలసినది బోలెఁ డున్నను జూపిన శ్లోకము ననుసరించి చేయఁదగు వ్యాఖ్యానమును విజ్ఞులే చేయఁ గలరని యుపేక్షించుచున్నారము. మఱియు వ్యాస వాల్మీక్యాదులు సంధ్యావందనమే చేయలేదా ? తి. వెం. కవులు మానిరేమో ? ఇత్యాద్యప్రస్తుతప్రసంగమును మా విమర్శకుడు లిఖించెను. మా రచనలో సంధ్యావందనమునకు సర్వశూన్యత్వమును గయికొనువారే యుండరు. అట్టిచోఁ బైశంకల కవకాశమే లేదు. “న చ శంకా న చోత్తరమ్.” లీలాశుకుని కైలిలో సంధ్యావందనమునకుఁ బరిత్యాగమే కానవచ్చుచున్నది. ఇది యితఁడు సన్న్యసించిన పిదపఁ జెప్పిన దని యందురేమో ? ఐనచో స్నానమునకుఁ గూడఁ ద్యాగము విధింపవలసి యుండదు. ఇదిగాక విరజా హోమకాలమునఁ ద్యజించిన సంధ్యావందనాదికమునకుఁ బునస్త్యాగప్రవచన మనుపన్న మగును. దేవపితృతర్పణములు సన్న్యాసి కవిది విహితము లైనచో నవి చేయలేక పోతి నని పరితాపపడుట యుక్తము గాని పరిత్యజింపవలసిన దానిని బరిత్యజించుటలోఁ దప్పేమి యుండును ? కావున నిది కవితార్జవమగు తాదాశయం దొండె భగవద్గణానుభవమగు తాదాశయందొండె సుభయసమ్మేళన ప్రసంగ మగు తావస్తయం దొండె రచించిన శ్లోక మనక తప్పదు. పై శ్లోకము

శ్లో. గోవిం దేతి సదా స్నానం గోవిం దేతి సదా జపః

గోవిం దేతి సదా ధ్యానం సదా గోవిందకీర్తనమ్.

శృంఖలా తృణీకరణము

అను శ్లోకమునకు స్మారక మగుచున్నది. వ్యాసవాల్మీక్యాదులు గూడ నొక్కొక్కచో సంధ్యావందనమును రచింపనేలే దని యూహింపవలసి యున్నది. వేల కొలది వత్సరములు తపస్సమాధిలో మునిగియున్న ఋషులకుఁ బ్రతిదినమును సంధ్యావందనాచరణమును సమర్థింపఁదగు ప్రాజ్ఞు లెచ్చట నుందురు ? ఋషులకుఁ దపస్సమాధి యెట్టిదో నిజమైన కవులకుఁ గవితాసమాధియు నట్టిదియే ఈ వ్యసనము నందుఁ జిక్కి కొందఱు సాంసారిక సుఖములను వర్జించినవారు గూడఁ గలరు.

శ్లో. శబ్దేందుశేఖరః పుత్రో మంజూషా తప పుత్రికా.

పై శ్లోకము శ్రీ మహామహాపాధ్యాయ నాగేశభట్ట విరచితము. గ్రంథనిర్మాణ దీక్షతో వయస్సెల్ల వినియుక్తమైన పిమ్మట నొకచో సంతానార్థినియు, మహాపతి వ్రతయు నగు ధౌర్య కతఁ డట్లు సనూధానము చెప్పె నని తజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

“అహరహ సంధ్యా ముపాసిత”

అను విధివాక్య ముల్లంఘించుట యెట్టిదియో !

“ఋతౌ భార్యా ముపేయాత్”

అను విధివాక్య ముల్లంఘించుటయు నట్టిదియే. ప్రసంగవశమున నింతవఱకు వ్రాసితిమే కాని మా రచన సర్వశూన్యత్వబోధకము గాదు. కేవలకర్మకులవలెఁ గవులు సంధ్యావందనాదులవట్ల బద్ధదీక్ష కలవారు కారనునది సర్వసమ్మతము. సంధ్యావందన సమయమున నేదేని వర్జనం గుఱించి మనము ప్రసరించినచో నిజమైన కవికి సంధ్యావందనము తోఁచ దనుటలో నతిశయోక్తి లవమును లేదు. ఇందులకుఁ జూపిన యుదాహరణములే చాలును. మఱియుం గావలసినచోఁ గాళిదాసాదుల చరిత్ర లుదాహరణముగాఁ గైకొనవచ్చును. కవిత సర్వశ్రేయస్సాధకము గావున వారి కితరకర్మ శ్రద్ధతో నంతగాఁ బనియుండదు.

శ్లో. కావ్యం యశసేఽర్థ కృతే

వ్యవహారవిదే శివేతరక్షతయే

సద్యఃపరనిర్వృతయే

కాంతానమ్మిత తయోపదేశయుజే.

—కావ్యప్రకాశిక.

విమర్శకుఁ డాక్షేపించిన శ్రవణానందములోని సీసపద్యము పై శ్లోకార్థము ననుసరించి రచించినదే యని విజ్ఞు లెఱుఁగుదురుగాక. మా పద్యము నిట నుదాహరించి కొంత వ్రాయవలసి యున్నను విస్తరభీదిచే నట్లు చేయఁ జాలకున్నారము. అందలి

“ముక్తికాంతానంగమునకుఁ దారువుగఁతై
సద్యోవ్యాప్తికిఁ జాటు డప్పు”

ఇత్యాది చరణముల యందలి యర్థమును బట్టి విచారించినచోఁ గవులు సంధ్యా వందనాదికర్మములచేఁ దరింప నక్కఱలే దనియుఁ గవిత వలననే వారు తరింప వచ్చుననియు స్ఫుటముగాఁ దేలెడివి. అయి యంశము లెట్లు లున్నను, గవులకు సంధ్యావందనమునం దించుక శ్రద్ధాలోపమునే మా రచన చెప్పును గాని సర్వ శూన్యత్వమును బోధించుటలేదు. ఏమర్శకుని ప్రసంగము తప్పు. తప్పు, తప్పు.

తే. గీ. అరయఁగా లేక మిము వెలయాం ద్రటండు

గాని యీ యర్థ మది నేటికాలమందు

ద్రవ్య మిడి పెండ్లియాడిన ధన్యతముల

భార్యలకు నెల్లఁ జెల్లఁగా వచ్చుఁ గాదె !

—పాణిగ్రహీత

అలంకారికులారా ! “ఈ గ్రంథమున దుర్నితి యంతయు నీసందర్భముననే యున్న”దట. విచారించితిరా ! కావ్యార్థ మేమి ? విక్రీతకన్యాపరిణయము దూష్య మనియే కదా ! గ్రహింపవలెను ? తక్కిన ధర్మములు భిన్నము లైనను విక్రయణ ముభయత్ర తుల్య మగుటచే నింతకుమున్ను వేశ్యలయందు యోగరూఢముగా నున్న “వెలయాలి” పదము ప్రకృతము విక్రీతకన్యలయందుఁ గూడ సంక్రమింప వచ్చు ననునది యాపత్తి కాని నిజముగా సంక్రమించిన దని చెప్పుట కాదుగదా.

“జీవితం వ్యంగ్య వైభవం”

కావున నిట వాచ్య మేమి ? వ్యంగ్య మేమి ? వేశ్యలు తమ కన్నియల ద్రవ్యార్థము విక్రయించుటచే. వాండ్ర కాకృతి ననుసరించి వెలయాండు అనునామము వచ్చినది. మనము గూడ నట్లు విక్రయింతుమేని మన కన్యలకుఁ గూడ నానామము చెల్లవలసి వచ్చుననునిది వాచ్యార్థము. వ్యంగ్యమో ? కన్యావిక్రేత దూష్యుడు. పరిగ్రహీత దూష్యుడు. విక్రీతకన్య దూష్యురాలు.

యథా అన్నవిక్రేతాదూష్యః తదన్నం చ దుష్టం

తద్భోక్తా చ దూష్యః విస్తరస్తు తద్భోధకేభ్యశ్చాస్త్యే భ్యోఽవ గంతవ్యః.

కన్యావిక్రయణ నిషేధాపాదకమగు నీ పద్యమే దుర్నితిబోధక మగునని తద్భోధక ధర్మశాస్త్రము లెల్ల నట్టివియే కావలసివచ్చును. సాదృశ్య మన భేదఘటితము. తద్భిన్నత్వే సతి తద్గతభూయో ధర్మవత్త్వం సాదృశ్యం, కవివివక్షిత ధర్మ

పురస్కారముగా సాదృశ్యమును విచారింపవలసి యుండును. విక్రయణ మిక్కడ నమానధర్మము. తక్కు ప్రవర్తనాధికము భిన్నతాపాదకము. “చంద్రవన్ముఖం” అనుచోఁ చంద్రనిష్ఠయావధర్మములును మొగమం దెన్నఁటికినిరావు. అట్లే వెల యాలికిఁ గల పృథ్వి త్తి మాత్రమే యిట వివక్షిత మగుచున్నది గాని తక్కిన వ్యభి చారాధికము వివక్షిత మగుట లేదు. విస్తరింపవలసియున్నను విజ్ఞులు కలరు గదా వారే విస్తరింతు రని ముగింపఁబడుచున్నది. ఇందులకు భాగవతాగ్రగణ్యుఁ డగు శ్రీ పోతరాజుగారి పద్య మొకటి యుదాహరింపఁబడుచున్నది.

ఉ. బాలరసాలసాలనవపల్లవకోమలకావ్యకన్యకా

గూఢల కిచ్చి యప్పుడుపుఁగూడు భుజించుటకన్న సత్కవుల్

హలికు లైన నేమి.....

—భాగ. ౧ స్కం.

ద్రవ్యాపేక్షచేఁ దమ కావ్యకన్యకల నొరులకు విక్రయించుకొను కవులు పడవుఁ గూడు భుజించువా రని పోతన్నగారు వ్రాసిరి. కావ్యమునకుఁ గరచరణాద్యవ యవములు లేవు, అది శ్రీ కాదు. కొన్ని ధర్మములం బట్టి కవులు శ్రీగా రూపించు చున్నారు. దేని ధర్మము నిందు నిరూపించుచున్నారో దానిని విక్రయించి భుజించు వారు పడుపుఁగూడు భుజించువారుగాఁ బరిగణించు వ్యవహార మున్న యప్పుడీ పోత రాజుగారి యూహా బ్రదుకును. ఐనచోఁ పోతరాజుగారు కూడ మా యభిప్రాయమునే పొంది రనుటకు నందియము లేదు, కావున విమర్శకాభిప్రాయము చొప్పున దుర్నితి పోతరాజుగారి పద్యమునకును దగులవలయును. శాంతం, పాపం

శ్లో. నశబ్ద బ్రహ్మాత్మం పరిమళ మనాఘ్రాయచ జనః

కలీనాం గంభీరే వచసి గుణదోషో రచయితు. —మురారిరమహాకవిః

పురుషుని విధవ యనవచ్చునా ? అనఁగూడదా ?

అనవచ్చును విధవాత్వము శ్రీనిష్ఠధర్మ మైనను శిష్టవ్యవహారమువలన నీ ప్రయోగము సుసాధ్యమగుచున్నది. ఇందుల కీ క్రిందిపంక్తులు సాధకములు గాఁగలవు.

శ్లో. కేనచి త్పూర్వము క్తోఽపి నీవీబంధ శ్లబ్ధీకృతః

విచిత్ర భోగనాభోగవర్ధమానోదరాదినా.

ఇతి ప్రయోగః, బ్రాంతే రుపచారాద్వా.

—వామనకృత కావ్యాలంకార సూత్రములు

నీవీబంధనదము శ్రీకటివాసోబంధమునకుఁ జెల్లునుగాని పురుషవత్ప్రగ్రంథికిఁ జెల్లదని శంకించుకొని మొదట భ్రాంతివలనఁ గవి యట్లు వాడియుండు నని చెప్పి పిదప స్వల్పవిషయమునందు మహాకవికి భ్రాంతి కల్పన మనుచిత మని యెంచి “ఉపదారాద్వా” అని గతిని సూచించియున్నాఁడు. ఇంత శాస్త్రము సువయోగించి దీనిని సాధించుటకన్నఁ దప్పనుట సుశువు కాదా అని కొందఁ జూచు లసవచ్చును కాని యది నదికాదు. అన్నదాదుల ప్రయోగము లట్లు త్రోసిపెయ వలనుపడును గాని శిష్టవ్యవహార మట్లు త్రోసిపెయుటకు వలనుగాదు. శాబ్దబోధోపకరణములలో “వ్యవహారత శ్చ” అని వ్రాసిన శాస్త్రజ్ఞులకు శిష్టులయం దెట్టి గౌరవమో విజ్ఞులెఱుంగనిది కాదు. దానిని సాధించురీతి యెఱుంగుగాక, మానుగాక మూర్ఖుఁడుగూడ ‘విధవ’ యనియే పలుకుటకుం గతమేమి? శిష్టవ్యవహారోపలబ్ధియే. ఇప్పుడన్యథాగా నా పదముకు మార్పుఁ దన్నును లోకులు మార్పరు. మార్పుటకుఁ ద్రోవయును గానరాదు మఱియుఁ గొందఱు “విధవుఁడు” అని యందు రనుకొందము. అట్లనుట యుక్తమా? ఎన్నఁటికిని యుక్తము కాదు. ‘ధవః ప్రియః పతి ర్పరా’ ఇందలి నాల్గు శబ్దములలో ధవశబ్ద మెన్నఁడు గాని భార్యా పరముగా శ్రీ లింగముగా నుండదు. ప్రియాది శబ్దము లుండఁగలవు. భర్తృశబ్దము శ్రీలింగముగా మాత్రము భార్యావాచకము మాత్రము కానేరదు. దీనింగూర్చి వ్రాసిన గ్రంథము విస్తరించును గాన నది పదలుదము. ప్రకృత మనునరింతము

“విధవుఁడు” సుశబ్దము కావలసివచ్చుచో—విగతా, ధవా, చున్యసః అని విగ్రహము చెప్పనొప్పును గాని, దయిత వల్లభాది శబ్దముల వలె ధవశబ్దము శ్రీలింగము లేదు. కావుననే విధవుఁడు అను వ్యవహారమును గలుగలేదని యెఱుంగునది. నిష్కృష్టాంశ మేమనఁగా విధవాశబ్దము విశేష్యనిఘ్న మగుటకు వీలులేదుగాన, నిత్యశ్రీలింగముగాఁ బరిణమించినది. ఆ హేతువుచేఁ బురుషుని దిట్టవలసివచ్చినను నయ్యది యవయవార్థశూన్యముగా నదే లింగమున వ్యవహరింపఁబడు చున్నది. ఇందులకు—

శ్లో. లింగసంఖ్యా విభేదేఽపి విశేషణ విశేష్య యోః

విధక్తిః పున రేకాచే ద్విశేషణ విశేష్యతా.

అను నార్యోక్తి సాధకము కాఁగలదు. శ్రీ నిష్ట విధవాత్వము పురుషునియందుపదరించు కతన నిదీ యోపచారికప్రయోగ మని శిష్టవ్యవహారవేత్తలు నిర్ణయింపఁగలరు. ఇందులకు మొదటనే యాధారము చూపఁబడినది.

గీ. మనకు మేళములకు వచ్చు ధనము కన్నఁ

దగిన వారలతోడ సందర్శములు ఘ

టించుటే ముఖ్యమగు లాభము ...

—శ్రవణానందము

విమర్శకుఁ డీట నన్వయము చెడినదని దినంతులు గొట్టి తిరస్కరించెను. దిద్దుకొమ్మనియెను. ఎందులకు దిద్దవలెనో కదా? మేళములకుఁ దటస్థించు ధనమెంతయో యుండదు గాన నద్దానికన్న నయ్యెడ కరుదెంచి తమ హావభావాదులంజూచి మోహించెడు విటు లొసంగెడు ధన మెన్ని రెట్లో హెచ్చుండుటం జేసి ఆ ధనరూపలాభము కన్న నట్టివారలతోడి సందర్శమనెడి ధనలాభమే ముఖ్యమగు లాభమని బాలునికేని స్ఫురించుచున్నది. ఇట్లుండఁగా వెక్కిరించి తిరస్కరించుట కవకాశమేమో విజ్ఞులే నిర్ణయింపఁగలరు నుదర్శిసి పత్రికాధిపతి వ్రాసిన చొప్పున “గ్రంథపుబొంత యంతయు” నిట్టి యనాలోచితపు శంకలతోడనే కుట్టఁబడినది. ఈ శంకల కుత్తరము లేల లిఖింపవలయును? అథవా లిఖించిన ఫలమేమి? ప్రధానాంశమునకు వత్తము. ఈ విమర్శకుఁడు వ్యాకరణాది విషయములగూర్చి చర్చింపఁదగువాఁడో కాఁడో తజ్ఞు లెఱుఁగకపోదు. పాశుపతముతో ననేకోదా హరణములు చూపి యుపసాదించిన విషయములనే యిందు మరల నెత్తుకొనినఁ జేయునది యేమి? కావున నా విషయములను అన్వయము లని యాశీపించిన విషయములను సుసేక్షింపి యీ కల్పములు దుర్నితని బోధించుచున్నవని విమర్శకుఁడు వ్రాసిన దెంతసత్యమో విస్తరించి చర్చింతము. శ్రవణానందములో నేమి, పాణిగృహీతలో నేమి, వేద్యలం గూర్చియు, తన్మాయకులం గూర్చియు. వారివారి ప్రవర్తనలం గూర్చియు నిరాకరించి మందలించిన యుక్తులకుఁ బరిమితియే లేదు. ఇందుదాహరించి చూపుదమన్నఁ బ్రబంధమెల్ల నుదాహరింపవలసి వచ్చునుగదా! అట్లగుటచే నా వెట్టిపసికిఁ బూనక ప్రాజ్ఞులగువారి నా గ్రంథములు సాంతముగాఁ జూచునట్లు ప్రార్థించుచున్నారము. మఱియు నిందలి కథలు రసాభాసములను వాదమున కింతకు మున్నే కొండొక యుత్తర మీఁ బడినది. కాన నద్దానింగూర్చి విస్తరింపవలసిన యావశ్యకతలేదు. ఇక నీతిబోధకములైనను అక్కడక్కడ దుర్నితనిఁ గూడ బోధించు పద్యములు కలిగి యుండెనా? లేదా? యనుశంక కుత్తరమును వినుఁడు. కావ్య మనునప్పు డాయీ పాత్రల కనుగుణముగా వాక్య కల్పనచేసినదియే కాని యన్యము కాదు వారివారి మనోభావముల ననుసరించి రసోచితముగా రచించునప్పుడు పాత్రోచితమగు దుర్నితి కొంత ప్రతికావ్యము

నందును నుండియే తీరును. శ్రీమద్రామాయణములో రావణుడు సీతతోఁ బ్రసంగించిన ప్రసంగము దుర్మతి కాదని యెవ్వరేని చెప్పగలరా? అంతమాత్రమున నా కావ్యము దూష్యమను సాహసులుందురా? ఉండదు. అయినచో నా దుర్మతి ప్రజల మనస్సున నాటకుండ నెట్లు కాపాడ వగునో చెప్పవలసి యున్నది. ఉత్తమ పాత్రలు వచించు వాక్యములు సిద్ధాంతము లనియు నితర పాత్రములు వచించునవి యాపాతరమణీయములుగాఁ గన్పట్టినను నవి సిద్ధాంతములు కాఁజాలవుగానఁ బ్రాజ్ఞులు వాసింబట్టి తమ వర్తనమును మార్చుకొన రనియు నెఱుంగఁదగు ఇట్లూరక వ్రాయుటకన్న మహాకవుల వచనరచనలం జూపి చర్చించినఁ గొంత యుక్తముగా నుండెడిని.

“వెలిఁబెట్టరే బాడబులు పరాశరుఁ బట్టి

దాశకన్యాకేళి తప్పజేసి.”

— మనుచరిత్ర.

పై సీసపద్యము దుర్మతి బోధకమా కాదా? మతీయు—

“.....వెన్నవలెం గఱంగు నలివేబులఁ గొగిలఁ జేర్చుభాగ్యముల్”

“.....ఆనందోబ్రహ్మ యటన్న బ్రాజదువు

నంతర్బుద్ధి నూహింపుమా.....”

ఈపద్యములన్నియు దుర్మతి బోధకములే. ఇవియె యననేల యీ ఘట్టమున వరూధిని నోటనుండివచ్చు ప్రతియుక్తియు దుర్మతిబోధకమే కావలెను. ఎందుచేత? వేశ్యానమాగమ ముత్తమ మనియుఁ గర్మనిష్ఠత్వాజ్ఞ మనియు బోధించుటచేత అగుచో గతియేమి? ఆ మాటలను బూర్వపక్ష మొనర్చి వచించిన ప్రవరాఖ్యాని మాటలు సిద్ధాంతము లగు నని కవి యభిప్రాయము గాని వరూధిని మాటలు సిద్ధాంతము లని కాదు. కావున నంతమాత్రమునఁ గావ్యము దుర్మతిబోధకము గానేరదు. ప్రవరాఖ్యాని వచనములు చూడుడు.

శా. ఈపాండిత్యము నీకుఁ దక్క మతియెందేఁ గంటిమే కామశా

స్త్రోపాధ్యాయవి నా వదించెదవు మే లోహా త్రయీధర్మముల్

సాపంబుల్, రతి పుణ్యమంచు నిఁక నేలా తర్కముల్ ! మోక్ష ల

క్ష్మీపద్యాగమసూత్రఫక్కి కివి వో మీసంప్రదాయార్థముల్.

ఈ యుపన్యాసమువలన నవగతమగు నీతియే శాస్త్రచోదితమగునీతి యనియు దీనినే చదువరులు గ్రహింపఁగలరనియుఁ గవి యాశయము. పూర్వపక్షము

లేనిచో సిద్ధాంత ముదయింపనేరదు గానఁ గవినమీహితసిద్ధాంతసద్భవ మగు పూర్వపక్ష ప్రసంగము పాత్రోచితముగ వర్ణించుట కవి ధర్మము. అట్లు వర్ణించు నప్పుడు గూడ నాలంకారిక సమయోల్లంఘనము చేయఁగూడదు. కాని యేకారణము వలననో సర్వజ్ఞులగు కాళిదాసాదుల శ్లోకములు గూడఁ గ్వాచిత్యముగా దోష ప్రకరణమున కుదాహరణము లగుచున్నట్లులు లక్షణగ్రంథముల వలనఁ దెలియనయ్యెడివి. దీనింబట్టి చూడ గుఱి మున్నచో టనెల్ల నిందుక దోష మున్నను సహ్య మని పెద్దలు చెప్పు సిద్ధాంతపదనము స్మృతికి వచ్చుచున్నది. అది యటు లుండుగాక ! అవస్థాంతరమును బొందియున్న యుత్తమనాయకానాయకుల ప్రసంగములు గూడఁ గొందొకచో దుర్మీతిపదములుగ నుండును. త్రాగినవారి ప్రలాపములం బలె నట్టిపట్టుల నవ్వారిపదనములును బరిత్యాజ్యములే. అనఁగాఁ బూర్వపక్ష కోటిప్రవిష్టములే గాని సిద్ధాంతపదవికి రాఁజాలవు పరికింపుఁడు :

అన్యతము దుర్మీతి కాదనువా రుండరు గదా ! అట్టి యన్యతము నొక పట్టునఁ గాళిదాసు దుష్కంతుని వంటి యుత్తమనాయకునిచేఁ బలికించెను.

శ్లో. క్వవయం క్వవరోక్షమన్మథో మృగశాబై స్సమమేధితో జనః
పరిహాస విజల్పితం సఖే పరమార్థేన సగృహ్యతాం వచః.

ఈ శ్లోకము శాకుంతలములోనిది. దుష్కంతుఁడు తనకు శకుంతల యందును, శకుంతలకుఁ దనయందును గల యనురాగమును దన మిత్రునితో వచించి పదపడి యత డంతఃపురమునకు నిది తెలియఁజేయు నను నందియము రాఁగాఁ బై రీతిన పలాపించెను. దీనిని దుర్మీతి యనువా రుండురా ? సమయోచితముగా నతఁ డట్లపలాపించుట యుక్తమే యని కావ్యధ్వనివేత్తలు నిర్ణయింతురు. దుష్కంతుఁడు శకుంతలా విషయక వ్యామోహముతో నుండి పలికిన పలుకులన్న పదంపడి శకుంతలను మఱచి శకుంతలచేఁ దెలుపఁబడి కూడ శాపవశమున నిజము స్మృతికిఁ దగులక యాపెం బరిగ్రహించుటకుఁ బరికియాపరిగ్రహణదోషము వాటిల్లునేమో యని బొంకునప్పటి పలుకులు సీతిప్రదాయములుగను సిద్ధాంతస్థానోచితములుగను నుండు నని ప్రాజ్ఞులు నిర్ణయింతురు. ఇట్లే కావ్యములందేమి నాటకములయందేమి చర్చించి సారమును దెలిసికొనవలసి యుండును. దిశ్శాస్త్రము వ్రాసితిమి గాని విస్తరించినచో నెంతయేని పెంచవలసివచ్చును. పైని జెప్పినవిధముగాఁ గాక యేదోయొక పూర్వపక్షపు పదనమునుఁ బట్టుకొని నిషేధింపఁ బూనితిమేని ఆది

కావ్యము మొదలు నేటి వఱకును గల కావ్యములన్నియు దుర్నితభూయిష్టములే యని చెప్పవలసివచ్చును.

“...తాటాకులలోన వ్రాసిరి పరాంగనఁ గూడినఁ బాప మంచు”

—తారాశశాంక.

పైపద్యము విప్పటివా రనేకులు గర్హించుచుండఁగా మేము వినియుంటిమి. కవి యుద్దేశము నొప్పున నది సిద్ధాంతవాక్య మెన్నఁటికిని గాదని వారెఱిగినట్లు తోచదు. దుష్ప్రవర్తనాభిముఖురాలగు స్త్రీ వచించు దుర్నితబోధక వాక్యమును బట్టి చరించువా రుండరు. ఎంత వ్రాసినను నిది తేలునదికాదు. వేదపురాణ కావ్యము లలోఁ గావ్యార్థగ్రహణమే కష్టము. ఇందుఁ బదార్థము వేరుగను సారము వేరు గను నుండును. ఈ యంశమును గూర్చి లాక్షణికు లెంత యుద్ఘోషించినను, బ్రకృతకాల విమర్శకాభానుల కా గ్రంథనామములు గూడఁ దెలియనికతన యధేచ్ఛగా వ్రాసి కవులను దూషించుట కవకాశము గలుగుచున్నది.

“వ్యభిచారము తప్పని బోధించుటకుఁ గథానాయకునకు సుఖవ్యాధులు లోనగునవి తటస్థంపఁగా నప్పు డతఁ డెచ్చుచు నీతి బోధించినట్లు రచించుట లాక్షణిక సమ్మత మగునా?”

మా విమర్శకుఁడుగారు పైఁజెప్పిన చొప్పునఁగాని నీతిని బోధించినను లాభములే దనుచున్నారు. అట్టి దుస్థితులు వ్రాయవలసిన యవసరము తటస్థించినను వర్ణించుట యుక్తము కా దని లాక్షణికులు మొఱవెట్టుచున్నారు. ఇం దేమిగతి? గతిమాట కేమి? లాక్షణికసమయము నుదాహరించి చూపుటయే గతి.

“...కవినా ప్రబంధ ముపనిబద్ధతా సర్వాత్మనా రసపరతంత్రేణ భవితవ్యం తత్రేతివృత్తే యది రసానుగుణానాం స్థితిం పశ్యే త్తాం భంక్త్యాపి స్వతంత్ర తయా రసానుగుణం కథాంతర ముత్పాదయే త్ సహి కవే రితివృత్తమాత్రనిర్వహ జ్ఞేన కించి త్రప్రయోజనం ఇతిహాసాదేవ తత్సిద్ధేః” —ధ్వన్యాలోకము.

మఱియు మా ప్రబంధముల నటించనిత్తము. రామాయణాది ప్రబంధము లనే పుచ్చుకొందము. నాయికానాయకులకు సంబంధించినంతవఱకు వర్జనీయము లైన కష్టసుఖములు, స్నానపానాదులు లోనగునవియును నందు వర్ణించియు దంత ధావనకుము స్పృహశ్యాంభావి యగు కొండొక కృత్యమును గూర్చి వర్ణింపని కారణ మేమో? విమర్శకుఁడు విచారింపవలసియుండును. ఏ నాయికానాయకులు గాని

దానితో నవనరము పట్టనివా రుండరు. కదా ? బారా ! కావ్యార్థ విజ్ఞానము. ఏది వర్ణ్యమో, ఏదికాదో, లక్షణజ్ఞనమయ మెట్టిదో తెలియకయే విమర్శనము వ్రాయుటయు దాని నెవరో యచ్చొత్తించుటయుఁ గలుగు నీకాలమహిమ నేమనవలయును ! దీనిం గూర్చి విమృష్ట గ్రంథములలో నొకటియగు పాణిగృహీతలో—

చ. మునుపు మహాకవీంద్రులు సమున్నత ఘక్కి నొనర్చు కబ్బముల్
వినుతికి నెక్కెఁ గాని యవివేకుల కూతలు తాటియాకులం
దుననె నశియించె నోటఁబడు తుంపురు లేనియు నిప్పు డచ్చు ప
చ్చిన కతనఁ జగాన విలసిల్లెడి మేటికృతుల్ నశించెడిన్.

అని వ్రాసియుంటిమి.

ఉ. కాంతలమాట నమ్ముకొని కంతునికిన్ గడు లోఁకువై తదీ
యాంతరభావముల్ తెలియ 'కై నరుబొజ్జ' యటంచు నుబ్బుచుం
డెంత వివేకులైన మది నీవిషయంబు పరిక్ష సేయఁగా
నెంతయు 'బుడ్డ నమ్ముకొని యేటను బడ్డవిధమ్ము' గాదొకో !"

—శ్రవణా.

పై పద్యములోని 'బుడ్డ' అను పదము అసభ్య మని విమర్శకుని వాదము. అసభ్య మనఁగా అశ్లీల మని యాశయము. ఆ యశ్లీలము వ్రీడావ్యంజకము, అమంగల వ్యకజకము, జాగుప్పా వ్యంజకము అని మూడు దెఱఁగు లనియు, దానినిఁ గావ్య ములయందు వాడఁగూడ దనియు లాక్షణికులు వ్రాసియున్నారు. కావున నిప్పట్ల విమర్శకుని యాక్షేపణము నమంజనమే కావలెను, కాని యాదోషమునకుఁ గొందొ కచోఁ బ్రవృత్తిని లాక్షణికు లెల్ల సంగీకరించియున్నారు. దాని నిట నుదాహరించి చర్చింతము గాక.

“కాంత విదూషకాద్యుక్తా నదోషః శాంతోక్తా యథా”

శ్లో. ఉత్తానోచ్ఛాస మండూక పాటితోదరసన్నిభే,
క్షేదిని శ్రీవణే సక్తి రకృమేః.

చ. స్తనములు మాంసపిండములు చక్కని బంగరుకుండ లంచు నా
ననము కఫాలయంబు తుహివద్యుతి తుల్య మటంచు మాత్రభా
జన జఘనస్థలంబు కరిచారుశిరస్సమ మంచుఁ గామినీ
జన మలినాంగముల్ సుకవిచాతురి వర్ణన కెక్కె నిమ్మహిన్.

.భోగినీనాం స్థూలోస్థలీషు స్థగిత
కరతలస్సర్శలీలోద్యతానామ్”

అత్ర సహృదయాహ్లాదిన్యాం వ్యాఖ్యానా మేవ మ స్తి-స్థూలోపస్థలీషు వర్తులోచ్ఛాస
మదనదనప్రదేశేషు జానపదేశ్యాదినా అకృత్రిమీర్థే జీవ స్థగిత. మాచ్ఛాదితం.
యత్కరతలం....ఇత్యాది.

అతి విస్తర మెందులకు ? పై శ్లోకము లన్నియును మహాకవి భర్తృహరి
సుఖాపితములోనివి. ఇందలి యశ్శీలము లెల్లఁ బై నుదాహరించిన “శాంతోక్తా”
అనుదానివలననే సంరక్షణీయములు. ఈరహస్యము నెఱుగని వారి కా సుఖాపిత
ములు కుఖాపితములే. కవిత్వము పుట్టినది మొదలు నేటి వఱకును బ్రాజ్ఞులగు వా
రేరును విట్టిసందర్భములయం దిట్టి ప్రయోగముల నేవగించుకొనుట లేదు సరికదా
పైపెచ్చు తమ లక్షణగ్రంథములయం దుదాహరణములుగాఁ గూడఁ గైకొను
చున్నారు.

శ్లో. ఆలోకనంచ నిగూహనంచ

యాసాం స్మర న్నమృతవత్సరసం కృశ స్త్వమ్

తాసాం కిమంగ ! పిసితాప్రపురీషపాత్రం

గాత్రం విచి స్త్వ్య సదృశాం న నిరాకులోసి.

—వాగ్భటాలంకార గ్రంథము.

పైశ్లోక ముపమేయ ప్రచురోపమాలాంకారమున కుదాహరణముగా గ్రంథకర్త
స్వీకరించియున్నాఁడు. మఱియొకటి యీ సందర్భమున విచారించవలెను. ఈ కవికి
నశ్శీల మన నేమియో తెలియ దనియు నక్కతన దీని నుదాహరించి యుండు ననియు
నాపాతరమణీయ మగు నొకవాదము రావచ్చును. కావున దానిని విచారితము.

“.....వ్రీడా, జుగుప్సా, అమంగల ప్రతీతికరా యే శబ్దాస్తేఽపి సభానుచి
తత్వా గ్రామ్య ఏవ వ్రీడా హేతు రథా. “సాధనం సుమహ దన్య” ఇత్యత్ర సాధన
శబ్దః పుంశ్చిహ్నేఽపి శంక్యేత, జుగుప్సా వాచకో యథా, వాయుః ప్రసరతి”
వాయుశబ్దోఽపానపవన శంకాకారీ, అమంగల ప్రతీతికరో యథా. ‘సంస్థితోఽయం,
సంస్థితశబ్దోఽత్ర మృతార్థ శంకాకారీ.....” వాగ్భటాలంకార గ్రంథము.

సహృదయులారా ! సాధన, వాయు, సంస్థిత శబ్దములను గూడ సంగీక
రింపనియంత పరిశీలనగల యీ యనుశాసకునకు “పురీషపాత్ర” శబ్దమునందలి

దోష మెఱుగరాదను సాహను లుండరు గదా ! అట్టిచో నితఁ డద్దాని నలంకారోదా హరణముగా నిచ్చుటకుఁ గతమేమి ? “శాంతోక్తా నదోషః” అను నపవాదశాస్త్రము ననుసరించియే నని యెఱుఁగునది. మఱియు నీరహస్యము నెఱుఁగక కొందఱు యథేచ్ఛముగా నశీ లప్రసంగములను గావించి వానినెల్ల భర్తృహర్యాదులు శాంతోక్తులయందు వాడిన ప్రయోగములవలన సాధింపఁ జూచుచున్నారు. వారెల్ల నీరహస్యము నెఱుఁగవలయు నని కోరుచున్నారము. ఇందును గూర్చి “శులభా లభనము” నందు విశేషించి చర్చింతుము. పై నుదాహరించిన భర్తృహరి శ్లోకము లలో (3) వ యంతెగల శ్లోకము శాంతోక్తి కాదని ప్రకరణమునుబట్టి కొందఱు వాదించవచ్చును. అగుచో నది మాకు మఱియు నుపకారకమేగాని యైనను దత్త్వ మునుదెలుపఁ బూనువట్టున నట్టి స్వలాభములను జూడఁగూడదు గాన నది కూడ శాంతోక్తిలోనిదే యని చెప్పచున్నారము. అందులకు

శ్లో. సంసారే స్వప్నసారే పరిణతి తరణే ద్వేగతీ పండితానామ్.

అను మొదటి చరణమే బోధక మని ప్రాజ్ఞు లెఱుఁగుదురుగాక. మఱియు నాయా యీ శ్లోకముల నుదాహరించి తమ కృష్ణలీలాతరంగజీలోని యవాచ్య ప్రసంగము లను సాధింపనెంచుచు “గుంజా గర్వభంజన” మను పేరితో మా మిత్రులు మ. రా. రా. బెల్లంకొండ రామారాయ కవీంద్రులవారు చిన్నపొత్తము నొక దానిని బ్రచురించి యున్నారు. పైవా రీ రహస్యముల నెఱిగి నమర్థనమునకు దిగవలయు నని ప్రార్థింపఁ బడుచున్నారు. అపవాద్యాపవాదక భావము నెఱుఁగక ఎవరు గాని శాస్త్రప్రసక్తిలోనికి నడుగిడఁ గూడదు.

“నహింస్యా త్వర్వాభూతాని”, “అగ్నిషోమీయం పశు మాలభేత” ఈ యుభయశ్రుతులకును నేకవాక్యక గల్పించుకొనినం గాని చక్కని సిద్ధాంత ముదయింపదు.

“వచనా త్రవృత్తి ర్వచనా నివృత్తిః” ఏ భూతమునుగాని హింసింపఁ గూడదు. ఎందుచేత ? ‘నహింస్యాత్’ అని వేద ముద్ఘోషించుచున్నది గనుక; మఱియు యజ్ఞమునందుఁ బశుహింస చేయవచ్చును. ఎందుచేత ? శ్రుతి చెప్పు చున్నది గనుక. తుదకు దేలిన సార మేమనఁగా—

“అపవాద వినిర్ముక్తస్థలపి వోత్సర్గ శాస్త్రస్య ప్రవృత్తిః” కావున ముందుగా నపవాదమునకుఁ జోటుచూపి పిదప నుత్సర్గము ప్రవర్తింపవలయును. అందువల

ననే “అగ్నిషోమియ పశువ్యతిరిక్త సర్వభూత కర్మక హనన మిష్టసానినత్వా భావవత్” అని పై శ్రుతులకు నిష్కృష్టార్థమును మీమాంసకులు నిర్వచించి యున్నారు. విస్తరము తజ్ఞుల వలననే యెఱుగఁదగు, ఇఁకఁ బ్రకృతమో శాంత విదూషకాద్యుక్తులయందుఁదక్క నశ్లీలము లితరత్ర వాడఁగూడదు, అని యర్థము, జెప్పితీరవలయును. కావున విమర్శకుని యాక్షేపణము శాస్త్రజ్ఞానదూర మని యుపేక్షింపవలసినదే. మఱియుఁ బ్రకృతమునకు సంబంధించకున్నను నపవాద శాస్త్రఘటిత విదూషకాద్యుక్తులకుఁ గూడ నుదాహరణములు చూపవలసి యున్నది. గ్రంథవిస్తరభీతిచే నందులకు దిగక తదుదాహరణము లచ్చటచ్చట నాటకముల యందును బ్రహ్మసముల యందును జూడఁగోరెదము. ఈ విచారణము వలననే ప్రహసనమునందలి శోకములుగూడ శ్రీరామారావుగారి యశ్లీలములను నమర్థింపనేరని యెఱుగఁదగు. వారి “గుంజా గర్వభంజన” మెల్ల నింతమాత్రము ననే ప్రత్యాఖ్యాతమని చెప్పవలసియున్నను “శలభాలభనము” నందుంగూర్చి విస్తరింపఁబడునని సహృదయు లరయుదురు గాక.

— తిరుపతి వేంకటకవులు*

—O—

* ఆంధ్రభారతి. సం. 3. 9, 10. మార్చి, ఏప్రియల్ 1913.

ఆంధ్రభాషా సంస్కరణము

శ్లో. “వాణ్యేకా సమలంకరోతి పురుషం,

యా సంస్కృతాధార్యతే.”

అను నార్యోక్తి ననుసరించియే మన పూర్వపు కవిబ్రహ్మ లనఁదగు సన్నయ తిక్కనాదులు వ్యాకరణాదులచేఁ జక్కగ సంస్కరింపఁ బడిన యాంధ్రభాషయందే తమ వాఙ్మయమును వృద్ధి నొందించి పరమపురుషార ప్రదములగు భారతాది గ్రంథముల నాంధ్రీకరించి యాంధ్రభాషాయోషకు వర్జనాతీతమగు నలంకారమును సంపాదించిరి. వారి గ్రంథములనే స్వతః ప్రమాణములుగ నుచికొని యప్పటివఱకుం గల కవి పుంగవులు స్వప్రతిభానుసారముగ గ్రంథరచన మొనర్చుచు నాంధ్రభాష కేవిధమైన లోపము గలుగనీక మెలంగుచుండిరి, కాని యీ కాలమందు ప్రజలు బుద్ధిదౌర్బల్యముచే నన్ననేమి ఇంద్రియపరతంత్రులగుటచే నన్ననేమి విషయంబులం బలె భాషయందుం గూడఁ గొన్ని మార్పులనొందింపఁ బ్రయత్నించుచు నాకార్యమునకు సాంఘికబల మార్జింపఁ బాటుఁబడుచుండి రను విషయ మందఱకు విశదమయినదే. నిజముగ భాషాభివృద్ధి యొనరింపఁదలఁచిన బుద్ధిమంతు లందఱు నిట్టిమార్పుల కియ్యకొనరనియే నా నమ్మకము. మద్యపానానక్తుఁడు మద్యము నార్జించుకొనుటకు డబ్బులేనపుడు ‘ప్రపంచమునం గల వృక్షము లన్నియుఁ ద్రాటిచెట్లు నీతచెట్లు నయిన బాగుగ నుండుంజుమా’ యనుకొనునట్లు వ్యాకరణాది సంస్కారక గ్రంథములను, లక్ష్యలక్షణము లనదగు భారతాదిగ్రంథములను జక్కగఁ బరిశీలించి తద్గతా మూల్య విషయములం గ్రహించునంతటి బుద్ధిబలము లేనపుడు ప్రపంచమున వినంబడు ప్రతిపదమును సాధువై గ్రంథరచనలకుఁ దోడ్పడిన బాగుగ నుండునని కోరుకొన వలయునుం గాని ప్రభుస్థానమువారు వారివారి మాతృభాషలకుఁ దగినంత గౌరవము నిచ్చుచు, పదరత్నమహోదధు లనఁదగు నమూల్యగ్రంథముల నచ్చొత్తించి సర్వసలభములుగ నొనర్చుచు, పాఠశాలలయం దుత్తమములగు భాషా గ్రంథములను బాలరకుఁ గఱప నాజ్ఞ నొసంగుచు నెన్నివిధములనో మనకుఁ దోడ్పడుచుండ నిట్టి కోర్కులఁ గోరుట మిగుల శోచనీయము గదా !

ఇక భాషలో మార్పు కలుగవలయుననువారి యుద్దేశ మెద్దియో యోజితము.

మన మిప్పుడు సర్వసాధారణముగ మాటలాడి కొనుచున్న వీధిభాషయందే గ్రంథములను వ్రాయవలయును గాని భారతాది గ్రంథములలోని భాష యిప్పుడు వ్రాయబోవుగ్రంథములయందుండఁగూడదు. ఇటుల వ్రాయకున్నచో దాము వ్రాసిన గ్రంథము లేరికి నర్థము నీయక నిష్ప్రయోజనము లగును. గ్రాంథికభాష యనఁగా భారతాదిగ్రంథ స్తమయిన నిర్దుష్టమగు యీకాలమ్మునఁ బండితుల మనుకొనువారికే సుబోధము కాకున్నది. ఇతఁ బామరుల కర్థజ్ఞానకము గాదని యేమి చెప్పవలయును. గ్రంథకర్తయొక్క యుద్దేశ మెప్పటికిని తన మనోభిప్రాయములను బ్రజలెల్లరు చక్కగ నెఱింగి తల్లాభము నొందుదురుగాత! అనిగదాయుండును. అట్టిస్థితిలో బిశాచ వారికేకపాకములతో గ్రంథములను వ్రాసినచో గవికి స్వమనోరథసిద్ధి యెట్లు లగును, గావునఁ బంచమవర్ణమాదిగఁ బ్రథమవర్ణము వలకుం గల సర్వజనులకు సుబోధమగునట్లు గ్రామ్యపదముల చేతనే గ్రంథముల వ్రాయవలయును. ఇటుల వ్రాసినచో భాషయును జక్కగ వృద్ధి నొందుటయే గాక, యెల్లరకును బాగుగ గ్రంథరచనాకౌశల మేర్పడును. అనుచు నాధునికభాషాసంస్కర్తల యొక్క యభిప్రాయము. అందుకుఁ గావలసిన ముఖ్య నిబంధన లెవ్వియన :

(1) అర్థానుస్వారపరిత్యాగము, (2) రేఫ శకటరేఫ భేదపరిత్యాగము, (3) సాధ్యమయినంతవఱకుఁ బద్యకావ్యరచనను మానుకొనుట (4) పద్యకావ్యమును వ్రాసినను యతిప్రాసములు మాని స్వచ్ఛందవృత్తములతో వ్రాయుట, (5) సంధిపరిత్యాగము మున్నగునవి యనేక నిబంధనము లున్నవి. దీనిని సంగ్రహముగ జెప్పుమన్నచో నోటికి వచ్చిన పైల్ల మాటలాడుటయుఁ జేతికి వచ్చినపైల్ల వ్రాయుటయు నవి చెప్పవచ్చును.

ఈ యంశములయందు దెంత సరసతకలదో చూతము.

సర్వేశ్వరుఁడు మనకొసంగిన యేకాదశేంద్రియములు ననమానబలముఁ గల పొగరు గుఱ్ఱముల వంటివి. వాని కెన్నటికిని స్వచ్ఛందవృత్తి నీయక యాత్మ తన స్వాధీనమున నుంచుకొని దేని నే నిబంధనలతో నడపవలయునో దాని నట్లు నడిపినం గాని యైహికాముష్మిక సుఖసంపద నొందనేరఁడు. అప్పుడుగాని జితేంద్రియఁడు కాఁడు పిమ్మట నా మానవుని సర్వేంద్రియవ్యాపారములు సర్వ శ్లాఘ్యములై లోకోత్తరములై వెలయుచుండు నను సంశ మన్నితెగలవారికిని నిర్వివాదాంశమే. అట్టియెడ నొక కామపిశాచగ్రస్తుఁ డగు మనుజుఁడు స్త్రీప్రపంచ మంతయు స్వభోగార్థమైయే సృజింపఁబడె నని యెంచి తన యింద్రియములకు

స్వచ్ఛంద ప్రవర్తన నిచ్చినచో జాయమాతృభేదమేగతి నొందునో కులటా పతి ప్రతాభేద మే మగునో యూహింపుడు. అటులనే వ్యాకరణశుద్ధి యను సహజా లంకారముతో వెలయు భాషాయోషామణి యొసంగు పరమానంద మనుభవించు సంతటి బుద్ధిబలము లేక సోమరితన మను పిశాచముచే నావరింపబడి యే నీచ పదమైనను స్వాపయోగార్థమయియే యనుకొనుచు మనుజుఁడు తన వాగింద్రి యమును బ్రవర్తింపజేయునెడ శుద్ధాశుద్ధ భాషాభేద మెచ్చట నుండునో తెలియదు. తన యింద్రియములను స్వేచ్ఛగా నడుపుకొను మానవునకుఁ గలుగు సౌఖ్య మెల్లరకుం దెల్లమె. కావున భాషాయోషను గూడఁ దగు కట్టుబాట్లతో నడపిననే నడుపువానికిఁ జక్కని గౌరవ మబ్బి యా భాషామయమునకు విద్య యని సార్థక నామము లభ్యమగును.

భాష యెప్పుడును వాచకము. అర్థము వాచ్యము. ఈరెండును నిర్దుష్టము లయినపుడే దానికి విద్యయను నామ మేర్పడి ప్రేక్షావదుపాదేయత్వము గలుగును. అప్పుడే కల్పలతవలె సర్వార్థము నొసంగును.

శ్లో. మాతేవ రక్షతి పితేవ హితే నియుక్తే
కాంతేవ చాభిరమయ త్యవసీయ భేదం
కీర్తించ దిక్ష విసులాం వితనోతి లక్ష్మీం
కిం కిం స సాధయతి కల్పలతేవ విద్యా.

యను శ్లోకమునకు సార్థక్యమును దెచ్చును. అట్టి భాషయే యనశ్వర మగుచు నాచంద్రతారకముగ నేలోపములేని పతిప్రతాపికము మాడ్కి నధికకీర్తి నొందును. లేక యిచ్చవచ్చినట్లు విధినిషేధములు లేని గ్రామ్యపద భూయిష్టముగ వాడికొను భాష యాయాకాలములం బట్టియు, నాయా రాజులం బట్టియు, నయామానిసులం బట్టియు, నాయా దేశములం బట్టియు క్షణేక్షణే మార్పునొందుచుఁ గులటవలె సైర్యము లేకయుండును, గాన మన మాతృభాషను బైరెండు స్థితులలో నేస్థితికిఁ దెచ్చట యుచితమో యాలోచింపుడు. పెరడువంటిదానికి నావరణమును, అనగా నాల్గువైపులఁ జక్కని హద్దుల నిడినచో నది మన కంతర్భూమి యగుచు మంచి మంచి ఫలవృక్షములకుఁ బుష్పవృక్షములకు నాకరమయి మహాఫలసంధాయక మగును. కానిచో నూరివారి కందఱకును బహీర్భూమి యయి వారికింగూడఁ జూడ నసహ్యకర మగును. అటులనే హద్దులేని ప్రతివిషయమును నీరసమగుచు నశించును.

గ్రామ్యభాష :

గ్రామ్యపదములనే యాధునిక గ్రంథములలో వాడవలయునను వారొకవేళ నాగ్రామ్యభాషకుఁగూడఁ గొన్ని నిబంధనల నేర్పరుపవలె ననియు, అట్టి నిబంధనలలో మొదటిది మన యాంధ్రదేశముతో నుండు గొప్పపదవులలో నుండువారు గొప్పకుటుంబములలో బుట్టినవారు మున్నగు వారై తమ అనియు వారు మాట్లాడు భాషయే అనింద్యగ్రామ్య మనియుఁ తదితరు లగు వారందరు నీచు అనియు వారు మాట్లాడుభాష నింద్యగ్రామ్యమనియు, ఈరెండింటిలో ననింద్యగ్రామ్యము మాత్రము గ్రాంథికభాషగ నిపు డుపయోగింపవలె ననియుఁ గాని యధేచ్ఛగా భాష నుపయోగింపవలె ననుట మా యభిప్రాయము కాదనియు, అందువలన భాషకు నిబంధనలోపము లేదనియుఁ బలుకుదురేమో, అటు లున్నను ఎంతటి యధికారులేని యెంతటి రాజాధిరాజులేని, యెంతటి భాగ్యవంతులేని, యెంతటి యభిజాత్యము కలవారేని నిత్యకృత్యముగా మాట్లాడుకొననట్టి వ్యావహారికభాషయే యొకశతాబ్దము వఱకేని నొక్కతీరున నుండనేరదు. దానికిఁ గారణము, ప్రతిమానవుఁడును అనవసరముగ నొకరితో సంభాషణ నొనర్పఁడు. కార్యావసరమునుబట్టి శబ్దసాధుత్వమునం దించు కేనియు మది నుంచక, కట్టుబాటును జూడక స్వాభిప్రాయబోధనమందు మాత్రము శ్రద్ధాకు డై వ్యావహారికభాష నుపయోగించుచుండును. అట్లుగానిచో సంగీతోపాద్యాయునికిఁ దన కొంప కాలినప్పటిస్థితియే ప్రతిమనుజునకుఁ దటస్థించును గావున వాఁ డెంతటివాఁడేని నెవనితో నవసరమున్నపు డప్పటిభాష నుపయోగించును.

కావున వ్యావహారికభాషావిషయమయి జనులయొక్క యభిజాత్యానాభిజాత్యాదు లెంతమాత్రమును సాధుత్వాసాధుత్వాదులను స్థిరపరుపనేరవు. మన మనుకొను నుత్తముఁ డెట్టివాఁడో నీచుఁడు నట్టివాఁడే కాన యొకరి కొకరు దీసిపోరు. మన యుత్తముఁడు వ్యవహారమునందు “వచ్చాడు” అని ప్రయోగించుచున్నాఁడు. మన నీచుఁడు “వచ్చిండు” అని ప్రయోగించుచున్నాఁడు. ఈ రెంటిలో “వచ్చాడు” అనునది సాధు వనుట కేమి యాధారమో, “వచ్చిండు” అనునదియు సాధు వనుటకు నదియే యాధారము. మీదుమిక్కిలి భాషలో లేనట్టియు, ఏటవాలుగాఁ బలుకఁబడు నట్టియు, ఆకార మొకటి మన యుత్తముని ప్రయోగంబునం గానంబడియెడిది. మననీచుని ప్రయోగమునం దట్టి వ్యత్యాస మెంతమాత్రమును లేదు. కావున నేక పక్షసాధక మగు మూలప్రమాణములే నపు డెవరివాఙ్మయము వారికే సాధు వగును.

దేశమున కొక భాష, జిల్లాకొక భాష, తాలూకా కొక భాష, గ్రామమున కొక భాష, వీధి కొకభాష, యింటి కొకభాష. తుదకు నొకకుటుంబములో నలుగురివి నాలుభాషలై యిది సాధు విది యసాధు పనుట కెంతమాత్ర మధారము లేక భాషామూలచ్ఛేద మొనఁ గూడును. అట్టి లోపమును వారించి భాషకు వన్నెఁ దేవలయునన్నఁ బూర్వ మహా కవి ప్రయోగములను, వ్యాకరణాది లక్షణగ్రంథములను సహాయముగ నుంచి కొని, భాషను సంస్కరించుకొనుచు గ్రంథముల వ్రాసినంగాని పరిశుద్ధవాఙ్మయాభివృద్ధి యయి యేదేశభాష యాదేశంబున నేకరీతిగ వెలుగొందనేరదు.

ఇప్పటి వీధిభాషకు నిబంధన లేర్పరుపఁ బానుట నీటిని గుడ్డలో మూటగట్టఁ బ్రయత్నించుట వంటిది. భూదేవి, యేకపత్నివ్రత దుఃఖిల కాకపోవుటంజేసి యాయాకాలపు రాజుల యేలుబడిలోని రాజభాషాపదములు మనభాషలలో జేరక పోవు. దానికిఁ దార్కాణముగ మహమ్మదీయప్రభుత్వము నాఁటి బాజీబంద్, తాలిష్, గుమాషా మున్నగు పదము లిప్పటి యాంధ్రభాషలో వ్యవహారంబుల నుపయోగింపఁబడుచున్నవి. సందు దొరికినపు డెల్లఁ గ్రొత్తవి దూరుచు నున్నవి మారుచుండుగా నిక భాషకు నిబంధన లెఱ్ఱేర్పడును. ఒకవేళ నిబంధనల నెట్లో కష్టపడి యేర్పరిచినను మగుడ నీభాష గూడ నిపుడు మన పూర్వపు గ్రాంథికభాషవలె విభిన్న యగుటంజేసి కొలఁదికాలమునకే గ్రంథముల నలంకరించునట్టి భాగ్యముం గోలుపోయి సర్వజనాదరణీయము గాక స్వరూపనాశ మొందక పోవునా ? ఏమి యీ యాధునిక భాషాసంస్కరణ సామర్థ్యము. మున్నొక భాషకుఁ గొన్ని సంస్కారములచే ముండనం బొనరించి, కొలఁదికాలమునకే, “అమ్మా యిప్పటి కాలమునకు నీవు పనికిరావు; కావున నిక మూలఁ గూర్పుడు” మని యా భాషకే ముండనం బొనరించి అదిగో పసుపు ఇదిగో ముసుకు అనుట యిట్టిది కదా ? ఇటులఁ బూర్వభాషాసాగరములం బూడ్చుచు నుత్తరోత్తర భాషాకూపములఁ ద్రవ్వఁ బ్రయత్నించుచు భాషకు నభివృద్ధిని, శ్రావ్యతమును సౌష్ఠవమును సంపాదించుట దుర్లభము.

భాషావిషయమై, పూర్వమునకు నిప్పటికిని, విభక్తి ప్రత్యయములలో, అవ్యయములలో, శబ్దముయొక్క రూపములో, అర్థములో, ఉచ్చారణలో అనేకములగు మార్పులు గలుగుటచేఁ బూర్వపు గ్రాంథికభాష యతి సుకుమారమతులగు నిప్పటి పిన్నపెద్దల కర్థముకాదనియు, ఆచండాల మాబాలగోపాలము జ్ఞానోపదేశమొనర్చుట భాషాద్యభిమానులకు ముఖ్యకర్తవ్య మనియు; ఆజ్ఞానోపదేశము గ్రంథముల

మూలముననే కావలయుగాన నట్టి గ్రంథముల పూర్వపు గ్రాంధికభాషలో వ్రాసినచో మనయుద్దేశము నెరవేరదు కాన నాధునిక వ్యవహారభాషలో వ్రాయవలయు ననియుఁ గొందఁ ఁందురు. అంతమాత్రముననే పూర్వపుభాషను మానుకొనుమనుట యుక్తి యుక్తముగాదు. లోకమునం దెవడేని జ్ఞానము నొందవలయునన్నఁ గ్రమశిక్షణలోఁ కొంతకాల ముండక స్వేచ్ఛావిహారియై పిమ్మట విద్యాభ్యాసమునకు సిద్ధపడునెడల నది వానితల కెక్కడనుమాట సర్వానుభవసిద్ధము. ఇది గానకళ యందును, వాద్య మందును ప్రత్యక్షసిద్ధము. పంచాంగంబుల బాలునకు భారతశైలితో వ్రాయఁబడిన యాంధ్రగ్రంథము దుర్బోధ మనుమాట సత్యమే; ఎమ్. ఏ. తరగతికిఁ దగిన శైలితో వ్రాయఁబడిన హూణగ్రంథముకూడ దుర్బోధమే. ఈ రెండు గ్రంథముల లోని యర్థజ్ఞానము వానికిఁ గావలయునన్న శైలియందు మాత్రము ప్రౌఢత్వమును దొలగించు చిన్నచిన్న తేలికపదములతో వ్యాకరణశుద్ధికి భంగము లేనటుల గ్రంథముల వ్రాసి తన్మూలమున క్రతుక్రమముగ బాలునికి జ్ఞానాభివృద్ధిని గలిగించినచో బిమ్మట వానికిఁ జక్కని భాషాజ్ఞానము కలిగి భారతాది శైలిలో వ్రాయఁబడిన గ్రంథములు తమంతటతామే సుబోధము లగును. అటులనే హూణగ్రంథమును గాని ఆదినుండియు సంతమువఱకు దిక్కుమాలిన గ్రామ్యభాషలో మెదిగిన బాలునియొక్క వాక్రవణేంద్రియము తెన్నిటికేనిఁ ప్రౌఢశైలితో వ్రాయఁబడినట్టియు, నిర్దుష్టపద సందర్భముతో విలసిల్లునట్టియు సుదృఢములలోని సారస్వమును గ్రహింపఁగలవా? అపు డా గ్రంథము లాదరణపాత్రము లగునా? పరిశుద్ధభాష నిలుచునా? ఆమాత్రము శ్రమ బాలునకీయకున్న భాషామృతము నెటుల నాస్వాదింపఁగలడు,

శో. మహారాజ సుతా వాపి నసూతే వేదనాం వినా.

పరమ సౌకుమార్యముగల రా కొమిరెయేని ప్రసవవేదన లేక, సుతాననేండు చంద్రికానందము నొందునా? -పోనిండు- ఎంతహైన్యమునకేని యొప్పికొని నిత్యకృత్యభాషలోనే గ్రంథముల వ్రాయఁ బ్రయత్నింత మనుకొనుఁడు. ప్రతి మనుజునకును దై నందినవ్యవహారమునకుఁ బ్రాయశః ఇన్నూరుమాటలు వచ్చియున్న వాని యావజ్జీవమును లోకయాత్ర జరుపుకొనవచ్చును. ఆ రెండువందల మాటలలో దేశకాలభేదముచే, నొక్కొక్కదానికి రెండేని మూడేని పర్యాయపదము లేర్పడియున్నవి. ఉదాహరణముగాఁ గొన్నింటిని జూపెదఁ జిత్తగింపుడు.

మనదేశంబున నామరసమునకు పులు సనియుఁ బూర్వదేశంబునఁ పుల్ల యనియు; కటురసమునకు కార మనియు, కఱ్ఱయనియు; పశువునకు గొడ్డనియు, సొమ్మనియు; పశుబంధనరజ్జువునకు పలుపనియు, కన్నెయనియు; ఆయా దేశము నున్న యాభిజాత్యాదులు కలవారే వాడుకొనుచున్న పదములు గ్రంథముల నలంకరించినచో విపరీతార్థదాయకములయి తా మధిష్టించిన గ్రంథముల కగౌరవమును కలిగించును. ఆధునికసంస్కర్తలు పరిష్కరించిన యుత్తములలో వేయిమంది కొకరుదక్క మిగిలిన వారందఱును వస్త్రాడు, చస్త్రాడు, తెస్త్రాడు అని మాటలాడు వారే. ఆ మాటల సాధువులనుటకు నన్నయాది విరచిత వ్యాకరణాది లక్షణ గ్రంథములు మాకాధారము లున్నవి. సాధువులనుటకు మాత్రము సంస్కర్తల కాధారములు లేవు. అటులనే, నీచు లనఁబడువారు వాడుచున్న “వానివాతఁబోసి నాడు” మున్నగు పదములు సాధువు లనుటకు మాకాధారము లున్నవి కాని, యసాధువు లనుటకు సంస్కర్తల కాధారములు లేవు. కావునఁ బూర్వోక్తములగు మూల ప్రమాణములయిన భారతాదిగ్రంథముల నాధారముగ నుంచుకొని సంధ్యాదిని యమములతో వ్రాసినయప్పడే గ్రంథమునకు గౌరవము కలుగును. సంధియను నది స్వభావసిద్ధ మయి పదములకు శ్రావ్యతను గలిగించి చక్కగ నర్థమును దెలుపునుగాని, యపార్థబోధకము కాదు; ఎవఁడేని మాట్లాడునపుడు ‘వాడు ఇప్పుడు ఎక్కడికిఁ బోయినాడు’ అని యెంత బుద్ధిమాలిన వాఁడును బలుకఁ బోడు. ‘వాఁడిపు డెక్కడికిఁ బోయినాడు’ అనియె మాట్లాడును. ఈ సంధి నియమము లేనిచోఁ బద్యకావ్యము మొదలంట జెడును. ఈ విషయ మేమాత్రమేనిఁ బద్య రచనాకౌశలము గలవారికిఁ దెలియకపోదు.

అర్ధానుస్వారము :

ఇక నర్ధానుస్వార విషయమయి యాలోచింతము. ఈ యర్ధానుస్వార ముచ్చారణకు రాదుగాన నిది పదములలో నుండఁగూడదని కదా సంస్కర్తల యొక్క యాశయము. ఉచ్చారణకు రాని యక్షరములు మన భాషలోనే కాక యితరభాషలయందుఁగూడ నున్నపుడు వానికారణ మరసి మనము కూడ మన భాషను నిర్మూలము చేసికొన కుండుట మనపనిగాని. అట్టి యక్కరము లనవసరమని త్రోసియుంచుట మనకుఁ గర్తవ్యమగునా? హూణభాషలో.....అను పదములో నెన్ని యక్షరములున్నవో, వానిలో నెన్నియుచ్చారణమునకు వచ్చుచున్నవో గమనింపుడు. ఇటులనే

ఇత్యాదిపదములలోఁగూడఁగల యన్నియక్షరములకు నుచ్చారణ లేదు. దాని కెద్దియో కారణ ముండకపోదు. అర్ధానుస్వారము వల్ల మనకుగల ప్రయోజనములు రెండు. ఒకటి ఆ పదముయొక్క స్వరూపమంతయు విపులముగఁ దెలియుట; రెండు హ్రస్వము మీది యరసున్న నిండుసున్న యగునని సూత్రముండుటచేఁ బద్యకావ్యమున కెంతయో సాహాయ్య మొనరించును. మఱియు నర్థబిందువు ఉచ్చారణకు రాదని చెప్పుట సరికాదు. దానికిఁ బిమ్మటి యక్షరమనునాసకముగ నుచ్చరింపబడవలె నను పూర్వుల యభిప్రాయ మెఱుంగక యా యుచ్చారణను మానితిమి గాన నిప్పటి కది కష్టమని తోచుచున్నది. ఒక యరసున్న యనుమాట యేల, ఏవిషయమయినను గొన్నిరోజులు మానుకొన్నచో మగుడ నవలంబించుట కష్టతరము కాదా ?

శకట రేఖము :

ఆంధ్రభాష నితరభాషనుండి వేఱుచేయు ప్రబలసాధనము శకటరేఖమే. అట్టి యలఘురేఖమును వీడినయెడల పదముయొక్క జాతి మన కెటులఁ దెలియును. రెంటియందును ఉచ్చారణ సామ్యమున్నను, పూర్వులు యతిప్రాసల యందు మైత్రిని విడనాడవలయు నని 'రయోస్తు నిత్యం స్థా' త్తను సూత్రమును వ్రాసిరి. శ ష చ జ ల కుచ్చారణలోఁ బోలిక యెంతమాత్రము లేకపోయినను వానికి యతి చెల్లు నని చెప్పుచు రేఖములకుఁ జెల్లకూడదని వ్రాసిన నన్నయగారియొక్క యుద్దేశమునం దెద్దియో పెద్దపట్టుదల లేకుండునా ? కావున బద్ధిమంతు లట్టి భేద మును బాటించియే తీరవలయును.

శృంగారము :

పూర్వమున స్వతః కవిపుంగవులై నాగరికతకుఁ బుట్టిపిండై భోగజిత మహేంద్రులై వెలుగొందిన రాజపుంగవుల యాస్థానముల నలంకరించిన మహా కవులందరును శృంగార రసప్రధానములుగనే గ్రంథముల నొనర్చి తమ ధరా పురందరుల కంకితము సేసి వారి యాస్థానములందు సర్వజ్ఞానానంద మొనరించుచు రాజులకుఁ జదివి వినిపించి నిర్దుష్టములని మెప్పించి తమ గ్రంథములకు దమ రాజులకుఁ దమకు ననశ్వరమగు యశంబును గడియించి వన్నెకెక్కిరి. శృంగారము లేని నాయకకుంబలె కదకువాదికముల మానివై చిన ప్రతిమకుంబలె శృంగారమును దొలగించినచోఁ గవితాకన్యకుఁగూడ శృంగరభంగ మొనర్చుటయే కాక సర్వ

జనాదరణీయతఁ గూడఁ దొలగించిన వార మగుదుము. నన్నాని యగు వ్యాసుండును భక్తివైరాగ్యప్రధాన మగు భాగవత మొనర్చి దానికి సర్వజనాదరణీయత నార్జించుటకై కదా దశమస్కంధమంతయు శృంగారమృతప్రవాహముచే ముంచివైచెను. శృంగార శబ్ద పుష్పత్తిలోనే “శృంగం ప్రాధాన్య సాన్యోశ్చ” అని అమరము, శృంగశబ్దమునకుఁ బ్రాధాన్య మని యర్థము. కావున శృంగం = ప్రాధాన్యం, బుచ్చతి = ప్రాప్తోతీనేతి శృంగారః = అనఁగా బ్రధానరసమని భావము. అట్టి రసము లేనిచోఁ గావ్యముగతి యేమగునో సరసులే యెఱుంగుదురు. మఱియు శృంగార మెంతవఱకు యుక్తమో తొల్లింటి సత్కవీశ్వరు లెరింగియేయున్నారు. “కావ్యాలాపాంశ్చ వర్జయే” త్తని కొన్నింటిని యసత్కార్యము లని యిదివఱకే నిషేధించిరి. కావునఁ బ్రౌఢగంభీరములయి, పరిశుద్ధములై, సాలంకారములై మణులవలె వెలుగొందుచు అర్హశృంగారాదిరసములచే నొప్పెడు గద్యపద్యములచే నింకను భాషాయోషకు వన్నెఁదెచ్చి వాఙ్మయమును గాపాడెదరని నమ్ముచున్నాఁడను.

—కాశీ కృష్ణాచార్యులు*

—X—

గ్రామ్యభాష కాదు వ్యావహారిక భాష

“గ్రామ్యభాష” అన్న పేరు గ్రామ్యులభాషకు అనగా మాలలూ మొదలైనవాండ్ల మాటలకు తగినది కాని పండితులు నిత్యమూ వ్యవహరిస్తూ వున్న భాషకు తగదుగదా! గ్రామ్యభాష అన్న పేరు వ్యాకరణ విరుద్ధమైన భాషకు పెట్టిన పేరు. అంటే ఇప్పుడు పండితులు చదువుకొనే వ్యాకరణము ఇప్పటిభాష పుట్టక మునుపు వ్రాసినది అవుటచేత ఈ భాషకు చెందినది కాదని చెప్పడమైనది. వైదిక భాషకు వ్రాసిన వ్యాకరణము సంస్కృతభాషకు పనికిరాదు. వైదికభాషకున్న సంస్కృతభాషకున్న వ్రాసిన వ్యాకరణాలు ప్రాకృతభాషలకు సంబంధించవు. భాషను పరీక్షించి వ్రాయవలసినది అవుటచేత వ్యాకరణము భాషతో కూడా మారవలెను గదా! వ్యావహారికభాషకు వ్యాకరణము లేనందువల్ల వేగము మారుతుంది, వ్యాకరణము ఉంటే మారదు అనలేము. ప్రతీభాషా ఒకప్పుడు వ్యావహారికభాషగా ప్రజలు వాడినదేను. వ్యాకరణము వ్రాసినంతమాత్రముచేత భాష మారకుండ నిలువదు. సంస్కృతము, లాటిను, గ్రీకు, హీబ్రూ, పారశీ మొదలైన గొప్ప భాషలు వ్యాకరణములు కలవైనా మారడమే అందుకు నిదర్శనము. ఇప్పటి వ్యావహారికభాషలో గ్రంథములు వ్రాస్తే ఇకముందు పుట్టేవారికి ఈ భాష తెలియకుండా మారినప్పుడు ఏమికాను అని శంకించనక్కరలేదు, మనలో పండితులు పూర్వము వ్రాసిన గ్రంథములు ఇప్పుడు కష్టపడి చదువుకొని వాటి అర్థము నోటను చెప్పికాని, టీకలు వ్రాసికాని తెలియనివారికి ఏలాగున చెప్పుతున్నారో ఆలాగే ఇకను పుట్టబోయేవారికి ఇప్పటి గ్రంథాలు అప్పటి పండితులు బోధపరుస్తారు. ప్రాచీన గ్రంథములూ, ప్రాచీన భాషలూ నేర్చుకొన్న పండితులు నాగరుకులలో తప్పకుండా కొందరు ఉంటారు. అట్టివారి పాండిత్యము చాల గౌరవనీయమే గాని అట్టి పాండిత్యము అందరికీ సాధ్యము కాదు. సర్వసామాన్యముగా ఉండవలసిన విద్య కలిగిన తరువాతగాని అట్టి విశేషవిద్య రాదు. ఈ కాలములో నాగరకత గల దేశము లన్నిటిలోను సర్వసామాన్యముగా నాగరుకుల వ్యావహారికభాషను ప్రజలకు నేర్పి ఆ భాషలోనే తెలివితేటలు పుట్టించే పుస్తకములు వ్రాసి చదివిస్తున్నారు.

వేదములూ, స్మృతులూ, పురాణములూ. కావ్యములూ అందరూ చదువుతున్నారా? అందరూ చదవగలరా? చదివినా అర్థం అందరికీ తెలుస్తుందా? వాటి అర్థం తమకు వచ్చిన భాషలో చెప్పితే ఎవరికైనా తెలుస్తుంది గదా! ఇంగ్లీషులో ఈ గ్రంథములు చాలామట్టుకు వ్రాసి ఉండడంచేత ఇంగ్లీషుమాటలు వచ్చిన వారికి అది తెలుసుకోవలెనంటే ఆ కోరిక నెరవేరడము సులభము అవుతున్నది కదా! ఆలాగుననే భారతాది పురాణగ్రంథముల పాఠతెనుగు గాని ప్రబంధముల చిక్కుతెలుగు కాని తెలియనివారికి బోధపడేటట్లు చేయవలెనంటే నలుగురూ మాట్లాడుకొనే భాషలో వ్రాసి చెప్పవలసి ఉంటుంది.

బజారులో పురాణము చదివి, అర్థము చెప్పే పండితులున్నూ, బడులలో పిల్లలకు ప్రబంధాలు బోధపరచే పండితులున్నూ చేస్తూఉన్నది అంతేకదా! చక్కగా చదువు మెరుగుపెట్టిన నాలుకలు పలుకగా ఏమీ గ్రామ్యత తోచకుండా వినేవారిచెవులకు ఎక్కిన నాజాకుమాటలు కాగితము మీద ఎక్కించి కంటికి కనవర్చి తిరిగి నోటను పలికిస్తే ఏమీ గ్రామ్యత కలుగుతుందో నిజముగా నాకు ఊహించ శక్యము కాదు. ఆ మాటలు స్వతహా గ్రామ్యములే అయితే గ్రామ్యము ఉచ్చరించిన దోషము పండితులనోటికి కాని, గ్రామ్యము విన్నదోషము విన్నవారి చెవికి గాని లేక గ్రామ్యము వ్రాసినదోషము చేతికిన్నీ, గ్రామ్యము చూచిన దోషము కంటికినీ ఎందుకు కలగవలెను?

ఎవరో ఎప్పుడో అన్నారట ఏవో మాటలు గ్రామ్యములు అని గతాను గతికో లోకః అన్నట్లు ఒకరిని చూచి ఒకడు 'గ్రామ్యము, గ్రామ్యము' అని నవ్వుతూ, కేకలువేస్తూ, చప్పట్లుకొట్టి చిందులు తొక్కడమే భాషాభిమానముగా ఎందరో తల్చుకొంటున్నారు గాని గ్రామ్య మంటే ఏమిటి? అవి గ్రామ్యములు అని ఎందుకు అనవలెను! ఒకప్పుడు గ్రామ్యములు అనుకొన్నవి మరి ఒకప్పుడు అగ్రామ్యములు కావా? 'ఏమాటలు ఎప్పుడు ఎవరు గ్రామ్యము లన్నారు? వారు ఆలాగు అనడానికి అధికార మేమున్నది? ఇతరులు వారిమాట నిరాశ్చయముగా మన్నించినారా? లేక మెద్దివేసినారా?' అని చర్చ చేసి ఎవరైనా ఆలోచించినారా?

గ్రామ్యము వాడకూడ దని వ్యాకరణములో ఉన్నది. సరే, గాని ఏరూపములు గ్రామ్యములు? వ్యాకరణాలు అన్నీ ఒక్కలాగున ఉన్నవా? కేతన ఆంధ్రభాషాభిమానములో కొన్నిరూపములు గ్రామ్యము లన్నారు చూడండి:

పంచాకు మయ్య తోపించాకుమయ్య వా
 టీ దెచ్చువారు మమ్మా దలంచి
 యేగ గొంటూ రమ్మ ఏదాలు వాదాలు
 సూసేటివారు సేసేటివారు
 వాడి విరాళితో బాడిగలో కుమీ
 ఈడెకదా మమ్మ యినుతి సేసె
 పంపేరు తెంపేరు పాడేరు సూసేరు
 ఇందాము కందాము పొందు మిత్తి
 అటకు దవ్వు వెగడు నపువలె నిపువలె
 నాట నీడ నేడ నచ్చ నిచ్చ
 మోయ గాయ వేయ మోకు దార్పామడు
గ్రామ్య మయ్య

కేతనకు పూర్వమందు ఆంధ్రభాషకు లక్షణము లేదట. ఉంటే అతనికి తెలియదు కాబోలు. కేతన కాలములో ఈపదములు గ్రామ్యము లనిన్నీ, పెద్దలు వాడలేదనిన్నీ ఒప్పుకొందామా! అతనికి పూర్వపు నన్నయ్యభట్టు కాలములో వీటిలో కొన్ని ఎంతమాత్రమూ గ్రామ్యములు కాదని చెప్పడానికి వేరే నిదర్శనము ఆక్కడ లేదు. నన్నయ్య వ్రాసిన భారతము చాలు. 'ఏడ' అనే రూపము నేనేడ. నింద్రాడు లేడ వారలకు' అని నలచరిత్రలో ఉన్నది. తిక్కన కూడా ఇది ప్రయోగించినట్టు తోస్తుంది. 'దవ్వు' అనేది ఒక్క నన్నయే కాదు. త్రికపులున్నా వాడినదే. (చూ. ఆదిపర్వము 1. 116, విరాటపర్వము 1. 150.) కేతన గ్రామ్యము లన్నవి కొన్ని తక్కిన కవులు వాడుకచేసినప్పుడు కేతనమాట ఎంతమట్టుకు ప్రమాణము? పెద్దన మనుచరిత్రలో (111-84) 'దవ్వు' వాడుక చేసినాడే! దశావతారచరిత్ర వ్రాసిన ధరణిదేవుల రామమంత్రి 'నవ్వేరు' అనే క్రియారూపము ప్రయోగించినప్పుడు, ఆకవి కేతన వ్యాకరణమును పాటించినట్టా - మోయ (న్) కాయ (న్), వేయ (న్),—ఈ క్రియారూపములు పూర్వకపుల కాలములో గ్రామ్యములైతే, అయివుండవచ్చును. ఆ కాలములో మోవ (న్). కావ (న్), వైవ (న్), అని, చుకారాంతము లైన మోచు, కాచు, వైచు, అనే ధాతువులకు తుమున్నంతరూపములు, అయితే ఆధునికులు చాలామంది ఇవన్నీ ఇటువంటివి తక్కినవి చాలా క్రియలున్నూ యుకారాంతములుగా వాడుతూ వున్నారు. గనక

ఈ కాలములో అవి గ్రామ్యములు కావు. వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారే అవి వాడుక చేసినారు. రావుబహద్దరు వీరేశలింగముపంతులుగారి కవుల చరిత్రలో 56 గురు కవులు పూర్వపు వ్యాకరణాలకు విరుద్ధమైనరూపము లుపయోగించినారని వ్రాసి ఉన్నారు. కేతన మతమును ఖండిస్తూ కూచిమంచి తిమ్మన్న “చనియెఁ గనియెఁ, గొనియె” ననుటకు “జనెఁ, గనెఁ గొనె, నటించుఁ జెప్పఁగూడదనుచుఁ బలికె నూత్నదండి, పరికింప నవియును। గలవు కృతులను” అని వ్రాసి, కేతనకూడదన్నవి భారతములోను, భీమఖండములోను, జైమిని భారతములోను, కాశీఖండములోను. రామాభ్యుదయములోను, ఆముక్తమాల్యదలోను ఉన్నవని ఉదాహరించినాడు. “తాడు” వంటి మాటలు రేఫ లేకుండా “తాడు” అని చాలా మంది ప్రయోగించి ఉన్నారు. ఇప్పుడు వేంకటరాయ శాస్త్రిగారు “తాడు” సాధువు అన్నారు.

కొందరికి అప్పకవి చెప్పిన మాటలు వేదవాక్యాలవంటివి అతడు గ్రామ్యమంటే యేమని చెప్పినాడు? “చులకగా గ్రామ్యజనములు పలుకునట్టి తెనుగుమాటలు గ్రామ్యము లనగఁబడియె। వర్ణలోపము నొంది కావ్యముల జొరవు” అని వ్రాసినాడు. వర్ణలోపము పొందినమూలాన పదములు గ్రామ్యము లైతే, భారతాది పూర్వ గ్రంథములలో వర్ణలోపము పొందిన రూపాంతరములు అన్నీ గ్రామ్యము లని చెప్పవలసి వస్తుంది. “దున్నక” అనడానికి బదులు ‘దునక’ అని ఉన్నది. ‘ఇచ్చుదువె’ ‘ఇత్తువె’ ఇత్తె; ‘ఇండులు’ ‘ఇండ్లు’ । ‘పల యును’ ‘వలయు’ ‘వలె (ను)’; ‘పూనె’ ‘ఉనె’ మొదలైనవి వేనవేలు ఉన్నవి. గనక వర్ణలోపము ఒక్కటే గ్రామ్యత్వానికి కారణము కాదు. ‘చులకగా గ్రామ్యజనులు పలికేమాటలు’ మాత్రమే గ్రామ్యము లని చెప్పవలసి ఉంటుంది. వస్తాడా, తెస్తాడా, చూస్తాడా అనే రూపములు గ్రామ్యము లని అప్పకవి స్పష్టముగా వ్రాసినా, ఇప్పటి పెద్దలు ఈ రూపములు వాడుతున్నారు గనక గ్రామ్యములు కాకూడదు. కేతన మొదలైన లాక్షణికులు ఏర్పరచిన విధులకు తక్కిన కవులు బద్ధులు కానట్టే అప్పకవి చేసిన విధులకు లోకులందరూ బద్ధులు కాకపోతే, దోష మేమి? “అక్షర విలోపమై యుండునట్టి పలుకు గ్రామ్యముగ నొప్పునరె యపభ్రంశంబు ననగ బడును” అని అప్పకవి చెప్పినా, వగడము (ప్రవాళము), దొని (ధ్వని). అరనము (హర్షము), నిచ్చ (నిత్య), లచ్చి (లక్ష్మి) మొదలైన అపభ్రంశములు వేనవేలు పెద్దలు వాడడముచేత సాధువు లైనవికావా? అపభ్రంశ భాషే ప్రాకృతభాషలలో ఒకటి అయి, గ్రంథములే ఆ భాషలో వ్రాసిఉన్నప్పుడు, దానికి మరి దోష

మెక్కడిది? “నామ మవభ్రంశం బని సామాన్యముగాఁ దలంపఁ జన దది. భాషా భాషాశిశుశ్శాపితమై మెలఁగుటచే నుశబ్ద మగు నెల్లడలన్” అని అప్పకవే అన్నాడు సంస్కృతము వ్రాస్తూ ‘అచ్చి’ అని వ్రాస్తే, తప్పు; ప్రాకృతభాషలో వ్రాసినప్పుడు ‘అక్షి’ అనకూడదు. ‘అచ్చి’ అనే వ్రాయవలెను. అలాగునే పాత తెనుగున వ్రాసినప్పుడు మోవన్, తిగువన్, వైవన్; మోపించు, తివియించు, వైతించు; అనిన్ని కొత్త తెనుగున వ్రాసినప్పుడు మోయ, తీయ, వేయ; మోయించు; తీయించు, వేయించు; అనిన్ని వాడుకచేయడము ఎందుకు సాధువు కాదు? కేతన ప్రాచీనభాషకు చెప్పిన లక్షణము ప్రకారము నవీనభాష వ్రాయవలెనా? పాతవీ కొత్తవీ కలిపి వ్రాసేవారి భాష సంస్కృతములో ప్రాకృతము కలిపి వ్రాసినట్లు ఉండదా? నిజము చెప్పవలసిఉంటే, ఈ కలగలుపే అసాధువు కావలెను. ఏదాయిని పెద్దలు నోటను పలికే దయితే, పిన్నలు అదే విని నేర్చుకుంటారు గనక పాతపుస్తకాలలో ఏలాగున్నా, ఇప్పుటి పెద్దలు వాడేదే సాధువు. భాషాలక్షణము చెప్పినవారందరూ “ఫలాని దేశములో జనులు ఆడునదియే” ఫలానిభాష అని చెప్పినారు.

సలక్షణమైన కావ్యములలో “చెవులు, కనులు, బుగ్గలు, వండ్లు,....బొడ్డు, ముడ్డి, కాళ్ళు” అని ప్రయోగించకూడదనిన్ని, వాటికి బదులుగా “వీనులు, కనుదోయి, చెక్కులు, పలువరునలు...పొక్కిలి, పిఱుదు, అడుగులు” అని పూర్వపు పెద్దలు కావ్యములలో వాడుక చేసినారు. గనుక ఇప్పుడుకూడా కావ్యములు వ్రాసేవారు మొదట చెప్పినది వాడకూడదని అప్పకవి చెప్పినాడు. అయితే ‘ముడ్డి’ తప్ప తక్కినవి అన్నీ కవులు వాడుతూనే ఉన్నారు. “భూషణములు సెవులకు బుధతో షణములని భాగవతమం దున్నది. ఏకవచనము ప్రయోగించవలసినప్పుడు ‘వీను’ అని పనికిరాదు గదా. కండ్లు అనవలసినప్పుడల్లా ‘కనుదోయి’ అని ఎవరు వ్రాసినారు? “ఇంతలు గన్నులుండ” అని పెద్దన్న వ్రాయలేదా? భారతము ఆది పర్వము III-27 వ పద్యములో గిరికను వర్ణిస్తూ “కలికి క్రాల్గన్నుల తెలుపును ..” అని నన్నయయే వాడి ఉన్నాడు. “ఒక్కొక్క కన్నును జెలియును....” అని నభావర్యము I-143 వ పద్యములో ఉన్నది. విజ్ఞానేశ్వరీయము, ఆచార కాండము 52 వ పద్యములో ‘నయనముల్ శ్రోత్రముల్ బొడ్డును....” అని కేతన వాడినాడు. పోతన “ప్రియుడగు బొడ్డుతమ్మి తొలిబిడ్డడు” అని ద్వి. స్క. 240 వ పద్యములో అన్నాడు. శ్రీ వర్ణనలోనే అప్పకవి చెప్పిన నియమము

పాటించవలెను అనలేము. (అందులోనైనా యీ విధి అందరూ మన్నించలేదు తెండి). మీద చెప్పిన నిషిద్ధపదములలో 'కాళ్ళు' అనేమాట రణము వర్ణిస్తూ తిక్కన ప్రయోగించినాడు అని అప్పకవే చెప్పడము శ్రీ వర్ణనతో సంబంధించినది కాదే. నిషేధము ఉన్నా. తిక్కన ప్రయోగమును బట్టి 'కాళ్ళు' సాధు వై నదికదా? అట్లే తక్కినవన్నీ. ఇట్టి నియమాలు కావ్యాలలోనే చెల్లకపోతే, చిన్నపిల్లలు వ్రాసే కథలలో పాటించడము ?

పెద్దలు నోటబలికేది ప్రమాణము కాదు, పాత వ్యాకులాలే ప్రమాణమంటే ఆ వ్యాకరణాలన్నీ చదవగలరు ? వాటిలో ఒకటి గాని, అన్నీ కలిపి గాని, దాష అంతా బోధపర్చు గదా ? కొన్ని సంస్కృతములో వ్రాసినవి సంస్కృతము వ్రాస్తేగాని తెలియవు. తెలుగులో వ్రాసినవైనా మంత్రాలులాగు ఉంటవి: చదవడాని కైనా సాధ్యము కాదు; అర్థము మాట అటుండనీయండి. ఒకదానిలో సాధువు కాదన్నది యింకొకదానిలో సాధు వని ఉంటుంది. ఒకరిమతము ఒకరిది కాదు. ప్రథమాచార్యుడు ఒప్పుకొన్నది ద్వితీయాచార్యుడు ఒప్పుకోడు. సూత్రాలలో చెప్పినది కారికలలో ఖండిస్తారు. ఆంధ్రకొముది చదువుకొని సాధువు అనేవాటిని ఆంధ్ర శబ్దంతాపఃటి చదువుకొని అసాధువు అనవలెను. అహోబలపండితీయము చదువు కొని ఉన్నమతి పోగొట్టుకోవలెను. మరయ కేతన బొంకినా దని కూచిమంచి తిమ్మన అన్నాడు. చరిగొండల నృసింహులు 'వెల్లి' అంటే ఆగసాల రుద్రప్ప 'మొల్క' అన్నాడు; అని, ఈ ఇద్దరు అన్నదీ తప్పే అని కాకునూరి అప్పకవి అంటే, అప్పకవి వ్రాసినది తప్పు అని సుంకరి రంగన్న వ్రాసినాడు. బాలవ్యాకరణములో లోపాలు కొన్ని ప్రాథవ్యాకరణములో చేర్చినారు. ఇంకా 'కవి సంశయ విచ్ఛేదా లట' 'స్వరలక్షణసారా లట' ఎన్నో ఉన్నవి, లక్షోపలక్షలట ! అప్పకవి అన్నాడు. 'కం. ఒకదానికంటె మటివే, టొకటి విశేషంబు (జెప్పుచుండు కతమునన్. నకల గ్రంథములను జదువక దెలియునె లక్షణ ప్రపంచంబెల్లన్."

ఇవన్నీ ఉన్నా, 'నిరంకుశాః కవయః' అని కవులు వారి చి త్రము వచ్చినట్లూ, వర్ణతోపాలు, వర్ణగమాలు' ఆదేశాలు, అపభ్రంశాలు, పద్యాలలో గణాలు. ప్రాసలు. యతులు, యమకాలు, ఉదరడానికోసము, ఏవిషడితే అది మార్చి వ్రాసినారు. వాటి అన్నిటికీ సూత్రాలు చేసి, అయినదీ కానిదీ ముడిపెట్టి సమరస చేయడానికి ప్రయత్నించి అయినది కానిది అనీ, కానిది అయినది అనీ, లాక్షణికులు లక్షణాలు చేసినారు. ఓ భగవంతుడా ! ఏమిగతి ? పుట్టినది మొదలు చచ్చినదాకా నాలుక ఊరు

కోదే ! ఏదో వాగుతూనే వుంటుందే ఈ పుస్తకాలు అన్నీ చదువుకోనిదీ మాటాడ కూడదా ? ఒకరికి ఒక చిన్న ఉత్తరము వ్రాసి వచ్చినమాటలతో మనస్సులో ఉన్న అభిప్రాయము చెప్పుకోకూడదా ? ఎవరికైనా ఏదైనా ఒక చిత్రమైన సంగతి తెలిస్తే, ఆంధ్రపత్రికకు వ్రాసి వలుగురికి వెల్లడి చేయగూడదా ? అయ్యో ! కర్మమా ! దేవు డిచ్చిన నాలుక పెద్దలు అందరూ ఆడించినట్టే నేనూ ఆడిస్తూవుంటే తప్పు అంటారేమిటి ? పెద్దలందరూ ఒక్కలాటి అన్నమే తింటూ శాస్త్రంలో చెప్పినట్లు అడవిలో అకృష్ట పద్యాలు ఏరితెస్తేగాని అర్హమైన ఆహారం కాదంటే ! ఎక్కడికిపోయి లేకియేరి తెచ్చుకోగలరు అందరున్ను ? పండితులకు మరి వేరే పని ఉండదుగనక....వ్యాకరణాలు చదువుకోని ఇంకొక జన్మలోనయినా సలక్షణముగా మాటాడడము వ్రాయడము నేర్చుకోగలరేమో గాని, పదహారో ఏడువచ్చినది మొదలు ఏదో కాయకష్టపడి పొట్టకూడు తెచ్చుకొంటే గాని జరుగుబాటు లేనివాళ్ళు ఏలాగు నేర్చుకోగలరు ? సలక్షణభాషలో పండితులు పద్యాలు వ్రాసికొని పురుషార్థాలు సాధించుకొంటూ, పామరులలో పాటు తామున్నూ లోకవ్యవహారము కోసము వ్యావహారిక భాషే వ్రాతలలో కూడా వాడుకోడము పూర్వకాలమునుంచీ ఆచారముగా ఉన్నట్లు చాలా నిదర్శనములున్నవి.

మేల్చు భాష అయినా, అప్పకవి చెప్పినట్లు విడువకూడదు; అదే దేశభాష అయినప్పుడు విడిస్తే, వ్యవహారహాని కలుగుతుంది; పూర్వులు ఎవరూ విడిచిపెట్ట లేదు. లోకవ్యవహారము అంతా దేశభాషలోనే జరుపుతూ వచ్చినారు. శిలాశాసనములలోనూ, తామ్రశాసనములలోను, ఆచంద్రతార్కముగా చెల్లవలె నని ఉద్దేశించి చేసిన ధర్మకార్యాలూ, దేవాలయ ప్రతిష్ఠలూ, మొదలైనవి వర్ణించి, దేశభాషలో పెద్దలు నిత్యమూ నోటను వాడుకునే మాటలతో వ్రాసి చెక్కినారు; అవి కొన్ని ఇప్పటికీన్నీ ఉన్నవి. నెల్లూరు జిల్లాలో దొరకిన శాసనములు అచ్చువేసిన పుస్తకములు మూడు ఉన్నవి. అవి ఒక్కమారు పేజీలు తిరగవేస్తూ చూచినా, ఇప్పటి బడులలో పిల్లలు వ్రాస్తే తప్పు అని పండితులు దిద్దుతూ, ఆ తప్పులే పిల్లలులాగున తామూ నోటను—పలుకుతూ ఉంటే “గ్రామ్యాలు” పూర్వకాలములో మహారాజాధిరాజులు మహాదానాలు చేసి దేవాలయ స్తంభాలమీద శాస్త్రతంగా వెల్లడికాగలందులకు చెక్కించిన శాసనాలలోనే ఎన్ని ఉన్నవో తెలుస్తుంది. మొట్టమొదట సింహళ దేవాలయము మీద ఉన్న కృష్ణదేవరాయల శాసనమున్ను నెల్లూరు శాసనములలో రెండు శాసనములలోనుంచి కొన్ని వాక్యాలు ఎత్తివ్రాసి

చూపించి, తర్వాత, పరిశీలించవలెనని ఉద్దేశం కలవారికి సాయంగాను, పుస్తకములలో పుటసంఖ్య, శాసనము ప్రకటించిన తారీఖు ఉదాహరిస్తూ, ఆ శాసనములో కనబడే వ్యావహారికభాషాపదములవట్టికటకటి ఈ దిగువన చేర్చినాను; చిత్త గించండి :

సింహాచలముం దున్న దేవాలయము మీది శాసనములనుండి :

శ్రీమన్మహారాజాధిరాజ రాజవరమేశ్వర మూరురాయరగండ యవన రాజ్యస్థాపనాచార్య శ్రీ వీరప్రతాప కృష్ణదేవమహారాయలు విజయనగరాన సింహా సనారూఢుడై పూర్వదిగ్విజయయాత్రకు విచ్చేసి, ఉద్దగిరి కొండవీటి కొండపల్లి రాజమహేంద్రవరం మొదలైన దుర్గాలు సాధించి సింహాద్రికి విచ్చేసి స్వస్తి విజయాభ్యుదయ శాలివాహన శక వర్షంబులు ౧౪౩౮ అను నేంటి ధాతు సం. ౮ చైత్ర ౮ ౧౨ వారాన శ్రీ సింహాద్రినాథుని దర్శించి తమ తల్లి నాగాదేవమ్మగారి కిన్ని తమ తండ్రి నరసారాయనింగారికిన్ని పుణ్యముగాను, దేవునికి సమర్పించిన కంఠమాల ౧ కి ముత్యాలు ౯౧ వజ్రమాణిక్యాల కడియాల జోడు ౧॥ శంఖ చక్రాల పతగం ౧ పైడిపళ్ళెం ౧ తుంకాలుగ ౪౪౭౦౦ కానికమాడలు ౨౦౦౦ తమ దేవులు చిన్నాదేవమ్మగారిచేత సమర్పించిన పతగం ౧ వరహాలుగ ౫౦౦ తిరుమలదేవమ్మగారి చేత సమర్పించిన పతగం ౧ వరకోలుగ ౫ యంతమట్టుగ సమర్పించిన ధర్మశాసనం॥

నెల్లూరుజిల్లా శిలాతామ్రశాసనములు అనే పుస్తకమునుండి :

పేజీలు 436-437 : స్వస్తిశ్రీ । శా । వా , ౧౭౧౩ విరోధికృతునామ సంవత్సర జ్యేష్ఠ శుద్ధ ౧౫ లు కలిగిరి వెంకటాచలంగారు ముత్యాలపాటి పొలంలో కాశీరామేశ్వరపు భాషలో కోనేరు తొవ్వింది వూరిలో సత్రం కట్టింది ధర్మంనడి పిస్తూ వచ్చినారు. తదనంతరం వారి రెండో సహోదరుడయిన కలిగిరి రామయ్య గారు అదేప్రకారం ధర్మం జరిగిస్తు వచ్చిన తర్వాత మూడో సహోదరుడయ్యి కలి గిరి శేషయ్యగారున్న ఆ ధర్మం పరిపాలన చేస్తూ వచ్చి ఆయన దినములలో నున్నవార్కి పిమ్మట నున్న సదరహి వెంకటాచలయ్యగారి మనుమడైన కలిగిరి సుందరయ్య కొన్ని దినములు సదరు ప్రకారం ధర్మం నడిపిస్తూ వచ్చి దుర్ముఖి సంవత్సర మాఘ శుద్ధ ౫ లో ధర్మసత్రం పెంకుటిల్లు కట్టింది శార్వరి సం॥ ఆషాఢ ౮ ౨ గురువారం శ్రీ॥మం॥ గృహప్రవేశం అయ్యింది.

పేజీలు 497, 499, 500 : స్వస్తిశ్రీ శక వర్షంబులు ౧౭౫౨ అగు నేంటి సాధారణ సంవత్సర ఫాల్గుణ శుద్ధ ౧౧ గునాండు....చుండి పట్నమందును.... కొంమన సోమయాజులు చేసిన ధర్మాలు కందునూరను ఉత్తరానను చెఱువు పెన కను తా కట్నమును ఇ న్ని వనమున్ను ఆ ఉత్తరపుం గొమ్మనం గట్టించిన కొలను చుండి తూర్పునను కట్టించిన చెఱువున్నును ఇన్ని అక్కడం బెట్టిన అశ్వ ధాలున్ను చుండిప్రోల నముద్రము చెఱువు ఉత్తరపుం గొమ్మును విశ్వేశ్వరలింగ ప్రతిష్ఠాను ఆగుడిన్ని కొమ్మన సోమయాజులు తమ పుత్రుండు హరిహరనాథుని కిసీ బుణ్యముగాను చుండిలో ఉత్తరపుం వంక దారలోను త్రవ్వించిన మందిసీకు బావి ఆ సోమయాజుల పుత్రుండు రామచంద్రుండు చేయించినవి చుండిని మాకనమ్మ గుడిశిఖరము ఆ ఊరం గొండ ఉతరానను కట్టించిన చెఱువున్ను ఆ అశ్వతాలున్ను ఆయన తమ్ముండు నారపరాజుంగారు వెట్టించిన (బి) చుండికోట! ఆకోట పడుమ టకు పాలన అవికొండాను మ న్యముకొండాను కట్టించిన చెఱువున్ను ఆను ఇన్ని ఆవనమున్ను॥

నిజమయిన సంప్రదాయము

—గిడుగు వేంకటరామమూర్తి*

* త్రిలింగ (మాసపత్రిక), సం. 1, సం. 7, జూలై 1914.

పద్య రచన

పదేశములోనైనా పద్యరచనకు పూర్వము పాటలు పుట్టి ఉన్నట్లు కనబడుతున్నది. సవర మొదలైన అనాగరిక భాషలలో పాటలే కాని పద్యరచన ఇంకా పుట్టలేదు. పాట పాడుటకే ఉద్దేశించినది గనుక, దానికి రాగము, తాళము ముఖ్యమైన లక్షణములు. పద్యమునకు ప్రధానమైనది నడక. ఏదైనా ఒక రాగవరుసలో పద్యమైనా పాడవచ్చును గద్య అయినా పాడవచ్చును; అంతమాత్రాన పాటకు అవసరమైన రాగము పద్యమునకున్న అవసరమైన దని చెప్పటకు వీలులేదు. పాటకు కావలసిన తాళమునకున్న పద్యమునకు కావలసిన నడకకున్న సంబంధమున్నది. ఈ రెండింటికి వ్యత్యాస మేమంటే, పాటపాడినప్పుడు తాళము సువ్యక్తంగా ఉంటుంది. పద్యము చదివినప్పుడు ఆ తాళలక్షణము గుప్తముగా ఉంటుంది. ఉత్సాహ, సుగంధి, తోటకము, భుజంగప్రయాతము, మత్తకోకిల, తరళ, రగడలు మొదలైనవి చదివినప్పుడు పాటలలో ఉండే తాళము వీటిలో కూడా ఎట్లు ఉంటుందో స్పష్టముగా కనబడుతుంది. ఉత్పలమాల, చంపకమాల మొదలైన వృత్తాలలో పాటలకు కావలసిన 'తాళము' గుప్తముగా ఉండడము చేతను, వీటిలో 'లయ' అంటూ ఒకటి ఉన్నదా అనే సంశయం కలుగుతుంది. గాని, విమర్శించి చూస్తే లయ ఉన్నట్లు స్పష్టమవుతుంది. ఉత్పలమాల, చంపకమాల చరణాలలో ఏదైనా ఒకటి విభజించి చూస్తే అది చతురస్రగతి, త్రిశ్రజాతి, త్రిపుటతాళమునకు సరిగా నడుచు ననుటకు సందేహములేదు :

త్రిశ్రజాతి లఘువు

దెబ్బకసి

దెబ్బకసి

విందులు సేయుచు మెలగు । వేకువగోమల । గంధవాహముల్

ఈ విధముగానే, నడక చక్కగా ఉన్న ప్రతి పద్యము గురించీ సంగీత విషయములో చెప్పిన తాళములలో ఏదో ఒకదానికి సంబంధించిన నడక పద్యములో ఉన్న దని నిరూపించవచ్చును. అయితే శందశ్వాస్త్రములో పద్యచరణమునకు చేసే గణవిభజనము. దాని నడకను బట్టి లేకపోవడము చేత, లక్షణము చూచుకొని పద్యములు పద్యమునకు ప్రధానమైన నడక చెడగొట్టి, అవలక్షణమైన పద్యాలు రచిస్తున్నారు.

“ఒంటెకును సుందరత, గేదె కొడలి శుభ్ర
త, మునిఁడికిఁ దీపి, కపికిఁ జిత్తస్థిరత, వె
లుతురునకు బర్వు, కవికిఁ గలుములు, కులడి
కును గృతజ్ఞత యాకాశకుసుమ మటులె.”

—ప్రచండచా. పు. 41

ఇది తేటగీతీ పద్యముట ! దీని నడక ముళ్ళపాదలు దాటుతూ పోయే సొట్టవాని నడక వలె ఉన్నది.

పద్యములనడక, లక్షణములలో నిరూపించకపోయినా, లాక్షణికులు తాము లక్ష్యములుగా చూపించిన పద్యాలలో నైనా ఆదర్శముగా కనబరచి ఉంటే, బాల కవులకు అప్పకవి మొదలైన లక్షణగ్రంథములు సహాయముగా ఉండును. కాని ఈ గ్రంథములలో పద్యములనడక చూపించవలె నన్న ఉద్దేశమే కనబడలేదు. వృషభగతిరగడ గురించి లక్షణం చెప్పుతూ లక్ష్యముగా ఇచ్చిన పద్యం చూడండి :

ఇరువది యెనిమిదిలఘువులు పది

యేనిట విశ్రాంతియు గూర్చిన

నిరవగు వృషభగతి పద్మాధిప

యిది విసు మాదరమున ముదమున.

దీనినిబట్టి ఈ రగడ యెట్లు నడచునో చెప్పుటకు చీలులేదు గదా. వసుచరిత్రలో ఈ రగడ ఎంత శ్రావ్యముగ నడుస్తున్నదో చూడండి :

“బాల బాల రసాల మీది పిక

పాళి పాలిట యమరసాలము.”

ఈ రగడే అప్పకవి చెప్పిన లక్షణము చెడగొట్టకుండానే, ఎన్ని విధములను ఇంపుగా నడిపించవచ్చునో చూడండి :

1. చెవిని బడినది చెలియవలుకని చిలుక పలుకుల కులుకు పడియెను.
2. చిలుక పలుకులు వినబడగా చెలిపలుకని భ్రమ పడెను గదా.
3. చిలుకల్ పలుకన్ వినినంతన్ చెలిపలుకనియే భ్రమ నొందెన్.
4. ఒక చిలుకపలుకు విని తలచెన్ ఒప్పుగా చెలిపలుకె యనుచున్.
5. చిలుకపలుకు విన్నయంతనే చెలియ పలికె ననుచు తలచితిన్.

వీటిలో ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క విధముగా నడుస్తున్నది గనుక అన్నీ వ్యవభగతి భగదలే అనుటవల్ల ప్రయోజనము లేదు.

“పెక్కులగు గుఱ్ఱములు జొక్కపు రథంబులును

నెక్కువగునేనుగలు గ్రీక్కిరిసి రాగా”

ఈ లయగ్రాహి చరణము అప్పకవి మొదలైన లాక్షణికులు చెప్పినట్లు గణ విభజనము చేసి, ఇందులో భజనన భజనన భయ గణములు గలవని చెప్పినయెడల, అది పద్యముయొక్క సడకను తెలియజేసే గణవిభజనము కానేరదు. ఏడు ‘భల’ ములున్న తుదినొక్క ‘గగ’ చున్న గలవని గణవిభజనము చేసినయెడల, అది పద్యలక్షణమును నిరూపించ గలదు.

మూడేసి అక్షరములు ఒక్కొక్క గణముగా చేసి, అట్టి గణములు ఏవేని గలవో చెప్పటవల్ల సరియైన లక్షణము ఏర్పడదు. ఈ మూడక్షరముల గణములతో ఏర్పడిన లక్షణసంప్రదాయము నిరర్థకము.

ఉత్సాహము, ద్విపద, తరువోజ, సీసము, గీతాలు. అక్కరలు మొదలయిన జాత్యుపజాతులకు చెప్పిన సూర్యగణములు, ఇంద్రగణములు మూడక్షరముల గణములకంటె పద్యలక్షణము నిరూపించుటకు ఎక్కువగా ఉపచరించగలవు గాని, ఇందులో ఇంద్రగణములు అన్నీ ఒక్కరీతిగా నడచేవి కావు. వీటిలో మూడు — భ. ర. త గణములు మూడక్షరముల గణములు; మూడు — నల, నగ, నల గణములు నాలుగక్షరముల గణములు. మూడక్షరముల గణములలోని భగణమున్ను, నాలుగక్షరముల గణముల గణములలోని నలమున్ను నాలుగు మాత్రల గణములు; మూడక్షరముల గణములలోని రగణ తగణములున్ను, నాలుగక్షరముల గణములలోని నగ, నలములున్ను, అయిదుమాత్రల గణములు.

పైని పేర్కొన్న జాత్యుపజాతులలో నాలుగుమాత్రల గణములయినా సరే, అయిదుమాత్రల గణములైనా సరే. ఈ ఆరు ఇంద్రగణములున్న కవులు యధేష్టముగా వాడి ఉన్నందున, ఆ గణములలో గల మాత్ర బేదమును లాక్షణికులు పాటించలేదు; గాని నాలుగు మాత్రల ఇంద్రగణములతో చెప్పిన సీసపద్యమునకున్న అయిదుమాత్రల ఇంద్రగణములతో చెప్పిన సీసపద్యమునకున్న ఎంత వ్యత్యాసము కనబడుతున్నదో చూడండి :

1. మందార మకరంద మాధుర్యమును గ్రోలు

మధుపంబు వోవునే మదనములకు

2. మల్లియవీరులను మధువును గ్రోలేడు

మధుపము పోవునె మదనములకు.

ఇంత వ్యత్యాస మున్నది గనుకనే, కన్నడ భండస్సులో సీనపాదమునకు కావలసిన మొదటి ఆరుగణములున్న 'పురుహూతగణము లై'—అనగా అయిదుమాత్రల గణములై ఉండవలె నన్న నియమ మున్నది. అంతేకాదు. మాత్రలసంఖ్య బట్టి గణముల విభాగము కన్నడలాక్షణికులు చేసుకొన్నారు.

మూడుమాత్రల గణములు రెండు : నగణ (III), హగణ (U) ములు.

నాలుగుమాత్రల గణములు నాలుగు ; నలము (IIII), భగణము (U||), సగణము (IIIU), గగణము (UU)

అయిదుమాత్రల గణములు ఆరు : నలలము (IIII), భలము (U|||), తగణము (UU|), నలము (IIU|), రగణము (UUU), నగము (IIIU)

వీటిలో మూడుమాత్రల గణములందు లగము (IU) గాని, నాలుగు మాత్రల గణములలో జగణము (IU|) గాని; అయిదుమాత్రల గణములలో యగణము (IUU) గాని; జగణలఘువు (IU||) గాని చేరలేదు. తెలుగులాక్షణికులు చెప్పిన సూర్యేంద్రగణములలో నున్న వీటిని విడిచిపెట్టినారు. ఎందుచేతనంటే వీటి నడక విలోలముగా మృదంగవాద్యములో 'ఎదురుదెబ్బ' వలె ఉంటుంది. అయితే, ఈ గణాలకు ప్రయోజనము లేకపోలేదు.

1. సుకాంతి : “ఇదేయసిఁ, మదాన్వితుఁ, సుకాంతునిఁ వధించెదఁ.”

2. పంచదామరము; “పరాత్పరుఁ రమాపతిఁ భజించెదఁ మనంబునఁ.”

3. జలోద్ధతగతి; “నరోజనయనా జలోద్ధతగతిఁ.”

4. భుజంగప్రయాతము: “స్మరింతుఁ నుతింతుఁ సదానిన్ భజింతుఁ.”

కొన్ని పద్యాలలో ఈ అనులోమ విలోమ గతులుగల గణాలు కలిపిన, నడక చెడదు; ఇంపుగానే ఉంటుంది.

1. వీనులలర వినంబడుఁ.

2. నారదాది మౌనివరుల్.

3. రామరామ హరేరామ రామరామ హరేహరే.

4. విరులసరములను విరిబోడులపై.

5. మరింత గట్టిగ మన్నులు దేసెను.

అయితే ద్విపద, తేటగీతి, అటవెలది, సీసము, అక్కరలు మొదలయిన పద్యాలలో— అనగా సూర్యోదగణములు గల పద్యాలలో— ఈ విలోమగతి గుణములు అనులోమగతి గుణములలో అత్తికిండపు గనుక వీటికి ఆ పద్యాలలో ప్రవేశము లేదు.

పైన చెప్పినరీతిగా పద్యలక్షణము నడకనుబట్టి గణము లేర్పరచి చెప్పినదే అయినా, మరియొక విషయము గుర్తించి జ్ఞప్తియందుంచుకొంటేనే అప్పు బాలకవులు మంచి నడక గల పద్యాలు రచించలేరు. గణములు లక్షణంలో చెప్పినట్లే ఉన్నా పదముల కూర్పు గణములకు అత్తి ఉండని యెడల నవ్యము నడక చెడిపోతుంది. ఏలాగంటే,

“కర మొప్పుఁ బంచలఘు గణవత్సవ్యముచే

విరమంబు రెంటిపై ద్విరదగతి సేపిచే”

అని ద్విరదగతి రగడకు చెప్పిన లక్షణము దాని నడకను సూచిస్తూ చెప్పిన లక్షణమే. అయినా, మరియొక విషయము చెప్పకపోవుటచేత ఈ లక్షణము మీరకుండానే పద్యము నడక చెడగొట్టి రచించుటకు అవకాశమున్నది.

1. “రామచంద్రుని గొలుతుఁ రమానాథు గొల్తును”

2. “రాముని గొలెచెదను మురహరుని గొలిచెద నని”

వీటిలో నడక ఎందుకు చెడిన దంటే, విలోమగతి గల గణములు ఈ రగడకు పనికిరావు. అయిదేసి గణముల మాత్రలు నాలుగు ప్రతిపంక్తికి ఉండవలెను గదా. మొదటి చరణము గణవిభజనము చేసి చూడగా, ‘రమానా’ అనే యగణము, ‘ఘగొల్తును’ అనే జగణలఘువు ఉత్తరార్థమందున్నవి. ఇవి విలోమ గతి గల గణములు. పూర్వార్థమందు ‘రామచం’ అనే రగణము, ‘ద్రుగొల్తుఁ’ అనే నగణ గురువు అనులోమగణములుగానే ఉన్నా, ఇందులో రెండవది ‘ద్రుఁగొలుతుఁ’ నడకలో ‘ద్రుగొల్తును’ అనే జగణలఘువువలెనే నడచి విలోమగతి గణ మవుతున్నది. విలోమ గణములలో, మొదటి మాత్ర ఉచ్చారణలో ‘ఊత’ (బలము) లేనిది. అనగా ఇంగ్లీషు భాషలో చెప్పినట్లు Accent లేనిది అవుతున్నది. (Accent అనే మాటకు సరియైన తెలుగుమాట దొరకనందున ‘ఊత’ అని

వాడుతున్నాము.) మాటలలో చిట్టచివర నున్న లఘువు ఊత లేనిది; మొట్టమొదట నున్నలఘువు—రానివెంటనే గురువర్ణము రాకున్న యెడల ఊతగలదిగా ఉంటుంది.

పైని చెప్పిన విలోమగతి గణములలో ఈ ఊత ఎట్లున్నదో చూడండి. ఊత గల వర్ణములపైని నిలువుగీతపెట్టి ఈ దిగువ చూపిస్తున్నాము ;

రామచంద్రుఁగొలుతుఁ రమానాథుఁగొల్తును

ఈ విధముగానే ఊతగల వర్ణములు, ఊతలేని వర్ణములు (ఏగుర్తు లేనివి), రెండవ చరణములో ఎట్లున్నవో చూడండి :

రాముని గొలిచెదను మురహరుని గొలిచెద నని

ఊత ఉండవలసిన చోట లేకపోవుచితను, ఉండరానిచోట ఉండుటచేతను, పాదము నడక చెడింది,

చక్కగా నడిచే చరణములందు ఊత ఎక్కడెక్కడ ఉంటుందో చూడండి ;

1. చదువ ధనమొదవునని మదిఁ దలచి చదువుకొని

2. మృగమదము తిలకమును నగుమొగము చెలువమును

3. దశరథకుమారునకు దనుజసంహారునకు

ప్రతి గణములోను మొదటి లఘువు ఊత గలదిగాను కడపటి లఘువు ఊత లేనిది గాను ఉండవలెను. రెండవ లఘువుపై ఊత ఉండకూడదు. మొదటి రెండు లఘువులకు మారుగా గురువర్ణ మున్నప్పుడు రెండవ లఘువు కనబడదు.

ఉ. పలుకుదురు పల్కుదురు

మూడవ లఘువుపై ఊత ఉండవచ్చును. లేకపోవచ్చును. మూడవ లఘువుపైని ఊత ఉన్నప్పుడు నాలుగవ లఘువుపైని ఊత ఉండదు; నాలుగవ లఘువుపైని ఊత ఉన్నప్పుడు మూడవ లఘువుపైని ఊత ఉండదు.

ఉ. మదిఁ దలచి చదువుకొని.

ప్రతి గణములోను ప్రధానమైన ఊత ఒకటి ఉండి తీరవలెను. మరి ఒక ఊతకూడా అప్రధాన మైనది ఉండవచ్చును. ప్రధానమైన ఊత మొదటి లఘువుపై నున్నప్పుడు అప్రధానమైన ఊత మూడవలఘువుపైని కాని, నాలుగవ లఘువుపైని గాని ఉండవచ్చును,

|| | || | ||
మృగమదము తిలకమును నగుమొగము చెలువమును

(రెండు నిలువుగీతలు ప్రధానమైన ఊతను, ఒక్కగీత అప్రధానమైన గీతను సూచించును.)

మొదటి లఘువు ప్రధానమైన ఊత కలది కానప్పుడు, ప్రధానమైన ఊత మూడవలఘువుపై నుండవలసినదే కాని నాలుగవ లఘువుపై నుండరాదు; ఉంటే నడక చెడుతుంది చూడండి :

|| | || || || ||
మందారములను గు మకరందములను గొను

మూడవ లఘువుపైని ప్రధానమైన ఊత ఉంటే, నడక చక్కగా ఉంటుంది. చూడండి :

|| | || || || ||
మందారముల నిలచి మకరందముల గుడిచి

“తిలకమును” “ముల నిలిచి”, “ములను గల”

మొదలయిన గణములలో ఛందస్సు నియమము కోసము కావలసిన యెడల— అప్రధానమైన ఊత నిలిపి

“తిలకమును”, “ముల నిలిచి”, “ములను గల” అని చదువవచ్చును.

ఈ విధముగా పద్యముల నడకను బట్టి ఏర్పడిన గణములలో ఊత పాటిం చకపోయిన యెడల పద్యములనడక చెడిపోవును. మూడక్షరము లొక గణమన్న సంప్రదాయము స్థిరముగా నాటుకొని ఉండడం వల్ల పద్య చరణమునకు నడకను బట్టి గణవిభజనము చేయవలె నన్న ఉద్దేశమే పుట్టడము లేదు.

పద్యముల నడకను బట్టి ఏర్పడ గల గణము లేవో, ఏయే గణములు ఎట్టి నడకను సాగించునో, ఆ గణములలో ఊత ఎట్లుండవలెనో గుర్తించిన యెడల

భండశాస్త్రములలో పేర్కొన్న పద్యములే కాక ఇంపుగా నడచే పద్యజాతులు ఎవరి కిష్టమయినట్లు వారు కాత్తకొత్తవి కల్పించి రచించుకొగలరు.

సుమారు నలభై సంవత్సరముల క్రిందట కొక్కొండ వెంకటరత్నము వంతులుగారు “వెండి”. “బంగారము” మొదలయిన పద్యములు చెప్పినారు. వాటిలో నడక చక్కగా ఉన్న దని చెప్పలేము; గాని పైని సూచించినట్లు ‘ఒంటె కును సుందరతవంటి పద్యములలో కుంటుపడిన నడకకంటె మేలుగానే ఉన్నదని చెప్పవచ్చును. వారి నెవ్వరూ అనుకరించలేదు. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము వంతులుగారు పూర్వసంప్రదాయమును మీరి ఎత్తుగీతి లేని సీసపద్యములు రచించి నారు గాని వారిని నా ఎవ్వరూ అనుకరించలేదు.

గురుజాడ అప్పారావు వంతులుగారు రచించిన ముత్యాల సరములు చూచి- మొదట కొందరు పరిహసించినా- ఇప్పుడనేకులు వారిని అనుకరించి రచిస్తున్నారు. అయితే, అది వారు ప్రొత్తగా కల్పించినది కాదు. “అమ్మా ! గుమ్మడేడే” అనే పాట చాలా కాలమై దేశములో వ్యాప్తి చెంది ఉన్నది. అందులోని చరణాలు ముత్యాలసరముల వరుసనే నడచును.

గుమ్మడేడే గోపిదేవీ !

గుమ్మడేడే కన్నతల్లీ !

గుమ్మడిని బొడజూపగదవే, అమ్మగోపమ్మా !

మేలుకొలుపు పాటలలో కూడా ఈ వరుసను నడిచే పాటలున్నవి :

కమలసంభవు డాదిగా గల

అమరు లొచ్చిరి మిమ్ము గొలువగ

కామహితశరతేజ గౌరీ

రమణ మేల్కొనవే.

ఈ మూడుచరణాలపద్యమువంటిది మరియొకటి కలిపిన పద్యమునకు కన్నడ భండస్సులో ‘భామినీషట్పది’ అని పేరు.

పైని ఉదాహరించిన పద్యములలోని గణములు మాత్రాగణములు. మూడు మాత్రలగణములతో నాలుగుమాత్రల గణము చేర్చగా ఏర్పడ్డ ఏడుమాత్రల గణములు మొదటి చరణములో రెండు, రెండవ చరణములో రెండు, మూడవ చరణములో మూడున్ను పైని ఒక్క గురువున్ను ఉన్నవి.

3 + 4, 3 + 4

3 + 4, 3 + 4

3 + 4, 3 + 4, 3 + 4, + 2

అప్పారావు పంతులుగారు రచించిన పద్యాలలో కొన్ని సరిగా ఇటువంటివే. (మా. అవణరాజుకల.)

నిండుకొలుపున అవణు డను రా

జుండె జాలికు దొకడు దరి జని

దండినృప ! ఒక దండిగారడి కలదు కను మనియె.

మరికొన్నింటిలో మూడవపాదములోని రెండవభాగము మరికొంచెము పెద్దదై నాలుగవ చరణముగా సాగినది :

వింటి మీ పోకిళ్ళు వింటిని

కంట నిద్దుర కానకుంటిని

చిన్నమనసును చిన్నబుచ్చుట

ఎన్నికని యోచించిరో !

ఇందులో మూడవచరణము, నాల్గవ చరణము కలిసి మత్తకోకిల చరణము వలె నడుచును.

మరికొన్నింటిలో ఈ నాల్గవచరణము తక్కిన మూడు చరణములవలెనే ఏడుమాత్రల గణములు రెండు గలదిగా ఉన్నది :

వెలుగునీటను గ్రుండె చుక్కలు

చదల చీకటి కదల జారెను

ఎక్కడనో ఒక చెట్టుమాటున

ఒక్క కోకిల పలుకసాగెను

ఇది వృషభగతిరగడ అవుతున్నది.

పైని సూచించిన పద్యజాతులు అప్పారావుగారు కొత్తగా పుట్టించినవి కాక పోయినా వీటిలో ఖండాకావ్యములు ఇంపుగా రచించి వీటిని ప్రచారములోనికి తీసుకొని వచ్చినవారిలో వీరే మొదటివా రయినారు. క్రొత్త దెంత మంచిదయినా సరే

అనుసరించడానికి ఇష్టపడినివారు ఎక్కువగా గల సంఘములో అప్పారాపు పంతులు గారు ధైర్యముతో తమ ముత్యాలనరములను ప్రదర్శించి అనేకుల మెప్పు పొందుట గొప్పగా చెప్పవచ్చును.

ఈ విధముగానే లాక్షణికులు ఇదివరకు చెప్పక విడిచిన కొత్త జాతిపద్యమును చక్కని నడకలను సాగిస్తూ రచించుటకు అవకాశ మున్నది. భావోద్రేకములకు అనుగుణముగా నడక మార్పుతూ పద్యములు రచించుటకు కూడా అవకాశమున్నది.

యతిప్రాస నియమములు :

తెలుగు పద్యాలకు లాక్షణికులు విధించిన స్వర వ్యంజన మైత్రి వళి నియమములు, ప్రాసనియమములు పద్యలక్షణమును పోషించుటకు అవసరములైన నియమములు కావు. వీరు చెప్పిన యతిప్రాసలు కేవలము శబ్దాలంకారముల వంటివి. ఇష్టమున్నవారు పాటించవచ్చును. ఇష్టము లేనివారు విడిచిపెట్టవచ్చును, “ఇవి శబ్దస్వరూపము నిర్ణయించుట కత్యంతోపయోగకరము” లని మ. జయంతి రామయ్య పంతులువారు కవిజనాశ్రయ పీఠికలో వ్రాసినారు. ఈ నియమములు లేకపోయినా, సంస్కృతభాషా శబ్దస్వరూపము వేదముల కాలమునుండి నేటివరకును ఎక్కువ చక్కగా నిర్ణయించవచ్చును గదా. అంటే అందుకు ఇతర సాధనములున్న వని వారు చెప్పవచ్చును. సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువులున్ను, అచ్చు మొదలయిన ఇతరసాధనములున్ను వస్తున్నవి గనుక, వడి ప్రాసముల సాయము మరి కావలసి ఉండ దని సమాధానము చెప్పిన యెడల వా రేమందురో !

“ఆంధ్రవాఙ్మయాభివృద్ధి కీ నియమములు బాధకములుగా ఉండిఉండక పోయిన” వని రామయ్యపంతులవారి అభిప్రాయము. గానీ, నన్నయ, తిక్కన మొదలయిన మహాకవులు సయితము వడి ప్రాసములకోసము పొల్లుమాటలు వాడుక చేసినట్లు వందలకొలది ఉదాహరణములు చూపించవచ్చును.

వడి స్థలము

సంస్కృత శ్లోకములకు విశ్రాంతి (అనగా పదము తెగిపోవుట) ప్రధానమైనది. ఇది శ్లోకముల నడకకు కొంతవరకు పోషకము. తెలుగు పద్యములకు విశ్రాంతి నియమము లేదు; విశ్రాంతికి మారుగా అక్షరమైత్రి కావలె నన్న నియమమున్నది. దీనివల్ల పద్యమునకు ప్రధానమైన నడక మరింత ఇంపుగా నుండునని చెప్పుటకు ఆధారమేమీ కనబడదు.

సంస్కృతలాక్షణికులు పుత్తములలో ఎక్కడెక్కడ విశ్రాంతి ఉండవలెనని చెప్పినాలో ఆ పుత్తములకు సరియైన తెలుగు పద్యాలలో ఆయా స్థలములందే వడినియమము (అనగా అక్షరమైత్రి) సాధారణముగా ఉన్నది: గాని అనేక పద్యములలో స్థలము మారినది. అందుకు నిదర్శనముగా ఈ క్రింద వివరించిన భేదములు చూడండి :

1. భుజంగ ప్రయాతము : సంస్కృతములో 6 అక్షరముల తర్వాత; తెలుగులో 7 అక్షరముల తర్వాత. బ్ర. శ్రీ వేదము వేంకటరాయశాస్త్రులవారు—సంస్కృతపండితులు గనుక కాబోలు—సంస్కృత నియమమే పాటించినారు.

2. పంచపామరము : సంస్కృతములో 8 అక్షరముల తర్వాత; తెలుగులో 9 అక్షరముల తర్వాత.

3. శిఖరిణి : సంస్కృతములో 6 అక్షరముల తర్వాత. తెలుగులో 12 అక్షరముల తర్వాత.

4. వృద్ధి : సంస్కృతములో 8 అక్షరముల తర్వాత. ఈ మర్యాద నమనరించిన తెలుగుకవి పెద్దన. అప్పకవి, అనంతుడు, విన్నకోట పెద్దన్న, కవిజనాశ్రయ కర్త 11 అక్షరముల తర్వాత వడి నియమించినారు. ఈ నియమమును పాటించినవారు నన్నయ, రామరాజవిభూషణుడు మొదలయినవారు. తాతం భట్టు 13 అక్షరముల తర్వాత వడి నియమించినాడు.

5. జలోద్ధతగతి : సంస్కృతములో 6 అక్షరముల తర్వాత; తెలుగులో 7 అక్షరముల తర్వాత.

6. ప్రమితాక్షరము : సంస్కృతములో 6 అక్షరముల తర్వాత; తెలుగులో 8 అక్షరముల తర్వాత.

7. మౌక్తికమాల : సంస్కృతములో 5 అక్షరముల తర్వాత; తెలుగులో 6 అక్షరముల తర్వాత.

తెలుగులాక్షణికులు విధించిన నియమము కొందరు కవులు అనుసరిస్తున్నారు; మరికొందరు కవులు దానిని పాటించక తమ కిష్టమయిన నియమము పెట్టుకొంటున్నారు.

కవిరాజ విరాజితములో ప్రతిచరణమందున్న 8, 14, 20 సంఖ్యలందున్న అక్షరములు మొదటి అక్షరముతో మైత్రి కలిగి ఉండవలె నన్న నియమము అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణిలు విధించినారు. ఈ నియమమును కంకంటి పాపన మొదలయిన కవులు కొందరు అనుసరించినారు గాని నన్నయ్య, పెద్దన, జక్కన మొదలయినవారు కొందరు చరణమధ్యమందు అనగా 14వ అక్షరమందు ఒక్క చోటనే ఈ వడినియమము పాటించినారు.

మధ్యాక్కర : మధ్యాక్కర లెక్కువగా రచించిన కవి ఒక్క నన్నయే. అతడు ప్రతిచరణమందున్న నాల్గవ గణము తర్వాత వడి నిల్పినాడు, యుద్ధ మల్లుని శాసనములోని మధ్యాక్కరలందున్న వడినియమము ఇట్లే ఉన్నది. ఎర్రాప్రెగడ మూడవ గణము తర్వాత వడి పాటించినాడు. అప్పకవి మొదలయిన లాక్షణికులు అందరున్ను ఎర్రాప్రెగడ పాటించిన వడి నియమమే విధించినారు గాని, నన్నయ పాటించిన వడి నియమము పాటించలేదు.

ఇట్లే క్రొంచపదము, త్రిభంగి వృత్తముల గురించి లాక్షణికులు ఎట్లు వివిధముగా లక్షణమును చెప్పినారో అనంతుని భండమునకు వ్రాసిన ఉపోద్ఘాతము (పు. 66-70) లో ఉన్నది చూడండి. ఇక్కడ స్థలము చాలనందున ఎత్తి వ్రాయలేదు.

ఈ విధముగా కవులు కొద్దిగానైనా ఈ వడిప్రాస నియమములు తమ కిష్టమైనట్లు మార్పుకొంటూ వచ్చినారు. కవుల పద్యములు చూచి లాక్షణికులు లక్షణము చెప్పవలసినదే కాని నియమములను విధించుటకు లాక్షణికులకు అధికారము లేదు గనుక. కవులు తమ చతురతను బట్టి తమ కిష్టమైన రీతిగా పద్యములు నడిపించి, శబ్దాలంకారతుల్యమైన ఈ వడి ప్రాసములు యథోచితముగా వాడుకొంటూ తమ భావములను రసవంతముగా వ్యక్తపరచి కవిత సాగింతురుగాక !

ఇంగ్లీషువారి పద్యరచన విషయములో సైతము లాక్షణికుల నిర్బంధము వల్ల కవులు కొంతకాలము పాడినదే పాటగా పూర్వము చెప్పిన నమోనాలనే అనుసరిస్తూ వచ్చినారు. స్వాతంత్ర్యము వహించి, పద్యరచనలో కొత్తదారి కొంతవరకైనా తొక్కుటకు మొదలుపెట్టిన వాడు 14 వ శతాబ్దమం దుండిన చానరు కవి. ఇతడు రచించిన పద్యములందు కొన్ని చరణాలలో గల గణముల కూర్పు ఎట్లున్నదో చెప్పుట కష్టము. కొన్నిటిలో గణవిభజన సరిపడలేదు- అని 17-18

శతాబ్దిములో అనుకొనేవారట ! తర్వాత విమర్శకులు అతని పద్యలక్షణము చెప్ప గలిగినారు. రెండక్షరముల గణముల వంటినే (గల, లగ ములవంటిదే) ఉండవలె నన్న ప్రాచీనసంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగా గణములవంటి మూడక్షరముల గణములు సైతము ఇతడు వాడినాడు.

పూర్వసంప్రదాయమునకు విరుద్ధముగా గణములు పొందించి పద్యాలు రచించుటకు ఎక్కువగా సాహసించినవాడు 16 వ శతాబ్దారంభమం దుండిన స్కెల్టన్ కవి. నూతన పద్య రచనకు మార్గము చూపించిన వారిలో ప్రధానులు ఏయిట్ అనే కవిన్ని అతని శిష్యుడయిన నర్రే కవిన్ని. వీరిలో నర్రే క్రొత్త క్రొత్త జాతి పద్యాలు రచించడమే కాక అంత్య ప్రాస (రైమ్) నియమమును విడిచిపెట్టుటకు - అనగా బ్లాంక్ వెర్సు రచించుటకు సాహసించినాడు; చరణములోని విరామ (పాజ్) స్థలము పూర్వసంప్రదాయము చొప్పున ఉండవలసినట్లు ఒక్క చోటనే అన్ని చరణములందున్న ఉంవక తన కుచితమని తోచినట్లు మార్పుతూ అట్లు మార్పుటవల్ల నడకలో ఎట్లు మార్పులు గలుగుతవో చూపించినాడు. గణముల కూర్పులోను, విరామస్థలము మార్పుటలోను, అంత్య ప్రాసనియమములు విడిచి పెట్టుటలోను. ఇంకా ఇట్టి అనేక విషయములలోను పూర్వసంప్రదాయములకు విరుద్ధముగా పద్యరచన సాగించి దొడ్డపేరు పొందిన మహాకవి 'షేక్స్పియర్'. ఈ విషయములలో అతనిని ఆక్షేపిస్తూ వ్రాసిన విమర్శకుల వ్రాతలు అతడు లక్ష్య పెట్టలేదు. మిల్టన్ కవి పురాణవిషయములను ఎత్తుకొని వందలకొలది చరణములు గల మహాకావ్యమును బ్లాంక్ వెర్సులో రచించినప్పుడు షుడ్ ఫ్రెడ్ అనే లాక్షణికుడు ఆక్షేపిస్తూ విమర్శించినాడు. ఈ విధముగా కవులు కొత్తదారులు తొక్కి పద్యకావ్యములు రచిస్తూ ఉంటే పూర్వాచారపరాయణులైన లాక్షణికులు ఆక్షేపిస్తూ ఉండడము ఇంగ్లండు దేశములో సైతము జరుగుతూ ఉండేది. అయితే స్వాతంత్ర్యాభిమానము గల 'షేక్స్పియర్, మిల్టన్, పోప్, టెనిసన్. స్విన్ బర్న్ మొదలయిన మహాకవులు లాక్షణికుల అక్షేపణలను పాటించలేదు. జోషువాస్టోర్ అనే పండితుడు పద్యచరణము గణవిభజన చేయవలసి నప్పుడు సంప్రదాయము నకు విరుద్ధముగా సంగీతములోని తాళప్రక్రియ బట్టి చేయవలె నన్న మతముగల వాడు. 19 వ శతాబ్ది మొదలు కొత్తకొత్త జాతిపద్యములు, పాటల వరుసల పద్యములు, పామరులకోసము, పిల్లలకోసము ఉద్దేశించి రచించిన పద్యములు వందలు వేలకొలదిగా పుట్టుతూ వచ్చినవి. ఇవి అన్నీ కొత్తగా పుట్టినవి గనుక

వీటికి పూర్వసంప్రదాయ నియమములు పట్టించనక్కరలేదని ఎవరిచిత్తమునకు వచ్చినట్లు వారు రచిస్తూ వచ్చినారు. కవులు తమ స్వతంత్రత నిలబెట్టుకొని కొత్త రచనలకు పూనుకొన్నారు గనుకనే ఇప్పుడు అనేకవిధములయిన కొత్తజాతి పద్య రచనలు సాఫుగా సాగుతున్నవి. ఆవిధముగనే మన తెలుగు భాషలో సైతము కొత్తజాతి పద్యములు సాఫుతేరవలె నంటే అభ్యాసము చేయవలెను. అభ్యాసము చేయుటకు ఆరంభించగానే విమర్శకుల ఆక్షేపణలకు, పరిహాసములకు భయపడి మానివేసిన యెడల ప్రయోజనము లేదు; పద్యరచన అభివృద్ధి చెందదు.

ఇంతవరకును పద్యరచనకు ఉపయోగిస్తూ వచ్చిన భాష కేవలము కృతక భాష—ఒకనాటిది కాదు; ఒక మండలముది కాదు, నన్నయకాలమునుండి నేటి వరకును కావ్యములలో కనబడుతున్నది; కొంత కవుల భ్రమ ప్రమాదములవల్ల చెడినది; కొంత ఛందస్సుకోసము రూపు చెడినది. ఇటువంటి సంకరభాషతో పద్యములు రచించుటకు అలవాటు పడినవారికి వ్యావహారికభాషలో పద్యాలు రచించడము అసాధ్యముగా కనబడుతున్నది. ఇదివరకు ప్రచారములో ఉన్న పద్య జాతులు వ్యావహారికభాషకు అనుకూలమైనవి కావని కొందరి అభిప్రాయము. ఇందులో సత్యము లేకపోలేదు. అయినా ఇంతమాత్రాన వ్యావహారికభాష పద్య రచనకు విడిచిపెట్టుకోవలసిన అగత్యము లేదు. పైని చూపించినట్లు కొత్తజాతి పద్యములు అనేకముగా కల్పించుకొని అవి వ్యావహారికభాషకు అనుకూలముగా నిడిపించుకోవచ్చును. ఈ కొత్తపద్య జాతులకు పూర్వలక్షణ సంప్రదాయములు పట్టించనక్కరలేదు. భాషను బట్టి పద్యాలుంటవి గాని, పద్యాలను బట్టి భాష ఉండదు. ఒంటిని బట్టి ఉడుపులుండవలెను గాని, ఉడుపులను బట్టి ఒళ్ళు మార్చుకోలేరుగదా. ఏ పద్యాలు క్రావ్యముగా ఉండి విన్నవారి చిత్తములను ఆకర్షించి నలుగురినోళ్ళను తాండవమాడుతూ సంఘమందు ప్రచారములోనికి వస్తవో ఆ పద్యములే మేలయినవి. వాటి వరుసనే నలుగురును పద్యాలు రచిస్తూ ఉంటారు. ఈ విషయములను గుర్తించి బాలకవులు తమ స్వాతంత్ర్యమును కాపాడుకొని, కొత్తరచనలకు పూనుకొని బహుజనరంజకులయిన మహాకవులగుదురుగాక !

ఛందోబద్ధ మయినంత మాత్రాన వట్టిమాటలు 'కవిత' అనిపించుకోవు. కవితకు రసము ప్రాణమంటారు లాక్షణికులు. కవితకు విషయము ఇదీ, అదీ అని

నియమించ కూడదు. విశ్వమంతా కవితకు విహారభూమి. రసయోగముచేత ఇనుము బంగారమైనట్టు కవియొక్క ప్రతిభచేత ఏదైనా రసమయ మవుతుంది. కవులు ఈ లోకమును స్వర్గముగా మార్చగలరు. కవులు లోకగురువులు. ఒక్కొక్క యుగములో ఒక్కొక్క దేశములో ఒక్కొక్క విషయమై ఉద్బోధము చేసి సంఘమును ఉద్ధరిస్తారు. ఈ యుగములో తెలుగుదేశమును ఏవిధముగా ఉద్ధరించవలసి ఉన్నదో లోకజ్ఞులయిన కవులు ఆలోచించి అందుకు అనుకూల ముగా తమ కవితాశక్తి ప్రయోగించవలసి ఉన్నది. ఈ శక్తి అభ్యాసము వల్లనే వృద్ధిపొంది విస్తరిస్తుంది,

—గిడుగు వేంకట సీతాపతి*

—0—

* ప్రతిభ. సం. 1. సం. 1. ధాత వసంత పంచిక.

కవిత్వాభిరుచులు : ప్రాతవీ : క్రొత్తవీ

కావ్యమంటే కవికర్మ అని పెద్దలు నిర్వచించారు. ఇక్కడ కర్మ అంటే ఆహార విహారాది కాయకం కాదు. రమ్యమైన అక్షరవ్యాపార మని వివక్షించుకోవాలి. వేదాలలోని ఋషులు కవులే. వారి ఋక్కులన్నీ కావ్యాలే. కాళిదాసాదులు కవులే, కాదంబర్యాదులు కావ్యాలే. నన్నపాయ్యుడు కవే, మహాభారతము కావ్యమే. మంత్రాలన్నా, శ్లోకాలన్నా, కీర్తనలన్నా అన్నీ ప్రధానసూత్రాన్ని బట్టి కావ్య కుటుంబానికే చెందుతవి. మాధుర్యం ప్రధానమైన ద్రాక్ష ఖర్జూరాలు, గుడ శర్కరలు, మధుఫలరసాదులు వేరువేరుగా నున్నట్లు. అయితే యీ కవికుటుంబములో తపోధురీణులు, బ్రహ్మవాదులు, పురాణప్రవక్తలు. ప్లోదాసురక్తులు కలరు. వీరంతా ఏ త్రోవల బోయినా, అందరికీ సామాన్యబంధం ఒకటి కనిపిస్తుంది. అనంతమైన యీ సృష్టిలో ఏ అందమో అద్భుతమో పొడకట్టింది. అది వారి అంతఃకరణలో హత్తింది. దానిని అన్వేషించడంలో పరివర్తన మెంతో జరిగింది. చివరకు అభీష్టార్థం సిద్ధించింది. ఆ తన్మయావస్థలో నిశ్చేప విశేషాలకు అవకాశం ఉండదు. అందుచేతనే ఆ యానందానుభూతి బయల్కొంది. వాఙ్మఖాన వస్త్రే కావ్యమయింది, చేష్టారూపంగా వెలువడితే సృత్యమయింది.

కవి అనే శబ్దం సిద్ధుడైన వాచావిధాతకూ, చిత్రమయిన విహంగపోతానానికి చెల్లుతుంది. తూరుపు రేకలు తెల్లవారేటప్పుడు చూడ నుందరంగా ఉంటవి. ఆ రామణీయకంతో పులకరిస్తుంది శకుంత సంతానం. ఆనందం లోపల నిలిచేది కాదు, ఒక్కపెట్టున కంఠం పెకలించుకొని బయట పడుతుంది. అది మనోహరమైన మంజుల స్వరాలతో కమ్మని పాటగా వినబడుతుంది. లోకమంతా మేలుకుంటున్నది. ఈ ఉషస్సునే వైదికులు కూడా రక్తసూక్తులతో గానం చేశారు. వానిని విన్నప్పుడు ప్రసన్నమైన అనందం కలుగుతున్నది. భావస్థిరమై ఉన్న జాడ్య జాగ్రద వస్త్రా భేదం ప్రబోధిత మవుతుంది. సంధ్యావందనం చేసే ద్విజకులానికి, సంధ్యా గీతంపాడే ద్విజసంతానానికి ఏమైనా సంబంధం ఉండేనా? ప్రకృతి అనుకృతులనుకోవచ్చునా?

వైదికులు మంత్రదర్శనం చేశారు. వాల్మీకి రామవృత్తం వెలయించాడు. కాళిదాసు శాకుంతలం లాలించాడు. తిరుపతి కవులు శ్రీవణావందం రచించారు.

ఇదంతా వాగ్వాపరమే ! అయినా రూపకల్పనా భేదాలు కనిపిస్తున్నవి. దీనికి కారణం ఆయా కవుల ఉపాదియోగమే ! ఉపాధి జాతి గుణక్రియా సంజ్ఞాదికంగా విభక్తమై ఉన్నది. అయితే అసలు ఆనంద సౌందర్యాలు రెండూ అనుపాధికాలు గానే ఉంటు వని మనము మరువగూడదు. అది ఆవ్యక్తం కూడా. ఈ విచారణ అంతా వ్యక్తాన్ని గురించి మాత్రమే.

ఉపాధినిబట్టి సాధన సామగ్రి మారుతుంది. శీతలారణ్యాల్లో జీవించిన మహర్షులు బ్రహ్మాండ ప్రకృతిని పరిశీలించారు. కుటుంబ కలాపంలో పడ్డ వాల్మీకికి సీతారాముల దాంపత్యమే రుచించింది. కామార్తిని ఆకళింపగలిగిన మహాకవికి మేఘదౌత్యం నచ్చింది. ఇల్లే ఆలోచిస్తే సమన్వయం దొరకకపోదు. ఆశ్రమాలు మహానగరాలుగా మారలేదా ? పర్జికాలలు సువర్ణసౌధాలుగా పరిణమింపలేదా ? కృష్ణాజినాలు మూలపురుషులు ధరిస్తే సీతాంబరాలు వారి మనుషులు ధరించారు. నిరాహారులు నీవారన్నం తిన్నారని నాగరకులు కలమాన్నం భుజింపక మానిరా ? ఇందు గౌరవలాఘవా లున్నవా ? విధినిషేధాలు కలవా ? లేవు. ఇదంతా ఉపాధి పజామమే కాని ఆమూలాగ్రవిప్లవం కాదు.

ఈ న్యాయాన్ని ఆంధ్ర కవులకూ, తెనుగు సాహిత్యానికి లగించి చూతము. ఆంధ్రజాతి అతిపురాతనమైన దని గ్రంథ నిదర్శనాలే ఉన్నవి. ఉపనిషత్తులనాటికే ఉన్నారు. కాని అప్పడు వారు పుళిందసహవాసులై అనాగరకులుగా ఉండిరట ! అయితే మగధ సామ్రాజ్యం నాటికి మహీచక్రం తిప్పగల సమర్థులైనారు. వైదిక కర్మ మార్గ మటుండగా బౌద్ధమతం అభిమానించారు. సంస్కృతమైన పాణిని భాష అటుండగా ప్రాకృతమైన ప్రజావాక్కునే పాటించారు. నే నీగొడవ తడవడం ఎందుకంటే ఆదినుంచీ వారు పరతంత్రులు కాక స్వతంత్రస్వభావం కలవా రని తేల్చడానికి, కదనరంగంలో కత్తులవలెనే కవితాఫలకం మీద వారి ఘంటాలు మెరిసినవి.

ప్రస్తుతానికి పత్తము. ఆకాలపువాడే హాలుదు. అత డాంధ్రుడు. చక్ర వర్తియై రాచరికం జరిపినట్లే సహృదయుడై సాహిత్యవ్యవసాయం కూడా నెర పాడు, అందులో తియ్యసి వాకిండ్లముందు మిథునాసురాగ మాధుర్యం పొదివి చూపించాడు. హాలుని గాథలో పడుచులోకం కనిపిస్తుంది. వారి యసురాగ భోగాల తోటే వాతావరణమంతా పరిమళిస్తుంది. ప్రియుల ముద్దుముచ్చట్లు, సరససంకే తాలు, ప్రణయావహరాలు, విరహోపహరాలు—వీటిదే ప్రధాన ప్రసక్తి, చాతుర్య స్వాదిమలే తొణికిసలాడుతుంటవి. పతివ్రతాధర్మాలు. కులాచార సంప్రదాయాలు

మొదలైన గతానుగతికాలు స్ఫురించవు. ఇదే శృంగారం. దీని బీజాలు వెదపెట్టిన వారు మొట్టమొదట అంధ్రులే నేమో? ఏలయన అంతకు ప్రాచీనమైన సంస్కృత వాఙ్మయంలో యావద్విశిష్టంగా ఇట్టి శృంగారం ఎక్కువ కానరాదు. ఊర్వశీవృత్తం వదిలితే ఋగ్వేదంలో ఉన్న యమియమ సంవాదం మిథునానురాగనికి, ప్రాయశః శృంగారరసానికి ప్రాతిపదిక అని వేత్తలమతం. ఆ సంవాదం మిథునానురాగ స్ఫూరకంగా ఉన్నమాట నిజం. అవేడి ఆతీపి అందులో స్ఫురిస్తున్నవి. కాని యమియములు సహోదరు లవడం చేత ఏతదనుబంధపరిణామమే కావ్యశృంగార మని చెప్పడానికి వీలు కాకున్నది. కాబట్టి హాలుడు విలక్షించిన మిథునానురాగమే 'శృంగార ఏవ రసః' అను అనంతసిద్ధాంతానికి విత్తన మనదం సమంజసమని నా మనవి. ఇది చాలా ముఖ్యమైనది; ఎందుచేతనంటే తరువాతి కావ్య రచన అంతా యీ సూత్రాన్ని పట్టే, ప్రధానంగా నడిచింది. ఇది మనందరికీ స్పష్టమే!

ఇక ఆంధ్రకవులు - వీరిలో సూటికి తొంబదిమంది రామణీయకవాదులు. వీరి దీ రీతి సంప్రదాయం; అందువల్లనే వంచమచేదం తెనుగులో తీర్చినా, పాండు రంగ మహాత్మ్యాన్ని ప్రబంధించినా సజాతీయమైన స్వాదువభంసుంచి దూరం పోలేకపోయినారు. సంస్కృతంలో భారతం ఇతిహాసమైనా తెనుగులో కావ్యరూపంతో కలకలలాడింది. తీర్థ మహాత్మ్యంలో సహితం తమ్ముడికి తలదువ్వే సోదరీ చాతుర్య సౌందర్యాలే పరిణమించినవి, గీర్వాణంలో ఉన్న నైషధం. శృంగారిం చుకోకుండా తెలుగులోకి పచ్చిందికాదు. చెప్పదలచిందేమంటే. సాహిత్యం ఎవరి దైనా పాకం తెలుగునాటిదని. అయినా ఏకవి అభిరుచి ఆ కూతాలు ఆ కవిని నడిపినవి. ఏకాలపురంగు ఆ కాలపు కవుల భావాంబరాలకు బాగా తగిలింది. ఏ సంఘంలో మెదిగిన కవికి ఆ సాంఘిక నాగరకాభ్యాసాలు అవిభక్తంగా అంటినవి. అద్దాలలో వలె ఇవన్నీ వారి కరణకౌశలాల్లో కనబడుతున్నవి కూడా! నన్నయ అవినశజపహోమతత్పరుడు. అతడు తనరచన 'సంకితచేతో నిర్వృతి' చెయ్యవలెనని ఆశించాడు; సకల సూరినభారమ్యంగా ఉండవలె నని ఉద్యమించాడు. తుదకు ఇతరులు అక్షరరమ్యతనైనా ఆదరింపకపోరని విశ్వసించాడు. సోమ యాజి యైనప్పటికీ తిక్కన్నకు విద్యత్సృళల గొడవ కానంత కూడా పట్టలేదు. శతసహస్రాక మైన ఆంధ్రావళికి ఆనంద మయ్యేటట్లు భారతం పూర్తిచేస్తానన్నాడు. ఎవ రేమంటే నాకే మన్నాడు శ్రీనాథకవి సార్వభౌముడు. కావ్యకన్యలను అమ్ముకొని పడుపుకూడు తినడం కంటే కవులు కానని కంతల్లో కందమూలాలు శ్రవ్య

కోవడం లెన్న అన్నాడు పోతన్న. కర్పూర తాంబూలాలు, తూగుటుయ్యాలలు లేనిదీ కవిత్వమే రాదన్నాడు, కవిత్వాపితామహుడు. ఈలాగే యీ జాబితా నింకా పెంచవచ్చు. వీరంతా యిలా చెప్పడానికి వారి స్వభావాభిరుచులే కాక తత్త్వత్కాల ప్రభావానుభావాలు కూడా కారణా లని నా విధేయప్రతిపాదన.

బ్రతికిచెడ్డ ఆంధ్రులకు తిరిగీ 11-వ శతాబ్దంలో స్థాయి కుదిరింది. దేశానికి, ప్రభుత్వానికి స్థిరమైన సీమాస్థాపనం జరిగింది. ప్రజలను, ప్రజానాగరికతను ప్రేమించే రాజులు సింహాసనా లెక్కారు. విద్యావినోదాలు, పండితసభలు ప్రతిష్ఠ లోకి వచ్చినవి. మగధ సామ్రాజ్యం మోసిన ఆంధ్రజాతి అగాధవిస్మృతిలో పడి పోయిన విషాదఘట్టం సెలవేసింది. ఈలోపం ఎలా వచ్చిందని శోధన జరిగింది. స్వభాషను ఉపేక్షించడమే ఈ చేటుకు మూలమయిందని తేలుతున్నారు. వాకిండ్లు తెరిస్తేనే కాని తెనుగుదీపం బయట ప్రకాశించ దని నిశ్చయించారు. అక్షరరమ్యా లయించాకా జాతి అందవందాలకు. ప్రతిభా, ప్రతిష్ఠలకు నిలకడ కుదురదని సిద్ధాంతం చేశారు. ఆచందాలంతంగా ఒక ఆవేశం తాండవమాడింది. రాజరాజు కావలెనన్నాడు. వాగానుశాసనుడు సరే నన్నాడు. ఆయన సామాన్యుడు కాడు, బృహస్పతికి పాతాలు చెప్పగల బుద్ధిశాలి. నానారుచిరార్థనూత్తులకు నిధి 'హరిః ఓమ్మ'ని గోదావరి ఒడ్డున ఘంటం పట్టాడు. వెంటనే ఎదురుగాలి తిరిగింది. ఆక్షేపణ మేఘాలు ఉరిమినవి; ఏమంటే మహాభారతం ఐదోవేదం. తెలుగులోకి తెస్తే దాని పావిత్ర్యం భ్రష్టమౌతుంది. అదిగాక సంస్కృత పాణిన్యపదిష్టమైన భాష, తెనుగు వ్యాకరణం లేని నుడికారం. కాబట్టి యీ విప్లవాన్ని అరికట్టవలె అన్నారు పండి తులు. నన్నయ జంకలేడు. పట్టినపట్టు విడువలేడు. భాష బంగారంవంటిది. ఆభరణాలు తీర్చడం పనివాడి నేర్పునుబట్టి ఉంటుందన్నారు. అపూర్వంగా అద్భుతంగా, ఆసవ్యంగా, అద్భోమ్మక్తంగా ఆంధ్రంలో భారతం పొందించి అందించాడు. ఆ మహానుభావుడు ఆంధ్రుల కుపాస్యుడు. అమృతద్రవాత !

నన్నయ రాజాస్థానంలో ప్రధాన పండితుడు. తిక్కన్న రాజాస్థానంలో ప్రధానమంత్రి. ఒకరు రాజాదరణ పొందారు. ఇంకొకరు రాజ్యాధికారం నిర్వహించారు. ఇద్దరికీ దృష్టిభేదం ఉండడా ? స్వానుభవం వేదాంతుల వాసనకంటే బలమైనది. భట్టారకుని ప్రతిభాపాండిత్యాలన్నీ శబ్దప్రతిష్ఠాపనంతోటీ, రీతిని రమణించడంతోటీ నిలిచిపోయినవి. సోమయాజి ప్రజ్ఞాబలాలు, భాషకు సర్వతోముఖ మహత్వం కల్పించిందాకా ఆగలేడు. అందువల్లనే ఆయన వాక్కులో ఏరాగాని కాశ్రుతి

దొరుకుతుంది. వేదాంతం చెప్పేటప్పుడు వేత్త- రాయబారం నడిపితే నేర్పరి- రణరంగంలో దిగితే వీరశిఖామణి- తగవులు సవరిస్తే తీర్పరి. ఈలాగ ఏరేఖ కారంగు, ఏవస్తువు కాపాకం కుదిరించే కొశలం కావలసినంత గోచరిస్తుంది ఈయనదగ్గర. తిక్కన రచనతో మనభాష నిజంగా తెనుగు మీరిపోయింది.

ప్రజాచైతన్యం మహాప్రవాహం వంటిది. ఏయేటి కాయేడు కొత్తనీరు తగులుతుంది- ప్రాతజీవనాన్ని కదిలిస్తుంది. నన్నయభట్టారకుడు పుణ్యాహవాచనం నేసిన తరువాత ఆంధ్రదేశచక్రం గిట్టున తిరిగింది, గ్రహాలన్నీ ఉచ్చ కెక్కినవి. కాకతీయసామ్రాజ్యం విస్తరించింది. మగతనం మింట మెరిసినది. ఐశ్వర్యం అతిశయించింది. సంఘంలో నాజూకు నాయకం బలిసింది. ఆంధ్రనగరి లోకాకర్షకమైంది. ఈ కాలంలో శ్రీనాథుడు కేశఖండనోత్సవంతోపాటు కవితావసంతోత్సవంలో ప్రవేశించాడు. సూనూగుమీసాల నాడే హాలుని గాథాపుత్రికలకు తెనుగు పుట్టిందల్లో జోలలు పాడాడు. పైలాపచ్చీను వచ్చింది. అయోపాకంలో పున్న సంస్కృతనైషధాన్ని నవనీతపాకంగా ఆంధ్రబాండంలోకి దింపాడు. పల్నాటి పాటతో పరవశుడైనాడు. ఇటుతిరిగి విద్యత్సభల కెక్కాడు. డిండిమభట్టుధక్కపగులగొట్టించాడు. దీనారటంకాలతో తీర్థమాడాడు. కవిసార్వభౌముడై కుళ్ళాయి పెట్టాడు, అవరంజికంచాలలో ఆరగించాడు, ఈ మహాకవికి జీవితం ఆకాలపు తోకచుక్క అందామా? లేక సమకాలిక ప్రతిబింబ మందామా? గంధర్వాంగవలను చూడబోవాలే, కస్తూరిదానం చెయ్యమని రాజుల నడిగిన కవిరాజు లున్నారా? మనము విన్నామా? శ్రీనాథు డెట్లు సాహసించెను? దీనికి ప్రత్యుత్తరం ఆకాలపు ఆంధ్రుల చరిత్రలోనే ఉన్నది.

అది రెడ్డిరాజుల ప్రభుత్వం. వారు మొట్టమొదట క్షేత్రదేవత నారాధించి సుఖవద్ద కష్టజీవులు. ఐనా దేశం అరాజకమయ్యే యెత్తు వచ్చినప్పుడు నాగలి పగ్గాలు ఆవల పారేసి శస్త్రసూత్రాలు పుచ్చుకొన్నారు. సింహాసనా రెక్కారు. రాజ్యతంత్రం నడిపారు. ఆ ప్రభావంతోనే ఆ విశ్రాంతిసుఖంలోనే సాహిత్యసమ్మోహనాత్మం వీరిమీద పడ్డది, వాత్సల్యమును చిత్రించిన నాగరికుడు వీరి నాకర్షించాడు. ధన్యజీవితానికి నాగరికుడే లక్ష్యంగా భావించారు. ఆ లక్షణాలు అనుష్ఠానంలో పెట్టడానికి ప్రయత్నించారు; ఆ విషయం విస్తరించడానికి కాలం చాలదు. చారుదత్త అగ్నిమిత్రులకు ఆంధ్రుల్లో కుమారగిరిరెడ్డి, రఘునాథభూపాలురకు ఆనాగరికలక్షణాలు అంది చావులుగా పట్టుతవి. ప్రభువులు నాగరక సంప్రదాయాల్లో

వడితే ప్రజలు మాత్రం ఊరుకుంటారా ? సుగంధద్రవ్యాలకోసం భాండారాలే కట్ట వలసి వచ్చింది, దేశమంతా వసంతోత్సవాలతో భల్లున తెల్లవారసాగింది. ఈ అతి క్రీడావిలాసంలో, అమితరాజోపభోగంలో, అపరిమిత ఉల్లాసాలనంలో, ఆంధ్రులు ట్టుత లూగారు. అదినాలలో దాక్షరామం తీర్థోపవాసాల కోసం పోదురా ? అప్పరసహవాసం కోసం పోదురా ? కాబట్టి శ్రీనాథుడి జీవితంలో అనాటి చైతన్య చిహ్నాలు ఉపలబ్ధిస్తే అది సాహసం కాదు; సహజమే అవుతుంది.

ఈ వాతావరణమే విద్యానగరం విజృంభణంనాటికి మణిత చిక్కపడ్డది, సామ్రాజ్యం దూరాతిదూరంగా వినరించింది. జయస్తంభాలు దిగ్విగతాల లేచినవి. విజయనగరం వీధుల్లో గుట్టలవలె గులాబీలు రాసులు పోసేవారు. అంగళ్ళలో నవ రత్నాలు బస్తాలు క్రుమ్మరించి అమ్మేవారు. పదుచులు దాగుడుమూత లాడేటంత విశాలంగా కృతకాద్రిమందిరాలు నిర్మించారు. ప్రాభవోన్మాదంతో తల దిమ్ము కొన్న ఆ రోజులలో పెద్దన్న ఉయ్యాల తాంబూలాలు కావాలన్నాడంటే ఆళ్ళర్యం లేదు. సశరీర స్వర్గసఖంలో తలమున్ను లవుతున్న కన్నెలు కుశలత ఏవ్రతాల్లో ఉన్నదని ప్రశ్నించడం ప్రగల్భం కాదు. ముక్కోపంతో చెయ్యిచేసుకున్న బ్రాహ్మణ్ణి పిండివెట్టక వదలిపెట్టడమే గొప్ప. కాళ్ళమీద పడ్డ నాయకుణ్ణి పడదన్నిన నాయిక లను బాహుటంగా ఏకవులు వర్ణించినారు ? అది రసభంగం కాదని ఏనాటి సహృదయులు సమ్మతించారు ? ఆనాటి ఉల్లాసప్రపత్తికి రసీకమర్యాదకూ ఇవన్నీ ఛాయలని నా విశ్వాసము.

ఈ గంధానిలం ఆంధ్రుల లెక్కడికి పోతే అక్కడికి ప్రాకింది. వీరు సాహిత్యప్రపంచంలో అక్షరరమ్యసంప్రదాయాన్ని పారమ్యం ముట్టించారు. తరువాత నాదోపాసకులై తంజావూరులో తంబురపట్టారు. తోడ్తోన్మత్త్యం ముందంజ వేసింది. నాటకరంగాలు కట్టారు. రఘునాథరాయ లీ మాధురీప్రకరణానికి సూత్ర ధారు డై నాడు. శోభనంపై శోభనం అవృత్తమైన విజయవిలాసం వెలిసింది. శంగారలీలామయంగా రాధికాస్వాంతనం నిద్రించింది.

ఇక వర్తమాన కవులు—ఆంధ్రుల రాజ్యాలు నిద్రవోయినవి. ఓడరేవులు పూడిపోయినవి. ఐశ్వర్యం అత్తివువ్వైంది. ప్రజ్ఞాబలాలు కూడా ఎండాకాలపు చెరువులైనవి. అయినా వాసన వదలలేదు. పూచి కాచిన పండ్లతోట కదా ? వృద్ధ వృక్షాలకు అంట్లు రావా ? నిశ్చేషమైన బీజాలు సరియైన తొలకరి వస్తే మొలక రిందవా ? ఆంధ్రులు అసలు మతాంధులు కారు. అందులో సన్యాస ప్రవృత్తి

వారికి బొత్తుగా గిట్టదు. నాగరక గృహస్థాశ్రమం వారికి అభీష్టాపత్తి, భోగ భోగ్యాలు ఉపాదేయాలే కాని గర్వాలు కావు. అందువల్ల నే బైరాగులలో ఆంధ్రులు తక్కువ. దేశంలో కూడా వేదాంతాలకన్నా వైయాకరణు లధికం. కావ్యాలంకారశాఖలలో వారిది మీదిచెయ్యి. కాశీలో కూడా సాహిత్యపీఠానికి చాజా గంగాధరశాస్త్రికే పీలుపు వచ్చింది. కావ్యమీమాంస అంతా ఆపోసనపట్టి రసగంగాధరం సృష్టించడానికి పండితరాయలే చాలినవాడై నాడు. ఇక మన పూర్వు లిచ్చి పోయిన తెనుగుమాన్యం శ్వంగారవనం గాని వేదాంతమతం కాదు. ఇట్టి దేశంలో ఇలాటి మోహన వారసత్వంతో నవ్యకవులు బయల్దేరారు. నవ్యసాహిత్యం సాగుతున్నది.

వీరు ఆదిలో “పురాణమిత్యేవ న సాధు మన్యే” అన్నారు. దానితో కావ్యా వరణంలోంచి బ్రహ్మది త్రిమూర్తులు నిష్క్రమించారు. చిల్లర దేవతలను చెప్ప నక్కరలేదు. రాచనగళ్లలోను రాణి దూతికల్లోనూ మాత్రమే రామణీయకం బందె పడలేదన్నారు. సౌందర్యోపాసనకు సంభోగాసుభూతే సిద్ధికా దన్నారు. దీనితో నాయకనాయకులకు చుట్టూ గీచిన హద్దులు చెరిగిపోయినవి. కవి స్వయముగా నాయకు డైనాడు నిర్భయంగా అస్మచ్ఛబ్దంతో సంభాషించాడు. నాయకను ప్రాణ నభిగా, హృదయస్వరిగా, ప్రియసోదరిగా, పవిత్రజననిగా, ఆనందస్వామినిగా ఆరా ధించడానికి దిగాడు. ఈ సాధనలో ఇష్టదేవతలకోసం అన్వేషణ జరిగింది. అఖండ ప్రేమతో అనంతశోభలతో అత్యయంగా ప్రత్యక్షంగా ఉన్న ప్రకృతినే పట్టు కొన్నాడు. హృదయతంత్రులు ఎటు మేళనమైతే అలా పాడుతున్నాడు.

నవ్యసాహిత్యంలో దేశాభిమానం పొంగులు పోతున్నది. తల్లిదేశంకంటె యిష్టదేవత లే దంటున్నారు నవ్యకవులు. కాని దీని విశృంఖల వ్యాప్తి మానవ స్వభావం చిత్రించడంలో అధికంగా ఉన్నది. అది ఎంతకాలం కరాళంగా కలుషింప గలదో అంత అమృత ధవళంగాకూడ పవిత్రీకరింపగలదు. కొందరు కవులలో ఉత్సాహమే ప్రధాన రేఖ. మరికొందరిలో విషణ్ణభావం అధికం. మరికొందరి వాక్కులలో ఆకలిచిచ్చువంటి ప్రచండదావానలం మరుగుతున్నది. ఇంక కొందరిలో ప్రసన్న ప్రణయమే కలదు. దీనికంటా వర్తమాన వాతావరణమే కారణం. భిన్న సాహిత్య శాస్త్రాల సాంగత్యాలు కూడా ఉపకారం అయినవి. మానవుడు బుద్ధి చేతనేమి, సాధనచేతనేమి పురోగమనంలో వున్నాడనే ఆశయం ఒకటి నాటు కొన్నది. ఇదే అన్నిటికీ మూలాధారం.

—రాయప్రోలు సుబ్బారావు*

—X—

మార్గదర్శి గురజాడ అప్పారావుగారు

సధర్మలకు మహాపురుషు లెప్పుడూ జ్ఞానకం వస్తూనే వుంటారు. అయినా సంవత్సరాని కొక్కమాటు వారిని ప్రత్యేక శ్రద్ధాభక్తులతో స్మరించుకోడం వారి అడుగుజాడల్లో నడిచేవారికి మిక్కిలీ శ్రేయస్కరం.

అది సభ్యతకు చిహ్నమున్నూ.

ఈ దృష్టితో, యివాళ, నేను గురజాడ అప్పారావుగారిని విశిష్ట భక్తితో స్మరించుకొంటున్నాను.

చితికివుండినదివాల్లో వారిని ఆంధ్రప్రజానీకం గుర్తించలేకపోయింది; కాని, తరవాత మాత్రం, సంవత్సరంమీద సంవత్సరం గడచినకొద్దీ వారి విషయమై ఎక్కువగా తెలుసుకుంటోంది. వారి రచనలకోసం అరుదు చాపుతోంది. అవి చదివి ఆనందముగ్ధం అవుతోంది. ఆవెంటనే 'యెలాంటి పెన్నిధిని గుర్తించలేక పోయామా?' అనిన్నీ పరితపిస్తోంది.

అసలే ఆంధ్రజాతికి ఆత్మగౌరవమూ, ఆత్మవిశ్వాసమూ ఇంకా గుర్తుకి రాలేదు. దీనికి సాయం, అప్పారావుగారు అనందరభవస్థితుల్లో చితుకవలసి వచ్చింది.

అప్పటికి కాదు, ఇప్పటికీకూడా. సారస్వతనిర్మాతలకు, ఆంధ్రదేశంలో స్వతంత్రజీవనమార్గా లేర్పడనే లేదా మరి.

మనవాళ్ళు. ఇప్పుడిప్పుడు, కొందరు కొందరు రచయితల విశిష్టత గుర్తించి ఆచరించడం, నేర్చుకుంటున్నారు. ఆచరించడం అంటే, మెడలో ఒక పూలదండ వెయ్యడం, కొన్నిచోట్ల వొక ఖద్దరుదుప్పటి బుజాలమీద కప్పడం— ఇంతే. అంతేకాని, ఆ రచయితలు నొకరిచేసే పొట్టపోసుకుంటున్నారో, అదీ చేత కాక, వస్తే వుంటున్నారో యెవరూ యోచించడం లేదు.

కొందరి రచనలు ఆనందం కలిగిస్తున్నాయనుకుంటున్నారే గాని. అలాంటి పుస్తకాలతోనే సాహిత్యం ఉన్నతిపొందుతుందనీ, ఉన్నతసాహిత్యం సంపాదించు కున్న జాతే స్వేచ్ఛానందా లనుభవించగలుగు తుందనిన్నీ కూడా వారు గుర్తించడం లేదు.

ఇప్పుడే, కవులకర్తవ్యం వేరూ, జీవనవిధానం వేరూ అయివుండినప్పుడు, సాహిత్య విషయాలలో కూడా అడివి ఛేదించి కొత్తమార్గాలు నిర్మించుకోవలసిన అపూర్వావుగారి కాలంలో, రచయితలను గుర్తించే పద్ధతే లేదని వేరే చెప్పడం యెందుకూ ?

అయితే సుగంధపుష్పాలు ఆస్వాదించేవారికోసం యెదురు చూడవు. కీకారణాలలో, ముళ్ళడొంకల్లో కూడా అవి పుడుచూనే వుంటాయి.

అది సృష్టిరహస్యం.

ప్రకృతం —

ఒక మనుష్య స్త్రీ, అప్పలకొండయ్యమ్మ. తన సొంతానికి ప్రయివేటు శక్రబరీగా వాడుకోగా, సరిగా అ సమయంలోనే వొక దేవతాస్త్రీ, సరస్వతీదేవయ్యమ్మ, బహుకాండ్రకోసం మహాకవిగా తీర్చి దిద్ది, ఆధునికాండ్ర సాహిత్యసామ్రాజ్యంలో కిరీటమాంధాతను చేసింది.

ఇదీ, సూక్ష్మంలో, అపూర్వావుగారి జీవిత చరిత్ర.

విస్తరించి చూస్తే, అపూర్వావుగారి దగ్గర, లౌకికప్రజ్ఞ అపారంగా వుండినట్టు కనబడుతుంది. వైదికసంపత్తి కూలంకషంగా వుండినట్టు గోచరిస్తుంది. ఆర్ష విభూతి అనన్య సాధారణంగా వుండినట్టున్నూ ద్యోతకం అవుతుంది.

ఈ మూడు శక్తుల సమ్మేళనం వల్లనే అపూర్వావుగారు మహాకవులై, మనకు, అలౌకికానందం కలిగించ గలుగుతున్నారు.

ఆదికాలంలో, నన్నయభట్టారకునకు పట్టిన యోగ్యత యిది.

తరవాత కొద్దికాలానికే తిక్కయాజ్ఞకున్నూ సంక్రమించిన విశిష్టత యిది: కాని, యిది మళ్ళీ ఆంధ్రజాతిలో జాజ్వల్యమానం కావడానికి ఇంతకాలం బట్టింది.

దేశం ఎంతగా పరులపాదాలకింద నలిగిపోవాలో అంతగానూ నలిగిపోయాకా, జాతి యెంతగా బానిస అయిపోవాలో అంతగానూ బానిస అయిపోయాకా, భాష యెంతగా శృంఖలబద్ధం అయిపోవాలో అంతగానూ శృంఖలబద్ధం అయిపోయాకా, సాహిత్యం ఎంతగా దిగనారిపోవాలో అంతగానూ దిగనారిపోయాకా, భవిష్యత్తు ఎంతగా అంధకార బంధురం అయిపోవాలో అంతగానూ అంధకారబంధురం అయిపోయాకా పుట్టుకువచ్చా డీ మహాకవి.

ఆశ్చర్యపడడాని కేమీ లేదు. ఏమంటే ? నిజానికి ఇలాంటి పరిస్థితుల్లోనే తరుచు ఆదర్శపురుషు లావిర్భవిస్తూ వుంటారు.

అయితే, అలాటి నికృష్టస్థితిలో మహాకవి కయితేమాత్రం నరసేవ చెయ్యకుండా భుక్తి యెలా గడుస్తుందీ ? ఆ పురుషుడు చెయ్యిజారిపోకుండా, జాతి మాత్రం అతని మహత్తు ఎలా గుర్తించగలుగుతుందీ ?

అయితే అప్పారావుగారికి మాత్రం తమనత్తా జాగా తెలుసు—ఒకచోట—

“తూర్పు బలబల తెల్లవారెను
తోకచుక్కయు వేగుచుక్కయు
ఒడయు డా వేవెల్లు కొలుపుకు
వెడలి మెరిసిరి మిన్నువీధిని”—అన్నారు వారు.

తోకచుక్క విచ్చిత్తికి సూచకం. వేగుచుక్క మహాదయానికి సూచకం. నిజమే కాని, యీ తోకచుక్క యేమిటి ? ఇది చేసిన వినాశం యేమిటి ? ఈ వేగుచుక్క యేమిటి, దీని తరువాత జరిగిన మహాదయం యేమిటి ? అంటే—వశ్యవాక్కులు శ్రీ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు, గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారే తోకచుక్క అనీ, గురజాడ అప్పారావుగారే వేగుచుక్క అనీ వ్యాఖ్యానం చేశారు.

రామమూర్తి పంతులుగారు చేసింది కృతకభాషా విధ్వంసనమేగా ? అప్పారావుగారు చేసింది కవికుమారుల కళ్ళకు వెలుగు కలిగించడమేగా ?

అంచేతనే మిత్రులు, ఇంద్రకంటి హనుమచ్ఛాస్త్రులవారు, అప్పారావుగారిని ‘గురజాడ వాల్మీకి’ అని వ్యవహరించారు.

నేస్తం, భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు ‘స్వయం జ్యోతి’ అనీ, ‘ప్రథమాండ్ర రచనా బ్రహ్మ’ అనీ కీర్తించారు.

అయితే, యీ మిత్రులిద్దరూ ఆ మహాకవిని ప్రత్యక్షంగా చూసి యెరుగరు. నాకు మాత్రం ఆ మహాభాగ్యం పట్టింది.

ఒక్కమారే పట్టింది.

కాకినాడలో, ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వారికోత్సవం జరిగింది. అప్పటి కానగరంలో ఇప్పటి టౌనుహాలు లేదు. అంచేత, ఆ సమావేశం మునిసిపల్ ఆఫీసులో జరిగింది.

తొలినాడు కిశాంబి రామావతారంగానూ, మలినాడు పితాపురం మహారాజులుం గానూ (?) అధ్యక్షత వహించి కార్యక్రమం నడిపించారు. ఆ కార్యక్రమం ఏర్పర చినవారూ. పైని వుండి సర్వమూ పర్యవేక్షణ చేసినవారూ మాత్రం జయంతి రామయ్యపంతులుగారు.

అధ్యక్షు లిద్దరూ రామయ్యపంతులుగారి ఇంగితం గుర్తించుకుంటూనే కార్యక్రమం నడిపించారు.

మలీనాటి పొద్దుటిపూట కొన్ని తీర్మానాలు జరిగాయి. ఆ సందర్భంలో గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారు వ్యావహారికభాషావాదం ప్రతిపాదించగా, గుర జాడ అప్పారావుగారు బలపరిచారు.

అప్పటికా యిద్దరే వ్యావహారికభాషావాదులు.

మహాపండితులు తాతా సుబ్బారాయశాస్త్రిలవారూ. పేరి కాశీనాథశాస్త్రిల వారూ కూడా అప్పు డా సభలో వుండినారు.

అయితే, అప్పటికి వారు పూర్తిగా మారినట్టు జ్ఞాపకం లేదు; కాని వారు, వ్యావహారికం యెదిరించిన పురాణపండా మల్లయ్యశాస్త్రిగారి (లిఖిత) గ్రాంధికోప న్యాసంలో అడుగుడుగునా తప్పులు పట్టటంమాత్రం నాకు బాగా జ్ఞాపకం వుంది.

ఉద్యోగధర్మం పురస్కరించుకునే కాక, పాండిత్యం పురస్కరించుకునిన్నీ వారు, అప్పారావుగారిని చాలా ఆదరంగా చూసేవారు. తెల్లటివంచె, నల్లటి పొడుగుకోటు, ఆ కోటుమీద ఆకుపచ్చని జలతారు శాలువ, శిరస్సున తేజో మండలంలాగ నిండైన పాగా, పరిణతవయస్కతకు సూచకంగా తిలతండుల న్యాయంగా వుండిన గుప్పెడేసి మీసాలు, పట్టిపల్లారుస్తున్న దీర్ఘవ్యాధికి గుర్తుగా చప్పిదవడలు, కాని, దూసుకుపోయే చురుకైన చూపులు.

ఇదీ, ఆవొక్కమాటే నేను చూసిన ఆమహాకవి మూర్తిమంతం.

అప్పటి ఆ సమావేశం అంతటిలోనూ ఒక్క అప్పారావుగారి ఆకృతే విలక్షణంగా వుండింది. అందుకు తగ్గట్టు, ఇప్పటి ఆంధ్రసాహిత్యం అంతటిలోనూ ఒక్క అప్పారావుగారి రచనలే విలక్షణంగా వున్నాయి.

ఏవంబ—

ఉబ్బినంతో వొగర్చుకుంటూ, కుళ్ళూ దగ్గుకుంటూ అప్పారావుగారు తీర్మానం బలపరిచి 'నేను బలపరిచాను' అని రామమూర్తిపంతులుగారి చెవిలో నోరుపెట్టి ఇంగ్లీషులో గట్టిగా కూడా చెప్పారు,

ఆభంగిమ చూసీ, ఆమాట విసి. వ్యావహారికవాదులు వారిద్దరే కావడం గుర్తించి, ఆవాదమున్నూ వినివుండినీ, అప్పు డక్కడ వుండిన గ్రాంథికవాది ప్రముఖులు ఎగతా? చేశారు.

వారి ననుసరించి యువకరచయితలున్నూ చాలామంది నవ్వారు.

ఒకక్షణం దాటితే నేనూ వారిలో చేరిపోయేవాణ్ణి కాని, నలుగురితోబాటు నవ్వవలసి వుండినీ, నవ్వబోయినీ, చివరికి నవ్వలేకపోయాను. కారణం, నా గురువర్యులు వేదల రామకృష్ణశాస్త్రిల వారి మందలింపు.

"వారిద్దరూ మహాపండితులు, వారిని న్యూనతపరచడం మనకి తేమం కాదు. వారివాదం వినడం- చేతనయితే యెదిరించడం- యిది మనం చెయ్యవలసింది" అన్నారు; శాస్త్రిలవారు, ఆకతాయి నయిపోకుండా నన్ను వారిస్తూ.

రామకృష్ణకవుల యిద్దరిలోనూ వెంకటరామశాస్త్రిగారిది సత్యం గ్రహించే తత్వం, రామకృష్ణశాస్త్రిలవారిది సత్యం ఆచరించే స్వభావం.

నేను గట్టిగా చెప్పగలను.

రామకృష్ణశాస్త్రిలవారు బతికేవుంటే వ్యావహారిక భాష స్వీకరించేవుందురు.

ఏతావతా :

నెల్లూరుజిల్లా సాహిత్యచక్రవర్తి గునుపాటి యానాదిరెడ్డిగారు నావక్కనే కూచుని వుండినారు. వారు వేదం వెంకటరాయశాస్త్రిల వారికి శిష్యులూ, కుడి భుజమూనూ.

రామకృష్ణశాస్త్రిల వారు చెప్పింది విని 'అదీమాట' అన్నారు రెడ్డిగారు, తర్జనితో బోకాయస్తూ,

ఏమయినా, పదికాకుల్లో వొక కోకిల, రాజవీధిని దర్జాగా వెడుతున్నమద గజం- ఇదీ, ఆక్షణంలో అప్పారావుగారి స్థితి.

వారి మొగాన చికాకు అలుముకుని వుండింది; కానీ చూపులు మాత్రం తొందరపడవద్దు' అని డెకారిస్తున్నట్టున్నాయి.

అది నిజమే అయింది.

అప్పట్లో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు ఏకైక సంస్థ.

సరికొత్త నిర్మాణం,

మినమినలాడి పోతోంది.

అందరూ ఎగబాకారు; కాని యిప్పుడు ?

గిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి తీవ్రప్రచారంతోనూ, అప్పారావుగారి అమరరచనలతోనూ ఖాషాకాశం మీది కారుమబ్బులు విడిచిపోయాయి.

సత్యం అవగాహన అయింది.

శబ్దశక్తిన్నీ తెలిసివచ్చింది.

దాంతో, యువకరచయితలు ఆ యేకైకసంస్థని విడిచిపెట్టి చక్కా వచ్చేశారు.

ఒక్కొక్కరుగానూ, గుంపులు గుంపులు గానూ వ్యావహారికంలో రచనలు మొదలు పెట్టారు.

అప్పటికే రచయితలయి వుండినవారిలో అనేకులు, నాలాగే, తరవాత వ్యావహారికంలోకి వచ్చేశారు.

తరావత్తరవాత, అసలు, వ్యావహారికంలోనే బయలుదేరుతున్నారుగా ?

ఇంకో విశేషం యేమిటంటే ?

ఇప్పటికీ, గ్రాంథికం విడిచి వ్యావహారికంలోకి వచ్చినవారూ, వస్తున్న వారూ ఎందరో వున్నారు.

ఇంతేకాదు, ఊగిసలాడుతున్నవారూ. రావలసినవారూ కూడా చాలామందే వున్నారు; కాని, వ్యావహారికం విడిచి గ్రాంథికంలోకి వెళ్ళినవారూ. వెడుతున్న వారూ, వెళ్ళదలచినవారూ ఒక్కరూ లేరు.

అది సత్యం గుర్తించి అయినా, ఆవిధంగా కూడా శ్రీపాద కృష్ణమూర్తి శాస్త్రిలవారికి ప్రాతికూల్యం వహించడాని కయినా యెనభైయేళ్ళవృద్ధు గ్రాంథి

కంలో అపారంగా గ్రంథాలు సృష్టించిన నిత్యరచయిత-చెళ్ళపిళ్ళ వెంకటశాస్త్రిల వారు కూడా. చివరికి వ్యావహారికం అవలంబించి, అతిరసవంతంగా వచనరచన సాగిస్తున్నప్పుడు ఇక దీని కేమి నిదర్శనం కావాలి ?

సారస్వత ప్రీతిగల యిప్పటి యువకులు గ్రాంథికరచనలు చదవడాని క్కూడా యిష్టపడలేకపోతున్నారు గదా, మరో నిదర్శనం చెప్పడం మాత్రం యెందుకూ ?

ధర్మమే మరి.

అంధకారంలోంచి వెలుగులోకి రావడానికే గాని, వెలుగులోంచి అంధ కారంలో కూలిపోడాని కెవరూ యిష్టపడరుగా ?

మనకళ్ళ యెదుట, భాషవిషయమై యింతటిమార్పు రావడాని క్కారణం వ్యావహారికభాష విశిష్టత వొక్కటి మాత్రమే కాదు, అప్పారావుగారి రచనల ప్రభావమున్నూ.

రామమూర్తి పంతులుగారి వాదం, జాతికి, దైర్యసాహసాలు కలిగించగా, అప్పారావుగారి రచనలు దారి చూపించాయి.

అంచేతనే, అప్పారావుగారు 'మార్గదర్శి' అనడం.

అప్పారావుగారు చిన్నకథలు రాశారు. వాటిలో వొకటి "దిద్దుబాటు" అనేది యిప్పటికీ అద్వితీయమే. అది మొట్టమొదట, ముట్నూరు వారి 'ఆంధ్రభారతి' మొదటి సంచికలో పద్దప్పుడు రసికాంధ్రలోకం వూగిపోయింది.

వారు ముత్యాలనరాలు నిర్మించారు. వాటి నెందరో ఉదాహరిస్తూవుంటారు; కాని, ఆ భాష, ఆ నుడికారం, ఆ రచనాపద్ధతి, ఆ భావసౌందర్యం—యిప్పటికీ యెవరూ అలవరచుకోలేక పోయారు.

వారు 'మాటా-మంతి' అన్న శీర్షికలో చాలామంచి వ్యాసాలు రాశారు. ఒక్క 'చాలా' అంటే చాలదు. చాలా చాలా మంచి వ్యాసాలవి. వాటిలోకొన్ని బొంబాయి అంద్రపత్రికలోనూ, కొన్ని రాజమండ్రి ఆంధ్రకేసరిలోనూ ప్రకటన అయినాయి. వాటిలో "ఇద్దరు రాజులు" అనేది యిప్పటికీ నాకళ్ళ యెదుట కనబడు తోంది. రెండోది. ఆకాశరామన్న ఉత్తరానికి ప్రత్యుత్తరం కూడా నా దృష్టిలో గొప్పదే. ఆ పుత్తరం పెద్దపురంనుంచి వచ్చినట్టు తమ ప్రత్యుత్తరంలో అప్పా

రావుగారే ఉంటుంటారు. రాసినవారెవరో వారు చెప్పలేదు; గాని గుర్తించినట్లే కనపడుతుంది. నాకుమాత్రం ఆ రాసినవారెవరో బాగా తెలుసు. రాసినవారే నాకు చెప్పారు. అయితే, అది రాయడాని క్కారణం వారికి గ్రాంథికభాష మీది అభి మానమేగాని పాపం అప్పారావుగారి మీది ద్వేషం కాదు.

అప్పారావుగారి రచనల్లో మిక్కిలి చెప్పకో తగ్గవి నాటకాలు. వాటిలో కన్యాశుల్కం జాతిరత్నం. బిల్వణీయం పూర్తి అయివుంటే అది, అంతకంటే పెద్ద జాతిరత్నం అయివుండేది; కాని ఆంధ్రజాతికి, అలనాటి నాటకం చూసుకునే అదృష్టం పట్టలేదు. కన్యాశుల్కంలో ప్రతీవాక్యానికి కొన్నేసి పేజీల వ్యాఖ్యానం చెయ్యగల మనీషిని నేనెరుగుదును. వారు, శ్రీ భమిడిపాటి కామేశ్వరరావుగారు. కన్యాశుల్కం తలంపుకి వస్తే- అధవా- ఆపేరు చెబినపడితే వారి శరీరం ఆపాద మస్తకమూ పులకరిస్తుంది. అస్మదాదులం “కన్యాశుల్కం మాకు బాగా తెలుసు” అనుకుంటుంటామని, కామేశ్వరరావుగారు దానిమీద ప్రసంగం యెత్తుకుంటే “తెలి యనివాడనై మెలిగితిన్” అనుకోవలసిందే. నేను వరుసగా రెండేళ్ళూ ఆంధ్ర పత్రిక సంవత్సరాది సంచికల్లో బిల్వణీయం రెండంకాలూ చదివిన తరువాతే కన్యా శుల్కం చదవడం ప్రారంభించాను. అయితే, కన్యాశుల్కం చదివినప్పుడల్లా ఎంత ఆనందం కలుగుతుందో ఆ ఆనందపూర్ణ బిల్వణీయం జ్ఞాపకం వచ్చి వెంటనే నా కంఠదుఃఖం కలుగుతూ వుంటుంది. ఒక్క బిల్వణీయం చాలు, అప్పారావుగా రెంతటి మహాకవిో తెలుసుకోవాలంటే, అయితే, వారెంతటి మహాకవి అంటే ? ఆ బిల్వణీయం మరెవరూ పూర్తిచేయలేనంతటి- దాని కథాక్రమమే యెవరూ గుర్తించలేనంతటి- మహాకవి.

ఏతావాతా : అప్పారావుగారు మహాకవిమాత్రమే కాదు, తరువాత రచయితల కందరికీ మార్గదర్శిన్నీ.

అయితే, ఒక్కనాటకం చెప్పక తప్పదు. అదేమిటంటే ? వచన రచయితలు మాత్రమే అప్పారావుగారి మార్గదర్శిత్వం స్వీకరించారు. పద్యరచయితలు ఆదారి పట్టుకోలేకపోయారు.

—శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి*

హెచ్చరిక

ఒకటి రెండు సంవత్సరాల నుంచి న్యూస్ పేపర్లలో నేమి మీటింగులలో నేమి తెలుగుభాషను గురించి చర్చలున్నా వాదప్రతివాదములున్నా జరుగుతూ వున్నవి నన్నయ్య, తిక్కన్న, యెర్రన్న, పెద్దన్న—ఇటువంటి పెద్దలు వ్యాకరణనిబద్ధంగా పుషయోగించిన భాషే తెలుగుభాష, అదే నేర్చుకోతగినది, ఆ భాషతోనే గ్రంథాలు వ్రాయదగును, తిక్కనభాష గ్రామ్యభాష, అవాచ్యము, వర్జనీయము, అప్రశస్తము— ఇట్లని కొందరు పండితులున్నా— సామాన్యంగా అందరికీ బోధపడని గీర్వాణానికి భాష అని పేరుపెట్టడం కేవలం హాస్యాస్పదం. కట్టుబాట్లతో చచ్చిపడివున్నది భాష కానేరదు, ప్రాణముతో పెరుగుతూ వున్నదే భాష, అదే గౌరవార్హము, అట్టిదే దేశాభివృద్ధికి ఆధారము— ఇట్లని కొందరు పండితులున్నా— గుడ్డలాడుకోవడమే గాక తగవుతీర్చుకోవడానికి కచేరీలకు యెక్కడందాకా కూడా వచ్చింది ! అజ్ఞానం హరించి అవివేకము శమించుగాక !

ఉన్నమాటంటే ఉడుకుబోతుతనం వస్తుందంటారు. అయినా ఒకప్పుడు అనక తప్పదు. ఇంతకూ ఆకాశవాణికి భయమేమిటి ? ఆమె అన్ని భాషలకు తల్లి. ఆంధ్రభారతి ఆంధ్రభారతి అని యిక్కడ అందరూ నన్ను మాటలతో పూజిస్తూ వున్నారే కాని క్రియలో రొట్టుపెట్టుతూ వున్నారు— అని అమె మొత్తుకుంటూ వున్నది. అడుగో వినబడుతూ వున్నది. ఆమె మొర వినండి !

ఆకాశవాణి మొర :

ఓ నా బిడ్డలారా ! నాకు అన్నిభాషలూ ఒకటే అయినప్పటికీ సంగీత సాహిత్యవిద్యలమీద నాకు వుండే ప్రీతిచేత ఆంధ్రభాషను యెక్కువ మక్కువతో ప్రేమించి ఆంధ్రభారతి అనే పేరుతో యిక్కడ నెక్కిని చిరకాలం నుంచి ఘనంగా ఆదరింపబడుతూ వుంటిని. వయసు గడచినకొద్దీ నాకు వన్నె వచ్చి యౌవనం హెచ్చింది గాని నా రూపలావణ్యాలు యెంతమాత్రం మారలేదు, కాని, యిటీవల పడమటి బిడ్డలతోటి సాంగత్యమువల్ల నా ముద్దుబిడ్డలబుద్ధి చెడి నాయెడల అనాదరణ యేర్పడి నా కళకాంతులకు కూడా మబ్బుపట్టడం ఆరంభించింది.

అయ్యయ్యా! ఏదిక్కున విన్నా నా బిడ్డల పోట్లాటలే వినబడుతూ వున్నవి. నాకు యేమిదుర్గతి పట్టనున్నదో ఏమి దుస్థితి రానున్నదో గాని నా పెద్దబిడ్డలే పువకారమని పేరు పెట్టి నాకు అవకారం చేస్తూ వున్నారు.

తండ్రులారా! ఎందుకు ఈలాగు తన్నులాడుకుంటారు? తూర్పుపడమరల భేదం తెలియకుండా యెందుకు గుద్దులాడుకుంటూ వున్నారు? అజంతభాష, హలంతభాష, పురుషభాష, స్త్రీభాష- ఈ భేదంతో వున్న భాషాతత్వం పడమటి బిడ్డలలో ఎంతటిపండితులకైనా తెలియకపోవడం ఆశ్చర్యం కాదు. వారి పుట్టుక లోనే దాని కారణం వున్నది. ఆ రహస్యం తెలియకుండా వారు బోధించే భాషా తత్వం అన్ని భాషలకూ సమానంగా చెల్లదని మీరు తెలుసుకోలేక వారి పోలికలను మీయందు ఆరోపించుకుని ఎందుకు బొందలో పతుతూ నన్ను పడదోస్తూ వున్నారు? అయ్యయ్యా! ఈ తత్వరహస్యం సంపూర్ణంగా తెలిస్తే మీకు భేదం గాని పోట్లాటగాని వుండదు గదా! నేను యెంత మీతో మొరపెట్టుకుందును. నామొర మీకు వినబడడం యేలాగు? వినపడకపోతే విని తెలిపే మొనగా దెవడున్నాడు? తెలిపించి నా చింత తీర్చే నాకు దెవడున్నాడు? అయ్యా! అంతా నాకు అయోమయంగా వున్నది!

అజంతభాష, హలంతభాష, పురుషభాష, స్త్రీభాష- వీటికి గల భేదము— భాషయొక్క ప్రాణము, శరీరము, బీజము, క్షేత్రము, స్వరప్రస్తారము, మాత్రా ప్రస్తారము, గుణప్రస్తారము, నానాజాతి వృత్తప్రస్తారము వీటియొక్క తత్వరహస్యములు- భాషయొక్క మాధుర్యము, గానయోగ్యత. యివి దేని ననుసరించి యుండేదీ, యెట్టి భాషలు సంగీత సాహిత్యవిద్యల సంపూర్ణ ప్రస్తారమునకు యోగ్యములో, స్త్రీ పురుషాక్షర సంజ్ఞలయొక్క సంయోగము, ఐక్యము. ప్రత్యేకరూపము- ఎట్టి భాషలో పదములు విడివిడిగా వుండునో ఎట్టి భాషలో జడగా అల్లుకొని పోవునో, ఏమి కారణమో- యెట్టిభాషలో ముందుకే స్ఫూటిగా అన్వయమో, ఎట్టి భాషలో ముందుకు వెనుకకు దుమికి దుమికి అన్వయమో, యే స్వాభావికధర్మంవల్ల యిది యేర్పడుతుందో- ఈ మొదలైన తత్వరహస్యములు తెలిస్తే అన్ని భాషలకూ ఒకటే వర్ణమాల యేర్పాటు చేస్తామని, అన్ని దేశాలకూ ఒకటేభాష యేర్పాటు చేస్తామని, అన్నిభాషలను పుద్గారజప్రకారమే వ్రాయవలసినదని- యిట్టి సిద్ధివాదములు వుండవు గదా! నాబిడ్డలు భాషాభివృద్ధి పేరు చెప్పి అవలంబిస్తూ వున్న వృథాప్రయత్నములన్నూ వృథాప్రయత్నమున్నూ తప్పిపోవును గదా! ఏమి చేతును? ఎంతని మొరపెట్టుకొందును? నాచింత తీరే మార్గము యేమి వున్నది? అయ్యా! ఏమి గతి?

ప్రతిభాషయందున్న వ్యవహరించడములో- అనగా వాడుకలో- కొన్ని మార్పులు కలగడం స్వాభావికమై వున్నది. ఈ మార్పులు బిడ్డలవల్ల, పామరుల వల్ల, సామాన్యజనుల వల్ల, ఒకవిధంగాను- పెద్దలవల్ల, బుద్ధిమంతులవల్ల, పండితులవల్ల, మరివొకవిధంగాను- కలిగింపబడడం కూడా స్వాభావికమే.

ఇంతేకాక మొట్టమొదట ఒకరితో వొకరు నోటిమూలంగా మాట్లాడుకొనడానికి యేర్పరచుకోబడిన పదములు వ్రాతమూలంగా చదువుకుని గ్రహించుకొనడానికి వుపయోగింపబడడం వల్ల మరికొన్ని మార్పులుకూడా భాషలో తటస్థిస్తూ వున్నవి. ఈ చెప్పబడ్డ అన్ని మార్పుల విషయంలో అజంతభాషలకున్నా, హలంతభాషలకున్నా, పురుషభాషలకున్నా, స్త్రీభాషలకున్నా వాటి స్వాభావిక ధర్మమును బట్టి చాలాభేదం యేర్పడుతూ వున్నది. దీని వివరం గ్రహించుకోక పోవడం వల్లనే పోట్లాటలు, గుద్దులాటలు, గుడ్డివాదములు, చెడ్డభేదములు సిద్ధిస్తూ వున్నవి. ఇది టూకీగా చెప్పదగిన విషయము, అందరికీ సులభముగా బోధపడే విషయమున్నూ కాదు.

ఏ భాషలోనైనా సరే పుట్టుకలో యేర్పడ్డట్టుగానే పదాలు స్పష్టంగా సంపూర్ణంగా వుచ్చరిస్తూ మాట్లాడితే అలస్యం అయి వ్యవహారం కడతేరదు. కనుక వాడుకలో పదాలయందు స్వరలోపమున్నా అక్షరలోపమున్నా కలుగుతుంది. వ్రాసేటప్పుడు నిదానంగా వ్రాయవచ్చును గనుక యీలోపం అవసరం లేదు. మరిన్ని సామాన్యజనులు గాక బుద్ధిమంతులున్నా పండితులున్నా వ్రాసేటప్పుడు, కొత్తకొత్త శబ్దజాలం కల్పించి సమస్తమైనవారు నిదానంగా చదివి నెమ్మదిగా నేర్చుకుని జ్ఞప్తియందుంచుకోవలసిన విషయములున్నా గంభీరమైన విషయములున్నా తెలుపుతూ గద్యములు, పద్యములు, పదములు మొదలయిన కవితలలో గ్రంథాలు రచియిస్తారు. ఈ ప్రకారంగా మాటభాష, వ్రాతభాష, గ్రాంథికభాష అని మూడు తెరగులు ఏర్పడుతున్నవి. సామాన్యంగా లోకంలో సంభాషణ, పుత్తరప్రత్యుత్తరాలు, వ్యవహారవిషయములు, మొదలైనవాటిసంబంధంలో వుపయోగింపబడుతూ వున్నందున మాటభాషను వ్రాతభాషనుకూడా వాడుకభాష అని చెప్పవచ్చును. గ్రాంథికభాషలో సంభాషణ గాని, పుత్తరప్రత్యుత్తరములు గాని వ్యవహారములు గాని జరుపదు. అయితే యీ సందర్భంలో అజంతభాషలకున్నా హలంతభాషలకున్నా వాటి స్వాభావిక ధర్మమును బట్టి కొండంతభేదం యేర్పడుతూ వున్నది. హలంతభాషలు, స్త్రీభాషలు- వీటి విషయంలో వొకచే

కాలపు వాడుకభాషకు గ్రాంథికభాషకు పుచ్చారటలో యెంతభేదం వున్నా వ్రాతలో పునయోగించే అక్షరసంజ్ఞలలో భేదం వుండదు. ఇది స్వాభావిక ధర్మమును బట్టి తటస్థించును. ఈ కారణంవల్ల హలంతభాషలో గ్రంథాలు చెవులతో విన్నప్పుడు అర్థం అవుతూవున్నప్పటికీ కంటితో గ్రహించి చదవడం కష్టంగా యేర్పడుతుంది; కాబట్టి యావజ్జీవము, ఉచ్చారణ నేర్చుకుంటూ మాడ్చుకుంటూనే వుండవలెను. పైగా కాలానుగుణ్యంగా భాషాస్వరూపం కూడా మార్పుచెందుతూ వుంటుంది గనుక సామాన్య సంభాషణలోనూ, సాధారణపు వ్రాతలోనూ, గ్రంథాలలోనూ వన్నెభేదం, వైఖరిభేదమే గాని భాష వొకటిగానే కనిపిస్తూ నానాటికీ కలిగే మార్పులు కిందకి పైకికూడా వ్యాపిస్తూ వుండడంవల్ల భాష జీవించివున్నట్లుగా యేర్పడుతుంది. ఇంక అజంతభాషలు, పురుషభాషలు- వీటి విషయంలో ఎట్లా వుంటుందంటే- స్వర లోపాది కారణములవల్ల కలిగే మార్పులు చాలా అధికమగుటచేత సామాన్యంగా ఉపయోగింపబడే మాట భాషకున్నూ సామాన్యంగా వుత్తరప్రత్యుత్తరములలోను వ్యవహారములోను పునయోగింపబడే వ్రాతభాషకున్నూ గద్యపద్యాదికవి త్యాలయందు పునయోగింపబడే గ్రాంథికభాషకున్నూ చాలా వ్యత్యాసం యేర్పడడమే గాక ఈ జాతిభాషలు వాటి స్వాభావిక ధర్మమును బట్టి వ్రాసినప్రకారమే పుచ్చరించి చదువబడవలసిన కారణంవల్లను, గురులఘుప్రస్తారములతో పద్యాది కవిత్యములు గణబద్ధమై లేశమైనా మార్పు చెందడానికి వీలులేకుండా బిగిసివుండే కారణంవల్లను, మాటభాష. వ్రాతభాష, గ్రాంథికభాష అని మూడు స్వరూపములుగా యేర్పడుతూ వున్నవి. ఈ మూడింటియొక్క తారతమ్యమున్నూ విలువయున్నూ తెలుసుకోలేకనే హలంతభాష యందువలె వొకటే జీవభాష యేర్పరచవలెనని ప్రయత్నించడు. గ్రాంథికభాషను దూషించడం, వ్రాతభాషను ఆదరించక పోవడం, మాటభాషను గ్రామ్యమని నిందించడం- ఇదంతా కేవలం అజ్ఞానము సూచిస్తున్నది. అయ్యో! నా పెద్దబిడ్డలే నాకున్నూ నా చిన్నబిడ్డలకున్నూ అవకాదులై నారు! ఏమి విపరీతకాలం వచ్చింది!

గ్రాంథికభాషను పూజించే నా దొడ్డబిడ్డలారా! గ్రామ్యభాషను నిరసిస్తారే! అది నా చిన్నబిడ్డలు పెద్దబిడ్డలు మాట్లాడేభాష కాదా? నా చిన్నబిడ్డల వచ్చిరాని పలుకులు నాకు ముద్దుగా వుండవా? ఎందుకు నిందిస్తారు? మీ చెవులకు కూడా అనందకరంగా వుండబట్టిగదా గ్రామ్యభాషలో ప్రసంగాలున్నూ పదాలున్నూ మీ గ్రంథాలలో అక్కడక్కడ పునయోగించి హాస్యరసం అనుభవిస్తారు. మీకు

గ్రామ్యభాషవల్ల హాస్యరసం వుదయించి ఆనందం కలిగినట్టే అల్పజాతుల బిడ్డలకు వాళ్ళ సుద్దులలో మీ భాష వుపయోగించిన సందర్భమందు హాస్యరసం వుదయిస్తుంది. వాళ్ళసుద్దులున్నా పదాలున్నా పాటలున్నానూ వాళ్ళ గ్రంథాలు, మీ కవిత్వాలు మీ గ్రంథాలు, వాళ్ళ గ్రంథాలు వినగూడదు, వ్రాయగూడదు, చదువగూడదు, అవి గ్రంథాలు కావు, మా గ్రంథాలే గ్రంథాలు అని యెందుకు పిచ్చివాదాలు చేస్తారు ?

తెలుగుభాష మాతృభాషగా గల జనులు 2,30,00,000 రెండుకోట్ల ముప్పయిలక్షలమంది వున్నారు గదా ! వీరిలో మాటరాని వారికింద 30 లక్షల మందిని తీసివేయండి తెలుగు మాట్లాడే తక్కిన రెండుకోట్ల మందిలో యెందరు గ్రాంథికభాషలో వుత్తరప్రత్యుత్తరాలు, వ్యవహారాలు జరుపుకుంటారు ? ఎందరు భారతభాగవతాదిగ్రంథాలు చదువుతారు ? ఇది కొంచెం తలచుకొనండి. అప్పుడు అంతా మీకు స్పష్టంగా బోధపడుతుంది,

తెలుగుభాష మాట్లాడే రెండుకోట్లమంది జనులలో గ్రాంథికభాష మాట్లాడే వారు వొక్కరుకూడా లేరని చెప్పవచ్చును. ఎవరైనా వుంటే వారు మహా మహా మహా పండితులే ! పెండ్లాములతోను, బిడ్డలతోను, చాకలివాళ్ళతోను, మంగలి వాళ్ళతోను భారతాదిగ్రంథములభాష మాట్లాడే మహానుభావుడు వుంటే ఆయన గారి గొప్ప మెచ్చుకోవచ్చును. తర్వాతిమాట-ఈ చెప్పిన రెండుకోట్లమందిలో భారతాది గ్రంథముల భాషలో వుత్తరప్రత్యుత్తరములున్నా వ్యవహారములున్నా జరుపుకునే మహానుభావు లేందరున్నారు ? ఒకవేళ వున్నప్పటికీ వ్యవహారములు కొనసాగునా ? నా దొడ్బిడ్డలలో కొందరు బుద్ధిమంతులు సంఘలు విడగొట్టి, జడలు చిక్కుదీసి, సులభశైలిలో గ్రాంథికభాష వుపయోగిస్తూ మాట్లాడగలరు, వ్రాయగలరు, నిజమే, ఆలాగు చేయగలవారు వందలు గాని వేలు లేరు. వారి వ్రాతలు కూడా లక్షమందికంటె యెక్కువమందికి బోధపడజాలవు. తక్కిన 199 లక్షలమంది గతి ఏమికావలసినది ? గ్రాంథికభాష చదివితేను వింటేను అర్థం చేసుకోగలవారు లక్షమందికంటె యెక్కువ లేరని మీకు స్పష్టంగా బోధపడవలె నంటే ఆయా జిల్లాలు తాలూకాలు గ్రామాలు వీధులు యిండ్లు గుడిసెలు- యీ ప్రకారంగా ఆంధ్రదేశంలో వొక మూలనుండి వొకమూలకు మీ మనోదృష్టి విప్పి చూడండి ! మనసుతో చూడకుండా పూరికే నోటితో మాట్లాడకండి ! మనోదృష్టి వ్యాపింపజేసి చూస్తే ఆంధ్రదేశంలో యెక్కడగాని మాట్లాడుకొనడానికిన్నీ

సామాన్యపు వ్రాతలకున్నూ వ్యవహారానికిన్నూ సంధులు విడగొట్టిన సులభశైలి గల గ్రాంథికభాషకూడా పువయోగించబడడం లేదనీ పువయోగించడానికి సాధ్యం కాదనీ స్పష్టంగా బోధపడ గలదు. సులభశైలి అయినా కఠినశైలి అయినా గ్రాంథికభాష దొడ్డగ్రంథాలకే ప్రయోజనము, అనగా కట్టుబాట్లకు లోబడి మార్పులు చెందకుండా వుండే ప్రౌఢమయిన శబ్దజాలము మూలమున భక్తి, ముక్తి, నీతి, జ్ఞానము, ఆనందము మొదలయిన సార్వకాలికవిషయములను తెలిపే గద్య పద్య కావ్యములను కల్పించడమే గ్రాంథికభాష యొక్క పువయోగము. ఎంత సులభ శైలిని వ్రాసినా ఒకటి రెండు లక్షలమందికి మాత్రమే యీ గ్రంథముల పువయోగము. తక్కిన 199 లక్షల మంది ఏ గ్రంథాలు చదువుకొమ్మన్నారు? గ్రాంథికభాష బంగారమే. ఎన్నో వన్నెలు ఉండవచ్చును గాక! బంగారు బంగారే గ్రాంథిక భాషే భాష, తక్కినది భాష కాదు. భారతాదిగ్రంథములు తప్ప తక్కినవి గ్రంథములు కావంటే, తెలుంగుభాష తెలుంగుగ్రంథాలు లేనట్టే భావించుకోవలసి వస్తుంది. భారతాదిగ్రంథములు అర్థంకాని నా 199 లక్షల బిడ్డలు గ్రంథాలు లేనివారు. చదువు రానివారు అవుతారు సరేగదా, వారు తెలుంగు మాట్లాడగలవారై నప్పటికీ మూగవాళ్ళే, మృగములే అని చెప్పవలెను, ఈ వాదం మీకు బాగా పున్నదా?

భారతాదిగ్రంథము చాల దొడ్డగ్రంథములు. ప్రశస్తమైన గ్రంథములు అని అందరూ చెప్పుకుంటారు. చక్కగా చెక్కి నునుపుచేసి వన్నెపెట్టిన మానుతోను శిలతోను నిర్మించిన శాశ్వతసౌధములు రమ్యముగా వుండడం ఆశ్చర్యమా? నవరత్నాలు చెక్కిన బంగారు ఆభరణాలను మెచ్చుకోనివారు వుంటారా? పట్టుబట్టు జరిబట్టు- ఇవి అందరికీ కన్నులపండువుగానే వుండును. అయితే సమస్తమైనవారు సౌధములే కట్టవలెను- మిద్దెలు మేడలు నిర్మించుకొనే కాపురముండవలెను. సామాన్యపు యిండ్లు కట్టగూడదు. పూరియిండ్లు, గుడిసెలు బొత్తిగానే వుండగూడదు. అందరూ రత్నాభరణములు, బంగారు ఆభరణములు- వీటినే ధరించవలెను, అన్ని వస్తువులు, అన్ని పనిముట్లు బంగారుతోనే చేయవలెను. పెద్దలూ పేదలూ అందరూ పట్టుబట్టు, జరిబట్టు- వీటినే ధరించవలెను, అన్ని వేళలందు వాటినే కట్టుకోవలెను, అన్నిసమయములయందు రూపనిర్బంధముతో నిర్మించిన దుస్తులే ధరించుకోవలెను. ఈలాగు యేర్పాటు చేస్తే లోకము జరుగుతుందా? సౌఖ్యంగా వుంటుందా? మరి యెందుకు గ్రాంథికభాషను వృద్ధి చేయ.

డము అని పెరుపెట్టి దాని కట్టుబాట్లను కొద్దికొద్దిగా చెరిపి పాడుచేసి దాని అందమును మాధుర్యమును ధ్వంసం చేస్తారా? గ్రాంథికభాషను నడలించి, పలుచన చేసి, చులకనచేసి సామాన్యకార్యములకు పువయోగపరచవలె నని యెందుకు వృధాప్రయత్నము చేస్తారు? ఎందుకు పరిశుభ్రమైన వాడుకభాషను నిందిస్తారు? బంగారుతో నీళ్ళకాగులు నిర్మిస్తారా? గడ్డపారలు చేస్తారా? చేస్తే కూడా అవి బాగా పువయోగపడునా? గ్రాంథికభాష దొడ్డభాష. పూజనీయమైన భాష. అది లోకవ్యవహారములయందు పువయోగపడదు. రెండుకోట్లమంది ఆంధ్రజనులలో 199 లక్షల మందికి అది లభింపనే లభింపదు. కాబట్టి, నా దొడ్డబిడ్డలారా! నా మొర కొంచెము చెవిని పెట్టండి. గ్రాంథికభాష యొక్క తత్వము తెలియక దాని లోకి పిచ్చిమార్పులు కూర్పులు తెచ్చిపెట్టి పరిశుద్ధముగా నున్న నాదివ్యసౌధములను పాడుచెయ్యయ్యకండి. అగ్రగణ్యులైన మహాకవులు అప్పడప్పుడు కల్పించే, కూర్చే కొత్త అందములతో తృప్తిచెంది మీ బుద్ధి అంతా వాడుకభాషను ప్రసీద్ధిలోకి తెచ్చి, పరిశుద్ధపరచి, వృద్ధిపరచుట యందు పువయోగించండి.

వాడుకభాష అందరికీ కావలసినభాష. అందరు జనులు సామాన్యసంభాషణయందు, పుత్తరప్రత్యుత్తరాల యందు, లోకవ్యవహారాలయందు, ప్రతిదినం. ప్రతినిమిషం పువయోగిస్తూ వున్న భాష. వాడుకభాషను కాగితముమీద నిందించే వారు కూడా యింట ఆలుబిడ్డలతో మాట్లాడేది వాడుక భాషే, మరెందుకు వాడుక భాష అంటే నిందింపవలెను? ఏల సిగ్గుపడవలెను? సామాన్య జనులు, పామరులు- నా బిడ్డలలో 199 లక్షలు వీరే- వీరి నిమిత్తము కల్పింపబడే గ్రంథాలు వాడుకభాషలోనే వుండవలెను. ప్రస్తుతకాలములో అన్యసంబంధమువల్ల లభిస్తూ వుండే జ్ఞానము వాడుకభాషలోనే వెల్లడికావలెను. కొత్తకొత్త చరిత్రలు, శాస్త్రములు, కథలు, హాస్యములు, పాటలు, పదములు- ఇవన్నీ ప్రజలకు బిడ్డలకు బోధపడవలెనంటే సంకరము చేసి పాడుచేసిన గ్రాంథికభాషలో గాక నిజమైన, పరిశుద్ధమైన, మనోహరమైన వాడుకభాషలోనే వుండవలెను. 'ఈ వాడుకభాష' అనే ప్రత్యేకభాష అవిచ్ఛిన్నముగా ఏర్పడి వుండడము అజంతభాషల యొక్క పురుషభాషల యొక్క గొప్ప భాగ్యము. వార్తాపత్రికలను నా బిడ్డలు లక్షలకొలది చదివి అభివృద్ధికి రావలెనంటే వాటిని వాడుకభాషలోనే వ్రాయవలెను. కొంచెముగా గొప్పగా నడలించిన గ్రాంథికభాష కూడా జనసామాన్యమునకు బోధపడదు. కాబట్టి గ్రాంథికభాషను కనికరములేక వంకరటింకరలుగా తిప్పి తిప్పలు పెట్టి తప్పులు

కూర్చి పిచ్చిపిచ్చి శబ్దజాలమును కల్పించి గ్రాథికభాషను, వాడుకభాషను రెంటినీ కూడ పాడుచేయకండి. నాదొడ్డబిడ్డలలో కొందరు పెద్దవ్రాతలని పేరుపెట్టి గ్రాథిక భాషలో పిచ్చివ్రాతలను వ్రాసి నాకు విచారం కలిగిస్తున్నప్పటికీ, కొందరు దొడ్డ గ్రంథాలు కల్పించి నా గర్వము పెంపుచేస్తున్నారు. ఇది నాకు పరమానందమే. కాని, వీరు సమర్పించే పరమాన్నము నా బిడ్డలలో లక్షలమంది కూడా ఆరగించి అనుభవించడం లేదు. పరిశుద్ధమై రుచికరముగా వుండే అంటలే 199 లక్షలమంది బిడ్డలకు ఆరోగ్యకరమైన ఆహారము. ఇదీ ఆత్మావశ్యకము. దీనిని కూడా సంపాదించగలవారు నా దొడ్డబిడ్డలే. ముందటికాలంలో కొందరు బుద్ధిమంతులు వాడుక భాషలో కథలు, కీర్తనలు, పదములు, పాటలు, హాస్యములు మొదలైనవి కల్పించి వున్నారు. గంగావిహామము, కునలాయకము, బొబ్బిలికథ, దేశింగరాజుకథ, షేత్రయ పదములు, సారంగపాణి పదములు, లంకాయాగము మొదలైనవి, నా బిడ్డలకు ప్రాణములు. వాడుకభాషలో అనేక గ్రంథములు నోటి పాఠాలలోను తాటాకులపై స్థకాలలోను పై ప్రాణాలతో నిలిచియున్నవి. వీటిని రక్షించి చక్కగా ముద్రించి సర్వజనులకు సులభంగా దొరికేటట్లు చేయడం యెంతో పుణ్య కార్యం. ఈ కాలంలోకూడా కొందరు బుద్ధిమంతులు వాడుకభాషలో హాస్యములు, కథలు, శాస్త్రములు, ధర్మశాస్త్రములు మొదలైన గ్రంథాలు వ్రాసి యున్నారు. ఇవి ప్రతి పల్లెటూరిలో పూజింపబడుతూ వున్నవి. కన్యాశుల్కము చదివి సంతోషించినవా రుందూ? సంస్కృతగారి గ్రంథాలలో వాడుకభాషలో వ్రాసిన హాస్యములే కదా అందరూ చదివి ఆనందిస్తూ వున్నారు? కాబట్టి దొడ్డనాయనలారా! విద్వాంసులారా! గ్రాథికభాషను సంకరము చేసి నా గర్వము కుంగించక, వాడుకభాషను లఘుమార్గములో వృద్ధిచేసి, పరిశుద్ధి చేసి, మనోహరమైన కల్పనలతో రమ్యము చేసి, జ్ఞానమును ఆనందమును పెంచే సర్వజనోపయోగములైన గ్రంథాలు వ్రాయండి. ముద్రించండి, ప్రచురించండి! చిన్నబిడ్డలు 199 లక్షలమందికి అభివృద్ధిమార్గము యేర్పరచండి! తల్లి ఆశీర్వాచనమును పొందండి! కాశ్వతమైన కీర్తిని సంపాదించండి!!

గీ. నోటితో పల్కి వినఁదగు నుడుఁగు లెట్లు
కాగితముపయ వ్రాయఁగ గర్వములగు?
తప్ప మీయందె కల దని చెప్పనేల
మంచిసీక్కు నిందింతురో మధువు మరగి?

—రెంటాల వేంకటసుబ్బారావు*

-X-

* ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచిక. 1914.

ముత్యాల సరం

ప్రపంచంలో వాఙ్మయం మొదట జనిస్తుంది. తర్వాత విమర్శకులు వర్గీకరించి దానికి లక్షణం ఏర్పరుస్తారు. మహాకవులెవ్వరినీ నియమాలు బంధించలేదు. ఆలాగని నియమాలు ఉల్లంఘించి మహాకవి పదవి సర్ధించడము పరిహాస్యాస్పదం. ఒకకవి బుద్ధిపూర్వకంగా ఒక నియమం ఉల్లంఘించడమన్నది అందువల్ల ఒక సొగసు ఆవిష్కృత మవుతున్నప్పుడే చేస్తాడు. అందుకే అల్లులు నియమం పాటించకపోతే దానిని చేతకానితన మంటాము. నమర్చుకు తెలిసి ఉల్లంఘిస్తే దానిని ప్రౌఢప్రయోగ మంటాము. మహాకవులను పట్టి చూపించే గొప్ప గీటురాళ్ళే ఈ ప్రౌఢప్రయోగాలు.

ఈ ప్రౌఢత్వం ఒక్క వ్యాకరణ సూత్రాలను మాత్రమే చుట్టి ఉండదు. ఎల్లప్పుడు నూత్నవిశేషాలకోసమే నిరాఘాట విహారశీలులైన కవులు ఎడతెగని సృష్టిచేసుకుంటూ పోతున్నప్పుడు విమర్శకుడు స్థాయిగా కూర్చుండి వారి భావనలో, భాషలో, పద్ధతిలో, ఆదర్శాలలో, సందేశాలలో మహిమలను సమగ్రంగా అధ్యయనం చేసి మూర్ఖుల కళ్ళుకూడా తెరుస్తూ ఉంటాడు. అప్పుడతనిని వ్యాఖ్యాత అంటాము. అతడే కొన్ని సామాన్యసూత్రాలకు లొంగే ప్రధానప్రవాహాలకు వంతెనలు నిర్మిస్తూ ఉంటాడు, అప్పు డతనికి లాక్షణికు డని పేరు.

పూర్వం కాని, ఇప్పుడు కాని, ఎప్పుడు కాని, విమర్శకుడు మహాపండితుడైన ప్రజ్ఞాశీలి అని ఒప్పుకొనక తప్పదు. పండితమనస్సు సాధారణంగా 'రీతి'ని మన్నిస్తూ ఎప్పుడైనా ఎవడైనా కవి ఎందైనా కొంత తొణికిపోయినట్లు కనిపిస్తే చాలును, పట్టుకొని తీవ్రంగా కదలవేస్తుంది. ఈ పట్టింపు ప్రాచీనకాలంలో మరీ ముఖ్యం. అందుకే అప్పటి విమర్శగ్రంథాలు కవి కంఠపాఠాలు! కవిసర్ప గారుడారు!

ఆధునికకాలంలో కవితాచైతన్యం సర్వత్రా వ్యాపించింది. కవిని బంధులలో పెట్టి నలగగొట్టి వాటిలో అతడు సాముగరిడీలు చేస్తూ ఉంటే చూస్తూ ఆనందించే ప్రేక్షకులు కారు నేటి రసకులు. వీరు కవి కోరుకునే, అతని పుట్టు హక్కున స్వేచ్ఛను అంగీకరిస్తారు. కవిని కొత్తనియమాలు నిర్మించుకోనిస్తారు.

కాని వీరు విమర్శకులై నప్పుడు ఈ నూత్ననిబంధనతో కవి ఎట్టి పాండర్యాలు ప్రదర్శించాడో చూడడానికి కుతూహలం పొందుతారు, మేము పండితుల మనే గర్వం మాని కవికి అర్హమైన ఉన్నతస్థానం ఇవ్వదగిన బాధార్యం చూపిస్తారు వీరు.

ఆధునికకవిత్వం నియమరహితమైన దనే శుష్కవాదం సహృదయులైన విమర్శకులది కాదు. ఎన్నో విశేషపరిస్థితుల కూడికవల్ల రూపం పొందుతున్న ఒకరకపు కవిత్వాన్ని - స్పటికానికి వలె ఎన్నో ఫలకాలు కల ఒకక్రొత్త ఉద్యమాన్ని, ఏదో ఒక ఫలకం మాత్రం చూచి తాము ఉండవలసిన దనుకొన్నట్లు ఉండనంతమాత్రంచేత, తమ ప్రామాణ్యాలకు లొంగనంత మాత్రంచేత విమర్శకు-కాదు నిరసనకే, దూషణకే, పూనుకుంటున్న చిత్రమనమ్యులు కొందరున్నారు. వీరిలో చాలామందికి బోధపరచుకుందామన్న శ్రద్ధకాని, బోధపరచుకోవాలన్న జ్ఞానంకాని లేదు. వారికోసం కాదు నాయీవ్యాసం.

నవీనకవిత్వం బాధ్యత లేని భ్రంశకార్యతత్పరుల అగమ్యగోష్ఠి కాదనీ, శుద్ధాంతఃకరణతో, సత్యసంకల్పంతో అనేక సారస్వతాలలో కావ్యగుణం గవేషించి కొత్త విధంగా కవిత్వసాక్షాత్కారం పొంది కావ్యగానం చేస్తున్నవారి వింతకంత మనీ నమ్మినవారిని నా శ్రోతలుగా నిర్ణయించుకుంటున్నాను.

వారియొక్క సహృదయానికి, సానుభూతికీ ఆధునికకవులు విరివిగా వాడిన 'ముత్యాలసరం' అనే ఒక ఛందస్సుపై నా యీ సమీక్షను ద్రష్టవ్యము కావిస్తున్నాను.

గుత్తునా ముత్యాలసరములు
కూర్చుకొని తేలైన మాటల,
క్రొత్త పాతల మేలు కలయిక
క్రొమ్మెరుంగు చిమ్మగా.

అని 1910 వ సంవత్సరములో శ్రీ గురజాడ అప్పారావు నవీనకవిత్వానికి ఆరంభగతి మ్రోగించాడు. అప్పు డత డేమనుకున్నాడో మళ్ళీ :

మెచ్చ నంటా వీవు, నీ విక
మెచ్చకుంటే మించిపాయెను;
కొయ్యబొమ్మలె మెచ్చుకళ్ళకు
కోమలుల సౌ రెక్కనా ?

అని నిరాశతంత్రి మీటించాడు. ఆ ఊపు ఊపున ఇరవై తొమ్మిది ముత్యాల సరాలు అతని సహజధోరణిని ఒక ఖండకావ్యముగా వెలువడ్డాయి. దానితో ఆధునిక కవిత్వానికి కవాటాలు తెరచుకున్నాయి.

“ముత్యాల సరం” అనే ఛందస్సు అప్పారావుగారి స్వతంత్ర సృష్టి కాక పోవచ్చును. అంతకు పూర్వమున్ను యక్షగానాలు ఈ విధంగా నడిచేరదన లెన్నింటినో చూపించవచ్చును. ‘వృషభగతి’ అనే రగడలో ముత్యాల సరానికి గల బాంధవ్యం గమనించవచ్చును. ఆ రగడలోని ‘కళిక - ఉత్కళిక’లను ఊహించ వచ్చును. కర్ణాటకల పట్టుదులను పేర్కొనవచ్చును. అక్షరాలా ముత్యాలసరమే అయిన

గుమ్మ డేడే గోపి తల్లీ,
గుమ్మ డేడే ముద్దుగుమ్మా,
గుమ్మ డేడే కన్నతల్లీ,
గుమ్మ డేడమ్మా ?

అనే గేయాన్ని తెచ్చి ‘ముత్యాలసరం’ నవీనతను ప్రతిఘటించవచ్చును. ఏమయినా ‘ముత్యాలసరం’ అంటే మనకు గురజాడ అప్పారావుగారి పేరే జ్ఞాపకం వస్తుంది. ఏ సస్మహార్తంలోనో అత డాగేయం పలికి దానికి ‘ముత్యాలసరం’ అని నామ కరణం చేశాడో, ఒక సూత్నావేశానికి వాహనంగా చేకొని ఒక స్వతంత్ర కవిత్వాన్ని విడుదల చేశాడు. గురజాడ అప్పారావుదే ఈ ఛందస్సు.

I Swinburne గురించి వ్రాస్తూ—

“It is possible that if Philip Sidney had not written-
‘Ring out your bells, let mourning shows be spread :
For love is dead :

All love is dead infected
With plague of deep disdain :
Worth, as naught worth, rejected.
And faith fain scorn doth gain.
From so ungrateful fancy,
From such a female frenzy,

From men that use men thus,
Good Lord, deliver us.

We might never have heard—

Then star nor sun shall waken :

Nor any change of light :

Nor sound of waters shaken,

Nor any sound or sight :

Nor wintry leaves nor vernal.

Nor days nor things diurnal;

Only the sleep eternal

In an eternal night.

But the music of The Garden of Proserpine is as definitely Swinburne's creation as is the Drama of Othello Shakespeare's అన్నాడు John Drinkwater.

ఇట్లే

Arthur Hallam మృతికి విషాదీస్తూ Tennyson వాసిన In Memorium లోని గీతాల ప్రాస పద్ధతి మామూలువలె a, b, a, b కాక క్రొత్తగా a, b; b, a గా

Ring out, wild bells to the wild sky (a)

The flying cloud, the frosty light; (b)

The year is dying in the night; (b)

Ring out, wild bells, and let him die (a)

అని మార్చి కావ్యమంతా అట్టి గీతాలలో అతడు నిర్వహించాడు. కాని ఇట్లు చేయడానికి Tennyson మొదటివాడా కాదా అని తేల్చడం కొరకు అప్పటి పండితులు పాత వాఙ్మయమంతా గాలించి అందుండి a, b, b, a ప్రాసలో ఉన్న ఒక Stanza శ్రవ్య తీశారు. అయినా ఈ విషయం ఇట్లు నిర్ధారణ చేసుకున్న పిమ్మట అ ఛందస్సు Tennyson ది గానే అంగీకరించారు. మందాక్రాంత కాళిదాసుదీ, శార్దూలం శ్రీనాథుడీదీ కాదని మనమేలా గనగలం ?

ముత్యాలనరాన్ని మాత్రాబద్ధభందస్సులలో ఒకటిగా నేను పరిగణిస్తున్నాను. దీన్ని గణబద్ధం^{*} చెయ్యడమంటే బందులలో బిగించడమన్నమాటే. గణబద్ధాలు కృత్రిమభందస్సులనీ, నైసర్గిక గమనం లయవల్లనే నిరూప్యమవుతుందనీ, కావున మాత్రాభందస్సులు స్వాభావికములైనవనీ నేను విశ్వసిస్తున్నాను.

[భందస్సులు మూడు తెగలు. సాగదీయడానికి వీలులేనివి. కొంతవరకు సాగేవి. బాగా సాగగలవి. అంటే rigid, semi-elastic, and elastic metres. నా ఉద్దేశంలో వృత్తాలు (గణబద్ధ భందస్సులు) మొదటిరకానికి, గీత సీసాదులు రెండవరకానికి, మాత్రాభందస్సులు మూడవతరగతికి చెందుతవి. అందువల్లనే మాత్రాభందస్సులు స్వాభావికము లని సూచించాను.]

గణాలే కాక యతిప్రాసలు కూడా వైకల్పికంగా ఉండాలి కాని (ముఖ్యంగా గేయరచనలలో), వీటిని తప్పనిసరి చేసుకుంటే భారాళమైన గమనం కుదురదు. విసువు కూడా సంభవిస్తుంది, వైవిధ్యం ప్రదర్శించడానికి అననుకూలత ఏర్పడు తుంది. వ్యర్థపదాలు ప్రవేశిస్తాయి. అందువల్ల ఈ విషయాలలో ఆధునికకవులు కొన్ని స్వాతంత్ర్యాలు తీసుకున్నారు. వారు కోరినది వైశాల్యం. భందస్సుకు సరిహద్దులు మరికొంచెం విరివి చెయ్య మంటారు. అట్లేర్పడిన విశాలవాతావరణంలో వారి విహారం చూస్తూ కూడా విమర్శకులు వారి వాంఛను గర్హించగలరా? బంధాలు సడలించడంవల్ల ఎన్నోరకాల లక్షణాలు ఏర్పడితే మాత్రం అన్నిటినీ గమనించవలసినదే సంతోషపూర్వకంగా—వాటివల్ల రమణీయార్థాలు ప్రతిపాదించబడుతున్నప్పుడు.

*అబ్బారి రామకృష్ణారావుగారు ముత్యాలనరాన్ని గణబద్ధం చేశారు. వారన్నది: ముత్యాలసరం పాదానికి నాలుగు గణాలు: సూర్యగణం, ఇంద్రగణం—సూర్యగణం, ఇంద్రగణం. కాని ఇంద్రగణాలలో నాలుగుమాత్రలున్నవే స్వీకరించాలి. అనగా భగణమూ, నలము ఇంద్రగణాలు కాకపోయినా నగణమూ, గగణమూ స్వీకరించాలి. నాలుగుమాత్రలు కలవీ కావున. అలాగే మూడు మాత్రలు గల లగణమును సూర్యగణం కాకపోయినా స్వీకరించాలి. లయ, తాళము ఇవి సంగీతానికి చెందినవనీ, ఆమూలకొస్తే వాగ్గేయకారకులు ఏ పద్యానికైనా రాగతాళాలు వేసి పాడగలరనీ, మనం సాహిత్యదృష్టిని ఏమరకూడదనీ అన్నారు. మహాకవి—ఎంత rigid, uniform భందస్సునైనా వాడి ఎన్నివందల గీతాలైనా వ్రాసి, ఏమాత్రమూ విసువుతోపించడన్నారు. నిజమే, అల్పుల కెంతస్వేచ్ఛ ఇచ్చినా గొప్పరచన చెయ్యలేరు. సమర్థులు ఎంతబంధించినా విజృంభించగలరు. కాని సమర్థులకే స్వేచ్ఛకూడా ఇస్తే?

ముత్యాలనరాన్ని మాత్రాబద్ధ చృందస్సుగానే నిర్దేశించి పరిశీలన సాగిస్తున్నాను

ఈ చృందస్సులు నాలుగుపాదాలు. మొదటి మూడూ దీర్ఘపాదాలు. ఒక్కొక్కదానికి పదాలుగేసి మాత్రలు. నాల్గవది హ్రస్వపాదం. దీని స్వరూపంలో చాలా భేదాలున్నవి. ఏ ముత్యాలనరాలలో నైనా దీర్ఘపాదాలలో దేన్ని తీసుకొని పరీక్షించినా చాలును.

ఉదా : వి రి గి పె రి గి తి పె రి గి వి రి గి తి
1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 1 = 14

క ప్త సు ఖ ము ల పా ర మె రి గి తి
2 1 1 1 1 1 2 1 1 1 1 1 14

లయ మూడు మాత్రలూ, నాలుగుమాత్రలు. అనగా త్రిపుటతాళంలో నడుస్తుంది. ఈతాళం తప్పితే మాత్రలసంఖ్య సరిపోయినా పాదం నడువదు.

ఈ కనునన్ను లెవరికోసమో

ఈ మధుగీతు లెందుకొరకో

ఈ సందేశ మేసీమకో.

... ..

—మునిమాపు

(తల్లిబిడ్డల ప్రేమ అంటే)

ఇల్లాగు వుండా లటంటూ

... ..

ఏడాది కొకసారి వస్తా

దేడాది కొకసారి తెస్తా(డు)

... ..

రావయ్య ఓ పూలరాజా

రావయ్య ఓ అందకాదా.

—కోకిలమ్మ పెళ్ళి

రెండవవి నొక్కి- విరచి, చదివితే లొంగవచ్చును కాని 'మునిమాపు'లో గేయం మాత్రం అవ్యవస్థంగా ఉండిపోతున్నది.

ముత్యాలనరం అనగా త్రిపుటలో నడిచే (3 + 4) + (3 + 4) మొత్తం 14 మాత్రలుగల పాదాలు మూడున్నూ, నాల్గవది హ్రస్వపాదమూ గల గేయం.

ఇక దీనికే నాలుగుపాదాలకూ ప్రాసం, మొదటి మూడు పాదాలకూ ఎనిమిదింటి యతీ నియమిస్తే పూర్వపు దుస్తులతో ఒక పోతభండస్సు తయారవుతుంది* కాని యతిప్రాసల వాడకంలో మన కవులు ఇచ్చవచ్చినట్లు నడిచారు. ఇష్టము వచ్చినచోటనే ప్రాస వేశారు. ఇష్ట మున్నప్పుడే యతులుంచారు. ప్రాసలకు బదులు యతులు వేశారు. కొన్నిచోట్లనే యతిప్రాసలు పాటించారు, ఒక్కొక్కప్పుడు పూర్తిగా వీటిని త్యజించారు. కాని ఎప్పుడూ వీరు గమనం మాత్రం ఏమరి పోలేదు.

ఇక చూడవలసినది నాల్గవదైన హ్రస్వపాదం. ఇది సాధారణంగా తొమ్మిది మాత్ర లుంటుంది. సంస్కృత సంప్రదాయాన్నిబట్టి* అంత్యలఘువును గురువుగా పాటించి ఎనిమిది మాత్రలుగా కూడా చెయ్యవచ్చును. ఏదైనా మూడు, నాలుగు మాత్రల దగ్గర విరగక తీరదు.

తొమ్మిది మాత్రలకు ఉదాహరణ :

తాటి వనమున నాగి చంద్రుడు

తాను చెవి యొగ్గెన్

—లవణరాజు కల.

21 11 2 2 = 9

వారి యింటికి పోవలేదు

వదినతో మాటాడలేదు.

-దేవాలయము,

కాయ గాయదు పండుపండదు

వలపులోనే వడలి వడలి.

-ఒక నర్తము.

ఎనిమిది మాత్రలకు :

ఆంధ్రజననీ కంఠలంబిత

హారరోచులు ప్రిదిలె నిచ్చట

* ఇన్ని నియమాలతో పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు కొన్ని ముత్యాల సరాలు వ్రాశారు.

* వీటన్నిటికీ ఉదాహరణలు అనవరతమని మానివేస్తున్నాను.

* అంత్య లఘువు గురువుగా దీర్ఘపాదాలలో కూడా వాడబడ్డది.

ఇది పురాతన నృపయశస్సులు

మరుగు కట్టినవి.

-అంధ్రుడా.

$$1112111 = 8.$$

ఇంతకంటె దీర్ఘమైనపాదం కూడా నాల్గవదిగా వాడబడింది. దీని పరిమితి 12 మాత్రలు.

చెట్లవళ్ళను విలువనెరుగక

పాదరక్షల మట్టితిన్.

$$21211212 = 12.$$

దీనిలో తుది గురువును ప్లతముగా చేసి నాలుగు పాదాలకూ సమానదైర్ఘ్యం ఆపాదించవచ్చును. కాని 14 మాత్రలూ పూర్తిగా కల నాల్గవపాదంతో ముత్యాలసరాలు కూడా (అప్పారావుగారిలోనే) ఉన్నవి.

వెలుగు నీటనుగ్రుంకె చుక్కలు,

చదలచీకటి కదలబారెను;

ఎక్కడనో ఒక చెట్టుమాటున

నొక్క కోకిల పలుకసాగెను.

—ముత్యాలసరములు.

తరువాతి కవులలో :

మధురశృంగారోదయ మీ

మంజులోషకాలఖండము :

సుధల జిందెడు నీకిసాలయ

నుందరోజ్జ్వలతా విలాసము.

—ధన్యకైలాసము.

దీనికే యతిప్రాసలు అంత్యప్రాసా కూర్చిన అద్భుతమైన వృషభగతిరగడ వసుచరిత్ర లోనిది :

బాల బాలరసాల మిది పిక

పాలి పాలిటి యమరసాలము

గేలి గేలిడి గ్రుచ్చగడు రా

గిల్లు, గిల్లుకు తత్రవవాళము.

నాలుగుకంటె హెచ్చు పాదాలతో అక్కడక్కడ హ్రస్వపాదంతో నా 'బాలసారి' అనే గీతం నడుస్తుంది. అంతకుముందే కవికొండల వెంకటరావుగారు శివరాత్రి

ప్రభలో ఈ పద్ధతిని ఒక విలక్షణభందస్సు చేసి గొప్ప గొప్ప విసురులు చూపించారు. అందులో హ్రస్వపాదవిన్యాసం గమనించదగ్గది.

“శివరాత్రి ప్రభ”లో టైంజాల ఏర్పాటు ఉన్నది. ‘బాలసారి’లో run-on verse యత్నించబడ్డది. వీటి ఆకృతులు స్పష్టంగా కనిపించడానికి రెండింటినీ పూర్తిగా ఉదాహరిస్తున్నాను.

శివరాత్రి ప్రభ :

౧

కాలకంఠుని నాగసర్పము
కుబున మూడీ పడగ బుస్పంది.
రెండు నాల్గులు
గండు మీసా లట్లు దూసింది,
చెవులు మోసింది;
నాగసౌర మూడేది ఎవరోయి ?
రాగ మొలికించేది ఎవరోయి ?
కారునల్లని కాళరాత్రి.

నాసలు గొనరిన మూడో కన్ను
నివురు లూదిన కొలిమి దెగడి
నెగడి ద్రిప్పింది,
పొగలు గప్పింది;
కమ్మరయితే యినుము కరగ,
సోమరయితే చలిని కాగ,
నెవరు వచ్చేరోయి ?
యెవరు మెచ్చేరోయి ?
కారు నల్లని కాళరాత్రి.

3

అర్ధభాగపు మహంకాశీ
కరమది కాలేదో ?

ఏమో ?

పునుకులా గలగలలు వింటూ

కునుకు గన్నాదో ?

నాథునీ వద్దనదు నాట్యము,

నాథునీ వద్దనదు :

అరరే ! ఆడిపోతున్నాయి :

వాడిముమ్మినవాలు,

హుతభుక్,

అజకపాలం,

దొక్కు దుబుడక్

నాల్గసేతులు నాడు లోతున్నాయి :

అశ్వరథ ! అశ్వరథ

పందెమా వేసేది యెవరోయి ?

కుందనము గాసేది యెవరోయి ?

కారు నల్లని కాళరాత్రి.

చంద్రమకుటము,

జటాజూటము,

సాంద్రనీలపు చదలపాపట

సురిగిపోతున్నాయి,

చక్కనీ మువ్వన్నె చర్మము

అక్కఱించిన పొట్టపైని

అంటి యుండీ అంటుకున్నదోయి !

ఆకలా అని యనే దెవరు ?

పోకులా అని కనే దెవరు ?

కారు నల్లని కాళరాత్రి.

మోకరింపులు గావు;
 అది మరి
 బూకరింపుల నిలుపు గాదు;
 ఆకడ కు బడు నొక్కయంజ
 ఈ కడకు బడు నొక్క యంజ
 ఏకముగ జేయుచును
 నడుమొక
 రేఖగా దా వంచి గొంచు;
 సందియము లే కెంచువా రెవరు ?
 చిందు అని తోతెంచువా రెవరు ?
 కారు నల్లని కాళరాత్రి.

అహంకారము లేదు లోలో
 మహర్షుటనము మొగము చాటదు,
 మహాదేవా ! యథయ మిడు మన
 అభినయానకు హస్తమే లేదా !
 రథనమున దన ముందు వెనకల
 ప్రథల గలిపించు :
 ప్రథలలో ప్రథ నిలువ నెవరోయి ?
 ప్రథలలో ప్రథ గలువ నెవరోయి ?
 కారు నల్లని కాళరాత్రి.

బాటసారి :

కూటికోసం, కూలికోసం
 పట్టణంలో బ్రదుకుదామని
 తల్లిమాటలు చెవినిపెట్టక
 బయలుదేరిన బాటసారికి

మూడురోజులు ఒక్కతీరుగ
నడుస్తున్నా దిక్కు తెలియక
నడిసముద్రపు నావరీతిగ
నంచరిస్తూ, నంచలిస్తూ,
దిగులువతుతూ, దీనుడౌతూ
తిరుగుతుంటే—

చండచండం, తీవ్ర తీవ్రం
జ్వరం కాస్తే.
భయం వేస్తే.

ప్రలాపిస్తే—
మబ్బుపట్టి, గాలికొట్టి,
వాన వస్తే, వరద వస్తే.
చిమ్మచీకటి కమ్ముకొస్తే
దారి తప్పిన బాటసారికి
ఎంతకష్టం!

కళ్ళు వాకిట నిలిపి చూచే
వల్లెటూళ్ళో తల్లి ఏమని
పలవరిస్తోందో...?

చింతనిప్పులలాగు కన్నుల
చెరిగిపోసే మంటలెత్తగ,
గుండునూదులు గుచ్చినట్లే
శిరోవేదన అతిశయించగ,

రాత్రి నల్లని రాతిపోలిక
గుండె మీదనే కూరుచుండగ,

తల్లి పిల్వే కల్ల దృశ్యం
కళ్ళముందట గంతులేయగ,
చెవులు సోకని పిలుపు లేవో

తలచుకుంటూ, కలతకంటూ
తలదిలే.

కళ్ళగిల్లే,
 పల్లటిల్లే బాటసారికి
 ఎంత కష్టం!
 అతని బ్రతుకున కదే ఆఖరు—
 గ్రుడ్డిచీకటిలోన గూబలు
 ఘూకరించాయి.
 వాన వెలిసీ మబ్బులో ఒక
 మెరుపు మెరిసింది;
 వేగుజామున తెలియజేస్తూ
 కోడి కూసింది;
 విడిన మబ్బుల నడుమనుండి
 వేగుజుక్క వెక్కిరించింది.
 బాటసారి కశేబరముతో
 శీతవాయువు ఆడుకుంటోంది.
 పల్లెటూళ్ళో తల్లి కేదో
 పాడుకలలో పేగు కదిలింది.

వాలుగు కంటే ఎక్కువపాదాలు 'కాసులు' అనే గీతంలో అప్పారావుగారు వాడి నారు. కాని ఆ గీతం స్వరూపరహితంగా ఉన్నది.

హ్రస్వపాదంలో విశేషం చూపించినవారిలో వెలువలి వీరరాఘవస్వామిగారిక రున్నారు. 'ముసలమ్మగారి కార్తీకస్నానం' అనే హాస్యరచనలో వీరు తోక ముత్యాళినరం అనే ఒక కొత్తరకం వాడకం తెచ్చారు. కాని యిది గురజాడ అప్పారావుగారిలో ప్రథమంగా సూచితమయియే ఉన్నది.

నడక లంచకు నడలు కరవగ
 కన్నె పరతెంచెన్

రాజవీధిని

(... ..)

—కన్యక.

నెమ్మి గోరితివేని కన్నియ
 నిమ్ము లేకుంటే
 పొమ్ము (.....)

—కన్యక.

ఇంకా 1916 వ సంవత్సరపు ఉగాది సంచికలో 'అప్పారాయస్మృతి' అని
వ్రాస్తూ వా. రంగాచార్యులుగారట,

అప్పరాయ కవీంద్రచంద్రుం
రచని విడినాడా ?

కట్టా
అవని విడినాడా ?

అని ఉపయోగించారు.

వీరరాఘవస్వామిగారి తోకముత్యాల సరాలలో కొన్ని పోకడలు తమాషాగా
పడ్డవి.

Serious poem గా వ్రాసిన ఒక రచనలో పురిపండా అప్పలస్వామిగారు,
కొంత గమన వైలక్షణ్యం చూపించారు.

నేలదున్నీ
మొక్కనాటీ
కంచెవేసీ
సీరుపోసీ

తోట వేశాడు
ఆతడు
తోట పెంచాడు.

చివురు దొడిగీ
కొమ్మలేసీ
ఆకులేసీ
పొదలుగా ప్రాకినవి
మింటికి
చెట్లగా సాగినవి
మొక్కలు,
చూచి మొక్కలు
ప్రక్క నిల్చొని
కనులలో ఆనంద మెంతో—

శిరము పంకించాడు

ఆతడు.

ప్రక్క-కొమ్మల నెదో ఘాతము

కీచుమంటూ వెక్కిరించింది.

ఏమో రెక్కలార్పింది

తోటనిండా

పొదలనిండా

ప్రతీ కొమ్మకి

రకరకాలా పూలు పూచాయి.

పిల్ల యేర్పూ కొండలూ

ఈ విశ్వమంతా

విస్మయం చెందాయి.

మేలూ మేలు మే లన్నాయి.

హిమకణముల జలకమాడీ

ఉషఃకాంతుల మేలమాడీ

నెచ్చెలులతో గాయకులతో

మహారాణుల వలెనె మురిశాయి.

పూవులు

దేవకన్నెల వలెనె మెరిశాయి.

చూచి పూవులు

ప్రక్క-నిల్పొని

శిరము పంకించాడు

ఆతని

లేత పెదవుల

మెరుగు నవ్వులు

నాట్యమాడీ

పూల తోటకు

వెలుగు పెట్టాయి.

అతని వెనుక

గాలిలో నొక

వికటహాసం వెక్కిరించింది.

ఏదో

వెక్కిరించింది.

మరుదినమ్మున ఎప్పటల్లే

వచ్చి చూచాడు

ఆతడు

తోటలోనికి వచ్చి చూచాడు.

పూవులన్నీ రాలిపోయీ

రేకులన్నీ చిదిగిపోయీ

నేలలో, పాదాల దగ్గర

ధూళిలో పొర్లాడుతున్నవి

గాలి దెబ్బకు తూలిపోతూ

ధూళిలో పొర్లాడుతున్నవి.

జాలిగా పొర్లాడుతున్నవి.

ఈ సందర్భంలోనే కవికొండల వెంకటరావుగారి 'కూలి యన్నల కుతుకము'ను కూడా పేర్కొనవచ్చును. రెండు పాదాల నడుమ ఒక హ్రస్వపాదం ఉంచి దానిని పల్లవిగా చేసి కీర్తన మాదిరిగా చినవరాజు అప్పారావుగారూ. అతని అనుయాయు తురగా వెంకటరామయ్యగారూ వ్రాశారు.

అప్పారావుగారి గేయంలో కొంతభాగం—

ఒంటిగా నుయ్యాల లూగితివా

నా ముద్దుకృష్ణా

జంటగా నను బిల్వదగదోయీ!

కంటికంతా జలమయంబై

మింటివరకును నేకరాశై

జంట దొరకని మహాప్రళయపు

టింటిలో వటపత్రదోలిక

నొంటిగా.....

ఇట్టిదే వెంకట పార్వతీశ్వరుల దుందుభిధ్వానము (వల్లవి : చాటవే దుందుభి చాటవే); దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారి అభిసారిక. (మొదలు :

గాలి యడుగుల నెవరికోసరము

ఓ మోహశీలా,

కదలి వచ్చితి వీ నిశీథమున)

“ఆగంతుక”, “జీవనద్వేషి” మున్నగునవి యిటువంటి తెగకే సంబంధించినవి.

ముత్యాలనరం పాదాలనేరెండింటినీ, నాల్గింటినీ వల్లవి చేసిన గేయాలకు ఈ దిగువ రెండూ క్రమంగా ఉదాహరణలు :

ఎందుకో పరువెత్తుచుంటిని

ముందుగతి తోచనే తోచదు

—ముందుగతి.

దున్నరా యీ భరతభూమిని

తొలకరించిన పుణ్యభూమిని

కరువు లేనీ స్వర్గరాజ్యపు

దొరవు నీ వయ్యెదవురా.

—దొరవు నీ వయ్యెదవురా.

కాని ముత్యాలనరం సమకూర్చే ఛందస్సంపత్తి ఇంతటితో ఆగలేదు. ఇప్పటి వరకూ 14 మాత్రల పాదాన్ని ప్రమాణంగా తీసుకొని చూశాము. కాని దీనిని 7 + 7 గా విరిచి ఇంకా చిన్నచిన్న ఛందస్సులు చెయ్యవచ్చును. అనగా అప్పుడు 7 మాత్రల పాదం ప్రమాణం అవుతుంది.

ఉదాహరణకు నా జయభేరి* ఛందస్సు తీసుకుంటున్నాను.

నేను సైతం

ప్రపంచాగ్నికి

సమిధ నొక్కటి ఆహుతిచ్చాను

ఇది త్రిపాత్తు. 7 మాత్రల పాదాలు రెండున్నూ, ఒక దీర్ఘపాదం (దీనిలో 15 మాత్రలు గమనించాలి. ఆఖరి అధికమాత్రవల్ల ఒక విధమైన పూర్తి సమకూడు తుంది. ఇట్టిదే కాని కొంచెం భేదం కల

యముని మహిషపురోహఘంటలు

మబ్బుచాటున

ఖణే ల్మన్నాయి.

—అవతారం.

అన్న దానిలో మొదటిపాదం దీర్ఘం (14 మాత్రలు) గాను, మిగిలినవి రెండూ చూస్వాలుగానూ ఉన్నవి. దీనినే రెండు పాదాలలోనూ నాలుగుపాదాలలోనూ వ్రాయవచ్చును.

యముని మహిషపు రోహఘంటలు

మబ్బుచాటున ఖణే ల్మన్నాయి

యముని మహిషపు

రోహ ఘంటలు

మబ్బుచాటున

ఖణే ల్మన్నాయి

జయభేరిలో ఒక పాదానికి 21 మాత్ర లున్నవి.

చంద్రగాడ్పులు, వానమబ్బులు మంచుసోనలు అనగా 7 + 7 + 7, ఒకటిన్నర ముత్యాలనరం పాదం అన్నమాట. అభిరుచి తప్ప వీటి రైర్ఘ్యం నిర్ణయించే మరొక ప్రామాణ్యం లేదు కాని వీటిని నిర్మించుకొనడములో ఆకృతిని, నడకనూ, అవి పోషించే భావాన్ని బౌద్ధత్య భంగానికి పాలుకాకుండా, పలుచగా పేలవంగా ఉండిపోకుండా చూచుకోవాలి.

ఛందస్సు గుర్రం వంటిది. గుర్రం ఎటు తీసుకుపోతే అటల్లా వెళ్ళిపోయే వాడు ఆళ్ళికుడు కానట్లే ఛందస్సు లాగుకుపోయినట్లు వ్రాసేవాడు సంవిధానజ్ఞుడు కాదు. మరి ఆ ఛందస్సును లొంగించుకొని దానిచేత చిత్రవిచిత్ర రీతులలో కదం త్రొక్కించిన వారినే ప్రశంసిస్తాము. ఆధునికకవుల ముత్యాలనరం రచనల గూర్చి ఇట్టి ప్రశంసకూ, సాహసమే అయినా దోష విచారణకూ ఈ భాగం ప్రత్యేకిస్తున్నాను.

ఆధునికాంధ్ర కవిత్వానికి గురుపాదులు శ్రీ గురజాడ అప్పారావుగారని అందరి నమ్మతిమీదా తేలిన విషయం. ముత్యాలనరం వారి కామక. తార్కికులూ, నైయాకరణులూ, కళ్ళు మూసుకున్నవాళ్ళూ, మడికట్టుకున్నవాళ్ళూ మొదలైన

పరిమితక్షేత్ర సంవారాలను ధిక్కరించి గురజాడ అప్పారావుగారు మొట్టమొదట నవ్యకవితను ఆంధ్రదేశంలో ప్రవేశపెట్టారు. ఈ యాథార్థ్యాలన్నింటినీ ఒప్పుకొన్న పిమ్మట వారి ముత్యాలసరం చందస్సు అపరివక్వమనీ వారి కవిత్వం అనగాధమనీ విధితేక చెప్పవలసి వస్తుంది.

కన్యాశుల్కం వ్రాసిన గురజాడ అప్పారావుగారు మహాకవి కాదని ఎవ్వరూ అనలేరు. 'లవణరాజుకల'లో, 'కన్యక'లో, 'లంగరెత్తుము'లో కవిత్వస్ఫులింగాలను మరిచిపోజాలము, కాన గురజాడ అప్పారావుగారు ముత్యాలసరాన్ని మెలకువతో నిర్వహించలేదనే చెప్పాలి. ఈయన తర్వాతి కవులలోనే వీరికంటె తీవ్రత, జాగరూకత కానవస్తున్నదని ఒప్పుకోవాలి. అలక్ష్యఫలితములూ, ప్రమాద పతితములూ అయిన అనేక వ్యాకరణదోషాలూ, (ఇవికావు పౌడ కవిత్వద్యోతకం) నిర్వహణ వై విధ్యం లేకపోవడమే కాక ఎటూ కానిచోట విరువబడి పాడయిన పాదాలూ (ఉదా 'కాసులు') అప్పారావుగారి భందోవ్యవస్థకు బలహీనత ఆపాదిస్తున్నవి. హెచ్చైన అవలక్షణాల వల్ల లక్షణానికే విరుపత తటస్థిస్తుంది.

ఇంతకూ గనిలోనుండి మొట్టమొదట తీయబడిన లోహం వంటిది వీరి ముత్యాలసరం. వస్తువును మాత్రమే స్వీకరించి దానిని చుట్టుముట్టిన వ్యర్థసామగ్రిని త్యజించడం మంచిది.

గురజాడ అప్పారావుగారు ఆంగ్లవాఙ్మయప్రభావం తెచ్చి ఏవిధంగా క్రొత్తకవిత్వానికి కాలువ నిర్మించారో అట్లే వంగసాహిత్యం నుండి మరొక పాయను మొదట రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారూ, తరువాత అబ్బూరి రామకృష్ణ రావుగారూ తీసికొనివచ్చి నవ్యకవిత్వాన్ని పరిపుష్టము కావించారు. వీరిలో రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారు 'జడకుచ్చులు' అనే గీతసంపుటిలో మాత్రం ముత్యాలసరాలను ('తమ్ముడా', తిలకము' అనే వాటిని) ప్రకటించారు. సుబ్బారావుగారి దేశభక్తికి ఇవి కొంతవరకు ప్రాతినిధ్యం వహిస్తాయి. ఈ రెండు గేయాలలో హ్రస్వపాదాలు 12 మాత్రలు కలవి. వీరు యతిప్రాసలు సరిగా పాటిస్తారు.

శ్రీలు పొంగిన జీవగడ్డయి
పాలు గారిన భాగ్యసీమయి
ప్రానినది ఈ భరతదేశము
భక్తి పాదర తమ్ముడా !

అన్న గీతంలో దీర్ఘపాదాలన్నింటికీ యతిప్రాసలు సరిగ్గా పాటించబడ్డవి. సాధారణంగా ఈ కవి యతిప్రాసలను ధిక్కరించలేదు.*

విపినబంధురవృక్షవాటిక

ఉపనిషన్మధు వొలికె నిచ్చట.

‘తిలకము’లో ఉద్రేకము పౌరాణిక. చారిత్రక వీరాంగనలను ఉదాత్తంగా భావించింది.

అబ్బూరి రామకృష్ణారావుగారి ‘ఊహాగానము’ లోనూ, ‘మల్లికాంబ’లోనూ ముత్యాలసరాలు లేవు. కాని చాలాకాలం క్రిందట ‘కృష్ణాపత్రిక’లో వారి ‘వహాగమము’ అనే ముత్యాలసరాల ఖండకావ్యం వద్దది. ‘నదీసుందరి’ అనే వారి నాటకంలో ముత్యాలసరా లున్నవి.

రామకృష్ణారావుగారు పదార్థగౌరవానికి సందర్భశుద్ధికి పేరు వడ్డారు. చ్యుత సంస్కృతిదోషం వీరి రచనలలో ఎక్కడా నాకు కనపడలేదు. ముత్యాలసరం అన్నమాటేమిటి, ఏధందమైనా వీరు చెప్పినట్లు వింటుంది. రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి కంటే వీరు better technician అని నా ఉద్దేశం. కవిత్వం మీద అభిప్రాయం చెప్పడానికి ఇది స్థలం కాదు.

ఇటుపైనుండి వచ్చిన ముత్యాలసరాలను గుట్టవేస్తే ఒక పర్యవసానం వస్తుంది. కవులసంఖ్య కూడా అనల్పమే, అందరికవుల అన్ని ముత్యాలసరాల పరీక్ష అనవసరము. కొందరి ముత్యాలసరాలు మాత్రమే చర్చిస్తాను.

స్వర్గీయ బసవరాజు అప్పారావుగారి గీతాల సంపుటిలో ‘దగాయాత’, ‘పటపత్రశాయి’, ‘విహారము’. ‘రామకథాసుధ’ అనే ముత్యాలసరా లున్నవి. ‘పటపత్రశాయి’లోని వ్యవస్థ ఇదివరకే చూశాము. ‘దగాయాత’లో గొప్ప ప్రత్యేకత ఏదీ లేదు. ‘విహారము’లో నాల్గు ముత్యాలసరాలు. వీటి దీర్ఘపాదాలు వన్నెండింటికీ ఒకే ప్రాస, 2, 3 గీతాల హ్రస్వపాదాలకు కూడా ఈ ప్రాసమే ఉన్నది. 1, 4 గీతాల హ్రస్వపాదాలు వాటి మూడవపాదంతో యతి పాటించినవి. ‘రామకథాసుధ’ శంకరుని రామకృష్ణామృతము నుండి తెనిగించండి సమాన పాదాలతో శ్రావ్యంగా వస్తుంది, దీని మొదటి నాలుగు పాదాలు ఉదాహరిస్తున్నాను.

* అనంతర రచన ‘దూత మత్తేభము’లో శ్రీ సుబ్బారావుగారు యతిప్రాసలు పాటించలేదు. పు, అ.

మార్గమందున మార్గమందున
 వృక్షశాఖల రత్నవేదులు
 వేదులందున వేదులందున
 కిన్నరీ బృందముల గీతము.

గాయకుడై న బసవరాజు అప్పారావుగారు తన గేయాలను హాయిగా నడిపించడంలో వింతలేదు.

మాత్రాధందస్సు లనేకం ఉపయోగించబడిన వెంకిపాటలలో ఒక్క ముత్యాలనరం గేయమూ లేదు, కాని నందూరి సుబ్బారావుగారి క్రొత్తరచనగా 'వైతాళికుల'లో ఒక ఖండకావ్యం ప్రకటితమైనది. దాని మొదలు :

ఆవు నడిగీ
 అడవి నడిగీ

కూరిచితిరా
 గుమ్మపాలు
 కమ్మ తేనె;

కర్ణకకవి దువ్వూరి రామిరెడ్డిగారూ, కార్మికవి కవికొండల వెంకటరావుగారూ చక్కని ముత్యాలనరాలు వ్రాశారు. వెంకటరావుగారు 'శివరాత్రి ప్రభ'లో భావన లోనూ, గమనంలోనూ ఆవరించిన వైశాల్యం ఇంతట్లో ఎవ్వరూ అందుకోలేరు. కాని కవ్విచిత్తుగా అందులో వారు అనుప్రాసం కొరకు అర్థం సరిచూచుకోలేదు.

'కోకిలమ్మ పెళ్ళి' వ్రాసి విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారు కథన కవిత్వంలో క్రొత్తలోతు చూపించారు, 'కోకిలమ్మ పెళ్ళి'లో

అడవిలోనూ కడలిలోనూ
 అర్ధరాత్రి వేళ అప్పుడు
 తొగరు కన్నుల చుక్కకన్నెలు
 తొంగి చూస్తారోయ్.
 సుఖు తిరిగే కడలి నడుమా
 చూపు కందీ అందకుండా

తెప్పవేసుకు పాము పడుచులు
తేలిపోతారోయ్.

అన్నవి కవిత్వవంతములైన వర్ణనలు.

మోడుగులు పూశాయి పెదవులు

అనడం ఒక్కపాదంలోనే చెప్పవలసిన దెంతో చెప్పివేయడం.

చివురులూ కొమ్మలూ చివరా
గుబురులూ గుబురులూ చివరా
పూవులూ నాలుగూ వైపుల
బుగులు కొన్నాయి.

వీటిలో లగప్రయోగం వల్ల ప్రాథగమనం సిద్ధిస్తున్నది. ఇది దీని తర్వాత
చెప్పబడిన

చివురులో యీనెల్లె పసిరిక
పూవులో తేనెల్లె పలపల
చిలకతల్లికి కోకిలమ్మకు
వయసు వచ్చిందీ.

అనే సుందరమైన భావానికి వాతావరణం కల్పిస్తున్నది. లగప్రయోగాలు కోకిలమ్మ
పెళ్ళిలో ఇంకా ఉన్నవి. వీటిలో బాగున్నది :

చిలకతల్లీ సొగసువాకలు
చిలవలై పలవలై యందపు
మొలకలై తేనెలా చినుకులు
గలవరించాయి.

అన్నది.

బాగులేనివి ;

తల్లికి చిలకతల్లంటే
గోధుమవన్నెతాదల్లే

లయతప్పి నడవని పాదాలు కొన్ని ఇదివరకు చూపించాను. అట్టివే.

పోకిళ్ళమారైంది తల్లికి,
ఆపాట వింటూనే అడివీ
సన్నాయి పాడింది తెల్లని-

ఒకమాత్ర ఎక్కువై నడవదు ఈ క్రిందిపాదం :

గాలి పిల్లలు వెదుళ్ళలో రా
2 1 2 1 1 1 2 1 2 2 = 15.

పూలసోనలు కురిసిస్తే, తే
నేల పాటలు విరిసిస్తే, అం
దాల త్రోవలు వెలిసిస్తే, రాజ
నాలు పండినవి.

అన్నచోట 'రజనాలు' అని ఉచ్చరిస్తేనేకాని నడక కుదరదు.

ఉద్రేకం సూచిస్తూ ఛందోగమనం మార్చడం :

కోకిలమ్మా అదుగొ మళ్ళీ
కూసెనంటే కూసెనా నీ
వచ్చెనంటే వచ్చెనా నీ
బ్రతికెనంటే బ్రతికెనా నీ
ఒళ్ళు తెలియక అడవి పూటా
పొర్లి పోయిందీ.
చెన్ను తరగని మావి మోకా
చివురు తొడిగిందీ
అంతతోపల నడవి కందం
అతిశయించిందీ.

అన్నదానిలో వరుసని ఐదు దీర్ఘ పాదాలు వాడడమందూ దగ్గర దగ్గరగా హ్రస్వ
పాదాలు కూర్చడమందూ కనిపిస్తుంది.

కథనకవితలో 'గీతానందు'ని 'కాపుపెళ్ళి' కూడా పేర్కొన దగ్గది.

సంఖ్యలో అనేకములైన ముత్యాలసరాలు వ్రాసినవారు శివశంకరశాస్త్రిగారు.
వీరికి సంస్కృత పక్షపాతం మెండు. అందువల్ల చూస్తూ నియమాలు ఎగరకొట్ట

లేరు. కావున వీరి ముత్యాలనరాలు ఒకే నడక ప్రదర్శిస్తవి. కాని సంస్కృత ప్రోద్బలం వల్లనే గంభీరంగా నడుస్తవి. శాస్త్రిగారి ముత్యాలనరాలు నడకనుబట్టి ఏ శిఖరిణీ, మాలినీ వృత్తాలో అనుకోవాలి.

వీరి 'దేవాలయం' అన్న ముత్యాలనరాలలో వ్రాయబడిన ఖండకావ్యం నాయకునికి ఆప్తునికి సంభాషణ 'సందేశం' అనే ఖండకావ్యంలో సందేశభాగం ముత్యాలనరంలో ఉన్నది. వీరి పద్యనాటికలలో పాత్రల వేర్వేరు భాషలుగా వేరువేరు ప్రధందస్సులు ఉపయోగించారు. వాటిలో ముత్యాలనరాలు కూడా ఉన్నవి. 'హృదయేశ్వరి'లో కొంతభాగం ముత్యాలనరాలు.

శివశంకరశాస్త్రిగారి ముత్యాలనరంలో సాధారణంగా

a వివిధ సారస్వత నదీనద

a విమల జలముల నోలలాడుచు

b అనిశ మానందాదిగమమున

b నలరుదము లక్ష్మీ !

అన్నదానిలో వలె ప్రాసకు బదులు రెండేసి రెండేసి పాదాలకు (a, a, b, b గా) యతి వాడబడి ఉంటుంది. ప్రాసలుకూడా వాడలే దని కాదు. తరచుగా వాడినది పై పద్ధతిని.

తక్కువ ముత్యాలనరాలు వ్రాసినది కొడవటిగంటి వెంకటసుబ్బయ్యగారు. అనగా ఒక్కటే వ్రాశారు. కాని దాని నిక్కడ స్మరించకతీరదు. అది 'సంధ్యా రాగము' అనే వారి గీతాల సంపుటిలో మొదటి ఖండకావ్యం 'ఆతిథ్య' మన్నది.

ఆగు మాగుము తెరువరీ ఆ

యాన భేదం బపనయింపుము

మా గృహాంగణ కుసుమ సముదయ

మధువు లియ్యవిగో,

అని అది ప్రారంభమవుతుంది.

'సఖి' లో చింతా దీక్షితులుగారు 'కవి-కన్యక' అని ముత్యాలనరాలు వ్రాశారు. దానివల్ల ఆవిష్టులై ముద్దుకృష్ణ, కృష్ణశాస్త్రిగార్లు 'దీక్షితులన్నగారు' అని వ్రాశారు.

కృష్ణశాస్త్రిగారు కొలదిపాటి ముత్యాలనరాలు వ్రాశారు. అవైనా 'కృష్ణ పక్షము'లోనే ఉన్నవి. అవి 'వెరిపాట', 'మహాకవి గురజాడ అప్పారావు'.

‘చిన్నిపూవే వాడెనా’. ‘చుక్కలు’ అన్నవి. అప్పటి కింకా పదశిల్పం వారిలో పరు వము కాలేదు. ‘కృష్ణవక్షం’లో చాలా గీతాలు కృష్ణశాస్త్రిగారి జాల్యక్రీడలు; ముఖ్యంగా ముత్యాలసరాలు.

వీరి ముత్యాలసరంలో గురజాడ అప్పారావుగారి ఒరవడి స్పష్టం, ‘చుక్కలు’ అప్పారావుగారి ‘లంగరెత్తుము’ను ప్రతిధ్వనిస్తుంది.

చేతి కందెడు పూలకొరకై

చేయి చాపక చేరి కోరక

దూరముగ లే వంచు వానిని

దూరి వదలితిని.

—చుక్కలు.

అందజాలని పళ్ళకోసము

అరు జాపితి; నేల పాకిన

చెట్లపళ్ళను విలవ లెరుగక

పాదరక్షల మట్టితిన్,

—లంగరెత్తుము,

ఉగాది సంచికలోని (వా, రంగాచార్యులుగారి) ‘అప్పారాయ స్మృతి’ని చూచిన పిమ్మటనే కృష్ణశాస్త్రిగారు ‘మహాకవి గురజాడ అప్పారావు’ వ్రాశారా అనిపించు తుంది. ‘వెర్రిపాట’ అన్యర్థనామధేయంగా ఉన్నది. ‘చిన్నిపూవే వాడెనా’ అన్నది శకలప్రాయము. ఇవికాక ‘అన్వేషణము’లో ముత్యాలసరం ఉన్నదంటే ఉన్నది. ఏమైనా కృష్ణశాస్త్రిగారి శక్తిని ముత్యాలసరంలో కాదు చూడవలసింది.

‘మునిమాపు’లో ‘వలపు’ అనే శీర్షికగల ముత్యాలసరాలు చక్కగా సలక్షణంగా ఉన్నవి.

వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రిగారి ‘రాజా ప్రతాపసింహ’ నాటకంలో ‘జయము భారత భాగ్యలక్ష్మీ’ అనే గేయం ఉన్నది. నాకు తెలిసినంతవరకు వీరి ముత్యాల సరం రచన ఇంతే.*

* కాదు. ఒకమారు శాస్త్రిగారిని ‘ముత్యాలసరా లేవైనా వ్రాశారా ? నా వ్యాసంలో ఉదాహరిస్తా’ నని అడిగాను. సముద్రపుటొడ్డున నడుస్తున్నాము. శాస్త్రిగారు తాము వ్రాసిన వేవీ లేవు. గాని ఇప్పు డొకటి వ్రాస్తానని,

“ఒక్కడైనను మాటలాడదు

ఒక్కడైనను తేరి చూడదు

ప్రక్క నడకల ఎండ్రపీతలె

దిక్కు మనకింకిన్”

అన్నారు. శాస్త్రిగారు వ్రాసిన, నాకు తెలిసిన ముత్యాలసరం ఇదొకటి :

'వెన్నెల' అనే పెద్ద కావ్యంలో పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు మన పూర్వ ప్రబంధాల్లో ఆశ్వాసాంతగద్యమువలె ఘట్టము ముగిసినచోట్లన్నింటిలో ముత్యాలనరాలు వేశారు. వాటిలో 'వల్లవీ పల్లవి' భారతిలో ప్రకటితమైనది.

స్వర్గీయ పెనుమర్తి వెంకటరత్నముగారు కొన్ని ముత్యాలనరాలు వ్రాశారు. వారిలో వికసనోన్ముఖమైన ఒక శక్తి ఆ కాలమున నష్టమైపోయింది.

శాస్త్రదృష్టిని చేయబడిన ఈ ఛందశ్చర్యంలో ఒక్క విషయంమాత్రం ఏమరకూడదు. కావ్యం చిరస్థాయి కావడానికి అందలి రసాధిక్యం కారణమవుతుంది కాని దాని నిర్మాణసౌష్ఠ్యం కాదు. అయినా ఆకృతి వివక్ష చెయ్యడం వ్యర్థ కృత్యము కాదు. కళాశీలి ఛందోరహస్యవేత్త కూడను. సుందరభావమైనా పాడుగా చెప్పబడిన యెడల రసభంగము కలిగిన దన్నమాటే. సంవిధానము (technique) వ్యాకరణ ఛందస్సులే కాక తదతీతమయిన ఒక విపులవ్యవస్థ. కవి తనలో అంతర్గతమైన రసాన్ని పాఠకునిలో బహిర్గతము చేయగలుగుతున్న కార్యమే సంవిధానము, దీనికి ఆఘాతం తగిలితే రసానికే విప్రవృత్తి సంఘటిల్లినట్లు కావున తుట్టతుడకు రీతి నదాలు రసనముద్రంలోనికే చేరుకుంటాయి.

కవిత్వాన్నీ, సంవిధానాన్నీ తీసుకుని కూర్పులు చేస్తే నాలుగువిధములైన జంటలు ఏర్పడుతవి. వీటిలో నాలుగోవిధమే సర్వోత్కృష్టమైనది.

1. —కవిత్వము }
—సంవిధానము }

అభావకవిత్వమే కాక అనేకదోషభూయిష్టమైన రచన.

2. —కవిత్వము + సంవిధానము
సలక్షణమైన కన్యక. కాని నిర్జీవ.

3. + కవిత్వము — సంవిధానము,

ఉదా : ప్రీతిపాత్రమైన పెండ్లాము సచ్చిన
యింటిపాడుసూది యేడ్వలేక
చనడు పొలము విడచి పనిలేకయున్నను
పామరుండు కాపువాడు కంటె.

—'గాథానస్తతి' రాళ్ళపల్లి అనంత కృష్ణశర్మగారి అనువాదము.

4. + కవిత్వము + సంవిధానము.

ఉదా Between the green bud and the red
Youth sat and ^fsang by Time and shed
From eyes and tresses flowers and tears,
From heart and spirit hopes and fears.

—A. C. Swinburne's Songs before Sunrise

ఇందలి మూడోవిధానాన్ని తీసుకొని కొందరు రసవాదులు 'భావ ముంటే చాలును, ఎట్లు చెప్పినా సరే', అనవచ్చును. కాని వారు సర్వసమగ్రత కోరలేదని చెప్పాలి. ఏ విషయంలో కొరవడినా కవిత్వము ఉత్కృష్టము కానేరదు. కావున మహత్తర భావాలను మహత్తరవిధంగా ప్రతిపాదించినదే ఉత్కృష్ట కవిత్వం.

—శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు*

—O—

* ఉదయిని. సం. 1. సం. 2. ఫిబ్రవరి, 1935.

సాధించుకోవడము ఎందుకు- అని సంకోచము తొంగిచూడనేవచ్చు. కాని యీ ఐక్యము మనము సాధించుకోబోయినది కాదు. అదే మనకు సోకుతుంది. అది యిక్కడ గణించుకోవడములో ఒక అర్థసంధి ప్రయోజనము తారసిల్లుతుంది.

సాధారణముగా కవి ఆత్మను తెలియడానికి ఒక కావ్యము కాదు. కవినే (అతని కావ్యాలన్నీ) చదువమన్నాడు. కవి పూర్తిఅయేవఱకూ అతడు తెలియడని కాదు, వివిధకావ్యాలలో ప్రసరించిన మనోవృత్తి సూత్రము, సందేశశ్రుతిపరముగా, వివృత మవుతుందని. మన కీ రెండు కావ్యాలు కలిసివచ్చినవి. 'కృష్ణపక్షము' నుంచి యిది, కేంద్రమునకు సంబంధించినంతవఱకు భిన్నగతి త్రొక్కదు. కృష్ణపక్షములో కవి ఇంకా కొన్ని పస్తువులకేసి చూచాడు. ఇక్కడ ప్రేయసి కేసి మాత్రమే చూస్తున్నాడు. కాని ఆ చూడడములో- దర్శన ఫక్కిలో- మూలగతమైన మార్పు లేదు;- అప్పటి జీవితానుభవపు యోనోదయముమాత్రము ఇప్పుడు కొంత చిక్కబడింది; సాటి కోవెలకొలము తనము నేడు హేమంతశృంఖలో చితమైన క్రొత్తయెలుగులకు తావలమయింది! ఈ ఐక్యవిధి, ఈ కావ్యాల ఆనుషంగికపరిశీలనములో ఫలించినట్టిది, ఇవి సంధులు విడగొట్టి నీటిలో ముంచి వదలివేస్తే తేలే ప్రతిశకలములోనూ కానవస్తుంది.

ఈ గ్రంథమంతా ఒక్కటే భావమన్నాడట ఒక మహాకవి. దానిప్రకారము ఇందు మానసిక పరిక్రమణము తక్కువ అన్నమాట. ఒక్కభావమే అయితే, ఇంత విస్తరించి నిరూపించడానికి ఎంతటి భావన, ఎంతటి నేర్పు కావలెనో!

ఈ విమర్శము వద్ద మనము నిలచి పరికిస్తే తన ప్రవృత్తి వాటికలో ఒక్కచో అబద్ధమై చుట్టూ అనుభూతి పూచుకున్నట్టు, కవి మనచుట్టూ వికసిస్తాడు.

“మత్పురానేకపుణ్యజన్మములు పండి

జాహ్నువీన్యచ్చవును సుధాస్వాదుమూర్తి

వైన నీదివ్యసాన్నిధ్య మంటుకొంటి

పుడమికిన్ స్వర్గమున కొక్కముడి రచించి”

అన్న ప్రణయోపాసకుడే, నాయని సుబ్బారావుగారు. పిలిచే ప్రతిపిలుపుకీ విశ్వము తన ప్రేయసిని అనుభవించగలిగితే.

“ఊర్వశీ, ప్రేయసి, నేడో యుష్మదీయ

. చరణకరుణామధుకణమ్మై దొరకునేమో,

మూడులోకాలనుఁబ మొక్కముడి నిమిడ్చి

విసరలేనో కాలాంతమే వెనుక ప్రాక.

అన్న ప్రణయ—సుభోపాసకుడు కృష్ణశాస్త్రి పీఠిచే ప్రతిపిలుపుకీ (ప్రతిమాటలోనూ పీలుపు సురక్షితమే) విశ్వము కొంతమెఱ చూపు చూస్తుంది. రాజ—ఋషిని వరింపవచ్చిన రాజ్యలక్ష్మి ఈతని చూచి మరలిపోతే, రాజ—భోగిని వరింపగల ఒక రాజ్యలక్ష్మిని ఈ కవి తాను, చేపట్టజూస్తాడు. తన జీవితానుభవ మెంత ఆనక్తితో స్వీకరించాడో అంత ఆనక్తితో, అంత తత్పరతతో దానిని చిత్రించు కొని దాని కంకితము చేసుకొన్నాడు (అంకితము—ఊర్వశి 'కే' కా)!

‘ఈ యలంకారప్రియను ప్రకృతిని వలతో

ఆనిరంజనతత్వము నాశ్రయింతో!

ఏది కవిత కుపాస్య మోయి సఖుండ!

ఏది మదికి విచార్య మోయి సఖుండ!

అన్న రాయప్రోలు సుబ్బారావుగారి విచికిత్స యీ కవిని బాధించదు. కారణము ఆయనకు

‘కవిత భోగపథాన కాకర్షపెట్టు,

మనసు భోగపరిత్యాగమునకు లాగు;

ఈయన కీరాయిడి లేదు. మనసు భోగపరిత్యాగమునకు లాగదు. టాగూరు మహా కవికి లేదు. అతనికి కవిత భోగపథాన కాకర్ష పెట్టదు. అతడు భోగమునకు వాలే ప్రకృతిని, తత్పరిత్యాగమునకు తోలే సంస్కృతిని కలియగట్టే రహస్యదర్శన పథాలు మ్రోగించుకొన్నాడు, జీవితములోనూ, దాని సత్యమును పాడే కవితలోనూను. ఈ కవి ‘జీవిత రహస్యమార్గములు’ వేతే.

తాను కను విప్పినదే ఆ ఒక వాటికలో నన్నట్లు, ఆవాసనల కగ్గమై అడే లోకముగా కీర్తించుకున్న మనస్సు,

‘ఈ మిడిసిపాటు నీమ్రోల నేల, తేనె

తేట చినుకేని లేని యీ పాట కిప్పుడు?

ఇంత చివురిచ్చి యంత హేమంతశృంఖ

లాల బంధింతు మూగతనాల గొంతు!

స్వామి ! నూత్నవసంత జీవప్రవాళ
 పల్లవములరుచులె నా బ్రతుకుజీర
 గోసి తీయదనమ్ములు వోసినపుడె
 వెడలిపడలేద ! యొక యడు గిడలేద.

మూడులోకాలబరువులమోత నడగి
 యడగి చిదికెనుగద అంధజడము తాను !
 ఓయి గాయకసార్వభౌమా ! యివేటి
 తగని త్రుళ్ళింత వెలితిన్మత్యమ్ము లోయి !

అని దృష్టిపైకి త్రిప్పి తన సమృద్ధభాష్పకజాలకు హృదయద్రవణముతో భక్తి
 రంగు కిరణించింది. ఈ మనస్థితితో కాదు కవి 'ప్రేయసీ' యెడ అనుభవాన్ని
 లాలించుకున్నది. 'ఊర్వశీ ! ప్రేయసీ ! నేడో యుష్మదీయ—' అన్న పద్యము
 ఈ అవస్థలో ముంచితే, మత్పూరానేకపుణ్యజన్మములు పండి' అన్న (నాయనివారి)
 పద్యమువంటిదిగా పరివర్తిత మౌతుందేమో ! అది ఆ త్రుళ్ళింత నృత్యాలలోనిది.
 ఇపు డవి తటస్థదృష్టికి పరామర్శ భాజనము లవుతున్నాయి. ఈ సంగసంగముల
 బిగువులో చూచుకోవలసిన ఈ కవి లక్షణపరిష్కారమును సంగములోనే బిగించు
 కొన్నవారు, ఇట్టి పెరిపోకడలు చూచి, కవికి అనుభవశుద్ధి కాని, చిత్తశుద్ధి కాని
 లేదంటారు. సంగముమోష అంత యెక్కువై ఆ బిగువు, నిజానికి, పరిణతము
 కానీయలేదు.

'ఆటతో పాటతో నేర్చినట్లు దేవ
 ఏనుకూడ నీవలె నటియింపనిమ్ము,
 ఎడతెగనియాత్ర నెట్లో సాగించువరకు !
 ఎట్లో నీ దర్శనమ్ము సాధించువరకు !'

అని కవి చెప్పుకున్న పలుకులవలన,— అతడూ 'యాత్రకు'డే ! కాని అతడు
 తన యాత్రపంథయైన 'సౌందర్య రస్యైక జీవి'త్వమును ఒక 'బరువులమోత నడగి
 యడగి నిరూపించుకోవడముచేత యాత్రాపరత్వము మాటుపడుతూ ఉంటుంది.
 కనుకనే విచ్ఛలవిడిగా వికసించి మధురించిపోయే కవి తరుచు ఒక ఉపరాగమునకు
 పాల్పడుతూ వచ్చాడు.

మన కాతడు తరుచు 'యక్షదే' అయి కన్పడుతాడు. తన 'నీ దర్శనమ్ము సాధించువరకు' పూనిన 'యాత్ర' మాట మఱివిపోతాడు. 'యుగయుగంబుల కలల్ పాడనా'; 'సందేశాల బరపనా దిక్కుదిక్కులకు చుక్కలకు';

'నా హృదయమందు విశ్వవీణాగళమ్ము
భోరుభోరున నీనాడు మ్రోతవెట్టు'

అని కూడా కవి చెప్పుకున్నాడు. కాని యీ కలలు, సందేశాలు విశ్వమువేనా అని సంకోచము వెన్నంటి వస్తుంది. పోనీ, విశ్వమువే;—అతనిలో 'వీణాగళమ్ము'తో భోరుభోరున మ్రోతవెట్టు' కూడాను;—కాని, విశ్వమువా డైన కవిది కా దీ విశ్వము; యుగయుగాల విశ్వయాత్రకులకు వినవచ్చిన సందేశాలు ఇందులో గొంతు విచ్చి వినబడవు! ఇది యక్షనిది;—నాయకునిది, అతడు తన అనుభవపు భావ సామగ్రిని తనలో తరిబియతుచేసుకొని—కాక, తానే దానిలో తరిబియతు అయి, బయటికి జైత్రయాత్ర వెడలివస్తాడు, ఆ అనుభవపరిచ్ఛిన్నతలోనే ముడిగి.

బైరను కవి అంటే కార్తెలు మహాపండితుడు ఇష్టపడలేదట, — సంస్కృతి తులనమ్మకు నీరు పోసినవాడు కాడని. ఆ కవినే గెఢిమహాకవి (అతడూ బ్రహ్మాండ నాయకుడే) చాల మెచ్చుకున్నాడట! అది యెట్టిదైనా సరే, తపన అంటూ ఉన్నదంటే అది (జిజ్ఞాసాపరిణతిలో) సంస్కృతి వంకకే దారితీస్తుంది, అని. తన అనుభవసారము తాను కవివలె నిరూపించుకొని సంస్కృతి అర్చలో తన 'కోలూ' తాను తీర్చగలడు. కాని నాయకుడుగా (తన అనుభవము నెడల) ఈ కవికిగల ఆసక్తికి తోడు నాయకత యెడల అతనికి గల ఆసక్తి నాయకుని స్వయం పుష్టి తప్పిన కృతకతకంటా యీడ్చుకపోయిన తావులు తరుచు ఈ ఆసక్తి ప్రభావము కళావీధి కొనకంటా, శిల్పము మేరలకంటా, పరుగువారింది. కవికి తెలియకుండా వికసించిన కళాధోరణులు ఉన్నతవీధుల భద్రపడగలిగినవి కాని, అతని కంటబడిన ప్రతి సౌందర్యమూ నలుగుడు తిన్నది—తన లక్షణమునే అతడు, తెలిసినమట్టుకు, భోగిస్తాడు; ఉపాసించుడు. తాను సౌందర్యరసైకజీవి; తన జీవిత్యము నిలుపుకొనేటందుకు కూడా సౌందర్యము స్వాదమును ఖర్చుపెట్టుకుంటాడు.

మఱి తన సౌందర్య రసైక జీవిత్యమునకు తగిన ప్రయత్నము సంకల్పించి, నాయకుని సహా, కవి స్వయముగా తయారుచేసి చూపుతాడు. సర్వాభినయమూ కుదిరికతో నెఱపుకొంటూ.

‘నా సఖీ’ నా సఖీ,

నే నైవగా లేను,

అని ఆ కావ్యవల్లభమైన ఉద్వేగప్రకటనములో రసప్రాధికి, నాయకతానిరూధికి తృప్తిపడి, దూరముగా రంగముమీద మనలి మరలిపోతాడు. షెల్లీకవివంటి రచన, అవస్థపరిణతి విశేషాలను మెలిపించి వేసేది, ఈ ‘చెప్పడము’ మాత్రముతో సాదృశ్యపుటాభాసము మాత్రమే చూపుతుంది. ప్రవృత్తే, సంకల్పమే రసానికి, కావ్యకజ్జిప్తికి ప్రధానమైన ద్రవ్యము కనుక, అధీరతయే, ఉద్వేగమే కవితకు తొలియోగ్యత అని మెచ్చేవారు. ఆ స్థానము భావుకతకు, సూక్ష్మార్థదర్శితకు చెందిన దని గమనించనివారు అవిధీరతలో హృదయ విస్తృతిలో పరిపుష్ట తన్నది వారికి మఱి మరుగు. మఱి ధీరులైన మహాత్ములంతా కవిగ్రామణులేనా అని కనరవచ్చే రసికులు ‘మౌనమే కళ’ అన్నసూక్తిని ఎంతదూరము తరుమగలరో! టాగూరివారి పిచ్చి, కవితకు పరమావధి ‘పురుషుడు’ అన్నది, ఆయన నంచిలోకే గంటవలెను కాబోలు! అవస్థ పాడుకోవడమే కవిత అని ఏదిగువలకో పోయి పాడుకుంటే అభిరుచి పుచ్చుక తరుముతావు. ఇది మొదలు ఉపజ్జిపడనురో సాగుతుంది కవిత ప్రశస్తి. అనబడే వరద కవిత్వాల ప్రశస్తిసహా ఈ భావుకతలో జీవము చాచుకొంటుంది.

ఎల్లలలోనహా ‘సౌందర్యము’ చూరులు కొనజూచే ఈ కవి, తన సౌందర్య రసైకజీవితము నొక భోగవేదికపై నిలుపుకుంటున్నాడు.

కనుకనే తరుచు విషాదము విషాద హృదయము నుండి తరుముకొని రాక, దానిని ఒక పూనికగల చెయ్యి కౌతుకముతో సంతనగా దిద్దుతుంది. ఆ చెయ్యి తనదనే కాక, ఆ విషాది తానే అని కవి హక్కు ప్రకటిస్తాడు. పోనీ, విషాదమూ కవిదే, చెయ్యి కవిదే; కాని కవీ, చెయ్యి విషాదమూ వారు కాకపోతూ ఉంటారు.

రసభావానుభవాదికమునందుకంటే శిల్పమునందు ఈ రచనాదీక్షుని విహారము ఎక్కువ చేతనాన్వితమై విలసిల్లింది. కాని ఆసామగ్రిసంపాదన క్రమములో ‘కవి’త్వమును, ‘నాయక’త్వమును మీతన శిల్పి అవతరిస్తాడు. చిత్రము తెరపులలో కూడా గీసిన ఆ గీతలు విశ్వజవనిక మీద నిలువవలసిన చిత్రముతో సామరస్య సంవాదిత్వాలు నిలుపుకున్నవి కావు. ఒక కొన్ని వస్తువుల

యెడలా, పదాలయెడలా కవి అవ్యాజమైన మక్కువ అలవరించుకొన్నాడు. ఆ మక్కువ ఈ సౌందర్యరసైకజీవి విప్లవ శీలమును ఊతగాగొని స్వైరసంచారము నెఱపుకొంటుంది. దీనికి మొట్టమొదటి పుటలోని అంకితపు పాటయే ఉదాహరణ మిస్తుంది. అందు తుదిభాగ మిది :

‘ఈ యశ్రుధురులతో
ఇరులతో, రొదలతో
పొదలతో, ఈ హాస
మృదువాసనలతో
విసముతో, సిగ్గుతో
కొసరు తేనియలతో

ఈ పాటబ్రతుకు నీ కేపాటిదోయి, నా

నచ్చెలీ!

నచ్చెలీ!’

ఇక్కడ మృదుల వాసనలు, కొసరు తేనియలు ఆ తక్కిన భావపు మెల
పులతో (ఆరొదలతో) కలియక, ఈ పాట బ్రతుకు నీ కేపాటిదోయి’ అన్న వినయ
వాణి సౌందర్యాన్ని భంగపఱచక మానవు, తాము స్వయముగా సౌందర్యముకలవై .
ఆ పాటబ్రతుకులో అవీ ఉన్నవి కాబట్టి కవి చూపినాడు అను; కాని అవి వినయ
పరముగా వంచబడలేదన్నది మిగిలేకంది. ఉన్నగుణాలు ఏకరువుపెట్టడము
అనుచితమా అని నమర్చిందబోతే, శిల్పానికి అంత తాత్పర్యము వహించిన ఈ కవి
ప్రయత్నమందలి ఆశయమే అప్రాకృత మవుతుంది. అది కవిని రక్షింపబోయి
మఱి హింసించినట్లు. ఆ శిల్పతత్పరత మరుగుపడడానికి ఆ పరిచితములైన
పదాలయూ, వస్తువులయూ, మెత్తదనము, అందమువంటి సున్నితమైన గుణాలు
బాధ్యములు. స్పర్శకు మెత్తని పదమైతే ఈ రంగములో ప్రవేశము పొందడానికి
గొప్ప యోగ్యతగల పుట్టువు పుట్టినదన్నమాట, కాని చిత్ర మేమిటంటే, ఆ మృదు
పదాలన్నీ కలిసి, మళ్ళీ, అర్థపరముగానే కాక వృత్తిపరముగా కూడా మార్దవ
భంగమే చేయ పాల్పడుతాయి. రీతిసౌష్ఠ్యములు చూపిన తావులు ‘చెవి’కి నిదర్శ
నములై, ఈ కవి కొక పదవి సంపాదించిపెట్టనే పెట్టుతున్నవి. (అక్కడ
ఆవేశము పదనుపెట్టింది!) కాని అది కవికి కూడా తెలిసిన గుణమైపోయింది!—

ఇక భావప్రతి ఆవరింపుల వెలికంటా చేయి చాపి గూళ్ళు కొట్టబడినవి. ఇట్లు ఒక పరాధీనతయే, స్వయముగా రసప్రతిలో ఉద్గమించగల భావవ్యక్తిని నిరోధించి మలుగుపటిచే వస్తుశిల్ప పదశిల్పాలకు మూలమవుతూ ఉంది. లావణ్యతరళమైన పూరలో బూరటిల్లి కాంతి చిమ్ముకోవలసిన భావము శిల్పము మదతలలో చిలపలుగా కప్పవడి తన సమర్థత విసరుకోలేకపోతూ ఉంది. ఉన్న రెక్కలు తడుపుకుని కూర్చుని, 'నే నెట్టు పక్షి నాడు ?' అంటుంది, కవితోపాటు.

కలుగునా నాకు నీ వియోగమ్ము సకియ ?

వాలు నీకనురెప్పల జాలియాపు

లల్ల దిగజారి దిగజారి, అమరనాథ

కంతమాలాసుమదళాలు గాగ, గగన

వాహినీ నీరజాశినీ పక్ష నీల

నాట్యములుగ, తారాతోరణములు గాగ,

నింగి నీడల మెట్లుగా, నీలిమొయిలు

జిలుగువిరుపులుగా, పులుగులుగ, నలరు

లుగ, నలలుగా, కలలుగాగ, సోగయచో ని

విసివికోని వింతవలపు వేడివేడి

తొందరల పలుపుర నెంత తూలి తూలి,

ఎంత దిగజారి దిగజారి, ఎంత వెదకి

వెదకి పడినవో, పెంధూళి గదలలేక

వెలుగు లేక యెగురలేని వీని కనులె

శిలులు గాక; వదలని కౌగిలి బెనంగ

బెదరుగాక అజ్ఞాగాధవేదాన్ని !

వదలునా యెట నెదురేగి వెదకు వలపు !

కలుగునా నాకు నీవియోగమ్ము, సకియ !'

ఇట్టిదో బాహ్యస్పర్శి శిల్పపరికరముల నాశ్రయించి కవి విశ్వహృదయము నంట జూస్తే' అవి భావజవనత లేనివై కవిని మోసికొని నిలబడుతాయి. ఇక్కడ కుప్ప పోసిన సామగ్రి భావపరిపాకమునకు గాను పాకము పడవలెనంటే, ఒక సహజ ప్రతిభకో, అది వినియోక్తము కాగల యోగనిష్ఠకో తృప్తితమవుతుంది. (ఇక్కడ Synthesis అనే ఆంగపదము మంచి మాష్టరు.) ధ్వని స్వామి టాగూరు మహాకవి.

‘...and her eyes that smile from the blue sky drank their light from me’

అని స్వల్పములో అతిసున్నితముగా పలికించుకుంటాడు, ఈలాటి భావమే. ధ్వని కోసము గోపనమునకు పూనబడక భావము అంతరాంతముల వర్ణితమే కావ్రయత్నిస్తూండగా, తీక్ష్ణముగా తగలవలసిన భావము వెంటగా మాత్రము తగిలి నిలిచి, వస్తుతలము సోకినంతగా భావతలము సోకక, ‘ఈ కవి భావపరుడు అనే కంటే వస్తుపరుడు అనదగదా, అనే అనుమానము, తనవంక తాను, తెరతెరగా దొంతర పెటుతుంది.

ఇట్లు భావుకతవలని పరిణామములను భోగించవలెనని, ప్రదర్శించవలెనని చెన్నంటిన ఆసక్తి ఒక కృతకతకు పరిణతమై, సహజతపట్ల రేపిన సంగ్రామము ఒక్క కావ్యముతో కాదు, ఒక్కపదము వాడుకలో సహజై జగుణమువలె ఉపస్థితమైన సందర్భములు కావలెనంటే ప్రసన్నమవుతాయి. ‘కృష్ణపక్షము’లోని అపరిణతములైన సహజకోమలగతులు కొన్ని యిందు సమగ్రతవంకకు తిరిగి, షెల్లీకవి గాంధర్వము, కీటుకవి పాకము చూపినవయ్యా, తరుచు స్వీన్ బర్న్ కవి కృతకతలోని కంటా పడిపోతూవచ్చాయి. స్వీన్ బర్న్ కవి అనుభవాలు అతని కవితాప్రారంభమునాటికి ఆవేశపు వేడి అణిగి అతని మనస్సులో ఆభిముఖ్యములు మాత్రము కట్టుకోవడముచేత, అతని రచనాప్రయత్నము శిల్పములో తీండించి పదును వారింది. కృష్ణశాస్త్రిగారు తన అనుభవము స్వయముగా ప్రసవించే ఆవేశము కంటే ఎక్కువ పిండుకొనేటందుకు చేసిన ప్రయత్నము ఆకృతకతలో తన పాలున్నదని పలుకవస్తుంది. మరికొన్ని గుణములు చేరితేనే కాదు, ఉన్నవి కొన్ని లేకపోతే యీ కవిత ప్రశస్తతరముగా విలసిల్లేది.

అవిమృష్టమైన సహజోద్గమము ఉత్తమనీచధోరణులు రెంటికీ ప్రభవమైతే, ఇట ప్రయత్నముతోడి చేసేత జయభంహతను, జయభంగమును కూడా ఈనుతుంది. అందు, కవి చిత్తరహస్యతత్వమును మాటువెట్టుతూ, దాని నొకవేళ మూలతః మార్పనేకల ప్రాభవము నేమో మోషపెట్టే కృతకత ప్రచారములో, తొలుత జయభ్రంశము తన పరామర్శము పాలు పొందవస్తుంది.

కాని భావప్లుతికి, రచనాసక్తికి ఒక సంగ్రామమే కాక ఒక సంశ్లేషము అతుకువడి, కళాదాతుర్యమును గణిస్తూ ఉంది.

విభావ సామగ్రిని, రంగమును, వర్ణించుకొనేటందుకు సహా మనస్సు చాచు కొనే 'హృదయేశ్వరి' నుండి, అణువులో నిలిపితే సృష్టి ఉబికించుకునే 'ఫలశ్రుతి'కి గీసిన గీతమీద 'ప్రవాసము; ఊర్వశి' తాకుతుంది. కాని ఆ గీతపైనే కట్టుపడి ఉండదు. ఇందు 'హృదయేశ్వరి' చిత్తశుద్ధి, హృదయవ్యక్తి సహజముగా, విస్ఫుటముగా కానరాకపోతే, అందులకంటే అదనమై భావముకోసం వెలుతురుపెట్టే ప్రయత్నము సహజము. 'ఫలశ్రుతి' యందలి పరిపక్వమైన ధోరణి యిందు కొన్ని యెడల మాత్రమే సుఖంకరమైన భావాలలో వ్యక్తమైతే, అట్టిది లేని మేరలుకూడా, తపనస్థానములో భావనావిలాసము, శిల్పసౌందర్యవికాసము నిలిచి, మనోరంజకత నిర్వహించుకున్నవి.

ఈ విధికి అంతకూ కళ్ళేము పట్టిన కారణము కవి తననుగురించి యిచ్చిన తథ్యమైన వర్ణనలో దొరకుతుంది.

(The poet's eye in a fine frenzy rolling Doth glance heaven to earth, from earth to heaven.....

అన్నట్లు). ఆత డున్నత భావశాలి,

అగికోలేడు రేగునూహల నొకింత !

ఎట్టి నిశినే నదరిపోవు నెగసిపడును !

... ..

ఇంత చిరుగీతి యెడ వేగిరించునేని

పాడుకొనును, తాండవనృత్య మాడుకొనును:

మస్తక మ్రోరగా వంచి మన్ను మిన్ను

వేయికేలాడగా వ్రానివేసికొనును !

. ఆతండు

పాటపదములకై నిత్యపథికు డయ్యె—'

ఈ యెగసి పడడము మనకు తరుచు వినబడుతుంది. ఇది కవి ప్రవృత్తిని గురించిన ఒక పెద్ద సత్యము.

'ఈ వియోగ నిరాశా క్ష

ణ క్షణ ప్రతీక్ష చెదరి

ఎగసి ఎగసి పగిలి పోదునో !'

అవి ప్రేయసికోసమే కాక, పాటకోసము కూడా అంతవ్యగ్రత వహిస్తాడు.

ఈ కవితోడి ఆనుషంగిక పరిశీలనమునకు ముచ్చట కూర్చే కళాశాలి నాయని సుబ్బారావుగారికి

‘ పద్యము ప్రేమ పొంగించుకొన్న
నానవానందవాహినిలోని నలును.

‘ ఆనందపరమార్థ మేలుచున్న
నాడు హృదయాంతరాళమ్మనన్ ధ్వనించు
అసలు పద్యము వచ్చిన దని సత్యము.’

ఇందుకలో ఈతని ‘వ్యాపకత’ నుండి ‘అవిచ్ఛిన్నత’కు భేదము కట్టుకున్న కృష్ణశాస్త్రిగారు, పాట పదములకై నిత్యపథికుడు కాబట్టి, అతని కళాప్రయోగము కవి నుండి పాట వరకుకంటె, పాట నుండి కవి వరకూ ప్రసరించింది. కనుకనే ఆతనిపాట వివిధవిభ్రమాలలో పల్లవించి,

‘ప్రతిపదమ్మన శీతలస్వాదుమధుతు
షారముల పార్శ్వముల విరజల్లు చేగు,

అన్న స్వీయచరిత్ర తుదివాక్యము వట్టిమాట కాని మధురావకాశాలు పుష్పించింది.

‘వినరా వీ విభావరీ
వేలాశాలల నీమృదు
వననాంచలముల గునగునలో,
మనలు చరణమంజీరము
కొనరు జాలిపలుకరింతలో !

ఈ కుటీర ముఖద్వార
మిందే వ్రేలాడి నగము
వాడి, విరహతోరణమ్ము నై
వలవంత నడలి నేల జీ
రాడి యెన్నినాళ్ళు మనుదునో !’

నీమనోజ్ఞ కాంచనకాం
చీమణి ఘంటాగళములు
ఏకాంతము కరగ మ్రోయగా

విన నరచే బ్రతుకు దాల్చి
యెడద మ్రోత కెంత యేడ్చునో !'

ఇట్టి పంక్తులు కవి సహజకళావికాసమును, శిల్పప్రయోగసామర్థ్యమును నిరూపిస్తున్నవి.

'The glistening bells of her anklets rang in my blood,
and her misty viel fluttered in my breath,'

అన్న టాగూరు మధురభావము వేరొక గొంతుకలో ఇక్కడ వినబడు తూంది. ఈ కవి గొంతులో ఒక ప్రాపంచికమైన జీర తప్పనిది; ఎంత ఆత్మపరమైన భావము తెచ్చినా, ఈ గొంతులో పడి అది నీ ఇంద్రియముల మీదుగానే పయనిస్తుంది. కనుకనే ఒక్కొక్కచో అంతటి సౌఖ్యము కూడా ఇస్తుంది. బాగున్నదను, బాగులేదను, కాని ఈతని పాట నీకు గ్రుద్దినట్లు తగులుతుంది : అది నీవు బఘువుగా తొలగద్రోసికోలేవు; కనుకనే అంత విసుగైనా పొందు కాని.

టాగూరు కవి ఆకాసముగుండా, ధ్వని జగత్తును మేలుకొలుపుతూ, మన 'గుండె నెత్తురుల'లో నుంచి ఆత్మలో వినరే భావగీతిక ఈతని జీర గొంతులో నగిషీలుపడి ఎట్టి పరిణామము పొందుతుందో ఒక్క ఉదాహరణము బాగా తెలుపుతుంది.

Do not go, my love, without asking my leave.

I have watched all night, and now my eyes are heavy with sleep,

I fear lest I lose you when I am sleeping,

Do not go, my love, without asking my leave.

I start up and stretch my hands to touch you,

I ask my self, "Is it a dream?"

Could I but entangle your feet with my heart and hold them fast to my breast,

Do not go, my love, without asking my leave.

—Tagore

‘ఏను నిద్దరవోదునో, యేమొ, కరుణ
సెలవు గైకొన కేగగా వలదు; ఇన్ని
నాళ్ళ యెడలేని యెడబాటు నా నిరీక్ష
జమ్ము బరువులు బరువులై నయనయుగళ
మయ్యో, దిగలాగు నిద్దర మరపులకును.
ప్రియతమా, యిక నిదురింతు పిలువబోకె
బాసిపోకు నిర్భాగ్యపు బ్రతుకు దాటి !
ప్రియతమా, పొరలి పొరలి మొయికు లేవో
మేలుకొన నీవు రెప్పల వాలి యదిమి !
ఎటు లెగసి యెగసి పడుదు ! ఎటుల బేల
కేల నిన్నంటి యదిమికో తూలిపోదు !
అబ్బ ! నా బ్రతుకంట, నీయడుగుదోయి
నావ, ప్రియతమ శృంఖలమై పెనంగ,
దిక్కుమాలిన యెడద బంధింపలేను !
ప్రియతమా, నిను వదలికోలేను, నిదుర
కడలియై కాటుకై కనుగవ నడంచు !
ప్రియతమా, వీడి పోకోయి, వీడలేని
నామమత చిచ్చు కునుకునా, నన్నుబోలి.’

టాగురు కవికావ్యములలో తా నొక కొంత భావాలోకమునకు చిహ్నమై
విలువవచ్చే “లిప్స” ఇక్కడ ‘ఎగసి యెగసి పడు’తుంది.

లిప్స ఉపసర్గితే విమర్శకులు కొందఱు శాపోకవయిత్రిని గర్హించారట,
అట కళాప్రకాశనము సాధ్యమనేదియే మఱి. కనుకనే—

కావి ఆమెయందు లిప్స కళయై విహరించింది;

‘నాడు శాపో విరహకంతనాళవేణు

వాలపించిన యరుణారుణాంధగీతి

యేడ్చు, నిట్టూర్చు, కోపించు నిల్పుడు, సంధ్య

యటుల, కాలవిశాలవిహాయసమున.’

ఆగీతిని ఇంత ప్రత్యక్షముగా, హృదయంగమముగా. వర్ణించుకోగల
ప్రవృత్తి సాదృశ్యము శాపోతో పొందగలవాడు ఈ కవి.

లిప్ప, ఆత్మ రంగరించి కవితావేళము క్రోవులు పట్టిన బ్రౌనింగునతి మనో జీవనము ఎట్టిదో, ఒక్క భావము మనకు చూపుతుంది. అది భారతాంతఃకరణకు చుట్టమైనదై, ఆ అంతఃకరణను సాకుకొనే తెలుగుకవి వేదల సత్యనారాయణ శాస్త్రిగారి మృదూక్తిని చక్కగా నిరూపిత మయింది.

‘ఈ సవవేణుదండ మీటు
లేటికి చెక్కెద వేల చిల్లులై
పో నొగిలించెదం చడలి
పోయితి; రి త్తపు టూర్పుగార్దులన్
గానముగాగ మార్పుటక
కా యని యిప్పుడు నే గ్రహించితిన్
.... ’

మత సిద్ధాంతాలు ఫలించడానికి ఏది ఆద్యప్రవృత్తమో అదే-బ్రతుకుతో ఆత్మపడసిన అనుభవ కథయే, -కవితలో మూలద్రవ్యము కావున, లిప్ప, స్వానుభవము ఆత్మవికాస సాధనముగా కవితావేళములో సంతరించుకోగలిగారు, ఇట్టి కొందరు కవులు. ఈ సిద్ధులలో ‘షెల్లీ కవినికూడా ఉన్నతపదవులలో చెప్పతారు. అతని ‘ఎఫ్ఫినె ఖిడీయన్’ అనే కావ్యముకంటె లిప్పాత్మకమైనవి యెన్నో ఉండవు. దాని ప్రోద్బలము ‘హిర్యశీ’లో రక్తమై ప్రవహించి, కృష్ణశాస్త్రిగారి వ్యక్తిత్వముతో తెలుగుభాష కొక విలువైన క్రొత్తకావ్యము ప్రసాదించింది. ‘షెల్లీకవి ప్రోద్బలము నకు ఈ కవిని లోలుపుని గావించిన లిప్పాగుణము ఈ కవి రచనను చైతన్యమై నడపింది. ఇందువలన, ‘షెల్లీనివలె ఈ కవిని తత్వమూర్ధవమునకు వినరకపోయినా, ఈతని భావనమున రచనమున ఒక తీక్షణత యేర్పడింది.

‘స్థాణు వయ్యెనొ పాషాణ జడభరమ్ము
గనెనొ, కదలదు మెదలదు కంఠరవము,
నే డిదేమో క్షమాజననీ పురాణ
గర్భకుహరమ్ము విదలించి కారుచిచ్చు
లెరుపు మంటముాలం గేదొ యేదొ ప్రాకె,
ఇప్పుడు ప్రళయమే’

భావములకు, వేదనలకు ఇట్టి మూర్తనిరూపణ మిచ్చే చక్కని కళా ప్రసారము ఈ చైతన్యమునే చించిస్తూ ఉంది. ఇటు పాటవము మురిసిపడే విశ్వనాథ సత్యనారాయణగారి పోకడ పోలిక చూపుతుంది.

‘ఇది నీకై యిడినట్టి నాయువద; ము
 స్నేనాడొ ఘాసోగ్రముల్
 పదనై ఆంధ్రవిరోధి కంఠదళన
 ప్రారంభసంరంభ మే
 చుదినాలన్ మఱి తోడి పైనికులమై
 చూతాడు ప్రేమంబులో
 నిది లేశం బనియైన చెప్పటకు లే
 వే నాటి స్వాతంత్ర్యముల్.’

సహజోద్గమమున గొంతు విచ్చినాడంటే సత్యనారాయణగారు పేలవమైన పోకడ వడినా నిరోధించుకోడు. కాని, ఊణములో వాయువేగాన మింటి కెగసి శక్తిగుళికలు వినరివేస్తాడు, అదే గొంతులో కృష్ణశాస్త్రిగారు ముక్తకంఠముతో పలికేది తక్కువ. ఆయన సంస్కృతి నెఱపుతూ నెఱపుతూ పటుత్వము వెలయించిన తావున వారిరువురి కలయిక ఇరుముఖాల త్రోవ చూపుతుంది. సత్యనారాయణగారు ఎక్కువ చెప్పతాడు; కాని యెక్కువ చెప్పవలసి చెప్పతాడు. కృష్ణశాస్త్రిగారి మాటలు అర్థమును మిగిలి కూడా ఒక సౌందర్య ప్రబంధములో వినబడుతాయి. కాని, చెప్పవలసినది ఆవిష్టమై చెప్పిన సందర్భాలు కవి ఆంతరిక మహాత్వమును ఎలుగెత్తి చాటుతవి.

‘ప్రవాసము’లో రచన కడు దిద్దుబాటుగా నడిచింది. కావ్యవస్తువు క్రమ వికాసము కాంచుతూ తగిన శిల్పము నాకర్షించుకుంటూ వచ్చింది.

‘రేయి కడుపున చీకటి చాయవోలె,
 తమపుటెడద దివాంధగీతము విధాన,
 ఘోకరావాస వలవంత కేకరీరి
 నావిషాదమ్ములో దాగినాడ నేనె!’

కవి ఒక్కభావము నెంత శ్రద్ధమై తడవుకొన్నాడో అంతశ్రద్ధమై దానిని గీసికొంటూ, తన ఆదర్శమైన పెల్లీకంటె ఒక్కడుగు ముందిడినాడు, అలంకార రచనలో

‘ఏను మరణించుచున్నాను; ఇటు వశించు
నాకొరకు చెమ్మగిల నయనమ్ము లేదు;
పసిడివేళువ పెండ్లిండ్ల బడిన యెవరు
కరగనేర్తురు జరతాంధకార మృతికి ?

నామరణశయ్య పరచుకొన్నాను నేనె !
నేనె నాకు వీడ్కొలుపు విన్నించినాను !
నేనె నాపయి వాలినా, నేనె జాలి
నెద నెద గడించినాను, రోదించినాను !

బ్రతికియున్న మృత్యువునై ప్రవాసతిమిర
నీరవసమాధి గ్రుళ్ళి క్రుంగినపుడేని
నిను పిలిదినాన, నామూలునీడ ముసిరి
కుములునేమొ నీగానోత్సవముల ననుచు ?

ఇదియే నాచితి, పేర్చితి నేనె దీని,
వదలిపోని నా యవసానవాంఛ గాగ;
వడకని కరాలు రగులుచు దుడుకు చిచ్చు
లాలనల నింత మసి గాగ కాలు త్రుటినె !

అలయు వాతెర యూర్పు గాలులు కదల్చి
రేవు నంతె నా కాష్టాల రేగుమంట
మును బ్రతుకునట్ల నాదేహమును దసాంపు !
వడడులే ఆర్పగా నొక బాష్పమేని !

ఈ కావ్యములో (భావగతి బై రను కవివల్ల పుడికి పుచ్చుకోబడ్డదై) రీతి—
‘వద్దతి’—ఎంత కుదిరికతో ఈ చేతి నాశ్రయించుతుందో వ్యక్తమవుతుంది.
అవస్థాంతరములో ఇదే తలమున కానవచ్చే కావ్యములు.

‘ఆమె కన్నులలో అనంతాంబరంపు
నీలి నీడలు కలవు ’

ఈ మొదలయినవి (విలాసచ్ఛాయలు ఒత్తిగించి) కవి ఈ రచనా ఫక్కికి
నిదర్శనాలు. వద్దతికంటె ప్రాముఖ్యము దట్టించుకొని ‘హిరవ్య’లో భావనావిలాసము
తఱుచై ప్రాకింది.

‘కాలమే పసిపాప
కనువిచ్చిన యుషస్సు
కలగా కలవరించి
వెలుగుగా పులికించి
ఇరులకడు పొరసి నే
తెరచి వాలిననాడె
మిసిమి వన్నెల మేన
మసి జాలిగా నయ్యె...
తొలివియోగిని నేనె !
తొలి ప్రేయసిని నేనె !
ఆ నాటి కీ నాటి కేను నీ దాననే !

... ..

వేయి వేలు యుగాలు
రేయినై పవలునై
అడరి కురిసిన యేడ్పు
అలరి విరిసిన నవ్వు
బరువు కానుకగ, మన
భాగ్యబంధమ్ముగా
చేర్చికొని నాలోన
కూర్చితిని నీ కొరకె !
తొలి వియోగిని నేనె !
తొలి ప్రేయసిని నేనె !
ఆనాటి కీనాటి కేను నీదాననే !’

ఈ ఊర్వశి పాటలో ఈ భావనావిలాసము పరిణతి విశేషమున కానవస్తుంది. అర్థావబోధము దూరమయిన రచనానదులుకూడా కొంత ఈ గుణము త్రొక్కించినవే.

లిప్స, విలాసము, శిల్పము, — ఇవి యీ కవి కళాధోరణిలోని ప్రధాన ద్రవ్యము లనవచ్చు.

‘మూతవడనే లేని
ముక్కుటి దేవతల

కనుతారకలు కోర
కములై సుమము లయ్యె;
ఓనరిలి యొండోరుల
నారసికొని విరుగబడి
దిశ లంట చీకటులు
నిశయే దివస మయ్యె !

ఇట్టి యెడల ఆ గుణములు, పాశు మార్పుకొంటూ పాకము చూపినవి. పాశకుని హృదయములో నిజమైన సహానుభూతి కదుపుకొంటున్నవి. చిత్తశుద్ధితో వెల్లివిరిసిన కావ్యార్థము స్వయముగా తనకు రమ్యమైన ఉపాధిని వ్రాసికొని వచ్చింది. కనుకనే 'అలంకారము' అర్థాత్మకతలో ఒక పటిష్ఠత, సమగ్రత తెగివడింది. కవి తానున్నా ఇంపైన భందస్సులు కల్పించుకొని, ఆవేశము భావము నకు ప్రసాదించే సంగీతమునకు తగిన లయ కూర్చుకోవడములో అప్రమత్తుడై ప్రవర్తించినాడు.

భావకవిత్వమును (గేయముగా) పాడుకొనే అవకాశమును తెలుగుభాషలో పెంపుచేసినవాడు కృష్ణశాస్త్రిగారు. గురజాడ అప్పారావు, బసవరాజు అప్పారావు, నందూరి సుబ్బారావు, చిలుకూరి నారాయణరావు, ప్రభుతులకు గతానుగతికుడు గాక స్వతంత్రమైన 'పాటపదము' ప్రదలితమూ, ముద్రితమూ చేసికొంటున్నాడు. లైర్ అనే జంత్రముమీద పాడుకోదగిన పాట ఒరవడిని వెలసిన కవితాఫక్కి నేటి పరిణతికి న్యాయ్యముగా తెలుగునుడియందు 'భావకవిత్వము' అనబరగినప్పటికీ, దాని గేయరసాత్మకత వివృతము చేయబడుతుంది ఇట్టి కవులయందు.

గేయచ్ఛందములలోనే కృష్ణశాస్త్రిగారి చేయి నేర్పు తిరిగింది. ఇచ్చటి లయనడక సాధారణచ్ఛందోఽనుసరణమున కూడా ఈయనచేత అనిరుద్ధగతులు అవలంబించింది. అనగా ఛందోభంగములు, యతిభంగములు మొదలైనవి సహా ఏదో ఒక లయకు సంతుష్టితో తావు విడిచి నిలువగలవు—కృష్ణపక్షమునందలి,

'ఏడ్వలేక యేడ్వలేక యేడ్చుచుంట'

ఇట్లే :

మింట వెలుగు చుక్కగన్న మిణుగురన్న'—

వట్టివాని నియమొల్లంఘనము భావము చాయాలేపనమునకు తోడుపడేవిగా ఉండి కవి 'చేతి'నే చూపుతవి.

ఈయన పాట క్రొత్తదనము భావగతిపరముగా కూడా అన్వయిస్తుంది. 'బ్రహ్మసమాజ ప్రార్థన గీతాలు' అనుషంగపరచి పరిశీలించినప్పుడు, ఈతని ప్రణయ గాథలకు చెందిన గీతాలలో,—

'కలువపూ బ్రతుకులో
కనుమోడు వెన్నెలే
కాలానలం బైన
గతి యేమీ?

ఇట్లు తత్వాలు పాడే ఒక తాటస్థ్యము కవి అనుభవాన్ని పరామర్శిస్తూ మనస్ఫూర్తి పరిణతి సూత్రమును సులభముగా దొరకించుతూంది.

కవి తన అనుభవము ధోరణిలోనే, ఆ గుణములతోనే, భక్తి మార్గానకు త్రొక్కుక పోతాడు; ఈ తాటస్థ్యమున్నూ ఒక కనువిప్పు కాని నిర్వేదము రాపిడి కాదు. కనుకనే ఎన్నిజన్మ లేడ్వవలసి ఉన్నా, ఆ జన్మలు కావలె నని వరించగలడు. ఈ కవి. 'మనసు భోగపరిత్యాగమునకు లాగదు, అన్నది, జీవితాశాపరముగా అన్వయించి, ఈతని మెడలో వేయదగును. 'మూడు లోకాల బరువులమోత వడగి యడగి చిదికిన అంధజడము తాను,'

'ఆటలో పాటలో నేర్చినట్లు దేవ
ఏను కూడ నీవలె నటియింపనిమ్ము,
ఎడతెగని యాత్ర నెట్లో సాగించువరకు !
ఎట్లో నీదర్శనమ్ము సాధించువరకు !'

అని పల్లవించిన కోకిలగీతము వాస్తవికముగా ఫలించే స్వప్నమునకు తృప్తి మవుతుంది.

శిశువువలె, ఋషివలె తనలో సృష్టితత్త్వములు ఆకళించుకొనకపోతే, వృద్ధునివలె, పండితునివలె అనుభవమును అధిగమించి ఈ సిద్ధికి కవి ప్రవృత్తుడు కాగలడు అని ఈ కావ్యమాల ఆలపిస్తుంది. 'ప్రవాసము; ఊర్వశి' 'జీవితరహస్య మార్గము'లు తెలిచి కవి హృదయము బిగ్గగొంతుకతో "పాటపాడించి" నట్టివి !

—కొంపెల్ల జనార్దనరావు*

కథానిక : దానిపరిణామము

కథలంటే చిన్నవాళ్ళు చెవి కోసుకుంటారు. పెద్దవాళ్ళకు కూడా ప్రీతి. అనగనగా ఒక రాజు అనో, పేదరాసి పెద్దమ్మ అనో ఈగ అనో ప్రారంభించి, కడకు కథ కంచికి వెళ్ళింది అని మనము బాల్యములో బహుపర్యాయములు ఆనందముతో ఆలకించాము. పూర్వము కాంచీనగరము కళలన్నింటికి ఆటవట్టు అవడముచేత, అక్కడ అంగీకారము వదిలే కథ గట్టు ఎక్కిందన్నమాట. వినో దార్థము గాని, విజ్ఞానాభివృద్ధిగాని, పరిహాసపరిణతికి గాని, భావనాశక్తి ప్రకౌపనకు గాని, ప్రపంచవృత్తము ప్రకటించడానికిగాని, వరమార్థచింతకుగాని కథావర్జన కర్తవ్యమే. కథలో గంభీర విషయము ఎటువంటిదయినా కరతలామలకము కావచ్చు. ప్రాచీనపద్ధతిలో కథాశాలము కావలసినంత ఉన్నది. అది నోటి మీదుగా విశేషము చలామణి అయ్యేది. విద్వాంసులకు వినడానికి అభ్యంతరము అట్టే లేదు గాని, కాగితము మీదికి వచ్చేసరికి కథను ఖాతరుచేసేవారు కారు. ఏదయినా వృద్ధి లోకి రావలెనంటే ఆదరము అవసరము. పద్యరూపములో ఉన్న కథలకు ప్రాభవము ఉన్నది. గద్యములో ఉన్నవాటికి గౌరవము తక్కువ. గౌరవము లేకపోయినా ఉత్సాహవంతులు ఊరుకోలేక గద్యలోనే కథలు అల్లినారు. అయితే కావ్యభాషలాంటి వచనములోనే రచన సాగింది.

అన్యసాహిత్యముతో నన్నిక్కర్లగాని, సంఘర్షణగాని సంఘటిల్లితేనేగాని దేశీయ సాహిత్యాలకు తెలివి హెచ్చదు. ఆంగ్ల సాహిత్యంవల్ల ఆంధ్రసాహిత్యానికి అఖండమైన మెకుకువ వచ్చింది. గతశతాబ్దిలోనే కథారచనకు యత్నాలు యత్కించిత్ జరిగినవి. ఈ శతాబ్దిలో హెచ్చిపోయినవి.

కథకు కావ్యభాషవల్ల జీవకళ చెదిరిపోతుంది. వాడుకభాష వాడుకేనే వర్చస్సు. భావుకులు భాషాచర్చ చేసి వ్యావహారికభాషనే వన్నెతేవలెనని ప్రయత్నముచేసేటప్పటికి ప్రళయము వుట్టింది ! గ్రాంథికవాదులు కత్తులు నూరినారు. ఇప్పటికీ ఆ ఆందోళన అణిగిపోలేదు.

హిందీ భాషలో ఆధునిక కథ పుట్టిన రోజులలోనే ఆంధ్రములో కూడా కథ అవతరించింది. గురజాడ అప్పారావు పంతులుగారు వాడుక భాషలో చెప్పిన

“దిద్దబాటు” అనే కథవల్ల తెలుగులో వెలుగు బయలుదేరింది, అనుకున్నాము. ౧౯౧౨ సంవత్సర ప్రాంతాలలో “ఆంధ్రభారతి” ౧౯౧౪ లో “త్రిలింగ” మాసపత్రిక, “సువర్ణలేఖ” కథలు ప్రకటించినవి. ‘మదరాసు కథలు’ అనే కథా సంపుటి కూడా ఆ రోజులలోనే అచ్చుపడ్డది. ౧౯౧౫ లో నేను “ఆఖ్యాయిక” అనే సచిత్రమాసపత్రిక తెనాలినుంచి ప్రకటించడానికి ప్రయత్నించాను. నా మిత్రులు కొంతమంది కథారచనకు కంకణము కట్టినారు. అనేక ఆంగ్లేయ అమెరికా మాస పత్రికలు నేను నిరంతరము చూస్తూ ఉండడము చేత అపూర్వమూ, అందమూ చేతామనుకున్నాను “ఆఖ్యాయిక”ను. శివానుగ్రహము లేకపోవడము చేత యత్నము కొనసాగలేదు.

‘మురారి’ కథలు అనేశీర్షికతో కథాపరంపర సంకల్పించి, ఒకటో రెండో రచించాను. అప్పటికి నేను కృతకగ్రాంథిక భాషావాదినే. భీమశంకరంగార Sherlock Holmes రీతిగా పాత్ర సృష్టించి. విశ్వనాథం అనే పేరు పెట్టి Connan Doyle.

కథలు కొంతవరకు అనువదించినారు. కొంతమంది కథకులు కథాక్షేత్రము లోకి దిగినారు. కాని, సాహితీ సమితివారు గట్టిపట్టు వట్టివరకూ కథకు కమనీయత కలుగలేదు.

సమితి కథకులు భాషాచర్చలు పరిపూర్ణంగా చేసి చివరకు శిష్టభాషలో రచనలు రమ్యంగా ఉంటవని అంగీకరించారు. ఇంచుమించుగా వారంతా వ్యావహారిక భాష వాడడము మొదలుపెట్టారు. ౧౯౧౦ సంవత్సరము స్మరణీయము. సాహితీ పత్రిక ఆరంభించింది ఆ సంవత్సరమే. అప్పటినుంచీ కథ కట్టుదిట్టాలకు లోబడి, గౌరవము సంపాదించుకో సాగింది.

ఇంగ్లీషులో Sketch, Tale, Narrative అనే సాహిత్యవిభాగాలను అన్నింటిని మన వారు నేడు స్థూలదృష్ట్యా కథ అని వ్యవహరిస్తున్నారు. అగ్నిపురాణములో ఆఖ్యానము, ఆఖ్యాయిక, ఖండకథ, పరికథ, కథానిక అనే పరిభాష ప్రస్తుటముగా ఉన్నది. వస్తువునుబట్టి మానుషకథ, దివ్యకథ, దివ్యమానుష కథ, అనే విభాగము కూడా విస్తృతమే. ప్రకృతప్రసంగ విషయము Short Story. దీన్ని కథానిక అందాము.

కొన్ని కథానికలను గురించి, కొంతమంది కథకులను గురించి కొద్దిగా ప్రసంగిస్తాను, స్థాలీవులాక న్యాయమే శరణము.

చింతా దీక్షితులుగారు సిద్ధహస్తుడు. సూరీ, సీతీ, వెంకీ, వటీరావు, భైరవ శాస్త్రివంటి మరవడానికి వీల్లేని మంచి పాత్రలు. సృష్టించినారు. శ్యామల, చిన్న, చెంచరాణిముద్దు, శంపాలత, శరణాల, లీలానుందరి, గోపీమోహిని, కిష్కింధలో కోతి మొదలైనవి వీరి ఉత్తమ కథానికలు. బాహ్యప్రకృతిని బాల్యచేష్టలనూ, ప్రణయంలో బాధలనూ, భక్తిని, విరక్తిని వీరు బాగా వర్ణిస్తారు. రచనలో సర్మరేఖ హేంశన నడుమ నడుమ కనబడుతూ ఉంటవి. దీక్షితులుగారు కైలి తీర్చి దిద్దినట్టు ఉంటుంది.

నోరి నరసింహశాస్త్రిగారి నిపుణత భార్యాభర్తల సరాగాలను, ప్రణయమును, ప్రణయకలహాలను వర్ణించడంలో వన్నెతేరింది. గానభాగము, గులాబిపువ్వు, శ్యామసుందరుడు, భవిష్యత్తువంటి కథానికలు కళావైభవముతో కూడినవి. సందర్భానుసారంగా సంస్కృతాంధ్రవృత్తాలను జతచేయడంవల్ల స్వారస్యం హెచ్చుతుంది. రీతిలో ఓజస్సు ఒప్పి బుద్ధిబలం పూర్తిగా కనబడుతుంది.

కొడవటిగంటి వెంకట సుబ్బయ్యగారి 'సుకుమారి' లో స్వసుఖము చూచుకునే భార్య భర్తను బహువిధాల వేధించి చివరకు బయటపడిపోతుంది. 'ప్రతిఫలము'లో యువతిని కోరిన ఉద్యోగి ఉసురులు కోల్పోతాడు. ఉవిదలో కూడా, అందులో భయానకం ప్రజ్వలిస్తుంది. "ఏప్రియల్ ఫూల్" కథలో వీధ్యార్థిని పట్టుకోబోయిన ప్రధానాచార్యుడే ఫూలయిపోతాడు. సుబ్బయ్యగారి వాక్కు శుచి అయింది.

మునిమాణిక్యం నరసింహారావుగారి వాణి నాజూకుగా ఉంటుంది. వీరు రకరకాల కథలు వ్రాసి కడకు 'కాంతం' అనే పాత్రను సృష్టించారు. గృహ కృత్యాలు భార్యాభర్తల కీడులాటలు, కపటభక్తులనటనలు అమాయకుల ఆమోదాలు హాస్యపూర్వకంగా వర్ణిస్తారు. వీరి "కాంతం కథలు" "నేనూ మాకాంతం", "కాంతం-కై ఫియత్" అనే కథానికా సముచ్చయాలు కమ్మగా ఉంటవి.

వివాహకథానికలు రచించడంలో వర్ణు బాబారావుగారి కలం కదం తొక్కుతుంది. "అరిసెముక్కులు", 'దాంపత్యము', 'రుక్మిణీ కల్యాణము' మొదలైనవి ముద్దుముద్దుగా ఉంటవి. ఈయన చిత్రకారుడు కావటంచేత శ్రీనివాసశరోమణిగారు సిద్ధవాక్కు. వీరి "ద్వారద్వయం" అనే కథానిక వెలువడ్డ తరువాత పెళ్ళిళ్ళమీద

పెళ్ళిళ్ళు అయినవి. “ధర్మసంస్థాపనము” అప్పుయిన సంవత్సరానికి కలకత్తాలో ఖడ్గబహదూర్ సింగ్ కలకత్తాలో అగర్ వాలాను హత్యచేశాడు! వీరి ‘పాపిమాం’, ‘బాధ్యా రూపవతీ శత్రుః’ ఏకాకీ, అనేవి ఉత్తమ శ్రేణిలోవి. గోష్ఠిలో ఈ కథ రచనలో నడుమ నడుమ నగిషీ కనబడుతుంది. కుడు కుశలి. చాటువాక్కులతో సభారంజనముచేసే శక్తి కలవాడు. కాబట్టి కథనంలోకూడా కనబడుతుంది ఆగుణం.

మొక్కపాటి సరసింహశాస్త్రిగారి రచన ముద్దుగా ఉంటుంది. పరదేశ నివాసం చేసిన ప్రాథుడు కాబట్టి ప్రపంచవృత్తం బాగా వుంటుంది వీరి కథానికల్లో, చిత్తరువు, ‘శిల్పిద్వయం’ ‘లక్ష్మి’ మొదలైనవి ఉదాత్తమైనవి. ఈయన కథనంలో గట్టివాడు, చింతాశీలములో చేవతేరినవాడు, హాస్యరేఖలో అందెవేసిన చెయ్యి,

అడివి బాపిరాజుగారు అనేక ప్రజ్ఞలు కలవాడు. చిత్రకారుడు కావటంచేత చెప్పినదాంట్లో వైచిత్ర్యం ఉంటుంది. పదకర్త కావటంవల్ల పలుకులో తీపి స్ఫురిస్తుంది. దివ్యమానుష కథా రచనలో ఈయన దిట్ట. ‘శైలబాల’, ‘సంధ్యానృత్యము’, ‘వీణ’ ‘ఛోగీరలోయ’, ‘హిమాలయరశ్మి’ పాంచర - ఒకటేమిటి, అన్ని కథానికలూ అందాలు చిందుతూ ఉంటవి.

శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు పల్లెలలో బ్రాహ్మణకుటుంబాలనూ, వితంతు వుల వివిధవ్యధలను విశేషరీతుల వివరించారు. వీరికి సంస్కారదృష్టి జాస్తి. ఆంధ్రాభిమానము అఖండం. శాస్త్రిగారి సంభాషణ రచన చాలా మనోహరం.

విద్వాంసులు కథకులు కాలేదన్న లోటు వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారివల్ల తీరింది. వివిధశాస్త్ర విజ్ఞానము, విశేషప్రాధి, విచిత్ర విన్నివేశాలు వీరికథనములో కనిపిస్తవి. ప్రతికథానికా భావపూర్ణమై పాత్రపోషణతో భావిస్తూ ఉంటుంది.

కవికొండల వెంకట్రావుగారు గ్రామీణుల జీవితమూ, కర్మకారుల కష్ట సుఖాలు, సామాన్యకుటుంబాలలో సంఘటనలు చక్కగా వర్ణిస్తారు. పదేండ్లలో వందకథలు వ్రాసినారట! పూడిపెద్ది వెంకటరమణయ్యగారు రెండువందల కథలు రచించారట!! కాఫీ పుచ్చుకుని కలం పట్టుకుంటే భోజనవేశకు పూర్తి అయ్యేదట కథానిక,

గుడిపాడి వెంకటాచలంగారి కలం కాకలు తీరినది. బాహ్యప్రకృతిని, పాపాత్ముల భావక్లిష్టతను అసతుల అంతరంగ సంక్షోభమును, పరకీయాప్రణయ మును, వీరు బాగా వివరిస్తారు.

మల్లాది రామకృష్ణశాస్త్రిగారు రసీకుడు. సంస్కృతప్రియుడు, వ్యుత్పన్నుడు కావడంవల్ల శైలిలో చమత్కారం ఉన్నది. రచనావిధానము రమణీయమై అనన్య సామాన్యంగా అగుపిస్తుంది. కథానికలలో కమనీయమైన కల్పితలోకము, కామినీ గోష్ఠి, కామకలాప్రావీణ్యము గాటముగా ఉంటవి. 'తాతగారు' అనే ప్రగల్భపాత్రను వీరు సృష్టించారు.

వీరి పద్ధతినే వెళ్ళుతారు కొంతవరకు వెంపటి నాగభూషణంగారు 'చిన్ని' అనే పాత్రను సృజించారు. లోకమంతా అతిలోకంగా కనబడుతుంది ఆయనరచనలో.

పురుషులలో శ్రీరాయసం వెంకటశివుడు, భావరాజు కృష్ణరావు, బుర్రా సుబ్రహ్మణ్యము, కొడవటిగంటి కుటుంబరావు, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి, విశ్వనాథ సత్యనారాయణ, మొదలి సత్యనారాయణశర్మ, కాళూరి రామారావు, 'కరుణకుమార' గిరి, ప్రతాపరెడ్డి, జానకీరాం, బొడ్డు బాపిరాజు, అత్తలి సూర్యనారాయణమూర్తి, తాతా కృష్ణమూర్తి, తీర్థులు, ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, కుమార రాఘవశాస్త్రి, ప్రభృతులూ, స్త్రీలలో శ్రీ కనుపత్తి వరలక్ష్మమ్మ; క్రమధాటి జానకీదేవి. యల్లా ప్రగడ సీతాకుమారి, పులవత్తి కమలాదేవి ప్రభృతులూ పేరుపడ్డారు.

ఇక్కడ నేను ఉద్ఘాటన చెయ్యని ఉదీయమానకథకులు ఉన్నారు.

3

ప్రస్తుతస్థితిలో కథానికాసాహిత్యములో కల్లోలము కనబడుతున్నది. భావ సాంకర్యము, రససాంకర్యము ప్రబలిపోయినవి. శిల్పము ఓణితవైపు మొగ్గు చూపుతున్నది. కాంతానమ్మితముగా ఉంటేనే కమనీయత. నిరలంకృతితో కూడిన నిజమైన విషయమయినా వార్త అనిపించుకొంటుంది. ఉక్తివిశేషము లేకుండా ఉన్నది ఉన్నట్టు సూటిగా చెప్పడమువల్ల సొగసు పోతుంది.

వస్తువు ఏదయినా కావచ్చు. యదార్థసంఘటన అయినా, కేవల కల్పిత మయినా, ఉభయసమ్మిశ్రణమయినా, తుల్యబలవిరోధాలు తూచి రసవంత మవు తుందని తేలితే రచనలలోకి స్వీకరించవచ్చు. లౌకికప్రపంచములో జరిగిన వాటికన్నా కథానికలో కల్పితఘట్టాలే రమణీయముగా ఉంటవి. అశ్లీలము హేయము జుగుప్సాకరము అయినవి పరిహరించడము ప్రశస్తము.

సమన్యలు—అంటే ధర్మసూక్ష్మలు—వాదాలు, సిద్ధాంతాలు కూడా కథానికకు కారణభూతము కావచ్చు. అయితే అలిమిట్టవళ్ళవలె మీదికి నెట్టుకురాకూడదు.

ప్రతిభావమూ ఒక విధముగా ప్రచారార్థమే అయినప్పటికీ, పనితనములో బయట పడరాదు. సంస్కారదృష్టి స్తవనీయమే, ప్రచారకదృష్టి ప్రశస్తమే. అయితే పత్రికావార్త వేరు, ప్రచారకకరపత్రము వేరు, కళావైభవోపేతమైన కథానిక వేరు.

గ్రంథం ఏదయినా ప్రత్యక్షంగా ఎవరికో చెప్పుతున్నట్లు భావించి రచించాలి. కథ దాతువుకు చెప్పడము అని అర్థం. ఇక కథానిక నోటితో చెప్పుతూ ఎవరి చేతనైనా వ్రాయిస్తే వర్సస్సు వస్తుంది. కాకితముమీద కలము నడపడమే ప్రధానంగా పరిగణించ గూడదు. కథానిక కంటికోసము కాదు, కర్ణము కోసము.

కథానిక పదిపుటలు ఉండవచ్చు, పదిపదులు వ్యాపించవచ్చు. ఆది మధ్యాంతములు అదృశ్యము కాకుండా ఉన్నంతసేపూ దీర్ఘమయినా లోపము లేదు. చిన్నవయినా, సింహావలోకనము లేక చెడిపోయినవి-అనేకము. తాత్పర్యార్థము మీద తలపు ఉండడం ధర్మము.

అనుకరణములూ, అనువాదములూ అనుచితము కావు. అయితే ఆ మాట అనకపోతే గ్రంథచౌర్యముకింద గణించవలసివస్తుంది. దేశీయభాషలో కథానికలు తెలిగించి, పరదేశసాహిత్యాలలో ప్రముఖమైన వాటిని పరివర్తనము చెయ్యవచ్చు. పరభాషలో భావించి పంక్తి మాత్రము ఆంధ్రములో అంటే అందము లేదు.

వాక్యముమీద, వాక్యసందోహముమీద, వాక్యగమనముమీద, మాధుర్యము మీద మనస్సు ఉంచాలి. వాడేది వ్యావహారికభాష అయినప్పటికీ కవివాక్యభాగాలు గంభీరముగా ఉండాలి.

అక్కడ కూడా పసకోసము ప్రౌఢవాక్కు, High Prose అవలంబించాలి. లోకములో నాజూకయిన నవీనపదాలు, జాతీయాలు సంతరించాలి. వర్ణనలలో, కథనములో గట్టు తెంచుకుని విశృంఖలముగా వెళ్ళక వెనుకముందులు చూడాలి.

శ్రీవిషయములో చిక్కులున్నవి. కామినీవర్ణనలో కళ్ళెము బిగించాలి. యువతీ యువకుల సమాగమదులలో సముచితదృష్టి జారనియ్యరాదు. రసీకత లేకపోతే రాణింపు లేదు. మొపాసామీద మోజువల్ల లారెన్నుమీద లాలనవల్ల, హక్ స్త్రీమీద అభిమానమువల్ల కథకులు కొందరు మార్దవమూ మంచీ మరిచిపోయినారు.

వస్తుగ్రహణములో ఇంకా వైవిధ్యము, వైచిత్ర్యము, వైదగ్ధ్యము కావాలి. అప్పుడు కథానికా సాహిత్యము కలకలలాడుతుంది.

సంవత్సరానికి ఒకసారి కథక సమ్మేళనం జరపాలి. అటువంటి సమావేశంలో కథాసాహిత్యవృద్ధిక్షీణతలను గురించి, వివిధ విషయాలను గురించి విమర్శించ వచ్చు. సమ్మేళనములో సమీచీనమైన కథాజాలము గ్రంథరూపంగా అందరికీ అందజేయవచ్చు. ఇదివరలో హైదరాబాదు నగరములో అఖిలాంధ్ర కథక సమ్మేళనము రెండు పర్యాయములు జరిగింది. ఇకముందు మధ్యాంధ్రదేశంలో సమ్మేళనము సమకూర్చడం సముచితము.

—తలవర్షుల శివశంకరశాస్త్రి*

భావకవిత్వము

భావకవిత్వమంటే పలువురు పలుతెఱంగులుగా అర్థం చేసుకొంటున్నారు. చివరకు ఏ కవికైనా నలుగురు మఱదండ్రు వుంటే ఆ మఱదండ్రు ఆ కవి కవిత్వాన్ని భావకవిత్వం అనడం దగ్గఱకు వచ్చింది. చలాగ్గా హేళన చేద్దామూ అంటే ఏ వదానికైనా వుంటాయి ఆ మాత్రపు విజుపులూ, ఆ మాత్రం అపార్థాటా. రసికుడు అంటే విరసోక్తిగా అర్థం చేసికునే వాళ్ళెంతమంది లేరు? God the Grend అని ఇంగ్లీషులో అంటే ఆవెనక గాడిదగుడ్డు అని తెలుగులో వెక్కిరించే మహానుభావులు ఎంతమంది లేరు? కాబట్టి అలాటి పరాసికా లన్నీ ముందు మఱచి పోవాలి మనోవాక్కాయశుద్ధిగా 'భావకవిత్వం' అనే దేమిటో తెలిసికోవాలనే మానిసి.

'సృష్టిసౌందర్యము' 'వీరధర్మము' లాంటి పదమే భావకవిత్వము అన్నా గానీ అని నా యుద్దేశ్యము. 'సృష్టిసౌందర్యము' అంటే సృష్టిచే ప్రతిపాదించబడే అందము అన్నమాట. వీరధర్మము అంటే వీరుడు నిర్వహిస్తున్న విధి అన్నమాట. అలాగే 'భావకవిత్వము' అన్నా అని అనుకోవాలి. భావము యొక్క కవితా స్వభావము భావకవిత్వము.

ఇది ఎట్లు అమలులోనికి వచ్చిందీ అంటే పాఠకుల ముఖతా నని నా యాహా. సృష్టిసౌందర్యము తీసికోండి. సృష్టి ఎప్పుడు ఒలాగే దాని పని అది చేస్తూ వుంటుంది. కాని దానియొక్క అందం ఒకానొకడు గ్రహించినప్పుడు ఆ సృష్టి దృశ్యము బహు సుందరంగా వుంది అంటున్నాడు. అప్పుడు వానికా రహస్యము గోచరించింది అన్నమాట. ఆలాగునే కవు లెప్పుడూ వ్రాస్తూనే వున్నారు. భావా లెప్పుడూ అక్కడ వుంటూనే యున్నాయి. కాని యిప్పుడు కొందఱు పాఠకులు కేవలం పదముల కూర్పునందలి కవితా తత్వమునే కాక భావము నందలి కవిత్వ మును జూతగొనుట ప్రారంభించి పైకి చెప్పడంచేత ఈ భావకవిత్వం అనే పదము వ్యవహారంలోనికి వచ్చిందని నే ననుకొంటాను.

భాష వేఱు భావము వేఱు అని అనవచ్చును. ఏమా అంటే ఒక మాట వేస్తే భావము వెల్లడింపు అయ్యేటట్లు ఇంకో మాట వేస్తే అంత యాతము, ఆరత నియతీ కుదురదు. కాని భావమూ కవిత్వమూ వేతెట్లా అని మీ రనుకోవచ్చు.

ప్రతీధర్మమూ తాను వ్యక్తిరూపందాల్పేటప్పుడు రెండు విధాలుగా వుండక తప్పదు, ఒకటి పంచేంద్రియాల్లో ఓదానికై నా గోచరించే బాహ్యస్వరూపమున్నూ, రెండోది ఆత్మకు తట్టే అంతరంగిక స్వరూపమున్నూ అయి వుంటవి. ఉదాహరణకు మళ్ళీ వెనకటిదానినే యోచించి చూతాము.

మానవ ధర్మముకు వ్యక్తిరూపం ఆపాదించి దృష్టించుకోబోతే అగపించే కన్ను ముక్కు వక్షస్థలము ఇత్యాదుల శరీరసౌందర్యమే కాకుండా ఎదో ఆత్మ స్వరూపం ఆశరీరం అందంగా వుండి అందులో నివసిస్తూ జీవకళ వెలిగ్రక్కుతూ వున్నట్టు తోచదూ? చిటుతవాని బోసినోరు, ముసలివాని పండ్లాడిన యిదీ రెండూ బాహిరమునకు బోసితనమే చూపిస్తూ వున్నాగాని చిటుతవాని యంతః కరణము గోచరించే అమాయకత్వము అనే ఆత్మగుణము ఆ బాహిరరూపంలో అందం ఒలికిస్తూ వుంది. రెండవచోట అది నిరర్థక మనిపిస్తుంది.

అదేరీతిగా కవితత్వం అనే ధర్మం పైకి శ్రవణయోగ్యం కావడంతోనే అది రెండు రూపాలు తాలుస్తూ వుంది. ఒకటి బాహేంద్రియ గోచరమైన పలుకుబడి స్వరూపమున్ను, రెండు అంతర్వాహినిగ హృదయము సర్థముగావించు భావస్వరూప మున్ను తాలుస్తూ వుంది.

కాబట్టి కొందఱు బాహ్యస్వరూపమును దిలకించి అందలి కవితత్వమునే చూచగొనువారలైరి. వారు శరీరసౌందర్యమునకు మాత్రమే యుష్పాంగ కించితో కళోపాసకులవలె పరిమితజ్ఞులై భాషాకవితత్వము ననుభవించుచున్నారు. కొందఱు బాహ్యస్వరూపము అయిన పలుకుబడికి వెనుక నున్న భావములోని కవితత్వమును గొల్లకొని ఆత్మసౌందర్యమున నుష్పాంగు సమగ్రకళోపాసకులవలె అపరి మితజ్ఞులై భావకవితత్వము ననుభవించుచున్నారు.

రూపమునందు ఆత్మసౌందర్యము ఎట్లు శాశ్వతానందమున ఒడగూర్చు చున్నదో కవితత్వమునందు భావకవితత్వము అట్లు శాశ్వతానంద మిచ్చుచున్నది. బోసినోరు సర్వదా హాస్యాస్పదమే. అది విడదీసి బాహ్యరూపమాత్రముగా బరిగ జించువారమేని అదే యొకచోట ఉపకరణమాత్రమై అమాయకత్వము అనే రైవ గుణము వెల్లడించునప్పుడు ఎక్కడలేని వాత్సల్యమునూ పుట్టిస్తోంది. ఆలాగే ఉచ్చారణకు విడివిడిగా అసాధువులనీ, అశాస్త్రీయములనీ శిష్టవ్యవహారములు కావనీ, అనుకొనే ముక్కులు వాటివెనుక భావకవితత్వము అనే గుణమును కలిగివుంటే అవి మనకు వేదవాక్కులుగా అయిపోతూ ఆ భావము మనస్థగితము గావిస్తున్నాయి.

కాబట్టి వితర్కింపూ, వితండవాదమూ, జిజ్ఞాసా శవన్నీ లోతుగా ఆలోచించి చూస్తే భాషనుబట్టి, భావాన్నిబట్టి లేవు, అసలు వెల్లడించిన వాక్కులో, వెల్లడించిన భావములో కవిత్వము ఉన్నదా లేదా అనే మెట్టుమీద ఆధారపడి యున్నవి.

అందుకే కొందఱు భావము భాష విడిచిపెట్టి “నేటికాలపు కవిత్వం” అని, “నవ్యసాహిత్యము” అని, “అభినవకవిత్వం” అని యిలాంటి సమూహపదములు వాడుతున్నారు. ఆ సమూహపదముల యొక్క తత్వము ఎక్కడుంది? అసలు కవిత్వమందు ఉన్నది. అది వుంటే అన్నీ వుంటాయి.

కాబట్టి భావకవీ, భాషాకవీ అనే ముక్కలు విడిచిపెట్టి అసలు వ్రాయనగాడు ‘కవీయా?’ అని వితర్కించండి. కవి అందరికీ గోచరిస్తాడు. కవిని గ్రహించలేని మనిషి మనిషేగాదు.

—కవికొండల వేంకటరావు*

—X—

* ప్రబుద్ధాంధ్ర. సం. 5. సం. 7. జూలై, 1934.

గ్రామ్యమా ? వాడుక భాషా ?

వాడుకభాషనే కొందరు 'గ్రామ్యభాష' అంటున్నారు. గ్రామ్యభాష అనటం ఎంతవరకు సమంజసమో చూద్దాము. గ్రామీణులైన జనులు వాడుకునేది గ్రామ్యము. గ్రామ్య మనగా అసభ్య మని యర్థము. గ్రామీణులు మోటువారు. నాగరికత లేనివారు. అందుచేత వారు నగరస్థులు సభలలో వాడే అంత భావగౌరవం కలభాష వాడరు. దానివలన గ్రామ్యం అపరిగ్రాహ్యం కావచ్చును. మేము మా పత్రికలలో వాడే భాష గ్రామ్యభాష అని ఈ మధ్య ఎవరో హైదరాబాదు సుజాతలో సజీవమైన భాషా ఆ భాష పొందే మార్పులూ ఆ భాష మాట్లాడేందుకు బొడ్డు అయిన ప్రదేశాల్లో సువ్యక్తంగా కనపడతవి. అక్కడ దాన్ని గురించి సానుభూతి వుంటుంది. అట్లాగే ఇంగ్లీషుభాష నేటికాలంలో అసలయిన వాడుకభాష కావాలి అంటే, లండన్ లో కనపడుతుంది. తెనుగుభాష కృష్ణా, గుంటూరు, విశాఖపట్నం జిల్లాలల్లో మాట్లాడేది అట్లాంటిది. ఇతరభాషలతో కలసివుండే ప్రదేశాల్లో ఈ భాష మార్పునందు అంత సానుభూతి వుండదు. బరంపురం, హైదరాబాదు, చిత్తూరు-ఇటువంటి ఇతర భాషా సంపర్కం కలచోట్లే వాళ్ళకి గ్రాంథికభాష నిలబెట్టుకోడమే కష్టం. అందుచేత భాష పొందే మార్పులని కూడా యెక్కడ సంబాధించుకుంటారు ? దాని మూలంగా వాళ్ళకు దీనియందు సానుభూతి తక్కువగా వుంటుంది.

అయితే మీ చోట్లనే వాడుకభాషని నిరసించేవాళ్ళు వున్నారు గదయ్యా అంటే వున్నారా ! మేము చెప్పింది సామాన్య విషయం. ఉత్సర్గం కాదు అంటాము.

గ్రామ్యశబ్దం విచారిస్తే ఈ గ్రామ్యశబ్దం వాడుకభాషయందు ఎందుకు ప్రయోగింపబడుతోందీ అంటే 'య స్త్వపత్రంశో గ్రామ్యః' అన్న నన్నయ్యగారి సూత్రంవల్ల. తెలుగుకి సంస్కృతం మాతృకగా చేసిన నన్నయ్యగారు తెలుగు వ్యాకరణం వ్రాశేటప్పుడు సంస్కృతమర్యాదలు పాటించారా ? కాదు. తెలుగు భాషాస్వభావం వారికి బాగా తెలిసి అమర్యాదలన్నా చేశారా ? 'శాస్త్ర మపారుష మాద్యం' అన్న నన్నయ్యగారికి తమయందు ఋషిత్వం సిద్ధించిందేమో చూశారా ! అట్లాగయితే మనం ఆంధ్రశబ్దచింతామణి తెరుస్తూనే 'ఓం నమో నన్నయాధర్యణ చిన్నసూరిభ్యో మహాఋషిభ్యః' అనటం లేదేమి ?

సంస్కృత లాక్షణికులు 'కటిగల్లాది' శబ్దాలు గ్రామ్యము అన్నారు: కాని 'గచ్చతి' అన్నదానికి ఏ అవభ్రంశరూపమో 'గచ్చేత్తె' వంటిది తీసికొని అది గ్రామ్య మనలేదేమి ?

అ, కటిగల్లాది శబ్దాలు మన గ్రంథాల్లో బహుగా ప్రయోగించారే మరి ?

అందాకా యెందుకు ? సర్వభాషాలీయంలో 'కన్నులు', 'చన్నులు' గ్రామ్యాలు అన్నాడు. మరి అవ్వి లేకుండా మనకు కావ్యం నడవదే. ఎట్లా ?

అసలు గ్రామ్యం అంటే మనపూర్వుల వుద్దేశం ఏమిటి ? మన మేమనుకుంటున్నాము ? పూర్వుల వుద్దేశం అసభ్యమైన భాష అని. కొన్ని బిజారుమాటలు నలుగురు పెద్దమనుష్యుల్లో సభలలో మాటాడరానివి వుంటయ్యి. అవీ, పూర్వం సంస్కృతంలో కటిగల్లాదు లట్లాంటివి. చన్నులు ఇప్పుడు అట్లాంటిది.

సభలలో మాట్లాడేది సభ్యం. ఈ వాడుక భాష, సభలలో, అది గ్రామ్యం అనేవారు కూడా మాట్లాడుతున్నారు. బ్రహ్మశ్రీ చెళ్ళపిళ్ళ వేంకటశాస్త్రిగారి ఉపన్యాసం రక్తిగా వుంటుంది అంటే యెందుకని ? వారు వాడుకభాష ప్రయోగిస్తారు. కాకుండా వాడుకభాషలోనే వున్నది. గ్రాంథికభాషలో కాకుండా సాధించుకోవాలి. గ్రాంథికభాషావాది అన్నకొద్దీ కాకుండా గ్రామ్యత తెలియని వాడని అర్థం.

ఈ కాకుండా గ్రాంథికభాషలో ఇమిడ్చేటందుకు తిక్కన్న పద్ధత కష్టం భగవంతుడికి తెలుసు. అందుకనే భాగవతం అర్థం చెప్పటం కష్టం, భారతం చదవటం కష్టం అనీ అంటారు. భాగవతంలో వేదాంతార్థం పెగలదు. భారతంలో కాకుండా తెలియదు. అది తెలియకనే భారతంలో ఏమున్నదీ అంటారు కొందరు.

కాకుండా అంటే భావద్యోతకానికి ఉచ్చారణలో చూపే ఒడుపు. ఒక భాషా సామర్థ్యం ఆభాషలో కాకుండా నివృత్తి తెలుస్తుంది. ఆ కాకుండానిని గ్రాంథికభాష కన్న వాడుకభాష మిక్కిలిగా ప్రయోగిస్తుంది. వాడుకభాష అంటే ప్రత్యయాల మార్పుమాత్రమే అనుకోవచ్చు. నేటి కొందరు కవుల భాష ప్రత్యయాలు మారిస్తే, వాడుకకన్న అమితకనకష్టం అవుతుంది. ఏ శ్రీనాథుడి కవిత్యమో ప్రత్యయాలు మారిస్తే దానికి గ్రామ్యత్వం సిద్ధించదు.

సంస్కారం పొందిన హృదయం, వాక్కు గలవాడు వ్రాసిన మాట్లాడిన భాషకి కొంత గౌరవం వుంటుంది. గౌరవం గల శబ్దాలు వాడతాడు. సంస్కార

రహితమైన హృదయమూ, వాక్కు కలవాళ్ళు గ్రాంథికభాషలో వుండే ప్రత్యయాలు చివర కలిపినా, అది అట్లాగే వుంటుంది.

ఈ వాడుకభాష యెందుకు వద్దా! అని అడిగితే పండితులు చెప్పే కారణాలు ఏమిటంటే శబ్దాలు ఇష్టం వచ్చినట్లుగా మారుతున్నవి. ఆ మార్పుకు హద్దు లేదు. అందువల్ల గ్రాంథికభాష మారిపోతుంది, అని. మార్పుకు హద్దు లేదూ అంటే హద్దు వున్నది. గోడని ఎవరూ 'గేడ' అనరు. 'చూడటం' 'చూట్టం' అవుతుంది. ఒక్కరితకు యాభై రూపాయలు వ్రాసిన వ్యాకరణం ఈ మాత్రం చెయ్యలేదా?

కొందరు నన్ను అడిగారు. పద్యాలూ వ్రాస్తావు సుప్రస. వాడుకభాషా వ్రాస్తున్నావు. నీ కది ఇష్టమా? ఇది యిష్టమా? అని. రెండూ యిష్టమేనన్నా! దానికి వారు ఒప్పుకోరు. ఒప్పుకోక 'అ! అది ఎట్లా! అంటారు. వారన్నది నాకు తెలియటం లేదు.

బ్రహ్మశ్రీ ఆచంట సాంఖ్యాయన శర్మగారు మనదేశానికి భీష్మలవంటివారు. వారు అన్నారుగదా, 'ఈ క్రొత్తభాషవల్ల భారతభాగవతాలు మూలపడతవి' అని. ఈ భాషవల్లనే అట్లా జరిగేటట్టయితే అది ఇదివరకే జరగాలి. బొబ్బిలి పాటలు, కామమ్మ కథలు, రామదాసు కీర్తనలు, కొంతదాకా త్యాగయ్య కృతులూ ఇవన్నీ వాడుక భాషలోనే వ్రాయబడ్డవి. అవ్వీ అచ్చుపడ్డవి. దానివల్ల భారత భాగవతాలకు వచ్చిన నష్టం లేదు" అన్నా.

భారత భాగవతాలు ఈ భాషలో వ్రాయవచ్చునా? అని అడిగారు. నేను కాదు అన్నాను. వాడుకభాషకి అంత సామర్థ్యం లేదు. నేడు రామాయణం ఈ భాషలో వ్రాయాలని కాదు. ఈ భాషలో వ్రాసినా, ఆ భాషలో వ్రాస్తే, ఏ అందం వచ్చిందో, ఆ అందం రాదు. ఆ రెంటి తారతమ్యానికి బొబ్బిలికథని రంగారాయవిజయంతో పోల్చి చూస్తే తెలుస్తుంది.

ఈ భాష చదివితే పిల్లలు పాడై పోతారూ అన్నారు. ఈ యూనివర్సిటీవారూ, గవర్నమెంటువారూ పెట్టే గ్రాంథిక నామక గ్రంథాలవల్ల పాడవుతారే గాని, శక్తి గల, జీవం గల నుడికారం ప్రయోగించిన వాడుకభాషాగ్రంథాలు చదివితే చెడిపోరు అంటారు.

భాషన్యభావం తెలుసుకోకండా గ్రంథస్థ భాషలో వున్న ప్రత్యయాలకి మాత్రమే ఆ గౌరవం కలిపిస్తే, దానివలన భాషకి చాలా నష్టం వుంది. పిల్లలకి అటువంటిభాష

నేర్పరాదు. ఆ భాష తగినంత జీవం గల భాష అయివుండాలి నిర్జీవ మైతే గ్రాంథిక భాష అయినా పిల్లలకు నేర్పకూడదు. గ్రాంథికభాష అన్న పేరుతో తప్పురూపాలు కోటానుకోట్లుగా వున్నభాష (ఇప్పటి స్కూళ్ళలో పెట్టి పుస్తకాల భాష) వాళ్ళకి నేర్పరాదు. సామాన్యంగా పిల్లలచేత నేడు స్కూళ్ళల్లో చదివించే నవలలూ అవ్వీని, కుర్రవాడికి భాషలో వుండే శక్తిని తెలియ నియ్యటం లేదు. భాష శక్తి కారకంలోనూ, కాకుమలోనూ హృదయోద్వేగం ప్రకటించే మాటల్లోనూ వుంది. ఆ శక్తి తిక్కిన రచనలో నమ్మద్దిగా వుంది. కొందరి కవుల్లో అది కనపడనే కనపడదు.

‘వచ్చుచున్నది’, ‘వస్తున్నది’, ‘వస్తోంది’ అన్న రూపాల దగ్గరకాదు తగాదా, భాషాశృంగారం, భాషాస్వభావంమీద. ఈ రూపాలన్నీ కూడా వాడికి తెలియవలసిందే. అవి వాడేవోట్లు వేరుగా వుంటవి. వసిపిల్లలకి చెప్పే చిన్నిచిన్ని కథల్లో ‘వస్తోంది’ అని వాడవచ్చు, ఇంకేదైనా అయితే ‘వస్తున్నది’ అనవచ్చు. ‘వచ్చుచున్నది’ గ్రాంథికరూపం తెలిశేటందుకు.

మనభాషలోకి యితర దేశ్యాలు యథేష్టంగా ప్రయోగించవచ్చు. ‘ఫీలు’ కూడా భాషలోకి వచ్చింది. ‘నష్టయి’ మొదలై నవి శబ్దరత్నాకరంలోనే వున్నవి. ‘వస్తాడు’ అన్నది నింద్య గ్రామ్యం! ఇటి యెట్లా వుందంటే, దొరగారితో కలిసి, ‘టీ’ త్రాగవచ్చు కాని, పంచముణ్ణి దగ్గరకు రానీయరాదు. మహమ్మదీయుడికి శూద్ర మర్యాద వచ్చింది. దొరకి దొరమర్యాదే సిద్ధించింది. మాలవాడికి ?

అనింద్య గ్రామ్యమైనది ‘కలకంఠుడు’. ఎందుచేత ? అనుశాసకుడికి పూర్వం వ్రాశాడు ఏకవో ఆ మాట. కవు లందరూ వ్రాసేవరకూ ఈ అనుశాసకుడు ఆగరాదూ ! అనింద్యగ్రామ్యాలు అన్నీ తెలిశేవిగా ! ఎవరో కొందరు పండితులు ‘ఇది గ్రామ్యం, వద్దు’ అంటే ప్రవాదున్నూ ‘ఫీ, ఇది గ్రామ్యం’ అనే-వారికన్న పదిరెట్లు ఎక్కువగా ! ‘అన్నాడు ధర్మరాజు’ అన్నవాక్యం వుంటే ‘అది గ్రామ్యంలే’ అనటం. ‘బాబూ అది చాలా గ్రాంథికం ! ‘ఏకవాక్యంబునం దొకాకొక్కండుదక్క-సర్వపదంబులు క్రమనిర పేక్షంబుగం బ్రయోగింపం జను’ అన్నాడయ్యా చిన్నయ్య అంటే, దాని కర్థం తెలియదు మళ్ళీ.

భాష ప్రవాహిని. మారుతూ వుంటుంది. కనుక మారేభాషని పట్టుకోటానికి వీలులేదు, అని భాషావాదుల తర్కం. దీని కొక పండితులు చక్కని అభ్యంతరం

చెప్పారు. ఏమని అంటే, అవును. మారటం స్వభావం. ప్రకృతిలో ఆ దోషం వున్నది. ఆ దోషం తీసివేసేందుకే మేము దాన్ని యిట్లా వుండాలని నియంధించాము, దాన్ని సూత్రబద్ధంగా చేశాము' అని. ఇది బాగుంది. కాని సూత్రబద్ధం చేయక మునుపు ఆ భాషయొక్క పరిణామానికి, దాని వైశాల్యానికి ఎడమిచ్చి చెయ్యాలా? వద్దా? కుర్రవాణ్ణి అల్లరిచిల్లరగా తిరగనీవద్దు. అయిదయిం తరవాత, వాడు ఆడుకోవద్దా! ఇంట్లో అదేవనిగా కూర్చుంటే గుడ్డులెత్తి బోదకాళ్ళు వస్తవి. మన భాష కిదివరకే బోదకాళ్ళు వచ్చివై. కొంచెం కాలు సాగనివ్వాలి.

కొందరన్నారూ! మార్పు మార్పు అంటావు. మారుపే ప్రధానమా? ఇంకేం కారణాలు అక్కరలేదా? మార్పు కోసమే మార్పా? అని. మార్పుకాదు. వాడుక భాషలో చెప్పే కొన్ని భావాలు సరిగ్గా తెలియచెయ్యటానికి గ్రాంథికభాషకి సామర్థ్యం చాలదు, అని. పూర్వం నన్నయ్యగారు నిబంధించిన నిబంధన చాలకనే భాష యింతగా మారిపోయిందని. కనక ఆసామర్థ్యం ఎంతవరకు వుందో, అంత వరకు వదలిపెట్టవలెనని, అప్పుడు దానికి సూత్రాలు నిర్మించు, నీ సూత్రాలు దాట దెవ్వరూను.

అట్లా అయితే వాడుక భాషకే సామర్థ్యం చాలదు. వాడుకభాష వాడుకలో వున్న భావాలని మాత్రమే చెపుతుంది. గ్రాంథిక భాషలో మనకు వాడుకలో లేని భావాలు చెప్పవలసివస్తుంది. పైగా గ్రాంథికభాషకి అటువంటి భావాలతోనే యెక్కువ పని వుంటుంది. అని అన్నారు. అవును. ఆ భాషాసామర్థ్యం ఆ భాషది. ఈ భాషా సామర్థ్యం ఈ భాషది. రెండునూ కావలయుననే నా ఊహ.

నిజమైన మాటకి పద్యమూ, గద్యమూ రెండే మార్గాలు. మూడవది పాట. పాట ఏ భాషలోనైనా వుండవచ్చు. పద్యం గ్రాంథికభాషలో వుండాలి. గద్యం వాడుకభాషలో వుండాలి. పద్యం ఎందుకు గ్రాంథికభాషలో వుండాలి అంటే, ఛందోబద్ధమైన భాషకు పద్యమూ, పద్యానికి ఛందోబద్ధమైన భాషా సరిపోయినవి. ఇదివరకు మనవాళ్ళు సృష్టించి యేర్పరచిన వృత్తభేదాలు గ్రాంథిక భాషా స్వరూపానికి తగిపోతవి. వాడుకభాషలోనే పద్యాలు వ్రాయాలి అంటే, ఆ వృత్తాలు మారాలి. కాదు, వృత్తాలే ఆ వాడుకభాషలో వ్రాస్తాము అంటే ఆ వృత్తాలికి ఆ భాష తిరిగిపోయింది. మళ్ళీ అంత ప్రయత్నం చేసిన కవులు ఆ వృత్తాల్లో ఈ భాషని వంచిలేకాని అంత సాఫీ తిరగదు. అది కాలగర్భంలో వున్న పని.

వదనంలో వాడుకభావాలు చెప్పటానికి వాడుకభాష కుదిరినట్లుగా గ్రాంథిక భాష కుదరదు. వాడుకలో లేని భావాలకు గ్రాంథికభాష కుదరవచ్చు. మిక్కిలి వాడుకలో వుండే భావాలు ఆ భాషలో చెప్పటం వరము అనవ్యం.

వాడుకభాష వ్రాస్తే కొందరు 'మాకర్థం కావటం లేదు. చదవటం యెట్లాగో తెలియటం లేదు' అంటారు. వారు మాట్లాడటంలో వున్న ఒడుపు తెలియక అట్లా అనటం. ఆ ఒడుపే భారతం నిండా వున్నది. వారు భారతం చదివినా అట్లాగే అంటారు అయితే.

కొందరు "దుయ్యబట్టటం" మొదలయినవి ప్రాంతీయాలు. అవి వాడితే "యెట్లాగబ్బా!" అంటారు. ప్రాంతీయాలు గ్రాంథికభాషలో కొల్లలుగా వాడతారుగా మరి. ప్రాంతీయశబ్దాలు అని తోసివేయటం గ్రాంథికభాష చేయదు. ఆ విషయంలో గ్రాంథికభాష భాషావైశాల్యం పరిగణించిందన్నమాట. అట్లా తప్పుపట్టుకుంటే వాడుకభాష తన వైశాల్యం సంకుచిత పరచుకుంటోంది అని అర్థం. ప్రాంతీయ శబ్దాలు భాషాదేవి విస్తారమైన తనువు. అవి తీసేస్తే ఆవిడ గుజ్జ అయిపోతుంది. కావలిస్తే ప్రాంతీయశబ్దాల పట్టికలు ఇవ్వవచ్చును.

వస్తోంది, వెళుతోంది-ఇటువంటి మాటలు వికారంగా వున్నవనీ అవి కుంటి నడక వ్యత్యస్తపు మాటలనీ అంటారు.

"వస్తోంది" అన్నమాట "వస్తున్నది" అని ఉండాలని వారి ఊహ. వాడుక భాషకు కూడా కొన్ని నిబంధన లేర్పరచి, దాన్ని సంస్కరిద్దా మని వారి ఉద్దేశం.

ఇదివరకు నన్నయాదుల సంస్కారం వీరు ఒప్పుకోలేదు. ఎందుకనీ ? దానికి సామర్థ్యం లేదని. అది వికృతంగా వున్నదనీ. మరి తాము చేయబోయే సంస్కారానికి ఆదశ పట్టదూ కొంతవరకే నాయెను.

కొందరు కవులకు అదొకమోస్తరు ఒత్తు అక్షరాలు రాకుండా నీళ్ళవలె సాఫీగా నడుస్తున్న కవిత్వమే కవిత్వ మనిపించినట్లు, కొందరికి అందరికీ అర్థమవుతున్న శబ్దాలే యేరి అదొక మోస్తరు సాఫీగా వుండాలని వాడుకభాష.

ఎవడు వాడేభాష వాడు వ్రాస్తాడు. నేను మా 'నందమూరులో' చిన్నతనంలో నాకు వచ్చిన భాషా నేను చదువుకోగా నాకు వచ్చినభాష రెండూ నాలో కలిసి యేపరిణామం పొంది నానోటి వెంట వస్తుందో అది మాట్లాడతాను. అదే వ్రాస్తాను.

ఎవరు ఎట్లా వ్రాసినా, ఎట్లా మాట్లాడినా వారి వ్రాతకి వారిమాటకి భిన్నత్వం వుంటుంది. ఆ వ్రాసేవారూ, ఆ మాట్లాడేవారూ వ్యక్తిత్వం కలవారైతే అది కనపడుతూ వుంటుంది. తను వ్రాస్తుంటే తన ఆత్మ అందులో కనబడుతూ వుంటుంది. ఆ ఆత్మనిబట్టి అతను పాడేశబడ్డలా వుంటవి. మనకు నచ్చితే అందం. కాకపోతే బాగులేదు అంటాం. ఒకడికి పుల్లకూర ఇష్టమైతే ఒకడికి ఇగురుకూర ఇష్టం.

ఇది నా చెవికి మహాఅసహ్యంగా వినబడుతోంది అంటే, నా చెవికి చాలా శ్రావ్యంగా వున్నది.

అనేక మారుమూల శబ్దాల్లో క్రొత్త క్రొత్తరకంగా కూర్చిన సమాసాల్లో తెనాలి రామలింగకవికి సౌందర్యం కనపడ్దది. అతని ఆత్మలోంచి ఆ కవిత్వం వచ్చింది. అటువంటి మార్గం పోయినకవి లేదు భాషలో మళ్ళీ. అతన్ని కాదనటానికి మనకా వాక్కు చాలదు.

ఒక కవి అన్నాడు 'నా ఆత్మ యిదిరమ్యం అని నిర్ణయించిన దానికి నువ్వెవరు కాదనేందుకు ?' అని.

ఒక్కొక్కని స్వభావం వేరయినకొద్దీ అతని శబ్దసముదాయం అవి చెప్పేరీతి భేదిస్తూ వుంటుంది. అతని స్వభావంవల్ల ఆశబ్దాలే ఒకకొత్త వంపు తిరుగుతవి. ఇతరులకు అంతా అది కొత్తగా వుంటుంది. అతని భావం తెలుసుకోవాలి అంటే, ఆ అతని మాటలవంపు వాని స్వభావంవల్ల ఆ మాటలకు చెప్పే మార్పు ఓపికతో తెలుసుకొంటేనే కానీ తెలియదు.

అది అందరికీ తెలిసేటట్టుగా వుండాలికానీ అందరూ అతన్ని తెలుసుకునేందుకు ప్రయత్నిస్తారా? అని అంటే అందరూ అతన్ని తెలుసుకునేందుకే ప్రయత్నించాలి.

కవి, వ్రాయనకాదు ప్రభువువంటివాడు. వాడి భాష మనము చదువుకోవాలి. ఆసేతుశీతాచలం ఇంగ్లీషు చదవడంలే! ఎందుకు? దొరకాదూ! కాని వాడి భావం మనకు తెలిసేటందుకు వాడూ ప్రయత్నం చేస్తాడు.

రమ్యతావిషయమే చెవివల్ల నిర్ణయించాలి అంటే దానికి చివర దొరకడు, "సహృదయ" శబ్దానికి లక్ష్యం నిర్ణయించాలినట్లు. నీ చెవికి అందం తెలియదూ

అంటే నీ చెవికి తెలియదు. చివరకు పదిమంది అన్నమాటకు పైచేయి యిస్తే అది ఒక బోర్డులో వున్న మెంబర్లచేత చేతు లెత్తించినట్లే. భాషకి కూడా ప్రజాస్వామ్య పద్ధతి సూత్రాలు వట్టించి పాడుచెయ్యటం అవుతుంది.

మారుమూలశబ్దాలు అని యింకో తగాదా. ఇది యింగ్లీషులోంచి “ఆబ్సొల్యూట్” మాటలు అన్నదానిలోంచి తెచ్చుకున్న కొత్త విషయం. ఒక పండితుడు అన్నాడుగదా, ‘ఒక కవి తానొకశబ్దం వాడుకలో నుండగా విననంతసేపు అని ప్రాతశబ్దమనీ వాడుకలో వినటంతోనే కొత్త నవనవలాడు శబ్దమవుతుందనీ’ అన్నారు. ఆ వాడటం ఒక్కడు వాడినా అవుతుంది. అయితే ఒక చక్కని వాడుకలో ఉన్నమాట కాలకర్మదోషంచేత తను వినకపోతే అంత చక్కనిమాట తన భాషలో నుంచి ప్రాతమాట అని మినహాయించుకోటమేనా? అందుకనే శబ్దానికి వాడుతున్నారా, లేదా అని కాదు. అది నుందరమైన దవునా కాదా అని. ఈ బహుధా విచారాలన్నీ కట్టిపెడితే—

ఏ కవికి, ఏ వ్రాతగాడికి, ఎప్పుడు ఏది రమ్యంగా వుందని తోస్తే అది వ్రాస్తాడు. అది రమ్యం కాదూ అని తోస్తే కాలం తోసేస్తుంది. ఒకప్పుడు రమ్యమైనదాన్ని రమ్యంగా లేదని కాలం అనుకుని వదిలివేస్తే అదే మళ్ళీ కొన్నాళ్ళకు దాన్ని పునరుద్ధరిస్తుంది. అట్లు జరగదూ! ఈ అనంత కాలంలో, అనంత భాషల్లో, అనంత మార్గాల్లో కొన్ని మంచివి పోకా, కొన్ని చెడ్డవే నిలవకా ఎట్లా వుంటుందో యెవ్వరు చెప్పతారు ?

—విశ్వనాథ సత్యనారాయణ*

గేయరచనలు : ప్రాచీనులు

నారాయణ భగవంతమ్

శివ

నారాయణ భగవంతమ్

గోసాయిల మాట

గొడ్డటి దెబ్బ

సాదుల మాట

నర్పము కాటు

నారాయణ భగవంతమ్

శివ

నారాయణ భగవంతమ్.

భిక్షకగీతం ఏదివిన్నా నాలుగేళ్ళనాడు నాగవరంలో నిద్రలేచేటప్పటికి తన చేతులలో ఉన్న తాంబూరా మీటుతూ ద్రువగీతిలో బావాజీ పాడిన ఈ పాట మనస్సులో ప్రత్యక్ష మవటం పరిపాటి ఐపోయింది. అంతకుముందు పాటలు, పదాలు విన్నాను. కానీ, నాకు అనాటినుంచే గేయసారస్వతం మీద గౌరవం, ఆదరాభిమానాలు, కృషిచేతామన్న అభిలాష పొడచూపినవి.

ఏ సాహిత్యంలోనైనా శ్రోతనుగాని, పఠితనుగాని రసప్రపంచయాత్ర చేయ గలిగించేవి గేయరచనలే. రసికులను రంజింపజేయటానికి రమ్యమైన పదరచన ఉపయోగించినట్లు రసవంతమైనా పద్యం ఉపకరించదు. అవి లయతాళబద్ధాలుగా ఉండి గానకళతో సన్నిహిత సంబంధం కలిగి ఉండటమే దీనికి ప్రబలకారణము. ఒక దేశంలోని మతవిపరిణామాలను, మనస్తత్వాలను, ఆచార వ్యవహారాలను, అన్యోన్య అనురాగాలను, సౌందర్య సౌభాగ్యాలను ప్రతిబింబిస్తూ దేశ జాతీయ దర్పణాలుగా ప్రవర్తిల్లడమే వీటిలో ఉన్న ఉత్కృష్టత. పరదేశీయసాహిత్య ప్రభావంవల్ల, పాండితీప్రకర్షాభిలాషవల్ల, ప్రౌఢోక్తులవల్ల, పద్యసారస్వతము దేశీయతను, జాతీయతను విరివిగా వెల్లడించలేదు. ఆంధ్రభాషలో ఏదైనా

వ్యక్తిత్వము, జాతీయత కలిగిన రసవంతమైన కవిత ఉన్నదా అంటే అది పదవాఙ్మయములోనే ఉన్నదని నా అభిప్రాయము.

శ్రీనాథునికి అంటగట్టబడ్డ అపవాదాన్ని ఆధారంచేసుకొని ప్రతివ్యక్తి పదకర్తలను కృతులను నిందించటానికి సాహసిస్తారు. విదేశీయ సాహితీలో అభివృద్ధి నొందినట్లు పదవాఙ్మయం అందువల్లనే మన సాహిత్యంలో ప్రవర్ధమానం కాలేదు. ఉన్నదాని మీద ఆదరము శూన్యముగా ఉన్నది. సంస్కృత భాషలో కృష్ణకర్ణామృతము, భజగోవిందశ్లోకాలు, అష్టపదులు అనుభవించే ఆదర్శపూజ్యత ఆంధ్రంలో ఒక గేయకృతికై నా లేదు. వంగభాషలో చండిదాసు విద్యావతి, రామమణి, గోవిందదాసు మొదలైన పదకర్తలను మహాకవులుగా పరిగణిస్తారు. హిందీ భాషలోని నూరుపదావళి కబీరు కీర్తనలకు ఆదర్శపూజ్యత. తుకారాం మీరాబాయి మొదలైన కృతికర్తల మహారాష్ట్ర అభంగాదులకు అత్యంతప్రతిష్ట. ప్రపంచ విఖ్యాతిని చూరగొన్న రవీంద్రుని రచనలలో ముప్పాతికవంతు పదాలే.

సంతోషం కలిగినప్పుడు ప్రథమ మానవుడు చిందులువేస్తూ కూనరాగా లాపనముతో సామాన్య పదకవిత్యము ప్రారంభిస్తాడుగాని, సంస్కృతిభూతమైన పద్యకవిత్యం మొదలు పెట్టడు. అందువల్లనే సాహిత్యవేత్తలు పద్యంకన్నా పదమే మొదట ఏ సారస్వతంలోనైనా ఉద్భవిస్తుందనటంలో ఏకీభవించారు. అదే విధిగా మన భాషలోనూ ప్రథమంలో పదసాహిత్యము జన్మించి ఉంటుంది. ఆదిగ్రంథమైన భారతానికి పూర్వం పుట్టిన గేయకృతులన్నీ పాండితీప్రభ సాగే రోజులలో రూపుమానిపోతూ జనసామాన్యగౌరవం పొందుతూ, భిక్షకగీతాల్లోను, భక్తుల గేయాల్లోను, శ్రీల సారస్వతములోను, సాములయ్యల గరిడీలలోను. తమ ప్రాణము నిలుపుకొంటూ వచ్చినవి. కాని పదధందస్సులైన 'తరువోజి' 'మధ్యాక్కరలు' ప్రథమ కావ్యంతో పరిచయము కలిగించుకో గలిగినవి.

ఒక శతాబ్దికాలము మళ్ళీ పదవాఙ్మయ చరిత్ర అజ్ఞాతంగా ఉన్నది. ఇంతలో వీర శైవమత విజృంభణము దక్షిణాపథాన్నంతా కలవరపరచినది. దాక్షిణాత్య భాష లన్నిటిలోను ముఖ్యంగా కన్నడ, తెలుగు సారస్వతాలల్లో దేశీయ కవిత్యము మొదలు పెడుతుంది. మతప్రాబల్యానికి సామాన్యభాషలో గ్రంథరచనము అవసరమని ఆనాటి మతప్రవక్తలు గుర్తించారు. ఈ మతప్రాబల్యఫలితాలే పాల్కుర్కి సోమనాథుని 'పండితారాధ్య చరిత్ర' 'బసవపురాణ' ద్వీపదలు. ఈ శతాబ్దిలో పదవాఙ్మయము పండితసామర జనాను మోదమైన పలుకుబడి సంపా

దించుకున్నది. అందువల్లనే ఈ కాలంలో పద్యకవిత్వము కనిపించటం లేదు. సోమనకు పూర్వ మున్న గేయ కవితాస్వరూపము మనకు బసవపురాణములోని

‘కర మర్థి నూరూర సిరియాళ చరిత
పాటలుగా గట్టి పాడెడువారు
అటుగాక సాంగభాషాంగక్రియాంగ
పటునాటకంబులు నటియించువారు’

అనీ, పండితారాధ్య చరిత్రలోని శ్రీశైలవర్ణన సందర్భములో

‘మది నుబ్బి సంసార మాయా స్తవంబు
పదములు, పర్వతపదము లానంద
పదములు, శంకర పదముల్ నివాళి
పదములు, వాలేశుపదములు, గొబ్బి
పదములు, వెన్నెల పదములు, సెజ్జ
వర్ణన మణిగణ వర్ణన పదము
లరవ మోషణ ఘూరిలుచుండ’,

భక్తులు శ్రీశైల పర్వతారోహణం చేశారని చెప్పే రెండు ద్విపదలవల్లా తెలుస్తుంది. తెలుగులో దేశీయనాటకములు కూడా ఈ రోజులలోనే నడస్తున్న సంతోషపరచి ఉంటవి.

పదకవితల ప్రభావము తరువాత కవులమీద చాలమట్టుకు కనిపిస్తుంది. మొదట సాంప్రదాయాలు కాని భందస్సులను—రగడలు షట్పదులు, చౌపదులు, ద్విపదలు,—పురాణ ప్రబంధ కవులు ఆమోదించి కృతీయోగ్యాలుగా స్వీకరించారు. జాను తెనుగు ప్రభావ ప్రవాహానికి ఎదురీడటానికి నన్నెచోడ తిక్కనలు గూడా సాహసించలేదు.

వీరశైవ మత విజృంభణము నెమ్మదిగా వెనుకదారిపట్టి హరిహరనాథాత్మక మైన అద్వైత సిద్ధాంతముమీదికి దేశంలో అభిమానం ప్రబలింది కొంతకాలానికి. అప్పుడు నాచనసోముడు ఉత్తర హరివంశమే కాకుండా ‘వసంతవిలాస’మనే గోష్ఠీ విషయక ఏకాశ్వాస ప్రబంధము రచన చేశాడు. తెలుగు తోటలో ఉపలబ్ధమౌతూ ఉన్న ప్రథమ గేయసుమము మనకు ఆ కావ్యంలో కనిపిస్తుంది. అది

‘వీణాగానం వెన్నెలతేట
రాణమీరగా రమణుల పాట
పేరుచెప్పిన పినబ్రాహ్మణు వీట
జాణులు మెత్తురు జాజరపాట’

అనేది. జాజర అనేది ఏదైనా వాద్యవిశేషమా? లేక పదభేదమా?

కవీసార్వభౌముడు శ్రీనాథుని జీవితకాలానికి పదభందస్సులకు కావ్యార్హత ప్రస్తుతమైనది. ద్వీపదలో పోమనరచనలు అంతకుపూర్వమే ఉన్నా అవిమత విషయక పురాణాలుకాని రసవత్కావ్యాలు కావు. ఈ యుగంలోనే శ్రీనాథుని పల్నాటి వీరచరిత్ర, గౌరన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము నవనాథచరిత్ర ద్వీపదలు.

శ్రీనాథుడు పదకవితాన్ని

‘ముదివిటులు వెధవలంజలు
పదకవితలు(?) మాటుబాపన వా’
ల్చుదువని పండితవర్మలు
కదనాస్థిర వీరవరులు కడిదిపురమునన్’

అనే పద్యంలో పలుచగా చూచా దని అంటారు. హాస్యరస ప్రధానమైన మోటుచమత్కారాలు, మొరటుతిట్లు నెత్తినవేయించుకోవటానికి తెలుగు సారస్వతంలో తెనాలిరామలింగడు, శ్రీనాథుడు, ఏలన్నెంపున్నెం ఎరక్కపోయినా, అనభ్యరసిక లోకానికి చిక్కుతారు. అతడు గేయరచనను నిజంగా నిరసించినట్లైతే ఆదేశీయ భందస్సులో పల్నాటి వీరచరిత్రను ఎందుకు వ్రాస్తాడు? శ్రీనాథునికి పదకవిత లంటే ఎంతో ఇష్టం అనటానికి ప్రబలప్రమాణాలు ఇంకా ఉన్నాయి. భీమఖండంలో ద్రాక్షరామాన్ని వర్ణిస్తూ

‘కీర్తింతు రెద్దాని కీర్తి గంధర్వులు
గాంధర్వమున యక్షగాన సరణి’

అని జనసామాన్య గేయ ప్రబంధాకృతిని ఉల్లేఖిస్తాడు. ఇతని పోషకులైన రెడ్డి రాజన్యులకు మహేశ్వరునికి వసంతాభిషేకము చేయటము అలవాటు. ఆనమ యంలో స్త్రీలు వల్లకి, వక్కి, కాహళము, వంశము, డక్క, హుడుక్కుర్లుల్లరి మొదలైన వాద్యవిశేషాలతో పదాలుపాడుతూ నర్తనం చేసేవారని భీమఖండంలోనే

‘వల్లకి చక్క కాహళము
 వంశము డక్క హుడుక్కు ఝుర్లురుల్
 ఝుల్లరి యాదిగా గలుగు
 శబ్దపరంపర తాళశబ్దమై
 యల్లసిలం బ్రబంధముల
 నొప్పుగ నాడుదు రుగ్రవేదిపైఁ
 బల్లవపాణు లీశ్వరుని
 పంటమహీశులు పూజసేయగన్.?’

అనివర్ణిస్తాడు. అటువంటి శ్రీనాథుడేమిటి, పదసారస్వతాన్ని పరిహసించటము ఏమిటి!

దిగ్విజయార్థము బయలు దేరుదామనుకున్న కృష్ణరాయలకు అపరిమితో
 తైజము కలిగించిన ఆనాటి జానపదుని.

కొండవీడు మనదేరా!
 కొండపల్లి మనదేరా!
 కాదను వాడుంటే
 కటకం దాకా మనదేరా!

అనేగేయం ఆంధ్రలోకానికి అపరిచితం కాదు. ప్రబంధయుగంలో ప్రత్యేక
 గేయరచనలు వెనుకపడ్డా, పుష్పాపచయాలలో పద భంధస్సులు కనిపిస్తున్నాయి.
 ప్రబంధనాయకలకు పదసారస్వత మంటే పరమానందము కూడాను.

నాయకరాజుల పరిపాలనాకాలంలో మళ్లీ పదకర్తలు తలఎత్తారు. పద్య
 కవులతో సమానగౌరవం లభించింది. ఎన్నోయక్షగానాలు ఉద్భవించినవి. రంగాజీ,
 రామభద్రాంబ, కృష్ణాజీ మొదలైన కవయిత్రులు పదరచనలో పాల్గొన్నారు.
 విజయరాఘవ నాయకుడు, క్షేత్రయ, తదితర వాగ్గేయకారా గ్రగజులను పోషించటమే
 కాకుండా ఎన్నో చౌవదులు, ద్విపదలు, యక్షగానములు రచించాడు. ఈతని
 కాలినడలనే అనుసరించి మహారాష్ట్రనాయకులలో ప్రముఖులైన శాహజీ ప్రభృతులు
 పదసారస్వత సేవ చేశారు.

ప్రబంధయుగంలో పదరచనలు చేయటానికి దడిచినట్లు పండితకవులు
 *పోయిన రెండుశతాబ్దాలలో వెనుదీయలేదు. ఎలకూచి బాలసరస్వతి, కంకంటి

పాపరాజు, కందుకూరి రుద్రయ్య, గోగులపాటి కూర్మనాథకవి, ఆలూరికుప్పన మొదలైన పండితకవులు జంకులేకుండా ప్రజాసాహిత్యాభివృద్ధికి ప్రోధయక్షగాన కృతులు రచించి పేరుతెచ్చుకున్నారు.

ఇరవైయ్యో శతాబ్ది ప్రథమదశలో గేయరచనలకు గౌరవం తగ్గింది. ఇప్పుడిప్పుడే ఆధనికుల అపారశ్రమ, అప్రతిమానప్రతిభవల్ల ప్రతిష్ఠ సుస్థిరమైనది.

మనప్రాచీన గేయ వాఙ్మయాన్నంతా కొన్నిముఖ్య శాఖలుగా విభజనలు చేయవచ్చు

అవి జానపదుల పదకవిత మతవేదాంత భక్తి రచనలు, జ్యావళీలు, శ్రీల సారస్వతము.

జానపదుల పదకవిత : కర్నకగీతాలు, దంపుళ్ళపాటలు, బండిపాటలు, పడవపదాలు, పల్లీజనప్రేమగీతాలు, జంగంపాటలు, ఏలపదములు, చందమామ పదములు, సూరుపుళ్ళపాటలు, మొదలైనవన్నీ జానపద పదవాఙ్మయం క్రిందికే వస్తవి. స్వచ్ఛందభావము, నిరలంకారత, సమాజకవితాపటిమ, జాతీయత, రసపుష్టి వీటిలో ఉన్నతంగా నాగరికకవితలో కనుపించదు.

ఏరుమీద ఆధారపడే కర్నకులకు ఏరువాక ఒక పరవడిదినం ఆబాల గోపాలము ఆనందంలో పొంగిపోతారు. సూతన పరికరాలను సేకరించుకొని ఏరు ఎప్పుడు వస్తుందా ఎదవేద్దామని కాదుకొని స్వాతివానకు ముత్యపుచిప్పలలాగా నోరుతెరుచుకొని కూర్చున్నారైతులకు ఏరు రాగానే హృదయం పొంగి సహజకవిత ఉద్భవిస్తుంది.

ఏమని :

‘ఏరు రాకొచ్చింది ఏరురాకమ్మ
ఏళ్ళ నడులూ పొంగి వెంటడే వచ్చాయి
నల్లమేఘాలలో నాట్యమాడింది
కొండ గుట్టలమీద కులుకులాడింది
ఇసుక నదిలో దూరి బుసలుకొట్టింది
పాడుతూ కోయిలా పరువులెత్తింది
ఆడుతూ నెమిలి అలసి పోయింది
నవ్వుతూ మాఅయ్య బువ్వతిన్నాడు’ అవి.

జానపదులకు కవిత కష్టాలకూ వస్తుంది, సుఖాలకు వస్తుంది. ప్రవాస-
దుఃఖము అనుభవిస్తూ ఉన్న పల్లెపడుచు ఏరురావాలనీ వస్తే బావ వచ్చి లాలిస్తాడని,
తొలకరినుంచే వెలితలపులు తలచుకుంటూ పాట పాడుకుంటుంది.

‘తొలకరి ఒక మబ్బు తొంగి చూచింది
మబ్బులో ఒక మెరుపు మెరసిపోయింది
పెరటిలో ఒక జల్లు కురిసి వెలిసింది
జల్లులో నామనసు జారిపోయింది
ఏ కొమ్మ మీదనో ఎండతాకిన పీట్ట
ఏటి త్రోవలు పట్టి ఎగిరిపోయింది
ఏరువాకనాటి కేడాది దాటింది
ఎదురుచూచి గుండె చెదిరిపోయింది
పీట్ట పట్టా ముద్దు పెట్టుకున్నాయి
గోవులన్నీ ఇల్లు చేరుకున్నాయి
ఏటిగాలికి చిలుక లెగిరి పోయాయి
ఎందుకో నా ఆశ లెగిరిపోయాయి
ఏటి ఒడ్డున నేను పాటపాడేవేళ
నవ్వుతూ మా బావ పువ్వులేరేవేళ
కొంటి కోయిలపైన కూతకూసేవేళ
లేతమనసులు విచ్చి పూతపూసేవేళ
బావొచ్చి నాతోటి బాస లాడాలి
ముద్దొచ్చి నాతోటి మురిసిపోవాలి
ఏరురాకమ్మ మా కెదురు రావాలి
తలవంచి మము చూచి దీవించి పోవాలి;

ఎంత ప్రకృతిసిద్ధ భావోన్నత్యము! సౌకుమార్యత! ఇటువంటి పల్లీజన
ప్రేమ “వెంకయ్య-చంద్రమ్మ” పాటలో ప్రదర్శిత మౌపుతుంది.

‘తెలివందమామలో తియ్యపానక ముంది
తెచ్చిపెడుచువు గాని రాకో రెంకయ్య! ?

అన్నప్పడు చంద్రమ్మ అమాయకత్వమూ,

‘రావి చెట్టెక్కేవు రాగాలు తీసేవు
రాలి పోతవు గండుకొడుకో రెంకయ్య’ ?

అన్నప్పడు ఆమె హృదయారాటము బహిర్గత మాతున్నవి. ప్రియునితో
సరససల్లాపాలకు ఏకాంత ప్రదేశం అభిలషిస్తూ ఒక పల్లెపడుచు,

‘సముద్రాలు దాటి పోతే
సక్కనై నా తోపు లుండై
సల్లగా ఆ చెట్టు నీడల
సరస మాడుదమా ! మామా
తాలి పోవుదమా?’

అని అంటుంది. ప్రబంధ నాయకా నాయకులకు వంద పద్యాల వర్ణనపట్టి
వనం ఉంటేగాని వల్లపాలు సాగవు. ‘చల్మోహనరంగ’ పాటగూడా నవరసోపేత
మైన ప్రణయగాథ పదవాఙ్మయములో ఆ పాట విని ఏ రసజ్ఞుడు ముగ్ధుడై పోడు ?

కరుణరసప్రధానా లైన కమ్మని పదాలు భిక్షుకుల నోట్లో తాండవిస్తూ
ఉన్నాయి. ముష్టిమనిషి చంకన జోలెలో పసిపిల్లను వేసుకొని ఇంటింటిదగ్గిరా

“జోడుకొండల నడుమ నినుగంటి తండ్రి
ఏడువకు ఏడువకు వెర్రి అబ్బాయి
ఏడీపై ని న్నెవరు ఎత్తుకుంటారు
చెట్టె చుట్టాలు మరి రాళ్ళే దేవుళ్ళు”

అని పాడుకుంటూ తన జీవనాధారం చూసుకుంటుంది. అదీ పాడేటంత
సేపూ మనకు వనాంతరాలల్లో వనితామణి సీత పసిపిల్లవాణ్ణి సమదాయించలేక పడే
పాట్లు జ్ఞప్తికి వస్తాయి.

ఏదో ఒకపదం పాడుతూ పనిచేసుకోవటము పల్లెవాసులకు వరమానందం.
దంపుతూ ఉంటే చూచాను.

“నువ్వని నేనొక్క పోతేసితేను
చుక్కల్లు పిక్కటిలు సూరన్న కదలు
అన్నని నేనొక్క పోతేసితేను
అన్నని నేనొక్క పోతేసితేను
ఆకనము తల్లడిలు ఆరాము గదలు”

అని పాడుతూ ఉంటారు.

పాములవాడు కాటుకు మందువేయబోతూ

'దిగుదిగు నాగన్న, దివ్యసుందరనాగ !
 నిండుపున్నమనాడు పండువెన్నెల గాచు
 స్వల్పగ్రహణం నాడు చందమామను మ్రింగు
 దిగుదిగునాగన్న దివ్యసుందర నాగ !
 దిగకున్న మంత్రాన దింపించుతానురా
 నాగ దిగురా నాగన్న దిగరా నాగా దిగర'

అని వదంపాడి ఏదో మూలిక వేసి సర్పదుష్టుడైన సామాన్యజీవికి ప్రాణం పోసి పంపించేస్తాడు. ఇటువంటి జానపదసారస్వతాన్నంత సేకరించి గ్రంథస్థం చేయుటము ఆంధ్రుల కర్తవ్యము.

మతవేదాంత భక్తిరచనలు లెక్కరు మీరి మన భాషలో ఉన్నవి. మన దేశమత విపరిణామ చరిత్రకు పట్టుకొమ్మలు అవే. వీరశైవమత విజృంభణ

'శివ శివ యన మేలు తుమ్మెదా-శివ
 యంచేను వినమేలు తుమ్మెదా
 శరణన్న మేలె ఓ తుమ్మెదా
 శ్రీకంతుడును పువ్వు తుమ్మెదా
 మూడులోకము లాయెనే తుమ్మెదా-
 పరమైకాంతమును జూడు తుమ్మెదా

అనే పదం పాడేవారు భక్తులు. ఈ తుమ్మెదపదంలో అన్యోపదేశము. వ్యంగ్యత మూర్తీభవించాయి. సాధారణంగా వేదాంతపదకర్తల రచనాదోరణి ఇదేవిధంగా ఉంటుంది.

ఆంధ్రజ్ఞానులలో ప్రత్యేక వ్యక్తిత్వం కలవాడు వేమన. తత్త్వోపదేశం జానుతెనుగులో నూరిపోసి మధురకవులలో తనపేరుకు చిరస్థాయిత్వం కల్పించు కున్నాడు. అనాటి మతాచారాలతోను, వేదాంతమార్గంతోను విసుగు జెంది.

“జాతర జాతర జాతర సుమ్మీ
 జాతరతీతుడు వేమన సుమ్మీ

వేదాతీతుడు వేమన సుమ్మి
 వేమన చెప్పిన వేదము సుమ్మి
 వేదశాస్త్రములు వాడులు సుమ్మి
 వాడుల నోళ్ళకు బూదిడు సుమ్మి
 కన్నవారు మరి చెప్పరు సుమ్మి
 చెప్పిన నెవ్వరు చేయరు సుమ్మి
 చేసినవారే సిద్ధులు సుమ్మి
 సిద్ధులమాట ప్రసిద్ధము సుమ్మి”

అనే గేయంలో ఉద్ఘోషించాడు. బాపనయ్య, నందమయ్య వీరబ్రహ్మయోగి. మొదలైన జనసామాన్య వేదాంతుల రచనలన్నీ ఎంతో తీపిగా ఉంటాయి. ఇంత వరకూ ఈ గీతాలకు బైరాగుల నోళ్ళలోనే నివాసం.

‘పంచదశ’ సారాన్ని అంత చిన్న ఉయ్యెలపదంలో పెట్టిన బాపనయ్య.

‘ఓం నమశ్శివాయ ఆరక్షరముల తొట్టి
 ఆరంభమాయెనే ఉయ్యాలా॥
 రక్షకుడు చిన్మయా తొట్టిలోపల తాను
 ఉగుతూ ఉన్నాడు ఉయ్యాలా॥

అనే ఉయ్యెలపదం పూర్వసువాసినలు పాడుతూ ఉంటే ఎందుకో మన ఒళ్ళు పులకరిస్తుంది. ఇటువంటిదే

తొలుత బ్రహ్మాండంబు
 తొట్టి గావించి
 నాలుగూ వేదములు
 గొలుసు లమరించి ॥జో॥అయ్యతా॥

అనే వేదాంత ప్రతిపాదక పదము.

ఈ శ్రేణికి చేరిన తోట నరసింహదాసు-వేదాంతి రామదాసు శతకముతో ఛందస్సులో క్రొత్తకల్పన చేశాడు చూడండి.

‘మాయచీకటి కోసలో’

కొన్నాళ్ళు

మార్గంబు గానరాక

యే యుపాయంబు గానక

జన్మముల

నెత్తితిని రామరామ !

అంద్రభక్తులలో త్యాగయ్యది అగ్రతాంబూలం. వాగ్గేయకారాగ్రణి వ్రాసిన భందస్సులో వ్రాయకుండా రెండువేల కృతులకు పైగా రచన చేశాడు. భక్తిరస ప్రధానమైన ఈతని కృతులకు సారస్వత గౌరవం లేకపోవుట శోచనీయము. అసలు కవిగా కూడా లెక్కలోకి రాడంటారు మనవాళ్ళు. త్యాగయ్య కవి ఐనదీ కానిదీ ఈ క్రింది భాషాంతరీకరణాలు పరిశీలిస్తే తెలుస్తుంది.

“O the breath of my life !

The fruit of my choice !

Though king of kings !

O, the light of my vision !

My rose's perfume !

The flowers of my worship !

I bow to thee.

Tell me, lord, this secret

Does the babe go to the mother.

or the mother fondly run to the crying babe ?

Does the calf follow licking her tender calf ?

Does the crop follow the cloud

Or the cloud descend to tend the crop ?

Does the sweet heart follow the lover

Or the lover follow closely in her foot-steps ?

Tell me the secret, Lord,

And show me thy face.

భాషాంతరీకరణము చదివిన ఇతర సాహిత్యవేత్తలు శ్యాగయ్యను మనము కవిగా పరిగణింపకపోతే రమ్యావలోకన చేయలేమని నిరసిస్తూ రన్నమాట మన వాళ్ళింకా గ్రహించలేదు. ఇతనిని అరవవారికి ఆరణమిచ్చామే, ఎల్లా తీసుకుందామా అని సంశయిస్తున్నారా ?

జ్యావళీలన్నీ శృంగారరస ప్రధానమైన పదసారస్వతం క్రిందికి వస్తాయి.

‘రేపు వత్తువుగాని తూరుపు తెల్లవారెపోరా ఈ వేళకు’ అనే జ్యావళి

‘చెరగుమాసె ఏమి సేతురా,

దరిజేరగనైన వీలుకాదురా,

అనే జ్యావళి సంభోగ శృంగారాన్ని సూచిస్తున్నా వాటి కూర్పులో గొప్పదనం, భావనలో ఔచిత్య కనిపిస్తుంది.

పదసంయోజనంలోనూ, భావవైఖరిలోనూ, చిన్మ్యాసక్రమంలోనూ తనతో ఏ పదకర్త పోలలేకుండా పదకృతులు చేసిన క్షేత్రయలో నవీనులు అందుకోలేని రమ్యత కనిపిస్తుంది. శృంగార నాయికలు ఎన్నెన్ని రకాల్లో అన్ని రకాలపదాలు మువ్వగోపాలుని మీద రచించాడు. ఏ పదము తీసినా ఆధునిక భావచైతన్యము స్ఫురిస్తుంది.

ఉదాహృతి :

మగువ ఏకాంతమందిరము వెడలెన్.

వగకాడ, మాకంచివరద ! తెల్లవారె ననుచు

||మగువ||

విడగారు గొజ్జంగి విరిదండ జడతోను

కడుచిక్కుబడి పెనగు కంటసరితోను

నిడుదకన్నులదేరు నిడుదమబ్బులతోను

తొడరి పదయుగమున దడబడెడు నడతోను

||మగువ||

సొగసి సొలయని యలపు సొలపు జూపులతోను

వగవగల ఘనసారవాసనలతోను

జిగి మించు కెమ్మోవి చిగురు కెంపులతోను

నగము కుచముల విడియచందురులతోను

||మగువ||

తరితీపు సేయు సమసురతిబడలికతోను
జరతపావడ చెరగు జార్జైటతోను
ఇరుగడల కైదండ లిచ్చు తరుణులతోను
పరమాత్మ, మువ్వగోపాల ! తెల్లవారె ననుచు

॥మగువ॥

భావకవిత్వమేని ఈతనితో పుట్టినట్లుందే ? శ్రీల సారస్వతములో ఇది ఉన్నది. ఇది లేదనటానికి వీలులేదు. సర్వశాస్త్రాలు, పురాణాలు, ఉపాఖ్యానాలు, ప్రాచీనులు ప్రత్యేకంగా శ్రీలకోసం పదాలుగా రచనచేశారు. కునలాయకము, కుచ్చెలకథలు, సీతసురటి, గంగాగోరీ సంవాదము, లంకాయాగం, లక్ష్మణదేవరనవ్వు-కోవెల రాయబారము, చిలుక రాయబారము-ఎన్నో పాటల పుస్తకాలు ముద్రితమై ఉన్నాయి. వీటిని గురించి వ్రాయడం ప్రత్యేకంగా పెట్టుకోవలసిన పని.

పదకర్తలకు ఉపకరించే ఛందస్సులు తరువోజ, రగడలు, ద్విపదలు, మంజరులు, ముత్యాలనరాలు, మధ్యాక్కరలు మొదలైన జాతీయఛందస్సులు. అంతమాత్రంతోపే కొన్ని కృతులు వృత్తాలుగా ఉండవనటానికి వీలులేదు.

‘చింతచెట్టు చిగురు చూడు
చిన్నదాని పోకు చూడు.’

అనే పదాన్ని విభజిస్తే సుగంధివృత్త మౌతుంది. ఇవన్నీ ఇంచుమించు మాత్రాఛందస్సులు. గురుజాడ అప్పారావుగారు చేపట్టిన నాటనుండి వీటికి మళ్ళా ప్రాణప్రతిష్ఠ కలిగింది. ఆధునికులు సూతనఛందస్సులను సృష్టిచేసి కావ్యరచన చేస్తున్నారనే అభిప్రాయం ప్రబలింది. కాని అది అపోహ. అన్నీ పూర్వకవి ప్రయుక్తాలే. ముత్యాలనరమనేపేరు క్రొత్తదైనా ఆ ఛందస్సు పూర్వసాహిత్య ప్రసిద్ధమే. గోకులపాటి కూర్మనాథకవి మృత్యుంజయ యక్షగానంలో హిమవన్న గాన్ని వర్ణిస్తూ ఇదే ఛందస్సు ఉపయోగించాడు చూడండి.

‘సాలతాల తమాలతిలక ర
సాలకురవక కుందవిచికిల
మాలతీసుమ ఫలము లందున
జాలగా నమరున్.
కమ్ము కస్తురి కల్కి తావుల
గ్రమ్ము జవ్వాజి యను తుహిన జ
లమ్ము కప్పురమందు నెప్పుడు
నిమ్ములను మీరున్.

కృత్యోగ్యానుసారంగా నూతన ఛందస్సులను ఆధునికులు కల్పించుకుంటే మాత్రము ఏమి మునిగిపోతుంది ?

పురాతన ఛందస్సాంప్రదాయానుసారంగా గేయకృతులను రచించినా ఈనాటి పదకర్తల మీద, వారి రచనల మీద అకారణంగా నిరసన భావము చూపిస్తున్నారు. అటువంటి వారికి ప్రాకృత కవితపట్ల ఆనాటి సాంస్కృతికుల మనుకొనేవారు అసహనము చూపించినప్పుడు జయవల్లభుడు చెప్పిన సమాధానము ఒప్పజెప్పడము సమంజసము.

ప్రాకృత కావ్యం పఠితం గుంఠితం

తథా చ కుటజప్రసూనం కుపితాం చ

ప్రసాదయితం అద్యాపి బహవో నజానంతి.

ప్రాకృతకావ్యం చదవటంగాని, వ్రాయటంగాని, కులజప్రసూనమాలిక కూర్చడము కుపితరాలైన ప్రియురాలిని ప్రసన్ను చేసుకోవటము మీకు తెలియవు.

ఆధునికులు :

"The nightingale thought

I have sung songs but never a one so gay

For the sings of what the world be

When the year have died away."

నవ్యసాహిత్యం పుట్టిపుట్టకముందే అర్వాచీనుల దృష్టి గేయచ్ఛందస్సుల మీదికి ప్రసరించింది. సాహిత్య ప్రపంచంమీద విప్లవంచేసి నూతన కవితారీతులు ప్రవేశ పెట్టదలచుకున్న అన్నిదేశాలలోని కవులూ తమతమ ప్రజాసారస్వతంలోని పదచ్ఛందస్సులలో కవిత్యంచెపుతారు. ఆంగ్లసారస్వతంలో పోపు డ్రెడనుల కవితాపద్ధతుల మీద తిరుగుబాటు చేసి నూతన సాంప్రదాయములను, కవితా వస్తువును కొనివచ్చిన రోమాంటిక్ కవులవిషయంలో అంతే జరిగింది, వారు మరుగు పడిపోయిన పూర్వపద చ్ఛందస్సులను ఏన్నిటిలో పునరుద్ధరించారు. మన వారు చేసిన పనీ అంతే. మరుగుపడి పోవడ మంటే మహాకవులు వాటిని చేపట్టక పోవట మన్నమాట.

గేయకవితా ఛందస్సులను నవ్యకవిత్యం పుట్టకముందూ, పుట్టేరోజుల్లో యక్షగాన నాటకాల్లో విరివిగా వాడుకజేసేవారు. మిగిలిన అనేకంతో పాటు ఇవి

కొంచెం ఎక్కువగా ఉండేవిగాని, వాటికి ప్రత్యేక స్థితి లేదు. ఆ యక్షగానాలపేరు గానాలైనా, వాటిలో అన్ని గేయచ్ఛందస్సులుండవు. తేత్రయ, త్యాగయ్య మొదలైన వాగ్గేయకారుల కృతులలో అన్నీ గేయచ్ఛందస్సులే అయినప్పటికీ వాటిలో కవిత్వాగుణము తక్కువే అని ఒప్పుకొని తీరాలి. యక్షగానాల విషయం గూడా ఇంతే ! అవి కేవలమూ సంగీతదృష్టితో పల్లవి, అనుపల్లవులు కల్పించి వ్రాసిన “కృతులు”.

ఆకారణంచేతనే వాటిలో సంగీతసాహిత్యాల ఎక్కువతక్కువలు కనిపిస్తవి. ఈ గేయచ్ఛందస్సులకు సంగీతసాహిత్యాల సమరత్వము నవకవులవల్ల ఏర్పడ్డదే, నేటికవులగేయం పాశ్చాత్యుల గేయలక్షణానికి అనుగుణ్యంగా ఉంటున్నది. “సంగీతసాహిత్యాల సంయోగంవల్ల ఏర్పడి, ఏకభావాశ్రయమై, ఆలాపన కమయుక్తమైన లయతో కూడిన ఆత్మకావ్యము గేయ మని వాని నిర్వచనము.”

“As a Union of Poetry and music, it (Song)
may be defined as a brief Lyrical poem....
....to which is added a melody for the
purpose of singing it.”

స్థూలంగా గేయాలను పాశ్చాత్యులు రెండురకాల క్రింద విభజించారు. ౧. కావ్యగీతలు (Art Songs). ౨. జానపదగీతలు (Folk Song). సుఖదుఃఖాది అనుభూతులు కలిగినప్పుడు సూటిగా పల్లీజమల హృదయ కుహరాలను బ్రద్దలు చేసుకొని బయటపడేవి జానపదగీతలు. సంస్కృతి రహితులైన జానపదులు వాటి కవులు. సహజమైన ఆవేశము కొన్ని కట్టుబాట్లకు లోనై కవిశిల్పిచేతిలో చిత్రణము పొందేవి రెడోరకము. ప్రజాసాహిత్యం మీది ఆకాంక్షవల్ల నేటిరచయితలు గేయచ్ఛందస్సులను విరివిగా ప్రయుక్తం చేసి రకరకాలుగా రచనలు సాగిస్తున్నారు. సింహావలోకనం చేస్తే చివరకు క్రిందివిధముగా విభజన చేయవచ్చు ననిపిస్తుంది. కథాగమన గీతికలు (Narrative Songs), గీతినాటికలు (Song-Dramas), గోగీతికలు (Pastoral Songs), జాతీయగీతలు (National Songs), జానపదగీతలు (Folk-Songs), సాంఘికగేయాలు (Social-Songs), అత్మగీతలు (Personal Songs), ప్రేమగీతలు (Love-Songs). ఆధ్యాత్మిక భక్తిగీతలు (Philosophical and devotional-Songs), బాలగేయాలు (Children's Songs), ప్రచారగీతలు (Songs of propaganda), విప్లవగీతలు (Revolutionary Songs).

కథాగమన గీతాలు ఒకటో రెండో తప్ప లేవు. ఉన్న వాటిలో కూడా కథాకాలం నాటి సాంఘికాది పరిస్థితులకు స్థానం తక్కువ. చారిత్రాత్మకమైన పాత్రల పేర్లు వున్నంతమాత్రాన అది చారిత్రాత్మక కథాగమన గీతిక కాదు. గేయాలలో కూడా తక్కిన ఇతర కావ్యాలలో మాదిరిగానే దేశకాలపరిస్థితులు ఆచారవ్యవహారాలు ప్రతిఫలించాలి. గీతినాటికా రచనకు ప్రయత్నించే కవులు మనలో అరుదు దానికి ఎంతో వ్యుత్పత్తి కావాలి. “నాటకాంతంహి సాహిత్యమ్” అని ప్రాచీనులు నాటక విషయంలో అన్నారు. “నతత్ శ్రుతం నతత్ శిల్పం, న సా విద్యా న సా కళ, నాసౌ యోగో నతత్ కర్మయ న్నాప్యేఽస్మి న్న దృశ్యతే” అని భరతుడు కేవల నాటక విషయమే ఈ విధంగా ఉంటే దానిని ఛందోబద్ధము చేయటానికి ఇంకా ఎంత ప్రజ్ఞ కావాలో ఆలోచించండి. కేవలము ఆత్మానుభూతులను వచ్చినది వచ్చినట్లుగా అభి వర్ణించాలనే మతము పోయే అంతవరకూ ఈ కావ్యపద్ధతికి (Poetic form) ముక్తి రాదు.

గ్రీసుదేశంలో మొదట కవులు తమ కష్టసుఖాలను తాము గోపాలకులై, అనుభూతి గోపాలక' ప్రపంచానికి సంభవించినట్లుగా భావించి కావ్యరచనలు చేశారు. వాటినే గోగీతిక (Pastoral Songs) అనే వాళ్ళు. తరువాత తరువాత అవి అన్ని దేశాల సాహిత్యాలలోకి ప్రాకిపోయినవి. మన ఆధునికులూ అటువంటి రచనలు కొన్ని చేశారు. కానీ వాటికి ఇంకా అంగ్ల సారస్వతంలో ఉన్న గోగీతి కలకు కలిగినంత ప్రత్యేకత రాలేదు. జాతీయ గీతికలు ఆధునిక సాహిత్యంలో బహుముఖముగా వికసించినవి. కానీ వాటిలో ఎక్కువ భాగము పాడుకోదానికి నిరుపయోగంగా కనిపిస్తున్నవి. విమలభావనతో, జాతీయజీవనాన్ని ఒలకబోసు కుంటూ హృదయవీధులలో విహరించే శక్తి వేళ్ళమీద లెక్కపెట్టదగ్గ ఏ కొన్ని టికో మాత్రమే ఉన్నది. వీటిలో కొన్ని సంకుచిత జాతీయభావాన్ని ప్రదర్శిస్తున్నవి. భారతదేశమంతా నాదనుకున్న జాతీయగీతికాకర్తలు తక్కువ. ఆంధ్రాభిమానం ఉండటం తప్పకాదు. కానీ అది భారతదేశాభిమానాన్ని ధిక్కరించే దిగా ఉండకూడదు. ‘భారత (చీ) కాదు; ఆంధ్ర మాతకు జై’ అన్న “శ్రీ” గీతాన్ని చదివినప్పుడు విశాల జాతీయ దృష్టి గల పతితకు ఏయే భావాలు తప్పన్న మోతవో ఆలోచించండి.

ఆత్మగీతాలు తరువాతవి. నేటి రచయితలలో ఇవి బహుళము. కవులు కష్ట సుఖాలు వీటికి వస్తువు. స్వానుభవాలు కాబట్టి, ఆవేశ పూరితమైన హృదయము, అప్రయత్నత (Inevitability) వీనిలో పదాంకోటికి చేరాయి.

ఆధునికుల ప్రేమగీతాలు చాలా గొప్పవి. వారు శ్రీని జగదాంబ స్వరూపిణిగా దర్శించారు. ఆ కారణంచేత ఈ శ్రేణికి చెందిన గేయాల్లో అపవిత్రతగాని, అంగసౌష్ఠవ వర్ణనగాని కనిపించదు. ఒకవేళ వీరి దృష్టి అంగ ప్రత్యంగ వర్ణన మీదికి పోయినా అది శిల్పిదృష్టి. పరమేశ్వరిని చిత్రించే శిల్పి దేవీపీన వక్షజాలను ఏ దివ్యదృక్కుతో, పవిత్రభావనతో వీక్షించి చిత్రిస్తాడో, వీరూ అదేరీతి.

ప్రకృతిపురుషస్వరూపులైన జగదేకమాత, లోకేశ్వరు లిద్దరే ఆధునికుల భక్తికి అధిష్ఠానదేవతలు. నిర్గుణతత్వాన్ని నిరసించరుగాని సగుణమంటే సంతోషము అధికం, బహుమూర్తులను ఆరాధించినా బ్రహ్మపదార్థం ఒకటే నని వీరి విశ్వాసం. ముముక్షుమాథానికి భక్తులు అవలంబించే పంథావాలలో దాస్య, వాత్సల్య, మధురాల మీద మక్కువ. వెతికే శాంతం కూడా అక్కడక్కడ కనిపించిక పోదు. ద్వైతాద్వైతాది జిజ్ఞాసలలోకి దిగరు. ఇది నేటి ఆధ్యాత్మిక భక్తిగీతాలలోని విషయము. రచనా నాస్తికమతప్రబోధం చేసే గేయాలు కూడా ఒకటిరెండు వచ్చాయి. వాటికి సమాధానాలు కూడా గేయరూపాలే ధరించాయి.

చిన్నపిల్లల విజ్ఞానానందాల కోసం ప్రస్తుతము అన్నిదేశాలల్లో కవులు గేయాలు చెప్పుతున్నారు. నిజంగా కవిని పట్టిచూస్తే రచనలు బాల బాలికల అనుభవాలలోను, చేష్టలలోను ముఖ్యంగా వాళ్ళభాషలోను కవి సుపరిచితుడు కావాలి. వాళ్ళ చిలిపి చేష్టలను చూచి కవి తానుగూడా పిల్లవాడై ఆనందించి అప్రయత్నంగా వాళ్ళ నోటివెంట వచ్చేభావాలకు ఉప్పొంగి, వాళ్ళ ఆటపాటలు పరిశీలించి, వాళ్ళ మానసిక తత్త్వనిరూపణ చేసికొని గాని అతడు వాళ్ళకోసం పాటలు వ్రాయగూడదు. ఆ శక్తి లేనివాళ్ళు వ్రాస్తే రసికలోకానికి రక్తి కడితే కట్టవచ్చుగాని, పిల్లలకు నిరుపయోగం. కవి పోయి చెప్పకుండానే వాళ్ళు తెలుసుకొని ఆనందించేంత అందుబాటులో ఉండాలి. మనలో ఆ ప్రయత్నం చేసేకవులు ఇద్దరో ముగ్గురో తప్ప లేరు. వ్రాయటము మట్టుకు చాలామంది వ్రాస్తున్నారు. ఈ రచనలు చాలా భాగం గంభీరభావాలతోను, అల్లికజిగిబిగువులతోను, ఛందో రహితంగాను ఉన్నవి. వస్తువును బాలబాలికలదృష్టితో వీక్షించక పోవడమునల్ల ఏర్పడే లోపం వీటిలో ఎక్కువ. బాలగేయాలకు ప్రత్యేకంగా లయ అత్యవసరము. నడక సాధ్యమైనంతవరకు సాఫీగా ఉండటము మంచిది. లేకపోతే పిల్లలు తికమక పడతారు. ఇటువంటివి పారంపర్యంగా వచ్చేపాటలు ఆంధ్రదేశంలో అన్ని మూలలా దొరుకుతవి. వాటిలో మట్లు ఆదర్శపాత్ర మైనవి. అనుకరణ యోగ్యాలు. కొత్తమట్లు

కనిపెట్ట వద్దనికాదు. అప్పుడు కూడా పాతమట్లను దృక్పథంలో పెట్టుకోవటము మంచిది. పిల్లలకు వ్రాసే గేయాల్లో అందుకోరాని సౌందర్యోపాసన, నాస్తికత ఇత్యాది శూన్య సిద్ధాంతాల కన్నా అహింస, ధార్మికత, ప్రేమ, సత్యము నిరాదంబ రత్నము. భక్తి మొదలైన విశ్వశ్రేయ విషయాలు వస్తువులుగా తీసికొని కొద్దిపాటి వ్యంగ్యంతో చిత్రించి చూపడము మంచి. ప్రకృతిలోను విచిత్రాలను చూపిస్తూ వాటితో పిల్లలకు విజ్ఞానాభివృద్ధి కలిగేటట్లు చేయటము ఈ శ్రేణికవులకు ఆశయ మైతే బాగుంటుంది. వయసుమీరిన బాలబాలికలకే ఈ గేయరచనాపద్ధతుల నేర్పి వారిచేతనే ఈ రచనల పెంపొంద చేయటము సమంజసమే.

సాంఘిక గేయ రచయితలు కొద్దిమంది. వీరు ఛందోబంధాలను త్రెంచి వేయకుండా, దేశీయమైన సంఘదురాచారాలను ఎత్తిచూపుతూ మానవహృదయంలో కరుణకు స్థానం కల్పిస్తున్నారు. ఈ గీతాలు విరివిగా రావలసిన అవశ్యకత ఎంతో ఉంది. ప్రస్తుత ప్రచారక గేయాలలో కవితావస్తువు బొత్తుగా లేనేలేదు. దీనికి మూలకారణము వ్రాసినవాళ్ళు కవులు కాకపోవటమే. ఛందోవిషయంలో అనవధానతో ఎక్కువ, ప్రచారకగేయాలు ఎంత ఛందోబద్ధంగా ఉంటే సంగీతోత్పత్తి అంతగా కలిగి, ప్రచారోద్దేశ్యము అంత గాఢంగా ప్రజాహృదయంలో నాటుకు పోవటానికి అవకాశం కలుగుతుంది. ఇటువంటి రచనలనుకూడా కవులు చేపట్టి రసవంతంగా చేస్తారని నమ్ముతున్నాను.

ఆధునిక విప్లవగీతాలు శైలి వస్తువుల రెంటిలోనూ అన్యసారస్వత వాసన పరిమళిస్తున్నవి. వీటిలో కొన్నిటికి అనుకరణలమీద అనుకరణలు బయలు దేరాయి. “అన్నమయ కోశాన్ని” అంటిపెట్టుకొన్న ఈ శ్రేణికవులకు భావి, ప్రస్తుత ప్రపంచ పరిస్థితులమీద దృష్టి తక్కువేమో కేవల ఆదర్శాలే గాని, నిశ్చితాభిప్రాయాలు ఉన్నట్లు కనబడవు. సర్వమానవ సౌభ్రాతృత్వము, విశ్వ శ్రేయస్సు కోరే ఈ కవుల రచనలు చాలాభాగం అందరికీ అందుబాటులో ఉండవలసినది పోగా సాహితీ విమర్శకులకు కూడ కొన్నిచోట్ల అవగతం కాకుండా ఉంటున్నవి. ఈ రచయితలలోని ఉత్సాహము, ఉద్రేకము, విప్లవతత్వము మెచ్చుకోదగ్గవి. వారి రచనలను గ్రహించడానికి ఇంకా కాలం పడుతుందని క్రొందరి సమాధానము. అలా అయితే వారు తేదలచుకున్న విప్లవంగూడా దానితోపాటు వెనక్కుపోతుందనే విషయంగూడా గ్రహించాలిసి ఉంటుంది.

వ్యక్తిగతంగా కాకుండా నేటి గేయసాహిత్యాన్ని పరిశీలిస్తే మంచి, చెడ్డలు రెండూ గోచరిస్తాయి. ఆధునికుల అపార శ్రమవల్ల ఈ రచనలకు మిగిలిన కవితా విభాగాలతో పాటు సమాన గౌరవము, ఆదరాభిమానాలు సిద్ధించినవి. సంఖ్యలో అతిశయించినవి. ఆత్మానుభూతులను హృదయానికి నాటేటట్లు చెప్పటంలో పరాకాష్ఠా సందుకున్నవి. ఆవేశప్రవాహనంతో అందేసినవి. దేశానికి ఎంతో మేలు కలిగింది. సిద్ధహస్తల విషయంలో అప్రయత్నత, ఆవేశము, కవితాదీక్ష, విమల భావన, జీవితవిమర్శ, పరిశీలన, సుస్పష్ట రూపకల్పన, హృదయాకర్షణశక్తి, రసోజ్జ్వలభజనము, ఉన్నతాశయములు, స్వచ్ఛమైన సాంప్రదాయ సిద్ధి కలిగాయి. వీరు కవితా కైలాస శిఖరాలను చూపించి భావి కవులకు మార్గదర్శకులై నారు.

గేయరచనల్లో ఏర్పడ్డ లోపాలు చాలామట్టుకు దేశంలో ప్రబలిపోయిన కొన్ని మాతన సిద్ధాంతాల వల్ల కలిగినవి. కొందరి మతంలో గేయానికి ఒక విధమైన ఊపు వస్తే చాలు నని. ఊపే ప్రధానంగా పెట్టుకొని రచన చేస్తే ఊపుతో చదవటానికి వీలుంటుందేమోకాని, పాడుకోటానికి వీలులేదు. గేయానికి కావలసిన ముఖ్యలక్షణంలో ఒకటైన సంగీతానికి స్థానం తక్కువన్నమాట. వీటిని లక్షణయుక్తమైన గేయా లనడంకన్నా ప్రత్యేకమైన మరిఒక ఊపు గేయ పద్ధతనటం చాలా బాగుంటుంది. మరికొందరు రచయితలు కేవలము మాత్రలు సరిపోయినవా, లేదా అనే చూస్తున్నారని, లయమీద దృష్టి నిలపటం లేదు. ఇది ఒక నవ్యత అని వారి సిద్ధాంతము. మాత్రలు సరిపోయినా కొన్ని చోట్ల గేయం నడవదు.

సుతిమించిన భావన చేసి; దానిని స్ఫురింపజేసే సాంప్రదాయ సిద్ధమైన పరిభాష ఉపయోగింపక, పరితన అయోమయంలో పడజేసే గేయరచనలు అపరిమితంగా వస్తున్నవి. భావించిన రూపకల్పన సాంప్రదాయానికి కట్టుబడక పోయినా సహృదయులైన రసకుల తార్కిక దృష్టికై నా పొడకట్టాలి. అలా జరగనప్పుడు వారి భావన ఒకవిధమైన ఉన్నతత క్రిందికి వస్తుందని క్రోషి మతము.

“All imagination beyond reason is a bit of insanity,”

భావన ఎంత విచిత్రంగానైనా చేసి అనుభవించ వచ్చు. “హృదయంతో అనుభవించగలిగినది అంతా మాటలతో వెల్లడికాదు. దాని ఛాయను వెల్లడించే శక్తికూడా మాటలకు ఉన్నదో లేదో-అందుచేతనే కవి తన అనుభవాన్ని స్ఫురింపజేసే పరిభాషను ఉపయోగిస్తాడు. ఆ పరిభాష సాంప్రదాయసద్ధంగా ఉంటేనే

కాని, పదబంధము మాటునకున్న భావప్రపంచములోకి వెళ్ళలేము. కవి ఆవిషయములో ఎంత శ్రద్ధాభక్తి ఉంటే కావ్యానికి అంత శోభ వస్తుంది." (వేదుల కల్యాణకింకిణి పీఠిక,) ఇది ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన లోపము.

ఆధునిక కవులు కొందరు వాస్తవిక ప్రపంచానికి దూరమై పోయినారు. కల్పితలోకాల్లో దారితెలియక తారుమారై పోతున్నారు. కేవలభావనాజగత్తులలో కవులు విహరించడం వల్ల లోకజ్ఞత వాస్తవజగత్తులోని జీవిత విమర్శ (Criticism of life) అడుగంటినవి. వస్తువై విద్యము సన్నగిలి పోతున్నది. కవి వాస్తవజగత్తులోనివస్తువు చేపట్టి అన్యాయభూతిని యథాతథంగా ప్రదర్శించక స్వాయత్తం చేసికొని వస్తుతత్వం చెడకుండా కొన్ని సూతనాంశాలను భావించి చేర్చుకొని కావ్యరచన చేస్తాడు. వాస్తవలోకాన్ని వదిలి కేవలభావనాప్రాధాన్యంలో విహారం చేసే కవి నేల విడిచి సాముచేసే వాడన్నమాట. వివిధరకాలైన గేయాలు విరివిగా రాకపోవటము, ఉన్నవాటిలో వైవిధ్యము లేకపోవటమూ చాలా మటుకు పైకారణం వల్లనే.

సూతనతత్వం మీద అత్యధికమైన ఆకాంక్ష పెట్టుకొని కొందరు గేయరచయితలు అర్థపుష్టి, అన్యాయసౌలభ్యాలను నీట కలుపుతున్నారు. సూతనసృష్టి మీద దృష్టి ఉండవలసిందే. "కాని సూతనత్వ మనేది భాషానియమోల్లంఘనాల వల్ల సిద్ధించదు. కవిసమయాలు పాటిస్తే సూతనత్వానికి భంగం రాదు. అర్థపుష్టి, అన్యాయ సౌలభ్యమూ మొదలైన గుణాలు లేకపోతే సూతనత్వానికి కాదుగదా కవితకే భంగం కలుగుతుంది. భావాలు సూతనంగా ఉండవచ్చు, పదసంఘటనలు క్రాంతిరీతిగా కూర్చవచ్చు. సూతనత్వం కోసం అర్థము పాడయ్యేటట్లు కూర్చటంలో సూతనత్వం లేదు."

సంప్రదాయానికి ఇమడని అన్యసారస్వతాలలోని మెలకువలను అనుకరించటంవల్ల కొన్నికొన్ని గేయాలు విచిత్రరూపాన్ని ధరించాయి. ఆ విచిత్రరూపం కూడా ఒక సౌందర్య మనే కొందరి సమర్థన.

ఆధునిక గేయరచయితలలో ప్రత్యేకత కలిగి ప్రసిద్ధి పొందిన కొందరి రచనా పద్ధతులు, కవితా వస్తువులు, ప్రత్యేకతలు జూపించవలసిన బాధ్యత కొంత ఉన్నది. గురజాడ అప్పారాయకవి నేటి గేయకవితా పితామహుడు. సీతి, దేశభక్తి, అస్పృశ్యత, పాశ్చాత్య వ్యామోహాది సంఘసంస్కరణము వీరివస్తువు.

వీరి దేశభక్తి యావద్భారతాన్ని అనుసరించింది గాని కేవలమూ ఆంధ్రదేశాన్ని మాత్రమే అంటిపెట్టుకొని కూర్చున్నదికాదు. కొద్ది మాటలలో పెద్ద భావాన్ని ఇమడ్చుకొని, రచన రససిద్ధిని పొందిగాని చేయకపోవటమూ వీరి ప్రత్యేక శక్తులు. ప్రజాదరణ పొందిన ముత్యాలనరాన్ని “పార్సీగజల్ వరుస”లో మొదట యీ కవి ప్రవేశపెట్టాడు. ఎంతోకాలము పరిశ్రమ చేస్తేనేగాని వీరు గేయాలలో వాడిన కండగల జాతీయజీవద్భాష చేత చిక్కదు. అటువంటిభాష ఉపయోగించడము వల్లనే ఆయన భావాలు సూటిగా వచ్చి హృదయానికి తాకుతవి. చిన్నపిల్లలకోసం వ్రాసిన “పూర్ణమృపాట” మొదలైన గేయాలలో చిక్కనైన తేటతెనుగు తొణికిసలాడుతుంది. వీరి ఎత్తుబడులు ఎంతో మనోహరంగా ఉంటవి. దేశభక్తి అంటే,

“దేశమును ప్రేమించు మన్నా
మంచి యన్నది పెంచు మన్నా
వట్టి మాటలు కట్టి పెట్టోయ్
గట్టిమేల్ తలపెట్టవోయ్”
స్వంతలాభం కొంత మానుకు
పొరుగువారికి తోడు పడవోయ్
దేశ మంటే మట్టి కాదోయ్
దేశమంటే మనుషులోయ్”

అని ఆంధ్రదేశంలో ప్రథమ శంఖద్వానం చేసిన కవిత్వీకుడు(Poet-Thinker) నాటకరచయిత, ప్రథమకథకుడు, విమర్శకుడు. నవ్యసాహిత్యానికి మూల పీఠము. ఒకవిధంగా రచనలు ఎక్కువభాగం వాచ్యంగా ఉండడంవల్ల కవితా శిల్పము కొంతవరకు లోపించిందేమో అని అనిపిస్తుంది. భాషావిషయంలో గురజాడ కవిని అనుకరించటానికి చినవరాజు ప్రయత్నించాడు. కానీ వారిని వీ రందరే దని ఒక మతము. ఇది విచారణీయాంశము.

చినవరాజు నిరంతరమూ గానం చేసిన కవికోకిల. పాటకోసమే తన జీవితము మీదు కట్టాడు. ఆయన జీవితాశయమే అది. కవి

“పాట పాడుతుండగ నా
ప్రాణి దాటి ఏగేనా
ప్రాణి దాటి ఏగుతుండ
పాట నోట మోగేనా” — అనే గేయంలో

ఆ విషయాన్నే సూచించాడు. “కావ్యమే జీవంగా గడపిన కవి” “కావ్యపాసం చేసి కై పెక్కి” తన ఆత్మశక్తిని గుర్తించాడు.

“గుండు తా తా మంచు

కొట్టినట్టుగ నేటి

పండితులు తారెత్తి

పరుగుచుకోవాలి”

అని పాండితీ బంధనాలకు స్వస్తి చెప్పే సాహసము, ఆత్మశక్తిని గుర్తించిన స్వాభిమానమూ ఈ కవికి మొదటినుంచీ పట్టుబడ్డవి. ఆత్మానుభవాలను కొద్ది పాటి కల్పనతో పాటలుగా కూర్చి పఠితలను పరవశులను చేశాడు. రసమయమైన అనేకజీవితఘట్టాలే ముఖ్యమైన వస్తువు. వైవిధ్యము, దానికితోడు దివ్యమైన కవితావేశము, సహజమైన పవిత్రభావన, ఉన్నతాశయాలు, స్వచ్ఛసంప్రదాయము నగ్నసౌందర్యము, నిరాడంబర కవితా శిల్పము, వీరి గేయకవితా సుందరికి పెట్టని అలంకారాలు. ఆమె “చిన్నతనం నుంచీ రాగిణి, భావనోద్దీపిత, గానలోల” శ్రోతలను ఒకచోట నవ్విస్తుంది, ఒకచోట నాట్యం చేయిస్తుంది. ఒకచోట కన్నీరు కాళ్ళేటట్లు చేస్తుంది. ఒకచోట భయపెడుతుంది. చివరకు అభయమిస్తుంది. మనోహరమైన మహోన్నతభావాలను జీవద్భాషలో పెట్టి చేతి కందించే శక్తి ఈ ఒక్కడి సొమ్మే. తికమకలు తక్కువ. పఠితలను పట్టిపూడటం కాదు ఆయన పద్ధతి; హృదయానికి నాలేటట్లు చెప్పడం. “వాగ్గీశుడే వచ్చి దాసోహ మని పాట వ్రాసి వల్లించాలి” అని ఆయన చెప్పిన ముక్కలో ఉన్న సత్యం ఈ కారణంవల్ల కలిగిందే!

గీతికారచనకు తత్త్వ, ఓఘ, ఘనాలతో పరిచితి ఆత్యవసరము. సృత్య వాద్యాలతో కలిపి పాడినప్పుడు తౌర్యత్రికనిద్ది కలిగి ఆయన పాటల్లో పట్టు తెలుస్తుంది. బసవరాజు సతతసౌందర్యోపాసి, పిపాసి, చిన్నచిన్న వస్తువులలో చిన్మయమూర్తిని చూచి చూపించే శక్తి కలవాడు. ఆశాభంగాలు కలగటంవల్ల అంతరంగవేదనాఋణితమై పాటగా అప్పుడప్పుడూ మోగినా దాన్నే అంటిపెట్టుకొని కూర్చోడు. కష్టసుఖాలను రెంటినీ సమదృష్టితో చూడమనే అద్వైతి. “బ్రతుకే చేదని అంటావే బ్రతికెదరేలా దేవతలూ, అని ఆయన ప్రశ్న. దుఃఖమయ ప్రపంచాన్ని సంతోష సాగరంగా మార్చుకోటానికి వీలున్నదనే భావుకుడు.

భక్తి, ప్రేమ. దానికి ఆయన సూచించిన సాధనాలు. ఆ స్థితికై ఈ కవి మిత్యావాదులను భక్తి మార్గంలో పడిపోయి జీవితంలోని అశాశ్వతత్వాన్ని పోగొట్టుకొందని దారి చూపి ప్రబోధించాడు. జిజ్ఞాసాపూర్వముగాని జనసామాన్యమత మీయనది. ఈ కవి ప్రేమతత్వము ధనప్రాణాదులను స్వార్థాన్ని మించి పోయింది. ప్రేమ మృదులత కూరుస్తుందని, కలుషాలు కడిగి వేస్తుందని, అహంకారాన్ని అణగద్రొక్కుతుందని ఆయన నమ్మకము.

“ఎద మెత్తనొటకై
సొద గుందరా అంత
మదిలో అహమ్మొల్ల
వదలి పోవునురా !”

అని ఆయన ప్రవచనము.

“ప్రేమించు ప్రేమకై
ప్రేమించు ముక్తికై
ప్రేమించు ప్రేమకై”

అన్న మాటలలోని మొదటి స్వార్థవరత్వమూ, చివరకు తద్రాహిత్యము కవిప్రేమ సిద్ధాంత పరిణామాన్ని సూచిస్తున్నది.

ఆయన వ్రాసిన కొన్ని జాతీయగీతాలు, దేశీయగీతాలు కూడా ఉన్నవి. ఆయన దేశభక్తి గురుజాడ కవివలె యావద్భారతానికి సంబంధించింది. రాజకీయంలో కాగ్రెసువాది. నిశ్శక్త్రేయస్సు ఆకాంక్షించి, విమల భావాలు దేశానికి నూరిపోసి ప్రజాదరాన్ని పొందుతూ ఉన్న ఈ కవి కలకాలం నిలిచేవాడు.

జానపదభాషను, వాతావరణాన్ని అవలంబంగా పెట్టుకొని ఆత్మానుభవాలను జానపదగీతాలుగా కృషిచేసిన అమరకవి నండూరి. జానపదాల వ్యవహారంలో ఉన్న కొంచెం భావతోనే కమనీయ కావ్యమే కాదుకదా, శాస్త్రార్థాలు గూడా అందుకోలేని అతిలోకవిషయాలను రూపించా డీ కవి. ఇదే ఆయన ఉపజ్ఞ. కవులము కావాలని ఉబలాటపడేవారికి మొదట వీరి మార్గం కొంత సులభంగా కనిపించినా అనుభవంలో పునీతమైన సంస్కారం వినా దుస్సాధంగా తేలిపోయింది. వీరి యెంకిపాటలలో కమ్మని సంగీతము, నహజమైన పవిత్రభావనలు, ఉక్తి సౌలభ్యము,

ముఖ్యంగా హృదయాకర్షణకీ కనిపిస్తవి. ఈ పద్ధతికి వీరే మార్గదర్శకులు. ఎంతమంది ఆ విధంగా వ్రాయటానికి ప్రయత్నాలు చేసినా ఏదో లోపం కలుగుతునే ఉన్నది.

గేయకవితాలోకంలో పాత్రస్పష్టి చేసిన కవులు బహుకౌద్ది మంది. నంధూరి యెంకి కవికి, తనకూ విశిష్టత గణించింది. “పూలమొక్కల నీటి జాలు గని నిలుసుండి పూలన్ని సీపాటే అలిచె” అనే సునిశిత భావనాబలము, “అందాలు చూచుకోటానికి అద్దాలెందుకు ? కనుపాపలు లేవా” అనే సహజరసిత ‘యెనక జల్మంలోన ఎవరమో ?’, అని నాయుడు బావ అన్నప్పటికీ ముగ్ధత్వమూ, “ముందు మనకేజల్మ ముందోలే” అన్నప్పటి అమాయకత్వము. ఎన్నాళ్ళో మనకోలే ఈ సుకము” అన్నప్పటి బేలతనము, కడుపులో చెయ్యేసి కలచే ఆమె చేష్టలు, మాటలూ రసితలోకం ఎలా మరచిపోవటం ! అలోబించినకొద్దీ యెంకిలో ఎన్నో అందాలు బయటపడతవి. ఆ పాత్ర తరిగిపోని అమృతకలశము. ఎన్ని ‘గాలిదుమారాలు’ రేగినా, ఏ కోళానా చెక్కు చెదరలేదు. చెదరదు, చెదరబోదు.

కావ్యశిల్పగీతకలను జానపద గీతాలను రెంటినీ కవితాదృష్టితో వీక్షించి, సమానగౌరవం చూపి గేయరచన చేసినకవి అడివి బాపిరాజు. నంధూరి అభినయించిన జానపదజీవితంతో సారూప్యాన్ని పొంది పదకవితలు పలికాడు. గ్రామీణుల వివిధ జీవిత సంఘటనలను, వారి పదఫణిలో పాడుకున్నాడు. నాయుడు బావ, ఎంకి, కవిలోని భావపారిశుద్ధ్యరసావేశాలలో ప్రభవించారు. బాపిరాజు స్వయంగా జానపదుడై సూటిగా బోళితనంతో పతితను తన వశంచేసుకుంటాడు. ఇక్కడ బుద్ధిని రంజింపజేసే తగుకుబెతుకులకు, నగిషీలకూ స్థానం లేదు. పుష్కలమైన జీవిత సుఖదుఃఖాలలో నుంచీ పొంగి పొరలే హృదయావేశం ఒక్కటే స్ఫురిస్తుంది

ఈయన పల్లెపట్టుదాటి కావ్యాల్లోనికి అధిగమించి ఒక స్వాప్నికతత్వాన్ని మనగేయ సారస్వత్వంలోకి పట్టుకొచ్చాడు. ఆమెను “శశికళ”గా రూపించి మన ఎదుట ప్రదర్శిస్తున్నాడు-శశికళ సౌందర్య బాలిక. ఆమెను గురించి కవే అన్నమాట లివి. “శశికళ” నాకు సత్వం. ఆమె నాప్రేమ నిదానము. నా గొంతుకలో బయలు దేరిన సన్నని రాగంగానీ, నాకళ్ళలో ప్రతిఫలించిన రంగుల చిత్రం గానీ ఆమె విలాసాలే. అమె నాకు తోచని ఓజాలు భయంకర ప్రదర్శనమే. కాలగర్భంలో

నుంచి బయలుదేరిన మరుక్షణం నుండి నా చేయి ఆమె, ఆమె చేయి నేనూ పట్టుకొని నడుస్తున్నాము. ఈ యాత్ర కాలాన్ని దాటిన ఆనందం వరకూ, ఆనందమే మాకు దారి. ఆనందమే గమ్యము". వస్తుతః? దివ్యశిల్పి కావటంచేత ఆయన శశికళ పాటలలో రేఖాకార చిత్రలేఖనపు నగిషీలు కనబడుతవి, ప్రతివాక్యమూ చిన్న బొమ్మలా నయనాలయండు నర్తిస్తుంది. ఇది ఆయన ప్రత్యేకత. దివ్యపథాలల్లో ఈ కవితో యాత్రలు సలిపే పవిత్ర నవ్యసాహితీమూర్తులు, Dante, Rosette మొదలైన పాశ్చాత్యరచయితలు కవికి ఈసౌందర్య బాలికా సాహచర్యంలో తోడు.

సంగీతానికి మొదట సుశరీరం, సుశబ్దం కావాలి. "కవిత్వమునకు కావలసినది భావనాస్ఫోరకత్వము (Suggestiveness), హృదయాకర్షణము, రసోజ్జ్వలంభము ఛందోబద్ధమగు మనోహర శబ్దసముదాయము". (కృష్ణశాస్త్రి—ఏకాంతసేవ పీఠిక) చక్కని పదములు, కూర్పు అంటే కృష్ణశాస్త్రికి అపరిమితానందము. అది ఆయనలోని ఉపజ్ఞ. ఏగేయమైనా తీర్చి దిద్దిన శిల్పఖండంలా, చెక్కుచెదరని దివ్యవనితలా మోహపెడుతుంది. కవితాశిల్ప ప్రాధాన్యమైన గేయాలకు ఈయనను చెప్పి చెప్పాలి. శబ్దప్రయోగము పట్టు ననుసరించి ఉంటుంది. కూర్పులో ఒక తడవ "పైదలి కుత్తుకలోని వల్లటీ కూతలు" ఇంకోమారు "ప్రళయకాల మహాగ్ర భయదజీమూతోరుగళ హారగంభీర ఫెళ ఫెళార్పులు" వినిపిస్తవి. "కవి తన హృదయావేశాలకు బద్ధనభ్యుడు కావాలే గాని ప్రజాభికాంక్షకు పట్టుపడ కూడ దనే" రవీంద్రుని మతంలో వాడుగా కనిపిస్తా డీ కవి.

"Poets have to be true to their best moments and not to the people's requirements".

ఈ విషయమే కృష్ణశాస్త్రి 'స్వేచ్ఛ' అనే గేయంలో

"నవ్విపోదురు గాక నాకేటి సిగ్గు
నా ఇచ్చయే గాక నాకేటి వెరపు"

అని వాడుకున్నాడు.

ప్రేయసివైపు హృదయం ప్రవహిస్తే ప్రేమగీతాలు, పరమేశ్వరుని పాద సాన్నిధ్యంలో భక్తిగీతాలు, భారతజనయిత్ర సుందరప్రణాంతరూపం కళ్ళకు కట్టినప్పుడు జాతీయగీతాలు. 'ఆకలి' వేసినప్పుడు అ కవి పాటలు అల్లుకున్నాడు,

పాదాడు, కురిశాడు, అందించాడు, ఉన్నట్లుండి ఉబుసు పోనప్పుడు ఊహగీతకలు (Fancy Songs) వ్రాశాడు. ఆయనలో కలిగిన అన్ని సంస్కారాలను అన్ని రకాల గీతాలలో పెట్టాడు.

ప్రేమ గీతాలల్లో ఎక్కువగా ఉన్మాదావస్థ కనిపిస్తుంది. “అతడు నావలెనే ఉన్నత్ర భావశాలి” అనే వాక్యంలో ఈ విషయం ఆయననే చెప్పుకున్నాడు. పిచ్చివాడు, ప్రియుడు, కవిభావనాసౌధం మీద ఒకే అందస్థులో ఉంటారు.

“The lunatic, the lover and the poet and all in imagination compact” అనే సిద్ధాంతానికి కృష్ణశాస్త్రి ప్రియుడుగాను, కవిగాను, స్వచ్ఛమైన తార్కాణము.

ఏకేశ్వరోపాసకుడైన ఈ కవి భగవంతుని పాదసన్నిధికి ప్రేయసిగాను, ప్రియపుత్రుడుగాను, ప్రియ సేవకుడుగానూ చేరుకుంటాడు. మధుర, వాత్సల్య, దాస్యభావాలు స్థూలదృష్టికి భక్తిగేయాలల్లో కనిపిస్తవి. అహం గ్రహసంబంధమైన ఉపాసన (ఆత్మచింతనకు సంబంధించినది) ఆయన భక్తి గీతాలల్లో చలవ తరము. తన్మూలంగా కవి దీనతాభావాన్ని పొంది, దీనుడ నని, పాపినని ప్రభువుమందు పలవిస్తాడు. బ్రహ్మసమాజమతప్రభావము దీనికి మూలకారణము కావచ్చు.

జాతీయగీతాలు కమ్మనినంగీతంతో కళ కళ లాడుతుంటవి. ఆకలిపాటల అంతర్ధా మేమిలో ఇంకా ఆలోచించవలసిన విషయము. ఇవి విప్లవగీతాలు కావేమో! ‘ప్రతిభావ్యుత్పత్తులలో ప్రతిభ గరియసి’ కాని వ్యుత్పత్తి ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే ప్రతిభ అంత రాజీస్తుంది. ప్రతిభకు అంద ఆకాశము. వ్యుత్పత్తివల్ల భావనకు చలం కలుగుతుంది. అది లేని కవిలో వస్తువై విధ్యము తక్కువ. ఈ రెంటికిని ఏకముఖం జేసుకొని గేయరచనలు చేసిన కవి విశ్వనాథ. పాడాలనే ప్రకామ్యస్థితి (Power of irresistible will) పొందినవారు ఈశత్వము (Power of Commanding) వశిత్వము (power of subjugating) ఆయన కేనాదో హస్తగతమైనవి. వీరి కల్పనాశిల్పము, భావనాచలము, రససిద్ధి ఏపట్టులో చూచినా గోచరిస్తుంది. ‘శృంగారవీధి’ లోని ‘స్నానసుందరి’ లో ఆయన చెప్పుకున్న ఊరక రసాత్మకనే స్రవించిపోడు, అన్న మాటలలో అతళయోక్తి లేదు. రసానికి ఆయన ప్రాణము. ఆయన జీవితమే ఒక రసమయమైన కావ్యము. అది ‘వేయి పదగలలో’ వెల్లివిరిసినది.

జాతీయతలోని జగి మెరపులు మాస్తే వీరిలోనే చూడాలి. నవ్యత్వానికి ఎంత నవసిపోతాడో సంప్రదాయానికి అంత చక్కగా లోబడతాడు.

ఒక సామాన్య భావాన్ని చిత్రించడానికి ఈకవి దుగ్గోపరూపం గల ఒక సంజ్ఞ (Symbol) ను మొదట్లో ఏరుకుంటాడు. ఇది ప్రతికవికి నహజమే. ఈయన ప్రత్యేకత అక్కడ బయలుదేరుతుంది. ఆ సంజ్ఞ ఎప్పుడైతే చేత చిక్కుతుందో. అప్పు డాసామాన్యభావాన్ని మఱచిపోయి ఆ రూపాన్ని మనస్సులో ధారణచేసి దాని సౌందర్యాన్ని మనస్సులో సూక్ష్మపరిశీలన (Minute Analysis) చేసి వేయవిధాలుగా నగిషీలు దిద్ది సర్వాంగసుందరమైన చిత్రాన్ని బయట పెడతాడు. సామాన్యుల చేతిలో సాఫీగా ఒక గేయంకింద మారే కిన్నెర ఆయనలోని ఈ ఆత్మాంశ (Personality) వల్ల పుట్టి, నడకలునడిచి, నాట్యం చేసి, సముద్రుడంత వాణ్ణి తనకోసం నవసిపోయేటట్లు చేసి, గోదావరి తల్లి గర్భంలో తలదాచు కుంటుంది. కోకిలమ్మ విషయమూ ఇంతే. పటుత్వంగల పెంపకంలో ఈయన ప్రజ్ఞ కెన్నెర సాని రూపచిత్రణము రససౌందర్యాల రమణీయతను పొంది కవి స్పష్టి శిల్పానికి విశిష్టత చేకూర్చింది. కిన్నెర 'ఉద్యిగ్న హృదయ' పతివ్రత, ఆత్మపోరు పడలేక ఆడవులపాలై కరిగి నీరై, వాగై ప్రవహింస్తుంది. ఆవేశహృదయంతో ఆమె చేసిన తప్పిదానికి వశ్చాత్తాప పడుతుంది. ఇంట్లోనుంచి ఏ కారణంచేత యువకులు లేచి వచ్చినా వాళ్ళవిషయం మన్ననకోసం ఇతరుల చెవిలో వేస్తుంటారు కొంత మంది. వాళ్ళే గాలిపిల్లలు మబ్బుకన్నెలు. పతివ్రతలని కూడా భావించకుండా, గొడ్డు ఈనిందంటే గాట కట్టేయమనే రకం వాళ్ళు, వాళ్ళను పొందాలనే వాంఛతో ప్రయత్నాలను చేసే ప్రజలున్నారు. లోకంలో అటువంటివాడే సముద్రుడు. ఇంట్లో నుంచి ఈ కారణంవల్ల లేచివచ్చిన వాళ్ళను పొగిడేవాళ్ళు లోకంలో ఉన్నారు. వారే భూదేవత, పికిలిపిట్ట, కోకిల ప్రభృతులు. వారిని ఆదరించే గోదావరితల్లి లాంటి పుణ్యవనితలుకూడా ఉన్నారు ప్రపంచంలో ఇదంతా విశ్వనాథ కెన్నెరసాని పాటలో చూపించిన మనస్తత్వము (Psychology). అన్య సంపర్కాలను ఆహ్వానించి, జాతిధర్మాన్ని నాశనం చేసేవారిని దేశం ఎంతోకాలం ఆదరించదనే "కోకిలమ్మ పెండ్లిలోని సామాన్య సిద్ధాంతమైనట్లు స్ఫురిస్తుంది.

వీరిభాష రసస్ఫూర్తిని బట్టి రకరకాలుగా పర్యేత్తుతుంది. గేయరచనలలో వీరు అనేక కొత్తనడకల చూపించారు. అక్కడక్కడా శృతికట్టువైన శబ్దప్రయోగం కనిపిస్తుంది. దానికి ప్రత్యేకమైన కారణాలేమన్నా ఉన్నవేమో !

ఈ యుగంలో యెంకిపాటలువంటిపాటలు వస్తే రావచ్చు కాని కిన్నెరసాని వంటి పాటలు మాత్రం, ఆకలి నోటతప్ప, రావని నామూఢవిశ్వాసం. నిరీక్షిద్దాము.

“సాహిత్యప్రపంచంలో కొత్తరీతులకు దోవ చూపించినది, కొత్తరుచులు ఎరిగించింది, కవితాకన్యను మనోహరంగా, చూడ ముచ్చటగా అలంకరించింది, ఆమెకు క్రొత్తపోకడలు నేర్పింది, నవకవు లందరిలోకీ తాలుదొల్త శ్రీ శివశంకర శాస్త్రి గారే. ఆయన చూపని సులభోపాయం లేదు. కావ్యరచనా విధానానికి, అపుననక పోయినా అనుకరించని ఆధునికులూ లేరు” (రామకృష్ణశాస్త్రి-కృష్ణాపత్రిక) శివ శంకర శాస్త్రి సంప్రదాయం చెడకుండా గేయకవితా కన్యకు ఎన్నో నూతనా లంకారాలు చేశాడు. అంతకుముందు తెలుగుకవికి తెలియని గీతికాస్వగతాలు, గీతినాట్యాలు, గీతికాసంవాదాలు, గేయనాటికలు తెనుగులోకి తెచ్చాడు. ఈ రచనా విధానమే ఆయన విశిష్టత. నడకల్లో నానూరూపాలు చూపించి ప్రసన్నతాగుణానికి తిరిగి ప్రాణం పోసి గేయరచనలు చేస్తా డీ కవి.

ప్రణయచిహ్నంగా ప్రేయసీదత్తమై వాడిపోయిన పకుళమాలిక ముఖతః ప్రేయసీ హృదయాంతరాళాలను విప్పి చెప్పి, ఆత్మపరిశీలన చేసుకొని చూపించాడు. అచ్చుతనంపుట్టనలు, అమరగానము అన్నిమూలాలా కావ్యంలో కళ్ళకు కనిపిస్తవి, చెవికి వినబడుతుంది. భావనాప్రపంచం నిజ మని నమ్మించే శక్తి ఈయనలో పర సీమ నందుకున్నది. ప్రణయతత్వము ఈ కవి గేయనాటికల్లో గంభీరమై దివ్య లోకాలవైపు దృష్టిని త్రిప్పుతుంది. ప్రేమ నగరానికి దారి కష్టమైన దని అదిసాధన వల్లగాని సుగమము కాదని ఆయన సూచించే భావము.

“ప్రేమ నగరకే రాహు కఠిన హై
ప్రేయసీ కయి నే నేయది యైనన్
సంతోషముతో నలువగ నేర్తున్.”

అని పాడుకున్నాడు. అంత పండితుడైనా అనవసరంగా శబ్దకాఠిన్యతకు లొంగడు. ఈ గుణము పండితకవులైన వాళ్ళల్లో ఉండటం అరుదు. శ్రుతిపుటాలకు చిన్నెలు దిద్దే గేయాన్ని రంగస్థలం మీదికి పరిపూర్ణస్వరూపం రప్పించటానికి ప్రయత్నం చేసిన ప్రథమకవి శివశంకర శాస్త్రి.

చిన్న పిల్లలకు చక్కని పాటలు వ్రాయడంలో దీక్షితులదే ఉపజ్ఞ. చక్కని జాతీయభావ, శ్రేణి పౌలభ్యము, చక్కనిమెట్లు, గానయోగ్యత, నాతిగంభీరభావనలు, పరిశీలన, వాతావరణము వీరిపిల్లల పాటలలో ప్రస్ఫుట మౌతవి. ఉత్తమ శ్రేణికి చెందే కావ్యశిల్ప గేయరచనలు కూడా కొద్దిగా చేశారు. మనస్సు సంతోషంతో గిలిగింతలు కొట్టించే వింతవింతభావాలమీదికి వెళుతుంది. ఈ 'కథక చక్రవర్తి' మనస్సు.

నవ్యగేయరచనలలో రెండు పద్ధతు లేర్పడ్డవి. ఒకటి భావకవుల రచనా పద్ధతి. రెండు క్రాంతిగీత రచనాపద్ధతి. ఇందులో మొదటిపద్ధతిని అందరికీ అందుబాటులో ఉండకుండా సుదూరం పొడిగించినకవి మల్లవరపు. కమ్మని పదముల కూర్పుపై ఈకవికి చాలాఇష్టం. కొన్నిచోట్ల అర్థపుష్టి ఎంతవరకున్నదనే విషయం ఆలోచనయాంశము. సాంప్రదాయానికి ఇమడని అన్యసాహిత్య రచనాపద్ధతులేవో ప్రవేశపెట్టటానికి ప్రయత్నం చేయటంవల్ల కొన్నిచోట్ల అన్వయకాశిన్యము గోచరిస్తుంది. మాత్రలు యతులు పాటించి లయను పాటించక పోవటమువల్ల ఏర్పడే కుంటుతన మున్నది కొన్నిచోట్ల.

మల్లవరపు నిజంగా కవితాహృదయం గల 'ఒక మహాగర్వి కవికుమారుడు.' మధుకీల, క్యాణకింకిణి వీరికావ్యాలు. సంగీతానికి స్థానమిచ్చి వ్రాసినప్రేమగీతాలు రెంటిలోనూ కనిపిస్తవి. ప్రేమోజ్జ్వలత, ఉన్మత్తత, 'ఉద్రేకతాంధవము' గోచరిస్తుంటవి. మొదటిరచనలో కృష్ణకౌస్త్య, నాయని, బసవరాజుల ప్రోద్బలము "చాల ఉత్సాహం, చాల అపరివక్వత, చాలా కావ్యదోషాలు ఉన్నవి. వాటిలోనే అంతర్లీనమై ఆశలు గొల్పుతూ ఒక కవితాకాంతి గూడా మెరుస్తూ ఉన్నది." రెండవ రచనలో ఈ లోపాలు కొన్నిలోపించి "స్వకీయమూ, పరిపూర్ణమూ అయిన వ్యక్తిత్వం" ప్రదర్శించాడు. ఆనాటినుండి వీరికి దేశంలో అనుయాయులేర్పడినారు. వీరిరచనలో కొన్ని అత్యుత్తమశ్రేణికి చెందిన వని ఒప్పుకొని తీరాలి.

నూతన గేయరచనోద్యమాన్ని బయలుదేరదీసి దానికి నాయకుడైనవాడు. శ్రీ. శ్రీ. 'అల్లకల్లోమైన సుడిగుండంలా' ఈకవి 'ఒక్కడే అనేకమంది యువకులను తనలోనికి లాక్కుంటున్నాడు. ఈ సుడిగుండంలో పడి' వ్యక్తిత్వం గల యువక హృదయాలు 'ఉక్కిరిబిక్కిరై' పోతున్నవి.

కాని ఉద్యమనాయకు డెప్పుడూ ఋజుమార్గంలోనే ఉంటాడు. తన పూర్వులకు శైలీసౌలభ్యంలో సన్నిహితుడుగా ఉంటాడు. వారి ననుసరించే వారు చిత్రచిత్రాలు చేసి చివరకు ఒకప్పుడు అయోమయంలో పడిపోవటానికి అవకాశం కలుగుతుంది.

విశ్వశ్రేయస్సు కోరి, పరిస్థితులు మారటానికి విప్లవము సాధనగా నమ్మి దేశాన్ని ప్రబోధిస్తూ ప్రపంచంలో మోరహత్యలు జరిగినవీ, జరుగుతున్నవీ, కళ్ళకు కట్టేటట్లు ఆవేశపూరిత హృదయంలో కవిత్వం చెప్పాడు. శ్రీ. శ్రీ.

‘అలజడి మా జీవితం
ఆందోళన మా ఊపిరి
జగమంతా బలివిత్తర్జి’

నరజాతికి పరిపర్తన-అనేవి ఆయననిశ్చయ లక్ష్యాలు. ఇంతఘాతైన కవితావేశంగల కవి తెలుగునేలమీద ఎన్నడూ పుట్టలేదనే చెప్పాలి.

‘ఉండాలోయ్ కవితావేశం
కావాలోయ్ రసనిర్దేశం
దొరకదుటోయ్ శోభావేశం
కళ్ళుంటే చూసే
వాక్కుంటే వ్రాసే
ప్రపంచ మొక వద్మవ్యూహం
కవిత్వ మొక దీరనిదాహం-

అని అంటాడీ కవి.

నూతన కవితావస్తువు, రచనాపద్ధతి కవితావేశం ప్రవేశపెట్టుటకు వీరి ప్రత్యేకత వీరిరచనామార్గాన్ని అనుసరించే వారిలో వీరి సౌలభ్యము, తత్వనిర్దేశము, కేవల సంజ్ఞాపరిపోషకదృష్టిలోనూ, అతిశయ వ్యంగ్యనిర్దిలోనూ, అతివేలమైన ఆవేశంలోనూ మాటుమణిగి పోతున్నవి.

ఉన్నవ లక్ష్మీనారాయణ పంతులు, రాయప్రోలు సుబ్బారావు, తురగా వెంకట్రామయ్య, వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి, బొడ్డు బాపిరాజు, దువ్వూరి రామి-

రెడ్డి, రామచంద్ర అప్పారావు, కొడాలి సుబ్బారావు, కొడాలి ఆంజనేయులు, శివరామం, అత్తిలి సూర్యనారాయణమూర్తి, ఉమామహేశ్వర్, కుందుర్తి నరసింహారావు, కృత్తివాసతీర్థులు, ఇంద్రగంటి హనుమచ్ఛాస్త్రి, పిలకా గణపతిశాస్త్రి, పురిపండ అప్పలస్వామి, శ్రీరంగం నారాయణబాబు, రుక్మిణీనాథశాస్త్రి, జనమంచి కామేశ్వరరావు, టేకుమళ్ళ కామేశ్వరరావు, కందుకూరు రామభద్రరావు, రజనీకాంతరావు, దేశిరాజు కృష్ణశర్మ, చిరంజీవి ప్రభృతులు వివిధరకాలుగా గేయాలు వ్రాసి పేరు పొందారు, పొందుతున్నారు, పొందుతారు.

ఆధునికులు గేయరచనలమీద అభిమానోత్సాహాలను ఇనుమడించి రసవంతమైన రచనలు చేస్తారని నమ్ముతూ చెప్పవలసినది క్లుప్తంగా ప్రతిపాదించాననే తృప్తితో విరమిస్తున్నాను.

—వావిలాల సోమయాజులు.

—O—

గ్రంథ విమర్శనము

విమర్శనమందు పాశ్చాత్యులు పూనికతో పనిచేసి యున్నారు. ప్రత్యేకముగ నొక్కొక గ్రంథము నెత్తి విమర్శించుటయేగాక కవులను గూర్చియు సాహిత్యమును గూర్చియు విపులముగఁ జర్చించి యున్నారు. ఇట్టి చర్చలు మన తెలుగు పండితులకు తెలియుట యావశ్యకము. మన యాంధ్రసాహిత్యము సనాతనముగ గీర్వాణ సాహిత్యమార్గముల ననుసరించినదయ్యు నిప్పడిప్పడు, అనగా నాంగ్లసాహిత్య సంపర్కము మనకు గల్గిన యేబది సంవత్సరములనుండి క్రొత్త దారులను త్రొక్క మొదలు పెట్టినది. పదునారు పదునేడు శతాబ్దములందు మన యాంధ్రదేశమున ప్రబంధము లేంత ప్రబలియుండెనో ప్రస్తుతకాలమున నవలలును, నాటకములును నంత ప్రబలి యున్నవి. కాలానుగుణ్యముగ గ్రంథములను వ్రాసియు, నందు భావినూచనలఁ గనబరచియు, మన మాంధ్రసాహిత్యము నుద్ధరింపవలసి యున్నది. ఇట్టిపని తగినట్లు జరుగుటకు మనము సాహిత్య ధర్మములను, విమర్శనా విధులను గుర్తెరుగుట యావశ్యకము. ఇందుకు పాశ్చాత్యమార్గములను తెలిసికొనుట కొంత సహకారి యగును. ఈ జ్ఞానము మన కెట్లు లభించుననుట విచారణీయ మగు నొక విషయము.

ఈ జ్ఞానము మనకు కలుగవలె నన్నచో నాంగ్లమందు నిబంధన గ్రంథము (Books on criticism) లాంఢీకరింపవలెను. అట్లాంధీకరింపబడిన గ్రంథములందలి సూత్రముల ననుసరించి తెలుగుగ్రంథముల విమర్శించి, యుపన్యాసములు వ్రాయవలెను. ఈ మార్గములను ప్రవర్తింప చేయుటకు ఆంధ్రభాషాభిమానులగు నాంగ్లసాహిత్యకోవిదులు పనిజూపవలసి యున్నది. పాశ్చాత్య నిబంధనలను దెలిసికొని వానిని తెలుగు గ్రంథములకు పట్టించు నుద్దేశముతో తెలుగు గ్రంథములు చదువవలెను. ఇది చెప్పట నులభమే కాని చేసి చూపుట కష్టము.

ఇందుకుతగినంత యోపికయు, పట్టుదలయు, నుత్సాహమును గావలయును. ఆంధ్రమం దభిరుచియు, గీర్వాణమునందు గొంత ప్రవేశమును ముఖ్యము. ఇట్టి సాధనసంపత్తి గల యాంగ్లకోవిదులు మన యాంధ్రదేశమున గలరు గాని వారిట్టి శ్రమ కోర్కెరా యని శంకింపవలసి యున్నది. ఇట్టి విషయములందు దేశభిమానము ముఖ్యముగఁ బ్రోత్సహించినను, వారు శ్రమపడి వ్రాయు నుపన్యాసములను శ్రద్ధతో

విని, యందలి నూతనాంశములను గ్రహింప నుత్సుకులైనవారు గల్గినగాని వారిట్లు శ్రమపడ నొల్ల రని యూహ. వారి నట్లు ప్రోత్సహింపవలె నన్నచో నాంధ్రగ్రంథములను పాశ్చాత్య మార్గముల వ్రాయ నెంద వా రొకమండలిగా నేర్పడి విద్యాధికుల వలన సాహిత్య వీధులం గూర్చి యుపన్యాసములు వినుటకు తగిన యేర్పాటులు చేయవలెను.

పాశ్చాత్య సాహిత్యమార్గములలో మనము ముఖ్యముగా నేర్చుకొన దగినవి విమర్శనావిధులు. విమర్శ మన నేమి? విమర్శకునికి గ్రంథకర్తకును గల సంబంధ మేమి? విమర్శనావిధు లెట్టివి! అను నిట్టి విషయము లీ సందర్భమున విచారణీయములు.

విమర్శనమున కొక లక్ష్యము సాహిత్యము గాన విమర్శనమును గూర్చి ముచ్చటించునపుడు సాహిత్యతత్వ మొకకొంత దెలుపవలసి యున్నది. ఎట్టి గ్రంథసమామ్నాయము సాహిత్య మనదగును? ఎట్టి గ్రంథము లుద్గ్రంథములు? అనునట్టిదర్ప సాహిత్యతత్వమును కొంత తెలియజేయును. సారస్వతము, సాహిత్యము, వాఙ్మయము అను నీ పదము లాంగ్లమున Literature అనుపదమునకు కుల్యములై యుండును. ఆంధ్రమునం దీపదములకు నిర్వచనము చెప్పుట యెంత కష్టమో ఆంగ్లమున Literature అనుపదమునకు నిర్వచనము చెప్పుటయు సంత కష్టమే యైనను దాని స్వరూపమును వర్ణించు సూత్రములు కొన్ని యాంగ్లమున గలవు. ఆ సూత్రములందు కొన్నికేవల భావములనే ప్రధానముగాఁ జెప్పును; మరి కొన్ని శైలియే ప్రధానముగాను నెంచును. తదితరములు భావములును శైలియు గూడ ముఖ్యముగ నెన్నును. మొత్తముపై ని యీ మూడవ తరగతి సూత్రములే యాంగ్లమందు సర్వపండితసమాదరణీయములై యున్నవి. వానిలో గొన్నిటి నిందు బేర్కొనెదను.

(a) భావప్రధానములు :

- (1) The broadest conception of Literature makes it include all record in language or the *valuable thought of man*.
- (2) Literary quality depends upon thought appealing to the general human mind or heart seeking the ends of inspiration and delight, having aesthetic or ideal purposes. Form is merely incidental.
- (3) Literature is the record of best thoughts.

(b) శబ్దప్రధానములు :

1. To entitle anything to be classed as Literature it must be so written that, apart from the meaning conveyed, its mere style shall be such as to give pleasure.
2. By Literature we mean the written thoughts and feelings of men and women arranged in such a way that shall give pleasure to the reader.

(c) ఉభయప్రధానములు :-

- (1) Literature consists of all the books where moral truth and human passion are touched with a certain largeness, sanity and attraction of form.
- (2) Literature consists of a whole body of classics, in the true sense of the word and a classic is an author who has enriched the human mind, who has really added to its treasure, who has got it to take a step farther; who has discovered some unequivocal moral truth or penetrated to some eternal passion in that heart of man where it seemed as though all were known and explored; who has produced his thought or his observation or his invention under some form, no matter what, so it be large, acute, and reasonable sane and beautiful in itself; who has spoken to all in a style of his own, yet a style which finds itself the style of everybody -- in a style that is at once new and antique and is the contemporary of all ages.

Literature అనుపదమున కాంగ్లమున నే నెరిగినంత వరకు గల నిర్వచనములలో నీపైచెప్పినవానిలో కడపటిది మిక్కిలి ప్రశస్తమైనది. ఇది యాంగ్లలాక్షణికులు ప్రశస్తమైన దని చెప్పి యొప్పుకొన్నది. ఈ నిర్వచనములు మనలాక్షణికులు కావ్యమునకు చెప్పు నిర్వచనమును బోలియున్నవి. హృదయాకర్షకములును భావప్రపంచమును వర్ణించునవియగు గ్రంథములే యుద్గ్రంథముల నందు

నని పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయము. ఇట్టిగ్రంథములకు విషయగౌరవమును, అర్థ గాంభీర్యమును, రసపుష్టియు పచనరచనా చమత్కృతియు ముఖ్యము. పందొమ్మిదవ శతాబ్దిమున కొందరు లాక్షణికులు దృగ్గ్రంథములకు విషయగౌరవ మత్యవసరము గాదనియు, రసమును పదలాలిత్యమునే ప్రధానములనియు చెప్పిరి. ఈమత మనుసరించి Swinburne మొదలగు కొందరుకవులు కవనములను చేసియుండిరి గాని యిట్టి కవుల కాంగ్ల విమర్శకులు Shakespeare, Milton, Wordsworth మొదలగు మహాకవులతో సమానగౌరవము లివ్వరు. శబ్దగౌరవము కావ్యముల కగత్యమే కాని దీని విషయగౌరవమును మించ నాధిక్యత లేదు. ఈ విషయగౌరవ మనునది Literature అను పదమునకు పైని చెప్పిన నిర్వచనములలో కడపటిదానియందు వర్ణింపబడినది. ఒకకవి మహాకవి యనుట కాతడు (1) మన మమూల్యముగ నెంచి దాచుకొన్న భావములకు మన మెరుగని యితరములగు నమూల్య భావములను చేర్చవలెను; (2) మన మనస్సు లాశించి ప్రవర్తించు నుత్తమ మార్గములందు వానిని దృఢపరచి మనచే ముందంజ వేయింపవలెను; (3) సర్వమును తేటతెల్లమై తోచు మనహృదయ సముద్రమును తరచి యందలి లోతుపాతులను జూపియు, నందుండి యమూల్యములగు నీతి సూత్రముల పైకి దీసి చూపియు మనమనంబుల నాకర్షింపవలెను. ఇట్టి సామర్థ్యము గలవాడే మహాకవి యనదగును. ఇట్టి విషయగౌరవములను జూపుగ్రంథములే యుద్గ్రంథము లనందగు. దీనంచేసియే Shakespeare, Milton, Wordsworth, Byron, Shelly, Tennyson, Browning మొదలగు వారాంగ్లమున మహాకవు లగుచున్నారు.

పద్యము లల్లగలిగినవా రనేకులు ప్రస్తుతకాలమున బాలకవులనియు, ప్రౌఢకవులనియు, విద్వత్కవులనియు పేర్లు పెట్టుకొనుచున్నారు. కాన కావ్య రచనకు పద్యము లావశ్యకమా? పద్యములు మేలా? గద్యము మేలా? యను ప్రశ్న గల్గుచున్నది. పద్యగద్యాత్మక విభాగము కావ్యతత్వము నంట దని పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయము. ఇది కొంతవరకు వర్ణనీయమగు విషయమును బట్టియు, రసమును బట్టియు నిర్ణయింపవగును. శాస్త్రగ్రంథములు, లక్షణగ్రంథములు, నిబంధన గ్రంథములు మొదలగునవి సాధ్యమగు సంతవరకు గద్యరూపమున వ్రాయుటయే యుత్తమమని పాశ్చాత్యుల యభిప్రాయము. ఇది యాదరణీయము. ఇక హృదయాహ్లాదకరములగు కావ్యములందును గొన్ని గద్యరూపమున నుండిన

నుండవచ్చును. ఇందు కుదాహరణము గీర్వాణమున కాదంబరి మొదలగు నాఖ్యా
యికలు. ఆంధ్రమున రా. బ. వీరేశలింగం పంతులవారి ప్రహసనములు, ఆంగ్లముం
దుపన్యాసములు వ్రాసిన Carlyle, Newman, లును, నవలలు వ్రాసిన
George Elliot, Scotch లును కవులని కొంద రాంగ్లలాక్షణికులు చెప్పి
యున్నారు. ఆంగ్లమందలి గద్యకవుల (Prose Poets) ను గూర్చి వ్రాయుచు
నాక్స్ ఫర్డ్ (Oxford) లో సాహిత్య పండితుడుగ నుండిన John Campbell
Shairp అను విమర్శకుడు (Aspects of Poetry) కవితావిశేషములు అను
గ్రంథమునం దిట్లు చెప్పి యున్నాడు :

“When in prose composition the whole or any part of it is
felt to be poetical, the thoughts which are poetical appear to be
dwelt upon for the pure imaginative delight they yield, for their
inherent truth or beauty or interest, without reference to any-
thing beyond.”

ఈ లక్షణములకు లక్ష్యములగు గద్య బ్ర.శ్రీ. చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహం
పంతులుగారి నవలలనుండి యె త్తిహాస వచ్చును. దానంజేసి వారు పద్యములు
వ్రాయక పోయినను కవులనియే చెప్పదగి యుండురు.

కవితకు సహజమగు ధార ముఖ్యము. భావప్రపంచము యొక్క నిత్యా
నిత్యత్వము తెరుంగ గల్గు దై వికమగు శక్తి యావశ్యకము. “ప్రపేదిరే ప్రా క్తన
జన్మ విద్యాః” యను నీతిని యనుభవము వలన నేర్చుకొనుట గాక స్వయం లబ్ధి
మగును. ఈ యభిప్రాయమునే యప్పకవి కవితావ్రళంస చేయుచో నిట్లు వర్ణించి
యున్నాడు :

మ. జననాథాగ్రణి యాత్మరాజ్యమున ని
చ్చ ల్పాజ్యుఁ డాసీమఁ బా
సినఁ దా గవ్యయుఁ జేయఁ డన్నికడలఁ
శ్రేష్ఠుండు విద్వాంసుఁ డా
యన కన్నం గవి మేటియో నుకవితా
యద్యస్తి రాజ్యేన కి
మ్మను వాక్యంబు నిజంబు దీవికని కా
వ్యంబుల్ రచింపం దగున్.

కం. వనితయుఁ గవితయుఁ దానై
చునుదెయట గలుగునేని సరసంబగు ధా
త్రిని బల్మికోలు గావిం
చిన విరసం బగు నటయ జెప్పిరి విబుధుల్.

కల. చందోలంకా రాదుల

యందలి పాటెల్లఁ దుదిని వ్యర్థముగాదే

నుందర మగు వాక్యంబుల

పొం దెఱిగి రచించుబుద్ధి పుట్టక యున్నన్.

ఈ సుందరమున పద్యగద్యాత్మక విభాగము యొక్క యావశ్యకతను గూర్చి మన యాంధ్రలాక్షణికు డగు నప్పకవియు నేమియు జెప్పలేదు. మన పూర్వులు లక్షణగ్రంథములు గూడ పద్యరూపముననే వ్రాసిరి. ఇందు కుదాహరణములుగ నాంధ్రభాషాభాషణము, నరసభూపాలీయము, మల్లన్న గణితము, అశ్వశాస్త్రము, ధనుశ్శాస్త్రము, రత్నశాస్త్రము, విజ్ఞానేశ్వరీయము మొదలగు గ్రంథములు బేర్కొన వచ్చును. ఇట్లు వ్రాయుటకు పతనాసౌకర్య సంపాదనమే ముఖ్య ప్రేరకమై యుండును అయినను నీటి గ్రంథములు గద్యరూపమున వ్రాయుటయే యుత్తమ మని నవీనుల యభిప్రాయము.

కావ్యతత్వముంగూర్చియు, సాహిత్యతత్వముం గూర్చియు నింతవడి దెలియజేసితిని, ఇక విమర్శనాతత్వముం గూర్చి కొంత ముచ్చటించెదను.

విమర్శన మనగా ప్రపంచమందు జనులు తలంచు మంచితలంపులం దెలిసికొని వాని ననుసరించి మన యందలి లోపములు నవరించుకొనుట ఇది Matthew Arnold అను నాంగ్లవిమర్శకుని మతము. ఇది సమాదరణీయము. ఇట్టి దృష్టిని విమర్శనమును మన మాంధ్రసాహిత్యమున నెలకొల్పవలె నన్నచో (1) మన సాహిత్యమందలి గుణలోపములను ముందు మనము తెలిసికొన వలెను. (2) మన ప్రస్తుత నాగరికతకు సంబంధించి నట్టియు, మన యాంధ్ర సాహిత్యమునకు దోహద ప్రాయములైనట్టియు, నితరసాహిత్యములందలి గుణములను గ్రహించి మన సాహిత్యమందలి లోపములను పూర్తిచేసికొనవలెను. ప్రతిసాహిత్యమందును కొన్ని తరుణములందు దేశీయోజ్జీవనము కలిగి సాహిత్యోజ్జీవనము కన్పట్టును. అట్టి తరుణములందు స్వతంత్రగ్రంథములును, అనుకరణ గ్రంథములును వేనవేలుగా రచింపబడును. ఇట్టి యుజ్జీవనోత్సాహము కొంత స్వస్థత జెందిన వెనుక నిట్లు విరచితములైన గ్రంథముల గుణలోపము లెన్ను విమర్శనములు మొదలగును. ఎలిజబెత్తురాణిగారి కాలమందు వలెను, విక్టోరియారాణిగారి కాలమందు వలెను, నొకప్పుడు రచనాచాతుర్యములు మించు కాలములందే విమర్శనములు ప్రబలి యుండును. ఇట్టి తరుణ మాంధ్ర సాహిత్యమందు ప్రస్తుతకాలమున తటస్థించి యున్నది. పూర్వగ్రంథముల విమర్శించుట యందును, ప్రాచ్యపాశ్చాత్య సాహిత్యముల తారతమ్యము లరసి సాహిత్యమందు క్రొత్తదారులు త్రొక్కుట యందును,

భాషాభిమానుల కభిలాషలు మెండగుచున్నవి. ఇట్టి తరుణమున పాశ్చాత్యుల విమర్శనావిధుల నెరుంగుట ముఖ్యము.

కావ్యములను విమర్శించునపుడు నాలుగువిధములగు చర్చలు చేయవచ్చును;

(1) చారిత్రక చర్చ (Historical Criticism) —

విమర్శనీయమగు కావ్యము దేశచరిత్రమందేదో యొకకాలపు స్థితిగతులను వర్ణించును. కొంతవరకు పూర్వపు కావ్యముల ననుసరించి యుండును కొంత వరకు వానినుండి విలక్షణముగ నుండును కావ్యమునకు దేశీయచరిత్రతోగల సంబంధము లరయుటయు, పూర్వపుకావ్యములకును విమర్శనీయ మగు దానికి గల సాదృశ్య వైలక్షణ్యము లరయుటయు నిట్టి చర్చకు ముఖ్యము. మనుచరిత్ర ముదాహరణముగ గైకొని చారిత్రకచర్చయందు విమర్శనీయములగు ప్రశ్నల గొన్నిటిని బేర్కొనెదను :

1. కృష్ణరాయలం గూర్చియు నాతనికాలపు టాండ్రదేశపుస్థితిగూర్చియు నీ గ్రంథమువలన నేమి తెలియును ?

2. కృష్ణరాయలం గూర్చియు నాతని వంశమువారిని గూర్చియు నీ గ్రంథ మున జేసిన వర్ణన నెంతవరకు విశ్వసనీయులై యున్నవి ?

3. ఈ గ్రంథమునుండి పెద్దనార్యుడు నివసించి యుండిన మండలము గూర్చియు నచ్చటి సాంఘికనియమములం గూర్చియు నేమి తెలిసికొనవచ్చును ?

4. ఇందు ప్రబంధ లక్షణము లెంతవరకు వట్టి యున్నవి ?

5. మాతృకగ్రంథ మగు మార్కండేయపురాణ భాగమునకును దీనికిని యెట్టి సాదృశ్యమును, వైలక్ష్యమును గలవు ? ఇందొక సంస్కృతభాషయందలి పురాణమా, తెలుగుగ్రంథమా మాతృక యనందగు ?

6. ఇంతకు పూర్వము ప్రబంధము లుండెనా ? వానికిని దీనికిని గల తారతమ్యము లెట్టివి ?

ఇట్టి ప్రశ్నము లింకను బెంచి వ్రాయవచ్చును గాని యిట్టి సూచనల ననుసరించి చారిత్రక చర్చయన నెట్టిదో యెరుంగవచ్చునన్న తలంపుతో వీని నింకను బెంచి వ్రాయలేదు. ఇట్టి చారిత్రక చర్చల వలన పెద్దనార్యునికాలపు స్థితిగతులను గూర్చి మనకు కొంత తెలియుటయేగాక, ప్రబంధకవిమండలియం దాతనికి గల గౌరవమునకు హేతువులును తెలియును. కవితారీతులయందు కాలక్రమమున గల్గిన మార్పులును కొంతవరకు తెలియును.

2. ఇట్టి చారిత్రకచర్చకు సంబంధించినదే తారతమ్యచర్చ : Comparative Criticism.

ఒకే విధమగు గ్రంథములను వ్రాసిన యిరువురు కవుల నెత్తి వారి గ్రంథముల నొకదానితో నొకటి సరిపోల్చి గుణలోపముల నారసి పరస్పర తారతమ్యముల నెన్నుట యీ చర్చయొక్క భావము, ఇందు కాండ్రమున నుదాహరణము "మనువసుచరిత్ర విమర్శనము." ఇట్టి తారతమ్యచర్చ యాంగ్లమున ప్రప్రథమమున నెలకొల్పిన యాతడు డ్రైడెన్ (Dryden) అనుకవి. ఇతడు కట్టుకథలు కొన్నివ్రాసి వాని కొక పీఠికగా వ్రాసిన వ్యాసముం దిట్టి తారతమ్య చర్చల జేయు విధమును జెప్పియున్నాడు.*

ఇట్లు పూనికతో పనిచేసి, నిష్పక్షపాతముగ కావ్యములందలి గుణదోషముల సరిచూచి కవులకు సారస్వతసోపానమున యర్హత స్థానముల నేర్పరుప వచ్చును గాని యిట్టి పని సాహిత్యపురోభివృద్ధి కంతగా సహకారి కానేరదు. పూర్వులు సాహిత్యమున చేసిన పనియందలి గుణలోపముల గ్రహించి మన వ్రాతలందు గుణముల జూపి, లోపముల విడనాడుటయే విమర్శము వలన మనము గోరదగిన ఫలముగాని, యేనాడో యంతరించి పోయిన కదిపుంగవులలో నెవరికన్న నెవ రది కులో చర్చించుట గాదు. కావ్యములలో నుత్తమసామాన్యముల నెరుంగుట మాత్రమిట్టి చర్చ అనుకూలించును. ఇట్లు కవిశ్రయమువానిలో నొకరితో నొకరిని, నాటకకవులలో నొకరితో నొకరిని సరిపోల్చి చూచి వర్ణనా చమత్కృతి యందును, భావగాంభీర్యము నందును, కథాకథనము నందును నెవరెవ రెట్టి వైచిత్ర్యములను జూపిరో యెరిగి యట్టి చిత్రములను నూతనగ్రంథములందు నూతనాభిప్రాయములకు వన్నెదెచ్చునటుల నిమిడ్చి సరసకావ్యనిర్మాణమునకు దొరకొనందగు.

మనుచరిత్రను విమర్శించునపుడును కొంత తారతమ్యచర్చ జరుపుట కవకాశమున్నది. ఇందలి రచనాచమత్కృతుల దెలియవలె నన్నచో దీని నింతకు పూర్వము రచింపబడిన ప్రబంధములతో సరిపోల్చవలెను.

3. కవికావ్య సంబంధ చర్చ : Biographical or Psychological Criticism.

కవికిని కావ్యమునకును గల సంబంధమును గూర్చి యొక యాంగ్లలాక్షణికు డీట్లు జెప్పియున్నాడు :

* Vide Dryden's preface to the fables.

"Literature afford sad revelation not only of a man's characteristics as a literary artist, but also of his peculiarities as a thinker. We are made aware of the subjects towards which his thought most naturally turns. We see his attitude of mind, his manner of thinking, his peculiar views and opinions. Wordsworth's peculiarities of thought cannot be mistaken for those of Browning nor shall we confound either of them with any other."

కావ్యమును బట్టి కవియొక్క భావములను, అభిలాషను, మనోవృత్తులను మనము కొంతవరకెరుగవచ్చును. కావ్యము నీదృష్టితో పరిశీలించినచో మనకు కవియొక్క మనస్తత్వము కొంత బోధపడగలదు. ఉద్గ్రంథములు కవియొక్క అనుభవమునుండి పుట్టినవై పాఠకుల యనుభవమందలి యామోదకరమగు విషయములను స్ఫురించును. దానంజేసి విమర్శనమునం దీ కవి కావ్యపరస్పరసంబంధచర్చకు కొంత ప్రాముఖ్యము గలదు. మనుచరిత్రనుండి పెద్దనార్యుని మతాభిప్రాయములును, ఆతనికి వివిధములగు జీవనమార్గములందుగల సాదరతిరస్థారభావములును, శ్రీలయెడ నాతనికి గల గౌరవాగౌరవభావములును, చేతనాచేతనప్రపంచములకు గల పరస్పరసంబంధముం గూర్చి యాతని యభిప్రాయములును జరిపించినకొలది తెలియగలవు. ఇట్టి చర్చలు పోతనార్యుని భాగవతమును గూర్చియు పెద్దనార్యుని మనుచరిత్రమును గూర్చియు గలిపి తారతమ్యముల నరసినచో పోతన పెద్దనల కభిప్రాయాదులందు భేదము లెన్నో గలవని తేటపడగలదు. పోషకుల విషయమున నీ కవులకుగల వివిధాభిప్రాయములు పోతనార్యుని "కాటుకకంటినీరు" అను పద్యభావమును, పెద్దనార్యుని "ఎదురైనచో దన మదకరీంద్రము డిగ్గి" యను పద్యభావముతో సరిపోల్చిన స్పష్టమగును. ఇట్లే ఇతరవిషయము లూహింపవచ్చును.

4. సాహిత్య చర్చ (Literary Criticism)

ఇట్టి విమర్శనమునందు జరిపింపదగు ప్రశ్నముల గొన్నిటిని బేర్కొనెదను. విమర్శనీయమగు గ్రంథమందు కవిచేసిన సంకల్పమేమి ? ఇది ఎంతవరకు నెరవేరినది ? నెరవేరనిచో నందులకు కారణము వర్ణితమగు విషయమందలి లోపమా ? లేక వర్ణించు కవియొక్క సామర్థ్యలోపమా ? ఈ గ్రంథ మేల హృద్యముగ నున్నది ? ఇందలి ప్రధాన రసము మేమి ? అందు కంగములగు రసము లెవ్వి ?

ఈ రసములు వర్ణనీయమగు విషయమున కెట్లనుకూలించి యున్నవి? వీనికి పరస్పరతుల్యత్వ మెట్లున్నది? రసము స్పష్టముగ నున్నదా? వ్యంగ్యముగ నున్నదా? రసపుష్టి యెంతవరకు గలదు? కావ్యమంతయు రసవంతముగ నున్నదా? లేక కొన్నిభాగములు మాత్రము రసవంతములై యున్నవా? రసమెంతవర కనింద్యమై యామోదింపదగి యున్నది? ఇందు కల్పనాశక్తి యెంతవర కుపయోగింపబడినది? ఇది యెంతవరకు రమణీయముగ నున్నది? ఎంతవరకు ప్రకృతి విరుద్ధముగ నున్నది? ఇంతియే గాదు. ఎట్టి రసవంతమైన కావ్యమైనను నేదో యొక యంశమును ముఖ్యముగ బోధింపవలెను. కల్పితమగు కథకేదో యొకయర్థ ముండును. ఏ కావ్యమైన నేదోయొక జీవనమార్గము నామోదింపవలెను. లేనియెడ నిరసింప వలెను. ఆమోదించినచో నుత్కర్షణగా వర్ణించును. నిరసింపినచో హేళన చేయును. ఈ యర్థమునే Carlyle అను విమర్శకు డిట్లు జెప్పియున్నాడు :

"The deepest truths of individual human life and the ruling thought and belief of any age are to be read more truly in poetry than anywhere else. No philosopher has told us so much of human life as Shakespeare; no historian has recorded so well the dominant temper of the Victorian age as Tennyson and Browning and Matthew Arnold have done. We have a right to ask, then, of any work of literary art, however emotional in purpose, what does it mean? What truths does it embody and enforce? We shall find there is no eminence in literature without something high or serious in thought, and that other things being equal, the value of all literature increases with the breadth and depth of the truth it contains."

మనుష్యుల జీవితములందు లోతుపాతులను వివిధకాలములందు జనుల మనంబుల నాకర్షించు యూహలును, మతములును, మహాకవుల పద్యకావ్యములందు తేటతెల్లముగా దెలియును. మానుష తత్వ మర్థములను పేర్కొనియదు మహాకవి తెలియపరచిన ట్లొరులెవ్వరును తెలియపరచలేదు. విక్టోరియారాజిగారి కాలపు టూహాపోహలను పెనినా బ్రౌనింగు, ఆర్నాల్డు కవులు దెల్పిన ట్లొరులు దెల్పియుండలేదు.

ఈ సందర్భమున తైలి భాగ మొకకొంత చెప్పవలసి యున్నది. ఇది వర్ణనీయమగు విషయమునుబట్టి కొంత మారుచుండును. తెలుగుకవనమందు తైలి

యెట్లుండవలెనో, గీర్వాణముం దెట్లుండవలెనో పెద్దనార్యుడు చాటుదారగా చెప్పినది మీ రెరింగిన విషయమే. ఈ విషయమునే యొక యాంగ్ల లాక్షణికు డిట్లు చెప్పియున్నాడు :

“Individual tastes may differ, but the ultimate verdict of approval will be given to that style in which there is no over-colouring of phrase, no straining of sentiment; which knows how to be beautiful without being lavish; Low to be exact without being bald; in which you never find a thicket of vague epithet; in which the word, though simple, is the one right word. Such writing, whatever be its content, is the perfection of form, and its effects, if not quite so imperative at first, are lasting.”

సారస్వతమును జర్పించు విమర్శనావిధు లిట్టివి. సారస్వతమందలి ప్రత్యేక గ్రంథ విశేషములను జర్పించుటకు కొన్ని ప్రత్యేకవిధులు గలవు. మన కాండ్రమందు 1 పురాణములు 2 ప్రబంధములు 3 శతకములు 4 నాటకములు 5 నవలలు 6 ఉపన్యాసము 7 హాస్యరచనలు ఇత్యాదికావ్య విశేషములు గలవు ఇట్లే ఆంగ్ల మందు Dramas, Lyrics, Romances, Prose Fiction, Essays, Masques, Satires అను నిట్టి కావ్యవిశేషములు గలవు. ఒక్కొక్క కావ్య విశేషము నెత్తి దాని నెట్లు శోధింపవలెనో దెల్పుచు వ్రాసిన గ్రంథములు గలవు. ఇట్టి గ్రంథము లాండ్రమున వ్రాయవలెను. ఒకప్పుడు కవులు తా మనుకరించు కావ్య విశేషముల సనాతన నియమములను పాటించక క్రొత్తదారులు త్రొక్కివచ్చును. ఇట్లాంగ్లమున Shakespeare, Fielding మొదలగువారు క్రొత్తదారుల త్రొక్కియుండిరి. ఇట్లే Carlyle అను కవి పరంగి సాహిత్యమున (French Literature) క్రొత్తదారి త్రొక్కినప్పుడు పరంగి సాహిత్యపరిషత్తు నందలి పూర్వాచారపరాయణులు కోపించిరి. ఇట్టి పరిషత్తుకటి యాంగ్లమున గల్గి యుండెనేని Shakespeare మహాకవి గ్రంథములు గర్హింపబడి యుండునని యొక యాంగ్లవిమర్శకుడు చెప్పియున్నాడు. అట్లే మన యాండ్రగ్రంథములం దిప్పుడు కొందరు మహనీయులు నవలలు వ్రాయుట యందును, హాస్యరచనల యందును క్రొత్తదారులు సూచించుచున్నారు. ఇందుకు సాహిత్యాభిమానులగు కొందరు పూర్వాచారపరాయణు లగుట సహజమే యైనను ప్రపంచమందు వన్నెకెక్కిన యితర సాహిత్యముల రుచిహవిన విద్యావిశారదులు కినుక వహింపదగదు. క్రొత్తదారులు త్రొక్కినగాని సాహిత్యసంపాదకము గలుగనేరదు.

కేవలము గీర్వాణలాక్షణికులకు విబంధనల ననుసరించి వ్రాసిన యాంధ్ర గ్రంథములందు పాశ్చాత్యలాక్షణికులు చెప్పు స్వారస్యముల నన్వేషించుట పిచ్చి పని యని క్రింద రూపింపవచ్చును గాని యిట్టివారిత్రక చర్యలును తారతమ్య చర్యలును కవిజీవితముల వ్రాసిన మహనీయు లిదివరకే జరిపియున్నారు. ఒకవేళ మనపూర్వులు రచించిన గ్రంథములం దిట్టిస్వారస్యములు గన్పట్టుకున్నను; మనము ప్రస్తుతకాలమున వ్రాయు గ్రంథములందైన నిట్టివి గన్పట్టునటుల యత్నించినచో సారస్వత సంపోషణకు కొంత తోడుపడినవార మగుదు మనుట నిర్వివాదాంశము.

ఆంధ్రభాషాభిమాను లొక మానవత్రికను స్థాపించి తస్మాదమున సాహిత్య సంపోషకము లగు కావ్యవిమర్శనముల నాంధ్రప్రపంచమునకు వెల్లడిచేయుటయు నవసరమై యున్నది. ఇట్టిపని 'ఆంధ్రభారతి' కొంత చేయుచున్నది. ప్రస్తుత సమయ మిట్టిచర్యల కనుకూలముగ నున్నది. ఇట్టిచర్యలు జరుపుటకు తగిన స్థలములు విద్యాలయములు. ఇం దాంధ్రగ్రంథములు పాశ్చాత్యగ్రంథముల వలె బోధింపబడవలెను. ప్రస్తుత మింటరుమీడియేటు నందును, పట్టపరీక్షకును ఆంధ్ర గీర్వాణముల జతగా జేసి యభిమాన విద్యగా విద్యార్థు లెన్నుకొనుట కవకాశ మున్నది. మన యాంధ్రవిద్యార్థుల కాంధ్రగీర్వాణములం దభిరుచి కల్గించి భాషాభిమానులు తమ మిత్రులచేతను, పోషకమునందుండు వారిచేతను నీపరీక్షల కాంధ్ర గీర్వాణముల నభిమానవిద్యగా నెన్నుకొనునట్లు చేసినచో సర్వకళాశాలల యందు పాశ్చాత్య విమర్శనావిధుల కనుకూలముగ నాంధ్రగీర్వాణగ్రంథముల విమర్శించి చెప్పుట కవకాశము గల్గును. కాని మన భాషాభిమాన ముపన్యాసములతోనే గట్టిపెట్టి తరుణము వచ్చినపుడు మనయోవనుల నాంధ్రగీర్వాణముల నేర్పుటయందు బ్రోత్సహించుటకు మీరు నిరుత్సాహపరచినచో నిట్టిపని జరుగదగిన స్థలములయందు జరుగుట కవకాశము లుండ వనుట నిస్సంశయము. మనదేశీయ పండితుల కీ పాశ్చాత్య మార్గము లలవడ జేయుట కిది యొకమార్గము. పాశ్చాత్యమార్గముల ననుసరించి దేశీయసాహిత్యగ్రంథముల విమర్శించి జదివిన యోవనులు కొంద రాంధ్రదేశమున గల్గినచో వారి జ్ఞానము కాలక్రమమున నితరులకు వెల్లడి యగునని యాశించుట విపరీతపుబుద్ధి కాదు. కాన యోవనుల నాంధ్రగీర్వాణముల నభ్యసించునట్లు ప్రేరేపింప గల్గుటయే ప్రస్తుత మాంధ్రసాహిత్యమునకు చేయగల్గు మహదుపకార మని మనవి చేయుచు సీవ్యాసము నింతతో విరమించుచున్నాను.

— బుర్రాశేషగిరిరావు *

